KOLONIALE STUDIËN

KOLONIALE STUDIËN

TIJDSCHRIFT VAN DE VEREENIGING VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL-MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

1922

Zesde Jaargang

EERSTE DEEL

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR NEDERLANDSCH-INDIË

G. Kolff & Co. Weltevreden.
1922

KOLONIALE STUDIËN

TIJDSCHRIFT VAN DE VEREENIGING
VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL-
MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

1922

Zesde Jaargang
EERSTE DEEL

N. Kolff & Co. Weltevreden
1922

INHOUD

van den 6den Jaargang (Eerste halfjaar).

Blz.

De invloed der malaise op den handel in inlandsche producten, door Th. Ligthart 1
Evenredige vertegenwoordiging voor Indië, door H. W. J. Priems 21
Javaansche emigratie naar de buitengewesten, door J. P. Koster 40
De Ambon-raad, door Mr. H. Idema 46
Het permanente hof van internationale justitie ingewijd, door Mr. F. M. Baron van Asbeck 51
Mapaloes, door W. J. Beck 64
Persoverzicht 69
Wetgevende kroniek 80
Financieel-economische kroniek 90
Boekbespreking 95
Voortgezet onderwijs in Nederland en in Indië, door H.W.J. Priems 109
Enkele opmerkingen in zake belastingen op Naamlooze Vennootschappen in Indië, door I. I. Korndorffer . . . 158
Eenige beschouwingen over de dwang-opvoeding in Nederland-Indië, door Mr. G. N. Bouma 173
Het hooger onderwijs in de Philippijnen, in het bijzonder dat in de geneeskunde, door Dr. A de Waart . . . 180
Gedachtenwisseling. 221
Persoverzicht 225
Wetgevende kroniek 231
Financieel-economische kroniek 235
Boekbespreking 251
Een landsbedrijf en de Indische begrooting, door P. Hövig 253
Een bladzijde uit de geschiedenis van het Indische kunstleven, door J. Z. van Dijck 272

Eenige opmerkingen over gemeente-financiën in Nederland, door Mr. H. J. Boelen 279
Gouvernementsbedrijven, door W. van Braam 292
Het hooger onderwijs in de Philipijnen, in het bijzonder dat in de geneeskunde, door Dr. A. de Waart 314
Persoverzicht 357
Wetgevende kroniek 372
Financieel-economische kroniek 385
Boekbespreking 389

De invloed der malaise

op den handel in inlandsche producten.

door

Th. LIGTHART.

Na de schitterende prijzen, welke over het algemeen gedurende den oorlog en in eene periode daarna bedongen werden voor de Inlandsche producten, is eene groote inzinking gevolgd en voor sommige zijn de prijzen gedaald tot een zeer laag niveau.

De welvaart van een groot deel der Inlandsche bevolking is afhankelijk van de opbrengst hunner producten, en zonder twijfel ondervinden de landbouwers thans aan den lijve de gevolgen der malaise.

Voor eenige belangrijke exportartikelen willen we trachten in cijfers den invloed der veranderde economische omstandigheden aan te toonen, en daarbij nagaan of er reden tot bezorgdheid bestaat. We kunnen dan overwegen of op sommig gebied naar verbetering gezocht zal moeten worden en aangeven in welke richting men de Inlandsche cultuur vermoedelijk het best zou leiden.

Zijn we in elk opzicht afhankelijk van de positie in de landen, waarheen we gewoon zijn te exporteeren, dan zullen we lijdelijk moeten afwachten, wat de tijden ons brengen, — we gelooven echter, dat op elke plaats en op elk gebied de strijd tegen de malaise aangebonden worden kan.

In de productielanden moet men streven naar het fabriceeren der producten, waaraan de sterkste behoefte blijkt en naar eene algemeene verlaging der productiekosten.

De Inlander heeft over het algemeen geen economisch inzicht en de leiding zou dus moeten komen van de zijde der Europeesche voorlichters. Daarbij zou natuurlijk de „printah aloes" weer dienst moeten doen en uit de volksraad-debatten weten we, dat daartegen zeer groote bezwaren bestaan. — Maar wat dan? — Wij ver-

keeren in een tijd, waarin niet steeds de directe behoefte ons leiden kan; we moeten veeleer trachten onze gedachten te doen doordringen in een haast ondoordringbare toekomst, dan moeten we onze conclusies trekken en bepalen welken weg we zullen gaan.

Ons denkvermogen is beperkt en we betreden dus een onzeker terrein en komen op het gebied der speculatie.

Zoo is het en niet anders!

Voor onze ambtenaren wordt het geven van „printah aloes" daarom heel gevaarlijk, en als een wenk blijkt juist te zijn, zal niemand „Dank U" zeggen, vernietigt de toekomst echter alle verwachtingen, dan regent het in den Volksraad verwijten over het hoofd van den Directeur van Landbouw heen.

Daarom vreezen we dat er weinig geleid en veel geleden zal worden!

Onze hoop is dat dit artikel aanleiding zal zijn voor mannen uit de praktijk om op hun speciaal gebied hun oordeel te geven, en we verwachten dat de handel daarbij een woordje mee zal spreken. We weten dat dan veelal in ambtenaarskringen gedacht zal worden, dat het eigenbelang aan het woord is; dat daarom de „passiepreeken" als gevolg kunnen hebben, dat de „boer" meent op „zijn kippen te moeten passen" en ze dus binnen het hok zal houden, waardoor ze misschien geheel van den leg raken.

Maar vrees voor wantrouwen mag welmeenenden niet weerhouden. Het eigenbelang van den koopman loopt vaak evenwijdig aan het algemeen belang, want als een product goede plaatsing vindt, brengt het goede prijzen op; dit brengt den koopman winst, den landman weelde. Dat moet een ieder begrijpen!

Het is een treffend verschijnsel, dat onze productenhandel in de malaise een sterken weerstand heeft vertoond en dat er van een débacle als in den importhandel geen sprake is geweest.

Een importeur moet steeds een vrij grooten voorraad houden om zijne afnemers te kunnen bevredigen; laat hij dit na, dan verliest hij zijn klanten en blijft maar al te vaak aan verleende credieten hangen. Bovendien is het usance geworden dat de tusschenhandel zich niet houdt aan de prijzen van afgesloten contracten, als de markt belangrijk is gedaald, zoodat de importeur veelal verliezen te verboeken krijgt, waar hij een zekere winst had gecalculeerd.

De exporteur behoeft geen voorraden aan te houden. Hij kan zich zonder klanten te verliezen de weelde veroorloven om langen tijd stil te zitten, want hij koopt aan deze zijde bulk-artikelen in de open markt en verhandelt ze elders op de beurs op omschrijving. Hij is niet gehouden aan een bepaald merk, heeft hij „Java coprah f.m.s." te leveren, dan kan hij op geheel Java terecht. Hieruit stamt een ander voordeel: de exporteur kan vooruit *koopen* en vooruit *verkoopen*, de importeur kan alleen het eerste.

In normale omstandigheden is het exporteursbedrijf riskanter, want bijna al onze producten behooren tot de groote wereld-speculatie-artikelen. De fluctuaties der prijzen zijn hevig, de winstmarges klein. Ziet de productenhandelaar echter een débacle naderen, dan kan hij zich bergen en zich met eenige opofferingen aan een crisis onttrekken, een importeur kan dat niet.

Het is dus alleszins begrijpelijk dat de exporthandel wel verloren heeft, maar dat zijn verliezen binnen de perken bleven.

Verloren is er echter door de algemeene prijsdaling wel.

Een klapperboom vertegenwoordigde eenige jaren geleden een veel grooter kapitaal dan thans, een tabaksveldje bracht toen meer op dan nu, etc. etc. Deze verliezen worden gedragen door de producenten!

Dit verschijnsel is niet verontrustend, want alle kapitaalbezitters weten, dat hun kapitaal sinds het einde van den oorlog ingekrompen is. Zij die toen ƒ 1.000.000.— bezaten, bezitten thans misschien de helft, en dit zou niet erg zijn, als ze van de opbrengst van het ingekrompen kapitaal nu evenveel konden doen als vroeger van het oorspronkelijke. Maar het kapitaal krimpt sneller in dan de levensstandaard daalt en dit algemeene verschijnsel maakt de crisis zoo uitermate pijnlijk.

De Inlander zal, in sommige opzichten onder den huidigen economischen toestand ernstiger lijden dan de Europeaan, daar hij in de weeldetijden, die achter hem liggen niet spaarde; aan den anderen kant zal de crisis hem minder zwaar vallen, omdat zijn behoeften nog kinderlijk klein zijn, waardoor bekrimpen hem gemakkelijker valt. Komt hij in moeilijkheden, dan wachten hem zware tijden, maar evenals de Europeaan zal hij moeten probeeren er zich doorheen te slaan en daarbij kan vaak een troostende gedachte zijn, dat gebrek aan spaarzin de mede-aanleiding tot zijn tegenspoed is.

Helpen kunnen we hem misschien, maar niet door een medelijdend geven.

Medelijden zou dikwijls misplaatst zijn: in deze wereld is de verdeeling van wel en wee, volgens menschelijke begrippen onbillijk, maar dit mag ons niet uit het oog doen verliezen, dat als regel een deel van het wee een gevolg is van minder wenschelijke eigenschappen en dat het dus rechtvaardig is dat men het dragen moet.

Medelijdende zachtheid is een slechte leidster in den economischen ontwikkelingsgang der menschheid; ze tracht de kracht aan het dwingende moeten te ontnemen.

Wij moeten daarom, nu we in den put zitten, niet trachten daaruit te komen door ons te doen helpen met philantropische zachtaardigheden, we moeten zorgen ons zelf er weer bovenop te werken, we moeten eischen, dat de Inlanders dat, zoo noodig met onze voorlichting, ook doen.

Philantropie — waaronder we ook verstaan steun van de Regeering — is uit den booze en het is aangenaam om te constateeren dat de kreten, die in den aanvang van de crisis telkens opstegen om hulp van de Regeering, nu voor deze dan voor gene categorie, gedempt zijn.

Indië is een zeer rijk land, we zijn nog bij machte om voort te produceeren, we bezitten den noodigen weerstand om de crisis te doorstaan, welaan, — laten we er dan nu alleen aan denken ons zelf weer omhoog te werken.

De periode, die nadert, behoeft voor Indië geen kwade tijd te zijn. Velen, die dit land reeds langer kennen, snakken terug naar tijden, toen de overweldigende weelde der laatste jaren den arbeidslust nog niet had aangevreten en stellig zullen moeilijke jaren weer nieuwe energie doen ontwaken.

Onze mooiste cultures zijn opgebouwd in zware tijden en we vreezen, dat de jonge menschen der weelderige oorlogsjaren niet in staat zouden zijn iets groots tot stand te brengen.

In den overweldigenden voorspoed, die weer achter ons ligt, hebben we, helaas, moeten zien, dat de degelijkheid, de rust en de energie verminderden naarmate de winsten toenamen. Met een schok leefde Indië in geldrijkdom op en niemand dacht er aan, dat dat alles weer voorbij zou gaan.

Jonge menschen kwamen naar hier in de verwachting in eenige jaren „binnen" te zijn en meenden daarom, dat ernstige studie

van de toestanden en hard werken in het vak, dat ze kozen, overbodig waren; we werden overloopen met halfwas krachten, doordrongen van onbetamelijke arrogantie.

Inlanders eischten meer loon en meer voorschot, employè's meer salaris en grootere gratificaties, leiders steeds hoogere tantièmes, — het was te mooi! — En naarmate de inkomsten en winsten stegen, daalden kennis en werklust, er heerschte een bijna algemeene demoralisatie!

Wij kunnen dit thans rustig neerschrijven, omdat het welhaast algemeen wordt gevoeld.

De crisis en de malaise kunnen daarom voor Indië een zegen zijn. Daadwerkelijk zijn we niet verarmd, het rijke land ligt er nog, de ertsen rusten nog onder den grond, fabrieken staan nog, alleen — om een voldoende inkomen te verwerven, worden weer de ouderwetsche energie en eenvoud geeischt, die gevonden werden bij velen onzer voorgangers, op wie we vaak met zoo'n trots wijzen.

Wanneer we thans overgaan tot de bespreking van den invloed der malaise op den handel in Inlandsche producten, moeten we ons eenigszins beperken, daar we hierbij niet alle producten kunnen behandelen zonder telkens in herhalingen te vervallen. We nemen dus in onze bespreking in hoofdzaak Java-producten en dit doet aan den algemeenen aard van dit artikel niets af, daar de positie van de producten der Buitenbezittingen vrijveel overeenkomst daarmee vertoont.

Voor de meeste Inlandsche producten is de malaise een vrij eenvoudig vraagstuk. Om een prijsdaling te verklaren behoeven we geen lange economische verhandelingen te voeren, de kern van alle argumenten is het feit, dat de koopkracht der wereld verminderd is. Men kan geen hooge prijzen meer betalen, krijgt men dus de producten niet goedkoop dan gebruikt men minder, waardoor vanzelf een overvloed ontstaat.

De onderconsumptie veroorzaakt dus het ontstaan van overvloed, het aanbod wordt groot en de prijzen dalen.

Vele producten zijn voor langen opslag ongeschikt en kunnen dus niet tot beter tijden worden aangehouden; de Inlander is verder voor aanhouden van voorraden niet kapitaalkrachtig genoeg, en pogingen om door terughouden van een deel van den oogst de prijzen op te houden worden daarom zelden gedaan.

De prijzen dalen dus tot — de productie niet meer door de opbrengst gestimuleerd wordt, dan neemt de productie af en blijven de vruchten aan de boomen hangen en vergaan.

We hebben het nog niet zoover zien komen, dat de aanvoeren van een of ander product geheel stopten, wel echter zijn zoo nu en dan prijzen tot een niveau gedaald, waarop de aanvoeren sterk verminderden.

Men moet hierbij in het oog houden, dat bijv. voor den coprahandel een klapper, die aan den Jacatraweg groeit een andere waarde vertegenwoordigt, dan een aan den Wijnkoopsbaai, het is dus zeer wel mogelijk, dat in ver afgelegen oorden de productie reeds wordt gestopt, terwijl daartoe in plaatsen dicht bij de groote markten nog geen aanleiding bestaat.

De aanvoeren verminderen dan natuurlijk en naarmate de prijzen verder dalen neemt de productie verder af. De Inlander zal niet berekenen of het plukken en verkoopen van zijn klappers nog nut voor hem heeft; dit neemt echter niet weg, dat hij bij lagen prijs zonder calculatie er toe zal overgaan de klappers te consumeeren of ze te laten hangen. Tot heden zijn de prijzen voor coprah op een dusdanig niveau gebleven, dat er voor de producenten geen aanleiding bestond om het produceeren te stoppen, alhoewel de malaise zich in den prijsloop zeer sterk voelbaar heeft gemaakt.

De laagste prijs voor f.o.b. n.u.g. coprah bedongen in 1912-1913 was ƒ 15.50, thans is de prijs ongeveer ƒ 15. à ƒ 15.25, het verschil is dus klein, maar we moeten met eenige factoren rekening houden en wel de volgende:

a. de transportkosten zijn thans veel hooger
b. in den f.o.b. n.u.g. prijs van heden zit een uitvoerrecht
c. de koelieloonen en prauwloonen in de afscheephavens zijn gestegen
d. de producent is gewend geraakt aan veel hoogere opbrengsten.

Als we een prijs van ƒ 15.25 thans terugrekenen tot eerste kost zonder zak komen we tot ongeveer ƒ 12.—, voor den oorlog echter kwamen we tot ƒ 13.125. Om de opbrengst op den pasar te berekenen zouden we om te vergelijken van den eenen prijs 50 cents, van den anderen ƒ 1.— af moeten trekken voor het vervoer. Als we eene commissie aannemen van 25 cents voor den

Chineeschen tusschenhandelaar, dan verhouden de prijzen zich voor den producent als volgt:

minimum-prijs 1912-1913	12.125	minus	bewerkingskosten ong. 50
prijs heden	10.75	,,	,, ong. 50c.

Voor een picol coprah zijn 240 à 300 klappers noodig, een klapper zal dus thans opbrengen 4.1 *cent* in vergelijking tot 4.75 *cent* tijdens den laagsten prijsstand in 1912-1913.

Voor de goede orde diene, dat in 1912 de prijzen varieerden tusschen *f* 15.50 en *f* 18.50 in 1913 tusschen *f* 17.— en *f* 21.50, tijdens den oorlog tusschen *f* 12.50 en *f* 24.25, na den oorlog tusschen *f* 13.50 en *f* 38.—, al deze cijfers toonen aan, dat de prijsstand thans ongetwijfeld laag is.

Het artikel is zoo nu en dan aangegrepen door paniekaardige dalingen, gewoonlijk kwam het herstel echter snel en de periode van neergang duurde kort. Thans echter is de stemming zóó, dat men algemeen een heen en weerschommelen op het tegenwoordig niveau verwacht.

De uitvoercijfers van coprah gaven gedurende den oorlog een sterke daling te zien, die het gevolg was van den opbloei der olieindustrie en de afscheepmoeilijkheden; thans is de coprah als exportartikel weer van vóór-oorlogsch belang.

De afschepen in de eerste elf maanden bedroegen in de verschillende jaren:

1912	84406	ton
1913	72742	,,
1914	56754	,,
1915	47663	,,
1916	31799	,,
1917	23375	,,
1918	3432	,,
1919	76570	,,
1920	47369	,,
1921	88077	,,

Dat de malaise zich bij een artikel als coprah betrekkelijk zoo scherp in den prijs uitdrukt, is wel het sterkste bewijs voor de verarming van een groot deel der wereld. Aan vetproducten zou als alle menschen probeerden een normaal kwantum te nuttigen

schreeuwend gebrek bestaan, en de vraag zou zoo overweldigend worden, dat de prijzen tot ongekende hoogte zouden moeten stijgen.

Na den oorlog waren er geen groote voorraden, de veestapels waren sterk verminderd, waardoor minder slachtvet en minder melk werd geleverd, Rusland leverde geen talk meer, etc. etc., er was dus zonder twijfel schrijnend gebrek. Aanvankelijk toonden de coprahprijzen dan ook eene krachtige stijging en in 1919 betaalde het uitgehongerde Europa tot ƒ 38.— pp toe; daarna echter gingen de prijzen weer omlaag, in de allernijpendste behoefte was voorzien en nu wordt alleen nog gekocht, als er geld aanwezig is om te betalen en daarvan ondervinden de prijzen den invloed.

Als men zich laat leiden door de gedachte, dat de noodzakelijkheid van een zeker product voor den consument de krachtigste factor tot de stimuleering van de vraag is, dan komt men vaak bedrogen uit. Het is toch duidelijk, dat voor den mensch een goed vetproduct een grootere behoefte is dan: kapok. En toch wijzen de cijfers uit, dat kapok een steeds stijgenden uitvoer heeft, terwijl de prijzen door de malaise niet hebben geleden. Het is zelfs mooier, in dezen malaise-tijd zijn de prijzen circa ƒ 10.— à ƒ 15.— hooger dan de laatste jaren vóór den oorlog.

Tijdens den oorlog was Amerika de grootste afnemer, vóór den oorlog ging het meeste naar Europa, en het is nu wel eigenaardig om te constateeren, dat in 1921 Europa weer een normaal kwantum afnam, terwijl de uitvoeren naar Amerika bleven stijgen. Naar dit product is over heel de wereld blijkbaar een stijgende behoefte en de treurige economische verhoudingen hebben daarop geen invloed.

Bij beschouwing van de uitvoeren in de eerste elf maanden der verschillende jaren, die als volgt waren:

	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921
Amerika	2138ton	1119t	1520t	2191t	4137t	5338t	4474t	6750t	5161t	8782ton
Australië	1793 „	2101 „	2195„	2342„	2034„	2719„	2940„	1336„	3214„	1410 „
Europa	4013 „	3959„	4289„	3864„	1121„	1715„	53„	4292„	2442„	4473 „
Elders	478 „	360„	379„	651„	740„	1125„	930„	1247„	307„	581 „
Totaal	8422ton	7539t	8347t	9048t	8032t	10897t	8397t	13625t	11124t	15246t

blijkt dat Europa en Australië weer ongeveer evenveel afnemen als voor den oorlog, terwijl de consumptie in Amerika belangrijk is gestegen.

De fabrieken, die in Europa de kapok verder plachten te zuiveren, stonden vroeger vooral in Holland en Duitschland; dit laatste land behoorde dan ook tot de grootste consumenten. En waar dit gebied zoozeer aan koopkracht verloren heeft, mag men verwachten, dat zoodra de omstandigheden weer verbeteren, meer kapok zal opgenomen worden. De vooruitzichten voor dit product zijn dus wel zeer gunstig.

Java-kapok ondervindt van andere landen nog slechts weinig concurrentie, wel hebben de Filippijnen, Br. Indië, Cochin China, etc. aanplantingen in den grond gebracht maar deze hebben op de prijzen nog geen invloed gehad. Al zouden door ruimere aanvoerende prijzen dalen, dan nog zou kapok een loonende cultuur voor de bevolking blijven; en daarom zou het, dunkt ons, aanbevelens waardig zijn om uitbreiding te propageeren.

Veel onderhoud vraagt de plant niet, en al te zware eischen stelt zij niet aan den grond. Ze kan alleen geen doorloopend nat klimaat verdragen en behoeft een geprononceerden Oostmoesson.

De vruchten leveren ons ook nog de kapokpitten, die steeds gedeeltelijk tot uitvoer worden verhandeld. Bij een ton kapok behooren circa twee ton pitten en uit onderstaande cijfers voor de eerste elf maanden blijkt dat altijd een deel op Java wordt geperst.

	kapok	kapokpitten. ton
1912	8422 ton	14472 ,,
1913	7539 ,,	16131 ,,
1914	8347 ,,	4824 ,,
1915	9048 ,,	7494 ,,
1916	8032 ,,	5254 ,.
1917	10897 ,,	1893 ,,
1918	8397 ,,	7 ,,
1919	13625 ,,	5293 ,,
1920	11124 ,,	12973 ,,
1921	15246 ,,	8744 ,,

Dit bijproduct levert gewoonlijk voldoende geld op om de bewerkingskosten te betalen. Er zijn nog maar weinig Inlanders, die het eenvoudige kapokbedrijf hebben opgenomen. Ze werken als

regel na den verkoop hunner vruchten als koelie op de etablissamenten der vele Chineezen en der enkele Hadjie's.

Het is wel bedroevend dat zelfs tot het eenvoudige bereiden van kapok voor de exportmarkten, de Inlanders niet in staat blijken te zijn. Trouwens het afwerken van de meeste Inlandsche producten — en daar zijn er bij, waarvoor nog minder intellect noodig is dan voor kapokbereiding — is in handen van Chineezen.

De peperhandel heeft onder den invloed van den oorlog gefloreerd. Nooit heeft de vraag gestagneerd, steeds was er behoefte aan dit product voor conservenfabrieken, gifgassen, etc. Wel hoopten tegen het einde van den oorlog de voorraden zich op, maar dit was uitsluitend een gevolg van gebrek aan scheepsruimte en toen de wapenstilstand een einde had gemaakt aan de vijandelijkheden vloeiden de voorraden tot zeer hooge prijzen van Java weg. Daar na leek de wereld verzadigd en eene geweldige daling trad in, die door het jaar 1921 heen ons leidde van ƒ 56.— voor lampongpeper naar het huidig niveau van ƒ 18.—.

Thans schommelen we om ƒ 18.— heen en tot dezen prijs is geen geregelde export mogelijk; de voorraden in Europa en Amerika zijn voorloopig voldoende voor de consumptie en het ziet er dus wel naar uit, dat we langen tijd lage prijzen zullen houden. We moeten hierbij echter opmerken, dat peper vaak een onberekenbaar marktverloop heeft, doordat de speculatie dit kleine product sterk kan manipuleeren. Hoe het zij, de vooruitzichten zijn niet gunstig: de landen met sterk gedeprecieerde valuta. d.w.z. met weinig of geen koopkracht zullen zich van aankoopen onthouden, tenzij goedkoop wordt aangeboden; er bestaat dus geen aanleiding voor beter gesitueerde landen om veel te betalen.

De huidige prijs is laag. Voor den oorlog bewoog de markt zich als regel boven ƒ 20.— de laagste noteeringen in 1912, 1913 en eerste helft 1914 waren resp. ƒ 26.375, ƒ 24.— en ƒ 24.75. In September 1914 zagen we een paar dagen een noteering van ƒ 17.50 onder invloed van den oorlogspaniek, daarna schommelden de prijzen tijdens den oorlog tusschen ƒ 25.— en ƒ 53.50, doch bleven meestal flink boven ƒ 30.—.

Na den wapenstilstand kwam eerst een inzinking, daarna een stijging tot den ongekenden prijs van ƒ 56.—; toen echter was de schoone tijd voorbij en thans schommelen we sinds maanden be-

neden ƒ 20.—. De afschepen van Lampongpeper van Java der verschillende jaren waren t/m November als volgt:

1912	10033	ton
1913	5005	,,
1914	7376	,,
1915	5941	,,
1916	7743	,,
1917	8940	,,
1918	9376	,,
1919	18485	,,
1920	7095	,,
1921	14098	,,

Deze cijfers toonen aan:

1. dat in 1919 alle oude voorraden werden gespuid,
2. dat de producenten tijdens de daling van 1920 product aan hielden
3. dat ze dat in 1921 niet hebben kunnen volhouden en om geld te maken tot de lage marktwaarde afgaven.

De vraag is echter of de extensieve pepercultuur, zooals die in de Lampongs gedreven wordt, bij de lage prijzen van tegenwoordig een bestaan zal kunnen vinden. De kosten van bewerking, transport, na-bewerking, etc. zijn veel hooger dan vroeger, de Inlander krijgt dus maar weinig voor zijn waar in het handje. Als men daarbij rekent dat een peperstruik in Zuid-Sumatra slechts ong. 1 kattie oplevert, dan begrijpt men dat de oogstarbeid weinig loonend is. Het is zeer waarschijnlijk dat eene lange periode van lage prijzen leiden zal tot verval van de pepercultuur, de Inlanders zullen den lust tot onderhoud hunner aanplantingen missen en zeer zeker niet tot bijplanten overgaan. Het zou zeer te betreuren zijn, als deze cultuur door de malaise sterk achteruit zou gaan. De tijden, waarin peper het belangrijkste product was, dat hier werd gezocht, zijn lang voorbij; toch moet men het belang ervan niet onderschatten. Onze Archipel levert nog steeds ongeveer $^3/_4$ gedeelte van de wereldproductie. In Bantam, waar de O. I. Compagnie de peper hoofdzakelijk vandaan haalde en waar eertijds iedere volwassene 500 peperplanten moest onderhouden, is de cultuur ten onder gegaan, op Java komt ze nog slechts sporadisch voor, ze is echter belangrijk in de Lampongs, Atjeh, Riouw-archipel en Banka.

Mochten de sombere vooruitzichten tot werkelijkheid worden dan zou de productie snel af gaan nemen en in den loop der tijden zou dan het mindere aanbod tot betere prijzen moeten leiden. De vraag zal dan rijzen, wie er het beste voor staat om den peperhandel te beheerschen en waar op Sumatra deze cultuur vrijwel als roofbouw gedreven wordt, bekruipt ons de vrees, dat onze Archipel dan verliezer zal zijn.

Een intensiveering der cultuur zou zeer veel kunnen doen maar zou een Inlander daaraan denken? Van de schrale gronden op Banka haalt een Chinees in doorsnee 3 kattie *witte* peper per struik, de Lamponger is tevreden als een struik, geplant in den rijken boschgrond hem 1 kattie *zwart* levert. Een opvoering van de productie zou een daling van den kostprijs tot gunstig gevolg hebben en daar onder slechte omstandigheden een cultuur zich als regel niet uitbreidt, zou het aanvankelijk meerdere aanbod op den duur toch weer inkrimpen door normale afsterving. Hoofdzaak is dat de pepercultuur na de thans heerschende malaise in krachtige conditie is, liefst sterker dan te voren om gemakkelijk opgewassen te zijn tegen een concurrentie van andere productiegebieden.

Veel menschelijk werk is tot iets groots geworden in tijden van crisis, omdat de tegenspoed de energie prikkelde; in onze kolonie denken we onwillekeurig aan de suiker, als we over een ernstige crisis spreken en we hopen dat de tijden van nu vele mannen vormen zullen, zooals er opstonden, toen er nood was in de suiker.

Zeer sterk heeft de hoedenindustrie in Tangerang onder de crisis geleden. Bij deze industrie valt op, dat in het bijzonder de duurdere bamboehoeden het aflegden tegen de goedkoopere pandans, en men zou geneigd zijn hierin den invloed van den drang naar goedkoope waar te zoeken. Toch gaat dit niet geheel op, want ook heeft invloed het feit, dat pandans meer gezocht zijn in het rijke Amerika, terwijl het arme Europa steeds de grootste afneemster der bamboehoeden was.

De volgende uitvoercijfers geven een beeld van de ups and downs dezer industrie, die door den oorlog en de malaise te lijden had, en dus niet in deze tijden teren kan op vroegere extra hooge winsten.

	bamboehoeden per 1000 st.	pandanhoeden per 1000 st.
1912	5600	6749
1913	5180	3847

	bamboehoeden per 1000 st.	pandanhoden per 1000 st.
1914	3191	3292
1915	2893	3763
1916	5547	1446
1917	2700	3170
1918	1300	2055
1919	3561	4887
1920	3063	6858
1921	1228	5388

Een bezoek aan Tangerang is tegenwoordig niet opwekkend, men komt er vandaan met de vrees dat daar eene oude en belangrijke Inlandsche huisindustrie te gronde gaat.

Den invloed van den prijs op de afname van een product ziet men sterk bij koffie. Eenige jaren geleden werd onder druk van Hoogerhand de Inlander op de Buitenbezittingen er toe gebracht om de koffies, welke bij gewoon was te telen, te vervangen door robusta. Zoo kromp b.v. de oogst van kroe-koffie in en verscheen aan de markt de Palembang-robusta.

Robusta-koffie heeft bij bereiding een zorg noodig, welke de Inlander er niet aan geven kan; de „Native" koffie is dan ook van een zeer minderwaardige kwaliteit en wordt ca. ƒ 7.— per picol beneden ondernemings-robusta G. B. en ca. ƒ 10.— per picol beneden ondernemings-robusta W. I. B. gewaardeerd. Toch is thans die „Native" robusta sterk gevraagd, omdat men in Europa behoefte heeft aan zeer goedkoope koffie.

Deze soort heeft geen bijzonderen smaak en daardoor kan ze met elke kwaliteit gemengd worden. Waar de Europeesche koopers niet meer bij machte zijn om fijne Java, goede Santos of geurige Mokka te betalen, drinken ze een mengsel van een paar goede boonen met veel koffie à la Palembang.

Een vraag is of de Palembang-robusta verhandelbaar blijven zal, als Europa er weer bovenop komt. We vreezen van niet! Het verschil van een paar centen per $^1/_2$ k.g. zal er dan de consumenten niet zoo licht toe brengen om over te gaan tot het gebruik van inférieur goed. De leiders van den handel in het Palembangsche, meestal Arabieren en Hadjies, die aan de Inlanders voorschotten verstrekken, zien het dreigend gevaar in en trachten er den Inlan-

der weer toe te bewegen om in plaats van robusta, kroe te gaan planten.

Kroe-koffie is steeds een zeer gewild product geweest, dat door alle tijden heen een mooien prijs opbracht. Wij gelooven dat de Inlander van het verbouwen van kroe meer profijt trekt dan van robusta, omdat het verschil in prijs groot is. Laten we aannemen, dat een Inlander van een bouw robusta 10 picols en van een bouw kroe 4 picols halen kan, dan zou een bouw kroe als regel meer opleveren. Thans zijn de prijzen resp. ƒ 22.— en ƒ 65.— te Batavia, de kosten, die er op drukken voor vervoer etc. zijn dezelfde, laten we aannemen ƒ 3.—, de opbrengst per bouw zou dan kunnen zijn: ƒ 190.— en ƒ 248.— wat op een voordeel voor kroe wijst.

Onze Archipel is in den koffiehandel beroemd om hare fancy kwaliteiten en het is jammer, dat eenige van die bijzondere soorten onder de bedreiging staan door inferieure robusta's te worden verdrongen.

Padang Interior, Angkola, Mandeling, Siboga, Kroe, Patjoh, Boengie, Timor — al deze namen zijn over heel de wereld bekend en men denkt daarbij aan de fraaie belegen koffies, die na de gewone bewerking eenige jaren op goede koffiezolders bewaard en behandeld werden tot ze donkerbruin van kleur, heerlijk van reuk en smaak waren. Vroeger gingen ze dan in matjes van $^1/_2$ picol verpakt per zeilschip naar Amerika en brachten daar zeer hooge prijzen op.

Deze legkoffies zijn schaars geworden. Tijdens den oorlog hebben we eene periode gehad, waarin elke koffie een hoogen prijs opbracht en waar men niet meer op kwaliteit lette. Toen zijn er geen koffies meer opgelegd en thans vordert het aanmaken van een voorraad weer eenige jaren. Met deze koffies gaat het als met goede whiskey, men heeft steeds de productie van eenige jaren in voorraad en alleen het oudste jaar wordt verkocht en afgeleverd.

Voor onzen koffie-handel zou het schade beteekenen, als de soorten, welke Indië een reputatie gaven, zouden verdwijnen; daarom hopen we dat geen der bovengenoemde kwaliteiten verdrongen worden zal door een ordinaire robustasoort. Voor de zeer dure fancy-koffies zijn onder alle omstandigheden koopers te vinden; in Amerika kan men deze soorten niet missen. Daar ze de laatste jaren weinig aan de markt kwamen heeft een brander getracht om den gewenschten smaak aan onbelegen koffies te geven door ze

een korten tijd in een door hem uitgevonden oven te bewerken. Deze koffies worden in Amerika veel verhandeld, maar ze moeten nu een duidelijke aanwijzing dragen dat ze „onecht" zijn.

Damar heeft onder de malaise niet geleden. Tijdens den oorlog zijn de prijzen normaal geweest; zooals uit onderstaand staatje blijkt:

	laagste prijs	hoogste prijs.
1912	ƒ 34.—	ƒ 41.875
1913	„ 39.—	„ 58.—
1914	„ 42.—	„ 56.—
1915	„ 34.—	„ 43.—
1916	„ 38.—	„ 50.—
1917	„ 33.—	„ 40.50
1918	„ 33.—	„ 43.—

Daarna kwam een vrij regelmatige stijging tot in Juni 1920 de recordprijs van ƒ 150.— werd bereikt. Wel gingen sindsdien de noteeringen omlaag, maar het niveau bleef hoog en thans nog staan we op een prijs van ruim ƒ 60.—.

De vraag overtreft voortdurend het aanbod en bij den wederopbouw der wereld schijnt zeer veel gom noodig te zijn. Het is jammer, dat nu de productie niet kan worden opgevoerd, en dat de uitvoeren zelfs beneden het normale blijven. Tot en met November werd in de verschillende jaren van Batavia verscheept;

1912	1944	ton
1913	2001	„
1914	1654	„
1915	1357	„
1916	1528	„
1917	1484	„
1918	1057	„
1919	2512	„
1920	1787	„
1921	1063	„

Ook hier vertoont het jaar 1919 weer eene stijging, waaruit blijkt, dat ook hier stagnatie in den afscheep geweest was.

Er zijn maar weinig producten, die in 1918 niet in de verdrukking begonnen te komen door het scheepsruimte-gebrek en een

bestudeering der cijfers toont duidelijk aan, hoe angstwekkend de toestanden hier begonnen te worden, toen de wapenstilstand verlichting aankondigde.

Bij een artikel als krossok was de achterstand zoo groot geworden, dat tot in 1920 oude voorraden moesten verladen worden. Tijdens den oorlog bracht dit product voor de Inlanders goed geld op, de exporteurs echter doorleefden angstige tijden, toen de voorraden in de havenplaatsen bleven toenemen en lasioderma dreigde de tabak te bederven.

Zooals uit onderstaande cijfers, die den uitvoer t/m. November aangeven, blijkt, werden de oude voorraden geruimd en thans gaan de aanvoeren weer regelmatig weg.

1912	28330	ton
1913	39564	,,
1914	30208	,,
1915	36539	,,
1916	50019	,,
1917	5038	,,
1918	1296	,,
1919	56790	,,
1920	74577	,,
1921	22660	,,

Vooral de jaren 1917-'18 waren voor de exporteurs moeilijk, daar toen aan voedingsmiddelen bij afscheep den voorkeur gegeven worden moest.

De prijzen zijn het laatste jaar aanmerkelijk teruggeloopen en er is een matige vraag tot *f* 9.— pp. voor ordinaire krossok. Zoo'n prijs zou voor den producent niet loonend zijn, want een bouw Inlandsche tabak brengt niet veel meer op dan 9 picol, en als de exporteur aan den Chinees *f* 9.— betaalt, dan moet van dien prijs *f* 3.50 af voor winst, bewerkingskosten en transport, zoodate en picol droog op den pasar hoogstens *f* 5.50 waard is, wat voor een picol nat op het veld ongeveer *f* 2.50 zou beteekenen. Een bouw zou dan *f* 27.50 opbrengen en dat is te weinig om een Inlander tot planten van dit product te drijven.

De toestand is echter anders. Alleen de voetbladen worden op krossok verwerkt, terwijl de top- en middenbladen kerftabak leveren, althans in die streken, waar kerf wordt gemaakt. Waar

niet gekorven wordt, zal de Inlander andere producten aanplanten, maar bij de tegenwoordige vrij hooge kerfprijzen is er alle aanleiding om tabak te blijven telen. Van de 9 picols opbrengst is ongeveer:

$2^1/_2$ picol	krossok	a ongev. ƒ 2.50	ƒ 6.25
2 picol	middenblad	a ongev. „ 10.—	„ 20.—
$4^1/_2$ picol	topblad	a ongev. „ 35.—	„ 157.50
		opbrengst per bouw	ƒ 183.75

wat een zeer goed resultaat beteekent.

De positie van krossok is ongunstig, doordat dit product voornamelijk aan de regie-landen pleegt verkocht te worden. Oostenrijk, Spanje en Frankrijk waren eertijds de groote koopers en vooral het eerste land beschikt thans over weinig koopkracht. Maar al zou de exporthandel door een lang-aanhoudende malaise sterk inkrimpen, dan nog zal de tabaksteelt der Inlanders een loonend bedrijf kunnen blijven. De thans tot krossok verwerkte tabak zou dan weggegooid worden of tot inferieure kerf dienen, waardoor de kerfproductie zou stijgen, wat de prijzen niet ten goede zou komen. Het laat zich daarom aanzien, dat de tijden voor een uitbreiding van deze cultuur ongunstig zijn; maar waar tabak een eenjarig gewas is, regelt de aanplant zich vrij spoedig naar den prijsloop, en naar de vraag. Deze cultuur geeft dus geen reden tot bezorgdheid.

We kunnen hier niet alle producten bespreken, willen echter nog twee voedingsgewassen eenigszins nader beschouwen en wel: rijst en grondnoten.

Rijst is voor Java steeds een in- en een uitvoerproduct geweest; de mooie Java rijstsoorten gingen tot hooge prijzen naar het buitenland, de goedkoopere soorten kwamen uit Rangoon, Bangkok en Saigon binnen. Voor de producenten, die de mooie soorten verplantten beteekende de ruil: winst in geld, terwijl ook de handel bij die ruilingen welvoer.

De laatste jaren echter dreigde steeds voedselschaarschte en daardoor moest de uitvoer van rijst geregeld verboden worden. Men zou nu verwachten dat de uitvoer weer zou kunnen beginnen, zoodra de voedselnood in onzen Archipel geheel geweken zou zijn, dit is echter niet zoo. De befaamde Javarijsten zijn in de laat-

ste jaren sterk gedegenereerd, vermoedelijk doordat bij den uitzaai de noodige selectie niet werd toegepast. Zoodra in die selectie geen *direct* voordeel meer zat, werd ze verwaarloosd en het is waarschijnlijk, dat er veel moeite en tijd noodig zal zijn om de Javarijst weer voor geregelden export geschikt te maken.

Toch komt het ons voor dat dit wenschelijk is, want geleidelijk gaan we normale tijden tegemoet, de voedsel-positie zal dan stellig weer minder zorgen geven, en een geregelde invoer zal de bezwaren tegen uitvoer opheffen.

De cijfers van in- en uitvoer van rijst — hieronder staan ze voor de eerste elf maanden der diverse jaren — geven een beeld van de telkens wisselende omstandigheden.

	uitvoer	invoer
1912	44126 ton	205088 ton
1913	56685 „	225855 „
1914	30402 „	179928 „
1915	33389 „	328232 „
1916	8292 „	456260 „
1917	4335 „	353617 „
1918	68 „	325547 „
1919	155 „	21582 „
1920	1745 „	17 „
1921	909 „	519471 „

Zoodra de groote exportlanden weer geheel normaal kunnen produceeren, kan er tegen een uitvoer van ong. 50.000 tons per jaar geen bezwaar zijn en het is wel te hopen in het belang van alle betrokkenen dat de kwaliteiten dan weer verbeterd zullen zijn. Er is geen haast bij zoo'n verbetering, want nog is Europa niet in eene conditie, waarin naar deze dure soorten wordt gevraagd, doch wat niet is, zal komen.

Grondnoten hebben tot nu toe door de crisis niet geleden. De uitvoeren zijn wat verminderd, de Inlander kreeg echter nog steeds meer dan voor-oorlogsprijzen. De uitvoeren in de eerste elf maanden bedroegen:

	gepelde	ongepelde
1912	8226 ton	9191 ton
1913	5331 „	10887 „
1914	7088 „	7574 „

	gepelde	ongepelde
1915	5159 ton	5436 ton
1916	4733 „	2198 „
1917	5744 „	3334 „
1918	4573 „	1924 „
1919	7426 „	5275 „
1920	7318 „	8759 „
1921	4529 „	6985 „

en toonen aan, dat in het afgeloopen jaar de oogsten wat kleiner waren dan in de voorgaande; sterke abnormaliteiten zijn er in de cijfers niet. Thans ontbreekt uit de consumptielanden vraag, de oogsten zij echter afgeloopen en de Inlander kan rustig overwegen of hij weer zal gaan planten of niet.

Dit snelgroeiend gewas kan nooit tot een ernstige crisis leiden omdat het als voedingsmiddel steeds eenige waarde houdt en omdat de Inlander er slechts een maand of vier last van hoeft te hebben, en de grond dan voor een andere cultuur kan bestemmen.

Bij een algemeene beschouwing der feiten blijkt wel, dat onze tani onder de crisis lang niet zoo zwaar te lijden heeft als eenige Europeesche cultures en de handel. Nergens is de toestand zoo dreigend, als voor rubber en thee en het komt ons voor dat zelfs al zou de malaise nog een jaar aanhouden — en dat is lang niet onwaarschijnlijk — de Inlander er met wat inspanning rustig doorheen kan komen. Zijn producten zullen wat minder opbrengen, maar er is geen gevaar voor ondergang; alleen zou het wenschelijk zijn om hier en daar door intensievere bewerking betere resultaten te verwerven, — dat kunnen we echter alleen wenschen, gebeuren zal het niet.

We willen er hier nog de aandacht op vestigen, dat de producten peper en coprah getroffen worden door de, in den loop van 1920, ingevoerde uitvoerrechten. Deze belasting is niet geliefd en Indië heeft met haar vroeger droevige ervaringen opgedaan; het is gebleken, dat steeds, ook al werden dergelijke rechten tijdelijk ingevoerd, ze hun bestaan rekten tot de getroffen producten in bittere misere zaten en een opheffing een kwestie van behoud werd. Thans zijn de prijzen zwaar gedaald, zooals we hierboven aantoonden en de opbrengst der belasting is natuurlijk voor den fiscus teleurstel-

lend, maar wat is er aan te doen? Juist deze producten lijden onder de malaise! — De fiscus is echter vaak hard en toonde dat ook nu: *de rechten voor deze producten worden met ingang van* 1 *Mei a.s. met* 25% *verhoogd.*

We hopen dat de onverzadiglijke niet spoedig een nieuwe verhooging zal moeten aankondigen, omdat de prijzen weer verder zullen zijn gedaald.

Weltevreden, 15 Januari 1922.

Evenredige Vertegenwoordiging voor Indië.

door

H. W. J. PRIEMS.

„Alleen *verkiezing* brengt de verte-
„genwoordigende lichamen in aanra-
„king met de bevolking; daardoor
„spreekt de stem van het volk zich
„het best over zijn nooden en behoef-
„ten uit, en het zijn deze welke aan
„de werkzaamheid op staatkundig ge-
„bied richting en kracht moeten geven".

Rapport van de Herzieningscommissie,
pag. 121.

De Herzieningscommissie heeft in haar boven aangehaald rapport belangrijke beschouwingen en voorstellen gegeven omtrent de wijze, waarop naar hare meening het kiesstelsel in Indië geregeld behoort de worden. In de tien bij het rapport behoorende minderheidsnota's worden verschillende meer of minder afwijkende stelsels uiteengezet. Alle beschouwingen wijzen erop, dat de leden dier commissie sterk doordrongen waren van het belang dezer materie. Zoo schrijven de leden Cramer c.s. (in totaal 9 leden) op pag. 572:

„Het kiesrechtstelsel en de samenstelling van de vertegenwoor-
„digende lichamen raken de kern van de kwestie, zij zijn het mid-
„delpunt waaromheen alles draait, zij zijn van meer belang dan al
„het andere, dat wordt voorgesteld. De landstaten zullen toch in de
„toekomst in hoofdzaak aangeven in welke richting Indië zal wor-
„den bestuurd. Daarom is de wijze waarop dit vertegenwoordigend
„lichaam wordt gekozen en samengesteld van het hoogste belang
„en moet dit eerst vaststaan alvorens verder over de herzienings-
„voorstellen zal kunnen worden geoordeeld enz."

Aan de vervorming der bestaande en de conceptie van nieuwe vertegenwoordigende lichamen, aan de kiesbevoegdheid der ingezetenen en aan alle onderwerpen, die hiermede rechtstreeks of zijdelings in verband staan, heeft de commissie alle aandacht ge-

wijd. Onvolledig is het rapport evenwel ten aanzien van de vraag, of het toekomstig kiesstelsel moet zijn het gewone „meerderheidsstelsel", dan wel of een of ander stelsel van „Evenredige Vertegenwoordiging" behoort ingevoerd te worden. Op pag. 122 van haar rapport geeft de commissie bij de bespreking van de verkiezing voor den vervormden Volksraad, de zoogenaamde Landsstaten wel haar meening daaromtrent, doch deze meening is op onvoldoende gegevens gefundeerd. De bedoelde passage luidt aldus:

„Ongetwijfeld zou het voordeelen opleveren indien het mogelijk „ware een *evenredig kiesrecht* in te richten, waardoor kon worden „verkregen, dat elke gedachtestrooming, elk belangeninzicht en „dus elk bevolkingsdeel waarbij deze leven, tot vertegenwoordiging „kon komen *in gelijke mate* als waarin zij in het maatschappelijk „leven voorkomen.

„Intusschen zou het op groote bezwaren stuiten, de verkiezingen „voor de Landsstaten op den grondslag van evenredigheid te or„ganiseeren. De groote afstanden hier te lande alsmede de vaak nog „geringe financieele en organisatorische kracht der politieke par„tijen, zijn factoren die het samenwerken van geestverwanten over „heel Indië bij een verkiezing hoogst bezwaarlijk maken. Reeds het „thans bij de verkiezing door de leden der locale raden bestaande „stelsel van evenredige vertegenwoordiging heeft deze bezwaren „doen uitkomen en nog sterker zouden die blijken wanneer door de „invoering van rechtstreeksche verkiezingen aan de politieke „organisaties zwaarder eischen zouden worden gesteld."

Worden hier nog respectabel uitziende argumenten genoemd tegen de invoering van een evenredig kiesstelsel, veel erger maken de heeren Cramer c.s. het, die in hun nota op pag. 562 zonder nadere uitwerking schrijven, dat „in verband met verscheidene ge„rezen moeilijkheden, van een evenredige vertegenwoordiging bij „de samenstelling dier lichamen geen sprake zal kunnen zijn."

Vermelden we nu nog, dat in de opdracht van de voorgestelde kiesrechtcommissie onder B wordt vermeld: „het vervaardigen van „een ontwerp voor een landswet regelende het kiesrecht en de in„richting van de verkiezingen voor de Landsstaten", dan hebben we in het bovenstaande wel het voornaamste gememoreerd van wat de Herzieningscommissie omtrent bovengenoemde vraag zegt.

Het zal zelfs wel niet in de bedoeling der H. C. hebben gelegen om de hier vermelde opdracht aan de Kiesrechtcommissie zóó te

interpreteeren, dat ze ook de bevoegdheid heeft, zich over de kwestie: al of niet evenredig kiesrecht uit te spreken. Art. 42.1 van het „*Ontwerp van wet op de Landsordening van Indie*" is in zijn positieve redactie:

„De verkiezing geschiedt in kiesdistricten, welke bij landswet „worden aangewezen"

hiermede tenminste in tegenspraak.

Het komt mij evenwel voor, dat er na de sobere motiveering der H.C., na de ervaring, die in Holland is opgedaan en nademaal we snel hebben geleefd sinds het rapport der H. C., alle aanleiding bestaat, om van dit onderwerp een nauwgezette studie te maken [1]).

Om dit duidelijk te maken, is het noodig om de argumenten tegen invoering van een evenredig kiesrecht nader te bezien en te onderzoeken of ze werkelijk voldoend respectabel zijn. De groote afstanden en de gebrekkige politieke organisatie worden genoemd als onoverkomelijke bezwaren tegen de samenwerking van geestverwanten over geheel Indië. Hierbij wordt uitgegaan van de zeer aanvechtbare praemisse, dat samenwerking over geheel Indië noodzakelijk is. Gewenscht is ze zeker en voor een *ideale* werking van een dergelijk kiesstelsel ook noodzakelijk, maar bij een eerste toepassing zeker niet onontbeerlijk. Samenwerking van de natuurlijk bijeen hoorende volken in het millioenen-complex, dat Indië bewoont, is voorloopig voldoende en deze samenwerking is voor iedere wijze van rechtstreeksche verkiezing noodig. Ieder is verder toch wel van meening, dat bij de invoering van welk kiesstelsel dan ook, langdurige voorbereiding en voorlichting noodig zal zijn om de eerste verkiezing onder de inheemsche bevolking te doen slagen. A priori is niet in te zien, dat deze voorbereiding en voorlichting bij evenredige verkiezing op zooveel grootere bezwaren zou stuiten.

En de politieke organisaties? Die zijn onder de Inlandsche bevolking nog zeer gebrekkig en zullen weer bij *iedere* wijze van verkiezing uitgebouwd moeten worden, zullen ook juist door de invoering van verkiezingen een krachtigen stimulans tot uitbouw krijgen. Nu moge het waar zijn — en ieder, die de werking van een goed stelsel van evenredige vertegenwoordiging in de praktijk heeft meegemaakt, zal dit toegeven — dat in streken met een opgewekt politiek leven aan de politieke organisatie bij een evenredig kies-

1) Vergelijk ook schrijvers artikel „Politiek" in de *Locomotief* van 22 December j l., 2e blad.

stelsel hooge eischen worden gesteld, even waar is het, dat men bij een nog primitief politiek besef ook met een primitieve organisatie kan volstaan.

Kan aan de geopperde bezwaren dus niet zonder meer overwegende beteekenis worden toegekend, naast de gewone voordeelen van evenredig kiesrecht wil ik nog de aandacht vestigen op de volgende punten:

De overal, behalve in de hoofdplaatsen, verspreid wonende Europeanen zullen alleen bij een evenredig stelsel de gelegenheid hebben, hun politieke overtuiging kenbaar te maken.

Zou het verder niet van beteekenis zijn, indien de wenschelijkheid van samenwerking tusschen gelijk denkenden in de verschillende deelen van Indië op den duur medewerkte om de onderscheiden volken van onzen Archipel nader tot elkaar te brengen? 't Lijkt mij waarschijnlijk, dat verdere bestudeering dit wapen, dat de H. C. tegen een evenredig kiesrecht bezigde, zal omsmeden tot een krachtig argument ter verdediging 1).

En dan, last not least, nog dit: In het bovenstaande was de aandacht uitsluitend gericht op de verkiezingen voor de Landsstaten.

Welke andere vertegenwoordigende lichamen nu verder gevormd of hervormd zullen worden, dit mag wel als vaststaande worden aangenomen, dat de Gemeenteraden der steden blijven bestaan. Die gemeenteraden worden gekozen volgens het meerderheidsstelsel en, nu de politiek zich van deze verkiezingen heeft meester gemaakt, doet zich het verschijnsel voor, dat hier de P. E. B., elders het I. E. V., nog op een andere plaats de N. I. P. in combinatie met het I. E. V. alle openkomende plaatsen bezet. Hierdoor worden bekwame mannen geweerd uit den Gemeenteraad en maar al

1) Nadat 't bovenstaande was geschreven ontving ik de Gids van November '21, waarin Prof. v. Eerde zijn beschouwingen over „Koloniale zelfopvoeding" aanvangt. In zijn gedachtengang past het opvoedend element van het evenredig kiesrecht al zeer nauwkeurig. De lezer oordeele over het volgende citaat, voorkomende op pag. 269:

„Nu lijdt het geen twijfel, of de opgewekte nationaliteitsidee bij een „deel van de Inlandsche Maatschappij is voornamelijk te danken aan de „maatregelen van het Nederlandsche bestuur. De middelen van verkeer, „de voor geheel Indie geldende wetgeving, het zich over gansch Insulinde „uitstrekkende werkdadig bestuur, de plaatsing van Inlandsche ambte„naren van het eene deel van den Archipel in het andere, het standpunt „van de regeering boven godsdienstverschil, de decentralisatie, de Volksraad, de regentschapsraden, dat alles kan medewerken om het verlangen op te „wekken naar gemeenschappelijke rechten, het inzicht te doen rijpen in ge„meenschappelijke belangen, het uitzicht te openen op gemeenschappelijke „idealen".

te vaak vervangen door tweede of derderangskrachten van de juiste politieke kleur. Dit is ergerlijk, dit is in het nadeel der gemeente en dit werkt fnuikend op de toch al geringe politieke belangstelling.

Door invoering van een evenredig kiesstelsel zou aan dezen misstand een eind gemaakt worden, terwijl geen der bovengenoemde argumenten tegen een dergelijk stelsel gelden voor de gemeentelijke verkiezingen. Met reden kan tot de H. C. het verwijt gericht worden, dat ze hieraan geen aandacht heeft gewijd. Voor wie de gemeentelijke politiek van een stad als b.v. de plaats mijner inwoning, Semarang, aandachtig volgt, is de urgentie van een wijziging in het bestaande kiesstelsel zoo evident, dat zelf een incidenteele regeling, los van andere bestuursreorganisaties, zou zijn aan te bevelen.

Na de kritiek, die ik in het bovenstaande moest leveren op een onderdeel van het zoo verdienstelijke Herzieningsrapport, eischt de billijkheid ook de erkenning, dat de Commissie bij haar werk waarschijnlijk weinig ervaringsmateriaal ten oprichte van de onderhavige kwestie tot haar beschikking had. De verkiezingen voor den eersten Volksraad zeggen uit den aard der zaak zoo goed als niets ten oprichte van een algemeene verkiezing, terwijl de berichten uit Holland toen nog niet een bezonken oordeel konden geven omtrent de daar opgedane ervaringen.

De eerste berichten omtrent het groote aantal der aldaar in de verschillende kieskringen ingediende lijsten van candidaten — varierend van 16 tot 34 — en omtrent de meer dan twintig partijen en partijtjes, die aan de verkiezing deelnamen, moesten hier wel een verwarrenden indruk geven.

Voeg hierbij het min gunstig oordeel, toen door velen, ook door vooraanstaande persorganen, uitgesproken over de samenstelling en het gehalte van de tegenwoordige Tweede Kamer — waarbij evenwel dikwijls aan het kiesstelsel werd geweten wat op rekening gesteld behoorde te worden van veranderde omstandigheden en veranderende volksmentaliteit — dan is het niet te verwonderen, dat men hier eenige reserve in acht nam.

Dat legt nu echter den plicht op, de zaak nader onder de oogen te zien en in de overtuiging. dat Regeering en Volksraad niet achter zullen blijven in de bestudeering van deze materie, wensch ik in het volgende mijne bijdrage te leveren tot deze studie.

Hiertoe zal ik beginnen met eenige beschouwingen omtrent het Hollandsche stelsel van Evenredige Vertegenwoordiging en de hiermede opgedane ervaring om daarna aan te geven welk stelsel naar mijne meening zich het best aan de Indische toestanden zou aanpassen.

Ieder zal zich herinneren, dat bij de candidaatstelling elke partij in iederen kieskring één of meer lijsten van hoogstens tien candidaten kan indienen, waarop de candidaten zijn geplaatst in volgorde van voorkeur. Bij de stemming brengt ieder kiezer één stem uit. Het Centraal stembureau van iederen kieskring verzamelt alle stembiljetten van zijn kring, telt de aantallen stemmen, op iedere lijst en iederen Candidaat uitgebracht, en zendt een opgaaf hiervan aan het Centraal Stembureau in Den Haag, dat met behulp van deze opgaven den uitslag der verkiezing vaststelt.

Bij de candidaatstelling kan een partij in verschillende kieskringen dezelfde „gelijkluidende" lijsten indienen, die dan te zamen als één lijst worden beschouwd. Ook kan een partij bij de indiening van een lijst een verklaring afgeven, dat deze lijst met bepaald aangegeven lijsten uit denzelfden kring en uit andere kringen wordt verbonden tot een groep. De stemcijfers der groepen geven dus aan de totalen van de op iedere partij uitgebrachte stemmen. Van deze verbinding kan misbruik gemaakt worden en is ook misbruik gemaakt door de partij der Onderofficieren en de politie-partij, die op hoop van goeden zegen hun lijsten hebben verbonden. Zonder die verbinding zou de heer Wijk niet zijn gekozen.

Het Centraal Stembureau krijgt voor zich: Groepen van lijsten; gelijkluidende, niet tot een groep behoorende lijsten en zelfstandige, slechts in één kieskring ingediende lijsten (van kleine plaatselijke partijen of lijsten, die door een vergissing niet met andere zijn verbonden). Ieder van deze drie kan geacht worden een partij te vertegenwoordigen. Voor 't gemak zal ik ze verder alle als „groep" benoemen.

Van iederen Candidaat, van iedere lijst en van iedere groep wordt het stemcijfer opgemaakt en ten slotte het totaal der in het geheele land uitgebrachte stemmen. Deeling van dit totaal door honderd geeft den „kiesdeeler", het aantal stemmen, dat recht geeft op een zetel. Nu worden de honderd kamerzetels eerst verdeeld over de groepen, dan het aan iedere groep toebedeelde aantal over de tot

deze groep behoorende lijsten en ten slotte wordt uitgemaakt welke candidaten van iedere lijst de aan die lijst toekomende plaatsen zullen innemen.

In hoofdzaak is de wijze, waarop de evenredige verdeeling der honderd zetels over de groepen wordt tot stand gebracht, zeer eenvoudig: De stemcijfers der groepen worden gedeeld door den kiesdeeler en aan iedere groep worden zooveel plaatsen gegeven, als het quotient aangeeft. Deze deelingen gaan natuurlijk niet op, zoodat de som der quotienten (die geheele getallen moeten zijn), kleiner is dan honderd. Zoo was bij de Tweede-Kamer verkiezingen in 1918 deze som 90, zoodat nog tien kamerzetels verdeeld moesten worden. Deze worden toebedeeld aan die groepen, welker stemcijfers na de deeling door den kiesdeeler de grootste resten of overschotten" geven. Wanneer de bewerking hiermede afloopt, dan is hiertegen weinig bezwaar te maken, maar mede tengevolge van de bepaling dat een groep met stemcijfer minder dan den halven kiesdeeler (in 't vervolg minder dan drie vierde van den kiesdeeler) voorloopig niet meedeelt, is het mogelijk, dat op deze wijze de nog resreerende plaatsen niet zijn te verdeelen. Door de bepalingen, die in dit geval moeten voorzien, heeft het Hollandsche stelsel aan eenvoud ingeboet, terwijl hierdoor ook de evenredigheid der verdeeling in gevaar kan komen. Het zou denkbaar zijn dat tengevolge van deze omstandigheid een partij met stemcijfer één drie kwart maal den kiesdeeler drie plaatsen in de Kamer kreeg, wat minstens een vreemd resultaat zou zijn.

De moeilijkheid wordt veroorzaakt, doordat men een a priori vastgesteld aantal van honderd plaatsen moet verdeelen. Veel eenvoudiger zou de verdeeling kunnen worden, indien men in dit aantal eenige speling toeliet. Maar daarover later meer.

Vestigen we nog even onze aandacht op de bepaling, dat aan een partij, wier stemcijfer beneden den kiesdeeler blijft, ook bij de eerste overschottenrekening alleen dan een plaats *kan* worden toegekend, indien het stemcijfer tenminste grooter is dan drie vierde deelen van dien kiesdeeler. Bij de zoogenaamd technische revisie der kieswet, die onlangs in de Tweede Kamer haar beslag kreeg, is dit breukdeel van de helft op drie vierde gebracht. De bedoeling is bekend: men wenscht kleine partijtjes den toegang tot de Kamer niet al te gemakkelijk te maken. De bepaling van 1918 was te vrijgevig: niet minder dan 7 eenlingen kwamen in de Kamer en, al zal

de gestelde limiet waarschijnlijk preventief gewerkt hebben, waardoor de vorming van nog meerdere kleine partijen is voorkomen, bij de bepaling van den uitslag heeft ze geen invloed uitgeoefend: met en zonder bedoelde limiet van de helft was de uitslag precies dezelfde. Had men daarentegen in 1918 reeds als grens drie vierde gehad, dan zouden geen der heeren Wijk, Bos, ter Hall, van der Laar of Kruyt gekozen zijn: alleen de beide leden A. P. Staalman en A. Staalman hadden op hun lijst een stemmenaantal boven deze limiet. Waar geen enkel landsbelang gediend is met, maar veeleer menig belang geschaad wordt door groote partijversnippering, beteekent deze wijziging een verbetering.

De nu volgende verdeeling van de aan een groep toegekende plaatsen over de tot die groep behoorende lijsten geschiedt op soortgelijke wijze als boven werd aangegeven en geeft me geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Anders staat het met de wijze, waarop wordt uitgemaakt, welke candidaten eener lijst de aan die lijst toekomende plaatsen zullen bezetten. Heeft geen der candidaten van een lijst een grooter stemmenaantal dan de kiesdeeler — waaronder nu verstaan wordt de kiesdeeler van de groep, d.i. het stemcijfer der groep, gedeeld door het aantal plaatsen der groep — dan worden de candidaten met het grootste aantal stemmen gekozen verklaard. Men zal zich herinneren, hoe ingeval een candidaat een aantal stemmen behaalt, grooter dan den kiesdeeler, dat meerder aantal stemmen aan zijn medeleden ten goede komt. Ter illustratie mogen hieronder twee, aan het officieel verslag der verkiezing van 1918 ontleende voorbeelden volgen.

1e Voorbeeld.

Stel gelijkluidende lijsten No. 3 der S. D. A. P. Kiesdeeler der groep

13461 $^{3}l_{22}$

5 plaatsen.

Namen der candidaten.		Totaal der uitgebrachte stemmen	Aantal stemmen, na overdracht.
ter Laan	J.	56.438	13.461 3/22
de Zeeuw	A. B.	1.094	13.461 3/22
Groeneweg	S.	569	13.461 3/22
Heykoop	A. W.	1.574	13.461 3/22
van Zadelhoff	J.H.F.	670	6.500 10/22

Namen der candidaten.		Totaal der uitgebrachte stemmen	Aantal stemmen, na overdracht.
Bergmeyer	J.A.	162	162
Brautigam	J.	201	201
Schlosser	P.J.B.H.	76	76
Baart	S.P.	25	25
van Stapele	B.J.	414	414

De eerste 5 candidaten zijn gekozen.

2e Voorbeeld.

Stel gelijkluidende lijsten No. 1 der Vrije Liberalen.

Kiesdeeler der groep 12798 $^3/_4$.

4 plaatsen.

Namen der candidaten.		Totaal der uitgebracht stemmen	Aantal stemmen na na overdracht.
Dresselhuys	H.C.	20.778	12.798 3/4
Visser van Yzendoorn	A.C.	3.358	11.337 1/4
Nierstrasz	B.	3.433	3.433
Drion	F.J.W.	1.402	1.402
Niemeyer	J.W.	3.525	3.525
ter Spill	J.H.W.Q.	437	437
Knobel	F.M.	1.302	1.302
van Rappard	A.G.A.	6.086	6.086
Boissevain	W.	631	631
van Foreest	P.	1.248	1.248

Gekozen zijn de Candidaten: Dresselhuys, Visser van Yzendoorn, van Rappard, Niemeyer.

Het eerste voorbeeld geeft blijk van een uitstekende partijdiscipline: Op den eersten candidaat der lijst zijn meer dan 90 % van alle stemmen der lijst uitgebracht. Bij het tweede voorbeeld is dat heel wat minder, daar heeft de eerste candidaat nog geen 50% der stemmen op zich vereenigd. De gevolgen zijn duidelijk: Terwijl op de S. D. A. P. lijst de candidaten gekozen zijn in dezelfde volgorde, waarin de meerderheid der aan het partijleven deelnemende leden hen op de candidatenlijst heeft aanbevolen, is dit op de lijst der Vrije Liberalen geenszins het geval. Hier hebben de op

andere candidaten uitgebrachte zoogenaamde voorkeurstemmen een zeer grooten invloed uitgeoefend. Ditzelfde geval, dat op een lijst candidaten zijn gekozen, terwijl op de lijst boven hen staanden niet werden gekozen, heeft zich in 1918 op 6 lijsten met in totaal 7 candidaten voorgedaan. Hierin schuilt een onbillijkheid ten aanzien van de hooger op de lijst geplaatste, doch niet gekozen leden. De groote meerderheid toch van de kiezers, die hun stem uitbrachten op den eersten candidaat der lijst, zouden, desgevraagd, den tweeden candidaat in de tweede plaats, den derden in de derde plaats, enz. in aanmerking willen brengen voor een Kamerzetel. Deze gedachte ligt ook ten grondslag aan de bepaling, dat de stemmen, die een candidaat boven den kiesdeeler behaalt, worden overgedragen op de andere candidaten en wel in de volgorde der lijst, van boven af gerekend.

In den uitslag der verkiezing van 1918 zijn duidelijk eenige gevallen aan te wijzen, dat de niet verkiezing van een hoog op een lijst geplaatst candidaat en zijn vervanging dus door een lager geplaatsten door diens voorkeurstemmen, algemeen is betreurd.

Waarschijnlijk om dit voor het vervolg te voorkomen, is bij de meergenoemde „technische" wijzigingen bepaald, dat een candidaat om door voorkeurstemmen te worden gekozen, een stemmenaantal moet hebben, dat grooter is dan de halve kiesdeeler. Gaat men nu alle 7 bovenbedoelde gevallen van 1918 na, dan blijkt, dat onder vigeur van deze bepaling geen dezer candidaten toen zou gekozen zijn. Het praktische resultaat dezer wijziging zal dan ook zijn, dat verkiezing door voorkeurstemmen, voor de Tweede Kamer althans, is uitgesloten. De kiesdeeler wordt straks ongeveer 30.000; zou een candidaat meer dan 15.000 voorkeurstemmen op zich vereenigen, dan zou dit de samenstelling van de lijst vrijwel veroordeelen.

Het ware dan ook consequenter geweest, wanneer de Kamer de geheele verkiezing door voorkeurstemmen onmogelijk had gemaakt 1)

De vraag doet zich voor, of deze verandering een verbetering is te noemen. In de pers is ze niet gunstig beoordeeld en, al onderschrijf

1) Deze wijziging is bij amendement in de wet gebracht. De heer Drion stelde eerst voor, de limiet op één derde te bepalen, veranderde dit later in één vijfde, waarna de heer Albarda een sub-amendement voorstelde, om voor „een vijfde gedeelte" te lezen „de helft". Zooals men weet, is de heer Drion weer Kamerlid geworden na herhaald bedanken van vóór hem gekozen. Dit laatste in verband met ons „Tweede voorbeeld", waarop hij toevallig voorkomt.

ik het gewone argument, dat nu aan de partijbesturen te groote macht wordt toegekend, niet, onder de tegenwoordige omstandigheden kan ik deze halfslachtige bepaling toch niet bewonderen. Wanneer de groote meerderheid der kiezers georganiseerd was in de verschillende politieke partijen, dan zou er niet zooveel bezwaar tegen zijn om altijd de volgorde der lijsten te laten beslissen, maar naar mijne meening was in 1918 nog lang geen 10% der kiezers georganiseerd (niet meer dan 100.000, terwijl meer dan 1300.000 stemmen werden uitgebracht). Aan deze velen moet de kans geboden worden om bij de stemming blijk te geven van hun voorkeur. In No. 7 van de „Vrije Arbeid" schrijft prof. Heeres op pag. 207 hieromtrent:

„Het is een ergerlijk stukje wetgeving, dat lijnrecht ingaat tegen de vrijheid van den kiezer om het uitbrengen zijner stem eigen wilsbepaling vrij te volgen".

Maar er is nog een omstandigheid, die aandacht verdient en welke ik in 1917 in mijn brochure over Evenredige Vertegenwoordiging 1) meer uitvoerig dan hier mogelijk is, uiteenzette en met voorbeelden toelichtte. Aan een politieke partij kan als eisch gesteld worden, dat zij politieke hoofdpunten in haar program scherp omlijnt maar tevens op minder belangrijke punten voldoende speling toelaat. Door dit laatste wordt de vorming van kleine partijtjes ter verdediging van speciale groepsbelangen voorkomen. Zoowel de Christelijke en Katholieke partij als de Liberale en Sociaal Democr. partijen kennen in hun partijverband de verschillende stroomingen, die naar vertegenwoordiging van hun belangen vragen. Een candidaat, die een, wat van de meerderheidsmeeningen afwijkende strooming vertegenwoordigt, zal voorkeurstemmen op zich vereenigen en deze candidaat moet eenige kans hebben om gekozen te worden, anders zullen de voormannen dier nieuwe strooming al heel spoedig neiging hebben zich van het groote lichaam af te scheiden.

Wanneer dan ook nu in Holland voor de nieuwe verkiezingen weer van die kleine partijen gevormd worden ondanks de boven besproken eerste wijziging der kieswet, dan zal dit voor een niet gering deel te wijten zijn aan de tweede verandering.

In de Locomotief van 14 Nov. j.l. bespreekt de schrijver van de rubriek „Nederlandsche Politiek" (de bekende Handelsblad-re-

1) Het stelsel van Evenredige vertegenwoordiging. Uitgave van de Stads-Boek- en Courantdrukkerij te Kampen.

dacteur Elout) de sinds eenige jaren bestaande „Bond van Nederlandsche Belastingbetalers" en de in wording zijn de „Bezuinigingsbond". Hij geeft hun hier den goeden raad, dien hij in Nederland ook wel niet voor zich zal gehouden hebben om, liever dan met eigen candidaten uit te komen, „een vaste bezuinigingsformule te ont-„werpen en, bij de verkiezingen, alléén te stemmen op die politieke „partijen, die deze formule hebben aanvaard. Of, bij gebrek aan „partijen, op die candidaten van partijlijsten, die de formule willen „aanvaarden, enz".

't Laatste deel van de raadgeving was vroeger prachtig, maar nu? Indien groote partijen niet bereid zijn de bedoelde formule in hun program op te nemen, wie kan het een belangengroep dan nu nog kwalijk nemen, indien ze overgaat tot het stichten van een nieuwe partij?

Deze wijziging heeft naar mijne meening het stelsel slechter gemaakt dan het was, terwijl ze tevens de berekening van den uitslag moeilijker heeft gemaakt.

Resumeerende kom ik tot de volgende beoordeeling van het Nederlandsche stelsel van Evenredige Vertegenwoordiging:

In het algemeen voert dit stelsel tot een billijke verdeeling der zetels over de partijen. Alleen zijn uitzonderingsgevallen mogelijk, waarbij de evenredigheid in het gedrang komt.

De verbinding der lijsten kan tot een onjuiste groepvorming en dus onzuivere partijvertegenwoordiging voeren.

Inconsequent is het stelsel geworden door de laatst besproken wijziging.

En dan nog mijn voornaamste bezwaar: Het stelsel is te ingewikkeld, het is niet doenlijk, om den ongeletterden Hollandschen kiezer na de verkiezing duidelijk te maken, waarom *zijn* candidaat niet is gekozen. De dubbele verdeeling, eerst van het totale aantal plaatsen over de groepen, dan van de groepen over de lijsten, ten slotte de aanwijzing der gekozen candidaten, ze zijn alle te zeer aan bijzondere bepalingen gebonden, om aan den doorsneekiezer meer dan een heel oppervlakkig overzicht te kunnen geven.

Na bovenstaande besprekingen van het Hollandsche stelsel en de daarop in sommige onderdeelen geleverde kritiek, wil ik een poging wagen tot den opbouw van een stelsel, dat voldoen kan aan in

het algemeen te stellen eischen, maar tevens aan de bijzondere eischen, die de Indische toestanden noodig maken.

Als algemeene eischen zou ik dan willen vooropstellen, dat een stelsel van Evenredige Vertegenwoordiging moet zijn: *Billijk*, — d.w.z. dat de evenredigheid in de vertegenwoordiging zoo goed mogelijk wordt benaderd —, *eenvoudig* en *consequent*.

Naast deze algemeene voorwaarden moet voor de conceptie van een Indisch stelsel rekening gehouden worden met het nog primitieve politiek besef en de daarmede in verband staande primitieve politieke organisatie. Dat, althans voor Volksraad en gewestelijke of provinciale raden de verkiezingen voorloopig nog aangevuld moeten worden door benoemingen, verzwaart de aan een kiesstelsel te stellen eischen zeker niet.

Gaan we tot eenige nadere bijzonderheden over, dan komen we eerst tot:

A. DE CANDIDAATSTELLING.

Iedere groep van b.v. minstens twintig kiezers heeft het recht tot het indienen van een candidatenlijst, waarop de candidaten in volgorde van voorkeur worden geplaatst. Een maximum-aantal van tien candidaten per lijst zal zeer zeker voldoende zijn.

Deze lijsten moeten aan bepaalde voorwaarden van onderteekening enz. voldoen, maar men zal er op bedacht moeten zijn ruime gelegenheid te bieden tot herstel van gemaakte fouten om te voorkomen, dat serieus ingediende lijsten op formeele gronden ongeldig worden verklaard.

Het instituut der „*gelijkluidende lijsten*", ingediend in verschillende kieskringen of districten, heeft zijn deugdelijkheid bewezen, zoodat de invoering alleszins aanbeveling verdient. Ook hier zou het gewenscht zijn door vrijgevige bepalingen te voorkomen, dat b.v. kleine verschillen in de opgegeven namen moeilijkheden veroorzaken. Tegen eenige correspondentie daaromtrent na de indiening zou m.i. weinig bezwaar kunnen bestaan.

Verbinding van lijsten heeft niet langer mijne vroegere bewondering. Misbruik is, zooals boven reeds is aangegeven, niet uitgesloten. Met vele anderen heb ik in vroegere publicaties deze verbinding steeds aanbevolen, ook als middel om geen stemmen te doen verloren gaan. Nadere bestudeering leert, dat verbinding even goed verlies als voordeel voor een partij kan opleveren. Om deze

redenen acht ik het gewenscht de verbinding wel uit het Hollandsche stelsel over te nemen, doch ze aan nieuwe, strengere voorwaarden te verbinden, die meer waarborg geven dat de verbonden lijsten dezelfde politieke partij vertegenwoordigen. Hiertoe zou men aan de onderteekenaars der verbonden lijsten de verplichting kunnen opleggen een ,,*verzamellijst*" in te dienen, waarop alle op de afzonderlijke lijsten vermelde namen voorkomen, ook nu in volgorde van voorkeur. Deze „verzamellijst" zou dan in de plaats komen van de „lijsten groep" uit het Hollandsche stelsel, wat, zooals we beneden nader zullen zien, tevens in de bepaling van den uitslag een welkome vereenvoudiging brengt.

Alleen die lijsten zullen *noodzakelijk* verbonden moeten worden, waarvan verwacht kan worden, dat het stemcijfer aanzienlijk beneden den kiesdeeler blijft.

Voor de overige lijsten zal verbinding het toevalselement wat meer uitschakelen, doch blijken er in een partij moeilijkheden te rijzen tegen de vorming van een verzamellijst, dan worden er absoluut geen groote belangen geschaad, indien de verbinding achterwege blijft.

B. DE STEMMING.

Op een zoo groot mogelijk aantal plaatsen wordt op den dag der stemming aan de kiezers de gelegenheid geboden hun stem uit te brengen. In verband met den voor sommigen toch nog grooten afstand tot het stembureau schijnt het gewenscht, de mogelijkheid te openen om ook het ingeruilde stembiljet per post aan het bureau toe te zenden.

Het stembiljet ziet er, wanneer veel lijsten zijn ingediend, op het eerste gezicht nog al ingewikkeld uit. Daarom verdient het aanbeveling den vorm en den inhoud van de biljetten voor de verschillende kringen geruimen tijd voor den dag der stemming bekend te maken, en afdrukken, benevens vergrootingen op ruime schaal overal te verspreiden.

C. DE BEPALING VAN DEN UITSLAG DER STEMMING.

Na de stemming worden de biljetten door de stembureau's gebracht naar één of meerdere centrale punten van den kieskring; daar worden de op iederen candidaat en op iedere lijst uitgebrachte stemmen geteld en de uitkomsten geseind naar het Hoofdstem-

bureau. Met geringe wijzigingen zal deze regeling wel van Holland overgenomen kunnen worden.

Het Hoofdstembureau heeft nu in mijn project te maken met: *a* Gelijkluidende lijsten; *b* Verzamellijsten; *c* Zelfstandige lijsten.

De eerste en derde soort lijsten bevatten hoogstens 10 namen, de tweede daarentegen als regel meer. Op al deze lijsten worden achter de namen der candidaten de verkregen stemmen-aantallen ingevuld; optelling dezer aantallen geeft het stemcijfer der lijst. De som van alle stemcijfers is het totaal der uitgebrachte stemmen.

Deelt men dit totaal door het aantal zetels, dat men door verkiezing wenscht te doen bezetten, dan verkrijgt men den kiesdeeler, dat is het aantal stemmen, dat recht geeft op een plaats.

Om nu te bepalen, op hoeveel plaatsen ieder der onder *a*, *b* en *c* genoemde lijsten recht heeft, zou ik deze rekenwijze willen volgen, dat de stemcijfers der lijsten worden gedeeld door den kiesdeeler en de verschillende quotienten worden afgerond tot heele getallen met dien verstande, dat breukdeelen grooter dan een half naar boven tot een geheel worden afgerond, breuken gelijk of kleiner dan een half worden verwaarloosd. Alleen voor lijsten, welker stemcijfer kleiner is dan de kiesdeeler, is het gewenscht, de breuk alleen dan naar boven af te ronden tot 1, wanneer ze grooter is dan drie vierde. De zoo verkregen quotienten geven aan het aantal plaatsen van iedere lijst.

Het spreekt wel van zelf, dat de som van alle, aan de verschillende lijsten toegekende plaatsen nu een enkele eenheid kleiner of grooter kan zijn dan het aantal, dat men te voren had gefixeerd als bestemd, door verkiezing ingenomen te zullen worden. Dit beteekent hier, waar de benoeming der andere leden steeds als correctief behoort te worden opgevat, heel weinig, veel minder dan b.v. in Holland, waar men bovendien nog met de traditie heeft te maken, die het mooie getal van 100 Kamerleden moeilijk zal loslaten 1).

Deze wijze van verdeeling der plaatsen over de lijsten heeft het groote voordeel van bijzonderen eenvoud en tast het evenredig-

1) Mocht men wenschen, dat b.v. voor kleine vertegenwoordigende lichamen als Gemeenteraden het tevoren gefixeerd aantal leden ook werkelijk gekozen wordt, dan is dit met behoud van het hier aangegeven principe ook zeer wel te doen door na een gebleken teveel of te kost den kiesdeeler zoolang te vergrooten of te verkleinen, totdat het bepaalde aantal is gekozen. (Zie hierover nog het uitgewerkte voorbeeld aan het slot van dit artikel).

heidsprincipe in geen enkel opzicht aan, geeft integendeel de best mogelijke benadering, die met geheele getallen bereikbaar is.

Nadat op deze wijze is bepaald, hoeveel plaatsen aan iedere lijst worden toegekend, kan men nu onmiddellijk overgaan tot de aanwijzing van de candidaten, die op de verschillende lijsten gekozen zijn. In dit schema vervalt dus geheel de tweede berekening van het Hollandsche stelsel, n.l. de verdeeling van de aan een groep toekomende plaatsen over de lijsten, die tot deze groep behooren.

In aanmerking nemende, dat Indië voorloopig stellig geen zoo krachtige politieke organisaties zal bezitten, dat deze de meerderheid der kiezers omvatten, acht ik het gewenscht, voor de aanwijzing der gekozen candidaten de Hollandsche bepalingen van 1918 te volgen. Heeft dus geen der candidaten een stemmenaantal, dat grooter is dan de kiesdeeler, dan zijn de candidaten met de meeste stemmen gekozen. Indien een candidaat meer stemmen behaalt dan de kiesdeeler aangeeft, dan worden deze meerdere stemmen overgedragen op de andere candidaten der lijst zooals de twee vroeger vermelde voorbeelden dit voldoende illustreeren. Daarna geldt weer de regel, dat alleen het aantal stemmen, dat de candidaten dan hebben, beslist omtrent het al of niet gekozen zijn en niet de volgorde der lijst.

Nadat op deze wijze de uitslag der verkiezing is berekend, worden de niet gekozen candidaten in de volgorde van hun stemmenaantallen op de verschillende lijsten gerangschikt. Bij tusschentijdsche vacatures zijn zij de reserve-candidaten, die in de volgorde dezer lijsten in aanmerking komen voor verkiezing.

Tot zoover de hoofdzaken van dit schema,dat in drie opzichten afwijkt van het Hollandsche stelsel: Ten eerste is de *lijstengroep* vervangen door de *verzamellijst*, ten tweede is in de plaats van de *overschotten*-rekening gesteld het *afronden* der stemcijfer-quotienten, ten derde zijn bij de aanwijzing der gekozen candidaten de vroegere bepalingen in eere hersteld.

Is het derde punt in het bovenstaande voldoende besproken, omtrent de beide andere punten wensch ik nog eenige opmerkingen te maken.

De verzamellijstb iedt behalve de reedsg enoemde voordeelen, n. l. een aanzienlijke vereenvoudiging in de berekening en het voorkomen van ongewenschte verbindingen, nog een eigenaardig voordeel. Wanneer in het Hollandsche stelsel op verschillende lijsten, die wel

verbonden, doch niet gelijkluidend zijn, dezelfde candidaat voorkomt, dan kan het gebeuren, dat deze candidaat op alle lijsten samen een groot aantal stemmen behaalt en toch niet gekozen wordt. Dit bevredigt het rechtsgevoel niet. Scherp werd deze onvolkomenheid belicht, toen me bij uiteenzettingen van het stelsel op een vergadering van vereenigingen voor Vrouwenkiesrecht daaromtrent door een der aanwezige dames een vraag werd gesteld. Het was in 1918, toen de vrouw alleen nog maar het passieve kiesrecht bezat. De dames hadden zeer goed ingezien, dat een vrouw op één lijst niet genoeg stemmen zou verkrijgen. Ze hoopten nu, wanneer dezelfde vrouw op alle lijsten eener partij voorkwam, dat deze candidate dan door samentelling van alle stemmen een voldoend aantal zou verkrijgen. Ik moest den dames deze illusie ontnemen, maar dat ging toen ten koste van een heel stuk waardeering voor het stelsel. De verzamellijst zou den dames waarschijnlijk beter zijn bevallen. Deze bevat immers alle candidaten der verbonden lijsten met het totaal aantal stemmen, dat ze op deze verkregen.

Ten einde geen twijfel over te laten ten aanzien van de bedoeling der in bovenstaande schets voorkomende berekening van het aantal der aan iedere lijst toekomende plaatsen, wil ik nog een enkel eenvoudig voorbeeld uitwerken, waarin voor het gemakkelijk overzicht ronde getallen zijn gekozen.

Hierbij wil ik onderstellen, dat bij een verkiezing van 50 leden van een vertegenwoordigend lichaam een totaal generaal van 1000.000 stemmen is gevonden. De kiesdeeler bedraagt dus 20.000.

Ingediend zijn 6 verzamellijsten, 5 stellen gelijkluidende lijsten en 4 zelfstandige lijsten. In het volgende overzicht zijn de stemcijfers van al deze lijsten opgegeven met de afgeronde quotienten na deeling door den kiesdeeler. Er zijn 4 lijsten bij met stemcijfer beneden 20.000, waarvoor dus het quotient alleen dan op 1 wordt afgerond, indien het grooter is dan $^3/_4$.

		Stemcijfer	Afgerond quotient.
Verzamellijst	I	28.000	1.
,,	II	234.000	12
,,	II	85.000	4
,,	IV	166.000	8 (1)
,,	V	53.000	3
,,	VI	77.500	4

		Stemcijfer	Afgerond quotient.
Stel gelijkl. lijst	*c*	44.800	2
,,	*b*	66.200	3
,,	*c*	31.000	2
,,	*d*	14.000	0
,,	*e*	144.000	7 (2).
Zelfstandige lijst	1	17.000	1
,,	2	45.00	0
,,	3	12.000	0
,,	4	23.000	1
Totaal		1000.000	48

Het resultaat is dus, dat 48 van de 50 plaatsen zijn verdeeld. Het eenvoudigst en met het evenredigheidsprincipe ook het meest in overeenstemming is het, om het nu hierbij te laten. Het maakt al heel weinig uit of van een totaal van b.v. 80 leden er 50 of 48 door verkiezing worden aangewezen.

Wenscht men juist 50 leden te kiezen, dan moet nu de kiesdeeler 20.000 verkleind worden totdat de afgeronde quotienten samen juist het getal 50 geven. Het blijkt, dat de kiesdeeler verkleind moet worden tot beneden 19200, b.v. tot 19000, om het gewenschte resultaat te verkrijgen.

Bij verkleining tot 19000 geven de met (1) en (2) gemerkte lijsten een afgerond quotient, dat 1 grooter is, dus respectievelijk 9 en 8, andere quotienten blijven gelijk.

De verkleining van den kiesdeeler zou rekenkundig aldus kunnen geinterpreteerd worden: Nemen we de quotienten van de stemcijfers, gedeeld door den kiesdeeler vóór de afronding. Door bedoelde verkleining worden al deze quotienten met hetzelfde getal vermenigvuldigd, zoodat de verhouding der nieuwe quotienten precies gelijk is aan de verhouding der stemcijfers. Hieruit volgt al reeds, dat afronding van deze laatste quotienten getallen oplevert, die de meest nauwkeurige evenredige verdeeling van het getal 50 in geheele getallen vormen.

Ter vergelijking heb ik de berekening door afronding en, zoo noodig, door verkleining van den kiesdeeler toegepast op de laatste Tweede-Kamerverkiezing van 1918. Bij de verdeeling der 100 zetels over de groepen (nu als verzamellijsten gedacht) gelijkluidende en zelfstandige lijsten kwam ik tot het eenigszins onverwachte resultaat, dat bij de eerste afronding onmiddellijk alle zetels verdeeld

zouden zijn; verkleining van den kiesdeeler was niet noodig. Tevens bleek, dat de uitkomst der verdeeling voor alle lijsten precies dezelfde zou geweest zijn als bij toepassing van het Hollandsche stelsel.

Had in 1918 al reeds de bepaling gegolden, dat een partij minstens een stemcijfer van $^3/_4$ van den kiesdeeler moet hebben om in aanmerking te kunnen komen voor een plaats, dan treden verschillen tusschen de beide berekeningsmethoden aan den dag.

De kiesdeeler zou dan verkleind moeten worden, terwijl de uitkomst der verdeeling niet meer precies gelijk zou zijn. Daar de afrondingsrekening de theoretisch meest juiste verdeeling aangeeft, blijkt hieruit, dat de overschotten-rekening tot onbillijkheden *kan* en zeer waarschijnlijk *zal* voeren. In het algemeen kan men wel zeggen, dat de overschotten-rekening kleine lijsten, waarop een paar candidaten gekozen worden, bevoordeelt tegenover groote.

Mochten de hier gegeven uiteenzettingen de overtuiging kunnen vestigen, dat een stelsel van evenredige vertegenwoordiging niet noodzakelijk ingewikkeld behoeft te zijn, terwijl het toch aan hooge eischen van billijkheid en consequentie kan voldoend, dan zou ik mijn naaste doel bereikt kunnen achten.

Wint deze overtuiging veld, dan voert ze vanzelf tot nadere bestudeering door allen, die de ontwikkeling dezer gewesten met belangstelling gadeslaan of ze door den aard van hun ambt kunnen bevorderen. Het lijdt dan m.i. geen twijfel of men zal in het evenred'g kiesrecht een waardevol hulpmiddel zien en de algemeene politieke ontwikkeling, terwijl het voor de steden al reeds de beteekenis van een noodzakelijk geneesmiddel heeft gekregen.

Semarang, December 1921.

Javaansche Emigratie naar de buitengewesten.

door

J. P. KOSTER.

De heer Djajadiningrat verklaarde in den Volksraad (Nov. 1921): „De oude geest onder de Javanen om niet bij moeders pappot „te blijven, is gelukkig nog niet verdwenen. Van de 400 geëmi„greerde Javaansche gezinnen uit het Japarasche heeft er zich „geen enkele binnen (Nederl.) Indië gevestigd, hetgeen een onder„zoek wenschelijk maakt, omdat wij van onze buren nog wel wat „zouden kunnen leeren".

Ik kan den heer Djajadiningrat mededeelen, dat deze oude geest van den Javaan nimmer verdwenen is geweest en dat het bevolken der buitengewesten, mits goed geleid, op den wil of onwil der Javaan zelf geen schipbreuk lijden zal.

Bij het beladen van een P.K.M. stoomer met hout van een houtaankap op de Buitengewesten werd mij door den Dr. Econoom P. gevraagd: „Wat is Uw inzicht, wie zijn de beste emigranten, de Soendaneezen of de Javanen?" Waarop ik hem meende te moeten antwoorden, dat jarenlange ondervinding mij leerde den Javaan als kolonist hooger te stellen dan den Soendanees. Deze waarde is niet gelegen in de eigenschappen van den man maar in die van de vrouw; bij een emigrantenfamilie is juist de vrouw de grootste factor van slagen; heeft zij den vasten wil tot blijven, dan heeft de proef succes.

Moge men nu de Preanger het schoone Frankrijk van Java noemen, Bandoeng vergelijken met Parijs, de Soendaneesche is..... de Parisienne. Opschik, zucht naar bonte kleuren, bewijzen haar „kapelletjes aard", die haar voor emigratie ongeschikt maakt,

terwijl de Javaansche als ideale huismoeder Kang-Kromo's grootste steun is; met somber indigo-blauwe sarong en een dito baadje van grijs met blauwe streepjes tevreden, is zij „decent" en ernstig; een echte huismoeder voor het gezin.

Hierdoor is het verklaarbaar, dat „Kromo" door zijne gade beter, oneindig veel beter is als kolonist, dan Katjil of Tong met zijn vrij wufte Sarina.

Deze grootere waarde van den Javaan wordt door geheel het midden-Oosten (Azië) erkend. „Kampong Djawa" heeft buiten ons Indië overal op Malakka, Djohore, Broenei en Serawak, tot zelfs in Siam en Saigon toe, een zeer goeden naam, terwijl bv. de naam „Kampong Boegis" reeds een waarschuwing is, er ver van te blijven.

In Bangkok (waar voor ons Nederlanders en dus ook voor den Javaan het privilege der consulaire rechtspraak nog bestaat) zijn ongeveer 3000 Javanen geregistreerd bij ons Consulaat-Generaal. Deze groep wordt daar te lande algemeen als de rustigste, nijverste, en meest geachte groep van vreemdelingen beschouwd.

De Javaan en zijn stamverwanten, de Bantammer van Noord-Bantam en de Bandjarees zijn onze beste sawahbouwers. Men vindt ze soms op plaatsen, waar men ze niet zou verwachten; 80 mijl stroom-opwaarts van de monding der „Endou-rivier" (grens-rivier tusschen Djohore en Pahang) trof ik een kleine Javanenkolonie aan. Mijn Javaansche koelies werden dadelijk als broeders uit het klassieke land van vormen (adat) en beleefdheid (hormat) beschouwd.

De Datoe zeide mij, dat de Javanen zijn meest betrouwbare kolonisten waren. Heel het district „Cucob", heilige enclave van de sultans van Djohore, is één Javaansche kolonie. Het eiland „Koendoer" (Riouw Arch.) eveneens, wat dadelijk te zien is aan de zorg, aan den klapperaanplant besteed.

Wel spreekt de heer Djajadiningrat van 400 gezinnen, die Indië verlieten; in werkelijkheid echter is deze vrije emigratie via Singapore slechts schijnbaar en alleen gedeeltelijk naar gebieden buiten Nederl. Indië gericht; 25 procent ervan bereikt via Singapore een bestemming, binnen ons gebied gelegen (Djambi-Indragiri-Riouw-Deli enz.); de overigen gaan veel naar Malakka, waar de levensomstandigheden „vrijer" zijn. De kwaliteit der gronden daar staat echter zoo ver achter bij die onzer gewesten (Sumatra enz.), dat velen hiervan later weder naar ons gebied terugkeeren.

Dat dit aantal emigranten thans vrij hoog is, vindt zijn oorzaak in den volgenden tijdelijken factor. Op Malakka en de buitengewesten treft men een vrij uitgebreid „klein-landbouwbedrijf" aan, vooral door Chineezen gedreven (rubber). Met de huidige malaise komen vele dezer kleinere Chineesche „Kebons" vacant, óf doordat de Chineesche „Tawkey" (baas) verder crediet weigert, óf doordat anderen in verband met de malaise naar China terugkeeren of geexpedieerd worden, zoodat vele tuinen verlaten zijn en volgens Indonesisch recht door elken nieuw-komer (de Inlandsche hoofden handhaven deze adat) voortgezet kunnen worden, mits slechts de achterstallige „hacil-tanah" betaald wordt.

Van dezen tijdelijken toestand wordt door velen partij getrokken om zich op gemakkelijke wijze van een tuin te voorzien, financieel geholpen op de volgende wijze:

Het Hoofd (Printa-negri) geeft vergunning aan „Kromo" een „verlaten" verklaarde kebon in bezit te nemen. Kromo zelf (Bandjareezen en Boyans ook) is hierbij gewoonlijk slechts de figurant. Een geldschieter fourneert het benoodigd kapitaal, meestal op de voorwaarde, dat voor elken gezonden rubber- of klapperboom op 3-jarigen leeftijd (aan Kromo) $ 3.— drie dollar (soms meer, soms minder) per boom, of indien verlengd, op 5-jarigen leeftijd $ 5.— uitbetaald zal worden.

Arabieren, chitties (Britsch-Indische geldhandelaren) Joden en... zelfs Inlandsche hoofden passen deze methode toe. Kromo mag in den tijd, dat hij dezen tuin in bewerking heeft, polowidjo aanplanten, koeliediensten doen op nabijgelegen ondernemingen enz.; hoofdzaak is, dat hij absoluut vrij man blijft. Waar de Engelsche wet geen onderscheid tusschen Inlandsch en ander grondbezit maakt, kan, zoo Kromo overlijdt of nalatig is, de „kebon" hem ontnomen en bij publieken verkoop te gelde gemaakt worden.

De firma Assegaf te Singapore had in 1910-1914 op de Natoenaeilanden, verleid door den Riouwschen priahi Raden Hadji Ali, dit systeem toegepast, doch moest, toen het tot een veroordeeling en executie kwam, ondervinden, dat vreemde Oosterlingen, anders dan onder de Engelsche wetten, in Ned. Indië geen grond kunnen koopen. Zij leed 4 ton schade; Hadji Ali vertrok naar Japan.

Zijn de 3 (resp. 5 jaar) om, de plantprijzen goed, en wordt afgerekend kan krijgt Kromo een goeden duit in handen en ..... vertrekt meestal daarmede naar Mekka.

Het proces is voor den schranderen vreemden Oosterling en ook voor den in principe niet oneerlijken Kromo eenvoudig, juist geschikt voor den Aziaat.

In den boven aangeduiden huidigen malaise-toestand der kleine cultures ligt onzes inziens de oorzaak, dat thans velen onzer beste Javanen emigreeren, door familie en kennissen ingelicht, dat hunne kansen om aan den overwal en op onze buitengewesten (in den Riouw Archipel wemelt het van Chineesche en ook Japansche onwettige ontginningen) in het bezit van de beste (verlaten) gronden (tuinen) te komen, thans extra gunstig zijn.

Of voor ons hieruit wat te leeren valt? Zeker!

De Europeesche emigratie kan men in drie systemen van emigratie verdeelen, n.l.

Groeps-emigratie;

Gezins-emigratie en

Persoonlijke landverhuizing.

De eerste wordt vanwege het Ned. Indische gouvernement in hoofdzaak beproefd (Zuid-Sumatra, Oosterafd. van Borneo).

Met Europeesche rassen is dit systeem immer op mislukking uitgeloopen.

Moedeloosheid werkt epidemisch. In Canada is de proef met Friezen en Groningers mislukt (Holl. Canada Hyp. bank); ook in Argentinië, waar zelfs Rothschild met zijn Zionistische nederzettingen op grootere schaal eveneens schipbreuk leed, al werd hierbij niet op geld gezien.

De gezins-emigratie gaf de beste resultaten, vooral met het Engelsche zoogenaamde „Assisted-emigration-system", waarbij bonafide emigranten, behalve gronden, zelfs een zeker bedrag (passagegeld) ter beschikking kregen. Dit laatste heeft èn voor Canada èn voor Australië de beste resultaten opgeleverd. Het komt het dichtst bij de thans ter Sum. Oostkust gevolgde lawkey-werving, waarbij koelies na beeindiging van hun contract naar hun haardsteden trekken en vervolgens met vrienden terugkeeren op kosten der maatschappijen.

Individueele emigratie geeft slechts resultaat voor reeds gegrondveste (geslaagde) kolonies (Deli enz.).

Het is de gezinsemigratie, welke voor den Javaan in onze buitengewesten de minste kans op teleurstelling biedt, doch men bedenke

wel, eer men begint, dat niet allen zullen slagen. Wordt er, zooals bij Selat Djaran na de eerste mislukking reeds afkeurend geoordeeld, dan is het beter niet te beginnen. Sawah-ontginning duurt 4 jaren en men verlieze daarbij vooral niet uit het oog, dat de Aziaat weinig weerstandsvermogen heeft.

De praktijk deed mij als beste emigratie-schema het volgende beschouwen:

Er zijn op de buitengewesten uitgestrekte sawah-ontginningen, welke zonder kostbare irrigatie-werken verder uitgebreid zouden kunnen worden.

De Toengkalstreek, de Retehstreek (Sum. O. Kust) en Sambas zijn er voorbeelden van. Een goed en degelijk hoofd worde hier uitgekozen. Hem worden na voorafgaand overleg fondsen toegestaan om de gezinsemigratie op de volgende wijze toe te passen. Hij koopt sawahontginningen op, tot hij over een oppervlak van een 2000 bahoe de beschikking heeft. Na afloop van den paddisnit zal hiervoor een som van 20-30 dollars per bahoe voldoende zijn, mits niet door te snellen opkoop de prijzen worden opgedreven en daar (zie boven) de verkoopers veelal naar elders willen vertrekken, neemt men tevens hunne kamponghuizen over. Een flinke Javaansche mandoer, gewend op de buitengewesten (Deli of Palembang), worde er heen gezonden met, laat ons zeggen, een 5 of 6 gezinnen, die dan hun huis gereed vinden en zelf uit de disponibele sawahs den voor zich te bewerken grond kunnen kiezen.

Het zeer groote voordeel hierbij is, dat de eerste, de zwaarste en moeilijkste ontginningsperiode absoluut uitvalt.

Successievelijk kunnen dan meer gezinnen volgen. Het is mij gebleken, dat de Javaansche tani liever met de vieze Chineesche booten reist, waar hij vrij is, dan per schoonsten sneldienst der K.P.M., waar het „massregeln" niet van de lucht is. Men late het Maleische hoofd gedurende de eerste 3 of 5 jaren met deze emigranten het „paroean" systeem ($^1/_2$ der opbrengst) of het „padjek" syteem ($^1/_5$ der opbrengst) toepassen, waarbij hij verplicht is de zaadpadi te leveren, dus ook in de zaak geinteresseerd blijft, waarna de grond onherroepelijk eigendom der emigranten worde en hun de „piagems" geschonken worden.

Uitbreiding geschiedt op de gewone wijze.

Voor zulk een proef lijkt mij de Toengkal-streek in Djambi het meest geschikt. Hier bestaan reeds uitgestrekte sawahs, aangelegd door Bandjareezen, een volksstam, die het wel met den Javaan kan vinden. Bij dit trek-lustig volkje is verder afkoop van het gebruiksrecht zoo goed als zeker uitvoerbaar.

Naar ik hoop zal het vorenstaande er toe kunnen bij dragen om een voor Indië belangrijk vraagstuk nader tot de oplossing te brengen.

De Ambon-Raad

door

Mr. H. IDEMA.

Gelukkige Buitengewesten!

In 1918 gooit de Heer van Sandick als Assistent Resident voor 't eerst er een balletje over op, in 1919 gaat een gedegen voorstel naar de Regeering, den 12den December 1921 beleeft de Heer van Sandick als Resident de gelukkige dag dat hij zelf als Voorzitter zijn Ambon-Raad mag openen.

Kom daar op Java eens om!

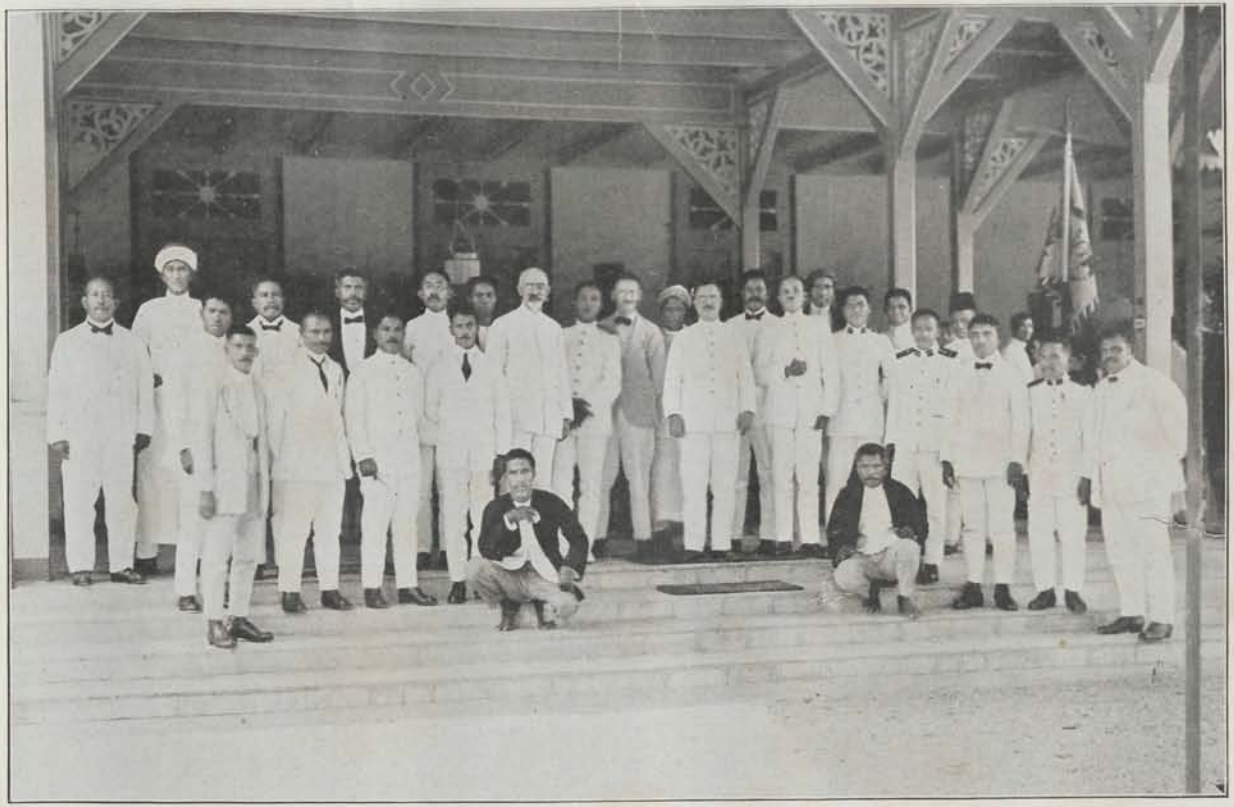
Reisde niet al in 1914 Simon de Graaff als Regeerings-Commissaris het platteland af? En nog in 1921, terwijl hij Minister is, dobberen zijn regentschapsraden, nu helaas mee ingescheept op de Groote Bestuurshervorming, mee op de ongewisse baren van de Staten-Generaal. (1)

Met wat een deeglijke voorzichtigheid worden de Javaansche Regenten ontvoogd! Hier zet zonder eenig misbaar in Volksraad of Pers een heel volk een stap vooruit in zijn geschiedenis, die, naar men zegt, steeds is „the record of a conflict between the desire not to be ruled and the desire to rule."

Ieder scheppingsverhaal is interessant, iedere groei van chaos en duisternis tot het licht mag met ontroering worden bezien en bezonnen, ook als deze moet worden nagespeurd uit ettelijke officieele stukken van „Ik heb de eer" en „In beleefd antwoord."

Al lang piepte en kraakte er wat aan de Ambonsche Bestuursmachine, heel lang al. En na te gaan, waar dat precies zat, is ook interessant maar zou te lang duren. In het kort: volgens het Reglement van 1800 vier en twintig is een regent de baas in de negorij en nu is het ongeveer zoover dat niemand wat te zeggen heeft in de negorij.

(1) Inmiddels is volgens telegrafisch bericht het ontwerp voor wet betreffende de bestuurshervorming door de Eerste Kamer aangenomen *Red.*

De Ambon-Raad.

Dat klinkt boud; meer officieel zegt men, dat in verschillende negorijen anarchistische toestanden heerschen; bevelen geven en bij niet opvolging straffen durven maar weinig regenten, of anders: „de ontwrichting van het bestuur neemt hand over hand toe, het gezag der regenten is in de oogen der bevolking dermate gedaald, dat dezen de bestuursvoering hoe langer hoe bezwaarlijker valt; in sommige negorijen is de uitoefening van rechtsmacht en politie en de inning van 's lands belastingen voor de regenten tot een onvervulbare taak geworden. Van vordering van verplichte diensten voor de negorijwerken, laat staan van die voor zijn persoon en van bijdragen in natura, is in vele negorijen geen sprake meer."

Wat hieraan te doen?

Men dacht lang aan een versterking van het gezag door de talloozedorpen te vereenigen in enkele districten met flinke districtshoofden.

Naar het illustre voorbeeld van den Volksraad schijnt het wijs beleid, samen met een Ambon-raad de verouderde bestuursmachine na te kijken en eenige opkomende politieke onrust te bezweren.

Die vergelijking met den Volksraad levert nog een tweede gezichtspunt op. Onze Ambon-Raad is, om in de terminologie van Ritsema van Eck te spreken, in beginsel een ongemengde Raad van inheemschen en verder meer een politiek orgaan dan een belangen-vertegenwoordiging. Angstig duidelijk blijkt dit laatste uit de begrooting, zooals de Regeering die vaststelde tot een bedrag van — schrik niet! — vier duizend achthonderd gulden.

Dat sommetje gaat schoon op aan Secretaris, schrijfloonen, kantoorbehoeften en dergelijke, allemaal posten voor praten en schrijven.

Met opzet noem ik dit angstig.

Voorloopig schijnt het contact tusschen bestuur en volk hersteld.

De Resident heeft zijn huis beschikbaar gesteld voor den Ambon-Raad, niet ter receptie om den eerbied en trouw van het volk in ontvangst te nemen maar om er samen te werken. De Raad zal pleiten voor economische opheffing van 't land, arm aan inkomsten, maar met een volk, door kerk en school tot eenige ontwikkeling gebracht.

Onder deze disharmonie geve men het, behalve stem tot praten, klagen en adviseeren te goeder ure eenige eigen verantwoordelijkheid voor een deel der moeilijke bestuurstaak.

In dit licht is het onjuist, bij de eerste begrooting zelfs niet de locale werken over te dragen!

*
* *

In welken vorm dan is deze gedachte vleesch geworden en woont zij nu onder ons?

Eenvoudig door het decentralisatie-beginsel van art. 68*a* Regeerings-Reglement toe te passen op de onderafdeelingen Amboina en Saparoea van dit gewest.

Aldus dan stelt Staatsblad 1921 No. 158 in een Ambon-Raad van 27 leden, n.l. 21 inlanders, 4 Europeanen en 2 Vreemde Oosterlingen, waarvan 16 door verkiezing n.l. 8 voor het kiesdistrict van Ambon, 8 voor dat van Saparoea, de overige door benoeming aangewezen. Staatsblad 159 geeft de kiesvoorschriften, waarin is vastgelegd een getrapte verkiezing volgens het evenredigheidstelsel.

Zoo werd dorpsgewijze door iedere 500 kiezers één kiesman verkozen, 't geen voor Ambon 104 en voor Saparoea 96 stuks leverde 1).

Hoe goed dit stelsel pakte blijkt uit tallooze rekesten, drukbezochte vergaderingen tot candidaatstelling en overleg van vereenigingen tot overname van elkaars candidaten.

En toen de dag der stemming kwam zijn mijn gedachten als lid van het stemkantoor wel eens ver heengegaan over al die menschen in hunne leelijke zwartje jasjes, ieder vertrouwensman in eigen negorij: de schoolmeester, de godsdienst-voorganger, de bestuursgetrouwe Hadji en de Roode schreeuwer.

En toen van de leelijke stembus, de schoone doos van Pandora het zegel was verbroken kwamen daar uit de 16 Vertrouwensmannen in het kwadraat, la crême de la crême.

Ik zal ze voor U rangschikken naar de graduaties onder de bevolking 2).

---

1). Een vergelijking van deze kiesvoorschriften met die voor den Minahasaraad in Staatsblad 1919 No. 65 geeft aardige verschilpunten.

2). Men rekent dat van het Ambonsche Volk twee derde Christenen, één derde Mohammedaan is; vier vijfde negorijman en één vijfde burger; onder inlandsche burgers verstaat men in de Molukken een aparte groep met eigen bestuur en rechten; b.v. vrijgesteld van heerendienst maar verplicht tot schutterij en met zeer beperkte grondrechten. Juist om deze minder heden behoorlijk tot uitdrukking te doen komen is het evenredigheidstelsel aangewezen; ter voorkoming van tusschentijdsche verkiezing moet het stembiljet worden ingevuld „naar de" volgorde, waarin de kiesman aan de candidaten de voorkeur geeft. Deze onbegrepen regeling heeft men als bevel opgevolgd, trouwens na twee of drie personen heeft de gemidelde kiesman geen uitgesproken voorkeur meer.

Mohammedaan	1.
Burger	5.
Regent	6.
Goeroe	3.
Inlandsche godsdienstleeraar	3.

Nadat de Regeering met wijsheid verder haar benoemingsrecht heeft gehanteerd bestaat thans het college van 27 uit:

Mohammedaan	6.
Burger	5.
Regent	9.
Goeroe	3.
Inlandsche godsdienstleeraar	3.

Den 12den December mocht de Voorzitter de eerste zitting openen.

Na zijn woord van welkom klonk ook uit de vergadering menig woord van dankbaarheid, ieder vogeltje naar zijn eigen bekje; maar ook kwam daar in bloemrijk Maleisch de waarschuwing: „och, dat onze Raad niet zij het pisangkoekje, waarmeê men een huilend kind den mond stopt, maar een heerlijke vrucht aan den boom der Decentralisatie"; een ander: „we zijn niet tevreden meer met een onbegrepen kleurig plaatje waar je niets aan hebt". Ja, toen de oppositie eischte „dat er een eind moest komen aan het trappen van den Ambonees door de orang blanda",—toen viel voor 't eerst de waarschuwende hamer van den Voorzitter.

Toen ieder zijn vol hart had kunnen luchten, trok men zich terug in de afdeelingen voor meer zakelijke werkzaamheden.

Er wachtte een uitgebreid menu.

Met de financiën bleek men lang niet tevreden. De geneeskundige commissie kwam met een lijst van zestien reeds al te lang onverhoorde wenschen. Die voor de wetgeving bracht een rapport uit over een residents-voorstel aan de Regeering om de inlandsche gemeenteordonnantie, die in 1914 eenvoudig van Java was overgeschreven en dus practisch onbruikbaar bleek, door een meer gezonde regeling te vervangen. Dat was mooi werk; hier bleek al dadelijk hoe gaarne aan een eigen gekozen gemeenteraad gezag wordt opgedragen, dat men van den Regent alleen al te vaak niet meer aanvaardt.

Tot slot was er bal ten Paleize! De uiterste linkerzijde wenschte niet te fuiven „zoolang het volk van Ambon nog zoo lijdt".

Ik zelf heb er onder een strijkje leeren dansi-dansi met de Christenen en menariën met de Slammen naar den gongslag van de tataboean ..... tot vroeg in den ochtend.

AMBON.

Het Permanente Hof van Internationale Justitie ingewijd.

door

Mr. F. M. BARON van ASBECK.

Den 30en Januari jl. ving het Permanente Hof van Internationale Justitie zijn arbeid aan, stilletjes en ongemerkt, toen de leden zich in het Vredespaleis vereenigden in huishoudelijke bijeenkomst. Intusschen is een Nederlander, Mr. B. C. J. Loder, de onvermoeide strijder voor een goede internationale rechtspraak, tot president gekozen, een Zweed, de heer Hammerskjold, tot griffier (let op de rol der kleine staten); en heeft het Hof zich gezet aan de samenstelling van zijn reglement van procedure (art. 30 van het Statuut [1]).

Maar 15 Februari heeft daarop in een bevlagde stad de plechtige inwijding plaats gehad in tegenwoordigheid van ons Vorstenhuis en ontelbare andere belangstellenden. En de schoone rede van den president zal velen met ontroering en hoop vervuld hebben niet ongelijk aan die, bij de opening in 1899 der eerste vredesconferentie opgewekt.

Het is dan wel niet louter tijdverdrijf om te pogen zich een oogenblik rekenschap te geven van de waarde van het Hof voor den opbouw der internationale rechtspraak, voor de organisatie der wereld, die in den Volkenbond is omgezet.

I

De internationale rechtspraak die we tot dusver gekend hebben, heeft zich, enkele uitzonderingen daargelaten, steeds vertoond in de gedaante van de vrijmachtige arbitrage tusschen staten. Gesteld dat een Singapoorsche reederij eens een grief kreeg tegen Nederlandsch-Indië, omdat telkens weer hare schepen door Indische havenmeesters in strijd met de

[1]) Het Statuut is in Indië openbaar gemaakt door plaatsing in het Staatsblad (no. 728 van 1921).

Indische quarantainevoorschriften onrechtmatig lang werden opgehouden wegens vermeend pestgevaar, dan zou zij de zaak aan de Indische regeering kunnen voorleggen met verzoek om herstel in den vorm van schadevergoeding; doch gaf deze minnelijke weg geen uitkomst, dan bleef der Singapoorsche maatschappij niet anders over dan zich te wenden tot hare regeering met verzoek om hare belangen te behartigen: een vordering rechtstreeks tegen N. I. immers is uitgesloten.

Laten wij nu als hypothese aannemen, dat na ontvangst van de Indische adviezen het overleg tusschen de Britsche en Nederlandsche regeeringen niet leidt tot bereidwilligheid der laatste tot genoegdoening aan de klagende reederij: deze blijft zich onrechtmatig benadeeld achten, gene oordeelt het optreden der havenmeesters rechtmatig; hoe dan ?

Dan zouden onder de oude bedeeling de twee regeeringen zelven in onderlinge overeenstemming de geheele machinerie der berechting moeten scheppen in het zg. compromis: de procesregels vaststellen, den rechter aanwijzen, het geschil definieeren, het toe te passen recht preciseeren. Daartoe zouden zij *verplicht* zijn. Wel is op de beide vredesconferenties de groote poging mislukt van een wereld-arbitragetractaat, waarbij alle ratificeerende mogendheden zich zouden verbinden om hunne geschillen, liefst alle, althans de meeste aan rechtspraak te onderwerpen. Amerika, dat het oude continent in dergelijke opzichten ver vooruit was, waar het volk in zijn vredesvereenigingen ijverde voor opheffing der anarchie tusschen de staten en uitbanning van den redeloozen oorlog, Amerika is de groote worp niet gelukt, hoe ook bijgestaan door goedwillende Europeesche landen. Op die mislukking is die wonderbaarlijke activiteit gevolgd der mogendheden-van-goeden-wille, is onder den invloed van een garde van voorvechters, denk aan Asser, aan Fried, Bourgeois, Root, onder den aandrang van een Roosevelt, een netwerk van tractaten ontstaan, hier strak geknoopt, ginds losser, waarmede men hoopte van de oude volstrekte ongebondenheid meer of minder uit te drijven. Strak trokken Nederland en Denemarken (1904) de verplichting: alle geschillen zonder eenige uitzondering, de belangrijke en die van alledaagsche beteekenis zouden aan scheidsrechtspraak worden onderworpen. Het streven had Roosevelt's volle sympathie; niets ware hem liever geweest dan ook de Vereenigde Staten op dien weg te zien voortschrijden. Maar de Senaat, dat wonderlijke, onberekenbare, van staatssouvereiniteit doordrenkte lichaam, heeft zijn medewerking onthouden, gelijk in 1897, gelijk later in 1908 en 1912.

Minder strak was het Engelsch-Nederlandsche tractaat opgezet, één uit een gansche groep, waarin den staten de vrijmachtige beslissing voorbehouden werd om met een beroep op de eer, de onafhankelijkheid of de levensbelangen een geschil aan rechterlijke behandeling te onttrekken. Van die zg. eerclausule kan, men weet het welhaast reeds intuitief, weinig goeds gezegd worden; want welke bindende kracht blijft in een dergelijk verdrag, welke waarde heeft het voor de organisatie der wereld, wanneer een der geschilhebbende partijen de machinerie kan verlammen door beroep op iets zoo oncontroleerbaars, ongrijpbaars, als eer, als waardigheid, als levensbelangen?

Er is dus weinig reden om luid te juichen over deze verdragen als waarborgen voor een bestendigen vrede; eerlijker waren een reeks andere tractaten, waarbij te voren werd aangegeven, voor welk soort geschillen nimmer een beroep op de eer zou mogen worden gedaan. Doch bescheiden in stilte kan men zich verheugen, dat groote mogendheden als Frankrijk en Engeland (1903) in beginsel hebben willen erkennen, dat eigenrichting verwerpelijk is.

In het onderstelde geschil der Singapoorsche reederij zouden Engeland en Nederland dus verplicht zijn te arbitreeren; we mogen aannemen dat in dit zuivere rechtsgeschil de eer en de levensbelangen niet zijn gebracht in het geding.

Maar voor wie moest het geschil worden gebracht?

De beide vredesconferenties hebben getracht — alweer onder voorgang van Amerika — om een vast Hof te scheppen, rechtstreeks toegankelijk voor de mogendheden. Ook deze poging is mislukt, want het punt van uitgang deugde niet. Men zocht een Hof te scheppen uit vertegenwoordigers van staten; welk een taak! Van alle staten, van enkele? In het eerste geval zoude men een log onpractisch instituut hebben geschapen; in het tweede vreesden de kleine staten voor achteruitzetting. In 1899 waren allen „om der gevolgen wille" beducht voor onderwerping aan de vonnissen van een rechterlijk lichaam, dat niet als tot dusver door de gedingvoerenden zelven was saamgesteld en geïnstrueerd.

Daardoor kwam men in 1899 niet verder dan een lijst van achtenswaardige personen, bekwaam in kwesties van internationaal recht —, diplomaten, parlementsleden, rechters, waaruit de geschilhebbenden in elk geval een rechtbank konden kiezen. Geheel vrij. En 1907 zag wel eenstemmigheid verkregen over bevoegdheid en procedure van een vast Hof, doch op de samenstelling strandde het ontwerp. Daarnaast bracht 1899 en verbeterde 1907 de regels voor de procedure.

Wat hebben Engeland en Nederland dus te doen ten behoeve der Singapoorsche reederij? Een compromis tot stand brengen, waarin zij de procesregels door de conferentie opgesteld, al of niet aanvaarden, waarin zij het toe te passen recht preciseeren en het geschil definieeren, en waarin de rechtbank wordt saamgesteld; derhalve een tractaat al zijn stadiën tot volledigheid doen doorloopen. Eerst daarna kan de berechting aanvangen.

Het behoeft nauwelijks meer vermeld te worden, tot wat voor onbevredigende gevolgen deze procesgang leiden kan. In plaats van een eenvoudige behandeling op rechtstreeksche dagvaarding, zooalszou volgen indien het niet ging om de handelingen van een ambtenaar van het N.I. Gouvernement en de toepassing van quarantaineregelen, doch b.v. om den employé van een veem en de naleving van een opslagregeling, in stede daarvan loopt de zaak over de ministeries van buitenlandsche zaken, welke in het algemeen niet op een judicieele behandeling van particuliere aanspraken zijn ingericht, voor wie een verplichting om zich dg. belangen aan te trekken, niet bestaat, termijnen voor de behandeling niet zijn voorgeschreven. Niet slechts de juridische waarde van een eisch behoeft daar den doorslag te geven voor het optreden van de overheid van den benadeelde, overwegingen van politiek, van goede verstandhouding welke buiten de zaak zelve omgaan, kunnen de beslissing mede bepalen. Hoeveel gelegenheid tot chicane bij minder goede verstandhouding, en welk een tijdverlies voor den benadeelde, gesteld dat zijn zaak werkelijk behandeling vindt.

Van verschillende kanten zijn dan ook pogingen gewaagd om de rechtstreeksche dagvaarding te bevorderen en dus het compromis voorbij te gaan. Afgezien van het nooit in werking getreden Prijshof mag niet onvermeld blijven het systeem van Nederlandsche en Italiaansche tractaten, welke, zoo partijen niet kunnen slagen in de vaststelling van het compromis, die taak aan een onpartijdigen derde opdragen (Nederlandsch-Italiaansch verdrag 1909, Nederlandsch-Chineesch 1916) op eenzijdig verzoek van de meest gereede partij.

Nu komen Engeland en Nederland voor de door hen zelven in beweging gezette rechtbank. De rechters komen in den Haag bijeen, weggehaald uit hunnen arbeid. Sommigen hebben wellicht reeds vroeger deel uitgemaakt van een arbitragerechtbank, dat is evenwel een toevallige omstandigheid; onderling zijn de opeenvolgende rechtbanken door geen enkelen band verbonden, hunne beslissingen behoeven niet aan te sluiten aan elkaar. Ieder rechter blijft vertegenwoordiger van zijn staat.

Hun taak is bovenal het geschil de wereld uit te helpen.

Het is dan ook een bekende klacht tegen de arbitrage van tot dusver, dat door het gemis aan permanentie het judicieele karakter der behandeling benadeeld werd, dat de voor het bepaalde geval saamgestelde rechtbank zich vooral bevlijtigde om het geschil af te doen, zij het door geven en nemen van gelijk en ongelijk, van recht en niet-recht, in stede van een vaste rechtspraak te helpen stichten, een ruggegraat te geven aan het zoo ongewisse internationale recht. Een behandeling naar recht zal in het onderstelde Britsch-Nederlansche geschil o.m. onderzoeken of de ambtenaar van het Indische Gouvernement gebleven is op zijn ambtsterrein, of de Indische Regeering voor diens daden aansprakelijk moet gesteld worden, of er geen schuld is bij de gezagvoerders der eischende reederij; doch wil men het geschil als goede mannen naar billijkheid uitdelgen, onbekommerd omtrent de geldigheid der uitspraak in soortgelijke gevallen, den invloed op de nationale rechtspraak der onderscheiden landen, dan zal het veeleer de vraag zijn of, al moge de ambtenaar naar zijn wettelijke voorschriften gehandeld hebben, zijn handelwijs niet te hard is geweest voor de schepen der reederij in verband met de mate van het pestgevaar, of het niet gewenscht mag heeten en billijk, dat de reederij eenige vergoeding ontvangt. En de kans is groot, dat de innerlijke waarde der betroffen quarantaineregelen niet onbesproken blijft.

Eenmaal de beslissing gevallen, wordt de rekening van proceskosten opgemaakt. Ruim honorarium, reis- en verblijfkosten der arbiters, griffie-uitgaven en verdere proceskosten komen in gelijke deelen ten laste van partijen. De landen zullen die hooge uitgaven er voor over hebben, wanneer millioenen op het spel staan; maar ook voor een claim van een reederij over een bedrag van enkele duizenden?

Zoo geeft het onderzoek naar de ouderwetsche afdoening van zulk een eenvoudig, alledaagsch geschil als hier verondersteld het volgende bezinksel van bezwaren: geen zekerheid dat de claim de moeite waard wordt geacht door de kabinetten, een trage afdoening, een behandeling en beslissing naar beginselen van recht en onrecht niet zeker, daarentegen eene op overwegingen van billijkheid voor het ééne bepaalde geval waarschijnlijk, onevenredig hooge kosten.

Maar stukje bij beetje is het geduldwerk intusschen gevorderd om te geraken uit de anarchie der volstrekte ongebondenheid naar organiseering van de wereld, naar de vorming van organen, wier werking niet meer afhankelijk zal zijn van de instemming en opdracht der partijdige belanghebbende mogendheden. Moeizaam is der gearbeid, op elken

vooruitgang volgde tegenslag; maar de stoere werkers zijn voortgegaan en in de 15 jaar na 1899 is de inrichting der wereld op een nieuwen bodem opgezet, hoeveel ook de afwerking te wenschen moge gelaten hebben.

Wat maakt het nieuwe Hof van Internationale Justitie nu anders?

II

Het wordt geheel anders, wat er ook van de oude atmospheer is blijven hangen. Want het nieuwe Hof verliest al de wisselvalligheid der arbitragerechtbanken van voorheen, en het is boven de staten uitgetild als een onafhankelijk orgaan des rechts, handelende in de samenstelling en krachtens de fundamenteele onafgebroken opdracht, welke in het Statuut zijn neergelegd.

Hoe toch is de samenstelling, die brekebeen van 1907, nu geregeld?

Vooreerst is elke gedachte aan vertegenwoordiging van alle of bepaalde staten uit het Statuut gebannen. Niet meer zal A er zitten als vertegenwoordiger van Frankrijk, B namens Engeland en C of D voor een der kleine staten; doch de 11 rechters en 4 plaatsvervangers worden gekozen als de voor deze taak meest bekwame en meest geschikte individuen. Het is dezelfde koene sprong dien het Rütlibondgenootschap der Zwitsersche woudkantons in 1291 deed, toen zij de vroedste mannen tot hunne gemeene rechters kozen, doch dien de Nederlandsche republiek nimmer heeft gehaald, de sprong naar de erkenning van het individu als orgaan van een bovenstaatsche rechtsgemeenschap.

Tijdens de tweede vergadering van den Volkenbond in September 1921 zijn gekozen als rechters 4 onderdanen van de groote mogendheden, vertegenwoordigd in den Raad van den Volkenbond (Engeland, Frankrijk, Italië, Japan), 1 Noord-Amerikaan (niettegenstaande de Unie nog buiten den Volkenbond staat), 1 Nederlander, Mr. Loder, 1 Duitsch-Zwitser, 1 Deen en 3 onderdanen der Spaansch-sprekende landen; als plaatsvervanger 1 Roemeen, 1 Serviër, 1 Chinees en 1 Noor.

Hiermede was tevens voldaan aan een aanbeveling van het Statuut, dat bij de samenstelling van het Hof er op gelet worde niet alleen dat elk der gekozenen voldoet aan de gestelde voorwaarden, maar het corps in zijn geheel een vertegenwoordiging zij van de groote vormen der beschaving en de voornaamste rechtssystemen der wereld.

In de tweede plaats hebben de ontwerpers van het Statuut geen middel onbeproefd willen laten om de onafhankelijkheid der

rechters feitelijk te waarborgen. Niet slechts een eisch van verkiezing zonder acht te geven op nationaliteit is gesteld, de voordracht zelve der candidaten is geheel onttrokken aan elken politieken invloed en buiten de ministeries van buitenlandsche zaken om opgedragen (art. 4-6 van het Statuut) aan de groepen rechters, die de landen hebben aangewezen in het Hof van Arbitrage; dit wordt door het nieuwe Hof geenszins verdrongen (zie beneden).

Alverder zijn de candidaten, behalve gedenationaliseerd, gebonden aan een beroepseisch, n.l. dat zij tot de hoogste rechterlijke ambten in hun eigen land benoembaar zijn, ofwel rechtsgeleerden zijn van bekwaamheid in het internationale recht. Legt men naast die bepaling van art. 2 van het Statuut de vroeger aangeduide voorwaarden voor opneming in het Hof van Arbitrage, dan springt het onderscheid in het oog: naast het onbesproken gedrag staat hier de eisch van hetzij rechterlijke voorpraktijk, hetzij *als jurist* uitblinken in het internationale *recht*, ginds de vager voorwaarde van ervaring in *kwesties* van internationaal recht. De leden van dit Hof zullen zijn *beroepsrechters*.

Ten vierde. Het supranationaal en onafhankelijk karakter der rechters wordt nog onderstreept door de bepaling over een plechtige verklaring van goed rechterschap, af te leggen bij aanvaarding der ambtsfuncties (art. 20) [1]) door die over de onafzetbaarheid anders dan bij eenparig besluit der overige leden van het Hof (art. 18), door het verbod van uitoefening tijdens het mandaat van politieke of administratieve functies, hetzij in den Volkenbond hetzij elders (art. 16); dus een rechter zal een professoraat, een rechterlijk ambt kunnen blijven bekleeden, doch de toegang tot zijn parlement, tot eenige ambtelijke betrekking is hem tijdelijk verboden. Al deze beperkende preciseerende bepalingen ontbreken voor de rechters in het arbitragehof; en in deze verschillen voelt men overduidelijk het grondige karakterverschil tusschen de oude en de nieuwe instelling.

Hebben dus de ontwerpers van het Statuut, de juristen die op verzoek van den Raad van den Volkenbond in Juni 1920 in het Vredespaleis te 's Gravenhage bijeenkwamen, een hervorming tot stand gebracht, waardoor de wereld in enkele jaren een halve eeuw ouder zou geworden zijn? Zij zelven zullen de laatsten zijn, zulk een eer te vragen, maar dankbaar verwijzen naar het Haagsche werk van voorheen, naar het ontwerp voor een vast Hof, dat ter tweede vredesconferentie strandde.

1) Die is 15 dezer inderdaad door de rechters afgelegd.

Strandde op de samenstelling en wijze van verkiezing, op de onverzoenlijke tegenstelling tusschen groote en kleine staten. Was die in 1920 verdwenen?

Het had er niets van, zie slechts de opvallend gewichtige plaats, aan de grooten in den Raad van den Volkenbond toegekend. Het is evenwel te danken aan den klaren blik van Elihu Root, den Amerikaanschen jurist in de voorbereidingscommissie van 1920, dat de tegenstelling is erkend, en verzoend, een vondst te merkwaardiger daar hij juist die overwegende positie der groote mogendheden in den Raad van den Volkenbond wist te benutten. Hij toch stelde voor, en Raad en Vergadering van den Volkenbond die daarna het ontwerp-Statuut moesten beoordeelen en vaststellen, hebben zijn gedachte dankbaar aanvaard: gelet op de bijzondere positie welke de groote mogendheden nu eenmaal in de wereld innemen wegens hun invloed en machtsmiddelen, op hun grooter verantwoordelijkheid daaraan verbonden, zullen zoowel de Raad (4 groote en 4 kleine mogendheden) als de Vergadering (alle leden) van den Volkenbond een keuze doen uit de ingediende candidatenlijsten, en alleen diegenen zullen tot de verkozenen behooren die zoowel in den Raad als in de Vergadering een volstrekte meerderheid van stemmen hebben gekregen (art. 8-11). Komt er geen overeenstemming, dan zal een bemiddelingscommissie uit Raad en Vergadering een basis van vergelijk zoeken (art. 12): in September 1921 heeft zùlk een commissie gewerkt voor den vierden plaatsvervanger.

Aldus werd de tegenstelling tusschen groote en kleine staten ten goede gebruikt door den grooten bedektelijk een veelvoudig stemrecht te geven.

Die samenstelling uit onafhankelijke, ervaren, vaste beroepsrechters snijdt tevens de gedachte aan een opdracht der strijdende partijen af. Het Hof werkt, handelt en beslist louter krachtens het Statuut op de wijze, daarin en nader in een zelfgeschapen reglement van procedure aangegeven. Partijen zijn niet meer dan rechtzoekenden, onderworpen aan de rechtsmacht van het Hof, in plaats van zooals voorheen onderhandelaars voor een rechtbank van eigen schepping. Zoo is ook door art. 38 van het Statuut de invloed van partijen op het toe te passen recht afgedamd: het Statuut geeft zelf de regels. Afwijking daar van, een beslissing louter op billijkheidsoverwegingen — restant van den ouden tijd — is nochtans bij eenparig verzoek van partijen toegelaten.

Dit restant kan in de zuivere rechtspraak van het Hof een element van willekeur brengen, dat, velen hopen het, het Hof zelf zal willen

tegenhouden. Want daarmede zou aan een van de heilzame gevolgen van den vasten, niet meer wisselvalligen rechter, de vorming van constante jurisprudentie, afbreuk worden gedaan.

Voor de wisselvalligheid van rechter is in de plaats getreden het vaste, zij het beperkte mandaat (9 jaar met herkiesbaarheid); ook hier nawerking van vroeger. Doch men zal mogen verwachten, dat alleen om zeer bijzondere redenen een rechter van den eersten termijn niet herkozen kan worden. Stabiliteit van rechtspraak, daardoor meer zekerheid, en snelle procedure kunnen nu bereikt worden. Is er een geschil, de rechter is aangewezen, zijn zittingstijd reeds bepaald: elk jaar komt het Hof den 15en Juni in het Vredespaleis bijeen, bovendien in buitengewone zitting wanneer de omstandigheden dat eischen. Voor de deugdelijke voorbereiding der processen is den voorzitter en griffier het wonen in Den Haag verplicht gesteld. Aldus is een andere der grieven tegen het oude systeem opgeheven: de moeilijkheid den rechter te vinden, de trage afdoening, de onzekerheid der uitspraak die maarte dikwijls meer een verzoening van belangen dan een beslissing over recht en onrecht beteekende. En doordat de bezoldiging der rechters, *f* 15.000— per jaar, benevens zittinggeld en reis-en verblijfkostenten aste komen van den Volkenbond en niet meer van partijen, vervalt het bezwaar der exorbitante kosten, hetwelk de arbitrage belemmerde.

Tal van elementen van het vroegere compromis: procesregels, rechterkeus, taal, zijn aldus uit de spheer der overeenkomst overgegaan in die van de algemeene regeling. Is soms het compromis overbodig geworden?

Nog niet, en hiermee gaat het verhaal over van den vooruitgang naar den stilstand. In de organisatie van het Hof heeft men de vruchten van den vroegeren arbeid ingezameld, de regeling der bevoegdheid is niet verder gekomen dan 1907, ja zelfs achtergebleven bij die van het Prijshof.

Vooreerst kunnen als partijen alleen optreden (art.34) staten of leden van den Volkenbond, d.w.z. alle staten, lid of geen lid (art.35), zoomede zelfregeerende koloniën. Duitschland, Costa Rica, Newfoundland bv. kunnen in rechte verschijnen, doch Nederlandsch-Indië moet door Nederland vertegenwoordigd worden. In het onderstelde geschil van de Singapoorsche reederij zal door organen in Nederland het Indische standpunt worden verdedigd.

Dan: de verplichting het Hof aan te roepen (art.36). De juristencommissie had voorgesteld: in rechtsgeschillen zal het Hof zonder nadere overeenstemming van partijen, dus zonder compromis bevoegd zijn;

en in verband daarmede: heeft de diplomatieke onderhandeling gefaald, dan mag de eischende partij — ook in niet-rechtsgeschillen — de zaak aanbrengen bij het Hof, dus bij rechtstreeksche dagvaarding. Maar dit scheen den Raad van den Volkenbond in strijd met het grondverdrag van den Bond, hetwelk immers uitdrukkelijk sprak van een onderwerpen van geschillen door de partijen. Schoon afwijkende van 's Raads redactie, nam de Vergadering van den Volkenbond de gedachte over. Het Statuut brengt dus nog niet de algemeene verplichting om rechtsgeschillen aan de rechtspraak van het Hof te onderwerpen, ondanks de permanentie, ondanks de beroepsrechters, evenmin de rechtstreeksche dagvaarding, het stelt het Hof niet open voor de particuliere claim.

Hard en lang is er over die punten gestreden. Ten slotte hebben de voorstanders der nieuwe gedachten hun standpunt verlaten, alleen om de totstandkoming van het Hof niet in gevaar te brengen, een schoone daad van opoffering. „Aan ons is de toekomst", riep Mr. Loder uit.

Intusschen zijn de nieuwe wegen niet afgesloten. Dank zij een amendement van Brazilië op art. 36 zullen de staten nu en steeds bevoegd zijn een verklaring af te leggen, houdende de erkenning van verplichte rechtspraak in bepaalde rechtsgeschillen. Van de 45 ratificeerende staten hebben reeds 18 de additioneele verklaring afgelegd. Voorts zal het den staten vrij staan om in bijzondere verdragen de rechtspraak van het Hof voor alle toekomstige geschillen te aanvaarden. Nederland, Italië, en Denemarken zullen daartoe in hunne bestaande paarsgewijze arbitragetractaten slechts het nieuwe Hof hebben op te nemen naast het Hof van Arbitrage. En ten slotte wordt zoowel de verplichte rechtspraak als de dagvaarding al dadelijk regel voor geschillen uit de arbeids- en verkeersverdragen. Het beginsel is dus erkend, een algemeene verplichting echter raakte te zeer de „susceptibilités de la souveraineté nationale" om nu reeds aanvaard te worden.

Hoe zal, om de praktijk nog even te laten zien, voortaan een geschil als over de Singapoorsche claim worden berecht?

Zoodra Engeland en Nederland de verplichte rechtspraak van dit nieuwe Hof in hun oude tractaat zullen hebben erkend, zal na overeenstemming bij compromis omtrent den inhoud van het *geschil* — meer niet! — in de eerstvolgende jaarlijksche zitting, of desgewenscht in kort geding voor een vaste commissie van drie rechters, de zaak aanhangig worden gemaakt en berecht naar regelen van recht, zal een uitspraak worden gegeven welke deel gaat uitmaken van de jurisprudentie van het Hof en dus meer zal beteekenen dan een simpele afdoening van een geschil. En

van de kosten komen alleen de eigen proceskosten van partijen, hun raadslieden en personeel bv., te hunnen laste.

Dus blijkt de behandeling van het nieuwe Hof eenvoudiger, sneller en goedkooper te wezen dan voor een arbitrage-rechtbank van vroeger.

Is dan het arbitragehof, dat sedert 1901 in den Haag zetelt en tot 1913 gemiddeld één geschil per jaar te beslechten had, ten doode opgeschreven? Integendeel: in 1922 zal het een Noorsch-Amerikaansch geschil beslechten.

Het grondverdrag van den Volkenbond heeft namelijk, hoeveel grieven er ook tegen ingebracht zijn, hoe onvolledig en onklaar het wezen moge, voor de beslechting van internationale geschillen de verdienste van de eigenrichting te hebben gemerkt als ongeoorloofd en daarbij in de manieren van oplossing een gelukkige differentiatie te hebben gebracht; men kan ten hoogste verwijten, dat voor zuivere rechtsgeschillen de keus te ongebonden is gelaten. Welke middelen toch mogen twee geschilvoerende staten bezigen tot vreedzame beslechting alvorens naar de wapens te grijpen? De staten zullen voortaan kunnen kiezen tusschen: een bemiddeling door den Raad (voor niet leden van den bond is deze weg uiteraard moeilijker), een afdoening door een zelfgekozen arbitragerechtbank zonder beroepskarakter, handelend in opdracht en in naam der partijen, en een juridische beslissing door onafhankelijke beroepsrechters, handelend in opdracht en in naam van de internationale rechtsgemeenschap. Hoe de verhouding tusschen die verschillende organen zich zal ontwikkelen, eerst de ervaring zal het zeggen. Alleen schijnt de stelling niet ongegrond, dat het een geluk is, dat zoo een der partijen bij een rechtsgeschil de eer of een levensbelang betrokken acht, er naast het onafhankelijke Hof nog een instantie voor arbitrage bestaat en de staten niet tot bemiddeling door den Raad van den Volkenbond genoodzaakt zijn. En men mag hopen, dat de praktijk zal uitwijzen dat de volken en regeeringen de oplossing van rechtsgeschillen het best aan het Hof van Justitie toevertrouwd zullen rekenen, met overgave van hunne oude ongebonden vrijmachtigheid.

III

Hoe mag dus de toon zijn, ontevredenheid over het niet bereikte of blijdschap over den vooruitgang? Ongetwijfeld het laatste. Er blijve al-

lerlei in te halen (verplichte aanroeping), er mogen nog herinneringen aan oude arbitrage in het Statuut hangen (het beperkte mandaat, de bijvoeging van een rechter van de nationaliteit van partijen, zoo die toevallig ontbreekt, de bevoegdheid om een arbitrage- in plaats van een rechtsoordeel aan het Hof te vragen), daartegenover staat de onmeetbare winst dat het Hof er is en werkt: al werkende zal het zich bevestigen. En had de wereld liever willen wachten tot het volmaakte kwame, hadden de staten niet gedurfd, toen onder het oorlogsleed de volken om vreedzame samenwerking riepen, dan zou het terrein overgelaten zijn aan den woekergroei van bezwaren en vrees en zou de anarchie in de wereld even onbeperkt als voorheen kunnen tieren.

Want die vindt in het Hof zijn St. Joris. Allerlei belangen roepen om een constanten onpartijdigen rechter, niet slechts de particuliere claim, die hiervóór tot illustratie heeft gediend. Het internationaal privaatrecht wordt grootendeels nog gehanteerd door de rechters der verschillende landen, voor wie de toepassing van eigen nationaal recht de regel is. Het dak op Asser's groote werk, een internationaal beroepshof, is nu gelegd. Het internationaal belastingrecht, nu nog chaotisch, hoe belangrijk ook voor den economischen bloei der wereld, kan pas een welsluitend geheel worden, wanneer een onpartijdige constante beroepsrechter klaar staat om in geschillen over: waar is de woonplaats of het hoofdverblijf van den belastingschuldige, welk gedeelte van zijn inkomen wint hij in land A., hoeveel in B., en dergelijke vragen, een rechtsoordeel te geven. Het recht van prijs en buit, thans, evenals het internationaal privaatrecht, in handen der nationale prijsrechters—nog wel van den buitmakenden, verbeurdverklarenden oorlogvoerende — nu nog een toonbeeld van tegenstrijdigheid, zal, mocht weer een jammerlijke kleine of groote oorlog uitbreken, misschien onder de hoede van het onpartijdige gedenationaliseerde Hof worden gesteld tot voordeel van oorlogvoerenden en neutralen beiden.

In dezen geleidelijken, niet-luidruchtigen arbeid, het ordenen en bevestigen, ligt de gave, die de wereld van het Hof verwacht. Het werk is te hoog om cynisch te worden voorbijgegaan, zooals sommigen nu eenmaal alles wat de Volkenbond doet met hoon afmaken.

Maar niets zou bedrieglijker wezen dan te meenen dat met dezen nieuwen uitbouw van internationale rechtspraak de oorlog nu toch onmogelijk moet worden. Parijs in 1919 smaalde door dat wanbegrip op al wat in Den Haag in 1899 en 1907 was gepoogd. Maar men hope dat door de bestrijding van de anarchie dit Hof iets zal kunnen medewerken om de

statenmaatschappij tot orde en eerbiediging op te voeden, daarmede de afzwering van den oorlog in te leiden. Die verwachting leefde een oogenblik op in de eerste Vergadering van den Volkenbond in Genève December 1920, toen zij een „wensch" van de Haagsche juristen-commissie tot instelling ook van een internationaal hooggerechtshof voor vergrijpen tegen de publieke orde in de wereld ter zijde stelde met een verwijzing naar de mogelijkheden in het nieuwe permanente Hof aanwezig. Wint nu dit Hof het vertrouwen, dan kan die verwachting in werkelijkheid overgaan. Dan zal het mogelijk worden, dat het nieuwe Hof belast wordt met de berechting van statenmisdaden, in de eerste plaats met de beslissing, welke mogendheid een aanvalsdaad heeft gepleegd en wanneer, beslissing thans in handen van den zoo politieken Volkenbondsraad, tegen welken de kleine staten niet zonder wantrouwen opzien.

Het nog overwegend politieke element in den Volkenbond vindt in het onpartijdige Hof zijn tegenwicht. En daarmede staat die Bond sterker. Dat erkent ook het artikel op het Hof (art. 14), waar aan dat lichaam als een zijner plichten wordt gesteld het geven van adviezen aan Raad en Vergadering over elk geschil of vraagpunt, dat een van hen zal voorleggen. Door zijn belangeloosheid zal een advies van het Hof het werk van Raad en Vergadering met dien geest van gerechtigheid kunnen doortrekken, welke de volken van hen eischen.

Een groot werk kan niet zonder den steun van ons allen, ieder voor zich; maar het behoeft ook het geleide van goede geesten. Laten we dankbaar zijn, dat het hooge Hof er nu is gekomen, nu van de voortrekkers, die langer dan een kwarteeuw hebben gestreden voor een betere wereldorde, nog enkelen in ons midden zijn.

Mapaloes

door

W. J. BECK.

Een vanouds bestaand, hoogst merkwaardig gebruik in de Minahasa is de „mapaloes". De Minahasa heeft een landbouwende bevolking. De tuinen, in de bovenlanden voornamelijk de sawah's, in de benedenlanden voornamelijk de klapperaanplanten en waar de grond daarvoor geschikt is, de ladangs en de miloetuinen (maïs), deze vormen de bronnen van inkomst voor den Minahasser. Aan de bewerking dezer tuinen moet alle aandacht besteed worden en het „eendracht maakt macht", het „vele handen maken den arbeid licht" is een van af vroeger tijden door den Minahasser welbegrepen waarheid. De mapaloes, d.i. onderling hulpbetoon, is de practische toepassing daarvan.

Bij alle meer omvangrijke werkzaamheden, die zich voordoen in het dagelijksch leven van den Minahasser speelt „mapaloes" een groote rol. Behalve bij het bewerken der tuinen treft men mapaloes aan bij het bouwen van huizen, het doen van grootere herstellingen aan de huizen als b.v. het vernieuwen van een atap dakbedekking, ja, heeft iemand geld noodig, zoo is daar de mapaloes om het mogelijk te maken, dat de benoodigde som bij elkaar komt. Wij willen echter hier niet in bizonderheden treden betreffende de vele soorten van mapaloes, die men in de Minahassa aantreft; naar steller van dit artikel vernam is een geschrift over de Minahassa in bewerking, dat te dien aanzien gedetailleerde gegevens zal verstrekken.

Bepalen wij ons daarom tot de mapaloes bij de landbouwwerkzaamheden. Moeten belangrijke werkzaamheden in de tuinen verricht worden, zoo vormt zich in de negeri, het Minahassische dorp, een mapaloes-vereeniging. Al naar gelang van de omvangrijkheid van het te verrichten werk heeft men kleine en grootere mapaloes-

vereenigingen. Wij willen zulk een groote mapaloesvereeniging b.v. voor het bewerken der sawah's eens nader beschouwen.

Alvorens tot het samenstellen der mapaloesvereeniging over te kunnen gaan, moet een gunstig tijdstip worden vastgesteld voor het uitplanten van de padi. De stand der sterren moet hier de oplossing geven en zulks kan geen verwondering baren. Waar de mapaloes een vanouds bestaande adat is, spreekt het vanzelf, dat daarmee samenhangende oude gebruiken, waaraan vroeger groote waarde werd gehecht, in zwang zijn gebleven. De ouden van dagen raadplegen den stand der sterren en stellen een gunstig tijdstip vast. Nu is de tijd gekomen om handelend op te treden. Vrienden en kennissen, verzekerd van elkanders goeden wil, ijver en kundigheden inzake landbouwarbeid, vereenigen zich tot een mapaloesvereeniging. Maar het aantal personen, dat zich vereenigd heeft, is nog niet voldoende; een der leden van de gevormde mapaloesvereeniging gaat daarom de negorij rond en slaat de trom (kimbal) dan wel de gong (kolintang) of blaast op de pintoelang (een soort schelp). Dat wordt door de negorijgenooten begrepen en zij, die zich ook willen aansluiten bij de mapaloes, vereenigen zich met de overige leden der vereeniging. Thans worden besprekingen gehouden en een werkplan wordt opgemaakt.

Den volgenden morgen heel vroeg wordt men gewekt door het slaan van de kimbal, de oproep voor de mapaloes is daar. De aldus uit hun slaap gewekte leden der mapaloesvereeniging eten haastig, grijpen naar hun landbouwwerktuigen, verlaten hun huizen en vereenigen zich. De stoet wordt grooter en grooter, zoowel mannen als vrouwen sluiten zich aan en als ieder lid in de gelegenheid is geweest, zich aan te sluiten, begeeft men zich onder begeleiding van fluitmuziek tuinwaarts. De Nederlandsche vlag wordt aan het hoofd van den stoet meegedragen. Het aantal leden is aanzienlijk, ongeveer honderd, het uur is vroeg en veel kon vandaag worden afgewerkt.

Volgens een vooraf vastgesteld werkplan begint men te werken aan een sawah van een der leden, Het gekozen hoofd der mapaloes, de soemesoeweng, verdeelt het werk en onder opgewektheid en zingen, waarbij men zegen op den arbeid vraagt, vangt men aan. Door het groote aantal handen is spoedig het werk in dezen tuin afgeloopen en nu begeeft men zich gezamenlijk naar een volgende sawah van een lid der vereeniging. Ook hier wordt flink ge-

werkt en als het etensuur is aangebroken, is het werk ook hier gedaan.

De maaltijd is een punt van belang. Bij kleine mapaloesvereenigingen nemen de leden hun eigen eten mede. Hier is het echter anders. Wordt op een dag slechts één tuin bewerkt, zoo zorgt de eigenaar van dezen tuin voor het middagmaal, bestaande uit rijst met sajoer en bijspijzen. Worden tuinen van meerdere leden der vereeniging op één dag bewerkt, zoo hebben de betrokken eigenaren gezamenlijk voor het eten te zorgen. De gerechten, waaruit de maaltijd zal bestaan, zijn vooraf vastgesteld. De Minahasser is een liefhebber van goed, veel en sterk gekruid eten. De sagoeeer mag bij dezen maaltijd niet ontbreken.

Na gedanen maaltijd worden de werkzaamheden weder hervat. Gaat het werk met opgewektheid en onder gezang voort, waarbij menige kwinkslag de vroolijkheid verhoogt, op vlijtig en goed werken wordt nauwkeurig toegezien. Voor den aanvang van de werkzaamheden is een bestuur gekozen. De soemesoeweng, het hoofd, heeft de algemeene leiding, de „koemekimbal" is de man, die de trom bedient. Voor de verdeeling der spijzen is een „mewetang" aangewezen. Dan zijn er eenige personen, die belast zijn met het toezicht op het werk. Eigenaardig zijn de namen, die deze functionarissen krijgen. Men heeft den djaksa, die gerezen geschillen onderzoekt, den resident, die beslissingen neemt, de oppassers, die zorgen dat gegeven bevelen behoorlijk worden uitgevoerd. Vroeger was het niet zeldzaam, het luie of onwillige werkers duchtig met de rotan onderhanden werden genomen.

Men werkt in een lange rij en ieder beijvert zich de hem toegewezen taak zoo spoedig mogelijk af te krijgen. Luie achterblijvers worden bij het zingen gehoord. De achterblijvers moeten een lied aanheffen, waarin zij schuld bekennen en om hulp vragen; degenen, die reeds klaar zijn, komen hun dan te hulp. Bij het terugkomen in de negorij worden de luie leden in gezangen gesignaleerd.

De vrouw werkt mede, doch wordt veel geholpen door de mannen. Ook komt het voor, dat de vrouwen haar taak aan mannen overdoen. Een niet onvermakelijk verschijnsel is, dat de jongedame, die veel aanbidders heeft, van hare positie gebruik maakt door de aanbidders haar werk te laten doen. Dat dit wel eens tot oneenigheden en vechtpartijen aanleiding geeft, spreekt vanzelf.

Alles is in de puntjes geregeld. Op het voorgeschreven uur moet men aanwezig zijn, voorzien van de noodige landbouwwerktuigen.

Wil men zich van het werk even verwijderen, zoo heeft men vergunning daarvoor te vragen. Werd vroeger de rotan als werktuig voor strafoplegging veel gebezigd, thans legt men boeten op of de schuldige krijgt rijst zonder bijspijzen, dan wel de luiaard wordt in gezangen gehoond, zooals hierboven reeds medegedeeld. Zoo is een geregeld doorwerken verzekerd. Bovendien stelt ieder rechtgeaard Minahassisch landbouwer er een eer in bij de mapaloes vlug de opgekregen taak af te werken; een onderlinge wedstrijd ontstaat, wie het eerst klaar zal zijn.

Zoo gaat de dag vlug om en komt de tijd voor het naar huis gaan. Weer wordt de optocht samengesteld, trom en fluitmuziek met de Nederlandsch vlag hoog gehouden, voorop, daarachter de leden der mapaloesvereeniging met de landbouwwerktuigen over den schouder.

In flinken stap en onder opgewekt gezang gaat het huiswaarts. Komen twee mapaloesvereenigingen elkaar onderweg tegen, zoo bewijzen zij elkaar beleefdheid; met de vlag wordt gesalueerd en wederzijds worden groeten gewisseld. Zulks is een vereischte, een opzettelijk negeeren wordt als een beleediging opgevat en zou aanleiding geven tot vechtpartijen.

Den volgenden dag gaat de groote mapaloes niet uit, de leider maakt een plan op voor een der daarop volgende dagen, en de eigenaren, wier tuinen aan de beurt van bewerking zijn, maken toebereidselen voor het middagmaal, over twee of drie dagen kan groote mapaloes dan weer uittrekken. In dien tusschentijd gaan de leden werken in kleine mapaloesvereenigingen.

Waar in de Minahassa heerendiensten worden gepresteerd, spreekt het vanzelf, dat maatregelen worden getroffen, dat heerendienstdagen niet samenvallen met mapaloesdagen.

Het bestuur van de mapaloes voert daartoe de noodige besprekingen met den hoekoem toea, het negorijhoofd. Het negorijhoofd is gehouden de mapaloes zooveel mogelijk behulpzaam te zijn en treedt hiervoor in overleg met den hoekoem kedoea, het onderdistrictshoofd dan wel met den hoekoem besar, het districtshoofd.

Zoo heeft iedere negorij haar mapaloesvereeniging; negorijen van grooten omvang hebben meerdere vereenigingen. De Nederlandsche vlag, die de mapaloes meedraagt, heeft zij ten geschenke

gekregen van het negorijhoofd dan wel van een hooger bestuursambtenaar; op dat teeken van haar waardigheid stelt zij hoogen prijs. Meermalen hebben de mapaloesvereenigingen namen, die zij òf gekregen hebben van het negorijhoofd, hoekoem kedoea dan wel hoekoem besar óf zichzelf gegeven hebben. Een voor zich sprekende naam is „Matingkasan" (bet. hard loopen; vlug werken).

Zoo heeft men hier dus te doen met een werkelijk aanbevelenswaardige adat, die zich gelukkig heeft weten te handhaven en die in andere streken algemeene navolging verdient. Met de vraag of oprichting van deze mapaloesvereenigingen niet in andere streken van Indië mogelijk zou zijn, besluit ik dit opstel.

Tondano, Januari 1922.

Persoverzicht.

Bestuurshervorming.

In *Vrije Arbeid* van November en December j.l. behandelt J.E. Stokvis het onlangs aangenomen wetsontwerp-De Graaff tot hervorming van het Indische bestuurswezen in een artikel getiteld ,,Hervorming en teruggang''.

In de Kamers was, zoo constateert de schrijver, de oppositie niet zeer krachtig, doch des te meer daarbuiten.

> ,,Men was diep overtuigd, dat met dit ontwerpde Graaff, ondanks verkleeding in modern gewaad, in wezen niet anders werd opgediscnt dan de oude, in 1914 onder van Deventer's afdoenden aanval teruggewezen voorstellen van den hoofdambtenaar de Graaff, welke reactie beoogde op in 1903 verkregen besnoeiing van de ambtelijke heerschappij in Indië. In plaats van een onmiddellijk en voordurend van uit Buitenzorg gevoerd bestuur over vele overzichtelijke gewesten, zouden grootere bestuurseenheden worden gevormd onder ,,gouverneurs'', die den landvoogd in hun gouvernement zouden vervangen en hierzouden worden toegerust met volle materieele en personeele krachten. Hun verhouding tot den landvoogd bleef natuurlijk die van ondergeschiktheid, — hoe zou het ook anders? — maar dan eene ondergeschiktheid, zooals ook de landvoogd draagt jegens het opperbestuuur in het moederland''.

Wel heeft de Minister verzekerd dat de nieuwe provincie toch autonomie zal krijgen en medebestuur; dat zij in hoofdtrekken meer en meer het karakter eener Nederlandsche provincie zal vertoonen'' (M. v. T. blz. 5). Doch naar schrijver toelicht, is dit een geflatteerde voorstelling.

> ,,De wezenlijke macht in het nieuwe, groote gewest komt dan ook aan den gouverneur. Hem blijft het leeuwendeel van autonomie en medebestuur. Voor zoover een deel van beide aan den raad zal worden toegekend, zal hij het overwicht bij de uitvoering dragen ZONDER VERANTWOORDELIJKHEID AAN DEN RAAD. Bovendien wordt hij, in verzwakt verband tot Buitenzorg, alleenheerscher in het provinciale gewest ten aanzien van heel de overige ambtelijke bestuursvoering, versterkt met een modeltoerusting tegenover den machteloozen raad.
>
> Een andere ernstige teruggang is de beperking van de zeggenschap van Volksraad en Staten-Generaal, welke van deze kwade regelingen het naaste gevolg moet zijn. Door de afzondering van de geldmiddelen, zonder eenige controle van den povincialen raad, zullen op de algemeene begrooting de uitgaven voor elk gewest vermoedelijk slechts in een verzamelpost worden uitgetrokken, waardoor oordeel en beslissing van den centralen begrootingswetgever aanzienlijk zullen worden geknot.

Het vertegenwoordigend bestuur zal dus ook op dit veel beheerschende punt tot terugtocht worden gebracht".

De gouvernementen blijven onversierde autocrateiën. Ook hier echter krijgt de bestuursambtenaar macht. Dit is een gevaar:

,,In die gebieden, waar de openbaarheid nauwelijks doordringt, waar misbruik en machtswaan zoo licht tot onrecht en gruwel voeren, waar onverkort toezicht zoo droevig noodzakelijk bleek, is een nog meer opgevoerd ambtenaarsbewind een bedreiging voor de bevolking en voor den Nederlandschen naam."

Ten slotte wordt door deze hervorming de openbaarheid in het bestuur aangerand.

,,De bestaande gewestelijke raden — opzettelijk gebrekkig gehouden — die maandelijks en vaker bijeen kwamen, zullen verdwijnen. De nieuwe provinciale raden vergaderen, naar 's ministers voornemen, als regel slechts tweemaal 's jaars. Door de concentratie van de provinciale geldmiddelen — omtrent die van de gouvernementen blijft de minister vaag — onder de kreupele bevoegdheid van een provincialen raad, zullen Volksraad en Staten-Generaal niet langer tot ontleding, tot vol oordeelen over het gevoerde beleid bij machte zijn".

Ook wijst schrijver op de gewijzigde positie van den regent:

,,Het regentsambt is erfelijk ,,behoudens de voorwaarden van bekwaamheid, ijver, eerlijkheid en trouw" (laatste lid art. 69 R.R.) In de praktijk is erfopvolging nog steeds regel en het regentsambt is slechts bij uitzondering voor de alleen-geschiktsten bereikbaar. Deze monarchale opvatting van het hoogste Inlandsche bestuursambt was voor de jongeren onder de Javaansche intellectueelen een diep gekoesterde grief en toen, niet in de laaste plaats onder hun invloed, in 1913 de Indische volksbeweging tot onrust kwam, beloofde de Indische regeering den geschiktheids-eisch meer op den voorgrond te zullen plaatsen, toonde zeer wel te beseffen, waar de schoen wrong. De later uitgevaardigde regeling, dat een minstens tweejarige dienst als districtshoofd voorwaarde tot een regentsbenoeming zou zijn, was een andere stap in de juiste richting. Toen bij een der jongste benoemingen de Indische regeering weer van dit standpunt afweek, was de verstoordheid in de Javaansche ambtenaarswereld groot.

Het ontwerp-de Graaff nu doet ook in deze veelbeheerschende aangelegenheid onweersprekelijk een stap terug. De regent zal een ,,bekwaam helper" naast zich krijgen, die praktisch tot den regent zal komen te staan als een minister tot den koning, of, om in meer locale terminologie te spreken , als een rijksbestuurder tot den sultan. Is immers de regeering verzekerd, dat voor het bestuur in het regentschap een in alle opzichten bekwaam man beschikbaar is — ,,adjunctregent" zou de nieuwe ambtenaar eerst heeten, ,,patih" werd er thans van gemaakt — dan heeft elke regeering weer de handen vrij om zonder schade voor den dienst den regent in het oude vorstelijke karakter te herstellen. De minister verklaarde in de Tweede Kamer, dat hij aan ,,verslapping der eischen" niet dacht en die verklaring kon hij zich in alle plechtigheid veroorloven, want nergens staan die eischen scherp omschreven. Het aangehaalde art. 69 R.R. laat aan elke regeering in dit opzicht vrijheid, haar ,,bon vouloir" uit te leven.

Zonder een zeer stellige en, als het kan, heldere toezegging in de Eerste Kamer, dat het regentsambt als regel ook voor den nieuwen ,,patih'' bereikbaar zal zijn, wordt Jong-Java opnieuw onder den druk gebracht van een aristorcatisch bewind, herovert het koloniaal behoud den klassieken en beproefden steun voor het voeren van een persoonlijke heerschappij. Hiermede is niets, maar dan ook niets, ten ongunste gezegd over de bekwaamheid en de krachten, welke ook in de inheemsche aristocratie leven. Alleen zeggen wij, dat het die BEKWAAMHEDEN EN KRACHTEN zijn, welke onder het rechtstreeksch Nederlandsch gezag heerschappij over het volk moeten voeren en niet de aristocratie als KLASSE."

In de Tweede Kamer noemde de heer Albarda het ontwerp ,,een fopspeen''' en de heer Gerretson begreep dat de Minister inderdaad niet anders bracht dan het door heer Colijn in zijn bekende brochure over de bestuurshervorming voorgeschreven federalisme.

,,Als maar eenmaal de afzonderlijke landsdeelen in een eigen staatswezen zouden zijn georganiseerd en geïsoleerd dan zou de kracht van een centraal parlement, van een Indië als eenheid zijn gebroken en de grondslag gelegd voor federatief stelsel, voor een verdeel-en-heersch''.

De rede door den Minister in de Kamer gehouden, biedt geen houvast: ,,geen een woord, geen klank waaruit zekerheid of vertrouwen is te putten''.

De genomen beslissingen worden als volgt weergegeven:

,,Een amendement-Dreselhuys c.s. om het hooren van den Volksraad op de uitvoeringsverordeningen verplicht te stellen, werd door den heer de Graaff overgenomen, een concessie, waarmede hij blijkbaar een échec moest voorkomen. Een ander amendement, om bij meeningsverschil over die verordening tusschen regeering en Volksraad den Nederlandschen wetgever te laten beslissen, ware vruchtbaarder verbetering geweest, maar de heer Dresselhuys week al bijzonder gemakkelijk op het ,,onaannemelijk'' van den Minister. De heer Albarda nam toen onmiddellijk het zoo vlot prijsgegeven amendement over en liet aan de vrijheidsbonders, die dezen minister van Koloniën op hoogen prijs blijken te stellen, de schoone voldoening, hun eigen amendement om hals te stemmen. De poging van den Heer Albarda om ook de instructie van den gouverneur verplicht in den Volksraad te brengen, werd teruggewezen en dus verworpen. Toch in die instructie zal de practische beteekenis van het ontwerp eerst waarlijk tot leven komen''.

Terecht werd in de Tweede Kamer gesproken van ,,bestuursmisvorming''. Gewaarschuwd moet worden voor een ondernemen, ,,dat onder de vlag van den vooruitgang de ontwikkeling van Indië terugzet naar kwade tijden voor den Nederlandschen naam''.

Kolonisatie naar Nieuw-Guinea.

In de West-Java editie van de *Indische Courant* van 3 en 4 Februari wordt, onder den titel ,,Kolonisatie waar Nieuw-Guinea'' door D. N. bepleit, Javanen naar Nieuw-Guinea te doen emigreeren. Eerst wordt gewezen op de opeenhooping van menschen in Japan en het naburige deel van het Aziatisch vasteland, van waar uit de menschen wel zouden willen emigreeren; echter vinden zij in de aan de andere zijden van de Pacific gelegen vruchtbare gebieden geen toegang. Japan heeft verschil-

lende gebieden in zijn nabijheid gekoloniseerd. China zendt zonen naar naburige gebieden uit; Indo-China en Siam zitten er vol mee; in de Philippijnen wordt hun de toegang bemoeilijkt; op het Maleische schiereiland echter nemen zij sterk in aantal toe. Op de Philippijnen tracht men de Zuidelijke eilanden met de christenenfilipino's van de noordelijke te koloniseeren.

De schr. wijst er dan op, dat, terwijl overal om ons heen kolonisatie plaats vindt, wij daaraan te weinig doen. Behalve redenen van buitenlandsche politiek, moet ook de overweging, dat wij de binnenlandsche eenheid moeten bevorderen, ons daartoe aansporen. Eén van de volkeren uit onzen archipel zou een overwicht moeten krijgen, zoodat het de leiding kan nemen, zoowel tegenover de binnenlandsche ontbindende krachten, als tegenover vreemde machten, die de zelfstandigheid bedreigen. De Javanen komen daarvoor het meest in aanmerking. Historisch, staatkundig en ecomisch nemen zij de eerste plaats in. De schr. verwacht, dat de Maleiers op Sumatra zich sterk zullen vermeerderen, wanneer dit eiland, zooals thans geschiedt, meer en meer door wegen ontsloten wordt, en dan het staatkundig zwaartepunt zich naar Sumatra verplaatsen zal, dus van het centrum naar den rand van ons gebied. Dit zou kunnen worden voorkomen, wanneer aan de Javanen gelegenheid werd gegeven zich in de leege vlakten van Nieuw-Guinea en Borneo neer te zetten, waardoor in het oosten een tegenwicht tegen het zich snel ontwikkelende Westen geschapen zou worden. De schr. meent, dat beide eilanden met gemak honderd millioen Javanen zouden kunnen voeden. De regeering kan dan het verwijt niet meer treffen, dat zij zulke kostbare stukken der aardoppervlakte laat liggen. Het Europeesch kapitaal zal, wanneer daar een dichte bevolking zetelt en stabiele toestanden heerschen, ook wel daarheen trekken om nieuwe hulpbronnen aan te boren. De regeering alleen kan hier weinig verrichten; het Javaansche volk zelf moet medewerken. Naar het oordeel van den schr. ligt hier een schoon arbeidsveld voor de leiders van dit volk te wachten.

Winstaandeelkassen.

In De Economist van 15 November jl. geeft H. Ch. G. J. van der Mandere in een artikel, getiteld „Winstaandeelen als door de Indische Regeering voorgenomen ten bate van de inlandsche bevolking" een overzicht van de geschiedenis, te beginnen met het in 1907 door wijlen Mr. C. Th. van Deventer in de Tweede Kamer gehouden pleidooi, waarbij Mr. D. Fock, destijds Minister van Koloniën, het denkbeeld van een winstdeeling met de grondverhuurders „te onvruchtbaar" noemde om daarover in beschouwingen te treden.

Aan het slot van zijn uitvoerig overzicht concludeert de schrijver:

„Van welke zijde men het ontwerp der winstaandeelkassen beziet, steeds stuit men op bezwaren. Bezwaren. die voor een deel blijven bestaan, wanneer men deze heffing opnieuw kunstmatig zou wijzigen en omzetten in eene heffing voor dusgenaamde vrijwillige winstaandeelen, die niet vrijwillig zouden zijn. In het antwoord door Minister de Graaff aan Mr. H. C. Dresselhuys op de door dezen gestelde vragen gegeven, valt geen groot enthousiasme te bespeuren voor de voorgenomen schepping van G. G. Fock, maar hierbij dient niet uit het oog verloren, dat de Minister, staande tegenover een plan van den G. G, zich vooral afkeurend niet zoo zal kunnen

uiten als hij inderdaad denkt. Neemt men het interview ter hand, dat de G. G. bij zijn jongste bezoek aan Semarang aan een vertegenwoordiger van „De Locomotief" verschafte, dan krijgt men den indruk, dat tegenover den ondervonden tegenstand, waarover de heer Fock zich onnoodig geprikkeld uitliet, ook van de zijde der Indische Regeering het bezwaarlijke van de totstandkoming der winstaandeelkassen wordt beseft. Maar, niet vergeten mag worden, dat dit alle symptomen zijn, die voor tweeërlei uitlegging vatbaar zijn en dat dus degenen, die èn in staatsrechtelijk opzicht de voorgenomen maatregelen onjuist achten, èn in sociaal-economisch opzicht het onderwerp der winstaandeelkassen een ondeugdelijk middel achten èn in financieelen zin de bezwaren zien, die daaruit vooral indirect voortspruiten, waakzaam hebben te blijven, totdat gezondere opvattingen omtrent het als „gezond" denkbeeld aangeprezen winstaandeel bij de Indische Regeering hebben post gevat!"

De Islâm en de internationale politiek.

In Le Monde Nouveau van Januari jl. wordt dit onderwerp van Fransch standpunt behandeld door Paul Bourdarie, lid van den Conseil Supérieur des Colonies.

Met weinig welgevallen heeft de schrijver geconstateerd dat als gevolg van den laatsten oorlog de Britsche invloed op het Arabische schiereiland sterk is toegenomen met verdringing van dien van Frankrijk.

Z. i. heeft het Britsch streven naar hegemonie in het nabije Oosten een algemeene Mohammedaansche beweging en een soort van Islamitische internationale in het leven geroepen, die opkomt voor het Khalifaat en de integriteit van Turkije.

Uit de voorgeschiedenis dezer beweging wordt het volgende in herinnering gebracht. Vroeger reeds kon een internationaal Islamitisch verband worden geconstateerd. Zoo zag men na de Turksche revolutie van 1908 een deel der Algerijnsche moslims naar Turkije verhuizen, ontevreden over de positie der inboorlingen in Algerië. Zoo zag men in 1911 tijdens den Italiaansch-Turkschen oorlog tot in het nabij gelegen Tunis wrijving ontstaan tusschen de daar gevestigde Italianen en Mohammedanen. Duitschland wierp zich al jaren tevoren op als beschermer van den Islâm. Keizer Wilhelm bezocht in 1898 Klein-Azië; in 1905 verscheen hij te Tanger. De Duitsche politiek was er op gericht, den Turkschen Sultan tot het hoofd eener strijdbare Panislamitische gemeenschap te maken, onder Duitsche leiding wel te verstaan. De Bagdadspoorweg moest de positie van den Sultan versterken en Konstantinopel met de voornaamste deelen van het Turksche rijk verbinden.

Na het uitbreken van den wereldoorlog moest het Panislamisme dienst doen als oorlogswerktuig in handen van Duitschland. Nadat Turkije zich aan Duitschland's zijde had geschaard, moest de Panislamitische propaganda gewapende opstanden organiseeren in de Fransche en Britsche koloniën of protectoraten en onder de Russische moslims. Een Duitsch-Mohammedaansche propaganda verbreidde zich in Egypte en Voor-Indië, in den

Kaukasus en Turkestan, in Fransch Noord- en West-Afrika, het meest van al misschien in Marokko.

Echter was het oorlogswerktuig ietwat afgetakeld sedert de revolutie, die in 1908 onder het zingen van de Marseillaise in het Turksche rijk was tot stand gekomen. De Khalief, Heer der geloovigen, was toen immers ontroond en vervangen door een Sultan zonder sterk sprekende persoonlijkheid. Ondanks de pogingen der Jong-Turksche leiders Enver en Talaat mislukte het Duitsche plan. De Panislamitische propaganda stuitte af op de overtuiging der Fransche en Britsche moslims dat de Islâm als godsdienst in geen enkel opzicht bedreigd werd. Turkije werd overwonnen en de Mohammedaansche wereld verroerde zich niet. Ja, deze erkende dat Turkije door zijn nederlaag verdiend had, zijn onderhoorigheden voorgoed te verliezen.

Het Panislamisme van „Hadji Gillioen" (Wilhelm II) was dood. Maar in zijn plaats verscheen een ernstiger vorm van Panislamisme, dat zich verzet tegen de Britsche politiek.

Het valt niet te miskennen dat door den oorlog de interislamitische betrekkingen zeer veel talrijker en steviger zijn geworden. Ontmoetten de Mohammedanen elkander vroeger alleen te Konstantinopel of te Mekka, nu troffen zij elkaar op de slagvelden, in de leger- en garnizoensplaatsen, in de steden en de ziekenhuizen: Fransche moslims van Noord- en West-Afrika of van elders waren gezamenlijk op de fronten in Frankrijk, Syrië of de Dardanellen, in Syro-Palestina en in Mesopotomië, in Perzië, in den Kaukasus, enz. Deze veelvuldige aanrakingen hebben vermoedelijk gedachtenwisseling over het gemeenschappelijke geloof uitgelokt. Want na den oorlog is in de moslimsche wereld de theologische strijd op den achtergrond geraakt; Sonnieten en Sjïeten zijn nu nog maar van één zaak vervuld: het Khalifaat en de Heilige Plaatsen van den Islam. Zelfs Marokko, dat vroeger niet van Konstantinopel wilde weten, is nu in beroering.

En waarom dit alles? Eenvoudig, zegt schrijver omdat de Britsche politiek gericht is op de hegemonie in het Nabije Oosten.

Deze politiek is aangegeven door een groep Britsche koloniale politici, als wier vertegenwoordiger de archaeoloog Lawrence kan gelden, de Oostersche tegenhanger van Gordon in Egypte en van Jameson in Transvaal.

De Britsche tactiek bestaat hierin dat gewerkt wordt met behulp van bondgenooten, terwijl Groot-Britannië zich overigens bepaalt tot de bezetting van aan zee gelegen plaatsen, van waaruit het de operaties kan leiden en steunen. Beoogd wordt blijkbaar: 1o. beheersching van Konstantinopel en de zeeëngten; 2o. beheersching van de Arabisch sprekende landen: 3o. verzekering van een transaziatischen verbindingsweg tusschen Indië en de Middellandsche Zee; 4o. verbinding van verschillende godsdiensten tot een politieke eenheidsmacht.

Volgens den schrijver tracht men een en ander te bereiken door een reeks operaties: oorlog tegen Turkije, onderdrukking van het Turksche Khalifaat, organisatie van een grooter Arabië onder Britsche bescherming, vestiging van een Arabisch Khalifaat, organisatie van het Zionisme ter versterking van het Britsch protectoraat. Hiertoe heeft men nu het Grieksche Ko-

ninkrijk, de Arabische Bedoeienen en Joodsche Zionisten als bondgenooten aangenomen. Zij zijn de pionnen in het Britsche schaakspel. Helaas, klaagt de schrijver, eenigszins naïef, Frankrijk heeft de uitvoering van het plan vergemakkelijkt zonder eenige vergoeding hetzij in het Oosten, hetzij aan den Rijn, in Europa of in de koloniën!

Het Koninkrijk van den Hedjaz werd gevormd en aan den Sjerief Hoessein toevertrouwd; en vervolgens werd gestreefd naar de stichting van een Bond van Arabische staten, een en ander met behulp van Britsche subsidies.

De Koning van den Hedjaz wierp zich op als Khalief en zijn zoon Faiçal is ten slotte Koning van Irak (hoofdstad Bagdad) geworden. Zonder al hetgeen gebeurd is hadden de moslims in de verschillende landen zich misschien wel kunnen vereenigen met een Arabisch Khalifaat en een neutraal Islamitisch centrum had dan gesticht kunnen worden, ten opzichte waarvan alle moslimsche landen gelijke rechten zouden hebben gehad.

Maar nu is verzet gewekt en daarvan hebben de 70.000.000 moslims in Britsch-Indië zich tot tolk gemaakt, waarbij zij op de instemming van de groote meerderheid der Mohammedanen elders kunnen rekenen.

Volgens den schrijver speelt Engeland een bedenkelijk spel, niet alleen met het oog op zijn eigen belangen, doch ook met het oog op die zijner buren.

Want de Mohammedaansche wereld vraagt zich af, wat er zal gebeuren met Mekka en Konstantinopel. Onrust heerscht in Egypte, in Voor-Indië, in Mesopotamië en ook in sommige Britsch-Afrikaansche koloniën. „Er zijn daar menschelijke vulkanen, die rooken en grommen, en die, als alle vulkanen, ondergrondsche verbindingen hebben, waardoor hun eenheid wordt tot stand gebracht". Als men nagaat hoe de Iersche guerilla heeft gewoed, beeft men bij de gedachte dat een onmetelijke godsdienstige guerilla zou kunnen uitbreken, waardoor Indië, Afghanistan, Mesopotamië, Egypte, de Soedan en Britsch-Nigerië in vlam zouden worden gezet, — een vernielende kracht, wier werking zich van zelf ook zou uitstrekken tot de Fransche en Italiaansche koloniën, ja, zelfs tot de Nederlandsche, die tot nu toe vrijwel buiten de beweging zijn gebleven.

De Russische Sovjet-Republiek heeft gepoogd, de Islamitische reactie tot haar voordeel aan te wenden. Maar het blijkt meer en meer dat de Islâm geen diepere gemeenschap met het Bolsjewisme kan hebben en dat hier slechts een opportunistisch samengaan bereikbaar is. Zoodra men Turkije en den Islâm met vrede laat, is de tijdelijke band verbroken.

Italië en Frankrijk zijn de dupen van de Britsche politiek. De Fransche staatslieden hebben dit niet genoeg ingezien. Een stap op den goeden weg is de overeenkomst, door Franklin-Bouillon te Angora met Moestafa Kemal gesloten, al heeft deze Frankrijk ook offers gekost. Het is nu wel duidelijk dat genoemd land werkelijk vrede heeft gesloten met Turkije en dat bezegeld heeft door Stamboel te beveiligen tegen de bedreiging van Constantijn. Het resultaat zal zijn dat Frankrijk in een onafhankelijk, gezond Turkije eerlang met succes voor zijne belangen zal kunnen werken en bovenal heeft het door zijn actie den wereldvrede bevorderd.

Arbeidersbeweging.

Door een onoverkomelijk verschil van meening tusschen de communisten, aangesloten bij de Derde Internationale, en die der K.A.P. is de verdere voortzetting van het halfmaandelijksch tijdschrift „De Nieuwe Tijd" onmogelijk geworden.

In het laatst verschenen nummer van 20 December j.l. geeft Dr. Ant. Pannekoek (behoorende tot de K.A.P. of uiterst linksche groep, die de aanhangers der Tweede en Derde Internationale te „passief" acht) een schets van den internationalen sociaal-economischen toestand. Als typeerig van de wijze, waarop aan deze zijde gepoogd wordt, de maatschappelijke verschijnselen te ontleden moge zij hieronder worden weergegeven, ondanks het dogmatische karakter der uiteenzetting, voor welke, het behoeft nauwelijks gezegd, geheel voor rekening van den schrijver blijft.

„Het kapitalisme is door den oorlog in een zware krisis geraakt; zijn produktie-apparaat is ineengestort; de voorwaarden voor zijn vervanging door een hoogeren vorm van produktie, den socialistischen, zouden gegeven zijn, als niet de hoofdvoorwaarde ontbrak: een proletariaat, in staat om de heerschappij in handen te nemen en te houden. Dus leeft het kapitalisme verder. Maar het oude kapitalisme met zijn prosperiteit en de daarop berustende toestanden is onherroepelijk voorbij. Een periode van neergang en stagnatie breekt aan, — misschien nu en dan door vleugjes opleving onderbroken — die voor bijna alle klassen een zee van materieele en moreele ellende beduidt, ze in felle, vernietigende klasse-oorlogen tegen elkaar drijft, zoolang, tot eindelijk het proletariaat de kracht en vastheid heeft gekregen om voor goed zijn diktatuur, zijn alleenheerschappij te vestigen en de nieuwe sociale orde op te bouwen.

Het kapitalisme sinds 1918 is anders dan het oude. Het staat voor nieuwe problemen, het moet trachten weer op te bouwen en zijn macht te bevestigen, het gebruikt nieuwe methoden en nieuwe vormen, vooral ook om zich tegen de revolutie te beveiligen. Terwijl van de zijde van de Derde Internationale het hoofdgewicht gelegd wordt op het telkens opnieuw herhaalde bewijs, dat het kapitalisme onherroepelijk te gronde gaat, is het de K.A.P. in Duitschland, die (in haar blad, de K.A.Z. en in haar tijdschrift „Proletariër") het meeste gedaan heeft om de nieuwe verschijnselen en het karakter van het nieuwe kapitalisme te ontleden en te begrijpen. De ruimte laat niet toe, hier uitvoerig op in te gaan; slechts enkele hoofdmomenten mogen aangegeven worden.

Het resultaat van de vernietiging der productiekrachten in den oorlog en daarna is een sterke inkrimping der productie. Kapitalistische productie, aldus leert de theorie, is niet direct aan een van buiten gegeven behoefte gebonden, maar kan in zeer verschillenden omvang bestaan, evengoed op sterk ingekrompen als op sterk uitgezette maatstaf produceeren. In het eerste geval valt een grooter deel der menschheid er buiten als producent en verbruiker, en moet òf werkeloos verhongeren òf tot productie voor eigen gebruik (op het land) overgaan: een teruggang tot primitiever toestand. Tegenover de abstrakte mogelijkheid om door regeling van de zijde van staat of grootkapitaal de productie aan den gang te brengen, staat het particulier winstbejag, nog altijd de machtigste

drijvende kracht, die vaak meer voordeel ziet in duurte en schaarschte, dan in goedkoopen overvloed, en daarom de productie stilzet (uitverkoop van Duitschland). De valutaschommelingen beletten herstel van geregeld internationaal ruilverkeer. Twee jaar geleden werd de opbouw belemmerd door den onwil van de arbeiders, om zich weer in het oude gareel te spannen: toen moest de werktijd verkort worden. Nu worden ze door zware werkeloosheid geteisterd en machteloos geslagen. Voor de arbeidersklasse, internationaal, beteekent inkrimping van de productiebasis blijvende werkeloosheid, een krisis van geheel andere, dan het vroeger tijdelijk buiten werk raken: een bepaald deel is overkompleet, en, mag, wat 't kapitaal betreft, verdwijnen. Het kapitaal heeft slechts te zorgen dat niet het geheele proletariaat dit bemerkt en als eigen zaak er tegen vecht, (waarbij in het kader van de bedrijfsorganisaties de werkeloozen als meest verbitterde afdeeling vooraan zullen strijden), maar zich verdeeld laat houden en dit proces ondergaat als een opzijschuiven der minder geschikten door de meer bevoorrechten, een elimineeren der blijvend werkeloozen uit de vakbeweging. Hoe dit overkompleet van proletariërs zich verdeelt over de landen, wisselt door politieke en valuta-invloeden. Eerst leed Duitschland er het meest onder, tegenwoordig Engeland en Amerika. De daling van de mark beteekent nu een buitengewoon omlaagdrukken van den levensstandaard van de Duitsche arbeidersklasse (en andere klassen), die door het internationaal kapitaal als internationaal koelievolk gebruikt wordt: het krijgt als goedkoopste werkkracht werk, terwijl (omdat deze koelies gekwalificeerd werk doen) elders, in Engeland en Amerika, de werkeloosheid zich uitbreidt. Zoo vindt een vereffening van revolutioneerende factoren plaats. Tegelijk wordt de werktijd verlengd; wetten tegen het staken worden ontworpen of aangenomen; de vakvereenigingen laten nu en dan wel staken om de arbeiders hun machteloosheid te laten voelen, maar ze werken politiek en economisch met het kapitaal samen, opdat van de zijde der arbeiders aan het kapitalistisch herstel niets in de weg wordt gelegd.

De weg, waarlangs het kapitaal tracht, deze krisis te boven te komen is overgang tot een hoogeren organisatievorm,het internationalisme economisch en politiek. De geweldig toegenomen concentratie van kapitaal, in en na den oorlog, de grootere macht van industriëele kombinaties, die de grondstoffen monopoliseeren (Stinnes) en van de banken, beteekent tegelijk een sterke opheffing van hun nationaal karakter. De industrie wordt ook geinternationaliseerd: terwijl Duitsch kapitaal zich in het buitenland redt, zijn de aandeelen der Duitsche, Oostenrijksche, Poolsche ondernemingen reeds grootendeels in handen van Engelsche, Hollandsche, Amerikaansche, Fransche kapitalisten; voor hen maken de goedkoope Duitsche koelies meerwaarde. Het Amerikaansch kapitaal beheerscht dat van alle andere landen meer dan vroeger eenig nationaal kapitaal kon heerschen. Terwijl achter elkaar de kroon, de mark, de franc naar den kelder gaan en onbruikbaar worden voor internationaal verkeer groeit de dollar tot internationale standaard en behoudt het nationale papiergeld alleen zijn lokale plaats als goedkoope pasmunt voor proletariërsbehoeften. Wel mislukt nog het pogen om dit proces door een internationale kredietbank bewust te voltooien; voor de Amerikaansche financiers zijn de politieke toestanden in Europa nog te weinig geordend (groote legers van alle

landjes tegen elkaar) om er goed geld aan te wagen. En bovendien versnelt de stagnatie en de revolutionaire onrust in Europa de kapitalisatie en het onderling verkeer der andere werelddeelen, waar meer en veiliger is te verdienen; zoo verdwijnt Europa uit het middelpunt der wereldhuishouding.

Ook politiek poogt het kapitaal door een ontwikkeling naar het internationalisme de gevaren en wrijvingen uit de nog onopgeloste tegenstellingen te ontgaan. De vredeskonferentie te Washington zal geen eeuwigen vrede brengen — als het den volkerenvrede kon waarborgen, beteekende dit een zooveel zwaardere onderdrukking van het proletariaat, dat een klasseoorlog de noodzakelijke uitkomst zou zijn — maar zij is tocht niet op één lijn te stellen met vroegere Haagsche konferenties. De gevolgen van de wereldoorlog, al wist het proletariaat niet de macht te winnen, brachten toch genoeg revolutionaire beweging om de machthebbers ernstig te waarschuwen voor een herhaling. En stonden in den Haag souvereine staten eigenwillig tegenover elkaar, — nu dikteert Amerika zijn macht en wil; met Engeland, dat liever veel toegeeft dan nog eens zulk een oorlog te wagen, heeft het zich blijkbaar van te voren verstaan, en tegen hen beiden is geen macht opgewassen. Dit wil niet zeggen, dat dit streven dadelijk gelukt, — teveel nieuwe tegenstelling groeit telkens tusschen kapitalistengroepen op, teveel overgeleverde nationale aspiraties trachten zich tegen zulk een regeling van wereldheerschappij te verzetten — maar op de resultaten der konferentie zelf komt het niet zoozeer aan als op de nieuwe verschijnselen, waarvan zij een uiting is. Zij is noch een belachelijke poging om een utopie van wereldvrede na te jagen, noch een groot opzette komedie om de volkeren met huichelachtige vredesleuzen te bedotten, maar een ernstig streven van het kapitaal om zich tegen de opkomende proletarische revolutie te versterken.

In deze ontwikkeling verliest de nationale staatsmacht de albeheerschende positie, die zij in de laatste halve eeuw bezat. Internationaal wordt haar souvereiniteit beperkt; de overwonnen staten zijn niet eens meer in schijn onafhankelijk, de anderen alleen maar in schijn. En tegelijkertijd wordt zij van binnen uit ondermijnd, daar het grootkapitaal het staatsapparaat steeds meer als een veel te duur en daardoor onpraktisch werktuig gaat beschouwen. In Duitschland is het reeds zoover, dat de staat bankroet is, niets kan, geen geld tot afbetaling heeft, en zich door de grootkapitalisten, die het wel hebben, openlijk de wet moet laten voorschrijven. Het grootkapitaal behartigt thans zijn internationale belangen veel beter direkt op financieële konferenties dan door middel van de afzonderlijke regeeringen. En zelfs het er onder houden der arbeiders wordt reeds meer met fabriekspolitie, bedrijfsraden en vakvereenigingen volbracht dan met de geweldorganen van de staat.

Deze ontwikkeling, de aftakeling van den staat en het internationaliseeren van de kapitaalmacht zijn nog in hun begin, nog maar een tendens; en bovendien vinden zij meer achter de schermen dan in het openbaar plaats. Het kapitaal kan de vormen, die het overigens het best zouden passen, niet eenvoudig invoeren, omdat andere belangen het dwingen de overgeleverde hulsels te behouden. Het verkeert in een geval, ver-

gelijkbaar met zijn opkomst in Duitschland, toen een staatseenheid noodig was, en toch de „Kleinstaaterei" bleef, omdat de jonkers er materieel belang bij hadden, en om de proletariërs door ontrechting er beter onder te kunnen houden. Ten eerste dus, omdat er sterke groepen in het kapitaal bestaan, die belang hebben bij de oude nationale verdeelheid — ook omdat zij in hooge mate nationale onafhankelijkheid was — en die men niet met geweld kan neerwerpen, omdat een te felle onderlinge oorlog, bij de dreiging van het proletariaat, ongeraden is. Dus moeten al deze tegenkrachten door bemiddeling en koncessies onschadelijk worden gemaakt. In de tweede en voornaamste plaats, ter verleugening van het proletariaat, dat vooral de waarheid van de nieuwe wereld niet mag zien. Daartoe moeten de oude schijnvormen blijven bestaan: de nationale staten, opdat de proletariërs met oude nationale leuzen tegen elkaar op te zetten zijn; de schijn van staatsmacht, regeering, parlement, wetgevende macht, opdat het proletariaat daarop aanvallend, op die bonte lappen zijn tanden stukbijtend, zijn kracht nutteloos verspilt en den werkelijken vijand — die achter de schermen reeds als internationale macht handelt — en de goede strijdwijze tegen hem niet ziet.

Zoo hoopt het kapitalisme zich te redden op tweërlei wijze: ten eerste door de produktie op te bouwen en zoo de materieele reden tot onrust weg te nemen, ten tweede door het proletariaat door oude schijnvormen te bedriegen en niet tot klaar inzicht te laten komen. In beide wordt het ondersteund door de Tweede en de Derde Internationale. Of het gelukken zal is natuurlijk met zekerheid niet te voorspellen. Als het proletariaat onbepaald passief blijft, zal natuurlijk ten slotte na de stagnatie weer een opbloei komen; maar het is te verwachten dat te voren de stagnatie zelf de massaas tot telkens nieuw verzet drijft. In deze strijd zal dan een werkelijk revolutionaire arbeidsbeweging omhoog groeien.

Een nieuwe periode van de geschiedenis is begonnen: wat Marx een „Epoche sozialer Revolution" noemt, de periode van neergang en ondergang van het kapitalisme."

Wetgevende Kroniek.

De Grondwetsherziening.

Hieronder geven wij een overzicht van de belangrijkste op Indië betrekking hebbende bepalingen in de thans vigeerende Grondwet, de voorstellen dienaangaande van de Indische Herzieningscommissie en de ten slotte door de Staten-Generaal aangenomen bepalingen.

Tegenwoordige Grondwet	Voorstellen Indische Herzieningscommissie	Aangenomen Grondwetsherziening
Art. 1. Het Koninkrijk der Nederlanden omvat het grondgebied in Europa, benevens de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen.	Art. 1. Het Koninkrijk der Nederlanden bestaat uit het Rijk in Europa, Indië, Suriname en Curaçao.	Art. 1. Het Koninkrijk der Nederlanden omvat het grondgebied van Nederland, Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao.
Art. 61. De Koning heeft het opperbestuur der koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen.	Waar in deze Grondwet het woord Staat wordt gebezigd, wordt daarmede het Koninkrijk bedoeld.	Art. 61. De Koning heeft het opperbestuur over Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao. Voor zooveel niet bij de Grondwet of bij de wet bepaalde bevoegdheden aan den Koning zijn voorbehouden, wordt het algemeen bestuur in naam des Konings uitgeoefend in Nederlandsch-Indië door den Gouverneur-Generaal en in Suriname en Curaçao door de Gouverneurs,
De reglementen op het beleid der regeering aldaar worden door de wet vastgesteld.	Waar in deze Grondwet het woord Rijk wordt gebezigd, wordt daarmede alleen het Rijk in Europa bedoeld.	
Het muntstelsel wordt door de wet geregeld.	*Na het tiende hoofdstuk worde een nieuw hoofdstuk ingevoegd, luidende:*	
Andere onderwerpen deze koloniën en bezittingen betreffende worden door de wet geregeld, zoodra de be-	HOOFDSTUK X a. Van Indië.	
	Art. 193a. De artikelen 3, 1e lid, 4,5,6,7,8,9,56,61, 62, 68, 70, 76, 123, 124, 125 126, 182, 183, 184,185,186	

Tegenwoordige Grondwet.	Voorstellen Indische Herzieningscommissie.	Aangenomen Grondwetsherziening.
hoefte daaraan blijkt te bestaan. Art. 62. De Koning doet jaarlijks aan de Staten-Generaal een omstandig verslag geven van het beheer dier koloniën en bezittingen en van den staat waarin zij zich bevinden. De wet regelt de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen.	en 187, zoomede de vierde, vijfde, zesde, zevende, negende en tiende hoofdstukken en de additioneele artikelen III, IV, V, VII, VIII, IX, X, XI, XII en XHI zijn niet voor Indië verbindend. Art. 193b. De beginselen voor de staatsinrichting van Indië worden met inachtneming van de bepalingen van dit hoofdstuk vastgesteld bij de wet op de landsordening van Indië. Art. 193c. 1. Onverminderd de in de wet op de landsordening van Indië uitdrukkelijk aan den Koning op te dragen bevoegdheden wordt de Koning ten aanzien van Indië vertegenwoordigd door den Gouverneur-Generaal, met dien verstande dat de bevoegdheden, vermeld in de artikelen, 57, 58, 59, 60 1e lid 64, 65, 66, 67, en 193e 2e lid, aan den Koning blijven voorbehouden. 2. De Gouverneur-Generaal is ten aanzien van de uitoefening van zijn ambt verantwoordelijk aan den Koning. 3. De Koning doet jaarlijks aan de Staten-Generaal eene omstandige mededeeling toekomen	op de wijze bij de wet te regelen. De Koning doet jaarlijks aan de Staten-Generaal een omstandig verslag geven van bestuur en staat van Nederlandsch — Indië, Suriname en Curacao. Art. 62. De Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië, Suriname en Curacao wordt door de wet vastgelegd; andere onderwerpen worden door de wet geregeld, zoodra de behoefte daaraan blijkt te bestaan. Behoudens bij de wet te bepalen uitzonderingen wordt, op de wijze bij de wet te regelen, het vertegenwoordigend lichaam van het betrokken gebied gehoord. Onverminderd het bepaalde in het eerste lid van dit artikel wordt de regeling van de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië, Suriname en Curacao overgelaten aan aldaar gevestigde organen, op de wijze de de wet vast testellen, tenzij bij de wet de bevoegdheid tot regeling van be-

Tegenwoordige Grondwet	Voorstellen Indische Herzieningscommissie	Aangenomen Grondwetsherziening
	omtrent den staat waarin Indië zich bevindt. Art. 193d. 1. De regeling van de inwendige aangelegenheden van Indië wordt overgelaten aan de aldaar gevestigde overheden. 2. Voor regeling door de wet blijven voorbehouden al zoodanige onperwerpen, waarbij de belangen van het Koninkrijk zijn betrokken. 3. De wet kan die regeling geheel of gedeeltelijk aan de overheden in Indië overlaten. Art. 193e. 1. In Indië vastgestelde algemeene wettelijke regelen kunnen op grond van strijd met de Grondwet, met de wet of met het algemeen belang van het Koninkrijk bij de wet worden vernietigd. 2. Zoodanige wettelijke regelen kunnen nadat de vernietiging bij de Staten-Generaal is voorgesteld, door den Koning worden geschorst. 3. Indien bij de vaststelling van de landsbegrooting in Indië bezwaren zijn gerezen waarop ingevolge de wet op de landsordening van Indië de beslissing der Wetgevende Macht wordt gevraagd, draagt de Koning,	paalde onderwerpen of voor bepaalde gevallen aan den Koning is voorbehouden. Art. 22. De verordeningen, vastgesteld door de in het laatste lid van het vorige artikel bedoelde organen, kunnen op grond van strijd met de Grondwet, met de wet of met het algemeen belang bij de wet worden vernietigd. Zoodanige verordeningen kunnen door den Koning worden geschorst op de wijze bij de wet te bepalen.

Tegenwoordige Grondwet.	Voorstellen Herzieningscommissie.	Aangenomen Grondwetsherziening.
	onder overlegging van de desbetreffende bescheiden bij de Staten-Generaal een ontwerp van wet voor, waarbij een beslissing omtrent de gemaakte bezwaren wordt voorgesteld. Art. 193 f. Ontwerpen van wet als bedoeld in artikel 193d, bestemd om voor Indië verbindend te zijn, worden in de Staten-Generaal niet in stemming gebracht alvorens zoowel de Regeering als de Landsstaten in de gelegenheid zijn gesteld de belangen van Indië schriftelijk bij de Staten-Generaal voor te dragen. Art. 193g. 1. De Landsstaten zijn bevoegd hunnerzijds het voordragen van de belangen van Indië bedoeld in het vorig artikel, en de verdere behartiging hunnerzijds van de belangen van Indië in Nederland, op te dragen aan door hen aan te wijzen afgevaardigden en dezen te voorzien van zoodanige opdrachten als zij noodig zullen oordeelen 2. De afgevaardigden in het vorig lid bedoeld hebben toegang tot de vergaderingen van de Staten-Generaal en brengen aldaar ter zake van de onderwerpen, waarbij het belang van Indië betrokken is, een raadgevende stem uit.	

Uit het Staatsblad.

Stbl. No. 498 van 1921. Bij ordonnantie van 30 Augustus 1921, opgenomen in het hierneven vermeld staatsblad zijn de bepalingen op de heffing van het zegelrecht opnieuw vastgesteld. Deze ordonnantie kan worden aangehaald als „zegelverordening 1921" en is krachtens Staatsblad 1921, No. 621 in werking getreden op November 1921. Belangrijke wijzigingen werden in de zegelverordening 1921 aangebracht bij Stbl. 1921 No. 632.

Stbl. No. 505 van 1921 vermeldt den tekst van de vrije wervingsordonnantie, van 29 Aug. 1921, die de mogelijkheid opent, dat buiten de wervingsordonnantie (Stbl. 1914, No. 613) om, Inlanders van Java en Madoera voor het verrichten van arbeid ten behoeve van ondernemingen van handel, landbouw en nijverheid en openbare werken, alsmede ten behoeve van den aanleg en de exploitatie van spoor- en tramwegen in de buitengewesten, worden aangeworven.

Stbl. No. 524 van 1921. Ingevolge dit staatsblad is met ingang van 1 October 1921 ingesteld de gemeenteraad van Amboina, bestaande uit 11 leden, waarvan 7 Europeanen, 2 Inlanders en 2 Vreemde Oosterlingen. Het voorzitterschap van den Raad wordt bekleed door het hoofd van plaatselijk bestuur der Afdeeling Amboina. De jaarlijksche uitkeering uit de algemeene geldmiddelen voor de gemeente Amboina is bepaald op *f* 34800.

Stbl. No. 552 van 1921 bevat den tekst van de Wet van 5 Juli 1921 (Ned Stbl No. 845) tot oprichting van de Nederlandsch-Indische Aardoliemaatschappij, aan welke naamlooze vennootschap, waarin het Land overwegende zeggenschap heeft, is opgedragen de ontginning van aardolievelden in de residentie Djambi en het te gelde maken van de gewonnen grondstoffen, hetzij in ruwen, dan wel in bereiden vorm.

Stbl. No. 566 van 1921 bepaalt wie in de gewesten Soerakarta en Djokjakarta als landsonderhoorigen zijn te beschouwen. Voortaan zullen in genoemde gewesten landsonderhoorigen zijn:

a Europeanen
b. Vreemde Oosterlingen
c landsdienaren
d Inlanders van buiten het gewest, die zich tijdelijk daarbinnen bevinden.

Deze regeling kon blijkens de Volksraadsdebatten tijdens de 2e gewone zitting 1921 bij de behandeling van IVe begrootingsafdeeling niet de goedkeuring wegdragen van het Volksraadslid M. W. Dwidjosewojo, die in de vergadering van 3 December 1921 eene motie indiende strekkende om de Regeering te verzoeken de afgekondigde regeling in dier voege te wijzigen dat er gelegenheid bestaat om alle eigenlijk gezegde Inlanders te rekenen tot onderhooringen van het Zelfbestuur in welks ressort zij voor goed gevestigd zijn. Naar aanleiding van de van verschillende zijden geuite bezwaren tegen de motie, welke naar men meende eene te verre strekking had, terwijl de gevolgen ervan niet te overzien zijn, trok de voorsteller zijne motie in.

Stbl. No. 613 van 1921 bepaalt, dat het Europeesch locaal pensioenreglement, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 4 Augustus 1920 No. 58 (Ind. Staatsblad No. 836) in werking treedt met ingang van 1 Januari 1922.

Volksraad.

Opgaaf van tijdens de 2e gewone zitting 1921 *door den Volksraad behandelde en goedgekeurde onderwerpen.*

Onderwerp 1.

1*ste Algemeene aanvullingsbegrooting voor* 1922 *met nota van wijzigingen*, ingediend resp. 31 October en 24 November 1921.

Aangenomen werden: 1e het amendement-Rivai c.s. (Ond. I — Afd. II, st. 4), om in te lasschen een onderafdeeling 204 A: Studietoelagen aan candidaat rechterlijke ambtenaren voor den Indischen dienst afkomstig van de rechtsschool te Batavia, *f* 8000 (H 287) en 2e een zes tal moties:

a. de motie-Kerkkamp c.s. (Ond. I — Afd. III — st. 6), — betreffende herziening der pensioensregeling van den zoutverkooppakhuismeester Colin (H 361-362).
b. de motie Aay (Ond. I — Afd. IV- st. 5), inzake het aannemen der bezoldiging als maatstaf voor de klassenindeeling bij overtocht van landsreizigers van en naar Nederland (H 391).
c. de motie- Djajadiningrat c.s. (Ond. I- Afd. IV — st. 9), betreffende de mogelijkheid van progressie bij de landrenteheffing (H 394-395).
d. de motie- 's Jacob c.s. (Ond. I- Afd. VI- st. 5), betreffende de gedragslijn der Regeering t.a.v. de inheemsche industrie (H 556).
e. de motie- Djajadiningrat c.s. (Ond. I- Afd. VII- st. 6), nopens de wenschelijkheid zoo min mogelijk te bezuinigen op den aanleg van bevloeiingswerken (H 298).
f. de motie- Cramer (Ond. I- Afd. VIII- st. 7), nopens de onwenschelijkheid van een verhooging van den zoutprijs (H 511).

Het College gaf den Gouverneur-Generaal in overweging het ontwerp van besluit zooals dit nader van Regeeringszijde werd gewijzigd en aangevuld met inachtneming der door den Volksraad aangenomen wijzigingen, voorloopig vast te stellen (H 556,557 561,572).

Bij Gouvernementsbesluit van 24 December 1921 No. 2a (Jav. Crt. van 27 December 1921 No. 103) werd het ontwerp daarop overeenkomstig het gevoelen van den Volksraad voorloopig vastgesteld.

Onderwerp 2.

Regularisatie ontwerp voor 1920, ingediend 21 October 1921.

Het College gaf den Gouverneur-Generaal in overweging het ontwerp van besluit voorloopig vast te stellen H 702.

Daarop werd bij Gouvernementsbesluit van 19 Januari 1922 No. 71 (Jav. Crt. van 24 Januari No. 7) het ontwerp overeenkomstig het gevoelen van den Volksraad vatsgesteld.

Onderwerp 3.

Ontwerpen van wet inzake de circulatiebank, ingediend 21 October 1921.

Aangenomen werden de volgende amendementen op het ontwerp Javasche Bankwet 1922:

a. amendement- Aay c.s. (Ond. 3 — st. 9), om in art. 2, lid 2 de woorden ,,involge Onze machtiging'' te vervangen door ,, den Volksraad gehoord'' (H 53).

b. amendement- Aay c.s. (Ond. 3 st. 9), om in art. 2, lid 3 de woorden ,,Onze machtiging'' te vervangen dooor ,,machtiging van den Gouverneur-Generaal, de Volksraad gehoord'' H 53.

c. amendement-Westra c.s. (Ond. 3- st. 14), om in art. 5, lid 2 de woorden ,,ingevolge Onze machtiging'' te doen vervallen H 53.

d. amendement-Westra c.s. (Ond. 3- st. 10), om art. 9, lid 1, sub 6e te doen luiden: ,,6e de tijdelijke uitzetting, hetzij ter beurze, hetzij in schatkistpromessen of door disconteering van waarden als bedoeld onder 3e sub a en b, van eventueel te Amsterdam benoodigde gelden'' H 54.

e. amendement-Aay c.s. (Ond. 3-st. 9), om art. 11, lid 2 te lezen als volgt: ,,De Bank neemt geen deel in eenige handels-, nijverheids- of andere onderneming dan verkregen toestemming van den Gouverneur-Generaal'' H 54.

f. amendement- Cramer c.s. (Ond. 3 — st. 16), om art. 13, lid 2 aan te vullen als volgt: ,,De door en voor rekening van den Lande bij de kassen der Javasche Bank gestorte bedragen komen steeds ten volle in mindering bij de berekening van het maximum van het renteloos voorschot'' H 54.

g. amendement- Westra c.s. (Ond. 3 — st. 11), om in art. 23,lid 1 en 3, de woorden ,,onder nadere Koninklijke goedkeuring'' te doen vervallen (H 54).

h. amendement- Aay c. s. (Ond. 3 — st. 9), om art. 28, lid 1 te lezen als volgt: 1 ,,Het gezamenlijk bedrag van bankbiljetten, rekening-courantsaldi en andere van de Bank dadelijk opeischbare vorderingen moet voor twee vijfden door munt of muntmateriaal zijn gedekt. Die verhouding kan door den Gouverneur-Generaal al dan niet voor bepaalden tijd worden gewijzigd.

Het betrekkelijk besluit wordt afgekondigd in het officieele nieuwsblad'' (H 54.)

i. amendement- Aay (Ond. 3—st. 9) om aan art. 28, lid 2 toe te voegen ,,De hierop betrekking hebbende besluiten worden afgekondigd in het offcieele nieuwsblad'' (H 55.)

Het College heeft zich daarop met de ontwerpen van wet (het ontwerp- Javasche bankwet, zooals het nader van Regeeringszijde is gewijzigd en door den Volksraad is geamendeerd) kunnen vereenigen (H 55).

Onderwerp 4.

Voorstel tot herziening der posttarieven, ingediend 3 November 1921.

De Volksraad heeft zich met de voorgestelde tarieven kunnen vereenigen H 511.

Onderwerp 5.

Ontwerp-ordonnantie tot instelling van wethouders, ingediend 12 November 1921.

De Volksraad heeft zich met de ontwerp-ordonnatie kunnen vereenigen (H 584.)

Onderwerp 6.

Aanvullingsbegrooting voor 1922 (*bezoldigingsvoorstellen*), ingediend 24 November 1921.

Het College gaf den Gouverneur-Generaal in overweging het, ontwerp van besluit, zooals dit van Regeeringszijde nader is gewijzigd en aangevuld, voorloopig vast te stellen (H 813).

Na de goedkeuring van het ontwerp werd nog een motie van den heer Ten Berge (Ond. 6- st. 22) aangenomen, betreffende het onderzoeken van de mogelijkheid van verbetering der pensioenen en verlofstractementen en van verlaging der bezoldigingen (H 816).

Bij Gouvernements-besluit van 31 Januari 1922 No. 6 (Jav. Crt. van 3 Februari 1922 No. 10) werd het daarop overeenkomstig het gevoelen van den Volksraad voorloopig vastgesteld.

Onderwerp 7.

Ontwerp-ordonnanties, inzake wijziging der Huurcommissie-ordonnantie, ingediend 27 November 1921.

Het College heeft zich slechts met de in ontwerp II sub b, c, e en f voorgestelde wijzigingen der uitvoeringsvoorschriften (Stbl. 1918 No. 289) kunnen vereenigen (H 717.)

Onderwerp 8.

Voorstel-Kerkkamp, inzake de niet-raadpleging van den Volksraad en de niet-opvolging van de adviezen van dit College.

Dit voorstel werd door den Volksraad goedgekeurd (H 727).

Onderwerp 10.

Ontwerp-ordonnanties inzaken de priesterraden, ingediend 30 November 1921.

Het College heeft zich met de ontwerpen kunnen vereenigen (H 800).

De toekomst van het Binnenlandsch Bestuur.

Met het oog op het in Februari 1922 te Weltevreden te houden B.B. Congres, waar van gedachten zal worden gewisseld over de toekomst van het Binnenlandsch Bestuur, heeft de Vereeniging van Ambtenaren bij het Binnenlandsch Bestuur eenige praedaviseurs uitgenoodigd, zich over het vraagstuk uit te spreken.

Daarbij is op de volgende wijze het probleem gesteld:

„De koloniale maatschappij waarin wij leven ondergaat in snel tempo ingrijpende veranderingen.

Economisch door de uitbreiding der grootindustrie, de vorming van een proletariaat, het toenemen van arbeidsconflicten, het voortschrijden der geldhuishouding.

Geestelijk door de snelle toeneming van alfabeten, den onmiskenbaren invloed van den wereldoorlog en de Europeesche revoluties, het succes van volksleiders, het breken met oude zeden en met het oude verband.

Ook de staats- en bestuursinrichting, de taak en de samenstelling der Overheid veranderen snel.

Centrale speciale diensten nemen toe in aantal en beteekenis.

Voor plaatselijke autonomie lichamen geldt hetzelfde: bovendien staat in een naaste toekomst wellicht instelling van lichamen voor bijzondere rechtsvorming en bijzondere belangenzorg (waterschappen, arbeidersraden, kamers van landbouw) te wachten.

Ontvoogding van het Inlandsch Bestuur komt daar sinds eenige jaren bij.

Het proces van de veranderingen der maatschppij is, zoomin als dat van de groei der staatsinrichting te stuiten. Men heeft het te aanvaarden als gegeven feit; hoogstens is leiding mogelijk.

Met en door de veranderingen, die zich in maatschappij en staatsinrichting voltrekken ondergaat de taak van het Binnenlandsch Bestuur ingrijpende wijziging. Ook dit is een niet te stuiten proces. Zelfs het al of niet tot stand komen van de bestuurshervorming de Graaff zal aan de richting der in gang zijnde evolutie niets veranderen.

Volgens sommigen — en onder hen is b.v. de invloedrijke meerderheid van de Herzieningscommissie — zal een eigenlijk afzonderlijk bestuurskorps, waarvan de handhaving, tot nog toe voor tropische koloniale landen bijna algemeen als een eigenaardige noodzakelijkheid werd beschouwd, binnen korten tijd (althans op Java) hebben te verdwijnen. Volgens anderen behoeft men niet zoo ver te gaan. Eenstemmigheid bestaat over die kwestie geenszins. De Regeering aarzelt blijkbaar zich er duidelijk over uit te spreken.

En de noodzakelijkheid dringt zich daarom op om na te gaan in hoeverre de omstandigheden die in deze gewesten tot nog toe een B. B. Korps nuttig en noodig maakten, veranderd zijn. Daarna dient de vraagte worden gesteld: Hoe is de toekomst van het Binnenlandsch-Bestuur en hoe behoort die toekomst te zijn?

Antwoord op die vraag is wenschelijk voor het korps zelf zoowel als voor zijn verhouding tot de buitenwereld.

In het Korps heerscht overal onzekerheid.

De onmiskenbare ontevredenheid, het ook onder de jongeren verdwijnen van het idealisme, dat vroeger een zoo typisch kenmerk vormde van het Binnenlandsch Bestuur, de zeer onvoldoende aanvulling van het Korps, het zijn alle verschijnselen die voor een groot deel van die onzekerheid het bedenkelijk gevolg zijn.

De buitenwereld beschouwt het Korps veelal als conservatief, d.w.z. als gekant tegen wenschelijke hervormingen. Is deze meening juist? Zoo neen, dan is het gewenscht dat zulks blijkt en de onjuistheid daarvan ook duidelijk wordt aangetoond. En zoo het Korps werkelijk verschillende veranderingen niet wenscht, dan is het noodig dat met klem van redenen worde aangetoond waarom het die niet wenscht. In allen gevalle is het noodig, dat de werkelijkheid, hoe zij ook zijn moge, moedig, eerlijk, en nauwkeurig onder de oogen wordt gezien.

Het is uiteraard ondenkbaar dat het Korps over een zoo omvangrijk vraagstuk als hierboven werd gesteld gelijkluidende meening zal hebben. Doch het blijft niettemin gewenscht dat ieder in dat korps zich daaromtrent voor zich zelven een meening vormt. Wie de waarheid erkent van de uitspraak „gouverner c'est prévoir", zal toestemmen dat het rationeel is dat een bestuurskorps poogt zich een oordeel te vormen over de toekomst.

Door het vraagstuk van bestuurszijde ernstig en zakelijk te behandelen zal men medewerken, de bestaande verlammende onzekerheid te doen verdwijnen. Alleen zoo kan men Regeering en buitenwereld in staat stellen een beter oordeel te vormen over de bestuurshervormingen die zich in deze gewesten voltrekken.

Natuurlijk zal men bij het behandelen van het vraagstuk rekening moeten houden met de uiteenloopende ontwikkeling van de verschillende deelen van Indië. Uiteraard zal voorts een antwoord eerst mogelijk zijn als men zich een oordeel heeft gevormd over de toekomstige staatsinrichting dezer gewesten. Toch komt het voor ons

vraagstuk niet allereerst op dit oordeel aan. Het vormde slechts den achtergrond voor de beschouwingen welke waren te geven als antwoord op de volgende vragen:

1. In hoeverre zal bij de veranderingen welke bezig zijn zich hier te lande te voltrekken in maatschappij en staatsinrichting en daarmede ook in de bestuursinrichtingen, een afzonderlijk bestuurskorps noodig blijven en waarom?
2. Wat zal van zulks een korps de taak zijn? Hoe zal zijn verhouding zijn tot centrale speciale en tot autonome lichamen? Hoe zal die taak zich wijzigen?

3a. Hoe zal de verdere ontwikkeling zijn van de verdeeling dier bestuurstaak tusschen een Europeesch en een Inlandsch bestuur?

b. Is de z.g. ontvoogding de juiste voorbereiding voor de vorming van te scheppen plaatselijke autonome lichamen regentschapsraden, afdeelingsraden enz.) of ligt in een gelijktijdig streven naar ontvoogding en (naar) de vorming van autonome rechtsgemeenschappen een tegenstrijdigheid?

c. Is bij bij de ontvoogding specialisatie wenschelijk of noodig? Zoo ja, zal dan die specialisatie al dan niet leiden tot een ongewenscht overzicht van centrale speciale diensten?

4. Zal het Europeesch Bestuurkorps verdeeld moeten worden in een hooger en een lager korps? Zoo ja, behooren en kunnen dan de werkzaamheden zoo verdeeld worden, dat het hoogere korps andere werkzaamheden verricht dan het andere?
5. Indien een Europeesch bestuurkorps ten gevolge van den groei van speciale diensten, autonome lichamen en ontvoogding overbodig wordt, zal dan behoefte blijven bestaan aan ambtenaren, die evenals de tegenwoordige B. B. ambtenaren een staatswetenschappelijk- literaire opleiding hebben genoten, en wier bestemming zal zijn om in leidende functiën bij plaatselijk, gewestelijk of centraal bestuur en in speciale diensttakken werkzaam te zijn?"

Over dit onderwerp zijn praeadviezen uitgebracht door de volgende heeren:

H. T. Damsté, Resident van Bali en Lombok.

J. W. Meijer Ranneft, Wd. Adjunct Inspecteur voor de agrarische zaken en verplichte diensten.

J. H. Nieuwenhuijs, Resident van Semarang.

C. L. van der Plas, Controleur B. B., tijdelijke gesteld ter beschikking van den Algemeenen Secretaris.

C. Poortman, Resident ter beschikking van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur.

B. J. Suermondt, Gewestelijk Secretaris van de residentie Pasoeroean.

Financieel-Economische Kroniek

Bemiddeling bij arbeidsgeschillen in Indië.

Bij brief van den 1sten Gouvernements-Secretaris van 4 October 1920 werd de Arbeidscommissie uitgenoodigd zich uit te spreken over het door den toenmaligen Landvoogd geopperd denkbeeld of het aanbeveling verdient over te gaan tot de instelling van raden, bestaande uit vertegenwoordigers van van werkgevers en werknemers onder voorzitterschap van een neutraal persoon, aan welke raden de taak zou kunnen worden opgedragen, bij in hun ambtsgebied zich voordoende arbeidsconflikten hunne bemiddeling te verleenen om botsingen te voorkomen, door partijen bij elkaar te brengen en eigener beweging een oordeel uit te spreken over de arbeidsvoorwaarden welke, plaatselijke toestanden en verhoudingen in de verschillende bedrijven inaanmerking genomen, in billijkheid kunnen worden gesteld

Tevens werd verzocht daarbij te overwegen of aan die raden ook een rol zou kunnen worden toebedeeld bij de vaststelling van minimum-loonen, waaromtrent door de Arbeidscommissie bereids bij haar tot de Regeering gericht schrijven van 29 Juni t.v. No. 344 advies was uitgebracht.

Blijkens haar onlangs gepubliceerd advies van October 1921 kwam de Commissie tot de volgende slotsom:

1. dat de instelling van raden, samengesteld en omkleed met bevoegheden als bedoeld in het schrijven van den Eersten Gouvernements Secretaris van 4 October 1921 No. 556/X in het huidig stadium van industrieele ontwikkeling dezer kolonie beslist moet worden ontraden;

2. dat de Indische Overheid een scherpe scheidingslijn moet trekken tusschen wat men kan aanduiden als Hare bemiddelingstaak bij uitgebroken of dreigende konflikten en Hare taak ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden in het algemeen; hebbende eerstgenoemde taak uitsluitend ten doel de bevordering eener goede verstandhouding tusschen werkgever en werknemer, terwijl de tweede taak beoogt om, waar in eenig bedrijf de arbeidsvoorwaarden van dien aard zijn dat daaruit ernstige misstanden voortvloeien, door ingrijpen van den wetgever rechtvaardige (althans billijke minimum-) arbeidsvoorwaarden worden voorgeschreven en ook nageleefd;

3. dat de hooger genoemde bemiddelingstaak der Indische Regeering in handen moet worden gelegd van een Bureau voor Overheidsbemiddeling in arbeidsaangelegenheden, uit welk bureau, t.zt. de officieele Regeeringsbemiddelaars moeten voorkomen;

4. dat ten opzichte van de verhouding van den werkgever hier te lande tot de inheemsche werknemers het in het leven roepen door den werkgever van kolleges uit de werknemers, dan wel het aanwijzen door hem van „vertrouwensmannen" uit de werknemers, met welke kolleges of personen hij zich in geregelde verbinding stelt, aanbeveling verdient;

5. dat een Commissie wordt benoemd, samengesteld uit werkgevers en werknemers tezamen met deskundige Regeeringspersonen, ter bestudeering van de vraag in hoever voor bepaalde bedrijven en diensten van erkend openbaar belang een stelsel van rechtstreeksch ingrijpen der Overheid in de verhouding van werknemer annex bepalingen tot verbod of beperking der stakings- en uitsluitingsvrijheid aanbeveling verdient;

6. dat de taak der Indische Regeering in zake de arbeidersvoorwaarden in het algemeen in de Indische bedrijven zich moet afspiegelen in Hare werkzaamheid der sociale wetgeving en dat de vraag of loonraden in het leven geroepen zullen worden, afgescheiden van de mogelijkheid, afhankelijk gesteld moet worden van de gebleken noodzakelijkheid op grond van gekonstateerde ernstige misstanden;

7. dat de instelling van een Arbeidsinspectiedienst voor Java en Madoera (voorloopig v.n.l. orienteeringsdienst) naast het sub 3 genoemde Bemiddelingsbureau het eerst noodige is om voor Indië te komen tot weloverwogen maatregelen van sociaal-wetgevenden aard.

Nopens de sub 6 en 7 vermelde konklusies wenscht de Commissie nog melding te maken van de volgende door het lid Mühlenfeld gemaakte opmerkingen:

Dit lid is van oordeel dat de konklusie sub 6 te zwak is gesteld en zou haar als volgt willen doen luiden:

„dat de taak der Indische Regeering inzake de arbeidsvoorwaarden in het „algemeen zich moet afspiegelen in een rustelooze werkzaamheid op het „gebied der Sociale Wetgeving, zijnde op dit terrein nog alles te verrichten „en een schromelijke achterstand, beschamend voor een koloniale mogendheid „van den eersten rang, in te halen; behoorende de vraag of loonraden in het „leven geroepen dienen te worden tot de eerste kwesties, welke ernstig onder „de oogen gezien moeten worden, evenals die der vaststelling van algemeene „minimaloonen, gegeven de gevaarlijke tendenzen in de huidige periode van „malaise" om de over het algemeen veel te lage loonen te drukken, niettegenstaande in den noodtoestand van een zeer groot deel der arbeiders de laatste „jaren weinig of geen verandering ten goede kwam, daar de prijzen der eerste „levensbehoeften nog geen merkbare daling ondergingen".

Wat punt 7 betreft, achtte ook dit lid de instelling van een Arbeidsinspectiedienst voor Java urgent:

„Het aantal bedrijfsongevallen op de fabrieken en ondernemingen op Java „is legio en men krijgt den indruk dat zoo goed als niets verricht wordt om „daarin verandering te brengen".

„De Dienst van het Stoomwezen heeft eenige kontrole terzake uit te oefe„nen, doch in de praktijk komt daar bitter weinig van terecht.

„Misbruik van kinder- en vrouwenarbeid is algemeen en zoodra daar-„tegen wettelijke voorzieningen getroffen zullen worden zal ook uit dat „oogpunt kontrole van de zijde eener goed geoutilleerde arbeidsinspectie „noodzakelijk wezen, evenals op het gebied van toezicht op de naleving van „hygiënische voorschriften, welker uitvaardiging ook veel te lang op zich „wachten laat".

Financieele toestand der Pillippijnen.

Door Gouverneur-Generaal Wood is aan de Wetgevende Macht der Philippijnen bij boodschap van 8 December jl. een ontwerpbegrooting voor 1922 ingediend.

De ramingen bedragen:

Inkomsten	P. 75.015.587	(1 peso = $^1/_2$ U.S. dollar)
Uitgaven	P. 72.538.593	
Overschot	P. 2.476.994	

Als gevolg van de depressie in zaken wordt een daling van inkomsten verwacht, weshalve zij P. 5.500.000 lager zijn geraamd dan het vorige jaar. Zij worden echter verhoogd met het overschot op het vorige dienstjaar, bedragende P. 11.964.152. (Gelukkig land dat zulk een bedrag overhield!) Dit bedrag werd voornamelijk gevonden door toepassing van de bezuinigingen, aanbevolen door een speciaal ingestelde commissie (emergency board) en voorts door een voorzichtige besteding van hetgeen voor de verschillende bureau's reeds was toegestaan.

Op de aanvragen der verschillende departementen werd bij deze begrooting 18 millioen pesos bezuinigd. Zij wijst een verlaging aan van 32.2 millioen pesos, vergeleken met de oorspronkelijke begrooting voor 1921 en een verlaging van 25 millioen pesos, vergeleken met diezelfde begrooting na aftrek van de bezuiniging,.

De schuld der Philippijnen is in het afgeloopen jaar van 44 millioen tot 64 millioen pesos gestegen.

In de boodschap wordt met voldoening geconstateerd dat de uitgaven voor onderwijs alleen meer dan 27 % van het totaal der uitgaven vormen. (In Nederlandsch-Indië is voor 1922 ongeveer 49 millioen aan uitgaven voor onderwijs geraamd op een totaal bedrag van 950 millioen, dus ongeveer 5%; hetgeen door sommigen veel te veel wordt geacht). De heer Wood schrijft aan de Wetgevende Macht: „Ik ben overtuigd dat deze uitgaaf door U met hartelijke instemming zal worden begroet".

Van bezoldigingsverhoogingen is geen sprake. Meer gelden worden voor personeel aangevraagd omdat uitbreiding beoogd wordt en wel bij de rechterlijke macht, het kantoor voor agrarische zaken, het boschwezen, het visscherijwezen, den post- en telegraafdienst.

Bovendien worden gelden aangevraagd voor een krachtige bestrijding van melaatschheid, voor vaccinatie, voor opleiding van verpleegsters. Men meent een corps van ten minste 5000 of 6000 verpleegsters noodig te hebben en wenscht de opleiding uit te breiden totdat in de behoefte is voorzien. Ook andere maatregelen voor den gezondheidsdienst staan op het programma.

Voort wordt gegaan met openbare werken: openbare gebouwen, havenaanleg, bevloeiingswerken.

Stelselmatig is gepoogd het personeel op de verschillende departementen en bureau's te verminderen tot het minimum, dat vereenigbaar is met doelmatigheid.

De middelen (behalve het overschot op den dienst van 1921) zijn als volgt verdeeld: bedrijfsbelasting 21.6 %, invoerrechten 19.7%, accijnzen 18.9 % inkomstenbelasting 2.9 %, „industrial operating income" 21.3 %, „functional income" 5.2 %, toevallige inkomsten 3.4 %, andere inkomsten 2.1 %.

De uitgaven kunnen aldus worden gespecificeerd: departement van onderwijs 27.5 %, departement van handel en verkeer 24 %, departement van financiën 15 %, departement van binnenlandsche zaken 10.4 %, departement van landbouw 6 %, departement van justitie 4.5 %, uitvoerend gezag 3.3 %, emergency board 2.8 %. (The Manila Times 11 December 1921).

De financiën der Verbonden Maleische Staten.

Blijkens *The Straits Budget* van 16 December j.l. hield in den Federalen Raad der Maleische Staten de Hooge Commissaris Sir Laurence Guillemard, K. C. B., zijn jaarlijksche rede tot uiteenzetting van de algemeene politieke situatie en den financieelen toestand als inleiding tot de behandeling van de begrooting. De spreker wees op het belang van gezondheidszorg — „the most important of the trust which were committed to Government" —, op de maatregelen, door het geheele land genomen ter bestrijding van malaria, op de stichting van gezondheidsoorden in de heuvels (hill stations); op de maatregelen tot uitbreiding en verbetering van het Engelsch en het Inlandsch onderwijs onder de bevolking; op de depressie als gevolg van den lusteloozen toestand der wereldmarkt; op de pogingen om door het delven en verwerken van porceleinaarde een nieuwen tak van nijverheid te stichten; op de verhooging van de invoerrechten; op de moeilijkheden, ondervonden bij de aanwerving van personeel in Engeland; op de noodige uitbreiding van het boschwezen; op de pogingen om in navolging van het in Burma bestaande stelsel ook in de Maleische Staten de landbouw-coöperatie te bevorderen; op de plannen tot verbetering van het landbouw-onderwijs; op de toenemende van de criminaliteit en de verbetering van de politie; op de plannen voor bevloeiïng, bandjir-bestrijding en rioleering; op den nieuwen dienst van stadsaanleg (town planning); op de pogingen om, ondanks de crisis, toch met het oog op de toekomst de reserve van Britsch-Indische werklieden niet geheel te laten verdwijnen en daartoe de reeds aanwezige werkkrachten zoo veel mogelijk in het land te houden; op de stopzetting van een groot deel van den spoorwegaanleg; op de wenschelijkheid van samenwerking tusschen de verbonden en de niet verbonden staten en de Kolonie.

Tot de financieele aangelegenheden komende, kritiseerde spreker de tot dusver gevolgde politiek om uit de gewone inkomsten tal van openbare werken aan te leggen die eigenlijk uit leeningen bekostigd hadden moeten worden. Thans nu de inkomsten zoo belangrijk waren gedaald (tot 70 %

van de raming) en de uitgaven zeer waren toegenomen, beschikte men niet over reserves ter dekking van het ontstane tekort; tegenvallers kwamen bovendien doordat de Regeering bij de maatregelen in het belang der voedselvoorziening zware verliezen bij den verkoop van rijst had te boeken; terwijl het opkoopen van tin van regeeringswege om de markt in de kritische periode van het Chineesche nieuwe jaar op te houden eveneens op hooge kosten is komen te staan.

Een leening zal nu te Londen worden gesloten ter dekking van het tekort. Een diepgaande bezuiniging zal worden doorgevoerd en met het oog hierop wordt de dienst der financiën verstrekt en gereorganiseerd.

In een artikel „Middled Finances" doet de redactie van *The Straits Budget* een scherpen aanval op het aan het licht gekomen tekort aan financieel beleid. Zij klaagt over de onoverzichtelijke inrichting van de begrootingsontwerpen en over de treurige gevolgen: „de Federatie ging jaar na jaar voort, blind en vermetel, nooit wetend hoe de zaken werkelijk stonden en nooit lettende op de toekomst of ook maar in het minst een voorziening hebbende voor eenige moeilijkheid". De bronnen van inkomsten werden overschat, de ontstane verplichtigen te laag aangeslagen of over 't hoofd gezien. Zonder voorkennis van den Federalen Raad zijn groote uitgaven gedaan en terecht is hiertegen ernstig geprotesteerd. De ingewikkelde begrootingsstukken zijn misleidend. Door al hetgeen gebeurd is, werd de ontwikkeling van het land vertraagd. Intusschen is men nu gewaarschuwd voor het vervolg.

Boekbespreking.

Jaarverslag van den Topografischen Dienst in Nederlandsch-Indië over 1920.
Batavia, Topografische Inrichting 1921.

Dit verslag kan niiet onder de snel verschijnende van het genus worden gerekend. De typografische uitvoering verdient echter een woord van bijzondere lof.

In het deeltje worden o.m. de terrein- en verveelvuldigingswerkzaamheden behandeld, terwijl ook de gebruikelijke bijdragen van gemengden aard niet ontbreken. In deze rubriek bespreekt A. van Lith den typografischen dienst onder J. J. K. Enthoven, in welk overzicht hij doet uitkomen dat de dienst in de periode 1897-1909 in menig opzicht flink is vooruitgegaan.

Een aantal kaarten en platen versiert de publicatie.

De herziening van de Indische staatsinrichting. Overzicht ten behoeve van het Indische publiek. Uitgegeven door het Comité voor de Autonomie van Indië Batavia 1922.

De meening, die men nog niet lang geleden wel in ambtelijke kringen kon hooren verkondigen, dat de Herzieningscommissie in Indië al vergeten is, zal op het oogenblik vermoedelijk niet meer door velen gedeeld worden. Wat ook de meening moge zijn over de actie, door het Comité voor de Autonomie voor Indië, zooveel is wel gebleken dat daardoor aan het licht is gekomen, welke belangstelling in zeer ruimen kring, vooral onder het Inlandsche gedeelte onzer samenleving, voor het herzieningsvraagstuk bestaat.

In de behoefte aan een beknopte samenvatting van het vraagstuk heeft het Comité getracht te voorzien door de uitgifte van bovenvermelde publicatie.

In het boekje worden de volgende onderwerpen behandeld: De Herzieningscommissie; Autonomie voor Indië, het doel der herzieningsvoorstellen; Autonomie wenschelijk; ontwikkelingsproces der Nederlandsche koloniale politiek; de Volksraad; de toezeggingen der Regeering; de Herzieningscommissie en de grondslag van hare voorstellen; zelfstandigheid onder oppermacht van Nederland; de verhouding tot het hoogste staatsgezag; inwendige herziening van de Indische landsordening; het centrale Indische gezag en de Volksraad; de grondwetsherziening; de actie van het Comité voor de Autonomie van Indië.

Wie zich op de hoogte wil stellen van het standpunt, door het Comité ingenomen, zal in de brochure de noodige gegevens vinden.

Verslag betreffende de toepassing van het wadoekstelsel over 1918 en 1919.

Door den Hoofdingenieur van den Waterstaat Ch. G. Cramer is, onder dagteekening van 17 September 1921, een verslag opgemaakt over het wadoekstelsel, waarvan hieronder een overzicht volgt.

In de inleiding wordt opgemerkt, dat sinds 1918 het wadoekstelsel in verschillende bevloeiingsgebieden stelselmatig is ingevoerd, waarmede men nog steeds regelmatig voortgaat. In 1919 werd in beginsel besloten tot een definitieve doorvoering van dit stelsel en daarmede gepaard gaande afschaffing van de dag- en nachtregeling; op de begrooting van 1920 werd voor het eerst een bedrag van 1.5 millioen voor den aanleg van kringwadoeks uitgetrokken.

De tijd van proefnemingen is daarmede ten einde; vandaar, dat deze periode met dit verslag afgesloten wordt.

Reeds in 1918 is het karakter van proefneming bij den aanleg van kringwadoeks verloren gegaan; in verband daarmede werd daaraan veel meer besteed, dan het geen voor de proeven was aangevraagd, nl. *f* 190.000; voor 1918 werd toegestaa- *f* 747.535 en verwerkt *f* 361.937; voor 1919 waren deze cijfers *f* 336.421 en *f* 283.446. Ultimo 1919 was, met inbegrip van de bijdragen der suikerindustrie, voor een bedrag van rond *f* 750.000 aan kringwadoeks aangelegd. Op dat tijdstip waren 342 wadoeks in exploitatie, dienend voor de bevloeiing van 53.300 bouws, waarbij 10.550 bouws onder riet; aangezien in het zooeven genoemde bedrag ook de kosten van in aanleg zijnde wadoeks begrepen zijn, is hieruit de gemiddelde kostprijs niet te berekenen. Wel wordt uit de cijfers afgeleid, dat de aanleg niet met voldoende kracht wordt voortgezet, terwijl toch, in verband met het groote politieke en economische belang, aan de afschaffing van de dag- en nachtregeling verbonden, de aanleg van kringwadoeks niet mag ten achter staan bij andere zeer urgente bevloeiingswerken. Beschikbaarstelling van afzonderlijk personeel wordt bepleit. In het algemeen verdient het wadoekstelsel vooral toepassing in de gebieden, waar het water een hooge economische waarde bezit.

Als regel krijgt elk tertiair vak zijn eigen wadooek. Uit een oogpunt van exploitatie is het gewenscht de vergaarkom dicht bij de aftapsluis uit de secundaire leiding aan te leggen. Er is ook een proef genomen met wadoeks voor secundaire vakken; de ervaring daarmede is niet ongunstig.

Nadat enkele technische bijzonderheden zijn medegedeeld over de afmetingen over de waterverliezen en de middelen om deze te voorkomen, wordt de exploitatie uitvoerig besproken. De vulling leverde weinig of geen moeilijkheden op. De waterverstrekking vond plaats door het gedurende den nacht in de vergaarkom opgezameld water weder terug te voeren in de bestaande leidingen en zoodoende tegelijk met het leidingwater aan de cultures toe te voeren. Meer zorgen baarde de verdeeling van dit in de leidingen beschikbaar water tusschen de aanplantingen van de suikerondernemingen en die van de bevolking. Past men een regeling toe, waarbij alle velden gelijktijdig water moeten ontvangen, dan dient men ook over voldoende personeel te beschikken om na te gaan, of dit werkelijk gebeurt. Toen dit in een irrigatie-afdeeling nagegaan werd bleek, dat in de wadoekgebieden het water op verschillende plaatsen in hoofdzaak, of uitsluitend ten goede kwam aan de suikerrietcul-

tuur, doordat men in de meening verkeerde, dan wel in de meening werd gelaten, dat zij geen recht op het overdag verstrekte water had, ja haar verboden werd aan het water te komen. Op deze wijze toegepast, zou het wadoekstelsel eer een nadeel dan een voordeel voor de bevolking zijn, want dan zou zij in den Oostmoesson in het geheel geen water voor haar aanplantingen krijgen. Door het in dienst nemen van meer betrouwbaar inlandsch personeel, door geregeld toezicht van het hooger personeel en door de bevolking op haar rechten op het bevloeiingswater te wijzen wordt getracht deze verkeerde toepassing tegen te gaan.

Een regeling, waarbij deze misbruiken voorkomen worden, is de etmalen-regeling, waarbij al het aan den kring toekomend water beurtelings om den anderen dag gedurende 12 achtereenvolgende uren overdag aan de ondernemings- dan wel bevolkingsaanplantingen wordt verstrekt. Enkele suikerondernemingen, die nog niet klaar waren met planten, hadden tegen deze regeling bezwaar; hoewel aan deze bezwaren niet te veel gewicht wordt gehecht is de oplossing gezocht door de etmalenregeling alleen in de tweede helft van den Oostmoesson toe te passen.

De aanlegkosten hangen van allerlei omstandigheden af. De onbekleede wadoeks kostten gemiddeld in 1918/19 ƒ 0.55 per M^3 inhoud; bij een capaciteit van 17 M^3 per bouw sawah kwam dit dus op f 9.35 per bouw; men kan de aanlegkosten thans op rond f 10.— per bouw stellen; voor de bekleede is dit bedrag rond f 25.— per bouw; bij bekleeding met baksteen zelfs f 31.— Het aantal wadoeks, waarvoor bekleeding noodig geoordeeld wordt, kan echter wat lager worden gesteld, nl. in plaats van op 50%, op 33 %. Als gemiddelde kosten per bouw voor alle wadoeks te zamen wordtf 17.— per bouw sawah becijferd.

Voor de expoitatiekosten zijn moeilijk cijfers te geven, aangezien ook daarop allerlei omstandigheden van grooten invloed zijn. Indien bv. permanente verdeelwerken aanwezig zijn, kan dikwijls voor de expoltatie met het bestaand personeel worden volstaan. Als gemiddelde voor de bewaking en gewoon onderhoud wordt f 0.75 per bouw per jaar becijferd. De exploitatie- rekening voor een wadoek voor 200 bouw ziet er dus als volgt uit (gemiddelde):

Rente aanlegkapitaal â 6 %	f 204.—
Afschrijving	,, 140.—
Bewaking, bediening, gewoon onderhoud	,, 150.—
	f 494.—

De gemiddelde exploitatierekening per bouw sawah komt dus op f 2.47, of in ronde cijfers op f 2.50; voor een onbekleede wadoek op f 1.50, voor een bekleede op f 4.50.

Aan de verdere beschouwingen zij nog ontleend, dat het wadoekstelsel nog niet lang genoeg toepassing vindt om het nut ervan tenvolle tot zijn recht te doen komen. Waar de bevolking 30 jaar lang gewend is aan het streng verbod om overdag water te gebruiken, zal zij thans nog huiverig zijn dat te doen en in elk geval er nog niet goed bij haar bedrijf op durven rekenen, zoodat zij nog een zekere neiging heeft in den Oostmoesson weinig eischende, maar ook weinig opbrengende gewassen te telen. Het wadoek stelsel opent de mogelijkheid in den drogen tijd de teelt van tweede gewassen tot een ongekende hoogte op te voeren, wat bij de dag- en nachtregeling uitgesloten was.

De berichten uit de gebieden, waar het wadoekstelsel toepassing heeft gevonden, loopen uiteen. Verschillende voorbeelden van gunstige uitwerking ervan op den Inlandschen landbouw worden aangehaald, niet alleen wat betreft de cultuur van tweede gewassen in den Oostmoesson, maar ook inzake de rijstcultuur, aangezien dit stelsel in waterarme gebieden het mogelijk maakt den paddiaanplant eerder in den grond te brengen. In andere gevallen leidde aanleg van wadoeks tot uitbreiding van den aanplant van Oostmoessonpadi.

In October 1918 werd door de Commissie in het belang van het Irrigatiewezen op Java en Madoera nog eens een plaatselijk onderzoek ingesteld naar de werking van het wadoekstelsel. De uitslag daarvan gaf haar aanleiding, de Regeering in haar schrijven van 21 Juni 1919 No. 16 voor te stellen, in beginsel te besluiten tot zoo spoedig mogelijke invoering van het wadoekstelsel, waar zulks noodig is, en een daarmede gepaard gaande afschrijving van de dag- en nachtregeling en daarmede bij de begrooting, te beginnen met 1920, rekening te houden; zooals reeds hierboven medegedeeld, heeft de Regeering zich met dit voorstel vereenigd.

Coal, iron and war, a study in industrialism past and future. By EDWIN C. ECKEL, London.

De schrijver, gewezen genie-officier van het Amerikaansche leger, heeft zich ten doel gesteld, na te gaan, in hoever de aanwezigheid van voorraden kool en ijzer in de verschillende landen de bestaanskansen der voornaamste volken beinvloedt en in hoever daardoor oorlogen kunnen worden teweeggebracht.

Na eerst een studie te hebben gewijd aan den groei van het moderne industrialisme, houdt hij zich bezig met de toekomst.

Naar zijn meening zal de vrede in meer dan een opzicht gevaar loopen. De invloed der arbeidersbeweging zal, gelet op het beperkte aantal industrieele arbeiders—normaal niet op meer dan 1/3 der geheele bevolking te stellen—nimmer van beslissende beteekenis zijn. In het algemeen zal de maatschappij vermoedelijk in den zelfden geest als tegenwoordig blijven voortwerken: kapitalistisch, doch onder democratisch georganiseerd overheidstoezicht. Na de tegenwoordige economische inzinking kan een opleving worden verwacht, vermoedelijk als gevolg van een intensievere ontginning van een der achtergebleven werelddeelen: Afrika, Azië of Zuid-Amerika. De concurrentie zal blijven bestaan, al hebben de verschillende volken door den oorlog ten opzichte van elkander veranderde machtsposities gekregen. Tariefmuren zullen vermoedelijk meer dan vroeger de naties van elkander scheiden. Zelfs de exportbehoefte zal Amerika niet brengen tot afschaffing van zijn protectionistisch tarief; eerder zal men moeten rekening houden met de mogelijkheid dat tot „dumping" wordt overgegaan. Veel zal in de toekomst de concurrentie van China kunnen beteekenen, vooral door zijn groote voorraden steenkool en ijzer. Japan is hiervan veel minder goed voorzien. Nu valt te vreezen, dat Japan zich van rijke continentale streken zal willen meester maken. Democratische staten kunnen tot oorlog neigen als gevolg van economische moeilijkheden; Groot Britannië en Ame-

rika kunnen in conflict komen door den strijd om petroleumvelden; de concurrentie van China kan wrijving doen ontstaan. Momenteel valt, ook als gevolg van de fiscale behoeften, overal een verscherpt nationalisme te verwachten. Intusschen kunnen sterke nationale eenheden met behoud van individueele vrijheid wel tot een zekere mate van samenwerking worden gebracht. Een internationaal gemeenebest zal echter niet kunnen worden gevormd en het oorlogvoeren zal niet kunnen verdwijnen.

Schrijver's gedachtengang is blijkbaar bepaald door de als vaststaand aangenomen onderstelling dat de verschillende naties in afzienbaren tijd nog als gesloten eenheden tegenover elkander zullen moeten blijven staan.

Het werk kan niet als een alleszins objectieve en diepgaande studie over het hedendaagsche industrialisme en zijn perspectieven worden beschouwd, wat niet wegneemt dat het in menig opzicht de kennismaking waard is.

Wijsbegeerte van den Islam, door Prof. Dr. T. J. de Boer, 1921. Volksuniversiteitsbibliotheek.

Een lezenswaardig handboek, dat stellig ook hier in Indië veler aandacht z al trekken.

In de inleiding stelt de schrijver het Mohammedaansche cultuurprobleem:

,,In de middeneeuwen stonden Islam en Christendom niet enkel als godsdienstige gemeenschappen, maar ook als wereldlijke machten tegen over elkaar. De Kruistochten die over 't algemeen meer de verbeelding van de menschheid dan haar werkelijken toestand hebben beinvloed konden het evenwicht tusschen het Oosten en Europa niet duurzaam verbreken. Wel werden later de Mooren uit Spanje verdreven, maar te Konstantinopel trokken de Turken binnen. Dientengevolge was Turkije in de 16e eeuw de sterkste militaire staat van Europa geworden, en nog in het laatst van de 17e eeuw stonden zijn legers voor de poorten van Weenen.

Sedert dien tijd is er echter veel veranderd.

Overal schijnt de politieke en militaire macht van den Islam in verval te zijn of ten ondergang te neigen. Turkije het rijk van den Chalief, is thans bijna geheel tot een Klein-Aziatisch gebied beperkt. En van de meer dan 200 millioen Moslims, die er volgens schatting zijn, kunnen slechts weinigen zich nog politiek onafhankelijk noemen.

En hoe staat het op geestelijk gebied? Zeker is de Islam nog voor millioenen van zijn aanhangers een godsdienstige macht van groote beteekenis. Maar wie eigenaardig moslimsche kunst, wetenschap en wijsbegeerte in haar ontwikkeling en bloei wil leeren kennen, moet naar de middeleeuwen teruggaan. Het politiek en militair zoo machtige Turkije van de 16e eeuw was in geestelijke beschaving reeds de mindere van het christelijk Europa, zij het dan ook niet alle opzichten. Wel kan men zeggen dat, sedert de heerschappij van Mongolen en Turken, d.i. ongeveer sedert de 13e eeuw, de Islam, althans wat zijn intellektueele kultuur betreft, grootendeels teert op het verleden." ...

Over dit onderwerp zegt hij verder nog:

,,Ieder volk, zegt de Koran, heeft zijn Profeet, elke tijd heeft het Boek van zijn waarheid. In ruimeren zin dan waarin Mohammed het heeft bedoeld, is dat het geval geweest in de eerste eeuwen van den Islam. De boeken van theologen en filosofen bevatten de waarheid van en voor hun tijd. Dat ook die waarheid betrekkelijk was, tijdelijk van vorm, symbolisch in haar uitdrukking, dat is nooit tot hun bewustzijn doorgedrongen, daarvan is ook in den nieuwen tijd de moslimsche kultuur in ruimeren kring zich niet bewust geworden. In het heilige centrum van den Islam, aan de Universiteit van Mekka, wordt tot op den huidigen dag het onderwijs gegeven met behulp van middeneeuwsche handboeken. Gebruikt men af en toe een meer modern boek, dan is dit toch een kompilatie uit oude geschriften met enkele toepassingen op de tegenwoordige omstandigheden. In hoofzaak volgt men daar nog dezelfde leerwijze als aan onze middeneeuwsche universiteiten heden tot in de 17e eeuw.

Sedert een halve eeuw echter is de geest van de europeesche beschaving begonnen in de moslimsche landen binnen te dringen. Wijsgeerige stroomingen van de 19e eeuw, o.a. het Positivisme van Comte en de filosofie van Spencer, hebben zich naar het Oosten verbreid. Voorloopig is de werking ervan zeer oppervlakkig en tot enkele intellektueelen uit de hoogere standen beperkt. Europeesche invloeden hebben zich het meest doen gelden in handel en techniek, veel minder op het gebied van godsdienstigen wijsgeerige levensbeschouwing. Toch ziet het er niet overal meer zoo middeneeuwsch uit als te Mekka. Meer voeling met de europeesche kultuur is er te Konstantinopel, in Kairo en op enkele andere moslimsche plaatsen, vooral van Britsch-Indië. Kairo b.v. is eeuwen lang reeds een middelpunt van moslimsche wetenschap geweest en deze komt daar in den laatsten tijd onder het Engelsche bestuur meer en meer in aanraking met europeesche opvattingen. Sommigen beschouwen dit als het begin van een nieuwe ontwikkeling en hopen dat de Islam, die in de eerste eeuwen van zijn bestaan zulk een groot aanpassingsvermogen bleekte bezitten, een tweede jeugd zal beleven. 't Is mogelijk. Op 't oogenblik echter moet men zeggen dat de moslimsche volken geheel nog leven van hun middeneeuwsche overlevering. Of er enkele geleerden zijn die, onder bescherming van vreemde ongeloovige overheerschers, anders denken dat wijzigt de gezindheid van het volk niet of geeft zelfs hier en daar aanleiding tot reaktie. Van boven af opgedrongen beschaving heeft geen kans van slagen, vooral niet wanneer ze uitgaat van hen, die andere volken in de eerste plaats als slaven van hun industrie willen gebruiken. Zullen de moslimsche volken tot een hooger standpunt van redelijke en zedelijke zelfbepaling komen, dan moet hun kultuur mede van binnen uit kunnen groeien.

In den tegenwoordigen tijd zijn de europeesche invloeden overwegend, maar in de middeneeuwen, met name in de 12e en 13e eeuw, heeft de Islam in verschillende opzichten een grooten invloed op de christelijke volken van Europa uitgeoefend. Daarover nog een enkel woord. Ik beperk me natuurlijk tot het wijsgeerig denken.

Voor een groot deel door bemiddeling van joodsche geleerden is de filosofische literatuur uit het arabisch of 't hebreeuwsch in het latijn overgebracht. Dit gebeurde te Palermo, aan hof van keizer Frederik II, die de arabische wetenschap

bewonderde, maar meer nog te Toledo, waar een rijke moskee-bibliotheek, ook na de verovering door de Christenen, aan geleerden uit verschillende landen en van verschillend geloof gelegenheid gaf tot wetenschappelijk werken. Een eigenaardig gevolg van deze werkzaamheid was, dat men vele werken van Aristoteles hier eerder uit de parafrazen en kommentaren van moslimsche denkers leerde kennen dan door rechtstreeksche vertaling uit het grieksch. En een tweede gevolg was, dat velen onder den indruk kwamenvan de opvatting van Aristoteles, zooals die het duidelijkst is uitgesproken door IbnRosjd, de opvatting nl. dat wij in zijn leer den hoogsten vorm van waarheid bezitten. Dit heeft, onder de christelijke geleerden, veel aanleiding gegeven tot strijd en tot nadenken over de verhouding tusschen theologie en filosofie. Albertus Magnus en de H. Thomas van Aquino, die een gematigd Aristotelisme voorstonden, hebben zich dikwijls beroepen op Farabi en Ibn Sina en op den joodschen, arabisch denkenden en schrijvenden filosoof Maimonides. Maar de leer van Ibn Rosjd werd door hen bestreden. In 1256 schreef Albertus Magnus tegen hem en 15 jaar later de H. Thomas tegen zijn aanhangers, als wier hoofd Siger van Brabant wordt genoemd.

Welk een indruk de moslimsche literatuur en wetenschap op het christelijk Westen hebben gemaakt, blijkt nergens duidelijker dan in de werken van Dante. Voor dezen dichter is ook Aristoteles ,,de meester van degenen die weten''. Den genoemden Siger van Brabant plaatst hij zelfs in het Paradijs. Maar in het voorportaal der hel — bij een soort van gunst niet in de hellepijn zelf — ontmoet hij in het gezelschap van de wijze en groote mannen van Hellas en Rome de twee grootste vertegenwoordigers van moslimsch denken: Ibn Sina en Ibn Rosjd''.

In een zevental hoofdstukken worden op duidelijke en eenvoudige wijze behandeld: De Koran, de Plichtenleer, de geloofsleer, Eklekticisme, de nieuwplatonische Aristoteles, de mystieken, de wijsbegeerte in het Westen.

H. G. Wells, The salvaging of civilization. Cassel land Comp. Ltd. London.

Behalve als schrijver van geestige phantasieën op natuurwetenschappelijk gebied en van interessante psychologische romans, heeft de heer Wells zich naam verworven door zijn studies op het gebied van maatschappelijke vraagstukken en geschiedenis.

In al zijne uitingen openbaart hij een frissche oorspronkelijkheid, een verrassend universeelen blik, een sterken zin voor de eischen van het praktische leven, een gelukkige vereeniging van ontleend realisme en idealistische kracht.

Behoorende tot een volk, dat een wereldbeheerschende positie inneemt en gewoon is, de allerbelangrijkste zaken met een leuke common sense, zonder vertoon van overbodige geleerdheid, gemakkelijk en vlot te overwegen en zoo noodig koelbloedig, met instinctief zelfvertrouwen, de ingrijpendste beslissingen te nemen, is hij als voorbeschikt om als profeet van dezen tijd op te treden, die vóór alles eischt een tegelijk nuchter en onverzaagd aanvatten van de meest verwikkelde vraagstukken.

Frappant is het verschil, wanneer men dezen pragmaticus vergelijkt met den absoluut-negativist prof. Bolland, die een s.o.s. deed weerklinken onder vertwijfelde verwijten tegen democratie, vrijmetselarij, modern verkeer en Jodendom. De „Wijze van Leiden" kon uit de teekenen des tijds niet anders lezen dan naderend verval, dan ondergang van al hetgeen hij onder het begrip Beschaving had gerangschikt. Zijn visie was verwant aan die van Spengler, wiens werk „Der Untergang des Abendlandes", zoozeer de aandacht heeft getrokken.

Wells is evenzeer getroffen door de teekenen des tijds, hij is óók tot nadenken gestemd, doch zijn meer elastische, meer scheppende geest deinst niet terug voor de moeilijkheden. Hij verliest het hoofd niet, verliest geen tijd met pathetische exclamaties; hij heeft zich opgemaakt om de redding of berging van de beschaving aan de menschheid als taak voor te houden. En hij zoekt het gevaar reaistischer, constructiever, in geheel andere richting van Bolland. Hij herinnert aan de ongelooflijk vernietigende kracht, die, naar gebleken is, de moderne oorlog heeft en stelt de vraag: of het mogelijk is, den oorlog voorgoed uit het menschelijk bestaan te elimineeren. Zoo niet, dan staat inderdaad te vreezen dat het menschdom na een reeks telkens weer terugkeerende uitbarstingen, steeds erger en vernielender, tenslotte tot een weldadig barbarisme zal moeten vervallen om de gevaarlijke wetenschap te vergeten, die aan den huidigen oorlog zulk een verwoestend karakter heeft gegeven. Zoo het niet onder epidemieën of andere ellende geheel te gronde gaat.

Alleen één alternatief acht hij mogelijk: en dat is de bewuste, stelselmatige reconstructie van de menschelijke maatschappij ter vermijding van het dreigende gevaar.

Een „groote scheppende poging" is noodig. Een eenheid van doel moet hiertoe worden aanvaard; een gemeenschappelijke contrôle moet worden ingesteld om de verspilling van menschelijke hulpbronnen tegen te gaan.

Maar hoe en in welken vorm? De Volkenbond is z.i. tegen de taak niet opgewassen: zonder representatieve bevoegdheid, zonder militaire macht of ander gezag, vermag hij niets van beteekenis. Bovendien blijft een groot deel der wereld buiten zijn organisatie. Men heeft het niet aangedurfd, zijn autoriteit te stellen boven het gezag der souvereine staten; noch heeft men het gewaagd, zijn Raad de contrôle te geven over alle militaire hulpmiddelen in de wereld.

Men is bang geweest voor het patriotisme. Maar terecht? Is de gewone mensch dan zulk een oppervlakkige en gewelddadige dwaas als men schijnt te meenen? Dan zou de patriotische literatuur toch niet zoo gevuld zijn met twistzieke preeken en vermaningen. En heeft Wilson bij zijn eerste optreden in 1918 niet overal krachtigen steun gevonden? Deze golf van enthousiasme was voor de beoordeeling van den geestestoestand der menschheid een hoogst belangrijke aanwijzing. Uit de kracht van dit enthousiasme moet de wereldstaat worden opgebouwd. De idee van een wereld-gemeenebest (world commonweal) moet ingang vinden als criterium van politieke instellingen en ook als criterium van gedrag in honderden millioenen breinen.

Zij moet overal de opvoeding beheerschen. Eerst als dit het geval is, kan de wereldstaat er komen en op geen andere wijze is dit mogelijk.

Is het mogelijk den nu nog chaotischen wil der menschheid te rationaliseeren? Het is een onmetelijke taak. Maar de verspreiding van het Christendom en van den Islâm leveren voorbeelden van een snelle verandering in de opvattingen van een groot deel der menschheid. En vergeleken bij vroegere tijden beschikken wij nu over veel krachtiger propaganda-middelen: de pers, de school, verkeersmiddelen, enz. Is en blijft ook niet een land als Amerika een hoopgevend laboratorium van wereld-verbindende gedachten? En welke mogelijkheden van productieve energie-ontplooiïng toovert het vooruitzicht der wereldeenheid voor den geest!

De opvoeding dient dus te worden hervormd. De opvoeder, de moeder, de priester, de schoolmeester, — zij maken in werkelijkheid de geschiedenis. De staatslieden en militairen werken slechts hunne denkbeelden uit. Eerst de idee, dan de verbeelding en eindelijk de strijd.

Welnu, Wells tracht aan de idee een vorm te geven. De idee van een wereldstaat. In de Vereenigde Staten triomfeerde de idee der Unie boven het secessionisme van afzonderlijke staten. Elders in de wereld, met name in Europa, moet eveneens het secessionisme wijken. Wil Europa van den ondergang gered worden, dan mag het niet langer denken aan afzonderlijke volken van Engeland, Duitschland, Frankrijk en zoo voort. Geen enkel rijk kan op zichzelf bestaan. Het patriotisme moet verruimd worden tot liefde voor den wereldstaat.

De wereldstaat zal vereenigd moeten zijn door een gedachte, niet door een enkelen leider. Wel zal een leidende raad of vergadering niet mogen ontbreken. Dit college behoeft niet uit partij-politici te bestaan. Het zal rechtstreeks verkozen moeten worden. En zal een Hoog Gerechtshof moeten zijn, dat de wereldwet toepast. Een wereldmunt, wereldministeries van verkeer, van handel, van natuurlijke hulpbronnen, van sociale en arbeidsregelingen, van gezondheid, van opvoeding zullen niet mogen ontbreken. Een ministerie van vrede zal de militaire departementen moeten vervangen.

Schrijver meent dat men goed zal doen, in dezen tijd weer te luisteren naar den raad van Comenius, die in het midden der 17e eeuw, getroffen door de verwarring en het bloedvergieten alom in Europa, uitzag naar middelen om de beschaving te redden. Zijn stoutmoedige denkbeelden vinden gemakkelijk weerklank bij ons omdat wij nu in soortgelijke omstandigheden verkeeren. Hij bepleitte toen reeds de vorming van een wereldstaat. Hij wenschte een universeele taal als gemeenschappelijk hulpmiddel bij onderwijs en gedachtenwisseling en hij wenschte ook een gemeenschappelijk Boek van Noodzakelijke Kennis te scheppen, een soort van gemeenschappelijke basis van wijsheid voor alle ontwikkelde menschen in de wereld.

Aan dit laatste denkbeeld knoopt Wells vast. Hij vraagt of het hedendaagsche onderwijs niet moet gebaseerd zijn op zulk een Boek van Noodzakelijke Kennis, dat de Bijbel der Beschaving dient te worden.

Hij neemt den bestaanden Bijbel tot voorbeeld. Tweemaal — eerst als het Oude, toen als het Nieuwe Testament — hielp deze een cultuur vormen,

vereenigde en verzamelde hij gedurende vele geslachten groote massa'a menschen. Hij is de grondslag geweest van de Joodsche en Christelijke beschavingen. Toch, zonder ook maar een enkelen lezer te willen kwetsen, meent Wells dat deze oude Bijbel niet alles is wat wij heden ten dage noodig hebben. Groeide hij vroeger nog aan, zoowel in de vitale phases der Hebreeuwsche geschiedenis als gedurende de levendigste jaren van Christelijke ontwikkeling, sedert is hij vastgekneld in een onveranderlijken canon. Maar de wereld ontwikkelde zich verder en nieuwe behoeften kkwamen op.

Overbodig is voor den tegenwoordigen tijd veel van hetgeen den ouden Bijbel vult: het grootste deel van Leviticus, de uitvoerige berichten over de tweederangs koningen van Israël en Juda (in plaats waarvan wij liever wat meer gegevens zouden hebben over de buitenlandsche politiek van Assyrië en Egypte), de lange geslachtsregisters. Dan ontbreekt een oriënteering ten opzichte van een menigte moderne vraagstukken, die voor ons aller zedelijk leven van groot gewicht zijn: bv. die, welke samenhangen met de Amerikaansche onafhankelijkheid en die tegenwoordig voor ons nog heel wat belangrijker zijn dan de wrijving tusschen Egypte en Assyrië. Men denke ook b.v. aan zulke moreele kwesties van dezen tijd als de plichten van een burger bij de verkiezingen of die van een aandeelhouder tegenover den werkman, die bij zijn maatschappij in dienst is. Ten aanzien van zulke vraagstukken is een aanvullende lezing noodig, willen wij onze samenleving op een algemeenen grondslag van verstandhouding laten blijven.

Bij eenig nadenken moet het ons opvallen dat verschillende feiten in den Bijbel twee of vier malen verteld worden (men zie de Evangelies) en dat aan den anderen kant het verhaal kort na de stichting van het Christendom wordt afbroken. Niet bij de stichting zelf, want wel wordt nog een verslag gegeven van het eerste begin en de oude politiek der Christelijke kerk, wel wordt een eerste theologische uiteenzetting medegedeeld. Dan, met dat vreemde en raadselachtige boek de Openbaring van Johannes, houdt alles op, temidden van Romeinsche keizerlijke en maatschappelijke conflicten. Maar het bestaan der wereld ging sindsdien zonder afbreking voort en tal van nieuwe vraagstukken kwamen op; een golf van meer dan 18 eeuwen ligt tusschen ons en de laatste erkende uitdrukking van het oude geloovige denken.

Het is merkwaardig dat ondanks zooveel bezwaren de Bijbel zoolang het Boek is gebleven, dat voor millioenen mannen en vrouwen een levenshandboek kon zijn. Het heeft grooten invloed gehad op het ontstaan van de tegenwoordige beschaving. Het heeft de wereld voor de massa's verklaard, een zedelijken standaard geschapen, het geweten geleid. Maar tegenwoordig verliest hij blijkbaar snel aan gezag. En dit moet worden toegeschreven aan het feit dat hij niet meer op onze tegenwoordige omstandigheden past.

Het ernstigste is, dat niets in zijn plaats is gekomen. Het cement, dat onze westersche gemeenschappen samenhield, brokkelt af: het begint aan solidariteit te ontbreken: geestelijk en zedelijk is het verband bedenkelijk los geworden. Wij hebben een Bijbel noodig; niet een eerbiedig behandelden, doch praktisch verwaarloosden ouden Bijbel, doch een nieuwen Bijbel voor werkelijk gebruik op school en in huis om een nieuwen gemeenschappelijken grond van denkbeelden te leggen en onze beschaving in verband houden.

In de eerste plaats gaf de oude Bijbel den mensch een kosmogonie, een verklaring van de wereld en 's menschen plaats daarin. Dus werd de geschiedenis van het menschdom verklaard met het oog op zijn taak en verplichtingen. De mensch kreeg zoodoende een begrip van zijn levensdoel; van individu werd hij burger met een codex van plichten en verwachtingen.

Voor het individueele geluk en het algemeene welzijn is deze ontwikkeling van den mensch tot burger van primair belang; zij is de noodzakelijke basis van onderwijs en opvoeding.

Doch om tegenwoordig den mensch zijn juiste plaats in de wereld aan te wijzen is een vernieuwing noodig van hetgeen tot dusver de Bijbel voor de westersche menschheid deed.

Dit element ontbreekt tegenwoordig al te zeer aan de opvoeding, ondanks de geweldige onderwijsexpansie der afgeloopen 100 jaren. Onze kinderen leeren enkel lezen en schrijven, boekhouden en talen, technische kennis en ... het werken met de ellebogen. Dan leveren we ze af aan de wereld. Maar dit beteekent een algeheel verval van onderwijs en opvoeding. Wanneer wij tegenwoordig overal een vermindering van cohaesie, discipline en coöperatie constateeren, ligt dit niet enkel aan sommige onuitroeibare menschelijke gebreken, — die men als erfzonde pleegde aan te duiden, — doch ook voor een zeer groot deel aan het feit dat de levensvisie, op school en thuis verkregen, fragmentarischen weinig bezielend was.

De oude Bijbel dient dus te worden gemoderniseerd. In een nieuwe geschiedenis van Genesis moet het verhaal van het ontstaan der aarde worden verteld; de opkomst van flora's en fauna's; de verschijning van den mensch; hoe deze zich ontwikkelde. Dit geschiedenisverhaal zal de menschheid al een denkbeeld geven van ons aller gemeenschappelijke plaats in ruimte en tijd.

Dan ook moet de algemeene geschiedenis der menschheid worden verhaald, zóó dat zij reëele en frissche beteekenis verkrijgt voor de thans levenden: zij moet een beeld geven van opgewekte verwachtingen, begane fouten en onstane teleursstelingen, van nieuwe ontloken hoop. En ook deze geschiedenis zal, als de bijbelsche, moeten wijzen op een gemeenschappelijke toekomst, die de belooning en het oordeel zal behelzen van ons tegenwoordig leven.

Wells zelf heeft in zijn *Outline of History* gepoogd, zulk een geschiedenis te geven. Hoe onvolmaakt ook, het werk is gretig gekocht vooral door het Engelsche en Amerikaansche publiek. Doch waarom zou niet een commissie van de voortreffelijkste deskundigen aan het werk gezet kunnen worden om een beter boek in den zelfden trant aan de wereld te schenken?

Het zou een ommekeer kunnen teweeg brengen, een levensdoel kunnen aanwijzen, nieuwe kleur kunnen geven aan veler leven.

De nieuwe Bijbel zou als de oude een wet moeten geven: voor het leven, voor de gezondheid. Een leer van persoonlijke wijsheid. Voorschriften voor de verhouding der geslachten: voor de behandeling van de vraagstukken van eigendom, bedrijf, arbeid. Men moet zich een denkbeeld vormen van wat rechtvaardig is.

Ook moet een equivalent gegeven worden voor de psalmen en spreuken, het hooglied, het boek van Job en de profeten. Uit de wereldliteratuur moeten enkele boeken verzameld worden, die het schoonste bevatten, het meest waardevolle; datgene wat de geheele menscheid behoort te lezen en te weten.

Het Christelijke evangelie, verhaal behoort in het historische hoek. Ook veel elementen in de Zendbrieven — bv. Paul's brief aan de Korinthiërs — moeten gerekend worden tot het erfdeel der menschheid.

De bloemlezing zou verzameld kunnen worden in boeken: het Boek van van Rechtvaardigheid, het Boek van Humaniteit.

Ook een Boek van Voorspellingen mag, in navolging van hetgeen de oude Bijbel biedt, niet ontbreken. Onze wereld moet meer leeren nadenken over de toekomst, die van onze levens het resultaat zal zijn.

Deze nieuwe Bijbel, omvattende geschiedenis, levensleer, bloemlezingen en voorspellingen, zou door middel van een grootsche, modern opgezette propaganda overal in de woningen en scholen moeten doordringen. Het kan, meent Wells, volbracht worden door een paar honderd resolute, geschikte menschen ten koste van dertig of veertig millioen dollars. Dit is minder dan wat een groote vloot moet kosten.

Een speciale studie wordt door Wells gewijd aan „the schooling of the world". Tegenwoordig is naar zijn meening bijna iedereen te weinig opgevoed, — „under-educated". Opvoeding bestaat uit twee hoofddeelen: de kunst, zich uit te drukken, én de beginselen der wijsheid.

Nu moet de opvoeding der hedendaagsche menschheid in beide opzichten aan nieuwe eischen voldoen. Studie van vreemde talen moet worden aangemoedigd, ook door meer doelmatig onderwijs. Behalve kennis van Engelsch, Fransch en Duitsch, dient eenige, zij het globale kennis van Russisch en Arabisch, Turksch of Hindoestani, enz. gemakkelijk verkrijgbaar te worden gesteld. Beter onderwijs van geschiedenis en natuurwetenschap is noodig; oefening van het oog; onderwijs in teekenen en handarbeid.

De scholen moeten worden verbeterd, de onderwijzer dient beter opgeleid en vooral gecontroleerd. Meer dan tot dusver moet gebruik gemaakt worden van platen, photo's, diagrammen, tabellen en andere moderne hulpmiddelen als grammophonen, projectie-lantaarns, natuurwetenschappelijke apparaten enz. Door eenheid van leiding kan overal het onderwijs tot hoog peil worden opgevoerd.

Ook van de pers moet voor organisatie en propaganda een ruim gebruik worden gemaakt.

Hoe heel anders dan tegenwoordig zal het leven van een menschenkind er uitzien, wanneer het geboren wordt in den wereldstaat. Hij zal onderwezen worden in de wonderbaarlijke geschiedenis der menschheid van af haar primitief begin ettelijke duizenden jaren geleden tot aan de phase van kennis en kracht, gaandeweg door haar bereikt. Hij zal leeren hoe de verschillende volken in het verleden ieder hun bijdrage leverden tot het gemeenschappelijke beschavingsreservoir der menschheid. Hij zal misschien minder leeren van oorlogen en veldslagen, doch des te meer weten van de groote leidslieden der menschheid op den weg van vooruitgang. Door de

scholen, die rijkelijker zullen toegerust zijn dan tegenwoordig, zal hij beter onderwezen worden. Zijn verbeelding zal gericht worden op de nog onontgonnen velden der wetenschap.

De tijd, voor onderwijs en ontwikkeling beschikbaar, zal langer worden omdat de gemeenschap door besparing op de kosten van het militairisme zich het toestaan van een langduriger studieperiode veroorloven kan.

Het heele leven zal rijker zijn vreugde. Het reizen zal veel gemakkelijker zijn geworden. Welvaart en gezondheid zal men overal aantreffen. Onze tegenwoordige wereld al vermoedelijk aan de latere een „slum" kijken.

De gevoelens der menschen zullen breeder, waardiger, edeler kunnen zijn ..... Of zijn wij zoo gehecht aan de tegenwoordige ellende dat wij niet meer anders kunnen willen en denken?

Wells eindigt:

„De klassenstrijd, het streven naar en de weerstand tegen de een of andere vage reorganisatie, aangeduid als de Sociale Revolutie, — zulke zaken zijn het natuurlijk, onvermijdelijke resultaat van den moreelen en intellectueelen warboel onzer ideeën over armoede. De kapitalist, de werkgever, de bezittende klasse, — zij hebben noch de intelligentie, noch de conscientie om eenig besef te hebben van zedelijke beperkingen of andere beperkingen behalve den sterken arm der wet ten aanzien van hetgeen zij met hun eigendom doen.

Aan één kant hebben we begeerigheid, aan den anderen afgunst, die geprikkeld is tot wraakzuchtig verzet; aan geen van beide zijden licht noch edelmoedigheid, noch scheppende wil. Geen van beide zijden kan ons iets**geven** dat wij noodig hebben".

„Ik zal velen schijnen de diepe raciale en economische tegenstellingen te negeeren, als ik zoo den vollen nadruk leg op de behoefte aan opvoeding. Dat doe ik ook. En ik geloof dat wij nooit vooruit zullen komen als wij die tegenstellingen niet negeeren".

„Het tegenwoordige stelsel is, tenzij het een beter verstand en een beter hart kan scheppen, blijkbaar bestemd, nieuwe oorlogen te kweeken en de verspilling van menschelijke kracht voort te zetten totdat een algeheele maatschappelijke ondergang over ons allen losbreekt. De revolutionaire communist heeft bij zijn tegenwoordige opvoeding niet de geschiktheid om een doelmatiger stelsel voor het wrakke systeem van particulier initiatief in de plaats te geven".

Betere opvoeding **alleen** kan de uit verdwaasheid voortgekomen tegenstellingen opheffen. Daarom trachte men er **door betere opvoeding** boven uit te raken.

Zóó luidt de nieuwe leer, door Wells gepredikt als een profeet van dezen tijd.

Voortgezet Onderwijs in Nederland en in Indië

door

H. W. J. PRIEMS.

„Ik hoop en verwacht, dat als kern van de opvoeding onzer jongelieden „van twaalf tot achttien jaren zal blijven bestaan de opvoedingsschool, „die algemeene wetenschappelijke voorbereiding geeft op den grondslag „van de wetenschappen, welke voor ons tegenwoordig maatschappelijk „leven van belang zijn, en dat zij zich daarbij zal ontdoen van die elemen- „ten, welke tot het vakonderwijs op verschillend gebied behooren, en afzon- „derlijke organisatie behoeven, zonder evenwel elementen van klassieke „opleiding op te nemen".

.....

„Wordt deze hoop vervuld, dan zal de arbeid, in 1863 begonnen in een „volgende halve eeuw nog veel ruimer en dieper ingrijpenden invloed op „het geestesleven van ons volk uitoefenen, een wel breederen kring gaan „omvatten. Een invloed van verheffing, wetenschappelijke, economische, „maatschappelijke verheffing, een invloed, die zich ook uitstrekt in onze „landen van overzee, waar de grondslagen van hetzelfde onderwijs reeds „zijn gelegd en waarop ook daar met volle kracht moet worden voortge- „bouwd, maar naar Indische behoeften".

Uit: „De maatschappelijke beteekenis van de Wet op het Middelbaar Onderwijs". Rede gehouden door Dr. D. Bos, op 3 Mei 1913 bij herdenking van het 50-jarig bestaan der Wet op het M. O.

Het is nu welhaast zestig jaren geleden, dat de legislatieve bagage van ons Nederlandsche volk werd vermeerderd en verrijkt met Thorbecke's wet op het Middelbaar Onderwijs. Nu het eindelijk na jaren van departementale en commissoriale voorbereiding, om nog niet te spreken van de talrijke adviezen en besprekingen in de deskundige onderwijskringen waarschijnlijk gaat worden, dat genoemde wet binnen afzienbaren tijd algeheel wordt gewijzigd, nu wensch ik door de navolvolgende beschouwingen het mijne er toe bij te dragen, dat deze wijziging tot stand komt onder de algemeene belangstelling van deskundigen en leeken.

Ik wil een poging wagen, om de beginselen op te sporen, die bij een reorganisatie van het onderwijs aan onze jeugd na den 12-jarigen leeftijd, leiding moeten geven, zoodat dit onderwijs zich aanpast aan de behoeften van dezen tijd en bij veranderende omstandigheden een natuurlijken groei toelaat en zoo mogelijk bevordert. Indien het mogelijk blijkt die leidende beginselen te vinden, dan moeten en zullen de bestaande reorganisatieplannen daaraan getoetst worden. Het spreekt wel vanzelf, dat het betreffende wetsontwerp, onlangs door Minister de Visser bij de Tweede Kamer ingediend, bij deze besprekingen een belangrijke plaats zal innemen.

Bij de tot hiertoe ingeleide beschouwingen zijn Nederlandsche toestanden en Nederlandsche onderwijsinrichtingen uitgangspunt en doel. Voor iederen in Indië levenden Nederlander zijn en blijven de Hollandsche toestanden belangrijk; voor het voortgezet onderwijs geldt dit wel zeer in het bijzonder, eensdeels omdat hij, bij eventueele repatrieering dit onderwijs voor zijn kinderen direct noodig kan hebben, anderdeels omdat het Europeesch voortgezet onderwijs in Indië zoo nauwkeurig mogelijk behoort aan te sluiten bij dat in patria en wijzigingen ginds dus ook onmiddellijk gevolgd moeten worden door veranderingen hier.

Dit legt vanzelf den plicht op, het Europeesch voortgezet onderwijs hier te lande binnen den kring der beschouwingen te betrekken.

Naast dit laatste heeft zich hier een specifiek Indisch voortgezet onderwijs ontwikkeld, dat zich niet naar Hollandsch model behoeft te richten, doch integendeel zich heeft aan te passen aan de Indische omstandigheden en behoeften. Waar deze scholen evenwel bijna uitsluitend onder Westersche leiding staan, zullen veranderende Westersche opvattingen ook op deze scholen hun invloed doen gevoelen. Het Hollandsch en het Indisch voortgezet onderwijs staan naast elkaar zonder veel contact. Mocht het mogelijk blijken, tusschen beide een natuurlijk verband te leggen, dan zou dit winst beteekenen om organisatorische en onderwijskundige redenen, maar vooral ook omdat hierin weer een mogelijkheid ligt opgesloten om bij de bestaande rassenverschillen te streven naar rassenwaardeering. Redenen te over om bij algemeene onderwijsbesprekingen aan dit Indische voortgezet onderwijs alle aandacht te wijden.

HOOFDSTUK I.

Algemeen overzicht. Over den invloed van sociale en economische factoren op het voortgezet Onderwijs.

De gewone onderscheiding van ons onderwijs in Lager, Middelbaar, en Hooger Onderwijs, die we tegenwoordig kennen, komt in wettelijke bescheiden het eerst voor in de Grondwet van 1814, waar in art. 140 het openbaar onderwijs op hooge, middelbare en lagere scholen een aanhoudend voorwerp van de zorg der Regeering wordt genoemd. (1) Had het Lager Onderwijs bij de wet van 3 April 1806 zijn wettelijke basis gekregen en het Hooger Onderwijs zijn, zij het dan ook provisioneel fundament bij het Koninklijk Besluit van 1815 (dat evenwel eerst vervangen is door de Hooger Onderwijswet van 17 Augustus 1878), het Middelbaar Onderwijs bestond gedurende langen tijd na 1814 alléen maar op papier in de bewoordingen van de Grondwet. Wel ontstonden allerhande scholen, die we de voorloopers zouden kunnen noemen van de latere Middelbare Scholen, als Fransche scholen, Kostscholen, Teeken- en Industriescholen, terwijl de zoogenaamde tweede afdeelingen der Gymnasiën ook als zoodanig beschouwd kunnen worden, maar niemand kon met zekerheid uitmaken welke dier scholen wel en welke niet tot het Middelbaar Onderwijs gerekend moesten worden. Het ligt niet binnen de grenzen van dit opstel, alle officieële pogingen te vermelden, die tusschen 1814 en 1863 zijn gedaan, om tot een regeling van het Middelbaar Onderwijs te komen. Genoeg zij de mededeeling, dat herhaaldelijk, vooral ook na de grondwet van 1848 commissiën zijn ingesteld, wetsontwerpen zijn ingediend, zonder het gewenschte practische resultaat op te leveren. Een telkens terugkeerend twistpunt was de vraag, of de Latijnsche Scholen en Gymnasia tot het Middelbaar dan wel tot het Hooger Onderwijs gerekend moesten worden.

Eindelijk nam Thorbecke, in 1862 voor de tweede maal minister geworden, de zaak ter hand en wist in zeer korten tijd een goed resultaat te bereiken : reeds den 2en Mei 1863 werd zijn beroemde Wet op het Middelbaar Onderwijs door den Koning bekrachtigd. Dat het toen meer dan tijd was geworden om wettelijke sanctie

1) Deze en verschillende nog volgende bijzonderheden zijn ontleend aan: G. Bolkestein. De wet van 2 Mei 1863 Staatsblad No 50. voorkomende in: „Het 50-jarig bestaan van de wet op het Midd. Ond." Bijvoegsel van het weekblad voor Gymn. en Midd. Ond. van 1 Mei 1913.

te verleenen aan wat in de maatschappij was gegroeid en dezen groei door een vooruitziende regeling te bevorderen, moge blijken uit dit feit, dat in '63 al reeds bestonden 42 teekenscholen, 36 industriescholen en 30 „tweede afdeelingen der gymnasiën" met meer dan 400 leeraren en meer dan 7000 leerlingen.

Nu moest in '63 geformuleerd worden, wat men onder middelbaar onderwijs zou verstaan. Ondanks een vrij sterke oppositie, die zijn meening in eenige amendementen belichaamd had, wist Thorbecke een voldoende meerderheid te vinden voor zijne , op het eerste oog, vage formule:

„Tot het middelbaar onderwijs worden gerekend te behooren alle vakken, welke volgens deze wet onderwezen worden aan de scholen, waarover zij zich uitstrekt".

De geschiedenis heeft bewezen, dat deze formule een bij het onderwijs zoo noodige ontwikkeling mogelijk maakte, ver uitgaande boven de voorstellingen en zelfs in mening opzicht afwijkende van de bedoelingen, die de wetgever als mogelijk en voor zijn tijd wenschelijk voor den geest stonden.

Art. 12 van de wet bepaalde:

„Openbaar middelbaar onderwijs wordt gegeven in:

„*a.* burgerscholen

„*b.* hoogere burgerscholen

„*c.* landbouwscholen

„*d.* de polytechnische school".

Gelijk algemeen bekend is, zijn van de burgerscholen alleen de burgeravondscholen tot bloei gekomen; de landbouwscholen hebben een rustige ontwikkeling gekregen, de polytechnische school is door Minister A. Kuyper in 1905 overgebracht, als Technische Hoogeschool, naar het hooger onderwijs. In de H. B. S., in een school voor *algemeene* voorbereiding tot beroep of betrekking, zocht en vond Thorbecke het zwaartepunt van het middelbaar onderwijs. Ondanks aandrang van anderen heeft hij handelsscholen, zeevaartscholen, enz. als speciale vakscholen uit zijn wet gehouden.

Dat zijn inzicht juist was geweest, bleek al spoedig uit den snellen en grooten bloei der H. B. S., uit het hooge aanzien ook, waarin ons middelbaar onderwijs zich reeds op het eind der vorige eeuw mocht verheugen. Het aantal hoogere burgerscholen met 3- en 5-jarigen cursus voor jongens en voor meisjes bedroeg in 1864 9, in 1870 46, in 1880 69, in 1900 76 en op dit oogenblik ruim 120;

terwijl het aantal leerlingen klom van 619 in 1864 tot ruim 3600 in 1870, ruim 5600 in 1880, ruim 11700 in 1900, terwijl het op dit oogenblik ruim 27000 bedraagt (hierbij zijn alleen die scholen gerekend, die officieel als H. B. S. te boek staan, dus niet middelb. tech. scholen, zoogenaamd „middelb. meisjesscholen" enz.).

Naast de onderwijsindeeling in Lager, Middelbaar en Hooger Onderwijs staat de onderscheiding naar den leeftijd der leerlingen, waarbij de begrenzingen zijn : van 12 à 13 tot ongeveer 18 jaar, ten slotte boven 18 jaar. De beide onderscheidingen loopen in hoofdzaak parallel zonder elkaar geheel te dekken, al is er de laatste jaren een streven merkbaar om tot grooter overeenstemming te komen. De volgende beschouwingen zullen bijna uitsluitend het onderwijs aan de tweede leeftijdsgroep betreffen. Ik wil dit aanduiden als *voortgezet* onderwijs, daaronder dus verstaande alle middelbaar en gymnasiaal onderwijs, zoowel als dat onderwijs aan 12 — 18 jarigen, dat men om de een of andere reden tot het lager onderwijs rekent.

Dit voortgezet onderwijs heeft sinds 1863 een groote vlucht genomen en heeft tevens in vele opzichten groote veranderingen ondergaan. Beheerschte de eerste tientallen jaren na '63 het M. Onderwijs der H. B. S. het geheele voortgezet onderwijs, langzamerhand kwam hierin verandering. In handel en industrie, in techniek en bedrijf, in beroepen en ambten geeft het laatste vierde deel der vorige eeuw een specialisatie en differentiatie te zien, die zich in al grooter intensiteit uitstrekt tot op onzen tijd. Grootere bevolkingsdichtheid, verhoogd peil van algemeene ontwikkeling, de groote vlucht der techniek, verbeterd verkeer, scherpere concurrentie, naijver tusschen de volken, dat zijn zoo eenige der algemeen bekende factoren, die het geheele maatschappelijk leven zooveel meer samengesteld hebben gemaakt. Voeg hierbij de zich wijzigende sociale en politieke omstandigheden, dan is het voor den retrospectieven beschouwer zoo duidelijk, dat dit alles een onderwijs- evolutie ten gevolge moest hebben. Vele arbeiders, die zelf genoeg hadden gehad aan gewoon lager onderwijs, verlangden voor hun kinderen vervolg-, herhalings-, ambachtsonderwijs; de kleine middenstand begon zijn kinderen naar de H. B. S. te zenden, maar was veel meer gebaat met eenvoudig handelsonderwijs, Mulo-onderwijs enz.; het platteland vroeg om onderwijs in land- en tuinbouw en dan last not least ontstond een

sterke stroom vooral uit handel en industrie, die drong tot oprichting naast de H. B. S. van aan deze gelijkwaardige inrichtingen, waar naast algemeene ontwikkeling ook speciale vakkennis zou worden onderwezen of een verlangde technische vaardigheid werd ontwikkeld.

Zoo ontstonden die talrijke scholen voor voortgezet onderwijs, waarvan sommige door hun aard of wettelijke regeling bij het lager, andere bij het middelbaar onderwijs thuis hooren, als: vervolgs-, herhalings- en muloscholen, landbouw-winterscholen, handelscursussen, ambachtsscholen, burger-avondscholen, handels- en technische scholen, zeevaartscholen, industriescholen, enz. — We zien een specialiseering en differentieering in het vervolgonderwijs ontstaan, die een getrouwe afspiegeling is van de specialiseering in het sociale en economische leven. De social-economische veranderingen zijn voorafgegaan aan de bedoelde onderwijsveranderingen en hebben deze laatste veroorzaakt. Dit oorzakelijk verband is onmisbaar, de voor ieder waarneembare feiten voeren zelfs tot deze uitspraak, dat alle groote veranderingen in het voortgezet onderwijs veroorzaakt zijn door sociale en economische factoren. Van bedoelde veranderingen sluit ik uit wijzigingen van onderwijs-technischen aard; vragen omtrent de wijze waarop de leerstof behandeld wordt en hoe ver een bepaalde school kan gaan, komen niet dan bij uitzondering in bespreking.

Het onderwijs als middel tot bevordering van ontwikkeling, kennis en beschaving evolueert steeds op natuurlijke wijze, maar deze evolutie voert in de beschaafde maatschappij slechts langzaam tot voor den leek waarneembare wijzingen, langzaam in vergelijking met de snelle veranderingen, die het gevolg zijn van den drang van het maatschappelijk leven. Dat trouwens ook bij een nog weinig ontwikkeld volk, waar onder bepaalde omstandigheden van het verlangen naar meerdere ontwikkeling een krachtige aandrang zou kunnen uitgaan, de absentie van economische drijfveeren remmend kan werken, kunnen we dagelijks vlak bij ons waarnemen aanden langzamen natuurlijken groei van het dessa-onderwijs.

De vraag moet gesteld en beantwoord worden, of het onderwijs niet dikwijls te laat en vaak onwillig het oor heeft geleend aan de stemmen uit de praktijk van het leven. Wie deze vraag bevestigend beantwoordt, komt vanzelf tot de volgende, die van wijder strekking geacht moet worden: Is het dan niet hoog tijd geworden om

bij wat we kunnen noemen de algemeene onderwijspolitiek en de algemeene onderwijswaardeering zoo in vakkringen als in den kring van de Regeering en Kaar raadslieden officieel aan de sociale en economische invloeden een zoodanige plaats toe te kennen, dat de traagheid in het volgen van nu en vroeger vermeden wordt, in sommige gevallen misschien omgezet wordt in een toekomstige leiding? Ten einde te kunnen bepalen, waar de invloed van de genoemde factoren mag beginnen, tot hoever die invloed zich moet en mag uitstrekken, komt het mij gewenscht voor, eenige aandacht te wijden aan het doel, dat men met het onderwijs wenscht te bereiken.

„Ontwikkeling van geest en gemoed" geldt in de geciviliseerde maatschappij als het hoogste doel van het onderwijs aan kinderen; ten opzichte van onontwikkelde of weinig ontwikkelde volken geldt het onderwijs als „een der krachtigste middelen tot beschaving en ontwikkeling". In al zijn algemeenheid is deze doelstelling hoog en idealistisch, ze richt zich tot de geestelijke waarden van het onderwijs, die ook waarlijk niet te overschatten zijn. Zij, die het onderwijs het meest vooruit brachten of in de toekomst vooruit zullen brengen, werden of worden gedreven door hun heilige overtuiging, dat hoogere ontwikkeling en beschaving meerder geluk zal brengen.

Ten aanzien van het gewone lager onderwijs in de beschaafde maatschappij is en blijft deze doelstelling volkomen juist. Het is een gelukkig verschijnsel, dat het Hollandsche onderwijs aan kinderen van 6 tot 12 jaar zich de latere jaren hoe langer hoe meer richt op het geven van die ontwikkeling, die overeenkomt met de algemeene normen van ontwikkeling, die men aan kinderen van dien leeftijd tegenwoordig kan stellen zonder op bijoogmerken te letten als voorbereiding voor later te ontvangen onderwijs en dergelijke. Stelt men ditzelfde doel alleen en uitsluitend ook voor het onderwijs aan nog ontwikkelde volken en richt men zijn maatregelen dan ook consequent hiernaar, dan zal men alleen op den langen duur resultaten kunnen bereiken. Nu moge het een respectabele opvatting zijn, dat een volk het meest gebaat is met een dergelijke langzaam voortschrijdende ontwikkeling, in onze tegenwoordige wereld is die langzame vooruitgang niet meer denkbaar, het daarvoor noodzakelijke isolement is onbestaanbaar geworden. Ontwikkeling, kennis en beschaving zijn voor een volk van an-alphabeten klanken, waarbij het zich niet meer kan denken dan een blinde, dien men

spreekt over kleuren. Wenscht men, dat een dergelijk volk sneller tot ontwikkeling komt, dan zal men zonder eenige camouflage en zonder eenige, trouwens zeer ongemotiveerde valsche schaamte de sociale en economische gevolgen van het onderwijs voorop moeten stellen om eerst later, wanneer men tot een zekeren trap van ontwikkeling is gekomen, althans voor het lager onderwijs te kunnen komen tot een ander en dan ongetwijfeld hooger doel. In de bekende rede, door Mr. Creutzberg op 21 (en 22) Juni 1918 in den Volksraad gehouden, komen omtrent het dessa-onderwijs passages voor, die in dezelfde richting wijzen. Zoo zegt Mr. C. o.a. : 1)

„Wie dit vraagstuk met ernst onder de oogen ziet, moet zich allereerst rekenschap geven van wat men eigenlijk wil, wat men eigenlijk met de volksopvoeding voor heeft. Het antwoord der Regeering is kort. Zij wil zoo snel mogelijk uitroeiing van het analfabetisme. Zij wil ook in het belang van een volle ontplooiing der overheidszorg op elk gebied zoo spoedig mogelijk den toestand bereikt zien, dat althans een groote meerderheid der bevolking den heilzamen invloed heeft ondergaan, welken zelfs het eenvoudigste schoolonderwijs met zijn gedwongen ordening van gedachten en gedragingen, op ieder kind uitoefent".

En elders:

„De Regeering rekent een zoo krachtig mogelijke bevordering van de volksopvoeding tot Haar eerste plichten en dit niet als uitvloeisel van een willekeurig inzicht, dat vandaag wordt aangehangen om morgen verlaten te worden, maar als een taak, die door den loop der historie en met de kracht van een natuurwet aan Haar is opgelegd en waaraan daarom geen Regeering zich ooit zal kunnen onttrekken. De verstandelijke ontwikkeling van de bevolking hangt trouwens ten nauwste samen met de bevordering van haar welvaart: een massa van analfabeten is economisch niet noemenswaard vooruit te brengen. En op welk ander gebied men ook voorwaarts wil, overal vindt men onder de eerste voorwaarden voor blijvend succes van hetgeen daartoe verricht wordt de opheffing der bevolking uit haar staat van achterlijkheid en verwaarloosde opvoeding".

Ten slotte nog dit citaat: „Nu is het ongetwijfeld regeerings

1) Pag. 14 van de uitgave van het Bataviaasch Nieuwsblad (waarin is weergegeven de rede, die te vinden is in de Handelingen van den Volksraad 1e gewone zitting 1918, blz. 234 e.v.)

plicht het ontstaan en den groei van die behoefte (aan onderwijs) in de hand te werken door de bevolking voortdurend op het nut van onderwijs opmerkzaam te doen maken en in die richting wordt inderdaad reeds geruimen tijd veel gedaan . Maar men zal het met mij eens zijn, dat het alleen dan zin heeft zulke pogingen in het werk te stellen, wanneer verwacht mag worden, dat althans binnen afzienbaren tijd bij de belanghebbenden zelf weerklank zal worden gevonden".

Wanneer we op deze belangrijke regeeringsuitingen doorredeneeren, dan volgt hieruit logisch, dat de inrichting van het volksonderwijs en vooral ook de propaganda voor dit onderwijs ingesteld moet worden op die waarden, waarvan de bevolking het best en het vlugst de beteekenis inziet. Voert dit in sommige streken tot invoering van eenig eenvoudig landbouwonderwijs, in andere gewesten tot de beoefening van de een of andere vlecht- of weefindustrie, spreekt in nog een andere omgeving meer tot de bevolking, dat de kennis van lezen en schrijven haar voert tot politieke mondigheid, dan zijn dit alle consequenties, die men heeft te aanvaarden. Verdere praktische uitwerking van het beginsel behoor ik aan meer bevoegden over te laten, het is mijn bedoeling alleen er op te wijzen, dat bij de inrichting van het volksonderwijs en vooral ook bij de propaganda, die aan het eigenlijke onderwijs voorafgaat, onomwonden vooropgesteld moest worden met welke voor de bevolking begrijpelijke bedoeling het onderwijs gegeven zal worden.

In een artikel: „Een verblijdend initiatief" uit de *Taak* van 28 Jan. 1922, waarin de actie van het Anti An-alphabetisme Comité besproken wordt, lees ik nog: „Voor de vergrooting van de economische weerbaarheid der Inheemschen is de verspreiding van de kennis van lezen en schrijven een onverdeelde zegen. Niet alleen stelt het velen in staat tot geschoolder werk en zal het de nijpende behoefte aan bruikbare Inheemsche krachten voor de talrijke lagere betrekkingen in het particuliere bedrijf en den staatsdienst helpen bevredigen — van veel verder gaand nut is het voor het eigen inheemsche bedrijf. Het opent den weg voor een verstandelijk rijper worden, die groei en zelfstandigheid en economische macht beteekent. Hoeveel woeker en knevelarij wordt niet in de hand gewerkt door de hulpeloosheid van den analphabeet. Het gevaarlijke overwicht van de over het geheele land verspreide enkelingen, die de kunst van lezen en schrijven verstaan, wordt gebroken, enz."

In een goedgeschreven artikel als dit, mis ik zoo noode de aansporing tot de comité-leden om hun enthousiasme en idealisme van hun schoon doel ondergeschikt te maken aan de, zij het dan opportunistische motieven, die hun onontwikkelde landgenooten kunnen aansporen tot de van hen gevorderde inspanning.

Na dit uitstapje van het lager onderwijs, keer ik terug tot het voortgezet onderwijs om na te gaan in hoever de opvattingen en de omschrijving van het doel in den loop van ruim een halve eeuw intact zijn gebleven en in hoever een herziening door de zoozeer veranderde omstandigheden noodzakelijk is.

Hiertoe dienen we eerst terug te gaan tot 1863 en tot een nadere omschrijving van de beginselen, die leiding hebben gegeven bij het opstellen van de wettelijke bepalingen ,die alleen in het raam van deze beginselen voldoende relief krijgen. In de Memorie van Toelichting bij zijn wetsontwerp schreef minister Thorbecke: „Naar zijn inzien (van den onderteekenenden minister) moet het hoofdkarakter van het van staatswege te regelen middelbaar onderwijs *algemeene* voorbereiding zijn tot een groote verscheidendheid van maatschappelijke betrekkingen, beroepen of diensten. Het is de meening niet, voor een bepaalde industrie af te richten, noch de scholen tot werkplaatsen te maken. Hetgeen de ondergeteekende voorstelt is niet, de praktijk zelve en hare bijzonderheden te doen leeren, maar geest en zintuig zoo te ontwikkelen, dat zij voor de praktijk bekwaam worden".

Zonder de economische beteekenis van dit onderwijs uit het oog te verliezen, neemt Thorbecke hier krachtig stelling tegen den toen ook reeds voor de hand liggenden aandrang tot specialisatie.

Volgens de alzoo algemeen bekende passage uit bedoelde memorie omvat naar zijne meening „het middelbaar onderwijs de vorming van die talrijke burgerij welke, het lager onderwijs te boven, naar algemeene kennis, beschaving en voorbereiding voor de onderscheidene bedrijven der nijvere maatschappij tracht".

Geen specialisatie, doch een breede basis van algemeene ontwikkeling, waarop dan later ieder bedrijf, beroep of ambt kan voortbouwen, dat was het, wat Thorbecke het Nederlandsche volk wilde geven en blijkens de resultaten ook waarlijk heeft gegeven. In 1913 heeft Dr. D. Bos zich in een rede naar aanleiding van het 50-jarig bestaan der genoemde wet, als volgt uitgelaten:

„Op het gebied der hoogere burgerscholen is de ontwikkeling „buitengewoon sterk en belangrijk. Niet minder dan 37 scholen zijn „reeds in 1868 in werking, waarvan 23 hoogere burgerscholen met „vijfjarigen cursus, 4 met vierjarigen en 9 met driejarigen, terwijl „daarnaast nog genoemd moet worden de vijfjarige nijverheidsschoo[1] „te Enschede. Het aantal der leerlingen is reeds gestegen tot ruim „2300, dat der toehoorders tot 400. Krachtig was het rijk voorge- „gaan met niet minder dan 7 vijfjarige en 8 driejarige scholen en „het verstrekte op dat oogenblik reeds een rijkssubsidie aan de „andere van meer dan anderhalve ton.

Waarlijk, wie deze cijfers nagaat, wie bedenkt dat het hier geldt „hoogere burgerscholen met haar breed ontwikkeld onderwijs in „talen, natuurwetenschappen, geschiedenis en aardrijkskunde „en economische en technische vakken, die ziet dat het jaar 1863 „beteekent een reusachtige wending ten goede in onze volksop- „voeding. Een geweldige factor is in het werk gesteld om „de talrijke burgerij, „welke het lagere onderwijs te boven, naar „algemeene, ontwikkeling en voorbereiding streeft" den staf in „de hand te geven om het doel te bereiken. .....

„Die groote ontwikkeling danken wij aan de verstandige bepa- „lingen der wet, welke voor het geslacht, dat in die dagen op- „groeide, een ruim, in vele plaatsen verkrijgbaar, voor breede klas- „sen der maatschappij toegankelijk onderwijs beschikbaar stelde".

Eerst na tientallen jaren bleken de toestanden en verhoudingen in ons vaderland zoodanig veranderd te zijn, dat langzamerhand aan de wet en de wettelijke voorschriften de leiding ontglipte. Gelukkig is onze eerste wet op het middelbaar onderwijs een zoodanig meesterstuk op het gebied van onderwijswetgeving, dat ook toen te allen kant stemmen opgingen tot geheele omwerking, de ontwikkeling van het voortgezet onderwijs door kon gaan zonder door stroeve bepalingen en voorschriften gehinderd te worden.

Geen werkplaats in de school, geen kantoor in de school, dat was de leus van '63, toen noodzakelijk om het hoogstaande onderwijs te scheppen, waaraan ons volk behoefte had. Langzamerhand kwam uit de praktijk van beroepen en bedrijven de roep: Wel werkplaatsen, wel kantoren in de scholen, toen de natuurlijke school, die iedere werkplaats en ieder kantoor geeft, onvoldoende was geworden. De boven reeds besproken differentieering in het voortgezet onderwijs ontstond en, wanneer we die daar genoemde scholen tot het

middelbaar onderwijs rekenen, waarvoor alle aanleiding is, dan geldt hiervoor niet langer de formuleering van 1863. Merkwaardig is het zeker, dat ook in die plaatsen, — en dat zijn dan vooral de groote steden —, waar een groote verscheidenheid van ander middelbare scholen is opgericht, de hoogere burgerscholen toch voortdurend in aantal en grootte zijn toegenomen. Voor de H. B. S. zelf zijn en blijven de beginselen van Thorbecke onverkort gehandhaafd. Al gaan vele oud-leerlingen der H. B. S. naar Universiteit of Hoogeschool, al is dus in werkelijkheid de H. B. S. gedeeltelijk geworden een school voor voorbereidend hooger onderwijs, dit mag op het karakter van het onderwijs geen invloed uitoefenen. Ze moet blijven de school van „algemeene ontwikkeling en voorbereiding". Wanneer de Universiteit, geleid door de ervaring, meent de poorten van sommige faculteiten te moeten openen voor de bezitters van het einddiploma der H. B. S. ,zooals dit bij de „wet Limburg" in 1917 is geschied voor de Wis- en Natuurkundige en de Medische faculteit, dan is dit voor de H. B. S. een waardevolle erkenning van haar resultaten, maar het mag niet leiden tot verandering in doel en inrichting van het onderwijs. Het fundament voor deze bewering vind ik veel meer in de ervaring dan in theoretische vooropstellingen. De ervaring leert, dat daar, waar de H. B. S. in de groote steden te midden van allerlei gespecialiseerde scholen staat, dat daar toch de bloei van deze school toeneemt, dat ze door een groot aantal leerlingen bezocht wordt, die vaak eerst na het einddiploma behaald te hebben, vaststellen welke speciale beroepsvoorbereiding of studie ze zullen volgen. In de kleine plaatsen heeft het voortgezet onderwijs zich veel minder gunstig ontwikkeld. Het verlangen naar meerdere differentiatie ontstond hier even goed, in sommige opzichten misschien sterker dan in de groote steden. Het verlangen kon evenwel minder gemakkelijk bevredigd worden. Het gevolg ligt voor de hand: De H. B. S. telde voortdurend meer leerlingen, die op deze inrichting eigenlijk niet thuis hooren, die de 5-jarige school bezoeken met de bedoeling hier eenige jaren onderwijs te ontvangen, leerlingen dus, die beter op een 3-jarige H. B. S. of een Muloschool op hun plaats zouden zijn. Dan die categorie, die gaarne een technische school, een handelsschool of andere speciale voorbereidings-

1) Als gevolg van deze beide omstandigheden is het verloop op de kleinere H. B. S. in de provincie sterker dan in de groote steden, wat uit later te vermelden gegevens, nader zal blijken.

school zouden bezocht hebben, maar dit niet kunnen doen, omdat ze in hun omgeving niet bestaat 1) . In de derde plaats wijs ik op een groep leerlingen, die men nog steeds, ook in de groote steden aantreft, al wordt hun aantal de laatste jaren wat minder.

Ik bedoel die leerlingen, die naar de H. B. S. gezonden worden, omdat de H.B. S. nu eenmaal in de waardeering van ouders en verwanten een hoogere plaats inneemt dan andere inrichtlngen van middelbaar onderwijs. Gedeeltelijk zijn de oorzaken van deze voorkeur als bij zoo menige volksvoorkeur onnaspeurlijk, gedeeltelijk vindt ze een verklaring in de geringe officieele en wettelijke waardeering van dat andere middelbaar onderwijs. Slechts enkele scholen, zooals de Amsterdamsche handelsschool. de Enschedesche textielschool, sommige technische scholen zijn kunnen ontkomen aan het stempel van minderwaardigheid ten opzichte van de 5-jarige H. B. S., dat de school drukte, de normale maatschappelijke ontwikkeling tegen hield en verschillende leerlingen jaren van ellende bezorgde voordat hun onverstandige ouders hun H. B. S. illusie konden opgeven.

Het is niet te verwonderen, dat uit de omgeving van leerlingen, die op de H. B. S. niet gevonden hadden, wat ze er zochten, stemmen opgingen, die aan deze school weten, wat op rekening behoort gesteld te worden van bovengenoemde omstandigheden. Vele aanvallen, in de latere jaren op de H. B. S. gedaan, pleiten bij nadere beschouwing niet tegen, maar juist voor deze school.

Het bovenstaande zouden we aldus kunnen samenvatten, dat de H. B. S. er voor heeft te zorgen, dat haar karakter ondanks aandrang van welke zijde dan ook, ongerept bewaard blijft, terwijl daarnaast dit mogelijk gemaakt moet worden door de oprichting overal van vele en veelsoortige scholen met speciale bestemming, die, wanneer de aard der inrichting zich daartegen niet verzet, als gelijkwaardige zusterscholen naast de H. B. S. behooren beschouwd te worden.

In de reeds aangehaalde rede van Dr. Bos in 1913 liet deze eminente kenner van ons onderwijs en onze onderwijswetgeving zich als volgt uit:

„Gelukkig is het voor de hoogere burgerscholen, dat steeds meer „zich de inrichtingen voor vakopleiding hebben gedifferentieerd „en zelfstandig ontwikkeld. Naarmate toch voor techniek, handel „en landbouw de middelbare technische, handelsscholen en land-

„bouwscholen veelvuldiger verrijzen, naar die mate ook kan de „hoogere burgerschool steeds zuiverder worden, die algemeene school „voor opvoeding en voorbereiding voor verderen studiegang, een „school doortrokken van den geest der wetenschappen van onzen „tijd en van onze maatschappelijke samenleving."

Het gymnasiale, het specifiek voorbereidend hooger onderwijs is in het voorgaande nog niet besproken.

Het vooropgestelde doel van dit onderwijs ondervindt weinig invloed van veranderende sociale en economische omstandigheden. Het heeft nu als vroeger voor te bereiden voor en geschikt te maken tot wetenschappelijke studie. De opvattingen hieromtrent zijn ook aan de evolutie onderhevig, maar de vraagpunten: of de toekomstige medicus niet een betere vooropleiding aan de H. B. S. krijgt, of het niet gewenscht is, dat vele juristen een modern-praktische opleiding krijgen, of het onderwijs in de klassieke talen wel gegeven wordt op een wijze, die geschikt is voor de nog jeugdige leerlingen, het zijn alle vragen van gansch anderen aard dan die, welke bij de voorafgaande beschouwingen leiding hebben gegeven. De algemeene doelstelling is bij het Gymnasium als bij de H. B. S. onaangetast gebleven, maar, terwijl de H. B. S. voortdurend in bloei toeneemt, kan dit van het Gymnasium niet gezegd worden. Vooral in de kleinere plaatsen, waar vroeger Gymnasium en H. B. S. een ongeveer gelijk aantal leerlingen hadden, is nu de toestand zoodanig veranderd, dat naast een bloeiende H. B. S. een stervend Gymnasium staat. Zoo bereiken mij juist berichten omtrent een dergelijk Gymnasium, dat op dit oogenblik in alle 6 klassen te zamen slechts 23 leerlingen en 3 toehoorders telt. De helft van deze leerlingen bevolkt de beide hoogste klassen, de eerste 4 klassen tellen samen 13 leerlingen, Wanneer we tegenover dit geringe aantal leerlingen stellen het groote aantal benoodigde leeraren en de zeer aanzienlijke kosten van een dergelijke school, dan is het wel duidelijk dat dit Gymnasium (en er zijn er meer zoo) alleen dan kan blijven bestaan, wanneer hier tegenover staan groote, door velen erkende waarden. Alvorens op deze waardeering verder in te gaan, wil ik eerst eenige oorzaken van den genoemden achteruitgang bespreken. Een belangrijke oorzaak moet zeer zeker gezocht worden in den algemeen verminderde belangstelling niet alleen in een humanistische opleiding, maar vooral ook in wat men vroeger wel noem-

de de „geleerde" beroepen. Voor zoover deze verminderde belangstelling een uiting is van veranderde volksmentaliteit, is ze door geen onderwijsmaatregelen te corrigeeren; hoogstens kan men door mededeeling van feiten en gegevens de vrienden eener klassieke opleiding in 't geweer roepen om den strijd aan te binden tegen de opvattingen, die men verkeerd acht. Voor zoover de bedoelde beroepen, waarvoor het Gymnasium in eerste instantie opleidt, in miscrediet zijn gekomen als gevolg van te geringe officieele waardeering en te ongunstige materieele vooruitzichten, is het taak der overheid het verloren evenwicht te herstellen om aan de Gymnasiale opleiding de eerlijke kans te geven, waarop ze recht heeft.

Oorzaken van onderwijskundigen aard ga ik stilzwijgend voorbij, evenals de invloed, die is uitgegaan van de meerdere rechten, welke nu toegekend worden aan het einddiploma der 5. j. H. B. S. Op den verminderden toeloop naar het Gymnasium heeft stellig ook invloed uitgeoefend de omstandigheid, dat de kinderen in het tegenwoordige onderwijsstelsel op te jeugdigen, 12-jarigen leeftijd reeds de belangrijke keuze moeten doen of ze al dan niet de klassieke opleiding, met al de consequenties, die eraan verbonden zijn, zullen volgen. Deze keuze is op dien leeftijd in vele gevallen niet te doen zonder telkens weer de kans te loopen mis te tasten. Wie zal voor een jongen of meisje van middelmatigen aanleg op 12 à 13 -jarigen leeftijd uitmaken, of ze geschikt zijn om het gymnasiale onderwijs te volgen? Waar mislukking op het Gymnasium met zijn eenzijdig onderwijsprogram voor den leerling ernstiger gevolgen heeft dan op iedere andere inrichting van voortgezet onderwijs, daar spreekt het vanzelf, dat een conscientieus adviseur in twijfelachtige gevallen nooit zal aanraden, het toch maar eens op het Gymnasium te probeeren. De wensch om de keuze van een school, welke keuze in vele gevallen tot de beroepskeuze wordt naar een lateren leeftijd te verschuiven, heeft al heel wat pennen in beweging gebracht, en tot verschillende voorstellen geleid. Het Lyceum moet beschouwd worden als een goedgeslaagde poging van het particulier initiatief om voor het klassieke onderwijs tot een oplossing te geraken. Nu is het op zich zelf van beteekenis en voor de handhaving van het hooge peil van ontwikkeling van ons volk van niet te overschatten waarde, dat ons voorbereidend hooger onderwijs zijn gewenschte reorganisatie verkrijgt,

maar daarnaast even groote beteekenis gehecht worden aan de pogingen. de meest gunstige ontwikkelingskansen te bieden aan het andere voortgezet onderwijs. dat, gericht op algemeene ontwikkeling en speciale vakvoorbereiding, breede lagen der bevolking heeft te steunen en te sterken in den economischen strijd en dat daardoor de algemeene volkswelvaart bevordert.

Bij de al verder voortschrijdende differentiatie in het voortgezet onderwijs wordt het al moeilijker om op 12 à 13 jarigen leeftijd uit te maken welke school voor een bepaalden leerling de beste zal zijn. Het onderwijs der H. B. S. en van de met deze gelijkwaardig te achten middelbare scholen stelt andere eischen aan aanleg en doorzettingsvermogen der leerlingen dan het lager onderwijs, zoodat, zonder eenige ervaring bij het middelbaar onderwijs opgedaan niet te bepalen is, in welkerichting een leerling zich het best zal ontwikkelen. Dit heeft dikwijls ten gevolge, dat men het dan eerst maar eens op de H. B. S. probeert. Lukt het hier niet of blijkt na eenige jaren. dat de aanleg van den leerling toch een andere richting uitwijst, dan komen technische school, handelsschool, landbouwschool enz. aan de beurt. De nadeelen zijn duidelijk: de leerling komt minstens één of twee zijn jaar te laatop zijn bestemming, terwijl menig karakter den nadeeligen invloed ondervindt van een dergelijke eerste mislukking. Het beteekent ook maatschappelijke schade, vooral in den tegenwoordigen tijd, nu het noodzakelijk is, dat iedere werkkracht zoo spoedig en zoo goed mogelijk productief wordt.

Vele en groote bezwaren zouden ondervangen worden, indien aan alle scholen van voortgezet onderwijs, die wat hun karakter betreft, tot het middelbaar onderwijs gerekend kunnen worden, dezelfde onderbouw gegeven kon worden, zoodat de eigenlijke keuze pas gedaan wordt na eenige jaren van het middelbaar onderwijs. Hierdoor zou tevens een zeer gewenscht verband gelegd worden tusschen vele nu los naast elkaar staande scholen, terwijl er dan veel minder aanleiding zou zijn voor de nu tot schade van het geheele voortgezet onderwijs, bestaande volksvoorkeur voor de H. B. S. Bij de bespreking van de nu, aanhangige reorganisatievoorstellen van Minister de Visser zal ik nog voldoende gelegenheid hebben op dit onderwerp terug te komen.

In het begin van dit Hoofdstuk heb ik de vraag gesteld of bij de

inrichting van ons voortgezet onderwijs wel voldoende rekening is en wordt gehouden met sociale en economische invloeden. Het zal den lezer wel niet bevreemden, dat ik na de bovenstaande uiteenzettingen tot deze conclusie kom, dat dit zeer zeker niet is geschied. De achterstand in de oprichting van Middelbare scholen met speciale bestemming, de te geringe waardeering van het op deez scholen gegeven onderwijs, de nadeelige invloed, die en de H. B. S. ondervindt van de vele leerlingen, die op deze school niet thuis hooren, de sterke achteruitgang der Gymnasia, al deze omstandigheden worden geheel of gedeeltelijk veroorzaakt, doordat aan sociale en economische veranderingen niet die aandacht wordt geschonken, die ze verdienen en die noodzakelijk is om de bevolking de volle zegeningen van goed onderwijs te doen genieten. Het spreekt van zelf, dat ieder die meeleeft met de maatschappij buiten den engen kring van zijn ambt — bij de onderwijsmenschen is dit helaas niet altijd het geval — den invloed van sociale en economische veranderingen ondervindt en dat dus indirect deze ook alle onderwijsmaatregelen beinvloeden. Maar dit is niet genoeg. Men vraagt tegenwoordig bij belangrijke wettelijke wijzigingen in Holland het advies van Onderwijsraad, onderwijs-autoriteiten, leeraren en onderwijzersvereenigingen, maar vraagt men ook steeds het advies van bekwame, hoog ontwikkelde economen, industrieelen, handelsmenschen?

Men versta mij wel, ik wensch niet te pleiten voor wat men wel noemt het „Amerikanisme" in ons onderwijs. Uit het voorafgaande zal wel voldoende duidelijk zijn, dat ik voor de H. B. S. wil behouden de algemeene en hooge doelstelling, die Thorbecke haar bij de geboorte meegaf; de klassieke opleiding van het voorbereidend hooger onderwijs wensch ik te beschermen tegen dreigend verval; voor beide onderwijsinstellingen wil ik juist de spheer scheppen, waarin ze het best kunnen gedijen. Dit kan alleen, door gehoor te geven aan den drang van het maatschappelijk leven; sociale en economische veranderingen kunnen nu eenmaal maar zeer zelden voorzien worden, maar wel kunnen ze door bekwame deskundigen in den aanvang onderkend en naar waarde geschat worden. Doet men dit niet, dan wreekt dit zich onverbiddelijk en de drang der genoemde factoren wordt toch op den duur zoo sterk, dat men moet volgen, waar men in de gelegenheid was geweest door gelijken tred te houden schade te voorkomen.

Zoodra men bij *iederen* onderwijsmaatregel naast de vraag, of ze in het belang is van het onderwijs ook de vraag stelt of deze maatregel in overeenstemming is met wat de maatschappij van het onderwijs mag verwachten, dan zal men vele fouten voorkomen. die tot nu toe werden gemaakt.

Een sterk sprekend voorbeeld, dat men door verwaarloozing van de veelgenoemde factoren tot onjuiste conclusies komt, vind ik in het befaamde rapport der zoogenaamde Ineenschakelingscommissie. In Maart 1903 ingesteld, heeft deze commisie 7 jaren noodig gehad (tot April 1910) om haar zeer uitgewerkt en op verschillende punten zeer verdienstelijk rapport uit te brengen. Haar werk behoudt waarde, maar haar voorstellen zijn niet aanvaard, waren niet te aanvaarden, omdat ze niet voldoende rekening hielden met het historisch gevormde, geen steun boden aan wat de maatschappij onder dikwijls moeilijke omstandigheden had tot stand gebracht en wat om steun en waardeering vroeg. Zooals men zich zal herinneren stelde deze commissie o.a. voor 't Gymnasium en de 5-jarige H. B. S. op te nemen in een Lyceum en daarnaast een 3-jarige Middelbare School te stichten. Het geheele voortgezet onderwijs der „nijvere burgerij" werd hier teruggewezen naar het tweede plan, lijnrecht tegen den natuurlijken groei in van dit onderwijs. Denzelfden geest, die uit deze voorstellen spreekt. vinden we terug in de Lyceum- ontwerpen van Minister Heemskerk, ingediend in 1913 en naderhand weer ingetrokken.

Het is of men bevreesd is, alles wat maar zweemt naar vakonderwijs te vermengen met het algemeen vormend Middelbaar en het voorbereidend hooger onderwijs. Men vreest blijkbaar verlaging van het peil van laatstgenoemd onderwijs, terwijl men juist van hoogstaande lichamen als de Maatschappij van Nijverheid, van Handel en Industrie had kunnen vernemen, dat de Maatschappij vroeg en nog vraagt naar opheffing van het peil der scholen met speciale bestemming naar het algemeen gewaardeerd peil der H. B. S. De vrienden van een goede klassieke voorbereiding voor Universiteit en Hoogeschool hebben haar geen dienst bewezen door hun pogingen dit voorbereidend hooger onderwijs te maken tot het centrum van het voortgezet onderwijs. De plaats komt haar niet toe en geen kunstmatige middelen, geen op theoretische overwegingen gebouwde wetten kunnen op den duur beletten, dat de maatschappij voor haar verlangens en haar nooden gelijkwaardigheid opeischt.

In hoeverre het nu aanhangige Wetsontwerp op het Middelbaar Onderwijs van Minister de Visser voldoet aan de voorwaarden, die ik in het voorafgaande besprak, moge in het volgende Hoofdstuk blijken.

Hoofdstuk II

Het Wetsontwerp op het Middelbaar Onderwijs van Minister de Visser.

Volgens art. I van dit ontwerp is het doel van het Middelbaar Onderwijs:

1e. algemeene vorming van hen, die meer kennis behoeven dan het lager onderwijs geeft, doch geen bepaalde wetenschappelijke opleiding noodig hebben;

2e. voorbereiding voor een bepaalde wetenschappelijke opleiding van hen die zoodanige opleiding noodig hebben.

Het wordt gegeven aan:

Lycea, gymnasia, hoogere burgerscholen, middelbare scholen voor meisjes, en andere, door de Regeering aan te wijzen scholen.

Alle in het wetsontwerp genoemde scholen, behalve het gymnasium hebben denzelfden tweejarigen onderbouw en de leerling, die deze twee jaren met gunstig resultaat heeft gevolgd, heeft dan dus de vrije keuze of hij verder het onderwijs zal volgen aan een der afdeelingen van het lyceum, aan een H. B. S. of een andere middelbare school.

Het Lyceum. Op den algemeenen tweejarigen onderbouw volgen de verschillende afdeelingen van den bovenbouw. De afdeeling A. geeft een klassieke opleiding met Latijn en Grieksch, afdeeling B. met alleen Latijn, afdeeling C. geeft een moderne opleiding overeenkomende met die van de 5j. H. B. S. De afdeelingen A. en C. worden in de hoogste twee klassen nog weer in tweeën gesplitst, in A1 en C1 staat het onderwijs in de letterkundige en historische vakken op den voorgrond, in A II en CII het onderwijs in de wis- en natuurkundige vakken. De afdeelingen A en B zijn vierjarig, de afdeeling C is driejarig. Art. 14 bepaalt, dat het lyceum ten minste een der afdeelingen A of C omvat, benevens de afdeeling C,.

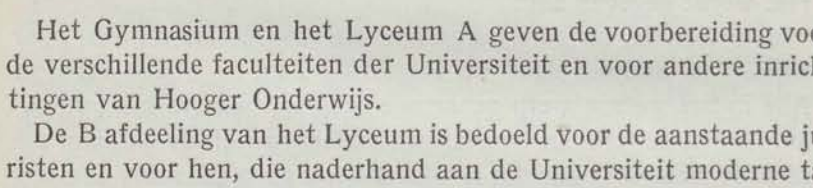
Het gymnasium. Dit behoudt dezelfde inrichting, die het op dit oogenblik heeft.

De H. B. S. Het ontwerp onderscheidt: hoogere burgerscholen met driejarigen, vierjarigen en vijfjarigen cursus, benevens een H. B. S. met zesjarigen cursus voor meisjes. De laatste twee scholen zijn bedoeld als volkomen gelijkwaardige inrichtingen met ook gelijkwaardig einddiploma. Dezelfde splitsing in een economisch-literaire en een wiskundige afdeeling als bij het Lyceum C wordt ook hier voorgesteld, bij de 5j. H. B. S. worden de hoogste twee klassen, bij de 6.j. meisjes H. B. S. de hoogste drie klassen gesplitst.

De vierjarige H. B. S. doet wat vreemd aan, nadat alle openbare vierjarige scholen zijn verdwenen. Of ze misschien bedoeld is om bestaande vierjarige scholen met speciaal handelsprogram in zich op te nemen, zal de tijd moeten leeren.

De middelbare school voor meisjes heeft een vijfjarigen cursus en geeft wettelijke sanctie aan verschillende, reeds jaren bestaande meisjesscholen.

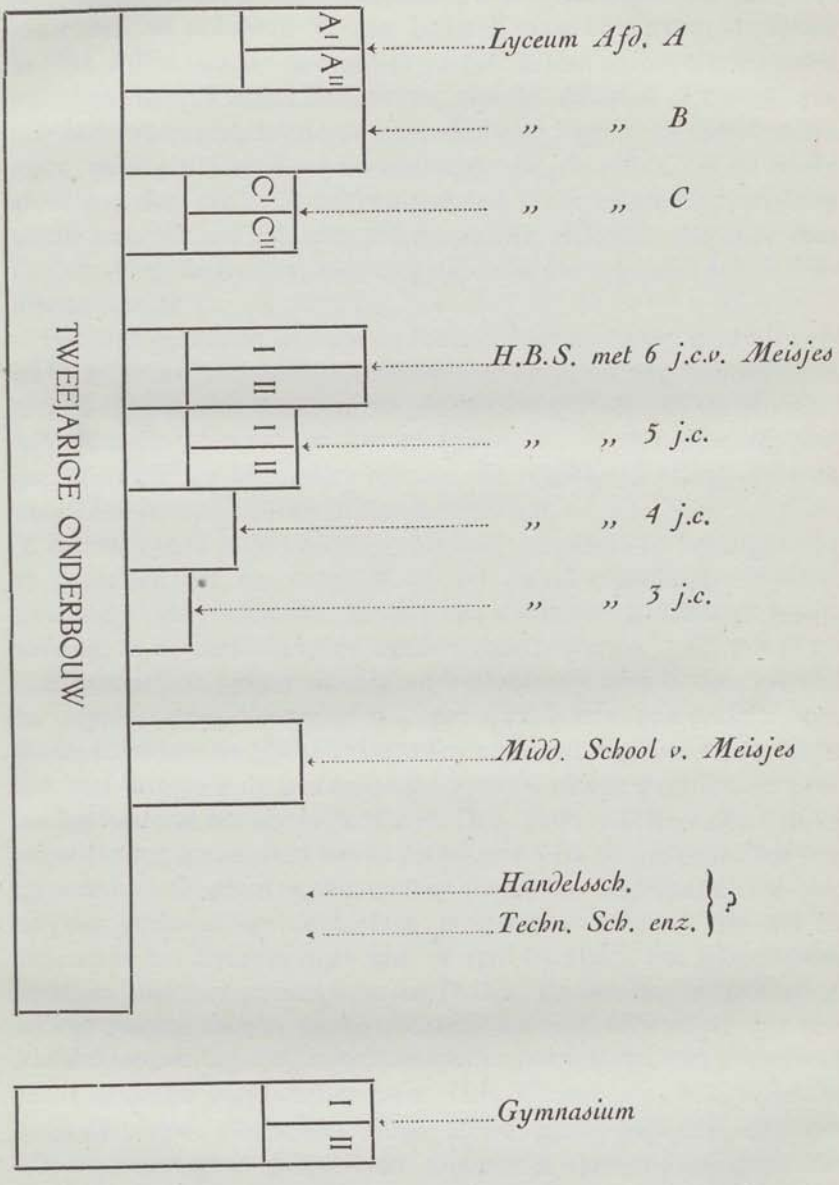
De volgende figuur moge een voorstelling geven van de verschillende geprojecteerde scholen.

Het Gymnasium en het Lyceum A geven de voorbereiding voor de verschillende faculteiten der Universiteit en voor andere inrichtingen van Hooger Onderwijs.

De B afdeeling van het Lyceum is bedoeld voor de aanstaande juristen en voor hen, die naderhand aan de Universiteit moderne talen gaan studeeren. Aan het einddiploma van het Lyceum C worden dezelfde rechten toegekend als aan dat van de 5-j. jongens- en de 6- jarige meisjes- H. B. S. De tweede afdeelingen van Lyceum C en H. B. S. geven in het bijzonder toegang tot de Technische Hoogeschool en tot de Wis- en Natuurkundige en Medische faculteiten.

Dit wat de hoofdzakelijke rechten der verschillende diploma's betreft. Het ontwerp maakt nog onderscheid tusschen de diploma's van Lyceum AI en AII, evenzoo tusschen die van CI en CII, terwijl gelijke verschillen bestaan tusschen de afdeelingen van het gymnasium en de H. B. S. Na wat er de laatste jaren geschreven en gesproken is over de zoogenaamde „Gleichberechtigung", waarmede dan bedoeld werd om aan alle Lyceum-diploma's dezelfde rechten toe te kennen (de C-afd. werd daarbij ook 4-jarig gedacht) is deze sterke splitsing een ander, wat ouderwetsch uiterste. Het komt mij voor, dat geen enkel belang geschaad zou worden en

TWEEJARIGE ONDERBOUW
A I
A II
C I
C II
I
II
I
II
I
II
Lyceum Afd. A
„ „ B
„ „ C
H.B.S. met 6 j.c.v. Meisjes
„ „ 5 j.c.
„ „ 4 j.c.
„ „ 3 j.c.
Midd. School v. Meisjes
Handelssch.
Techn. Sch. enz.
?
Gymnasium

mogelijke last en nadeel voor de betrokkenen weggenomen, in dien hier een middenweg werd gekozen. De oud-leerlingen der afd. AI gaan niet bij voorkeur Wis-en Natuurkunde studeeren, maar als ze het willen doen, dan zullen ze zelf de hun ontbrekende kennis wel aanvullen. Wie dat aandurven, zijn de minsten niet en diegenen moet men geen hinderpalen in den weg leggen. In nog sterkere mate geldt dit weer voor de leerlingen die, de afd. CI of de eerste afdeeling der H. B. S. hebben gevolgd. Voor iedere Universitaire studie moeten zij een aanvullingesxamen afleggen. Waarom zoude deze jongelieden b.v. niet toegelaten kunnen worden tot de Medische studie?

Het ligt geenszins in mijn bedoeling, hier een nauwkeurig overzicht te geven van het geheele wetsontwerp; de nog onvoldoende geregelde opleiding der leeraren ,de eischen gesteld aan de benoembaarheid der leeraren, de kostenregeling en de subsidieering van gemeentelijke en bijzondere scholen, de schoolgeldheffing, deze en dergelijke punten blijven buiten bespreking.

't Is uitsluitend mijn bedoeling het hier gebodene in het algemeen te overzien en na te gaan of het naast consolidatie van het natuurlijk gegroeide ook tevens een voldoende fundament biedt, waarop, in de toekomst kan worden voortgebouwd.

Een paar belangrijke punten uit het ontwerp dien ik daartoe nog te memoreeren: Vooreerst dit, dat aan iedere gemeente boven 40000 inwoners de plicht zal worden opgelegd een lyceum te stichten met minstens de 2 afdeelingen A en C of een gymnasium (Tot nu toe bestond ten opzichte der H. B. S. geen enkele gemeentelijke nerplichting, gemeenten boven 20000 inwoners waren gehouden een gymnasium te stichten, behoudens mogelijke dispensatie, die ook nu kan verleend worden). Het is minstens vreemd, dat art 29 tegenover het hyceum met afd. A (en C) alleen het gymnasinm stelt en niet het gymnasium en H.B.S. Onderwijs, ontwikkeling en beschaving lischen de verplichting tot instandhouding van een klassieke opleding, het maatschappelijk leven lischt met evendveel recht dezelfde verplichting t.a.v. H.B.S.

In de tweede plaats wijs ik nog op de nieuwe bepaling, dat aan alle scholen voor Middelbaar Onderwijs, dus zoowel lycea als H. B. S. en over een bepaald aantal uren de vrije beschikking wordt gegeven (aan de Middelbare school voor meisjes hoogstens 10 uur per week en per klas, aan de andere scholen hoogstens 6 u.).

In die uren kan al naar gelang van de behoefte derschool allerhande vakken onderwezen worden: handelscorrespondentie, huishoudelijke vakken voor meisjes, hygiëne, godsdienstonderwijs enz. De wet noemt de vakken niet, laat ze geheel over aan de keuze der school, eischt alleen goedkeuring van den minister.

Ten slotte nog deze bepaling uit art. 14 en art. 17, dat de 5-jarige H. B. S. bij ministerieel besluit in een 6-jarige kan veranderd worden en evenzoo de 3-jarige cursus van het Lyceum C met een jaar kan worden verlengd.

Trachten we nu het geheel te overzien, dan valt in de eerste plaats op de gemeenschappelijke tweejarige onderbouw van alle in het wetsontwerp genoemde scholen, behalve dan voor het Gymnasium, dat geisoleerd komt te staan naast alle andere scholen. Geen leerling zal dan meer op 12-jarigen leeftijd de beslissende keuze behoeven te doen tusschen klassieke- en niet klassieke opleiding.

De meeste, nu bestaande Gymnasia zullen bij aanneming van dit ontwerp omgezet worden in Lycea. Zie ik goed, dan zullen enkele confessioneele Gymnasia blijven bestaan en verdere enkele in de groote steden. Wanneer deze laatste Gymnasia hun geisoleerde positie goed inzien en trachten alleen die leerlingen te trekken, die reeds op jeugdigen leeftijd een uitgesproken aanleg toonen voor de gymnasiale opleiding, dan *kunnen* die scholen in en door hun isolement paarlen worden aan de kroon van ons Nederlandsch onderwijs. Blijven die Gymnasia bevolkt door leerlingen, onder wie velen met middelmatigen aanleg, velen zonder eenige geprononceerde voorkeur voor deze speciale opleiding, dan verbeuren ze hiermede hun recht op het eenzaam voortbestaan.
Hier geldt het: „De tijd zal het leeren".

Verder biedt dit ontwerp aan het algemeen vormend middelbaar onderwijs wijde perspectieven en dit vooral, wanneer men zich weet los te maken van de suggestie, dat het Lyceum het eigenlijke middelpunt van dit onderwijs moet zijn of worden. Deze suggestie, die de Wetgever ons hier opdringt, kan als een gevolg beschouwd worden van Ineenschakelingsrapport, Lyceumontwerpen van minister Heemskerk, rapport van den Onderwijsraad, alle uitnemende pleitbezorgers voor het voorbereidend hooger onderwijs, maar geen van allen voldoende doordrongen van de macht, de juistheid, het

respectable der feiten en verlangens van het praktische maatschappelijk leven.

Beschouwt men alle geprojecteerde scholen naast elkaar, steunend op den zelfden soliden onderbouw en stelt men zich voor, dat de Regeering van Haar belofte of recht, ook andere scholen aan te wijzen om op denzelfden grondslag plaats te nemen, een ruim gebruik zal maken, dat ziet men een uitnemend gefundeerd onderwijsgebouw, dat in al zijn verdiepingen te zamen woon biedt voor zeer velen. Ten aanzien van het middelbaar onderwijs, dat algemeene vorming en voorbereiding voor wetenschappelijke studie bedoelt te geven, voldoet dit project aan de al meer gestelde voorden: Het consolideert wat zich reeds ontwikkelde en biedt gelegenheid tot verderen groei.

Het Gymnasium met enkel Latijn, de splitsing der H. B. S. in de hoogste klassen, de eindelijke waardeering en regeling van de meisjes H. B. S. en van dat middelbaar onderwijs aan meisjes, dat zich meer richt naar den bijzonderen aanleg en de latere bestemming van vele meisjes, de „vrije uren" der verschillende scholen, de mogelijkheid meerdere scholen in hetzelfde verband op te nemen, al deze omstandigheden te zamen maken het ontwerp aantrekkelijk.

Dit neemt niet weg, dat in de hier te bespreken hoofdzaken naast zeer goede elementen naar mijne meening onvolkomenheden zijn aan te wijzen, zelfs van een algemeen standpunt gezien een zeer belangrijke principieele fout. Bij deze kritische beschouwing wil ik nog eerst terugkomen op de boven reeds genoemde belangrijke plaats, die het Lyceum in dit ontwerp inneemt,. Er zijn zoo langzamerhand eenige Lycea ontstaan, die door hun onderbouw, afwijkend van de bestaande schooltypen. de leerlingen de gelegenheid wilden geven de schoolkeuze een paar jaren uit te stellen. Hierdoor was men genoodzaakt H. B. S. en Gymnasium te vereenigen om werkelijk de leerlingen ook de gelegenheid tot de gewenschte opleiding te verschaffen. Op andere inrichtingen konden deze immers door het afwijkend programma niet zonder schade terecht. Maakt men nu evenwel overal den onderbouw gelijk, dan is dit argument vervallen en geen dwingende onderwijsreden noodzaken meer tot combinatie. In kleine plaatsen moge de combinatie gewenscht en economisch zijn, in groote plaatsen met groote scholen ontgaat mij bij nuchtere beschouwing de wenschelijkheid. Men stelle zich den bestaanden toestand eens voor: Het aantal leer-

lingen, dat nu het onderwijs aan de H. B. S. verlangt is, veel en veel grooter dan het aantal leerlingen van het Gymnasium. Door den gemeenschappelijken onderbouw mag men, zooals ik in het 1e Hoofdstuk besprak, wat meer leerlingen op het Gymnasium verwachten, het Gymnasium met enkel Latijn trekt ook leerlingen, maar men dient toch rekening te houden met deze omstandigheid, dat het aantal leerlingen voor de H. B. S.-opleiding veel grooter blijft. Wil men aan de Lycea een normalen vorm geven, zoodat de verschillende afdeelingen niet al te veel in sterkte verschillen, dan zal men zelfs in de groote steden met een enkel Lyceum kunnen volstaan en daarnaast verschillende H. B. S. en in stand houden".

Welke verhouding ontstaat dan tusschen het Lyceum en de H. B. S.? Door de voor het rectoraat van een Lyceum vereischte doctorale graad, die voor de H. B. S. niet vereischt wordt en door den geest, die uit het wetsontwerp spreekt, is de vrees gerechtvaardigd, dat aan het Lyceum een zekere meerwaardigheid zal worden toegekend, die ongemotiveerd en onjuist is. Neemt men hierbij in aanmerking, dat de eenhoofdige, deskundige leiding van de tegenwoordige H. B. S. en het Gymnasium te verkiezen is boven de Lyceum-leiding, dan komt het mij zeer waarschijnlijk voor, dat de groote steden hun georganiseerde H. B. S. en Gymnasium gaarne zouden behouden en het Lyceum overlaten aan kleine plaatsen en particuliere vereenigingen. Wanneer men evenwel prijs stelt op een gymnasiale opleiding, rustend op den gemeenschappelijken onderbouw, dan is dit niet mogelijk, omdat aan de afdeelingen A en B geen zelfstandig bestaan wordt gegeven. In het ontwerp worden de scholen verdeeld in „lycea, gymnasia, hoogere burgerscholen, enz." juister zou het m.i. zijn, indien bepaald werd, dat middelbaar onderwijs gegeven wordt aan: gymnasia, hoogere burgerscholen, middelbare scholen voor meisjes enz., terwijl de mogelijkheid werd opengesteld om twee of meer dier scholen te vereenigen tot een Lyceum, het geheel overlatend aan de plaatselijke behoefte, welke combinatie men wenscht te maken. Meteen zou dan de zonderlinge bepaling verdwijnen, dat twee volkomen gelijke scholen: het Lyceum C en de H. B. S. 5j in dezelfde wet verschillend genoemd worden. Veel zal nog afhangen van en kan opgehelderd worden bij de bespreking in de Tweede Kamer. Zocht de Regeering de hoofdzaak der reorganisatie in den gemeenschappelijken onderbouw en in de mogelijkheid eenige scholen te com-

bineeren, dan zal er ook weinig bezwaar tegen zijn de te sterk-bindende bepalingen omtrent het Lyceum te wijzigen en meerdere vrijheid te laten aan de natuurlijke ontwikkeling.

Reeds werd vermeld, dat de 5-jarige H. B. S. bij ministerieel besluit 6-jarig gemaakt kan worden,. Ieder herinnert zich de krachtige oppositie, die van de zijde der leeraren gevoerd is tegen de plannen van den Onderwijsraad, waarin de 6-jarige H. B. S. werd voorgesteld. De gebezigde argumenten behoef ik hier niet te herhalen, alleen dit eene: Onze sociale en economische toestand *verbiedt* iedere verlenging van den duur eener opleiding, indien niet zeer sterke onderwijsredenen tot die verlenging noodzaken. De vijfjarige school heeft het pleit nu gewonnen, maar een eenvoudige ministerieele beschikking kan dit weer ongedaan maken. Dit is niet in overeenstemming met de groote beteekenis, die een dergelijke verandering zou hebben en geeft geen waarborg ,dat bij de beoordeeling, of de wijziging noodig is, voldoende recht wordt gedaan aan de eischen, die de maatschappij aan het onderwijs kan en zelfs moet stellen. Er worden in de wet heel wat punten van veel minder belang geregeld, zoodat zoowel voorstanders van een vijfjarige- als van een zesjarige cursus eensgezind kunnen zijn in hun opvatting, dat dit onderwerp niet onttrokken mag worden aan de beoordeeling van de wetgevende lichamen.

De bovenstaande besprekingen omtrent deze beide onderwerpen uit het ontwerp tasten niet het karakter der wet aan; ik vrees, dat dit wel het geval is met het volgende, dat, al was het alleen daardoor van meer algemeene beteekenis is. Zooals in het begin van dit Hoofdstuk is meegedeeld, stelt Minister de Visser voor, het doel van het middelbaar onderwijs tweeledig te omschrijven; het moet geven:

1e algemeene vorming

2e voorbereiding voor een wetenschappelijke opleiding.

De zestigjarige ervaring met de Wet van Thorbecke heeft voldoende geleerd van welk eminent belang een juiste doelomschrijving voor de ontwikkeling van dit onderwijs is. Thorbecke had, blijkens de in het eerste Hoofdstuk voorkomende aanhalingen uit zijn Memorie van Toelichting, een zeer positieve meening omtrent het doel, dat in 1863 het middelbaar onderwijs had na te streven. Toch heeft hij artikel 1 van zijn wet in de bekende, zeer algemeene bewoordingen gehouden:

„Tot het middelbaar onderwijs worden gerekend te behooren alle vakken, welke volgens deze wet onderwezen worden aan de scholen, waarover zij zich uitstrekt."

Dat het doel van het middelbaar onderwijs nu, na 60 jaren, zich anders en scherper voor ons afteekent, spreekt wel vanzelf. Tegen een nauwkeuriger doelomschrijving zal dan ook wel niemand eenig principeel bezwaar kunnen maken. Waar evenwel deze wet weer voor een geheel nieuw, misschien zeer lang tijdperk de richtlijnen wil uitzetten, is groote voorzichtigheid geboden. Gaan we na, hierbij geleid door de beschouwingen in het eerste hoofdstuk, welk doel we nu en voor de toekomst aan het middelbaar onderwijs moeten stellen, dan staat vast, dat het zeker in de eerste plaats moet geven de in het wetsontswerp genoemde , algemeene vorming". Verder zal er ook wel weinig verschil van meening meer zijn, noch in de toekomst ontstaan over de wenschelijkheid alle „voorbereidend hooger onderwijs" bij het middelbaar onderwijs op te nemen. Maar, zoo vraag ik mij af, is dat alles, bestaat er buiten het algemeen vormend en voorbereidend hooger onderwijs niet meer middelbaar onderwijs? Volgens de gangbare opvattingen zeer zeker, zoodat we hebben na te gaan, of de beperking, die de minister hier aan het middelbaar onderwijs oplegt, juist is en ook waarschijnlijk juist zal blijven.

In het voorgaande is het middelbaar onderwijs steeds beschouwd als één der vormen, waarin het *voortgezet* onderwijs zich aan ons toont. Meermalen verdeelde ik het voortgezet onderwijs in onderwijs, dat naar zijn aard bij het middelbaar onderwijs behoort en een ander deel, dat eveneens naar zijn aard tot het lager onderwijs gerekend moet worden. Bij de steeds verder doorgevoerde differentiatie wordt deze splitsing ontegenzeggelijk voortdurend moeilijker; er komen grensgevallen, waarbij verschil van meening mogelijk en begrijpelijk wordt, al kon het criterium gevonden worden in de aan de docenten te stellen bevoegheidseischen.

Daarnaast is een ander gevolg van deze differentiatie, dat verschillende, bij elkaar behoorende scholen met speciale bestemming ontstonden, die aan het toezicht en de verdere onderwijsvoorzieningen speciale eischen stelden, zoodat dan ook sinds lang b.v. in de inspectie van het middelbaar onderwijs een differentiatie noodzakelijk werd en tot stand kwam.

Dit heeft blijkbaar gevoerd tot de opvatting om de splitsing in

lager voortgezet onderwijs en middelbaar voortgezet onderwijs los te laten en afzonderlijke wettelijke regelingen te treffen voor verschillende groepen van bij elkaar behoorende of bij elkaar te voegen vakscholen. Deze opvatting heeft al reeds geleid tot de Nijverheidsonderwijswet van 4 October 1919, tot het wetsontwerp tot regeling van het Middelbaar en Lager Landbouwonderwijs en wordt nu verder doorgevoerd in het wetsontwerp tot regeling van het Middelbaar Onderwijs, waaruit zooveel mogelijk de elementen van het Vakonderwijs geweerd zijn. Consequent doorgaande, zal nu moeten volgen een wet op het Handelsonderwijs. De Staatscommissie van 16 Mei 1918 hieeft hierover trouwens al adviezen uitgebracht, welke adviezen wijzen in de richting van een dergelijke afzonderlijke Wet, terwijl het feit, dat in het onderhavige wetsontwerp de handelsscholen niet worden genoemd, een nieuwe aanwijzing is, dat de minister ook deze meening is toegedaan.

Op deze wijze krijgen we dus voor het voortgezet onderwijs een stelsel van wetten met betrekkelijk gering onderling verband. Ons aansluitende bij de in art. 3. van de Wet van 21 Febr. 1919 S. 49 (tot instelling van een Onderwijsraad) voorkomende onderscheiding, zouden we moeten spreken van een wet op het middelbaar onderwijs en verschillende wetten op het vakonderwijs.

De reeds genoemde nijverheidsonderwijswet regelt het onderwijs aan zeer verschillende scholen, als Rijksnijverheidsscholen middelb. technische scholen, Academie'svan Beeldende Kunsten, Mijnscholen, grafische en ambachtsscholen, teekenscholen, kunstnijverheidsscholen, huishoudscholen, scholen voor vrouwel. handwerken en maatschappelijk werk, zeevaartscholen, visscherijscholen, enz.

Men ziet een bonte rij van scholen, die onderling zoozeer verschillen, dat men niet meer kan spreken van natuurlijk bij elkaar behoorende inrichtingen van onderwijs. Ik wijs hier even op om te laten zien, dat bij de practische uitwerking blijkt, dat het meergenoemde logische beginsel bij deze wettelijke indeeling niet doorgevoerd kan worden dan alleen door een veel verdergaande splitsing. Eenigszins zonderling doet het aan, dat verschillende hierboven genoemde scholen niet meer zijn „*middelbare*" scholen. De middelbare technische school, een van onze belangrijkste onderwijsinrichtingen van de latere jaren, geeft geen *middelbaar* onderwijs, doch *vakonderwijs*.

Over het handelsonderwijs komen de pennen en tongen hoe langer hoe meer in beweging. De Staatscommissie 1918 heeft in haar rapport en de daarbijbehoorende wetsontwerpen aanbevolen de oprichting van een tweejarige handels.- hoogere burgerschool met een 3jarige H. B. S. tot onderbouw. De Alg. Vereeniging voor Midd. Onderwijs heeft den minister geadviseerd de hoogere handelsscholen bij het middelbaar onderwijs in te deelen. Er gaan hoe langer hoe meer stemmen op die zich verzetten tegen de indeeling van het handelsonderwijs bij het vakonderwijs. Zoo heeft o.a. de onlangs tot professor aan de Amsterdamsche Universiteit benoemde accountant J. K. Th. Limperg als lid van de Staatscommissie 1918 in een afzonderlijke nota betoogd, dat het zoogenaamde hoogere handelsonderwijs geen vakonderwijs is. Vooral in Amsterdam, dat zijn beroemde handelsschool als een volkomen gelijkwaardige zusterinstelling der 5.j. H. B. S. tot grooten bloei heeft gebracht, voelt men het als een degradatie, wanneer haar handelsschool wordt ondergebracht bij het vakonderwijs. Bij het algemeen vormend middelb. onderwijs behoort deze school natuurlijk ook niet thuis, ze geeft een gelukkige combinatie van algemeen vormend en vakonderwijs.

Men kan natuurlijk een poging doen om deze heele kwestie, die naar ik voorzie bij een eventueele behandeling in de Kamers vrij scherpe vormen zal aannemen, terug te brengen tot een onbeteekenende naams-kwestie. Maar ik geloof, dat dit niet verstandig zou zijn. Zooals ik vroeger opmerkte, heeft het Middelbaar Onderwijs, in het bijzonder de H. B. S., een uitnemende naam gekregen. Ze is geworden het standaardtype van goed voortgezet onderwijs en gedachtig aan het: *Nomen est Omen* tracht men de goede vakschool te voorzien van het predikaat „middelbaar", terwijl men het praedikaat „ H. B. S." (voor handel b.v. of techniek) zou beschouwen als een waarborg van goed en degelijk onderwijs, als een erkenning ook van gelijkwaardigheid. De wetgever, die met deze en dergelijke, voor hem misschien futiele maar in werkelijkheid subtiele zaken niet voldoende rekening houdt, verzwakt zijn positie noodeloos.

De geprojecteerde 1e afdeeling van de 5.j. H.B.S. (en het Lyceum CI) bevat in zijn economische vakken eenige elementen van het handelsonderwijs. Stelt men zich een Gemeente voor die geen handelsschool bezit en die de „vrije uren" voor deze afdeeling geheel

gebruikt voor handelsvakken, dan krijgt deze school een vorm. die al minstens een overgang vormt naar een handelsschool. Het is zeer goed denkbaar, zelfs wel waarschijnlijk, dat over eenigen tijd in een dergelijke gemeente, aan de bedoelde school het verlangen rijst de afdeeling I nog wat te vervormen, zoodat ze meer voldoet aan de gebleken behoefte, dat dus op zeer natuurlijke, door de wet zelf in de hand gewerkte wijze de wensch opkomt om op den tweejarigen onderbouw naast de 3-jarige H. B. S. II een eveneens 3-jarige handels-H. B. S. te stichten. Dit kan volgens het voor ons liggend ontwerp niet. Zonder aan de bewoordingen der doelomschrijving geweld aan te doen, kan men van een dergelijke school niet zeggen, dat ze geeft *algemeen vormend Middelbaar Onderwijs*.

Na het bovenstaande zal het den lezer duidelijk zijn, dat de opzet onzer wetgeving voor het voortgezet onderwijs niet mijn bewondering heeft. In de uitwerking voert ze tot moeilijkheden, tot noodzakelijke inconsequenties, maar ook van uit een algemeen standpunt bezien, is die opzet aan bedenking onderhevig. Naar mijne meening, in het eerste hoofdstuk voldoende toegelicht, is het noodzakelijk, èn in het belang der maatschappij, èn in het belang van het onderwijs, zelf, ook van algemeen vormend onderwijs, van H. B. S. en Gymnasium, dat sociale en economische factoren hun invloed done gelden op de onderwijswetgeving. Ik kan mij niet onttrekken aan den indruk, dat dit bij het besproken wetsontwerp en bij onze geheele wetgeving op het voortgezet onderwijs niet voldoende het geval is. Onze nijverheidsonderwijswet met zijn sterk gedifferentierde inspectie waarborgt regeeringsbelangstelling en krachtigen regeeringssteun voor dit speciale onderwijs, waarborgt, dat hier genoemde factoren wel in rekening worden gebracht; waarom ze dan ook niet de volle maat gegeven bij de beoordeeling van het algemeen vormend middelb. en voorbereidend hooger onderwijs? De bevoorrechte plaats, die toegekend wordt aan het Lyceum, de te geringe beteekenis, die gehecht wordt aan den 5- of 6-jarigen duur der H. B. S., het ontbreken van de mogelijkheid voor het handelsonderwijs om zich binnen het kader van deze wet te ontwikkelen, aldeze omstandigheden wijzen in dezelfde richting, worden veroorzaakt door dezelfde., naar mijn opvatting te eenzijdige vooropstellingen en adviezen.

Het spreekt wel vanzelf, dat bij de behandeling van dit wets-

ontwerp niet incidenteel de genoemde opzet van de wetgeving op het voortgezet onderwijs gewijzigd kan worden. Dat zou tot de zonderlinge consequentie voeren, dat de nijverheidsonderwijswet en het wetsontwerp op het Landbouwonderwijs moesten ingetrokken worden. In het begin van dit Hoofdstuk is trouwens al aangegeven, dat dit wetsontwerp uitnemende elementen bevat, zoodat vooral ook met het oog op de urgentie van deze reorganisatie wel niemand op algeheele verwerping van dit ontwerp zal willen aansturen, noch op intrekking in afwachting van nieuwe plannen. Indien slechts de belemmeringen, die het ontwerp aan verdere normale ontwikkeling in den weg legt, kunnen worden verwijderd, dan zou al veel, zoo niet alles gewonnen zijn. Ten aanzien van de doelomschrijving is het denkbeeld voor mij bijzonder verleidelijk om de oude redactie van Thorbecke's wet te herstellen. Deze zou ruimte laten om op den gemeenschappelijken onderbouw verder op te bouwen wat men wenschelijk acht, een mogelijkheid, die nu uitgesloten wordt. Wenscht men dit niet, dan zou de schrapping van het woord „algemeene" in „algemeene vorming van hen die meer kennis behoeven dan het lageronderwijs geeft doch geen bepaalde wetenschappelijke opleiding noodig hebben", of de vervanging door: „*verdere* vorming" al voldoende zijn, om het wetsontwerp de noodige soepelheid te verleenen.

Hiernaast wensch ik nog mijn pleidooi te houden voor een andere, meer algemeene regeling van het voortgezet onderwijs. Hierbij stel ik me voor één wet, regelende het geheele voortgezet onderwijs. Dit worde nader onderscheiden in.

a. middelbaar onderwijs, voorbereidend voor een bepaalde wetenschappelijke opleiding;

b. algemeen vormend middelbaar onderwijs;

c. middelbaar vakonderwijs, dat naast algemeen vormend middelbaar onderwijs ook voorbereiding geeft voor bijzondere ambten, beroepen of bedrijven.

d. lager vakonderwijs, dat naast algemeen vormend lager onderwijs ook voorbereiding geeft voor bijzondere ambten, beroepen of bedrijven.

e. vakonderwijs.

Nu het vakonderwijs gedeeltelijk wettelijk geregeld is en voor het overige deel adviezen en wetsontwerpen al in gereedheid zijn gebracht, moet het mogelijk zijn, om een geheel te ontwerpen van

wat nu te los naast elkaar komt te staan. Tal van bezwaren, die nu bij het wetsontwerp op het middelb. ond. aan den dag treden, zouden door een algemeene regeling te ondervangen zijn; het overzicht, dat al moeilijker gaat worden, zou er aanzienlijk door gebaat zijn, nauwer contact tusschen de verschillende onderdeelen zou er het gevolg van zijn.

Het komt mij voor, dat de voordeelen zoo groot zouden zijn, dat ik aan hen, die hierin een beslissende stem hebben, in ernstige overweging zou willen geven, althans de mogelijkheid van een dergelijke algemeene regeling te doen onderzoeken.

Hoofdstuk III

Voortgezet Onderwijs in Indië.

„Want aanpassing aan de eischen van het maatschappelijk ontwikke-
„lingsproces is en blijft voorwaarde en toets voor een levensvatbaar
„onderwijsbeleid, dat slechts *volgend* zijn aandeel in de *leiding* van het
„ proces kan hebben".

(Uit de rede door den Dir. van O. en E. gehouden bij de opening van de A. M. S. afd. B te Djokjakarta.)

Het dualisme, dat onze geheele Indische maatschappij in al zijn cultuur-uitingen kenmerkt, treedt bij het onderwijs wel zeer sterk aan den dag. Naast een op Westersche leest geschoeid, gedeeltelijk zelfs naar Nederlandsch model gecopieerd onderwijs staan de specifiek Inlandsche scholen, die zich te richten hebben naar wat de Inlandsche maatscdappij vraagt aan ontwikkeling en voorbereiding voor ambten en beroepen. Het eerste, het zoogenaamd „Europeesch" onderwijs, vraagt en behoeft vergelijking met het Nederlandsche Onderwijs. De billijkheid eischt, dat we bij een mogelijke vergelijking twee omstandigheden in het oog houden:

Vooreerst kan dit onderwijs zich hier in vele opzichten niet zelfstandig ontwikkelen, daar het den leerlingen de gelegenheid moet bieden met zoo weinig mogelijk tijdsverlies over te gaan naar de gelijksoortige scholen in het Moederland. In de tweede plaats vormen de Europeanen in Indië nergens een beeld, zelfs niet een zeer verkleind beeld van de Hollandsche maatschappij. Allerlei groepen uit de burgerij, die ginds in hun onderlinge samenwerking, ook in hun onderlingen strijd te zamen het volksbeeld vormen, ontbreken

hier geheel of staan in hun sterkteverhoudingen en verband geheel anders tegenover elkaar. Het grootste verschil wordt wel veroorzaakt door het geheel ontbreken van den Westerschen handwerksman, waardoor het Indische leven niet kent de stuwende kracht, die uitgaat van de breede scharen uit arbeiders en kleine burgerij, die voor zich zelf en voor hun kinderen vragen naar meer ontwikkeling en beter onderwijs.

Het is dan ook niet te verwonderen, dat dit Europeesch onderwijs een indruk van onvolkomenheid en matheid maakt op den onderwijsman, die het Nederlandsche onderwijs gedurende vele jaren diende en daar meeleefde met de illusies en teleurstellingen, die blijk geven van leven en ontwikkeling. Alleen een krachtige, welbewuste en vooruitziende leiding kan eenige compensatie geven tegenover deze ongunstige omstandigheden.

In de boven aangehaalde rede zegt Mr. Creutzberg, dat het onderwijs slechts volgend zijn aandeel in de leiding van het maatschappelijk ontwikkelingsproces kan hebben. Het Indische Europeesch Onderwijs moet zoozeer volgen, dat helder inzicht en een, ondanks de natuurlijke afhankelijkheid bewaard, eigen initiatief noodig zijn, om in en door een juist volgen nog de zoo zeer gewenschte leiding te kunnen geven.

Voortgezet onderwijs wordt in Indië gegeven aan hoogere burgerscholen, algemeene middelbare scholen, technische scholen, m.u.l.o. scholen, vakscholen ter opleiding van Inlandsche bestuursambtenaren, rechtskundigen en geneeskundigen, landbouwscholen, handelsscholen, opleidingsscholen voor onderwijzers, een zeevaartschool en eenige leergangen ter opleiding van apothekersbedienden, analysten en controleurs voor de volksgezondheid.

Gaat men de verschillende scholen na, wat hun inrichting, bestemming en aantal betreft, dan blijkt, dat alleen Batavia voor den Europeeschen leerling een voldoende keuze van inrichtingen voor voortgezet onderwijs biedt. Naast de reusachtige H. B. S. met 5.j. cursus, een Bijz. H. B. S. voor Meisjes, een bloeiende H. B. S. met 3.j.C. met daaraan verbonden Handelsschool, een Technische school, een Ambachtsschool en verschillende bijzondere leergangen. Daarnaast maken de andere groote steden van Java een poveren indruk. H. B. S., Technische school en M.U.L.O. school zijn daar vrijwel de eenige scholen, terwijl op kleinere plaatsen en in de Buiten-

bezittingen de M.U.L.O. school de eenige troost en toeverlaat is.

Wanneer ik hieruit de conclusie trek, dat het voortgezet Europeesch onderwijs in Indië in zijn geringe differentiatie nog zeer onvolkomen is, dan bedoelt deze uitspraak niet in de eerste plaats te zijn een kritiek op het gevoerde onderwijsbeleid, doch het constateeren van een feit, dat ieder, die algemeene beschouwingen over dit onderwijs wil houden, heeft te aanvaarden. De oprichting der M.U.L.O. scholen en der A.M.S., de afzonderlijke inspectie, onlangs ingesteld voor het Technisch Onderwijs, zijn gewichtige gebeurtenissen ,die wijzen op een streven der Regeering naar meerdere differentiatie, De door particulier initiatief tot stand gekomen Technische Hoogeschool oefent op de verdere ontwikkeling van het voortgezet onderwijs een krachtigen stimulans uit. De bezuinigingswind, die op dit oogenblik over onze gewesten waait, is niet bevorderlijk aan een snellen groei, belet zelfs menig lot, dat op uitbotten stond, alle verdere ontwikkeling. Hierdoor is deze tijd al zeer ongeschikt, om aan te dringen op oprichting van nieuwe scholen naast de bestaande, bijzonder geschikt is ze evenwel om het geheel eens rustig te overzien en na te gaan of het tegenwoordig voortgezet onderwijs voldoet aan billijke onderwijskundige eischen en vooral of het beantwoordt aan wat de maatschappij ervan vraagt. Dit onderzoekt blijft zelfs binnen de grenzen van een gezonde bezuinigingspolitiek, omdat het tevens kan aangeven, op welke wijze met de beschikbare geldmiddelen en onderwijskrachten het grootste nuttige rendement kan verkregen worden.

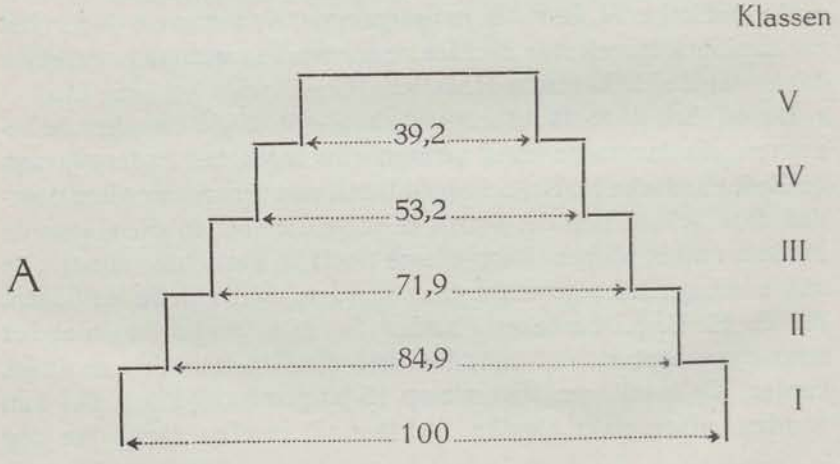
De Indische H. B. S. is in programma, eindexamen, de aan het einddiploma toegekende rechten, enz. een zoo getrouw mogelijke copie van de Hollandsche H. B. S.

Boven heb ik reeds uiteengezet, hoe naar mijne meening de bezwaren, die langzamerhand gerezen zijn tegen het onderwijs aan de Nederlandsche H. B. S., in hoofdzaak veroorzaakt worden, doordat deze school bezocht wordt door vele leerlingen, die niet op de H. B. S. thuis hooren, voor wie ze nooit is gesticht, voor wie ze ook nooit geschikt gemaakt mag worden. Dat zijn de leerlingen, die de H. B. S. bezoeken, omdat in hun omgeving niet het schooltype bestaat, dat voor hen het meest gewenschte zou zijn, verder die leerlingen, van wie op 12-jarigen leeftijd nog niet kan worden uitgemaakt, welke richting ze moeten gaan; dan nog

diegenen, die naar de H. B. S. gezonden worden door de te sterke voorkeur, welke hun ouders aan deze school geven, een voorkeur, soms zoo sterk, dat men het bijna als een schande zou voelen, wanneer de zoons de H.B.S. niet bezochten.

Al de hierin genoemde omstandigheden bestaan in Indië evenzeer, sommige nog in veel sterkere mate dan in Holland. Het aantal scholen is hier veel geringer en de voorkeur voor de H. B. S. veel sterker, soms tot in het belachelijke opgevoerd. Dit komt tot uiting in het abnormaal groote aantal leerlingen, dat slechts een deel van den 5-jarigen cursus kan volgen.

De onderstaande graphische voorstellingen geven een beeld van de aantallen leerlingen, die op de Hollandsche en de Indische 5.j. H. B. S. de verschillende klassen bevolken. De figuren geven den toestand weer van 1 Jan. 1920, de getallen zijn ontleend aan de tabellen van Dr. J. Hoogstra in het Jaarboekje van de Nederland sche Vereeniging van leeraren en aan het Algemeen Verslag van het Onderwijs in Ned.-Indië. De aangegeven getallen zijn de berekende verhoudingsgetallen, uitgaande van het getal 100 voor de eerste klas. Opgemerkt moet nog worden, dat Dr. Hoogstra het normale jaarlijksche accres door bevolkingstoename op 8% meent te mogen stellen, zoodat een ideale toestand zou weergegeven worden door de getallen 100, 92.6, 85.8, 79 en 73.5.

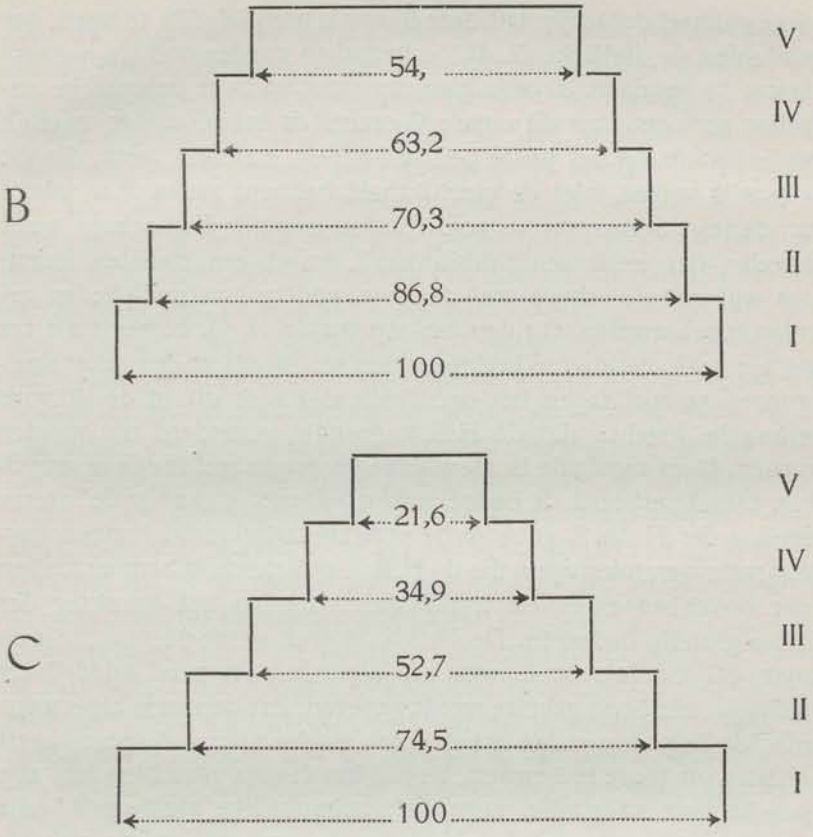

Fig. A geeft een beeld van de gemiddelde schoolbevolking in de verschillende klassen van alle rijks-en gemeentelijke hoogere burgerscholen met 5.j. cursus in Nederland.

Fig. B geeft dit beeld voor de scholen in de groote steden: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Groningen, Haarlem en Arnhem.

Fig. C geeft op dezelfde schaal een voorstelling van den toestand aan de Indische H. B. S.

Uit de eerste twee figuren blijkt, dat de H. B. S. in de groote steden van Nederland een veel normaler vorm heeft dan verder in de kleinere plaatsen, welk verschil ik voornamelijk meen te mogen toeschrijven aan de veel grootere schoolkeus in die groote steden. De Indische H. B. S. van de derde figuur toont hier zijn abnormalen

vorm wel heel duidelijk. Uit deze figuur is onmiddellijk te lezen, dat honderden de Indische H. B. S. bezoeken zonder ooit de hoogere klassen te bereiken. Ik wijs hier nog weer op twee belangrijke nadeelige gevolgen van dit euvel: Vooreerst is het bijzonder moeilijk het onderwijs op het juiste peil te houden, wanneer velen, die dit onderwijs volgen, niet de geschiktheid hebben, welke deze school van de leerlingen moet vergen. En dan nog dit: Een school, waar zoovelen der leerlingen „mislukken", krijgt een slechten naam; men wijt aan de school, wat aan heel andere omstandigheden geweten moet worden. Op den toeloop tot de H. B. S. heeft dit tot nog toe geen merkbaren invloed, maar wel wordt er een zeker wantrouwen gewekt tegen het onderwijs, dat zich uit in de dikwijls herhaalde klacht, dat de H.B.S. grondig veranderd zou moeten worden. Deze conclusie is, steunende op een geheel foutieve grondslag, totaal verkeerd. 'k Bedoel natuurlijk niet, dat er in de interne regeling der H. B. S. geen verbeteringen aangebracht kunnen worden, maar veranderingen, die de H.B.S. ook geschikt zouden maken voor bovenbedoelde vele „mislukten" zouden het karakter der school grondig bederven. De H.B.S. is geen passe-partout, ze is en moet blijven de school, waar een algemeen vormend middelbaar onderwijs van hoog gehalte wordt gegeven, dat den naar algemeene ontwikkeling strevenden mensch een voldoenden ondergrond geeft om later op voort te bouwen, terwijl het tevens grondslag kan zijn voor hoogere vakstudie, voor wetenschappelijke studie ook, mits deze geen speciale voorbereiding in de eene of andere richting eischt.

Een zuivere interne onderwijshervorming kan het groote euvel der Indische H.B.S. niet verbeteren.

Het spreekt wel vanzelf. dat bij een verder onderzoek in de eerste plaats de beteekenis van de in Holland aanhangige reorganisatie voor Indische toestanden moet worden nagegaan. Welke amendementen ook op het, in het vorige hoofdstuk besproken, wetsvoorstel zullen worden ingediend, welke wijzigingen de Minister misschien zelf nog zal aanbrengen, we mogen verwachten, dat ongerept zullen blijven deze kardinale punten: de voor alle middelbare scholen gemeenschappelijke onderbouw en de mogelijkheid om verschillende, op dien onderbouw opgetrokken scholen in één verband samen te brengen.

Krijgen deze bepalingen wettelijke sanctie, dan is het onmiddel-

lijke en noodzakelijke gevolg, dat het onderwijsprogram der Indische H.B.S. zoodanig gewijzigd wordt, dat het overeenkomt met het Hollandsche. Deze wijzigingen zijn niet zoo ingrijpend, dat het groote publiek daarvan veel bemerkt. De verschuiving van de keuze en de daarmede in zoo nauw verband staande beroepskeuze tot het eind van den onderbouw heeft alleen beteekenis voor die leerlingen, die na deze twee jaar naar Holland gaan om daar hun keuze te bepalen. Hier bestaan nu eenmaal niet de scholen, die door omvorming met de hoogste klassen der H.B.S. een Lyceum kunnen vormen. Men kan die scholen natuurlijk gaan stichten en door den gemeenschappelijken onderbouw zullen de kosten van oprichting en instandhouding zoowel als de moeilijkheden bij het verkrijgen der gewenschte leerkrachten minder zijn dan te voren De hoogere burgerscholen in Indië zijn echter in hun tegenwoordigen vorm niet geschikt om vervormd en uitgebreid te worden tot Lycea (Hierbij denk ik me het Lyceum liefst in de algemeene beteekenis, die ik er reeds vroeger aan hechtte, niet in den beperkten zin van minister de Visser's ontwerp).

Wil men er Lycea van maken, dan moeten ze alle gesplitst worden in minstens twee scholen. Dit op zich zelf is geen onoverkomelijk bezwaar tegen de bedoelde omvorming, integendeel, indien aangetoond kon worden dat de oprichting van Lycea *het* middel was om het middelbaar onderwijs te doen beantwoorden aan de eischen van den tegenwoordigen tijd en van de naaste toekomst, dan zouden we het moeten toejuichen, dat we hierin een nieuw argument hadden om aan te dringen op een splitsing, die aan de Indische H.B.S meer normale proporties zou hergeven. Noodzakelijke onderwijshervormingen vallen gelukkig nog volgens de uitgesproken meening der Indische regeering buiten het terrein, waar de algemeene bezuiniging nieuwe uitgaven verbiedt. Daarvoor is de maatschappelijke beteekenis en de produktiviteit dezer uitgaven te groot.

Oprichting van één of meerdere Lycea zou ons kunnen brengen een klassieke opleiding. aansluitend bij den onderbouw, een meer uitgebreid handelsonderwijs, middelbaar technisch onderwijs, enz., alle waardevolle gevolgen, maar de H.B.S. zou niet ontlast worden van de vele leerlingen, die er niet hooren en voor wie het verblijf op de H.B.S. een désillusie is. Deze zouden dan toch naar den onderbouw gaan en, zonder eindonderwijs te hebben genoten, na één

of meerdere jaren hun verdere studie moeten opgeven. Een gezonde reorganisatie van het middelbaar onderwijs kan zich niet uitsluitend bepalen tot de *middelbare* scholen, maar moet zich uitstrekken over het geheele voortgezet onderwijs, waarvan het slechts één deel, al is het dan een uiterst belangrijk deel vormt. Doet men dit niet, dan verbetert men de bovenste verdiepingen van dit onderwijsgebouw, maar laat de zwakke plekken in de grondslagen bestaan.

Voor de toelating tot de H.B.S. wordt in de eerste en voornaamste plaats geëischt een verklaring van het Hoofd eener Lagere School dat de leerling voldoende lager onderwijs heeft genoten en geschikt geacht wordt om het onderwijs op de H.B.S. te volgen (of de leerling moet een volledig toelatingsexamen afleggen, wat zeker een niet minder zware eisch is).

Krijgt een jongen of meisje deze verklaring niet en evenmin een verklaring, toelating gevende tot de M.U.L.O. school (of wenschen de ouders, wat dikwijls voorkomt, hun kind niet naar laatstgenoemde school te zenden), dan zit er in den regel niet veel meer op, dan een jaar te wachten en het dan nog eens te probeeren. Eenvoudige handelsscholen, handelscursussen, ambachtsscholen of in het algemeen Indische nijverheidsscholen, ze bestaan hier bijna niet, zoodat de weg om door deze scholen een nuttig lid der maatschappij te worden en met opgewektheid datgene te leeren en later in praktijk te brengen, waartoe natuurlijke aanleg en verstandelijke vermogens menig kind als voorbestemmen, vrijwel afgesloten is. Dit voert mij tot mijn eerste conclusie, dat *het noodig is, zoowel in het belang der maatschappij, als in het belang der individuën en ook in het belang van een normale ontwikkeling van het geheele voortgezet onderwijs, dat overal scholen voor eenvoudig vakonderwijs en voortgezet lager onderwijs worden opgericht.*

Indien dit gebeurt, dan kan aan menig kind een ellendige tijd bespaard worden, een tijd, die op een jong karakter soms grooter nadeeliger invloed uitoefent dan men zoo oppervlakkig zou denken, terwijl de maatschappij er slechts bij kan winnen, wanneer deze jonge-menschen op normale wijze tot hun juiste bestemming gevoerd worden (Ik heb hierbij in het bijzonder het oog op volbloed Europeesche kinderen, voor wie het onderwijs op Indische vakscholen niet toegankelijk of niet gewenscht is).

Op de boven besproken eerste en voornaamste eisch van toela-

ting tot de H.B.S. volgt nog een tweede: Een examen in de Nederlandsche taal, dat ook de leerlingen in het bezit van de bedoelde „verklaring" moeten afleggen. Dit examentje moet opgevat worden als een poging om althans een deel der leerlingen, die ook in hun eigen belang beter deden een andere onderwijsinrichting te kiezen, van de H.B.S. te weren.

Voor Indo- Europeanen, Indonesiërs en Chineezen, voor al diegenen, die hun opleiding tot den volwassen leeftijd en ook hun later beroep in Indië moeten vinden, is de opleiding langs de M. U. L. O. school, eventueel gevolgd door de A.M.S. bijna altijd te verkiezen boven de H.B.S., al was het alleen maar, omdat daar rekening gehouden wordt met de moeilijkheden, die vele dezer jongelui natuurlijkerwijs met de Nederlandsche taal hebben. Dit neemt niet weg, dat voor velen de H.B.S. de meest begeerlijke school is en blijft en dat niet alleen voor de begaafde kinderen, die op de H.B.S. een uitnemend figuur maken en die niemand zal willen weren, maar ook voor de middelmatigen en daar nog beneden staanden, die, zij het ook met moeite en na lange voorbereiding, wel aan de eischen van toelating kunnen voldoen, maar het na eenigen tijd toch moeten opgeven. Daarbij komt nog dat sommigen ook nooit de bedoeling hebben, de geheele H.B.S. af te loopen, doch tevreden zijn, indien ze slechts eenige jaren de pet met gouden koord hebben gedragen. Het bovengenoemde examen in Nederlandsche taal geeft natuurlijk wel eenige schifting, maar toch lang niet voldoende, terwijl het kan leiden tot het ongewenschte en onbillijke gevolg, dat het anderen van de H.B.S. weert voor wie voorloopig deze school de eenigst aangewezene is. Zonder me nu hier te mengen in den strijd, die in leeraarskringen gevoerd wordt over de vraag of dit examen niet afgeschaft, of althans veranderd moet worden, kan ik hier toch wel als een communis opinio constateeren, dat ieder dit examentje gaarne zou geven voor een andere regeling, waardoor op meer natuurlijke en afdoende wijze de beoogde schifting tot stand gebracht zou worden.

Alvorens hierop nader in te gaan, komt het me gewenscht voor, eenige aandacht te schenken aan de M.U.L.O. school. We komen hierbij op het grensgebied tusschen Europeesch en Inlandsch voortgezet onderwijs. De school moge in zijn tegenwoordigen vorm hoofdzakelijk bedoeld zijn voor en zich ook richten naar de behoeften van de niet Europeesche bevolking, de feitelijke toestand was

op 1 Jan. 1920 deze, dat slechts 42,4% der geheele schoolbevolking der 15 openbare scholen behoorde tot niet Europeeschen landaard. In de verhouding is waarschijnlijk in den loop der laatste twee jaren eenige verandering gekomen, maar zeer zeker wordt ook nu nog de M.U.L.O. school bezocht door een zeer sterk contingent Europeesche kinderen. Voor zoover deze hier eindonderwijs zoeken, zullen ze hier zeker het gezochte vinden. Diegenen echter, die, in hun omgeving niet in de gelegenheid zijn een H.B.S. te bezoeken, naar de M.U.L.O. school gaan als de voor hen eenigst bereikbare inrichting van voortgezet onderwijs, komen later dikwijls in groote moeilijkheden. Blijven ze in Indië, dan biedt de A.M.S. hun een uitnemende gelegenheid voor verder onderwijs, gaan ze evenwel naar Holland, dan missen ze de noodige aansluiting voor verdere ontwikkeling. Gezien het groote percentage Europeesche leerlingen, moet met deze omstandigheid zeer zeker rekening gehouden worden.

De M.U.L.O. school heeft in het bijzonder voor de leerlingen van hier inheemschen landaard een drieledige taak. Ze moet een afgerond eindonderwijs geven, voorbereiden voor de hoogere Inlandsche vakscholen en voorbereiden voor de verschillende afdeelingen der A.M.S. Blijkens de ervaring is dit mogelijk, al kan niet ontkend worden, dat de voorbereiding voor verdere studie aan het programma der school eischen oplegt, die aan een instituut voor uitsluitend eindonderwijs in een driejarigen cursus stellig niet opgelegd zouden worden. Er gaan dan ook al stemmen op, die aandringen op een verandering, die dan een splitsing der school zou beteekenen naar de verschillende bestemming der leerlingen. De school biedt evenwel in zijn tegenwoordigen vorm het groote voordeel, dat de definitieve keuze van de later te volgen richting wordt uitgesteld tot heteind van den geheelen cursus. Dit voordeel mag natuurlijk niet zonder dringende noodzaak prijsgegeven worden, zoodat een geheele splitsing der school vanaf het eerste leerjaar zeer bedenkelijk zou zijn. Alleen tegen een splitsing aan het eind van het tweede leerjaar zouden geen groote bezwaren bestaan, omdat dan aanleg en geaardheid der leerlingen wel voldoende duidelijk aan den dag zijn getreden.

Bij den aanvang van den cursus 1919 — 1920 zijn de bestaande Openbare Muloscholen in verband met de toegevoegde nieuwe bestemming omgezet in Mulo-afdeelingen der Algemeene Middelbare

School. Hierdoor zijn deze scholen gestempeld tot middelbare scholen, wat ook in overeenstemming is met het „verslag van de Commissie van advies inzake aanpassend middelbaar (voorbereidend hooger) onderwijs in Nederlandsch-Indië".

Dit is evenzeer in overeenstemming met het tegenwoordige karakter der scholen, die het best vergeleken kunnen worden met de Nederl. H B. S. met 3-jarigen cursus. Bij de omvorming der Muloscholen in 1919 is de Regeering niet ingegaan op de eischen, die bovengenoemde Commissie in § 35 van haar verslag aan de bevoegdheden der docenten van de eerste Afdeeling der A.M.S. meent te moeten stellen, terwijl deze scholen bij het lager onderwijs zijn ingedeeld gebleven.

Dit laatste biedt ongetwijfeld eenige voordeelen, doch ook voor de hand liggende nadeelen. Het geeft de school een halfslachtig karakter en is niet bevorderlijk aan een nauw contact tusschen onder- en bovenbouw. Dit laatste komt in de verordening op de A.M.S. duidelijk tot uiting,. En dan nog wordt de school hierdoor gedeprimeerd en dit vooral in de oogen van de ouders, die aan de H.B.S. de voorkeur blijven geven.

'k Noemde boven de Muloschool het grensgebied tusschen Europeesch en Indisch middelbaar onderwijs. Ze is dit, wat den landaard der leerlingen betreft, ze is dit niet, wanneer we letten op hare inrichting als middelbare school. Dan behoort ze zuiver tot het Indische middelbaar onderwijs. Scherp gescheiden staan deze twee naast elkaar, overgang van de eene school naar de andere geschiedt niet dan ten koste van tijdverlies, dat dikwijls zoo groot is, dat de leerling, die op de eene inrichting niet op zijn plaats is, slechts zelden daarna de andere volgt en tot het eind zal afloopen. De keuze ook tusschen deze zoo zeer van elkaar verschillende richtingen en scholen van Europeesch en Indisch middelbaar onderwijs is op den leeftijd, waarop de leerlingen de lagere school verlaten, voor velen moeilijk. Een verkeerde keus wreekt zich onherroepelijk, strekt tot schade voor het individu, strekt ook tot schade aan de maatschappij.

Bovenstaande beschouwingen hebben mij gevoerd tot de vraag, of er niet een brug te slaan zou zijn tusschen het Europeesch en het Indisch middelbaar onderwijs. In het voortgezet onderwijs, in het vakonderwijs zoowel als in het algemeen vormend middelbaar onderwijs en het voor hooger onderwijs voorbereidend middelbaar

onderwijs moet een zoo sterk mogelijke divergenti een differentiatie bestaan, in Indië sterker nog dan in Holland, maar deze divergentie moet zoo lang mogelijk uitgesteld worden. Het Indische middelbaar onderwijs is niet uitsluitend voor Inlanders en Vreemde Oosterlingen., evenmin als het Europeesche M.O. uitsluitend bestemd is voor den Europeaan. Voor vele Indo- Europeanen en ook voor die Europeesche jongens, die zich gaan voorbereiden voor een latere Indische loopbaan geeft de A.M.S. een uitnemende voorbereiding. Maar dan moet de gelegenheid geschapen worden om na grondig onderzoek van aard en aanleg van den leerling te beslissen welke richting voor hem de juiste is.

Mijn bovenstaande vraag, of er een brug te slaan zou zijn tusschen beide onderwijsrichtingen, kan ik nu nader precisieeren als: *Is een gemeenschappelijke onderbouw mogelijk voor Europeesch en Indisch middelbaar onderwijs?*

Het wil mij voorkomen, dat dit zeer wel mogelijk zou zijn niet alleen, maar zelfs zonder zoo ingrijpende veranderingen, dat deze langen tijd van voorbereiding eischen, terwijl de voordeelige gevolgen van een dergelijke reorganisatie zoo vele zijn, dat ze à priori niet alle kunnen overzien worden. Alvorens op deze gevolgen nader in te gaan, is het noodig een korte uiteenzetting te geven van de wijze, waarop die gemeenschappelijke onderbouw ingericht en geoutileerd zou kunnen worden.

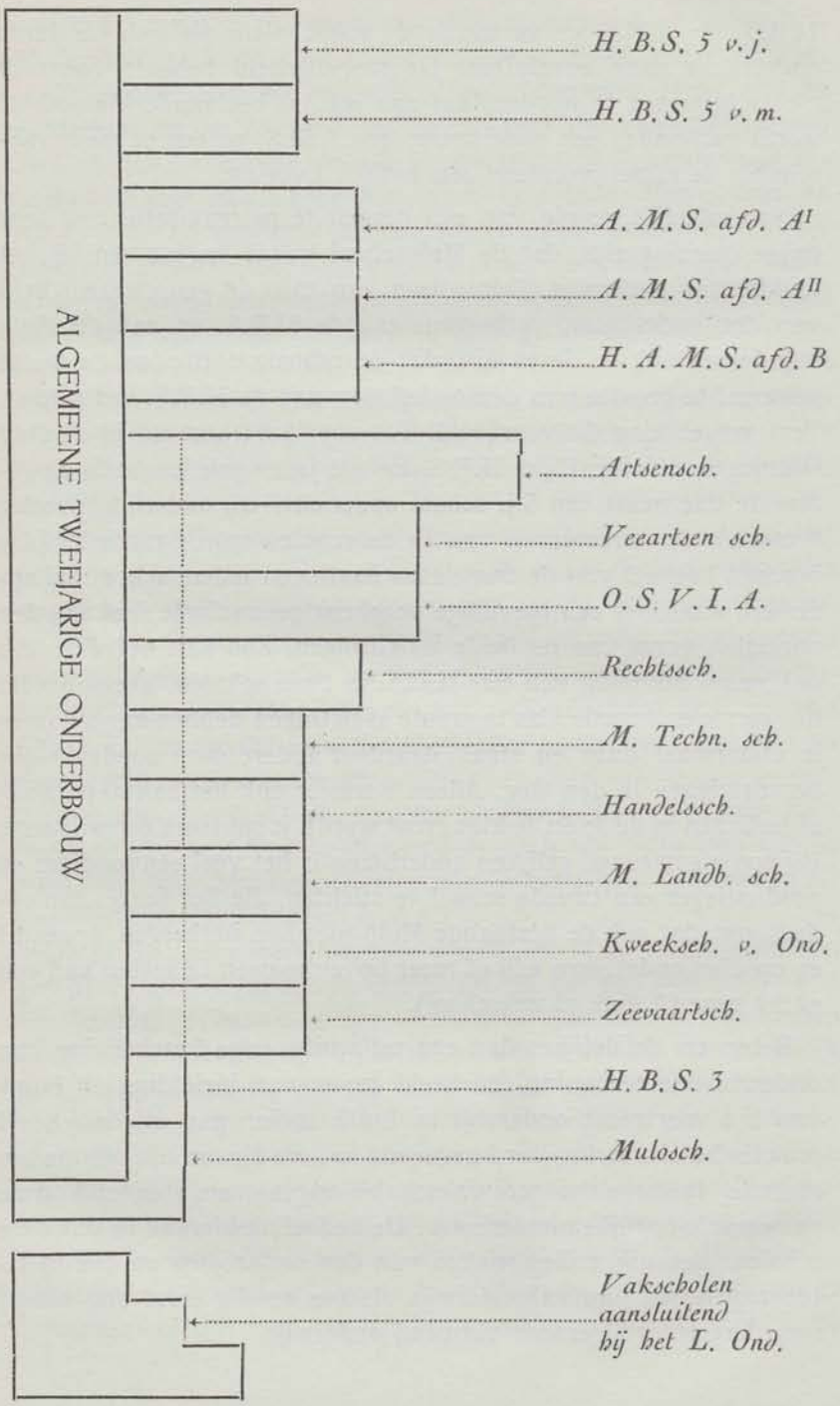
Deze onderbouw stel ik me voor als een tweejarige cursus, verbonden aan iedere H.B.S. (of Lyceum) doch ook verbonden aan de tegenwoordige Muloschool (en zoo plaatselijke toestanden dit wenschelijk maken aan een A.M.S.)

De H.B.S. verandert hierdoor weinig, de Mulo meer. Deze zou gesplitst moeten worden in één afdeeling, die van den beginne af die leerling opneemt, welke uitsluitend eindonderwijs verlangen te ontvangen, terwijl het diploma van deze afdeeling waarschijnlijk toegang kan blijven geven tot verschillende vakscholen. Daarnaast zou een tweejarige cursus staan met een eenigszins afwijkend programma: de onderbouw. Dit programma wijkt niet zooveel af, of aan betrekkelijk kleine scholen kunnen de leerlingen van beide afdeelingen voor het grootste deel hetzelfde onderwijs ontvangen. Voor sommige vakken (Wiskunde en Vreemde talen) is splitsing noodzakelijk. Aan het eind van dezen tweejarigen onderbouw kunnen de leerlingen kiezen tusschen het eindonderwijs der Muloschool, de

H.B.S., de A.M.S. en verschillende vakscholen, die zich bij dezen onderbouw gaan aansluiten. De mogelijkheid behoeft volstrekt niet uitgesloten te worden, dat aan een nu bestaande Muloschool wordt verbonden een onderbouw, een A.M.S. en een of meer vakscholen ,te zamen vormend een Indisch Lyceum.

Noodzakelijk gevolg van een dergelijke reorganisatie zou naar mijne meening zijn, dat de Muloschool wordt opgenomen bij het middelbaar onderwijs. Dàn alleen kan men de gelijkwaardigheid van den onderbouw, verbonden aan de H.B.S. en aan de Mulo stipuleeren ook in dezen zin, dat de schoolautoriteiten de meest gewenschte grootte van den onderbouw aan de H.B.S. vaststellen. Ter vergelijking dit voorbeeld: Tot voor kort bestond in de stad Groningen één 5.j. Rijks H.B.S. Eenige jaren geleden heeft de gemeente daarnaast een 5.j. school opgericht. Bij onderling overleg tusschen de directeuren van beide scholen wordt nu ieder jaar bepaald hoeveel van de toegelaten leerlingen iedere school zal opnemen, waardoor een toevallige voorkeur geen schade doet aan den normalen vorm van de beide inrichtingen. Zoo kan het dan hier ook gaan. Splitsing van een H.B.S. in twee scholen, alleen omdat de eerste en tweede klas te groote afmetingen hebben aangenomen is abnormaal duur en staat daardoor andere meer noodzakelijke hervormingen in den weg. Alleen wanneer ook het aantal parallelafdeelingen in de 3e en 4e klas groot wordt, is splitsing gemotiveerd. Bij een algemeenen gelijken onderbouw is het veel eenvoudiger en productiever een tweede school te stichten, die het teveel aan onderbouw, dat ook de bestaande Mulo niet kan herbergen, opneemt en op dien onderbouw één of meer bovenbouwen te zetten van een ander type (A.M.S. of vakschool).

Beter en duidelijker dan een zelfs uitvoerige beschrijving kan onderstaande teekening een beeld geven van inrichting en bouw van het voortgezet onderwijs in Indië, indien aan dit denkbeeld praktische uitvoering werd gegeven. In deze figuur zijn ook de bestaande Indische hoogere vakscholen opgenomen, steunend op de gemeenschappelijken onderbouw. De bedoeling hiervan is, dat deze scholen gebruik zullen maken van den onderbouw en hierbij laten aansluiten hun vakonderwijs of, zoo noodig eerst nog één of meerdere jaren algemeen vormend onderwijs.

ALGEMEENE TWEEJARIGE ONDERBOUW
H. B. S. 5 v. j.
H. B. S. 5 v. m.
A. M. S. afd. A I
A. M. S. afd. A II
H. A. M. S. afd. B
Artsensch.
Veeartsen sch.
O. S. V. I. A.
Rechtssch.
M. Techn. sch.
Handelssch.
M. Landb. sch.
Kweekseh. v. Ond.
Zeevaartsch.
H. B. S. 3
Mulosch.
Vakscholen aansluitend bij het L. Ond.

De stippellijn in de figuren der vakscholen duiden op de mogelijkheid deze scholen in plaats van direct bij den onderbouw, bij een 3.j. H.B.S. of een Muloschool te doen aansluiten.

De verschillende afdeelingen der A.M.S. zijn in deze figuur vierjarig geteekend, dit in overeenstemming met den tegenwoordig ook in totaal zesjarigen duur der opleiding. Dit zou neerkomen op het verplaatsen van één leerjaar van de tegenwoordige Mulo naar de A.M.S. Daarbij dient overwogen te worden, of alle afdeelingen dan een vierjarigen cursus moeten verkrijgen, óf dat het misschien mogelijk is b.v. de afdeeling B driejarig te laten. Het is hier niet de plaats en nu niet de tijd, ten opzichte van dit vraagpunt stelling te nemen. 'k Wil alleen nog wijzen op de beschouwingen, die de Commissie van Advies van 1916 wijdt aan verlenging (of in casu verkorting) van den duur eener opleiding, beschouwingen, die na 6 jaren niet alleen niet aan actualiteit verloren, doch integendeel gewonnen hebben. *)

Zonder eenig bezwaar zouden tot den onderbouw leerlingen kunnen toegelaten worden op een door het lager onderwijs afgegeven verklaring van geschiktheid tot het volgen van het verdere onderwijs. Alleen zij, die om de een of andere reden deze verklaring niet kunnen krijgen, moeten zich aan een examen onderwerpen.

Aan het eind van den tweejarigen cursus en voor vele leerlingen reeds gedurende deze twee jaar is er alle gelegenheid om te beslissen omtrent de verder te volgen school.

De aangegeven reorganisatie zou dus de school-en beroepskeuze verschuiven naar een oogenblik, waarop deze keus veel beter is te doen, de H. B. S. zou een normale gedaante kunnen herkrijgen, het toelatingsexamen tot de H.B.S. kan worden afgeschaft, de Muloschool wordt gesplitst, het geheele voortgezet onderwijs verkrijgt een fundeering, waarop in alle richtingen kan worden voortgebouwd. Dit laatste biedt de mogelijkheid om op eenvoudige wijze en zonder de nu dikwijls noodzakelijke, dure en daardoor vrij improduktieve voorbereidende afdeelingen een nieuw schooltype op te richten, dat bij gebleken behoefte kan uitgebreid worden. Nu vooral de H.B.S., de Muloschool en de Technische School door toenemende bloei toonen, welke ontwikkelingskansen Indië biedt aan iedere goed opgezette school voor voortgezet onderwijs, nu is naar mijne meening de tijd gekomen, om aan het voortgezet onderwijs een zoo eenvoudig mogelijken, doch algemeenen opzet te geven, die gelegen-

heid geeft tot zoo veelvuldige differentiatie, als met de sociale en economische behoeften der tegenwoordige en toekomstige maatschappij overeenkomt.

Van het hier aangegeven schema mag ik niet afstappen, zonder nog de consequenties na te gaan van het, boven reeds met een enkel woord aangeduide gevolg der invoering van een algemeenen gelijken onderbouw, dat de Muloschool dan van het lager naar het middelbaar onderwijs moet worden overgebracht.

Het spreekt wel vanzelf, dat dan de eischen van bevoegdheid voor de docenten dezer school opnieuw vastgesteld moeten worden. De commissie van advies van 1916 noemt in haar verslag de verschillende vakken op, waarvoor naar haar meening een middelbare bevoegdheid noodzakelijk is, andere, waarvoor men met de Hoofdakte, al of niet aangevuld met een lagere akte voor een enkel vak kan volstaan. Het komt mij voor, dat deze wijze van regeling der bevoegdheidskwestie wel te vervangen zou zijn door een andere, die beter aansluit bij de bestaande toestanden en meer in overeenstemming is met wat Indië noodig heeft en wat practisch bereikbaar is. Deze school en ook de algemeene tweejarige onderbouw moet het grootst mogelijke profijt blijven trekken van die onderwijzers, die door hun zin voor studie van één of meerdere verwante vakken

---

*) Zie meergenoemd verslag, pag. 12 en 13.
„Een verlenging van den duur der opleiding brengt met zich eene verkorting van de productieve levensperiode, waarvan de Indische maatschappij nut moet trekken, zal niet de verbeterde opleiding alleen belang hebben voor het individu, dat die ontwikkeling deelachtig werd. In aanmerking moet hierbij worden genomen de nadeelige invloed, door de minder gunstige hygiënische toestanden in Indië op den gemiddelden levensduur van het individu daar te lande uitgeoefend.

Ook het sexueele vraagstuk brengt bij eene langdurige opleiding zijne eigenaardige bezwaren mede, welke in verband met het feit, dat de puberteit bij de Inlandsche bevolking van Nederlandsch-Indië over het algemeen eerder intreedt en de geslachtelijke ontwikkeling vroeger haar hoogtepunt bereikt dan bij de bewoners der gematigde luchtstreken, ten aanzien van de Inlandsche studeerenden zich in meerdere mate nog zullen doen gevoelen dan bij de Europeesche jongelieden het geval is.

Eindelijk dient nog te worden gewezen op de aan een verlenging van den opleidingsduur verbonden meerdere kosten, zoowel voor de ouders als voor het Gouvernement en op het bezwaar, dat de jongelieden eerst op lateren leeftijd in een verantwoordelijke betrekking hunne krachten ten dienste der maatschappij kunnen stellen. Dit bezwaar klemt te meer, waar de Indische maatschappij in een stadium van snelle ontwikkeling verkeert en daarom dringend behoefte heeft aan een groot aantal degelijk onderlegde jongemannen, die zoo spoedig mogelijk in allerlei takken van dienst practisch werkzaam kunnen zijn. Aan dergelijke werkers is daar in het huidige tijdsgewricht meer behoefte dan aan studeerenden"

zich aangetrokken voelen tot dit voortgezet onderwijs zonder dat zij door eenig speciaal diploma hun vakkennis officieel kunnen bewijzen. Wanneer dan ook een onderwijzer blijk heeft gegeven, dat hij de geschiktheid bezit, die dit onderwijs nu eenmaal eischt, dan zou het zeer zeker aan beveling verdienen, dezen onderwijzers door een vaste aanstelling als leeraar bij het middelbaar onderwijs te binden om zoo van zijn kennen enkun nen het grootste nuttig effect te verkrijgen. Dat gebeurt op dit oogenblik niet. Het is een algemeen bekend feit, dat sinds jaren verscheiden onderwijzers als tijdelijk leeraar zijn aangesteld bij het middelbaar onderwijs. Dit geschiedde uit gebrek aan bevoegde leerkrachten en zoodra bevoegde leeraaren uit Holland aankwamen, moesten deze onderwijzers natuurlijk voor hen plaats maken. Tegen een dergelijke regeling is geen bezwaar te maken, wanneer de tijdelijke opdracht betrekkelijk kort duurt. Maar, wanneer de onderwijzer zijn tijdelijke leeraarsfunctie gedurende jaren heeft bekleed en afdoende is gebleken, dat hij voor dit ambt de geschiktheid bezit, dan is het onjuist hem weer terug te zenden naar het lager onderwijs, waarvan hij in dien tijd vervreemdde. Het gevolg is dan ook dikwijls, dat een dergelijk onderwijzer, zoo eenigszins mogelijk direct den dienst met pensioen verlaat, terwijl de Indische gemeenschap nog lange jaren van zijn goede diensten had kunnen profiteeren. Naast de wenschelijkheid, dat de leeraren zooveel mogelijk een academische vooropleiding zullen genieten, staat de noodzakelijkheid om ook anderen toe te laten tot het jus docendi bij het middelbaar onderwijs en deze noodzakelijkheid aanvaard ik, geleerd door de ervaring, van ganscher harte. Criterium bij de toelating tot het leeraarsambt aan onderbouw en Muloschool moet eensdeels zijn het bezit van middelbare bevoegheid, naar anderdeels bekwaamheid en geschiktheid, die bij de waarneming van dit of een ander ambt zijn gebleken. Zoo stel ik me voor, dat aan onderbouw en muloschool verbonden worden zoowel leeraren met uitsluitend lageronderwijsbevoegdheden, als ook leeraren met middelbare bevoegdheden, die tevens lessen kunnen geven aan den bovenbouw, die aan deze inrichting verbonden wordt.

De grenzen, die ik me bij dit opstel omtrent de verschillende onderdeelen had te stellen, zouden overschreden worden, indien ik nog verder in détails op deze belangrijke kwestie inging. Voorloopig is dat ook niet noodig, het zou zelfs de aandacht kunnen

afleiden van de hoofdzaak. Ik hoop erin geslaagd te zijn om aan te geven hoe het algemeen vormend, voor hooger onderwijs en voor vakonderwijs voorbereidend middelbaar onderwijs gereorganisseerd zou kunnen worden, zoodat een breede basis ontstaat voor verdere divergentie en differentiatie.

Slechts zeer terloops is eenige aandacht gewijd aan het vakonderwijs, dat zich onmiddellijk aansluit bij het lager onderwijs. Dit onderwijs vraagt een differentiatie, direct na het lager onderwijs. De verschillende scholen en cursussen staan zeer los naast elkaar, hebben weinig onderling verband, oprichting en instandhouding hangen in den regel af van de directe vraag van het dagelijkschleven en het initiatief van enkelen. Zoodra algemeen, ook van regeeringswege erkend wordt en ook daadwerkelijk wordt toegepast het beginsel, dat de algemeene inrichting van het onderwijs en van iedere school niet alleen in overeenstemming moet zijn met onderwijskundige en cultureele eischen en verlangens, doch steeds ook gevraagd wordt naar de maatschappelijke behoeften, aan sociale en economische factoren dus de beteekenis wordt toegekend, die ze toekomt, dan zal dit ook onmiddellijk voeren tot een organisatie en verderen uitbouw van dit deel van het voortgezet onderwijs. Een dankbaar object bij een dergelijke organisatie zouden ongetwijfeld de vele particuliere of vereenigings-cursussen zijn, die b.v. in een stad als Batavia bestaan.

Aan het eind gekomen van deze beschouwingen, rest me nog een enkele opmerking te maken omtrent de urgentie van de in het bovenstaande aangegeven reorganisatie. Deze zou zich logisch kunnen aansluiten bij de plannen van Minister de Visser, wanneer zijn wetsontwerp wordt aangenomen, maar zou dan ook uitgesteld moeten worden tot tijd en wijle, dat deze wet in het Staatsblad is verschenen. Nu mogen er allerlei redenen zijn, die de Nederlandsche begeering tot spoed manen ten opzichte der behandeling van dit ontwerp, zekerheid daaromtrent bestaat niet. Zoo ooit, dan is hier gelegenheid voor het Indische gouvernement om door „leidend volgen" Indië een gewenschte reorganisatie, Holland een uitnemend voorbeeld te geven, dat dan daar misschien beter en meer algemeen onderkend en gewaardeerd zal worden, dan toen Indië in A.M.S. en Muloschool de grondgedachte van het huidige Nederlandsche Wetsontwerp in praktijk bracht. Ik begon de besprekingen in dit

Hoofdstuk met de opmerking, dat het Indische voortgezet onderwijs, in het bijzonder voor de Europeesche kinderen te weinig geleed is, terwijl er niet voldoende verband bestaat tusschen het Europeesche en het specifiek Indische voortgezet onderwijs. De bestaande schooltypen zijn ieder voor zich goed geoutileerde scholen, die gerust elke vergelijking met buitenlandsche scholen van dezelfde strekking kunnen doorstaan., het algemeen vormend en voor hooger onderwijs voorbereidend Indisch middelbaar onderwijs is opgezet op een schema, dat niet alleen aan Oostersche, maar zelfs aan Westersche landen tot voorbeeld gesteld kan worden. Het is dan ook een aantrekkelijke en dankbare taak, nu mede te werken aan den stelselmatigen opbouw van het geheele onderwijscomplex, waarin de bestaande goede elementen, waar noodig verbeterd, worden opgenomen, terwijl de gelegenheid wordt geboden voor wetenschap en ontwikkeling nieuwe tempels te stichten op het zelfde hechte fundament, voor handel, techniek, landbouw en industrie nieuwe werkplaatsen te bouwen.

Zuinigheidsoverwegingen behoeven de voorbereiding en eerste uitvoering niet in den weg te staan, want — gelukkige bijkomstigheid — het aangegeven project strekt juist tot zoo groot mogelijke utilisatie van beschikbare fondsen en leerkrachten en de direct noodzakelijke uitbreiding verslinden geen groote sommen.

Als slot nog een aanhaling uit dezelfde rede van Mr. Creutzberg, waaraan ik het boven dit hoofdstuk geplaatste motto ontleende:

„Bedenkt dat nog zelden een schip van onderwijshervorming de werf verliet zonder het gejoel der stuurlui aan den wal. Bedenkt ook, dat smalende kritiek veelal wordt ingegeven door het conservatisme van menschen, wier blik niet meer in staat is de aloude kringetjes te verlaten om een ruimer gebied te omvademen".

Enkele opmerkingen in zake belastingen op naamlooze vennootschappen in Indië

door

I. I. KORNDORFFER.

Men krijgt den indruk, dat bij de wijzigingen van het belastingsysteem in den laatsten tijd de wensch tot verkrijging van een aanzienlijke opbrengst de richting heeft gegeven met verwaarloozing van andere belangen. Dat mag verklaarbaar zijn, als gevolg van de noodzaak om zoo snel mogelijk aan de eischen van 's Lands kas te voldoen, dat doet aan het verkeerde van dien toestand echter niets af. Uit een oogpunt van algemeen belang is het als een overwegend nadeel te beschouwen, dat de regeling der inkomsten-, extrawinst- en overwinstbelastingen de toeneming van het in Indië werkzame kapitaal moet belemmeren. Zware belastingen zullen in dat opzicht altijd en overal belemmerend werken, in het kapitaalarme Indië is het nadeel er van veel grooter dan elders.

Ter verkrijging van de noodige middelen om, in verband met de toeneming van bevolking, economisch op hetzelfde peil te blijven en eveneens voor verdere ontwikkeling, vereischt elk land een gestadigen aanwas van kapitaal. Die vermeerdering is te verkrijgen door de vorming van nieuw kapitaal door besparing in het land zelf, of door toevloeiing van kapitaal van buiten. Dat is voor Indië een eisch van zoo overwegend belang, dat tijdelijke belangen daaraan ondergeschikt moeten blijven. Kapitaal is de groote hefboom voor een toenemende productiviteit der gemeenschap zonder welke ook niet de middelen beschikbaar komen voor geestelijke ontwikkeling. Het belastingstelsel mag dus de toevloeiing van nieuw kapitaal niet belemmeren en moet de vorming van nieuw kapitaal bevorderen.

Het is duidelijk, dat een abnormaal hooge belastingdruk de toevloeiing van nieuw kapitaal tot stilstand brengt, zoodra de

minder groote winstkansen, welke andere landen aanbieden, gecompenseerd worden door de in Indië opgelegde belastingen. In veel gevallen zullen die winstkansen voor een bepaalde soort ondernemingen in verschillende landen niet veel uitéénloopen; eenigszins aanzienlijke belastingverhooging zal daarom in veel gevallen de toevloeiing van nieuw kapitaal stop zetten.

Men verlieze hierbij niet uit het oog, dat het directe belang van het vreemde kapitaal voor Indië niet in de eerste plaats ligt in de van de te maken winsten te heffen belasting, maar in het jaarlijks eenige malen omzetten van het bedrag van dat kapitaal, of van een belangrijk deel ervan, in den vorm van arbeidsloonen of anderszins welk proces geleidelijk toeneemt, als de winsten tot nieuwe kapitaalvorming aanleiding geven. Bij een winst van 15% over het kapitaal bedraagt, bij geheele uitkeering van de winst, het totaal der inkomsten-, extrawinst- en overwinstbelastingen ruim 11%. Bij een winstgevendheid van 15% is het dus voor het verkrijgen van een belastingopbrengst van ƒ 17.000.— noodig om jaarlijks een kapitaal van 1.000.000.— gulden een of meerdere malen om te zetten. Het is duidelijk, dat deze operatie veelal van grooter economisch belang is dan de genoemde belastingopbrengst.

Aanwas van het voor de ontwikkeling van Indië benoodigde kapitaal zal, behalve door toevloeiing van elders, door besparing in het land zelf bevorderd moeten worden.

Het grootste deel van de opbrengst van hetgeen geproduceerd wordt komt in normale gevallen als regel niet aan den kapitaalbezitter, doch wordt, lang voor het geproduceerde gerealiseerd wordt, in den vorm van arbeidsloon en andere uitgaven uitbetaald. Het in den vorm van arbeidsloon uitgekeerde deel van de opbrengst leidt niet direct tot kapitaalvorming, aangezien de arbeider als regel verteert, hetgeen hij ontvangt. Kapitaalvorming moet dus geschieden uit dat deel van de opbrengst, hetwelk in den vorm van winst beschikbaar komt. Het verhoogen van loonen kan geen kapitaal doen vormen, zal integendeel den toestand, — uit het nu besproken oogpunt beschouwd, — dikwijls ongunstiger maken; immers het deel van de opbrengst van het geproduceerde, dat verteerd wordt, neemt door loonsverhooging toe, — het deel, waaruit nieuw kapitaal moet gevormd worden, vermindert, m.a.w. de bron van nieuwe inkomsten, veelal voor de bevolking zelf, verdroogt.

De directe belastingen in Indië drukken niet op de loonen, d.i. op het als regel grootste deel van de opbrengst van het geproduceerde, doch op het kleinere deel, — de winst, — en zelfs onverschillig of dat kleinere deel al dan niet tot uitkeering komt.

Uit een oogpunt van algemeen belang maakt het echter een groot verschil of de winst al dan niet uitgekeerd wordt, zoomede in welken vorm. De belastingwetgeving kan hier van gunstigen invloed zijn door die winsten, welke in het bedrijf blijven, belangrijk minder te belasten dan de andere.

Winsten blijven in het bedrijf, wanneer zij geheel of gedeeltelijk gereserveerd worden, als onverdeeld winstsaldo of op andere wijze naar een nieuw boekjaar overgaan, doch eveneens, indien de winsten in den vorm van aandeelen (of obligatie's) tot uitkeering komen. Geeft het belastingstelsel aanleiding, dat de winsten voor een belangrijk deel in de bedrijven gelaten worden, dan zal het in Indië werkzame kapitaal toenemen.

Ter voorkoming van een zwaren belastingdruk zal het n.l. den aandeelhouders in een aantal gevallen aangenaam kunnen zijn slechts een gedeeltelijke uitkeering, of een uitkeering in den vorm van aandeelen te ontvangen. Ook zijn gevallen denkbaar, dat in het buitenland gevestigde lichamen, die in verschillende gebieden kapitaal belegd hebben, de Indische winsten geheel of gedeeltelijk zullen laten staan en de uit te keeren winsten aan de andere gebieden zullen onttrekken. Een belastingreductie, die dat bevordert, zal in het belang van Indië zijn.

Het beginsel, dat niet uitgekeerde winsten minder belast worden dan de uitgekeerde, is in Indië niet nieuw. Het vindt reeds toepassing in de bestaande overwinstbelasting, daar deze slechts de uitkeeringen en niet de geheele winst treft, in tegenstelling met de inkomsten- en extrawinstbelastingen. De toepassing van het beginsel gaat echter niet ver genoeg; het verschil in belasting is te gering en ook wordt het voordeel van dat verschil niet genoten bij alle winsten, welke, tengevolge van uitkeering in den vorm van aandeelen of anderszins, in het bedrijf blijven.

Dat het verschil in belasting, in het bijzonder bij hooge winsten, nu te gering is om van invloed te kunnen zijn, is op te maken uit het volgende staatje, hetwelk overgenomen is uit de Memorie van toelichting, welke behoort bij het „Wetsontwerp tot wijziging en

nadere aanvulling der begrooting van middelen van N. Indië voor het dienstjaar 1920". Bij de gegeven percentages wordt aangenomen, dat de winsten in haar geheel tot uitkeering komen.

Winst	Ink. bel.	Extrawinst belasting	Overwinst-belasting	Totaal
5%	6%	—.—	—.—	6.%
10%	6%	—.—	1.40%	7.40
15%	6%	1.64%	3.90%	11.54
20%	6%	2.64%	5.14%	13.78
25%	6%	3.24%	5.88%	15.12
30%	6%	4.49%	6.28%	16.77
35%	6%	5.73%	6.54%	18.27
40%	6%	6.66%	6.73%	19.39
45%	6%	7.38%	6.88%	20.26
50%	6%	7.96%	7.00%	20.96
60%	6%	9.77%	7.09%	22.86
70%	6%	11.70%	7.09%	24.79
80%	6%	13.06%	7.09%	26.15
90%	6%	14.12%	7.10%	27.22
100%	6%	16.96%	7.10%	28.06
150%	6%	20.77%	6.79%	33.56
200%	6%	24.04%	6.60%	36.64
300%	6%	27.31%	6.40%	39.71
500%	6%	29.92%	6.25%	42.17

Uit het staatje blijkt, bij zeer hooge winsten, dat van de totalen der drie vermelde belastingen, de belasting op de uitgekeerde winsten, d.i. de overwinstbelasting, slechts een bescheiden deel van bedoelde totalen vormt, en dat zich, na het overschrijden van een bepaalde grens, geen progressie, doch dégressie in de belasting op de uitkeeringen voordoet.

Indien van de vermelde totalen der belastingpercentages de helft gevormd werd door een progressieve belasting, naar de verkregen winstpercentages, ten opzichte van het werkelijke kapitaal en de andere helft door een progressieve belasting op de uitkeeringen, dan zou, bij niet uitkeering van de winst, slechts de helft van de tegenwoordige belasting betaald behoeven te worden en wordt bij inhouding van de halve winst, nog een voor-

deel van 25% minder belasting genoten. Van dergelijke reductie is bij de hoogere winstpercentages invloed ten goede te verwachten.

Intusschen is op het oogenblik niet alleen het verschil tusschen de belastingen op uitgekeerde en niet uitgekeerde winsten te gering maar ook de wijze, waarop het beginsel toepassing vindt, is oorzaak, dat er te weinig de aandacht op gevestigd wordt. Dat zal wel het geval zijn bij vervanging van de bestaande inkomsten-, extrawinst- en overwinstbelastingen door één algemeene progressieve belasting naar de verkregen winstpercentages, uitgedrukt in het werkelijke kapitaal, met toepassing van een reductie van 50% op de belasting over dat deel van de winst, hetwelk, — onverschillig in welken vorm, — in het bedrijf blijft; van een dergelijke regeling zal een gunstige invloed op de kapitaalvorming in Indië kunnen uitgaan.

In Nederland is de regeling van de belasting op naamlooze vennootschappen veel gunstiger voor de kapitaalvorming dan in Indië. Niet alleen zijn daar de winsten geheel vrij, zoolang zij niet tot uitkeering komen, maar ook de belastingen op de uitkeeringen bedragen, — met mederekening van de opcenten, ten behoeve van gemeente en provincie, — in maximum slechts 9.05% van de uitkeeringen. Uitkeeringen zijn zelfs geheel vrij, indien deze plaats vinden door uitreiking van aandeelen uit reserves, welke langer dan 4 jaar te voren uit de winst gevormd werden.

De opmerking ligt eenigszins voor de hand, dat het nadeel, hetwelk schuilt in de belemmering der kapitaalvorming door besparing, opgeheven kan worden door kapitaalvorming door het Gouvernement, zooals in een vroegere periode in Indië plaats vond. De opbrengst der belastingen kan n.l. voor een belangrijk deel gebezigd worden voor kapitaalsuitgaven, als den aanleg van spoorwegen, havens enz. of voor het nemen van andere maatregelen, als den aanleg van irrigatiewerken enz., die tot meerdere welvaart leiden en daardoor op indirecte wijze de inkomsten doen vermeerderen.

Kapitaalvorming door den Staat kan echter om verschillende redenen niet in de plaats komen van die door particulieren, — hoogstens deze aanvullen. Bovendien was de ervaring in de laatste

jaren, dat de geheele opbrengst der belastingen in de groote massa verdween tot dekking van de uitgaven voor den gewonen dienst, zonder directe verhooging der productiviteit en zelfs voor die dekking nog niet eens voldoende was. Er was dus van kapitaalvorming door den Staat geen sprake, tenzij in negatieven zin.

Uit hetgeen hiervoor opgemerkt werd, is niet af te leiden, dat een zware inkomstenbelasting, in het bijzonder op abnormaal hooge winsten van naamlooze vennootschappen, op zich zelf onbillijk of onjuist zou zijn, het tegendeel is waar. Het gaat slechts om de vraag of de gevraagde methode juist en of de grens niet overschreden is.

Wat de billijkheid betreft, diene opgemerkt te worden, dat de hooge conjunctuur-winsten van de laatste jaren het besef hebben doen doordringen, dat die winsten niet alleen ten aanzien van de hoogte daarvan zeer abnormaal waren, maar ook in haar oorzaken. Die winsten waren n.l. voor een overheerschend deel gevolg van de bijzondere tijdsomstandigheden en niet in de eerste plaats van kennis en ervaring, van inzicht, initiatief en andere persoonlijke eigenschappen van ondernemers en bedrijfsleiders. Die omstandigheid was een rechtvaardiging voor de abnormaal zware oorlogswinstbelasting, en is het eveneens voor de heffing van een blijvende, zware, progressieve inkomstenbelasting op toekomstige conjunctuurwinsten, dat laatste woord eenigszins ruim genomen.

Afgezien van deze overwegingen van billijkheid, zijn voor Indië nog bijzondere gronden aanwezig, die voor het heffen van zware belastingen op hooge uitkeeringen van naamlooze vennootschappen pleiten. In Nederland is n.l. de normale toestand, dat de winsten van naamlooze vennootschappen als regel in het land zelf tot uitkeering en daaraan ten goede komen. De kapitaalaanwas daar te lande, waartoe ook de door naamlooze vennootschappen gemaakte winsten bijdroegen, neutraliseerde tot voor kort niet alleen de vermeerdering van de bevolking, doch deed meer, was een der voornaamste oorzaken van de groote economische ontwikkeling van Nederland in de laatste tientallen jaren. De uit Indië getrokken winsten droegen daartoe haar deel bij, hoewel die winsten natuurlijk geen overwegend deel vormden van het maatschappelijk inkomen in Nederland, dat voor besparing in aanmerking kwam.

In een land als Indië is de toestand echter geheel anders. De winsten blijven daar niet, doch komen voor het overgroote deel

aan Nederland en aan het Buitenland ten goede. Het is dus niet meer dan billijk en juist om, in geval van hooge winsten, door het heffen van een zware belasting daarop, nog een belangrijk deel ten bate van Indië te doen strekken. De vraag is echter: werd de grens niet overschreden en waren de gevolgde methoden juist? Beziet men de Indische belastingtactiek der laatste jaren uit dat oogpunt, dan kan de conclusie niet anders dan ongunstig luiden, in het bijzonder wat de gevolgde methoden betreft. Niet alleen de buitengewoon snelle toeneming der uitgaven en de oorzaken van die toeneming, maar voor een groot deel de wijze, waarop getracht is, aan de uitgaven het hoofd te bieden, is aanleiding geworden, dat het vertrouwen in Indië geschokt werd.

De geweldige overschrijdingen van de begrootingen geven den indruk, dat de Regeering in de laatste jaren de regeeringsmachinerie niet meer geheel in de hand had, waardoor een zoodanig snelle stijging van de uitgaven ontstond, dat de gewone uitgaven, zelfs in een periode van grooten bloei, niet meer door de gewone ontvangsten gedekt werden. De dientengevolge ingevoerde nieuwe belastingen moeten doen aannemen, dat handel en cultures, — in het algemeen het Europeesche grootbedrijf, — in hoofdzaak als geschikte belastingobjecten beschouwd werden, en niet als de groote stuwkracht voor de ontwikkeling van Indië, als de grondslagen voor den economischen opbouw van dit land, zoomede als de onmisbare factoren om de Inlandsche bevolking, door voorbeeld van methoden, van toepassing van wetenschap, van werkkracht enz. te wekken en in een voortgaande richting mee te sleepen. Sterker —, een zeker animositeit tegen het Europeesche grootbedrijf was merkbaar. Men verlieze niet uit het oog, dat de bijzondere belastingen op de voornaamste stapelproducten van den grooten landbouw, — een primitieve en bijzonder slechte belastingvorm, — oorspronkelijk door Indië als blijvend waren bedoeld. Aan hetgeen dienaangaande door de Regeering in de „Memorie van Toelichting, behoorende bij het wetsontwerp tot wijziging en nadere aanvulling der begrooting van middelen van *Nederlandsch-Indië* voor het dienstjaar 1920", werd naar voren gebracht, behoeft niets te worden toegevoegd, — die veroordeeling was afdoende. Later werd weer een eenigszins fantastische verhooging van het uitvoerrecht op aardolie en aardolieproducten voorgesteld met volkomen negatie van de verkregen bedrijfsresultaten en van het beginsel van gelijkheid voor

alle belastingplichtigen. Men verlieze ook niet uit het oog, dat bij de oorspronkelijke Indische voorstellen betreffende de zware progressieve extra-winstbelasting, deze geheven zou worden niet naar de werkelijke, doch naar de nominale kapitalen, hetgeen vierkant in strijd geacht moet worden met het beginsel van de wet zelf, n.l. progressie in de belasting, naarmate de winsten, in verhouding tot het kapitaal, waarmede die winsten gemaakt worden, toenemen.

Opvattingen, als boven aangegeven kwetsen het rechtsgevoel door hare ruwheid en willekeur en doen iemand huiverig zijn voor hetgeen hem in Indië nog in de toekomst boven het hoofd hangt.

Intusschen deden zich ook voorheen eenigszins oorspronkelijke opvattingen bij den fiscus voor. Wat bijv. te denken van een belasting naar de netto-winst, wanneer bij het bepalen van die winst geen rekening mag gehouden worden met de slijtage van activa, — of waardevermindering door andere oorzaken, — indien van die waardevermindering niet in een bepaalden vorm aanteekening is gehouden (afschrijven). Het wezen van de zaak wordt daardoor aan een blooten vorm ondergeschikt gemaakt.

Toen in Nederland, tijdens het bestaan van de oorlogswinstbelasting, niet slechts de „uitkeeringen", doch ook de „winsten" belast werden, stelde de fiscus aldaar steeds den eisch, dat de aangifte „waar" moest zijn, d.w.z. overeenkomstig de werkelijkheid. Er werd toen de eenige juiste opvatting gehuldigd, dat er zelfs geen sprake is van winst, zoolang niet de-waardevermindering der activa in aftrek was gebracht van de bruto bedrijfsoverschotten. In Indië legt de fiscus bewust te hooge aanslagen op, dwingt de boekhouding en het financieel beleid van handels- en andere ondernemingen zich te regelen naar een ambtelijke interpretatie van de wet en propageert daardoor onjuiste comptabele begrippen. Een aangifte overeenkomstig de wenschen van den fiscus zal daardoor dikwijls een onjuiste aangifte zijn.

Bij herziening van het belastingsysteem, met invoering eener algemeene progressieve inkomstenbelasting, als hiervoor bedoeld, zal de bedoeling moeten voorzitten, belastingplichtigen in het vervolg te vrijwaren tegen heffingen, die niet voor iedereen gelden, slechts op bepaalde producten of bedrijven drukken, of anderszins een willekeurig karakter dragen. Mochten in zeer buitengewone omstandigheden, — toestand van oorlog of van dien aard, — zwaardere heffingen onvermijdelijk blijken, dan zal het heffen van op-

centen op de gereorganiseerde inkomstenbelasting aangewezen zijn. Bij elke heffing naar de netto-winst, — hoe zwaar ook,— zal gelijkheid en daarmede de billijkheid beter betracht worden dan op andere wijze en eveneens zal daardoor de bestaansmogelijkheid van bestaande ondernemingen niet licht bedreigd worden.

Het komt bij een herziening evenwel niet alleen aan op de bepalingen van de ordonnantie, maar ook op den geest, die bij de uitvoering voorzit. In Nederland zijn de belastingen vrij moorddadig en de fiscus eischt ook aldaar met klem, dat den Keizer gegeven wordt was des Keizers is, maar er is toch een groot verschil met Indië, want niet alleen uit de uitspraken van den Hoogen Raad, maar ook uit de stukken, welke van het Departement van Financiën uitgaan, blijkt een streven naar rechtvaardigheid en billijkheid. Het is vermoedelijk aan onverschilligheid toe te schrijven, dat in Indië van een dergelijk streven weinig blijk wordt gegeven.

Belasting in verband met den aard der bedrijven.

Met de vervanging van de voorgestelde verzwaring der uitvoerbelasting op aardolie en bijproducten door een speciale belasting op de winsten van petroleum produceerende maatschappijen, zal een nieuw beginsel zijn intrede doen. Het elementaire begrip, dat alle belastingplichtingen op gelijken voet moeten behandeld worden, gaat verloren. De eisch van gelijkheid is echter van zoo overwegend belang, dat wel zeer bijzondere overwegingen moeten gelden, zal men de gedachten aan willekeur kunnen uitsluiten en de nieuwe belasting als billijk beschouwen.

Gaat men na, of er aanleiding kan bestaan bepaalde categorieën van ondernemingen te belasten op een wijze, afwijkend van de algemeen geldende regelen, dan komt men tot de conclusie, dat in sommige gevallen voor een verschillende behandeling wel motieven, aan het algemeen belang ontleend, te vinden zijn. Landbouwbedrijven bijv., zullen dikwijls door betere grondbewerking en door bemesting de waarde van den bodem vermeerderen, terwijl een mijnbedrijf waarde aan den bodem onttrekt. Een mijnbedrijf, dat onbewoonde streken opent, en daardoor aanleiding kan geven tot een blijvende ontwikkeling van de betrokken landstreek, zal veelal een grooter belang voor de gemeenschap bezitten, dan een

mijnbedrijf dat in een reeds georganiseerd land wordt uitgeoefend. Cultures, waardoor onbewoonde of achterlijke streken geopend worden, zullen van meer belang kunnen zijn dan die, welke de reeds in cultuur gebrachte gronden van de bevolking verminderen, hoewel dat natuurlijk niet noodzakelijkerwijze het geval behoeft te wezen.

Met het loslaten van het beginsel van gelijkheid, opent zich evenwel zulk een oneindig verschiet voor willekeur, dat het zeer gevaarlijk is met een nieuwigheid als bedoeld te beginnen. Het eeuwige hakken reeds sedert vele jaren op de suikerindustrie en in den laatsten tijd ook op de petroleumindustrie, dat als regel algeheel gebrek aan economisch inzicht verraadt, kunnen doen verwachten, dat, als eenmaal het hek van den dam is, de gelijkheid voor de wet vervangen zal worden door allerlei subjectieve opvattingen van onbevoegden omtrent het belang eener industrie en haar draagkracht.

Intusschen kan er toch een belang mede gemoeid zijn enkele categorieën van ondernemingen voor een afzonderlijke, zeer matige belasting op de winsten in aanmerking te brengen, indien die belasting zou strekken ter vervanging van de vaste lasten voor mijnbouw- en cultuurondernemingen, welke verbonden zijn aan het verkrijgen van concessies, van gronden in erfpacht enz. In dat geval zal de belasting gunstig kunnen werken, daar dan de kans minder wordt, dat de fiscus de oprichting van nieuwe bedrijven bemoeilijkt en in ongunstige omstandigheden aan marginale bedrijven het bestaan onmogelijk maakt.

Indien bij de beoogde nieuwe belasting op de winsten van petroleum produceerende maatschappijen, het laatste beginsel mocht toegepast worden, dan zou ten slotte uit iets kwaads nog iets goeds kunnen geboren worden.

Aanslag naar de gemiddelde winst van drie jaren inplaats van naar het resultaat van een jaar.

Het is gewenscht de nieuwe inkomstenbelasting te heffen naar de gemiddelde winst van drie jaren, gelijk voorheen.

Een sterk „progressieve" belasting op de winst van elk jaar afzonderlijk moet n.l. leiden tot het verschuiven van winsten naar andere jaren, aangezien dan het totaal der door den belastingplich-

tige te betalen belastingen kan verminderen. Daartegen is niet afdoende op te treden. Winst is n.l. vrijwel nooit een absoluut begrip. Wanneer bijv. goederenvoorraden op de balans voorkomen, wordt de winst beinvloed door de waarde, die men aan die voorraden hecht. Door den voorraad lager of hooger aan te nemen, wordt de winst van hetzelfde jaar evenveel lager of hooger en die van het volgende boekjaar evenveel hooger of lager. Elke waardebepaling van goederen per een bepaalden datum bevat elementen van willekeur, in veel gevallen zelfs in hooge mate.

Bij de bestaande extra-winstbelasting zal de contrôle door den accountantsdienst van de belastingen zeer omvangrijk moeten zijn en toch niet afdoende kunnen wezen. Heft men evenwel de belasting naar de gemiddelde winst van drie jaren, dan wordt de toestand voor de belastingadministratie veel eenvoudiger en zal de door den accountantsdienst voor de controle benoodigde tijd veel minder kunnen zijn dan bij de bestaande extra-winstbelasting noodig zal blijken.

De opmerking kan gemaakt worden, dat een gevolg van een aanslag naar de gemiddelde winst van drie jaren zal wezen, dat conjunctuurwinsten niet in die mate getroffen zullen worden als bij een aanslag naar de resultaten van één jaar. Dat lijkt echter geen groot bezwaar; het nadeel is minder groot, dan de voordeelen en bovendien te ondervangen door een geringe verhooging der percentages over de geheele lijn.

Een sterk progressieve winstbelasting naar de resultaten van elk jaar afzonderlijk zal zeer onregelmatige inkomsten kunnen opleveren. Worden dergelijke inkomsten alleen gebezigd voor buitengewone uitgaven, waarvoor anders geleend wordt dan zou daaraan in het algemeen weinig bezwaar verbonden zijn. Een dergelijke bestemming is evenwel niet te verwachten; daardoor wordt echter een betrouwbare samenstelling van de jaarlijksche begrooting eenigszins bezwaarlijk. Bovendien zullen in bijzonder gunstige jaren de niet geheel verwachte baten tot minder zuinig beheer leiden.

Ook uit deze laatste overwegingen is dus aan een aanslag naar de gemiddelde winst van 3 jaren de voorkeur te geven.

De vermelde bezwaren zullen zich voor Indië veel sterker doen gevoelen dan voor Nederland: de zeer groote verscheidenheid aldaar in de bronnen van inkomsten is oorzaak, dat de schomme-

lingen in het maatschappelijk inkomen in achtereenvolgende jaren in het algemeen niet dezelfde afmetingen kunnen aannemen als in Indië. De tegenwoordige wereiddepressie moet men natuurlijk buiten beschouwing laten.

De opmerking ligt voor de hand, dat men ook in Holland de vroegere heffing naar het gemiddelde van 3 jaren vervangen heeft door een heffing naar de resultaten van elk jaar. Afgezien van hetgeen reeds omtrent schommelingen in het jaarlijksch inkomen opgemerkt werd, moet naar voren worden gebracht, dat in Nederland niet de winsten, doch slechts de uitkeeringen belast worden, zoodat de hiervoor vermelde nadeelen zich in het geheel niet voordoen, of, wat de schommelingen in de opbrengst betreft, slechts in veel geringer mate; immers door het vormen van grootere reserves in goede jaren zijn de schommelingen in de uitkeeringen veel geringer dan de schommelingen in de winst.

Ook voor de belastingplichtigen is het besproken onderwerp van veel belang. Men denke bijv. slechts aan de jaren 1919 en 1920, een schitterend jaar, gevolgd door een voor velen bijzonder slecht jaar, m.a.w. de verplichting tot het betalen van een zware winstbelasting op een moment, dat men verlies maakte.

Voor de becijfering van winsten en het bepalen der te betalen belastingen is, tot zekere hoogte, het indeelen van den tijd in vakken van één jaar een willekeurig iets. Daaruit vloeit n.l. het eigenlijk dwaze gevolg voort, dat winstbelasting betaald moet worden over een periode, waarin niets verdiend, integendeel geld verloren is. Afgezien van het belang van het Gouvernement, brengt ook de billijkheid jegens den belastingplichtige mede, dat de aanslagen worden opgelegd naar de gemiddelde winst van drie jaren.

Vereenvoudiging.

Vervanging van de bestaande inkomsten-, extrawinst- en overwinstbelastingen door een algemeene progressieve inkomstenbelasting, als hiervoor aangestipt, — natuurlijk met een gelijktijdig vervallen van de afzonderlijke belastingen op de belangrijke stapelproductie —, zal in verschillende opzichten tot belangrijke vereenvoudiging leiden. Aan de belastingadministratie wordt veel tijd bespaard en voor den belastingplichtige zal het gemakkelijker zijn na te gaan, wat hij in bepaalde omstandigheden te betalen heeft.

De tegenwoordige ordonnantie is zoo ingewikkeld en de taal, waarin zij gevat is, zoomede die van de aangiftebiljetten, hier en daar zoo weinig klaar, dat men verschillende bijzonderheden over het hoofd ziet en herhaaldelijk op verrassingen stuit, ook als men comptabele kennis en een algemeen begrip van belastingwetten bezit en eenige studie van de Ordonnantie gemaakt heeft. De in het algemeen groote hulpvaardigheid en voorkomendheid der belastingambtenaren komt aan dien toestand wel tegemoet, kan de daaraan verbonden bezwaren evenwel slechts voor een klein deel wegnemen. Een toestand, waarbij men er meer en meer toe overgaat voor zijn belastingaangiften de hulp van belastingadviseurs en accountants in te roepen, veroordeelt zich zelf. Belastingaangifte begint nu een wetenschap op zich zelf te worden.

Het zou verder den belastingbetaler de aangifte vergemakkelijken en hoogstwaarschijnlijk ook de belastingadministratie het werk verlichten, indien ten behoeve van het publiek een beknopt overzicht werd samengesteld betreffende de opvattingen van den fiscus inzake onderwerpen, waarvan de ervaring de wenschelijkheid van nadere toelichting heeft aangetoond, zooals reserveering, afschrijvingen, waardebepalingen van voorraden, aftrek van in Indië geboekte, doch elders gemaakte winsten enz. enz. Eveneens zouden aanwijzingen gegeven kunnen worden aangaande de als bijlagen bij de belastingaangifte in te dienen balansen, winst-, en verliesrekeningen, voorraadstaten, toegepast systeem van waardebepaling enz., echter een en ander in eenvoudig, kort en bondig Hollandsch, voor iedereen verstaanbaar.

Winstaandeelkassen.

Uit hetgeen in den laatsten tijd gepubliceerd werd aangaande het voornemen tot invoering van Winstaandeelkassen is af te leiden, dat, al moge er een sympathiek denkbeeld aan ten grondslag liggen, de verschillende bezwaren de toepassing er van toch schijnen uit te sluiten. Er bestaat echter grond voor het vermoeden, dat het denkbeeld van het heffen van blijvende opcenten op de inkomstenbelasting weer in een anderen vorm herleven zal. De taak der overheid wordt n.l. geleidelijk voor een deel naar lagere bestuursorganen verplaatst. Ook die organen dienen over geldmiddelen te beschikken en de veronderstelling lijkt niet gewaagd, dat het be-

sproken denkbeeld zich vermoedelijk ontwikkelen zal tot een regeling, waarbij door het Gouvernement opcenten op de inkomstenbelasting geheven worden ten behoeve van bedoelde lagere organen; dat lijkt op den duur zelfs vrij onvermijdelijk. Hetzelfde geschiedt in Nederland in den vorm van de, ten behoeve van de gemeenten en de provinciën, geheven opcenten op de dividend- en tantièmebelasting.

Het is noodig het bovenstaande niet uit het oog te verliezen bij het op betere grondslagen vestigen van de tegenwoordige inkomsten-, extrawinst- en overwinstbelastingen, hetgeen bezwaarlijk kan uitblijven. Bij het vaststellen der belastingpercentages zal dan ook met de behoeften der bedoelde lagere organen rekening moeten worden gehouden.

Medewerking van belanghebbenden.

Het is gewenscht van ordonnanties, die zoo diep ingrijpen en waarvan de samenstelling zooveel kennis van het bedrijfsleven vereischt, als met belastingordonnanties veelal het geval is, tijdig, d.i. vóór de behandeling in den Volksraad, een voorontwerp ter beoordeeling te doen toekomen aan de handelsvereenigingen en aan de pers. Eerst daarna ware het definitieve voorstel op te maken.

Samenstelling.

Als samenvatting van dit stuk zou aangemerkt kunnen worden, dat den tegenwoordige inkomsten-, extrawinst- en overwinstbelastingen zeer groote bezwaren aankleven, zoowel van economischen, als van comptabelen en practischen aard.

Reorganisatie der inkomsten-, extrawinst- en overwinstbelastingen, in den zin als hiervoor aangegeven, is urgent; wijziging in den geest, die in de laatste jaren aan het Departement van Financiën heerschte, is niet minder noodig.

De noodzaak, het belastingstelsel op gezonde grondslagen te plaatsen, kan er toe leiden, dat de opbrengst verminderen zal. Dat zal echter van het aanbrengen van grondige wijzigingen niet mogen weerhouden. Toeneming van het in Indië belegde kapitaal, — waartoe o.a. ook noodig is het betrachten van billijkheid tegenover belastingplichtigen, — is voor Indië van overheerschend be-

lang; die toeneming mag niet belemmerd worden ter wille van den wensch de gouvernementshuishouding te voeren ver boven de tegenwoordige draagkracht der gemeenschap. Door inkrimping van de gewone uitgaven tot zoodanige peil, dat deze bestreden kunnen worden uit volgens juiste beginselen op te leggen belastingen, zal de ontwikkeling van Indië meer gebaat worden, dan bij een uitbreiding van de staatsbemoeiing en een anderszins opdrijven van de gewone uitgaven in het koortsachtige tempo van de laatste jaren: Qui trop embrasse, mal étreint.

Eenige beschouwingen over de Dwangopvoeding in Nederlandsch-Indië

door

Mr. G. N. BOUMA.

In het midden van het vorige jaar werd ik door het „Voorloopig comité tot het houden van eene bijeenkomst van vertegenwoordigers der verschillende Pro Juventute vereenigingen in Nederlandsch Indië te Semarang" uitgenoodigd om op die bijeenkomst het onderwerp „Gestichtsverpleging uitgaande van gemelde vereenigingen" in te leiden. Om zoo volledig mogelijk op de hoogte te komen, hoe groot wel de behoefte tot het openstellen van particuliere gestichten voor ter beschikking der Regeering gestelden — want die toch, zouden in de eerste plaats in aanmerking komen voor plaatsing in onze inrichtingen —thans reeds is en in de naaste toekomst waarschijnlijk zal worden, heb ik mij tot al de Presidenten der Raden van Justitie en Landraden en de Landrechters gewend met de volgende vragen:

Hoeveel personen beneden de 16 jaar hebben voor den door U voorgezeten rechtbank (voor U) terechtgestaan in de jaren 1918, 1919, 1920 en het eerste semester van 1921?

Hoeveel daarvan zijn tot straf veroordeeld?

Hoeveel daarvan zijn aan hunne ouders of verplegers teruggegeven?

Hoeveel daarvan zijn ter beschikking der Regeering gesteld?

Bij hoeveel van dezen is reeds van regeeringswege in hunne opvoeding voorzien?

Waar zijn de kinderen, in wier opvoeding nog niet van regeeringswege is voorzien, ondergebracht?

Van de meesten mocht ik antwoord op de gestelde vragen ontvangen, voor welke medewerking ik bij dezen mijnen hartelijken dank betuig.

Het resultaat van dit onderzoek, hetwelk ik in den hierbij gevoegden staat heb bijeengebracht, levert m.i. zooveel verrassende

resultaten op, dat het mij gewenscht leek met de publicatie hiervan niet te wachten tot gemelde te houden bijeenkomst, welke voorloopig tot de a.s. Pinksterdagen is uitgesteld, doch die thans reeds te doen plaats vinden en daaraan eenige beschouwingen vast te knoopen. In de eerste plaats valt het bij het beschouwen van den staat op, dat het aantal kinderen, dat jaarlijks met den strafrechter in aanraking komt, veel grooter is dan met het oog op vroegere onderzoeken mocht worden verwacht.

De in 1906 door Mr. Boekhoudt gehouden enquête leverde het toen reeds verrassende resultaat, dat meer dan 4000 kinderen jaarlijks terechtstonden en nu zien we dit aantal in 1918 reeds verdubbeld en in 1920 zelfs verdrievoudigd.

Waaraan deze enorme vermeerdering is toeteschrijven, is moeilijk nategaan. Vaak zijn plaatselijke gebeurtenissen, zooals misoogsten, natuurrampen enz. tijdelijk van grooten invloed. In elk geval zou het verkeerd zijn deze toename geheel op rekening van eene vermeerdering der criminaliteit der Jeugd te schrijven.

In de eerste plaats hebben m.i. twee belangrijke factoren hieraan meegewerkt n.l.:

1e. de in de laatste jaren belangrijk verbeterde politie;

2e. de vluggere rechtspraak door de instelling der Landgerechten.

Door die betere politie worden de zaken thans vlugger en dientengevolge beter onderzocht, terwijl de politieman zelf nog tot vlugger optreden wordt geprikkeld door het feit, dat hij direct resultaat van zijn onderzoek ziet, tenminste bij overtredingen en lichte misdrijven, waar de schuldigen vaak reeds den zelfden dag ter zake terecht staan.

Welke echter de oorzaken ook geweest mogen zijn, we hebben het feit te aanvaarden, dat sedert den 1sten Januari 1918, den datum van de inwerkingtreding van het nieuwe wetboek van strafrecht, waarbij een nieuw instituut, n.l. „de ter beschikking der Regeering stelling", in het leven werd geroepen, het aantal voor den rechter gebrachte jeugdige personen sterk is toegenomen en tevens, dat, waar onder de oude wetgeving zelden of nooit een kind bij vonnis van den strafrechter naar een Verbeterhuis werd gezonden, dit aantal in het eerste jaar reeds minstens 87 bedroeg om in het volgende jaar reeds tot minstens 354 te stijgen.

De reden, dat onder de oude wetgeving zelden of nooit een kind tot plaatsing in een verbeterhuis werd veroordeeld, was, dat er

feitelijk geen verbeterhuis in Nederlandsch-Indië was. In die hoogst enkele gevallen, waarin eene dergelijke veroordeeling tegen Europeesche kinderen was uitgesproken, werd de Oranje Nassau stichting te Magelang meer bekend als het gesticht van Pa van der Steur, die zich bereid had verklaard de opvoeding van dergelijke kinderen op zich te willen nemen, door de Regeering als zoodanig aangewezen.

Van eene plaatsing van Inlanders in een verbeterhuis zijn mij geen gevallen bekend.

Jaar in, jaar uit trok de Regeering zich dus feitelijk niets aan van het lot van al die duizenden, die toch meestal door de omgeving waarin ze leefden tot misdrijf gebracht werden en die van kwaad tot erger vervallende, ten slotte afwisselend de schrik en geesel werden hunner omgeving, dan wel de permanente bewoners onzer gevangenissen. En hoevelen zouden niet te redden zijn geweest, wanneer hun op jeugdigen leeftijd, waarop nog zooveel in den mensch verbeterd kan worden, de reddende hand was toegestoken?

Aan dezen wantoestand is op 1 Januari 1918, een gulden datum voor Nederlandsch-Indië, een einde gekomen.

In artikel 46 van het toen in werking getreden wetboek van strafrecht toch werd bepaald, dat er zou zijn een Landsopvoedingsgesticht, waarin de bij vonnis ter beschikking der Regeering gestelden zouden kunnen worden opgenomen, terwijl op dienzelfden datum in werking trad Staatsblad 1917. No. 741, waarbij de „Dwangopvoeding" werd geregeld en in artikel 5 werd kond gedaan: Er is te Semarang een Landsopvoedinggesticht gevestigd".

Op 1 Januari 1918 konden de deuren van dit gesticht dus wijd worden opengezet om echter al spoedig eerst op een kiertje en daarna vrijwel geheel te worden gesloten. Spoedig toch bleek, dat deze inrichting den steeds wassenden stroom van bij vonnis ter beschikking gestelden niet kon verzwelgen.

Dit had de Regeering moeten en kunnen voorzien.

Oorspronkelijk toch was er slechts plaats voor 80 pupillen, welk aantal successievelijk tot ongeveer 100 is opgevoerd.

En wat beteekent nu een hondertal op een millioenenbevolking, als van deze landen?

Het gevolg hiervan was, dat de bij de Dwangopvoedingregeling daarvoor aangewezen autoriteit, te weten de Directeur van Justitie, niet bij machte was uitvoering te geven aan den uitdrukke-

lijken wensch der Regeering om *zoo spoedig mogelijk* in de opvoeding der ter beschikking gestelden te voorzien. Die wensch toch spreekt duidelijk uit de aanvangswoorden der Dwangopvoedingregeling: „ZOODRA de uitspraak, waarbij een minderjarige ter beschikking der Regeering is gesteld, kan worden ten uitvoergelegd, doet de met de uitvoering belaste ambtenaar, den Directeur van Justitie een uittreksel van het Vonnis toekomen".

Hieruit blijkt dus, dat, waar de executeerende ambtenaar tot den meesten spoed wordt aangespoord om den Directeur van Justitie in de gelegenheid te stellen ter zake eene beslissing te nemen, het ook de plicht is van dezen om hieraan zoo spoedig mogelijk te voldoen.

Echter zien we dat niet alleen maanden doch soms jaren verloopen, voordat van regeeringswege in de opvoeding wordt voorzien, door dat de Directeur van Justitie zich geplaatst ziet voor een NON POSSUM.

En in plaats van nu te trachten aan deze impotentie zoo spoedig mogelijk een einde te maken, was het just de post „Subsidies aan vereenigingen, die zich de opvoeding van verwaarloosde en misdadig aangelegde kinderen wilden aantrekken" de eerste, die overboord werd geworpen, toen de bezuinigingsklok in het voorjaar van 1921 begon te luiden. En juist deze vereenigingen konden en wilden de zoo noodige en door de Regeering gewenschte hulp brengen?

Wat was toch het geval?

Zooals uit artikel 7 der Dwangopvoedingsregeling blijkt, was het oorspronkelijk plan der Regeering om al de ter beschikking gestelden eerst in Landsopvoedinggestichten op te nemen en, zoo daar gebleken was, dat zij geschikt waren om aan de particuliere verpleging te worden toevertrouwd, hen eerst dan aan bijzondere personen of vereenigingen van liefdadigheid over te dragen.

Alleen zij, van wie dadelijk naar het oordeel van den Directeur van Justitie bleek, dat zij konden worden overgedragen, waren daarvan uitgezonderd.

Doordat nu het Landsopvoedingsgesticht al spoedig overvol was, bleef den Directeur wel weinig anders over, dan al de overigen die geen plaats konden krijgen in het Landsopvoedingsgesticht, direct toevertrouwen aan in Nederlandsch-Indië bijzondere personen dan wel rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen, stichtingen of instellingen van liefdadigheid, die zich daarvoor beschikbaar hadden gesteld.

Aan den oproep der Regeering tot het Nederlandsch-Indisch publiek gericht om Haar bijtestaan bij het volvoeren van Haren taak tot opvoeding der verwaarloosde en misdadig aangelegde jeugd, werd al spoedig, dank zij het ijverig streven van Mr. van Walsem, gehoor gegeven door de oprichting, eerst te Batavia, Soerabaja en Semarang, later gevolgd door die te Medan, Padang en Djocja, der vereeningen Pro Juventute en door de bereidverklaringen der reeds bestaande vereenigingen en instellingen van liefdadigheid, n.l. de Witte Kruis kolonie bij Salatiga, het Leger des Heils en de Vereeniging van In- en Uitwendige zending, welke laatsten de „Landbouwkolonie" te Kalawara (Celebes) en het „Jongens Tehuis" te Soekaboemi, daarvoor beschikbaar stelden.

Het zal den lezer waarschijnlijk opvallen, dat geen enkele Roomsch-Katholieke vereeniging zich bereid heeft verklaard deze opvoeding op zich te nemen. Hieruit mag echter in geen geval de conclusie worden getrokken, dat de Roomsch-Katholieken zich het lot dier misdeelden niet zouden aantrekken. Niets zou minder juist zijn dan dat, immers overal in Nederlandsch-Indië en speciaal te Soerabaja ondervinden de Neutrale Pro Juventute vereenigingen van Katholieke zijde warmen steun. Dit afzijdig houden van directe bemoeienis kan m.i. alleen worden toegeschreven aan het feit, dat zij alleen heil verwachten van de opvoeding van dergelijke kinderen in speciaal daarvoor ingerichte gestichten, waardoor niet het risico wordt geloopen, dat de goeden door de slechten worden bedorven. En tot het oprichten van speciale gestichten kunnen ze niet overgaan, daar zij al hunne krachten noodig hebben om in de nooden en behoeften van hunne verschillende weeshuizen en internaten te voorzien.

Het is m.i. ook nog zeer de vraag, of de opvoeding in de daarvoor niet speciaal ingerichte inrichtingen als de Witte Kruiskolonie en de Landbouwkolonie te Kalawara de daar geplaatste pupillen zal maken tot wat toch het doel der Dwangopvoeding moet zijn, n.l. flinke zelfstandige personen, die weten wat werken is en die, als ze aan de maatschappij worden teruggegeven, door hun arbeid gemakkelijk hun weg door het leven zullen weten te vinden.

In het Landsopvoedingsgesticht te Semarang en de Inrichtingen en Tehuizen der bovengemelde vereenigingen en bij enkele particulieren waren nu in begin 1921 ongeveer 400 ter beschikking der Regeering gestelden door den Directeur van Justitie ondergebracht, terwijl door de opening der Landbouwkolonie der vereeniging Pro

Juventute te Soerabaja, te Klakah (Afdeeling Loemadjang) op 23 October l.l. dit getal tot 560 zal kunnen worden opgevoerd.

Verder bestaan er plannen bij de Regeering om de oude gevangenis op den aloon-aloon te Malang in een opvoedingsgesticht te transformeeren, eene landbouwkolonie in het Tanggerangsche te stichten, terwijl er eindelijk ook in de opvoeding van vrouwelijke pupillen zal worden voorzien door een gesticht in Meester-Cornelis te openen. Wanneer het der Regeering dan over eenige jaren gelukt zal zijn in de opvoeding van een duizendtal pupillen goed te kunnen voorzien, dan zal met de daarvoor thans beschikbaar gestelde middelen wel het uiterste zijn bereikt en toch zal dan lang nog niet aan de behoefte, die uit deze cijfers spreekt, kunnen worden voldaan.

Want al is de klacht door het Departement van Justitie geuit, dat er door sommige Landrechters wel eens, vooral in den eersten tijd, te spoedig tot ter beschikking stelling werd besloten, juist, hier staat tegenover dat er tal van Landrechters zijn, die, ofschoon honderden kinderen voor hen terechtstonden, zelden of nooit één ter beschikking stelden. Waaraan dit is toe te schrijven is mij niet bekend, doch zeer zeker zal de reden daarvan wel niet zijn, dat die kinderen toevallig allen in zoo goede omgeving zich bevonden, dat ze daar gerust zonder gevaar voor herhaling konden blijven. Daarentegen vrees ik wel, dat het bezwaar door enkele Landraadvoorzitters en Landrechters tegen mij geuit door meerderen hunner zal zijn gevoeld, n.l. dat zij huiverig zijn geworden ter beschikking te stellen, sedert hun was gebleken dat er maanden, ja, zelfs jaren moesten verloopen voor van regeeringswege in de opvoeding der veroordeelden werd voorzien.

Waar zulke kinderen na hunne eerste vergrijpen aan hunne ouders worden teruggegeven, zal de rechter ten slotte bij herhaalde verstoring der rechtsorde hen tot een vrijheidstraf moeten veroordeelen, om de maatschappij ten minste tijdelijk van hunne schadelijke tegenwoordigheid te bevrijden, doch door eene dergelijke veroordeeling worden de belangen van het kind ten eenenmale voorbijgegaan.

Wil de opvoeding beantwoorden aan hetgeen de wetgever er zich van voorstelde dan zullen meerdere Landsopvoedingsgestichten, fliest in verschillende, gezond gelegen streken van den Archipel moeten verrijzen, waarin als regel al de ter beschikking der

Personen beneden 16 jaar terechtgestaan voor:

LANDRAAD te	Terechtgestaan								Tot straf veroordeeld								Aan ouders of verplegers teruggegeven								Gesteld ter beschikking der Regeering								Van Regeeringswege is in de opvoeding voorzien van:								De overigen, in wier opvoeding nog niet van Regeeringswege is voorzien, verblijven
	1918		1919		1920		1e helft 1921		1918		1919		1920		1e helft 1921		1918		1919		1920		1e helft 1921		1918		1919		1920		1e helft 1921		1918		1919		1920		1e helft 1921		
	j.	m.	j.	m.	j.	m	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m	j.	m.	j.	m.	j	m.	j	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m	j.	m.	j.	m.	j.	m.		
Serang																																									
Tjilegon			1								1																														
Pandeglang																																									
Rangkasbitoeng																																									
Batavia																																									
Tangerang																			1		3																				rest vrijgesproken
Mr. Cornelis	2		4		4				1		3								1							2			1						1					
Buitenzorg		1	4		3		1			1	1		3						1								1[1]												1) bij een Chinees te werk gesteld
Poerwakarta																									1				1[2]		1									2) zelfde als in 1918 veroordeeld
Bandoeng	1				1		1																																	
Soemedang																					1					1											1[3]	1[3]			3) n. Semarang opgezonden
Soekaboemi	2		2	1	1		3		2												1		1				1												
Tjiandjoer	1	1	1		1		1		1		1		2								1																		
Garoet			1		6[2]																3																		
Tasikmalaja			2		4[2]		1		1										1		3																		2) rest vrij
Tjiamis	4[2]		1		3[2]				2								1		1		2								1										
Cheribon					2		4						1		3										1		1		1				1		1		1		1[2]		1) 1 niet vervolgd
Indramajoe	2[2]		2[1]		3		1						2		1														1										
Madjalen2ka							1																																
Koeningan							2								2										1		2		1										2) n. Semarang
Pekalongan	4	1	4		5		6		3	1	2				1				4		2		5		1		1												overigen vrijgesproken
Batang	2		7		4		4				1		1		1						3		1																
Tegal																																								
Pemalang																			2				1		1														
Brebes	2		4		4		1		1		2		3		1				4		1		4		1		5		7		2				5[2]		7[2]		2[2]		2) Bij Pro Juventute Semarang
Semarang	5		12	1	9	1	6		4		2		1	1	1				1				1		1		4								4[4]					4) 2 Kalavara (leleten) 2 Va. Armenzorg te Soerakarta 10 maanden in de boei aangehouden en daarna te werk gesteld onder politietoezicht
Salatiga	5		8		6		5		4		3		6		4												4												
Poerwodadi																									4								4[4]						
Demak	4																								1														1 vrij
Kendal			nihil.																																				2) voorloopig bij ouders
Pati	7		5		9				2				1						3		7						2[2]						1						
Japara																																							
Koedoes																																							
Rembang																									Geene														
Toeban	13		22		23		2		11		18		19		1		2		4		4		1						1[5]										5) In afwachting v. plaatsing toevertrouwd aan politie-oppasser, van hier weggeloopen. Had zich schuldig gemaakt aan 13 diefstallen
Bodjonegoro	2		2		3		1										2		2		2		1																
Blora																													1								1[1]		1) n. Klakah
Soerabaia	5		9		10		5										3				6		2		2		9		4		3								6 in hechtenis, rest buiten hechtenis
Modjokerto	10	1	11		26	1	5	1	2		2		2				3	1	7		22	1	3		2		2		2			2							Bij hunne ouders
Djombang			4		2														1								3		2						1[2]				2) n. Klakah Anderen bij ouders. Enkelen reeds na dien weer schuldig aan diefstal
Sidoardjo	5		19	1	7		3		5		12		3		1				7	1	4		2				1[1]												1) verblijfplaats onbekend
Grisee	1				3		3	1	1												2		3	1					1										
Lamongan	9		1		2				2								6		1		1						1[1]												1) bij zijne ouders
Pamekasan	2		3		1				2		2		1				1				1								4								4[6]		6) toevertr. aan Adj. Djaksa
Bangkalan	3		5		8				1		4		1				1		1										2										2 nog bij hun ouders
Soemenep	1		1		2												1		1								2		1		2								Vier wegens doodslag veroordeeld. In afwachting plaatsing bij familie. 1 gevlucht
Sampang			4		4		5												2		2		3																
Pasoeroean	3		1		6		1	1									1		1		1	1	2				1		5		2				5				
Bangil			5		2		2				4		2		2				1								1		6						1		1		5 overigen bij hun ouders in afwachting plaatsing
Malang	3		11		17		1		2		7		8				1		3		6		1				1		1		3								Een voortvluchtig. Anderen in afwachting plaatsing bij hunne ouders
Probolinggo			1		1		3												2		5																		3 vrijgesproken, 1 ontslagen
Kraksaän	1		5		7		1				2		1										1				1[2]	1[4]											2) Opgez. Witte Kruiskol. 4) bij zijn ouders
Loemadjang	1	1	2		1		1		1		1		1																2		1						1[2]		2) W. Kruiskolonie. Anderen in afwachting plaatsing bij dorpshoofden
Bondowoso	6	—	11	—	8	1	8	—	2	—	4	—	1		1		3		5		4		2		1														
Djember																																	1[1]						1) W. Kruiskolonie
Sitobondo	8	1	9		7	1	3		4		4		3		1		2		2		2		2		1	1											1[4]		2) in 's Landsgevangenis tot 16 Febr. 1921 4) opvoedingsgesticht Semarang
Banjoewangi			1				5								3								2				1[2]		1										
Banjoemas															6						1																		2 n. Semarang, 1 n. Klakah
Tjilatjap					1		6																				3								3[4]				
Poerwokerto			3																																				
Poerbolinggo																																							
Bandjarnegara																																							
Magelang	4		11		20[7]		2		4		2		5		1				9		14		1																2) In de leer bij een landbouwer
Temanggoeng			5		4	1	3	1			2		2	1		1			3		2		3				1		1						1[2]		1[2]		6) toevertrouwd aan dorpshoofd. Daarna verdwenen
Poerworedjo																													1[6]										
Koetoardjo																																							8) ter verzorging gegeven aan loerah v. Keboemen
Wonosobo																											1								1[8]					3 vrij
Keboemen	1		2		2				1		1		2					1																					rest bij hun verzorgers
Karanganjer	4	1	1				2		1		1				1		1		14	1	28		8	1	8		8		4		4		4		2					
Djocja	9		22	1	32		12	1																															
Solo																																							
Klaten	1				9		6						5		4		1				4		2																
Bojolali																																							
Sragen					Geene																																		5 vrij gespr.
Wonogiri																																							
Madioen	4		2		7		5						4		2		3		1		1		2		1		1				1		1						
Ngawi			3		2		1						1		1				3																				
Magetan																											1		1										bij ouders
Ponorogo	3		6		8		1		1		2		2		1		2		4		6						1		2										
Patjitan																																							
Kediri					4		3														4		3						1								1[2]		2) van 30 Dec. '20 ult. Oct. '21 in 's Landsgev. Daarna n. Klakah
Toeloengagoeng			7		6	2	2				4		5	1	2				3		1	1																	
Trenggalek	10	1	9		6		1		3	1	7		3				1		2		5		1				1		2	1					1[2]		2[3]	1[4]	2) bij den penghoeloe. 4) W. Kruiskol. 3) bij resp: Wedono's, echter ontvlucht, weer aan diefstal schuldig gemaakt
Blitar			1		2	1	9	4			1				3	3							6	1															2 vrijgesproken, 1 ontslagen
Ngandjoek			2		1		7				2		1		1								3						Geene										
Padang																																							
Sawahloento			1								1																				1								
F. v.d. Capellen							1																																
F. de Koch																																							
Padang Pandjang					Geene																																		
Bengkoelen					Geene																								1								1		
Moeara Anam					1																																		
Telok Betong			2		2		1		1		1				1				1		2																		
Goenoengsoegih	1		1																1																				
Mengala																																							
Kotaagoeng																																							
Palembang					Geene																																		
Djambi																																							
Medan																																							
Bindjei																																							
Tg. Balei																																							
Tebing Tinggi					Geene																																		
Koeta Radja					Geene																																		
Langsa																							1																
Tandjoeng Pinang					1																																		2) Bij onderwijzers 1 later veroordeeld tot 6 jaar gevangenisstraf, thans vrij
Rengat					Geene																						2								2[2]		1[1]		1) Semarang
Tandj. Blitoeng													1										1						1										
Pangkal Pinang					2		1																																
Tg. Pandan					Geene																																		
Pontianak																																							
Sintang																																							
Singkawang																																							
Bandjermasin					Geene																				1						1								ondergebracht 's Landsgevangenis Bandjarmasin
Martapoera	1																								2		6		3		1		2		5		1		2 bij ouders, 1 „ Kendangan
Kandangan																													2								2		
Amoentai																																							
Moeara Teweh					Geene																																		
Koeala Kapoeas					Geene																																		
Sampit					Geene																																		
Kota Baroe															1																								
Samarinda							1								1																								
Menado							1								1														2										
Gorontalo																													1[2]										1) schuldig bevonden aan verkrachten van een minderjarig meisje, 2) aan heling.
Makasser																					1[1]																		
Amboina c.a.			1		2										2						1								1										
Sindjai c.a.					2		2																																
Bonthain c.g.					Geene																																		
Paré Paré					Geene																																		
Madjene					Geene																																		
Paloppo																																							
Fak-Fak					Geene																								Geene										
Ternate																																							
Koepang-Timor																																							
Mamboenan					Geene																																		
Wangnapoe					Geene																																		
Endeh					Geene																																		
Soembawa Resas					Geene																																		
Singaradja																																							
Negara					Geene																																		
Den Passar					Geene																																		
Mataram					Geene																																		
Totaal	157	8	253	4	301	8	150	9	65	3	100	—	92	3	50	4	34	1	98	2	155	3	70	4	30	3	64	1	67	—	24	—	17	2	30	—	29	1	5	—	
	165		257		309		159		68		100		95		54		35		100		158		74		33		65		67		24		19		30		30		5		

Personen beneden de 16 jaar terechtgestaan voor:

DEN LANDRECHTER te	Terechtgestaan								Tot straf veroordeeld								Aan ouders of verplegers teruggegeven								Gesteld ter beschikking der Regeering								Van wege de Regeering is in de opvoeding voorzien van:								De overigen in wier opvoeding nog niet van Regeeringswege is voorzien verblijven	OPMERKINGEN
	1918		1919		1920		1e helft 1921		1918		1919		1920		1e helft 1921		1918		1919		1920		1e helft 1921		1918		1919		1920		1e helft 1921		1918		1919		1920		1e helft 1921			
	j	m	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j	m	j.	m.	j	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j	m.	j.	m.	j	m.	j.	m.	j	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j	m.	j.	m.		
Serang	265		57		92	27	34		24		30		39	16	26		241		27		53	11	8																	
Batavia																									14		13	2	5		3									
Tangerang	32	3	25	6	42	1	48	4			8	2	15	1	12	1	22	3	27	3	18		16	3															?	
Buitenzorg	20		14	2	16	2	8	1	2			1		2	2		18		10	1	11		6	1			4		5											
Poerwokarta																													15											
Bandoeng																											2		1	1	2				1		1	1	2 hi de boei Garoet en Soemedang, 1 daglooner (rest onbekend)	
Soekaboemi																																								
Garoet	13	6	17	4	30	1	24		2	2	4	4	3		4		11		1		2				11	4	13	4	27	1	20				1		1	1	bij ouders	
Tasikmalaja	13	2	20	2	32	3	21	4	2	1					2		11	1	18	2	32	2	16	3					2										gevlucht	
Cheribon																																						1		1²)
Indramajoe	kan door den Landrechter niet worden nagegaan																															1								2) Witte kruiskolonie
Pekalongan	357	12	743	21	369	4	119	9									357	12	743	21	369	4	119	9																
Tegal																											Geene												
Semarang	6		10	1	15	3	1										2																							
Salatiga			1		1		67	23							46	19							6				1		2		9	3							7 vrijgesproken	
Kendal	92	13	169	45	163	44	44	16	88	13	63	26	70	14	5	5	4		106	19	3	30	37	11			10		17											
Koedoes																													1¹)										¹) Sedert overleden	
Karinom djawa			Geene																																					
Toeban	180		229	5	151	1	67		145		189	3	131	1	57		35		40	2	20		10																	
Bodjonegoro	59	4	77	9	53	5	42	2					1				59	4	77	9	52	5	42	2																
Blora	57		82	5	94	28	42	5									57		82	5	93	28	42	5					1¹)										¹) Sedert spoorloos verdwenen	
Soerabaia	12	1	99	2	82	6	11										6		29	1	6	34		8	6	1	72	2	70	6	6		6	1	15	2	2	2		Slechts 16 stonden terecht wegens overtredingen
Modjokerto	2288	628	1507	327	1829	429			1364	353	473	70	350	225			924	275	1034	257	1479	174			1				1		1		1					1	
Grisee	370	73	224	15	107	26	7	1	370	73	224	15	107	26	7	1																							
Sangkapoera																																							
Pamekasan	52	6	83	10	69	4	29	1	44	4	58	8	36	2	18		8	2	25	2	33	2	11	1																
Bangkalan	48	—	31	1	222	25	48	4	9	—	28¹)	1	142¹)	24	—	—																							3) 19 geldboete ¹) idem 77	
Ardjosa				Geene																																				
Pasoeroean	146*	38	209¹)	49	318*	66	117	12					161	26	73	4	146	38	209	49	157	40	44	8															*) Waaronder 1 chinees ¹) w. o. 2 chineezen en 1 Europeaan	
Malang	41	10	87	26	286	73	73	10	26	7	36	16	29	5	1		15	3	49	9	249	67	71	10			2	1	8	1	1						1²)		Bij hun familie	2) W. kruiskolonie
Loemadjang	245	14	197	11	74	8	66	6	211	9	169	9	65	7	45	3													2										Loopen buiten eenig toezicht rond	
Bondowoso		—	—	—			93	3							84	1							2																Kan verder nog niet worden opgegeven	
Sitoebondo	23		64	4	82	2	39	3									23		64	4	82	2	39	3																
Banjoewangi	5		7		32				1		2		15				4		5		17						1²)												2) Bij zijn ouders daarna tot straf veroordeeld
Banjoemas	331	10	472	38	518	25	323	17	192	10	335	26	491	25	284	15	135		116	12	25		39	2	4		91)		2			4⁴)		5²)		2³)			1) 1 voortvluchtig 3 bij hun ouders 4) opvoedinggesticht Semarang 3) 1 overleden 1 bij Opz. Pol	
Poewokerto	413	26	348	17	348	8	179	13	5	1	260	5	344	7	171	11	408	25	86	12	3	1	1				2		1					2		1		1	5) 1 te Klakah 4 W. kruiskolonie	1) n. Kalanara, 2 opv. gest. Semarang een 1 bij een goeroe
Magelang																																				1²)				2) n. Klakah
																														1										2) W. kruiskolonie
Poerworedjo	287	28	352	20	249	32	109	4					3		12	1	243	24	308	13	231	30	89	2			2		15	3	1			1²)		1				
Wonosobo	103	4	109	17	59	24	35	8									103	4	109	17	59	24	35	8					2		1									
Keboemen	95	24	61	16	232	25	60	5					32	2	10	5	95	24	61	16	197	23	42																Eerst in de gevangenis daarna bij hun ouders	
Djocja	95	56	256	199	183	127	97	73	57	34	197	158	134	87	75	54	38	22	59	41	49	40	22	19					3											
Wonosari																																								
																																							De overige cijfers konden niet worden opgegeven wegens onvolledigheid v/h archief en gebrek aan personeel	
Solo																	68		144	19	219	21	19	3	3		32		44	1	15									
Klaten					968	142	100	12													968	142	100	12			1												2 het armhuis te Klaten	
Sragen	34	5	111	16	82	21	45	8							3		34	5	111	16	80	21	42	8					2										Doorgangshuis armenzorg te Solo	2) Opv. gest. Semarang, 4) 1 W. kruiskol. en 1 te Klakah
Madioen	390	146	189	43	492	370	167	118	4				1				330	127	168	37	475	360	160	118			4		2		7			3²)			2⁴)		Allen bij de politie	
Ngawi	147	31	95	14	133	17	57	4					2	2	39	2	147	31	95	14	131	15	5	2																
Magetan	166	5	303	12	171	11	57	7	5		22	4	22	3	1		101	5	281	8	149	8	56	7																
Patjitan	12	1	19	5	31 ³)	1	9¹)						5		3		12	1	19	5	24	1	3																	
Kediri	1042	30	1748	172	2918	324	1028	74	5	1	1		77	6	6		1035	2	1693	165	2825	317	1022	74	2		55	7	16	1				5¹)	2²)				¹) De scheiding tusschen jongens en meisjes kan niet worden gemaakt	1) 2 j. in Semarang 3 j. Witte kruiskol. 2) W. kruiskolonie 4 jongens opv. gest. Semarang 2 m. W. kruiskol. 2) in 1919 ingesteld
Toeloeng Agoeng	479	44	609	138	232	46	110	23	4		34	9	38	6	15	7	470	42	475	129	191	39	95	16	5	2			4			4	2					
Blitar ¹)			439		379		194				39		44		23				400		335		171																
Medan			9		39	2	18						12	2	9						20		2				7		10										
Pemalan Siantor					5		12						1		1						4		11																
Tandjoeng Poera					1																1																		
Kisaran							1																								1								
Makasser																																							
	7818	1220	8544	1212	10823	1913	3407	470	2470	508	2132	379	1884	489	975	129	5009	650	6276	888	8405	1440	2192	325	46	7	270	16	260	14	68	4	15	3	32	4	7	4	5	1		
Raad van Justitie																																								
Batavia					1																								1								1		
Semarang					1	1																							1	1									
Soerabaja					2								1																1										
Medan	1		3		6																				1		3		6			1			3		4			
Makasser							1																																	
Padang																																							
	1		3		10	1	1						1												1		3		9	1		1			3		6			
Recapituleerend voor alle Landrechters																																								
Jongens	7818		8544		10823		3407		2470		2132		1884		975		5009		6276		8405		2192		46		270		260		68		15		32		7		5	
Meisjes	1220		1212		1914		470		508		379		489		129		650		888		1440		325		7		16		14		4		3		4		4		1	
Jongens en Meisjes (Blitar)	—		439		379		194		—		39		44		23		—		400		335		171																	
Totaal	9038		9195		13115		4071		2978		2550		2471		1127		5659		7564		9180		2687		53		236		274		72		18		36		11		6²)	
Voor alle Landraden																																								
Totaal	165		257		309		59		68		100		95		54		35		100		158		74		33		65		67		24		19		30		30		5	
Voor alle Raden van Justitie	1		3		11		1		—		—		1		—		—		—		—		—		1		3		10		1		—		3		6		—	
Totaal generaal	9204		9455		13435		4131		3046		2650		2513		1181		5694		7664		9338		2762		87		354		351		98		37		69		47		11	

²) De cijfers in de de rubriek „Vanwege de Regeering is in de opvoeding voorzien van" zijn gebleken zeer onvolledig en deels onjuist te zijn. te verklaren uit het feit dat de verstrekkers der gegevens, niet met de ten uitvoerlegging der vonnissen belast zijn. Mij is nl. van elders gebleken dat aan het eind van Juni 1921 reeds in ongeneer 400 gevallen van regeeringswege in de opvoeding was voorzien. Daarentegen kan de opzending naar Klakah pas na begin November 1921 hebben plaats gehad.

Regeering gestelden eerst zullen worden opgenomen, om van daaruit, na gebleken geschiktheid aan de zorgen van particuliere personen en vereenigingen te worden toevertrouwd.

Bij de behandeling der begrooting van 1920, heeft de Regeering zich zeer duidelijk over dit „toevertrouwen aan particuliere zorg" uitgesproken. In de toelichting toch lezen we, dat de Regeering het beginsel juist acht, dat in zake de verzorging van het verwaarloosde en misdadig aangelegde kind het particulier initiatief regel, de Staatsverzorging aanvulling zou zijn". Welnu, wil de Regeering dit „zich op dit terrein krachtig openbarende particulier initiatief", zooals als Zij zich uitdrukt, in staat stellen zich krachtig te blijven ontwikkelen, dan zal Zij, vooral in tijden van malaise, zooals wij thans doormaken, waarin het zoo uiterst moeilijk is voor philantropisch werk *particulieren* financieelen steun te krijgen, zich daarvoor belangrijke uitgaven moeten getroosten. Eene prachtige gelegenheid om te toonen, dat het Haar ernst is bij dit Haar streven, tot bevordering van het particulier initiatief in dezen, zal der Regeering worden geboden, bij de behandeling der begrooting voor het jaar 1923, wanneer aan de orde komt de vaststelling der nadere aan de vereeniging Pro Juventute te Soerabaja te verleenen subsidie voor Bouw en Inrichtingkosten der Landbouwkolonie te Klakah, waar door de tijdsomstandigheden de oorspronkelijke begrootingen belangrijk zijn overschreden. Afgezien van het groote maatschappelijke gewin, zullen die uitgaven zeer zeker gedekt worden door de in verhouding daardoor verminderde uitgaven voor het bouwen van gevangenissen.

Moge niet de zuinigheid doch eene ver vooruitziende wijsheid Haar en Hare raadslieden daarbij voorlichten.

Soerabaja, 28 Februari 1922.

Het hooger onderwijs in de Philippijnen, in het bijzonder dat in de Geneeskunde [1])

door

A. de WAART

Inleiding.

Het hooger onderwijs wordt gegeven aan twee hoogescholen, n.l.

1e. de University of the Philippines.

2e. de Santo Tomas Universiteit.

De eerste werd gesticht door de Amerikaansche Regeering bij een Law van 1908, vertegenwoordigt het beste type van de Amerikaansche Universiteiten en is ook daarom de studie waard; de tweede is een Katholieke Universiteit, gesticht door de Dominicanen in 1605, met name door Miguel de Bonavides, wiens standbeeld nog in de oude „walled city" (intramuros) te vinden is.

De Santo Tomas Universiteit heette oorspronkelijk „Pauselijke", sedert 1705 Koninklijke en Pauselijke Universiteit: „Real y Pontificia Universidad", welke naam ze nu nog draagt ondanks het feit, dat in 1898 de regeering van den Spaanschen Koning, die trouwens nooit veel over Santo Tomas te zeggen had, een einde nam.

University of the Philippines.

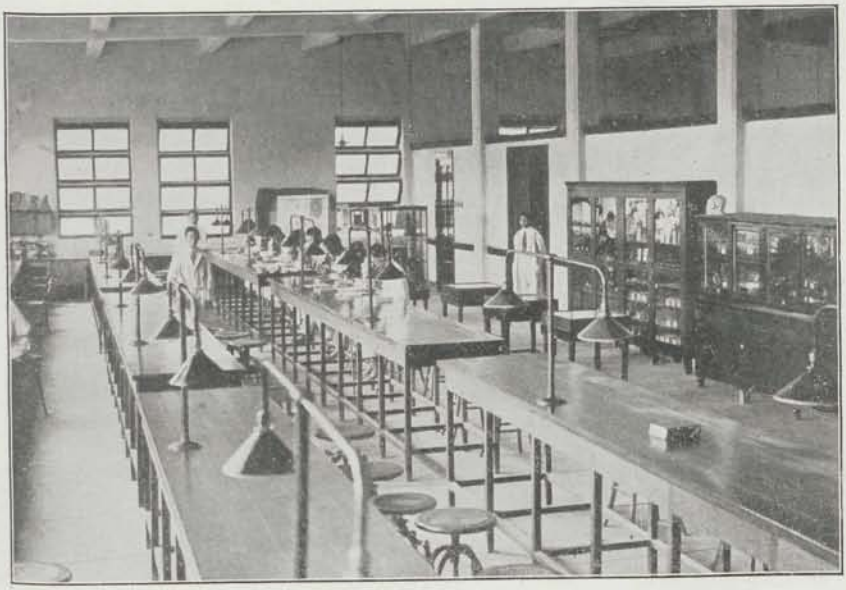
Het doel, dat men beoogde bij de vorming van de University is in de stichtings-acte van 1908 als volgt omschreven:
„to provide advanced instruction in literature, philosophy, the sciences and arts and to give professional and technical training".

De geheele organisatie en het studiesysteem van deze University zijn gelijk aan die van de beste Amerikaansche universiteiten. Dit werd mij door verscheidene der Amerikanen onder de hoogleeraren uitdrukkelijk verzekerd en vond ik door vergelijkende literatuurstudie, o.a. van Flexner's rapport, bevestigd.

1) Mijn uitvoeriger, echter meer speciaal voor vakgenooten geschikte studie heb ik hierbij op verzoek van belangstellenden in wat beknopteren, en daardoor wellicht meer algemeen leesbaren vorm gegoten, *Schr.*

Pl. 1. University of the Philippines. College of Medicine and Surgery.
Hoofdgebouw.

Pl. 2. College of Medicine and Surgery.
Onderwijslaboratorium voor histologie en embryologie.

Ruim werd het plan der University opgezet en ten spoedigste ging men over tot de vorming der verschillende faculteiten, gelocaliseerd in de verschillende „colleges", waarvan alle, uitgezonderd de landbouwkundige en boschbouwkundige en een parallelbranche der „liberal arts", te Manila zijn gevestigd, 1) tot een veelzijdig geheel vereenigd onder de hoede van de „Board of Regents".

Bij besluit van 1 December 1905 ,eenige jaren dus voor de vorming der universiteit, was reeds gesticht de „Philippine Medical School", die 10 Juni 1907 voor het onderwijs in gebruik werd genomen.

Tevens werd bepaald, dat zoodra twee of meer faculteiten der toekomstige universiteit zouden zijn gevormd, in „actual operation" zouden zijn gekomen, de medische school van naam zou veranderen en zou worden het „College of Medicine and Surgery" van de University met behoud en uitbreiding van het oude docentenpersoneel. Dit geschiedde op 8 December 1910, eenige maanden nadat het nieuwe schoolgebouw in gebruik was genomen, waarbij ook de propaedeuse voor de medische studie van 1 op 2 jaar werd gebracht en werd overgebracht naar de Faculty of Liberal arts.

De „School of Fine arts" werd voorloopig gevestigd in een gehuurde woning aan de Calle Hidalgo te Manila en geopend in Juni 1909.

Het „College of Agriculture" werd gesticht op een uitgebreid terrein te Los Banos, ongeveer 2 uur sporens van Manila aan de oevers van het Bay-meer gelegen.

Oorspronkelijk was dit terrein bestemd voor een lagere landbouwschool.

Het College of Agriculture werd in gebruik genomen in Juni 1909. In 1918 werd machtiging verleend tot den bouw van verscheidene nieuwe laboratoria, waarvan ik een groot deel reeds thans in functie kon zien.

De gebouwen van het „College of Veterinary Science" werden opgericht dicht bij het dierenquarantaine station te Pandacan, Manila.

Het onderwijs voor veeartsen begon eerst in Juni 1910, omdat men in 1909 geen studenten kreeg!

1) De veeartsenijkundige is thans (eind 1921) naar Los Banos overgebracht.

Er was toen n.l. een eigenaardige concurrentie met de ook in 1909 geopende School of Fine arts.

Worcester zegt daarover in zijn werk: „The Philippines Past and Present.":

„The opening of some of these colleges has served sharply to call attention to some of the present weaknesses of the Filipino people. It is but a few years since agriculture was well-nigh prostrated as a result of the decimation of cattle and horses throughout the islands by contagious deseases. The need for well-trained veterinarians was, and is, imperative.

Filipino's properly qualified to undertake veterinary work would be certain of profitable employment.

A good veterinary course was offered in 1909.

At the same time the school of fine Arts was opened.

No one took the veterinary course the first year.

Admissions to the school of Fine Arts were closed when they reached 714.

At the end of the Schoolyear 1912 — 1913 the students in the Veterinary College numbered 27 as compared with 694 in the school of Fine Arts. The grand total enrolment of this latter institution since its organization is 3227 while that of the Veterinary College during the same period is 47. It is necessary tot restrict attendance at the school of Fine arts.

Until there is a livelier and more general interest in saving caraboas than in painting them, the country will not attain to a high degree of material prosperity through the efforts of its own people".

Thans is het aantal studenten in de 5 jaren van het Veterinary College samen ± 100 en in de school of fine arts ± 700, ondanks het toelagestelsel op de veeartsenschool.

Niet verzwegen mag echter worden, dat de toelatingseischen voor de school of fine Arts lager zijn en zelfs leerlingen uit alle klassen der high schools worden aangenomen. Worcester, die m.i. van een zekere vooringenomenheid tegen Filipino's niet is vrij te pleiten, maakt daarvan geen melding.

In November 1912 werden veeartsenijkundige kliniek en hospitaal, gelegen naast het San Lazarohospitaal, in gebruik genomen. 1)

Het „College of liberal Arts" werd geopend in Juni 1910 in de University Hall, een groot gebouw, waar ook de juridische, paedagogische en technische faculteiten zijn gehuisvest en mede het voorbereidend hooger onderwijs wordt gegeven voor geneeskunde, rechten, handelswetenschappen, en de technische faculteiten.

Dit voorbereidend hooger onderwijs bestaat als regel uit 2 jaar studie na de high school.

1) Eind 1921 werd de inrichting overgebracht naar Los Banos.

De opleiding van apothekers, die sedert 1911 ook onder „liberal arts" ressorteerde, werd als een aparte „School of Pharmacy" in 1914 naar de medische faculteit overgebracht.

Het „College of Engineering" werd in Juni 1910 geopend.

Het „College of Education" ontwikkelde zich als een aparte faculteit in Juli 1918, spruitende uit de vroeger tot het College of liberal arts hoorende „School of Education".

Het „College of Law" dateert van Januari 1911.

De Boschbouwkundige faculteit ontstond in Februari 1916 uit een cursus in boschbouwkunde, aan de landbouwhoogeschool gegeven.

Tandartsen worden sedert Februari 1915 opgeleid aan een tandheelkundige cursus, bestaande als een apart „departement" van het College of medicine.

Het Conservatorium voor muziek werd in September 1916 geopend als een onderdeel der Universiteit.

Toelating tot de Universiteit.

De normale vooropleiding is als volgt:

primary (elementary) school	4	jaar
intermediate school	3	„
secundary (high) school	4	„
in totaal dus	11	„

of 1 a 2 jaar korter dan in ons Indië het geval is.

We willen hier van deze vooropleiding niet alle vakken in finesses beschrijven, dit zij aan meer bevoegden overgelaten.

Toch zij er op gewezen dat in deze kortere vooropleiding zeer veel tijd wordt gegeven aan lichamelijke oefening, „military drill" en „group games", wat de leerlingen er toe brengt ook buiten de school hier veel aan te doen.

Ook op de lagere school is dit al zoo.

Men heeft m.i. gelijk wanneer men op de High-school wat wiskunde opoffert en van de talen alleen Engelsch en (facultatief) Spaansch geeft om wat meer op karaktervorming en lichamelijke ontwikkeling te letten.

Typisch is b.v. ook dat gezonde belangstelling in het maatschappelijk gebeuren wordt aangekweekt door in de geschiedenisles, tijd te wijden aan gemeenschappelijke bespreking van belangrijke courantenartikelen.

Op het leerplan van de Highschool (bijlage 1) mis ik voor onze a.s. medici noode de scheikunde, terwijl toch in het derde studiejaar biologie en in het vierde natuurkunde wordt gegeven.

Bij gemis aan scheikundekennis der leerlingen zal men zich toch bij het onderwijs in biologie dikwijls gebonden voelen, zoodra men b.v. over assimilatie en dissimilatie en daarbij b.v. over eiwitvorming ,zetmeelvorming enz. wil spreken.

En ook de natuurkunde zal, zij het in mindere mate, in het gedrang moeten komen; enkele onderwerpen zooals de begrippen verbrandingswarmte, electrolyse, polarisatie, lijken mij voorloopig moeilijk te behandelen.

Een en ander gebeurt dan ook niet, en bij de plant- en dierkunde treedt b.v. de morphologie op den voorgrond.

Moge intusschen de theoretische kennis op enkele gebieden besnoeid worden, zoo wordt toch het theoretisch gehoorde onmiddellijk door de *practica* vastgesteld en verhelderd.

Dat men aan deze practica m.i. terecht groote waarde hecht, blijkt uit een der eerste *toelatingseischen voor de Universiteit*, luidende: dat het einddiploma der highschool *alleen toegang* verleent tot de universiteit, wanneer het wordt vergezeld vaneen verklaring der leeraren in natuurkunde en plant- en dierkunde, dat de *leerling voldoende practisch heeft gewerkt* en wanneer als overtuigingsstuk daarvan zijn, „*laboratory-notebooks*" worden overgelegd, waarin de leerling der high-school de verslagen en teekeningen zijner practicumproeven heeft verzameld, het resultaat van 1 jaar laboratoriumwerk, behelzende ongeveer het volgende:

Natuurkunde:

proeven en waarnemingen betreffende de val- en slingerwetten, eigenschappen van gassen en vloeistoffen, w.o. bepalingen v.h. soortelijk gewicht; betreffende thermometrie en calorimetrie, o.a. bepalingen van smeltingswarmte; betreffende het verband tusschen stroomsterkte, weerstand en potentiaal verschil; snelheid, golflengte en resonnantie bij het geluid; brekingsindices, brandpuntsafstand en beeldvorming bij het licht.

In totaal worden door den leerling minstens 40 experimenten gedaan, zooals o.a. vermeld in Nicol's: „Outlines of Physics".

Zoölogie:

De leerling moet een collectie van 200 verschillende insecten bijeenbrengen, deze classificeeren en gedeeltelijk fijner determineeren.

Ongewervelde dieren worden macro- en microscopisch bekeken en gedetermineerd, o.a. amoeben, vorticellen, paramaecium, ankylostomen, krabben, aardwormen, vliegen, muskieten, vlinders, wespen, mieren, termieten, schorpioenen, spinnen; van de gewervelde dieren met name visschen, amphibien, reptielen, vogels; ook op zoogdieren als bv. de rat hebben dissecties plaats.

De leerling wordt er zoodoende toe gebracht , de theoretische studie niet als hoofdzaak te beschouwen, zijne belangstelling voor de levende natuur wordt gewekt, zijn waarnemingsvermogen ontwikkeld, immers door het teekenen wordt hij gedwongen alles te zien, leert hij zien, terwijl hij tevens reeds scalpel en pincet en het microscoop leert hanteeren en in het algemeen leert zijn handen te gebruiken.

Plantkunde.

Ook daarbij komt practisch werk op den voorgrond, gedeeltelijk in het laboratorium, gedeeltelijk buiten in de tuinen. Een verzameling van 50 planten wordt gemaakt door elken leerling en naar de natuur wordt geteekend.

Alle waarnemingen worden in *notebooks* vastgelegd, die met een geleidebriefje van den leeraar, worden ingeleverd en in orde moeten zijn, wil de a. student tot de Universiteit worden toegelaten.

Zonder twijfel moet voor de aanstaande medische studenten een dergelijke vooropleiding aan de highschools, *als systeem* de voorkeur verdienen boven het thans aan onze middelbare scholen en vooral gymnasia gevolgde, waar het practisch werk nog zoo weinig ontwikkeld is en slechts bij de scheikunde eenigszins op den voorgrond komt.

Worden Practica in natuurkunde en in plant- en dierkunde op onze middelbare scholen ingevoerd, dan staan ze echter als medische vooropleiding boven deze highschool, omdat wij ook scheikunde geven en trouwens ook het overige onderwijs verder gaat.

Maar moet daarom dan de propaedeuse van de a.s. medici naar de middelbare scholen worden overgebracht en van de universiteit verdwijnen, zooals velen dit wel willen?

Zooals op historische gronden kan worden aangetoond en ik nog later bespreek, blijft dit ongewenscht, wanneer men althans tusschen de verschillende faculteiten een band wil houden, een „studium generale", waar studenten van verschillende faculteiten samenwerken en van gedachten wisselen; wanneer men er dus tegen wil waken, dat de universiteit nog meer dan thans wordt, een complex van vakscholen.

De propaedeuse vinde alleen op de middelbare scholen een steviger basis, dan thans het geval is, en daarom worde in navolging van Engelschen en Amerikanen van meet af aan meer aandacht gewijd aan het practisch onderwijs, dat trouwens ook aan hen, die bij hun verdere studie geen natuur of scheikunde, plant- of dierkunde meer tegenkomen, en aan hen, die niet verder studeeren, indrukken voor het leven medegeeft, die niet door boekenstudie zijn te verkrijgen.

Bij een laatsten blik op het leerplan der highschool (bijlage 1) treft ons nog , dat van de talen alleen Engelsch en Spaansch worden gegeven (het laatste facultatief) en van wiskunde geen gonio-, trigono–en stereometrie, doch alleen vlakke meetkunde.
De verdere wiskunde, zoover die bij de natuurkunde noodig is, zal dus bij de lessen in dit laatste vak moeten worden besproken, en niet als bekend mogen worden verondersteld.

Het onderwijs aan de Highschool is voorts zooverre niet voor allen uniform, dat de vakken Spaansch en muziek *facultatief* zijn, terwijl ook de leerling tot zekeren grens een vak kan laten vallen, wanneer hij meer tijd geeft aan een ander; en zich door eigen studie vakken kan eigenmaken, die hij voor schoolvakken in de plaats kan zetten en waarin hij dan examen kan afleggen ter behaling van zijn einddiploma Highschool en ter erlanging van toelating tot de Universiteit.

Aan de andere zijde zijn voor toelating tot enkele faculteiten bepaalde vakken *verplicht*, b.v. voor de a.s. juristen (preparatory law course) Spaansch; voor de studie voor Bachelor of Arts: Spaansch of Latijn, welk laatste vak echter niet op de highschool wordt gegeven en dus door eigen studie en privaatlessen moet worden geleerd.

Moge aan den omvang van de op de Highschool gedoceerde leerstof naar ons Hollandsch oordeel als vooropleiding voor de universiteit het een en ander ontbreken, niet mag worden vergeten, dat de highschool slechts tot enkel faculteiten direct toegang verleent, en b.v. voor de a.s. medici eerst nog de tweejarige propaedeutische studie (preparatory medical course) in het college of liberal arts wordt geëischt, die zich niet beperkt tot natuur-, schei-, plant- en dierkunde, doch ook nog omvat: Engelsch, Fransch of Duitsch, Geschiedenis en Wiskunde. Het College of liberal arts van de Universiteit is dus voor een deel een „kopschool" van de

highschool, het restant van het oude studium generale, waar studenten voor verschillende faculteiten eerst nog doorheen moeten alvorens hun eigenlijke faculteit te bereiken (zie bijlage 2.)

De middelbare scholen bij ons daarentegen (met name H. B. S. en voor Indië de A. M. S.) hebben een deel van dit studium generale opgeslokt en doen uiteenvallen, en zooals het ware het universitaire van de universiteiten ondermijnd.

Op de beteekenis van de „college of liberal arts" als algemeene kernfaculteit kom ik straks nader terug.

Voor hen, die *niet* in het bezit zijn van het certificaat der highschool, wordt aan de Universiteit een speciaal toelatingsexamen afgenomen in de maand Juni.
Dit examen laat ook weer individueele variaties toe.

Voor toelating tot *alle* faculteiten zijn de volgende examen vakken verplicht: Geschiedenis, Engelsch, Economie, Wiskunde, Natuurkunde, Plant- en Dierkunde (met lab. werk, waarop speciaal voor a.s. medici de nadruk wordt gelegd).

De a.s. *medisch* student moet *daarbij* dan voldoende kennis toonen in 4 der volgende vakken (naar keuze):

Latijn, Grieksch, Fransch, Duitsch, Spaansch, Italiaansch, Japansch, Chineesch, Scheikunde, Aardrijkskunde, „advanced": (Engelsch, Algebra, Meetkunde, Geschiedenis, Economie, Zoölogie en Botanie, of Natuurkunde), en *buitendien* een der volgende (naar keuze):

Landbouwkunde, Boekhouden, „Business law", „Domestic science", Teekenen, „Manual training", Muziek.

De „domestic science" wordt gegeven in de lagere school en in de highschool aan de meisjes als een kook- en huishoudcursus. Men brengt daardoor betere begrippen onder de bevolking betreffende de waarde der bereiding van verschillende voedselsoorten en een doelmatige samenstelling der maaltijden, evenzoo algemeene hygienische begrippen, de eerste beginselen van ziekenverpleging en kinderverzorging.

Toegelaten kunnen nog worden „special students" voor enkele vakken, op aanbeveling van den betrokken hoogleeraar en, terecht slechts wanneer verwacht kan worden, dat ze het onderwijs, dan wel het laboratoriumwerk met vrucht zullen kunnen meemaken.

Het Bestuur der Universiteit

Het berust bij een Board of Regents, direct staande onder den Gouverneur-Generaal.

De Board of Regents bestaat uit 11 leden, waarvan de volgende
6 ambtshalve lid zijn, de eerste dezer 6 tevens voorzitter
1 secretary of public instruction
2 president of the university
3 secretary of the interior
4 director of education
5 chairman of the committee of public instruction of the Senate
6 idem of the House of Representatives,
terwijl de volgende 5 leden telkens voor een termijn van 3 jaar gekozen worden:
7 een afgevaardigde van de University Council
8e een alumnus van de University, gekozen volgens de bepaalde regels door de alumni.
9, 10 en 11) drie leden, benoemd door den Gouverneur Generaal op advies van den Senaat (1e Kamer)

De Board of Regents heeft het volgende te doen:
de geheele administratieve leiding der universiteit;
het financieel beheer;
stichten en inrichten van „Colleges";
toekennen van honoraire graden;
instellen van leerstoelen en benoemen der leerkrachten, het laatste in overleg met den president of the University;
goedkeuren van de leerplannen en disciplinaire voorschriften, zooals die door de University Council (professoren + associate professoren + assistant professoren) zijn ontworpen;
vaststellen van de door de studenten te betalen collegegelden, examengelden, laboratoriagelden;
instellen en toekennen van fellowships en scholarships;
algemeene maatregelen nemen die tot bloei van de universiteit en tot bereiken van het gestelde doel: „to provide advanced instruction in literature, phylosophy, the sciences and arts, and to give professional and technical training" bijdragen, met name voor het verkrijgen van de noodige fondsen zorgen;
jaarlijks een Universiteitverslag indienen bij den Gouverneur Generaal;

benoemen van de deans der faculteiten. gekozen uit de hoogleeraren;
benoemen van president en secretary of the University;
De Boards of Regents splitst zich in subcomité's, waarvan een voor elk „College", een voor personeel, een voor wetgeving, een voor gebouwen en gronden, en een voor financiën.

De President of the University is *geen hoogleeraar*, doch ambtshalve lid van alle faculteiten, houdt zoodoende contact met alle branches van het hooger onderwijs en is voorzitter van de University Council (Senaat), *tevens lid van den Board of Regents.*
Feitelijk is hij dus een Rector magnificus, die zelf geen onderwijs geeft, niet jaarlijks aftreedt, en dus als het ware Directeur van de Universiteit is, waarbij dan de Board of Regents vergelijkbaar is met een College van Curatoren of Raad van Toezicht direct onder den Gouverneur Generaal staande.
In tegenstelling met onze colleges van curatoren, die door velen verouderde en nuttelooze administratieve lichamen worden geacht, bestaat hier de Board of Regents o.a. uit hooge regeeringsambtenaren, die door hun gezamenlijk vergaderen en direct voorstellen aan den Gouverneur Generaal veel noodelooze en tijdroovende correspondentie uitsparen.

De University Council is vergelijkbaar met onze senaten van hoogleeraren, maar toch zijn er zeer principieele verschillen.
Voorzitter is de President of the University, *die tevens lid is van den Board of Regents*: leden zijn niet alleen professoren, doch ook de associate en assistant-professoren, die dus ook hun denkbeelden in de vergadering van de Council mogen voorstaan.
Van belang is dit, omdat als regel de associate- en assistant professoren inniger contact met de studenten hebben, in de volle onderwijspractijk staan en men op die wijze eenige garantie heeft tegen het maken van onderwijsregelingen, zonder geheel op de hoogte te zijn van wat de dagelijksche onderwijservaring leert.
Want het volgende hoort tot de taak van de University Council „to prescribe the *courses of study* and *rules of discipline*, subject to the approval of the Board of Regents, to fix the requirements for *admission* to any college of the university as well for *graduation* and the receiving of a *degree*.

Alle docenten aan een „College" vormen een faculteit, die dus niet alleen uit de hoogleeraren bestaat, doch waarin alle leerkrachten zitting hebben, van af de assistenten.

De ervaring leert dat dit buitengewoon ten goede komt aan den onderlingen collegialen omgang; door velen wordt het een voordeel geacht, dat de meening der hoogleeraren niet alleenheerschend is. Nieuwe ideën kunnen in de faculteitsvergadering naar voren worden gebracht en men loopt door dit systeem minder kans in tradities vast te roesten, zooals dit bij ons helaas zoo dikwijls het geval is, waar aftreden of overlijden van hoogleeraren soms eerst een reeds lang als noodig gevoelde verandering van onderwijssysteem de verwezenlijking meer nabij brengt.

De President of the University is ambtshalve lid van elke faculteit, doch geen voorzitter.

Voorzitter van een faculteit: dean of the college, is een der hoogleeraren, gekozen door den Board of Regents op voordracht van den President of the University.

Ook de Dean treedt niet jaarlijks af, doch blijft aan tot hij (meestal op verzoek) ontslag krijgt.

De Deans der verschillende faculteiten vormen te zamen een commissie, die over de toelating van studenten beslist.

Er is een controleerend lichaam voor de lichamelijke opvoeding der studenten, bestaande uit 1 professor, 4 associate-professoren en 1 assistant professor.

Een Comité, „on students welfare" dat voor de goede huisvesting der studenten en de doelmatige inrichting der internaten zorg draagt, bestaat uit 2 professoren, 5 asscociate professoren, en 2 dames leden (speciaal voor de meisjes studenten; o.a. een vrouwelijke arts, assistant professor in de pathologie).

Band tusschen de faculteiten.

De faculteiten, die *direct* op de high-school steunen, zijn (zie bijlage 2):

College of liberal arts, College of agriculture, College of education, College of veterinary science, School of pharmacy, Forest school, Conservatory of music, School of fine arts.

De volgende faculteiten steunen alle op een preparatory course in het college of liberal arts:

	duur der prep. course in het col. of lib. a.
College of medicine and surgery	2 jr.
College of law	2 jr.
College of engineering	2 jr.
School of dentistry	1 jr.

De eerste jaren van het college of liberal arts herbergen dus studenten van verschillende studierichting, die verschillende colleges en practica gemeenschappelijk volgen.

Na deze gemeenschappelijke studie komt dan pas de hoogere faculteitsstudie.

Een gemeenschappelijk voorbereidend onderwijs op de universiteit, het oude en goede idee, dat steeds meer verloren dreigt te gaan en bij ons reeds grootendeels verloren is, waar wij de splitsing der studierichtingen niet alleen reeds voor een groot deel hebben overgebracht naar het eind van het middelbaar onderwijs, maar zelfs reeds lager hebben verplaatst (vgl. H. B. S. en gymnasium, vgl. het overbrengen der splitsing naar den aanvang van het 4de jaar der A. M. S. in Indië).

Dat in Holland de universiteitsstudie dan ook overwegend een vakstudie moet zijn, en dit ook in Indië zoo zal moeten worden, ligt aan de inrichting van het voorbereidend onderwijs. Dit lijdt voor dengenen, die van de historische ontwikkeling van het universiteitswezen op de hoogte is, geen twijfel. Elk faculteit immers is een „école speciale". Een onderscheid handhaven tusschen „vakonderwijs" en „hooger onderwijs" is thans op historische gronden niet meer mogelijk.

Hoogstens zou men kunnen spreken van min of meer wetenschappelijk vakonderwijs, en zou men dat vakonderwijs, dat aan algemeen ontwikkelden wordt gegeven en tevens gelegenheid biedt tot wetenschappelijk werk, als hooger onderwijs moeten bestempelen.

Zoo was het vroeger niet 1).

Toen ontmoetten de studenten, die straks zich in verschillende faculteiten zouden gaan splitsen, elkaar eerst gedurende enkele jaren op gemeenschappelijke colleges aan de universiteit. Een „studium generale" moest worden doorloopen door *allen*. Alvorens

1) Zie ook Winkler, Universiteit en Vakschool

tot de hoogere vakstudie te worden toegelaten, moest men zijn „artium liberalium magister".

Allen studeerden eerst grammatica, rhetorica, wiskunde, astronomie, philosophie, muziek, en eerst nadat een gemeenschappelijk stempel van beschaving op alle studeerenden was gedrukt, werd men tot de faculteitsstudie, in wezen hoogere vakstudie, toegelaten.

Er is geen ontkennen mogelijk, de Universiteit bestond uit „studium generale" en daarop voortbouwend de verschillende hoogere vakscholen, de „écoles speciales".

In de tijd der encyclopedisten schafte men het studium generale af en bleven van de Universiteit slechts de hoogere vakscholen over. Immers vereenigde men zich met Diderot's woorden: „L'éducation du coeur et de l' esprit, c'est là une vue sentimentale et surannée. Il s' agit simplement d' utilité .

L' utilité, voilà la raison d' etre des écoles publiques. Leur objet est d' initier l' homme à un grand nombre de connaisances, dont l' ignorance lui serait nuisible dans tous les états de la vie".

Na den val van Robespierre begon de reconstructie der universiteiten in bovengenoemden zin, en werd het studium generale weggesneden, om later in gewijzigden en minder ruimen vorm te worden overgebracht naar het middelbaar onderwijs.

Het is daarom op historische gronden onafwijsbaar, dat de universiteit thans moet zijn een complex van hoogere vakscholen, *moet zijn* omdat het studium generale, de basis der oude universiteiten door het middelbaar onderwijs is opgeslokt en gedeeltelijk is gedissocieerd.

Engeland en Amerika nu hebben hun studium generale, hun „commune vinculum" voor alle studeerenden aan de Universiteit behouden, zij het dat ook daar bij enkelen zich een streven kenbaar maakt het naar den „secondary schools" over te brengen.

In Nederland en Indië gaan wel stemmen op om de medici bij het hooger onderwijs te berooven van hun laatste beetje studium generale: de natuur, schei- ,plant- en dierkunde, op welker colleges zij althans nog met studenten van andere faculteiten te samen studeeren.

Dat moet maar op H. B. S. of A. M. S. !

Alsof het ten slotte alleen gaat om het verteren van een zekere hoeveelheid leerstof, alsof de methodiek er niet toe doet en het het-

zelfde is den a.s. medicus deze vakken ook als practica te doen geven door hoogleeraren-onderzoekers, dan wel als in hoofdzaak theoretische lessen door leeraren!

En dergelijke stellingen: „afschaffen der propaedeuse op de hoogeschool, de student zoo spoedig mogelijk op het ziekenhuis" worden verkondigd door hen, die er vooral voor willen waken dat de medische hoogeschool geen vakschool wordt!

Alsof zij ooit iets anders kan zijn als het studium generale geheel ontbreekt!

Bij de University of the Phillippines vinden we het studium gerale terug aan het „college of liberal arts". Daar ontmoeten elkaar de a.s. medici, de a.s. juristen en ingenieurs, de a.s. handelsmenschen.
Zij allen loopen er de meeste colleges gemeenschappelijk en slechts enkele gescheiden van de andere groepen.

De opleiding aan de verschillende faculteiten.

Liberal arts geeft als eigenlijke faculteit (senior college), (dus naast de voorbereidende cursussen voor a. s. medici, juristen enz.) gelegenheid tot het behalen van de volgende graden na het daarbij aangegeven aantal studiejaren (totaal na highschool).

associate in arts	2 jaar.
„ „ science	2 „
bachelor of arts	4 „
„ „ science	4 „
„ in chemistry	4 „
„ „ biology	4 „
„ „ library science	4 „
„ „ government	4 „
master of arts	5 jaar
„ in chemistry	5 „
„ in biology	5 „
„ in library science	5 „
„ in government	5 „

Voor het behalen der „master" graden is het schrijven van een proefschrift vereischt.

Daarnaast wordt een 2-jarige „course of commerce" gehouden als hoogere opleiding voor handelsmenschen.

In het algemeen is dus de studie in het college of liberal arts bedoeld:

1e. voor hen, die meerdere beschaving en ruimere wetenschappelijke ontwikkeling zoeken, zonder zich voor een *bepaald* beroep te willen klaarmaken, en die gedurende 4 à 5 jaar onderwijs ontvangen in Engelsch, Latijn, Fransch, Duitsch, Spaansch, Botanie, Zoölogie, Wiskunde, Natuurkunde, Geologie, Philosophie, Geschiedenis, Paedagogie, Staathuishoudkunde, Sociologie, Anthropologie, en Politieke wetenschap, zoodoende inderdaad kunnende worden „artium liberalium magister".

2e. als technische voorbereiding voor wetenschappelijke arbeiders in gouvernementslaboratoria, voor den handel, voor het wetenschappelijk bibliothecariaat en voor meer leidende ambtelijke posities in gouvernementsdienst.

Voor de opleiding van a.s. leeraren vnl. voor highschools en normal schools, (College of Education) gelden als grondprincipes:

1e. dat leeraren bovenal moeten hebben eene algemeene ontwikkeling op breede basis.

2e. dat ze daarenboven gespecialiseerd moeten zijn in de vakken, die ze te onderwijzen krijgen.

3e. dat reeds aan de universiteit gelegenheid moet zijn tot het *practisch* bekwamen in hun leeraarstaak en het leeren kennen van het te verwachten leerlingen materiaal.

Te dien einde is aan de universiteit verbonden een aparte highschool (University highschool) en wordt niemand leeraar als hij niet minstens één jaar tot voldoening zijner professoren aan die highschool les heeft gegeven.

In een driejarige studie kan men bachelor of education worden, in een vierjarige bachelor of science in education.

De Rechtsstudie omvat een zesjarige studie na de highschool, waarvan 2 jaar in het college of liberal arts (preparatory law) en 4 jaar in het College of Law. Einddiploma: bachelor of law, na het schrijven van een proefschrift.

Wat mij bij het bezoeken van het College of Law trof waren:

1e. de rcehtzaal in optima forma, waar juridische studenten de plaats van rechter, ambtenaar M. O. verdediger, beklaagde, getuigen en publiek innamen (Moot-Court, een soort juridisch practicum) en

2e. de zeer uitgebreide juridische bibliotheek en groote rustige leeszaal, waarin de studenten, jongelui nog, zonder eenigen toezienden ambtenaar rustig en ernstig zaten te werken.

Voor de ingenieursstudie heeft men noodig, tweejaar preparatory engineering course in het college of liberal arts daarna in totaal 4 jaar in het College of Engineering.

Zoodoende wordt 5 jaar na de highschool de graad „bachelor of sciende in engineering" behaald, na 6 jaar master of science in engineering.

Zoover ik heb kunnen nagaan, worden opgeleid civiel ingenieurs, scheepsbouwkundige, electrotechnische en mijningenieurs.

De eerste twee studiejaren in het college of engineering zijn voor alle ingenieurs gelijk, slechts de twee laatste divergeeren in verschillende richtingen.

De nadere beroepskeus kan door den student tot zoover worden uitgesteld.

Het College of Veterinary science leidt in een 5-jarige cursus na de highschool op tot doctor of veterinary medicine .

In verband met het groote gebrek aan veeartsen, speciaal zoo noodig voor de surra-bestrijding en de beteugeling van de runderpest, die jaren lang den landbouw vrijwel onmogelijk maakte, is aan dit college, meer dan aan andere instituten in de Philippijnen, de gelegenheid tot gratis studie en studie met beurzen opengesteld.

Het College of Agriculture en de Forest school zijn beide te Los Banos gevestigd en vertoonen beide in hun leerplan eigenaardigheden, die ook voor de medische opleiding in Indië van belang zijn.

Het College of Agriculture neemt nl. twee groepen van studenten aan, de eerste met einddiploma highschool, de tweede uit de tweede klasse der high school.

Zij, die 4 jaar high school hebben doorloopen worden aan het college in 4 jaar opgeleid tot bachelor of science in agriculture; de anderen, die met 2 jaar high school, worden in 6 jaar opgeleid tot bachelor of agriculture.

Studenten met verschillende vooropleiding dus aan één instituut, verscheidene colleges der laatste studiejaren gemeenschap-

pelijk en ten slotte een verschillende eindtitel, waarvan de differentiatie minder in de hoogere vakopleiding, dan wel in het verschil in vooropleiding moet worden gezocht.

Zooals wel bekend zal zijn, is het samenbrengen van studenten met verschillende vooropleiding op dezelfde colleges in Holland voorgekomen bij de medische studie.

Van 1878 tot 1892 werden naast elkaar tot dezelfde lessen toegelaten studenten afkomstig van het zgn. literarisch-mathematisch examen, eindexamen H. B. S. en eindexamen gymnasium.

Zij werden alle tot den zelfden eindtitel nl. *arts* opgeleid.

De studenten van het literarisch-mathematisch examen moesten het echter veelal afleggen, speciaal omdat hun natuurwetenschappelijke basis voor de medische studie te zwak was.

In Los Banos, aan het Agriculturecollege ziet men studenten met verschillende basis, waarvan echter het verschil door een aanvullende cursus gedeeltelijk wordt genivelleerd, bij *grootendeels* dezelfde lessen tot een *verschillende* eindtitel opgeleid.

Dezelfde lessen kunnen zonder bezwaar worden gevolgd, omdat de *natuurwetenschappelijke* basis gelijk wordt gemaakt en slechts verschil blijft bestaan met de high school graduates, voorzoover aangaat vakken als Geschiedenis en Spaansch.

Voor Indië is het bovengenoemde van belang, omdat men hier voor oogen moet houden dat zeer wel een medische hoogeschool in den eersten tijd zou kunnen worden bevolkt door naast elkaar tot dezelfde lessen toe te laten de abituriënten van de 4 jarige propaedeuse der artsenscholen (voorbereidende afdeeling + propaedeutische klasse) naast de abituriënten van H. B. S. en A. M. S.

De eerste toch zijn zuiver natuurwetenschappelijk (natuurkunde, scheikunde, plant- en dierkunde) minstens de gelijken van de laatste groepen. Het korter zijn hunner vooropleiding berust vnl. op een besnoeiing of weglaten van het onderwijs in boekhouden, staathuishoudkunde, Fransch 1), geschiedenis; vakken dus van slechts zeer indirect belang voor de medische studie zelve.

In tegenstelling met de gediplomeerden van het literatisch-mathematisch examen zijn ze qua vakkennis voor medisch hooger onderwijs volkomen rijp.

1) Dit zal op de A.M S. ook niet tot de verplichte vakken hooren.

Men zou dezelfde medische colleges kunnen laten volgen ,en verschil in eindtitel kunnen overwegen, en dus van wat men in Holland deed voor 1892, wellicht „artsen" en Ind., artsen" tegelijk aan de medische hoogeschool kunnen opleiden, beide gevoeglijk de volle bevoegdheid voor de medische praktijk latend, doch de menschen „met den ruimeren blik" eventueel prefereerend voor promotie en leidende betrekkingen.

Of wel men zou beide categoriën den artstitel kunnen geven en het onderscheid uitsluitend kunnen zoeken in het promotierecht, voor den *dr.* dus de ruimste vooropleiding eischend.

Uit onderwijsoogpunt is het plan zeker voor verwezenlijking vatbaar en zou in de eerste decenniën van het bestaan van een medische hoogeschool tot een ruimere artsenproductie en tot een economischer benutting van leerkrachten en leermiddelen kunnen leiden.

Het is hier echter niet de plaats daarover in nader beschouwing te treden.

In Los Banos is aan het college of agriculture het bedoelde principe met succes verwezenlijkt.

De Forest School vertoont ons verwezenlijkt het principe van de *practische stage.*

Zoo'n practische stage geeft den studenten gelegenheid spoedig geld te verdienen, ten nutte van het land te komen, practische ervaring op te doen en voortbouwend op die practische ervaring verder te studeeren.

Hier aan de forest school is de zaak zoo: in twee jaar tijd na de high-school wordt men opgeleid tot „ranger" (houtvester).

Daarna komt men 2 jaar (of zooveel langer als men over de ranger-studie gedaan heeft) in practischen dienst als houtvester onder het Bureau of Forestry en na deze 2 jaren „succesfull field service" kan men worden toegelaten tot de verdere 2 jarige studie aan de forestschool, leidende tot den graad: „bachelor of science in forestry" na het schrijven van een proefschrift „showing the investigation of some special problem during at least one year's work".

Ik bezocht het College of Agriculture speciaal om het onderwijs in natuur-, schei-, plant- en dierkunde te zien, dat in menig opzicht, speciaal wat betreft onderwijsmethodiek, immers parallel gaat met dat voor a.s. medici; en voorts om de internaten te bezichtigen.

Rondgeleid door Prof. Mc. Lean, den plantenphysioloog, bezocht ik het laboratorium voor *planten-pathologie* van Prof. Reinking, met wien ik een lang gesprek had over plantentumoren, waarvan de studie uit vergelijkend pathologisch oogpunt van belang mag worden geacht voor de kennis der dierlijke tumoren. Ik zag interessante preparaten van experimenteel, door middel van chemische prikkeling ,dan wel schimmelinfectie opgewekte plantengezwellen.

Voor het practisch werk der studenten was ruim gelegenheid, zooals gewoonlijk bij de Engelschen en Amerikanen (en m.i. terecht) stonden ook hier de theoretische lessen op den achtergrond en het practisch werk op den voorgrond.

Aan de laboratorium note-books der studenten werd ook hier doorslaande beteekenis gehecht bij de examens, iets wat ik bij ons Indisch onderwijs ook steeds heb doorgevoerd. Hierover meer bij de medische studie.

Het laboratorium van Mc. Lean gaf den studenten gelegenheid de belangrijkste *planten-physiologische proefnemingen* zelf te verrichten.

Ik zag stofwisselingsproeven in actie en interessante, onder verschillende omstandigheden van licht, temperatuur, O^2 en CO^2 voorziening, bodemsamenstelling, geregistreerde groeicurven.

Het *natuurkunde*- en scheikunde practicum vertoonden geen belangrijke verschillen met onze goede practica aan de Stovia, alleen ook hier weer een benijdenswaardige assistentenstaf, zonder welken naast het onderwijs geen wetenschappelijk werk mogelijk is.

In het *scheikunde* laboratorium maakte ik kennis met den eenigen Filipinoprofessor van het College, nl. Dr. Roxas,die met zijn oortrompet mijne vragen opving en mij met graagte een getypt exemplaar van zijn practicum-handleidingen afstond.

Roxas is, behalve bachelor of science in agriculture, doctor in de chemie van de Wisconsin University waarheen hij als „pensionado" was uitgezonden, heeft vooral op het gebied der organische chemie gewerkt (speciaal koolhydraten), is eerst assistent-professor te Los Banos geworden, thans professor; en is volgens Mc. Lean een sieraad van de faculteit, niet alleen wat kennis aangaat, doch vooral ook wat karakter-eigenschappen betreft.

Met een stevigen handdruk liet ik hem in zijn laboratorium achter, dat, evenals de andere gebouwen schitterend en rustig is gelegen in het heerlijke bergterrein met een ruim uitzicht over het Baymeer.

Het practicum *zoölogie*, waar de studenten zonder assistent en zonder professor bezig waren de anatomie van het paard te bestudeeren en een beginnende klasse spierpraeparaten maakte, bood niet veel fraais.

Was dit een voorbeeld, hoe het zou zijn als de Filipinostudent in het genot werd gesteld van „vrije studie"?

Mc. Lean zeide me haastig en eenigszins zenuwachtig dat ik geen „picture" mocht nemen van dit lokaal en was klaarblijkelijk blijde me door vertooning van de *internaten* weder een beter idee van de studenten te kunnen geven.

De studenten hebben een Student Body georganiseerd, dat weer is onderverdeeld in verschillende comité's, natuurlijk allereerst voor athletics, maar ook voor financieële aangelegenheden, voor sociale zaken, voor publicatie van een maandblad, verspreid over de geheele Filippijnen en gewijd aan de belangen van land en boschbouw, bevattende practische wenken voor de bevolking, voor zoover deze de gelegenheid tot studie nog mist; en voorts voor de huisvesting.

De studenten leven in groepen van 4 à 8 in aparte huisjes, die op het enorme erf van het College, Campus, staan. *Voor het grootste deel zijn deze huisjes door de studenten zelf gebouwd*, het College heeft niets anders gedaan dan de grond vrij van huur te geven, verstrekt voorts water en electrisch licht.

De bouwkosten van de huisjes zijn slechts ongeveer 25 peso of ± f 40.— per student.

De student zorgt zelf voor zijn meubilair en kan een kamer huren voor ± f 3.— per maand van het Student-Body.

De oude huisjes zijn van nipa, de nieuwere van hout met pannen bedekking.

Ze maken een eenvoudigen, doch netten en vroolijken indruk, staan wat betreft hygenische voorzieningen onder toezicht van het College en worden door de studenten zelf onderhouden.

Ik zag geen enkelen bediende en moest denken aan Booker Washington, die zijn negerstudenten opvoedde door hen zelf hun internaat te laten bouwen en onderhouden, en aan ons Indië, waar wij te veel doen en te weinig laten doen.

In het midden staat een grooter gebouw, waarin de eetzaal. Achter het buffet de kastelein, doch overigens geen bediende. De studenten komen en file binnen door een afgebakend gangetje langs het buffet, nemen zelf hun portie eten, betalen, gaan met hun

borden naar de tafels, en verlaten ten slotte door een ander aangewezen gangetje weder het lokaal.

In een ander gebouwtje houdt de dokter op bepaalde uren zitting; de studenten worden gratis behandeld, betalen echter zelf de geneesmiddelen.

Men eischt voor het zware tuinwerk een goed physiek.

Intusschen vernam ik dat lichte tuberculose patienten ook wel als student worden aangenomen, in dit heerlijke klimaat zich spoedig wel bevinden, geleidelijk onder controle van den medicus meer tuinwerk gaan verrichten en herhaaldelijk genezen.

Het college of agriculture had in 1920 527 studenten. Men komt dezen in zooverre tegemoet, dat geen college- of examengeld wordt gevraagd, daarentegen wel een jaarlijksche laboratorium „fee" voor breken van glaswerk en dergelijke van 5 peso's per student.

Het toelagestelsel met al zijn nadeelen, voor ons Indië wellicht nog een noodzakelijk kwaad, is hier, evenals regel in de overige Filippynen, onbekend.

Ik ontmoette het slechts in milden vorm aan de Veeartsenschool, en voorts bij de opleiding van verpleegsters, die dan ook voor haar „toelage." dag en nacht practisch werken.

In het algemeen bouwt men nog voort op het principe, vastgelegd in Worcesters woorden: „The way to stimulate healthful development of the Filipino's is to let the apples hang high and make them climb for them, not to tell them to hold their hats and shake the trees"

De „School of fine Arts" en het Conservatorium beide onderdeelen, van de Universiteit, nemen hunne leerlingen aan met "good grades" van verschillende klassen der highschool. Ze zijn, ook volgens de Amerikanen zelf, „not of University-grade", doch zullen op den duur hun toelatingseischen hooger (kunnen) gaan stellen.

Dat deze kunstinstituten officieel aan de universiteit zijn verbonden, dat de „muziekstudenten" in de internaten en anderszins ruim contact hebben met de overige studeerenden, moet aan het universeele karakter van de University ten goede komen

College of Medicine and Surgery, Bureau of Science, Philippine General Hospital.

Deze drie instituten moeten te zamen worden genoemd, omdat op hunne doelmatige samenwerking berust de medische opleiding

aan de University of the Philippines, en de beoefening der medische en aanverwante wetenschappen.

Merkwaardig is de overeenkomst in ligging en functie met ons Salemba complex, in zooverre dat men het Medical College zeer wel met de Stovia, het General Hospitaal met de C. B. Z. en het Bureau of Science met het Geneeskundig Laboratorium kan vergelijken.

Daarbij heeft men te Manila het voordeel, dat de medische school en het Bureau of Science niet door het groote ziekenhuis van elkaar gescheiden zijn, doch direct naast elkaar liggen, beide uitkomend op het erf van het general Hospital.

Onderling overleg van wetenschappelijke werkers, besprekingen in elkaars laboratoria, gaan dus onwillekeurig met minder tijdverlies gepaard en worden daardoor in de hand gewerkt.

Het Manilacomplex is feitelijk het eerst in gedachten uitgewerkt door Prof. Worcester, lid van de Philippine Commission 1900 — 1913 en secretary of the interior 1901 — 1913.

Worcester studeerde zoölogie en botanie aan de Michigan University, de eerste onder Prof. Steere, die op zijne vele reizen ook de Philippijnen had bezocht en 1886/87 Worcester als assistent meenam op een nieuwe studiereis, waarbij beiden 18 eilanden bezochten en ook Worcester ruimschoots gelegenheid kreeg het land onder Spaansch regime te leeren kennen.

Worcester werd na terugkeer in Amerika nog voor beëindiging zijner studie onderwijs assistent en daarna al spoedig professor.

In 1899 ging hij naar de Philippynen terug als lid van de 1e Philippine Commission, die tot 16 October 1907 het eenige wetgevende lichaam was, daarna als Upper House naast de Assembly (als Lower House) kwam te staan.

Het moet van groot belang worden geacht dat Worcester aan ruime kennis van de inheemsche verhoudingen paarde een kennis van de eischen van hooger onderwijs in en de beoefening van de natuurwetenschappen.

In zijn werk: „the Philippines Past and Present" geeft hij zoo helder de wordingsgeschiedenis van het Manila complex weer, dat eenige aanhalingen uit het desbetreffende 18de hoofdstuk straks op hunne plaats mogen worden geacht, te meer ook omdat zijn opvattingen en ervaringen van waarde kunnen zijn bij de verdere ontwikkeling en leiding van ons Salemba-complex.

Toen de Amerikanen in Manila landden (Augustus 1898) vonden zij voor de opleiding van medici geen Gouvernementsinrichtingen. (de Santo Tomas Universiteit behoorde aan de orde der Dominicanen en gaf eerst sedert 1871 voor medici, zooals later te bespreken, een tweede rangs-opleiding).

Buitendien was er geen hospitaal, dat aan billijke eischen voldeed. Er bestond toen slechts een zgn. gemeentelijk laboratorium dat voor eenvoudig chemisch werk was uitgerust.

Toen de Philippine Commission orde op de zaken moest stellen behoorde tot Worcesters taak o.a. het wetenschappelijk werk op solide basis te zetten, en later, als secretary of the interior, wetenschap en onderwijs verder te ontwikkelen en te controleeren.

Doordat er nog vrijwel niets was, was men niet aan tradities of oude gebouwen gebonden en kon een „clean start" worden gemaakt.

Laten we thans Worcester aan het woord:

„I had thoroughly learned one lesson at the University of Michigan, while a member of its zoölogical staff- we had a zoölogical laboratory in which were conducted the zoölogical half of a course in general biology and numerous other courses in animal morphology, mammalian anatomy, comparative anatomy and embryology.

There was also a botanical laboratory in which all of the botanical work of the institution was carried on. This did not involve any overlapping but there was overlapping of the work of the zoölogical laboratory and that of the medical department, which had on anatomical laboratory, a histological laobratory, a pathological laboratory and a so called, hygienic laboratory.

The professor of anatomy thought that his students would understand human anatomy better, if they knew something of comparative anatomy, and instead of sending them to us wished to start own courses.

The histologist dabbled in embryology and was soon duplicating our course in the embryology of the chick. He was constantly at war with the pathologist over the question of where histology left off and pathology began, and both of them were inclined to differ with the man in charge of the hygienic laboratory over similar questions of jurisdiction.

Furthermore, we had a chemical laboratory split up into various more or less independent subdivisions, and a physiological laboratory. In these several institutions for scientific research there was much *duplication of instruction and books, apparatus and laboratory equipment.*

Great economies might have been effected by the establishment of a central purchasing agency, which could have obtained wholesale rates on supplies ordered in large quantities.

Nothing of the sort existed ,. One laboratory chief would order from the corner drug store, while another bought in Germany.

There was danger that a similar conditions of things might arise in the Philippines.

The Bureau of Health would want its chemical and its biological laboratories; the Bureau of agriculture would need to do chemical work covering a wide range of subjects, and botanical and entomological work as well. The Bureau of Forestry would of course require a large amount of botanical work and would also need to have chemical work done on gums, resins and other forest products, to say nothing of investigating insects injurious to trees and more especially to timber after cutting. The letter class of destroyers do enormous damage in the Philippines. Much chemical work would by required by the Bureau of Customs which as a matter of fact later insisted upon the necessity of a „microscopical laboratory" for the examination of fibres etc.

Obviously there would be a large amount of work for the general goverment in connection with investigation of the mineral recources of the country, and the testing of coals, cements and road materials.

Small pox was decimating the population.There was need of the manufacture of great quantities of virus with which to combat it, and of other common and necessary serums and prophylactics as well.

Here then was a golden opportunity to start right.

In imagination I saw a *Bureau of Science* for scientific research and for routine scientific work, a great *General Hospital* and a modern and up— to — date *College of Medicine and Surgery*, standing side by side and working in full and harmonious relationship.

The medical school would give to the youth of the land the best possible facilities for theoretical training in medicine and surgery, while access to the wards of the hospital would make possible for them a large amount of practical bedside work.

Its operating-amphitheatres would increase the opportunity for clinical instruction, as would a great free out-patient clinic, conducted primarily for the benifit of the poor.

Professors in the college would hold positions on the hospital staff, not only in order to give to them and their students every facility for clinical demonstration work, but to enable them constantly to „keep their hands in".

Promising Filipino graduates would be given internships and other positions on the house staff of the hospital.

Patients would be admitted to its free beds subject to the condition that they allow their cases to be studied by the faculty and students of the college. The necessary biological and chemical examinations for the hospital would be made in the laboratories of the Bureau of Science, which would at the same time afford every facility for the carrying on of scientific investigation by advanced students, by members of the faculty of the college and by members of the hospital staff. Members of the staff of the biological laboratory would have the use of the great volume of pathological material from the hospital, and with free access to its rooms, and wards, would have en almost unparaleled opportunity for the study of tropical diseases, while some of the officers and employees of the Bureau of Science and of the Bureau of Health might be made

members of the faculty of the college and their services utilized as instructors.

As we had neither laboratories, hospital nor college at the time, the realisation of this somewhat comprehensive scheme seemed rather remote. It was commonly reffered to as „Worcester's dream" ,and one of my friends in the army medical corps probably quite correctly voiced public sentiment when he said: „Poor Worcester has bats in his belfry".

However, he laughs best who laughs last!

After the lapse of a good many years my dream came true. The three great institutions, which I hoped might sometime be established are to day in existence and are doing the work which I hoped that they might perform.

Now let us consider, how they came to be.

In the early days I drafted an act providing for the etablisment of a Bureau of Government Laboratories, which should perform all of the biological and chemical work of the government under the direction of one chief, and on July 1 1901 the Commission passed it.

I was more than fortunate in securing as the director of this Bureau Dr. Paul C. Freer, then professor of general chemistry at the University of Michigan.

Dr. Freer obtained leave of absence for a year ,in order to help us get started. This leave was twice extended for additional periods of one year each, and in the end he decided to sever his connection with the university and throw in his lot with the Philippine government.

He remained in charge of the Bureau of Government Laboratories and of its successor, the Bureau of Science, until his death on April 17 1912.

Himself a chemist and investigator of note, he had a wide and catholic knowledge of science in general, and no better man could have been found for this important piece of constructive work.

For nearly a year the two of us labored over plans for the laboratory building and lists of the necessary books, instruments, apparatus, glassware, chemicals and other supplies. At the end of this time we submitted to the Commission what I do not hesitate to say was the most complete estimate for a large project which even came before it.

Much fore-thought was necessary in order to time the orders for books, instruments, and apparatus so that it would be possible to house them properly when they arrived, and the estimated expence was distributed over a period of two and one half year.

Meanwhile work had begun in cramped temporary quarters in a hot little „shack" for it deserved no better name, back of the Civel Hospital.

Here under almost impossible conditions there were performed a large volume of routine biological and chemical work, and a considerable amount of research, the results of which proved to be of farreaching importance.

With the employment of the first chemists and bacteriologists there arose a class of questions, which I determined to settle once for all. *There is a regrettable tendency among some scientific men to try to build barbed -wire fences around particular fields of research in which they happen to be interested, and to shoo every one else away.*

At the outset I gave all employees clearly to understand, that such an unscientific and ungenerous spirit would not be tolerated in the Bureau of Government Laboratories.

The field, which opened before us was enormous.

There was work enough and more than enough for all, and we should at the outset adopt a spirit of friendliness and helpfullness toward every scientific man who desired to lend a hand.

This rule of conduct has been steadfastly adhered to. Numerous well known scientists have visited the Philippines and to each we have extended all posible assistance, furnishing laboratory-quarters, instruments, apparatus and reagents, and, whenever practicable, material as well.

Indeed many of our scientific guests have been made employees of the bureau without pay, so that there might be no questioning of their right to use government equipment.

Two important results have followed this policy.

One is, that we have established the friendliest and most helpful relations with numerous research institutions. The other is, that we have been able to assist in the performance of much valuable work which has borne import important results, and which would perhaps have remained undone had it not been possible for us to aid those who undertook it.

In due course of time came our fine new building, with good facilities for performing all kinds of laboratory work.

When it was equipped and occupied, we were able to say that the opportunities offered at Manila for investigating tropical diseases were probably unequalled elsewhere; and there was a deal of such investigation urgently needing to be made.

Our equipment for chemical research was also very complete and the vast undeveloped natural resources of the islands presented a practically virgin field for such investigation.

At the outset absurd rumours spread as to the cost of buildings and equipment, and there was much popular outcry against the supposed wastefulness of the government. A simple statement of facts served to kill these foolish tales, and people soon began to see that the creation of the Bureau of Government Laboratories was merely the application of commonsense to existing conditions and had resulted in greatly increased economy and efficiency.

Indeed, at the the suggestion of a comittee appointed to make a study of the government service and suggest measures for its betterment, the principle which I had adopted was carried still further. Not only was all zoölogical and botanical work transferred to this bureau, but the Bureau of Ethnology and the Bureau of Mines were abolished as seperate entities and were made divisions of it, and *its title was changed to „ The Bureau of Science"* (1905)

Little by little the scope of the work has steadily widened.

The scientific books and periodicals of the government were scattred among half a dozen different bureau's and were not being well cared for. I arranged to have them all temporarily transferred to the *library of the Bureau of Science*

and catalogued there. Those said to be really needed for frequent reference were then returned to the several bureaus, but were kept under *observation by the bureau of science librarian*, who took particular pains to look after the binding of several publications as rapidly as the volumes were completed.

The results of this policy is, that we have to day *a central scientific library in which are catalogùed all the scientific books of the government*. Books needed by the several bureaus for frequent reference are placed where they can be used conveniently, and the card catalogue indicates where they are, so that they can readily be found.

In this way it has been possible to avoid mùch needless and expensive dùplications.

The library now (1914) contains 26 652 bound volumes.

We were extremely fortunate in the men whose services we secured in the early days, and the volume of research work turned out was unexpectedly large The question of how to arrange for the best publication of our results became urgent, and in the end we answered it by publishing the *Philippine. Journal of Science*, now (1914) in its eigth year and with an assured and enviable position among the scientific journals of the world.

In the early days before we knew what we now know about the preservation of health in tropical countries there was a deal of sickness among government officers and employees. While the army was more than liberal in helping no meet the conditions which arose, it was of course very necessary that we should establish our own hospital as soon as possible.

On October 12 1901 the so called. „Civil Hospital" was opened in a large private dwelling, obtained, as we than fondly imagined, merely as a temporary expedient.

Together with two adjoining and even smaller buildings it continued to be our only place for the treatment of ordinary medical and surgical cases until September 1910.

Constructionwork goes showly in the tropics. One ward pavilion of the *Philippine General Hospital*, was occuped on September 1 1910. Soon afterward the four others came in to use.

On June 10 1907 a *medical college* was opened.

It was called the *Philippine Medical School.* Its creation at this time was made possible by the existence of the Bureaus of Science and Health.

Its staff was at the outset recruited very largely from these two bureaus

The director of the Bureau of science was made its dean and continued to hold this position until his death. To his unselfish effort and to those of the director of health is due the *well-organised modern college which we have to day.*

The next event of importance was the *establisment of the University of the Philippines*, which was provided for by an Act passed on June 18, 1908.

The Philippine Medical School was in due time incorporated with the University as its College of Medicine and Surgery, passing under the executive control of the University board of regents.

At his time the plan of which I had dreamed so many years before was in full force and effect and was working admirably.

Members of the Bureau of science staff served on the college faculty and held appointments in the Philippine general Hospital as well, one of them being the chief of a division there.

Members of the college faculty carried on research work at the Bureau of Science. The great working library installed in the building of the latter bureau served as the medical library. Members of the college faculty also rendered important service in the Philippine general Hospital, where two of them were chiefs of divisions, two held important positions on the house staff and numerous others served as interns. Officers of the Bureau of Health were appointed to the faculty of the college and carried on research work at the Bureau of Science.

The staff of the latter bureau made the chemical and biological examinations needed in connection with the work of the hospital as well as those reguired by the Bureau of Health.

The Bureau of Science manufactured the sera and prophylactics required by the Bureau of Health in its work.

The two large operating amphitheatres in the Philippine General Hospital were planned with especial reference to the accommodation of students, who could pass along a gallery from one to the other.

The work of the free clinic attended daily by hundreds of Filipinos, seeking relief was largely turned over to the college faculty, and increased opportunities were this given for medical students to study actual cases.

The arrangement was an ideal one. It excited the admiration of numerous visiting European an American experts, who were competent to judge of its merits, and its continued success was dependent only upon the honesty of purpose loyalty and good faith of the several parties to it.

Then came the untimely death of Dr. Freer. A few months later an attempt was made by certain university-officers to secure control of the professional work of the hospital for that institution, leaving the director of health and the secretary of the interior in charge of the nurses, servants, accounts and property, and burdened with the reponsibility for the results of work involving life and death, but without voice in the choice of the men, who were to perform it.

Those, who were responsible for this effort, evidently had not taken the trouble to read the law, and I had only to call attention to its provisions in order to end for the time this first effort to disturb the existing logical distribution of work between the two institutions.

Before I left Manila in October 1913, a second attempt was being made to secure control of the proffessional work of the hospital for the university, but this time the plan was more farreaching, in that it contemplated the transfer to the university the control of the Bureau of Science as well; and more logical, in that a bill accomplishing these ends had been drafted for consideration by the Filippinized legisiature.

The original plan for the coordination of the scientific work of the Philippine government was sound in principle, and will, I trust, eventually be car-

ried out, what ever may be done temporarily to upset it during a period of disturbed political conditions.

There is much consolation to be derived from contemplating the fact that pendulums swing".

Na Worcester's vertrek kwam al spoedig het General Hospital met het Medical College onder één dean, nl. Dr. Calderon, een Filipino met een belangrijk deel Spaansch bloed, waardoor het General Hospital nu geheel ten dienste van het onderwijs bij de Universiteit is getrokken.

Het Bureau of Science staat administratief nog buiten de University onder een eigen directeur, Dr Merrill, ondergeschikt aan den Secretary of Agriculture an Natural Resources, doch verscheidene werkers van het laboratorium zijn professor aan de University en verdeelen hun tijd tusschen wetenschappelijk werk in het Bureau of Science en onderwijs in het College of Medicine.

Worcester beschouwt het als een achteruitgang voor den gang van zaken in het hospitaal nu de University er controle over heeft gekregen en de Board of Regents de hospitaalkrachten benoemt.

De vraag is echter of hier niet een persoonskwestie in het spel is. Worcester heeft nl. geen hoogen dunk van de Filippino's en deze vormen thans in de Board en bij de docentenstaf de meerderheid.

Immers aan het principe zelf dat de universiteit en met name de medische school een grooten invloed op het hospitaal moet hebben in verband met de eischen van het medisch onderwijs zal toch niemand kunnen tornen.

Het onderwijshospitaal vormt eenvoudig een verzameling laboratoria der medische school en deze laboratoria hooren tot de medische school in dezelfde verhouding te staan als bv. die in anatomie, path. anatomie, physiologie enz.

Ook bij den bouw van moderne medische instituten wordt daarmee rekening gehouden.

Welch, de professor in pathologie, thans directeur van de School of Hygiene and Public Health aan de John Hopkins University drukt dit als volgt uit 1).

„The most valuable asset of a medical school is the *possession* of an endowed good general hospital the *appointments to which are controlled by the school* and a main purpose of which is to serve the

1) Science and Education Bundel II Medical Research and Education blz, 188 The relation of the Hospital to medical education and research,

interests of medical education while serving the best interest of the patients".

Inderdaad eischt het belang van het klinisch onderricht dat de docenten de meest mogelijke vrijheid hebben in het onderwijsziekenhuis.

En als Dr. Calderon die zelf verloskundige is, geschikt is om in zich te vereenigen de leidende posities voor medical college en general hospital kan dit m.i. slechts ten goede komen aan de behartiging der belangen van het onderwijs.

Worcester's critiek betreffende vergrooting van den invloed der University op het Hospital lijkt me dan ook in *principe* onjuist.

De practijk leert nu echter dat Dr. Calderon's taak bovenmenschelijk zwaar is, zoodat hij als verloskundige ten slotte steeds op het hospitaal zit en zijn taak als leider van het medical college aan anderen, o.a. prof. Wade, moet afstaan.

De eenhoofdige leiding, hoewel in theorie heel mooi, blijkt zoo bij groote omvang der afzonderlijke instituten, practisch onuitvoerbaar.

De directe stoot, leidende tot den *bouw van het College of medicine and surgery*, ging uit van de tweede jaarlijksche vergadering van de Philippine Medical Association in 1905, waar het groote gebrek aan medici ter sprake kwam.

Het bleek, dat er slechts één arts per 21209 inwoners of 430 vierk. mijlen land was.

De medical school werd gesticht als de eerste faculteit van de toekomstige University in 1907 en werd als zoodanig in 1910 omgedoopt in „College of Medicine and Surgery", daarmee veel uitmakende van de universiteit.

Het gebouw maakt een ruimen flinken, soliden indruk, zonder dat van luxe kan worden gesproken.

Zooals gewoonlijk bij Engelsche en Amerikaansche universiteiten, is elk vak ondergebracht in een department, zoodat men heeft bv. department of anatomy, department of physiology etc. De betreffende hoogleeraar is dan „chief of department" en voert over zijn departement de algeheele administratie, waarvoor hij zijn kantoorpersoneel heeft op het general office, een en ander onder supervisie van den dean.

Binnenkomende, heeft men links het general office, met den chief-clerk aan het hoofd en een staf van kantoorpersoneel.

De Amerikanen [Storm Van Leeuwen geeft het in zijn jongste boek 1) ook aan] verstaan buitengewoon den slag hun meer intellectueel en wetenschappelijk personeel te ontlasten van geestdoodend en tijdroovend werk.

Niet alleen dat het general office in de medische school te Manila beschikt over een geheele „battery" van schrijfmachines en over een staf menschen, aan wie met gerustheid het routinewerk kan worden overgelaten, buitendien heeft elke docent in zijn werkkamer een geschoolde typist en, zooals later te bespreken, voor zijn onderwijs een staf assistenten.

De positie aan het medical college lijkt me door al deze dienstverhoudingen, door deze ontlasting van routine werk, ruime assistentie en daardoor beschikbaar komen van tijd en gelegenheid tot wetenschappelijk werk naast het onderwijs, een buitengewoon benijdenswaardige, indien althans de politieke stroomingen, met name de Filipinizatie, geen belangrijke veranderingen gaan teweeg brengen.

Het contrast met de personeelvoorziening aan de Stovia is werkelijk buitengewoon groot en valt des te meer op, omdat Stovia en Medical College inderdaad zeer veel overeenkomen en voor dezelfde onderwijstaak en dezelfde onderwijsproblemen staan.

De geheele benedenverdieping van het medical college wordt verder rechts ingenomen door de laboratoria en leslokalen voor bacteriologie en pathologie, voor studenten en assistenten gescheiden lokalen, terwijl in de linkervleugel de laboratoria voor hygiëne en gerechtelijke geneeskunde, benevens het pathologisch anatomisch museum zijn te vinden.

Rechts van den ingang is de particuliere werkkamer van Wade, die met een buitengewone hartelijkheid mijn voornaamste leidsman door de medische gebouwen is geweest en aan wien, naast den secretary of the Faculty de la Paz, ik de meest ruime inlichtingen over het medisch onderwijs te danken heb.

Gelijkvloers, in het middelstuk van het gebouw, ligt nog de sectiekamer met de lijkenkoelkamer, waarover later meer.

---

1) Storm van Leeuwen, Indrukken van een studiereis naar America.

De groote middentrap opgaande, komt men op de eerste verdieping allereerst in het schitterende museum voor anatomie en embryologie, de anatomische bibliotheek en de studenten- en „staff" laboratoria, benevens de werkkamer van den hoogleeraar in anatomie, terwijl de rechterhelft van de eerste etage wordt ingenomen door de laboratoria voor physiologie en pharmacologie, het laboratorium voor physiologische chemie, het privé- laboratorium van den physioloog, diens werkkamer en de dieren-operatiekamer.

Het achteruitstekende deel van den middenbouw heeft op de eerste verdieping nog laboratoria voor parasitologie, twee ruime collegezalen, en buitendien een speciale zaal met zeer steil oplopend amphitheater, uitsluitend bestemd voor het houden van voordrachten met lichtbeelden.

De middenbouw heeft nog een aparte tweede verdieping, die geheel wordt ingenomen door de snijzaal voor anatomie, welke dus feitelijk boven op het platte dak van het „college" is gebouwd en dan ook door zijdeuren toegang geeft tot het platte dak der zijvleugels.

De Amerikaan heeft er slag van zijn daken te benutten.

Zoo wordt het platte dak van het Rockefeller institute te New York gebruikt voor huisvesting der proefdieren rondom de op dat dak gebouwde dierenoperatiekamer van Carrel. Die hondenhokken zijn er vereenigd tot complexen van 10 of 12 kooien en elk complex heeft een aparte uitloop, zoodat de dieren frissche lucht kunnen krijgen. De ervaring leert tevens dat men door stalling op het dak minder last van het blaffen heeft, wat een belangrijke zaak is bij huisvesting van 100 honden als in het Rockefeller institute.

Zoo wordt het platte dak van het Hospital in den Bilibid Prison te Manila benut als ligplaats voor tuberculose patienten; is het platte dak van het meisjes internaat herschapen in een fraaie daktuin, van waaruit men 's avonds onder een gezellig kopje thee de zon over Manila-baai ziet onder gaan; zoo wordt het dak van het Manila hotel bedanst en „bejazzt" rondom de zich op dat dak bevinden muziektent en zoo wordt ten slotte het platte dak van de vleugels van de medical school gebruikt als praepareer- en skeletteerruimte rondom de op dit dak gebouwde snijzaal.

Inderdaad, de platte betonnen daken, omgeven door balustrade mogen misschien minder fraai zijn, men komt toch in de stemming en Hollandsch dak als verloren ruimte te beschouwen.

Of platte daken in de tropen de gebouwen warmer moeten maken is mij niet bekend. In Manila is me dit niet opgevallen.

Aan de hand van een schoone collectie foto's, die de heeren Wade en De La Paz dadelijk voor mij lieten maken, kan ik de school weer voor mij zien, en zie ik weer het physiologielokaal, waar minstens 10 registreercylinders in actie waren en de studenten in groepen van twee, bij honden en konijnen de carotis blootlegden, de canule in de arterie brachten, met den manometer de bloedsdrukcurve schreven, nagingen den invloed van vagusprikkeling en van adrenaline injecties, terwijl uit een groot, boven het lokaal opgehangen reservoir door gummibuizen magnesiumsulfaatoplossing naar de verschillende manometers wordt geleid ter voorkoming van de bloedstolling.

Een bekende en zeer leerzame practicumproef, door mij zelf herhaaldelijk op de Stovia vertoond, doch hier, dank zij de ruimere instrumentariumvoorziening, gelijktijdig door alle studenten zelf gedaan, zoodat de resultaten van de gelijksoortige experimenten onderling dadelijk kunnen worden besproken en vergeleken.

Dit is een klein voorbeeld van de wijze waarop de Amerikaan speciaal het *practisch* deel van het medisch onderwijs op den voorgrond stelt.

„Don't study by books, but study by doing" is het devies, en terecht.

Wat leert immers de a.s. medicus door zoo'n proef? Van Rijnberk zegt er ongeveer het volgende van:

„In de eerste plaats handigheid, even onontbeerlijk voor den medicus als kennis.

Handigheid kan slechts, binnen de grenzen van aangeboren aanleg, worden geleerd door herhaalde oefening,. Bij het physiologisch practicum wordt de eerste grondslag gelegd voor de heelkundige vaardigheid, want het is nog heel wat anders een opgespoten slagader bij een lijk op te zoeken, of een kloppend bloedvat in een levend dier bloot te leggen zonder het te kwetsen.

Voorts moeten hier allerlei werktuigen in verband worden gebracht met levende organen, wat een verdubbeling der moeilijkheden beteekent.

B.v., een manometer goed te gebruiken is vaak niet gemakkelijk, maar er een aan den slagader van een levend dier aanleggen zonder dat die scheurt en zonder dat het bloed er in stolt, dat is nog heel wat anders.

Hoeveel beheersching over zijne vingers moet men niet hebben om dit goed te doen.

En dit is slechts een voorbeeld uit vele:

Handigheid, tegenwoordigheid van geest, juist en snel waarnemen en besluiten, zelfbeheersching, leeren die oefeningen op levende dieren alvast zeker, eigenschappen, die later bij operatieve ingrepen op den mensch ten deele rechtstreeks te pas zullen komen.

Daarnaast hebben practische oefeningen, vooral ook die in physiologie, nog een andere , niet minder belangrijke zijde.

De geneeskunde van voor de 16de eeuw werd beschouwd als een uit het hoofd leerbare wetenschap. Een geheel van aanwijzingen, stellingen en voorschriften, die men moest leeren en kennen en toepassen, zooals men een gedicht of een reglement uit het hoofd leert.

Er bestonden zelfs geneeskundige leerdichten waaruit men zich alle grondwetenschappen, benevens de ziekten en de daarbij hoorende geneeswijzen met de noodige ezelsbruggen kon inpompen.

Maar *zich indenken* in wat geleerd moest worden kon alleen reeds daarom nauwelijks, omdat de studeerende zelf zelden of nooit iets te *zien* kreeg van het gezonde of zieke inwendige van het lichaam, waarover hij te leeren, te leeraren of te genezen geroepen was.

En nu is om zich iets voor te stellen de eenige weg voor de overgroote meerderheid der menschen: het te zien.

De meest gloedrijke, desnoods berijmde beschrijvingen van den vorm van een orgaan zijn niet in staat een zoo goede voorstelling te geven als een blik, er opgeworpen.

Sedert een eeuw is dan ook bij het onderwijs in ontleedkunde de oefening op het menschelijk lijk deel van het onderwijs.

Geen schoolsch vooroordeel, evenmin als een te eerbiedigen piëteitsgevoel jegens den dood, heeft dit kunnen beletten. En terecht: wil men een goed geneesheer worden dan moet men het menschelijk lichaam bij gezondheid en ziekte kennen.

En om he te kennen, moet men het zelf hebben opengesneden, ontleed en bekeken.

Precies hetzelfde geldt van het onderwijs in physiologie.

Men kan immers de functie van een levend orgaan niet begrijpen, als men niet bij dat levende en van zoo nabij mogelijk alles heeft waargenomen, wat omtrent die functie waarneembaar is.

Ja, de noodzakelijkheid van een practicum treedt bij de physiologie nog dwingender op den voorgrond dan bij de anatomie, immers terwijl de ontleedkunde slechts statische verschijnselen in de ruimte tot voorwerpen van studie heeft en dus een zuiver beschrijvend vak is, bestudeert de physiologie het in den tijd verloopend gebeuren in lichaam en organen, en is dus een verhalende wetenschap. Daarom is het zich vormen van een voorstelling der verrichtingen van een orgaan nog veel moeilijker dan van de vorm en ligging daarvan.

Vandaar de dwingende noodzakelijkheid om bij het geneeskundig onderwijs in het algemeen en bij het physiologisch onderwijs in het bijzonder ,de practische oefeningen op den voorgrond te stellen, veel te laten zien en vooral veel te laten doen.

De physiologie, en met haar de geneeskunde, zou terugvallen tot een dood geheugenvak, indien de voorstellingen der studenten niet door eigen aanschouwing werden levendig gehouden.

Buitendien heeft aanschouwelijk en practisch onderwijs het nut, dat het werkelijk geleerde veel beter in het geheugen blijft. Wanneer men van iets waarover men vertelt, ook nog iets laat zien bereikt men het bewustzijn langs meer dan een zintuig en beide indrukken verbinden zich wederzijds,.

Hoe een spier werkt, kan men uit het hoofd leeren, maar het blijft onvergelijkelijk veel beter bij als men zich een spierkromme met een eigen vervaardigd spierzenuwpraeparaat heeft opgeschreven.

De werking van vagusprikkeling op hart en bloedsdruk is in twee woorden : verlangzaming en verlaging, even gemakkelijk geleerd, als verleerd en vergeten.

Wanneer men echter zelf een bloedsdrukkromme heeft opgenomen en eerst het schommelen van de omhoog gebrachte kwikkolom, daarna den indrukwekkenden val daarvan bij prikkeling van den zelf blootgelegden vagus heeft gezien, vergeet men dit nimmer meer",

Tot zoover van Rijnberk.

Dat practisch werk ook juist het wetenschappelijke in het onderwijs op den voorgrond brengt, behoeft nauwelijks betoog als men bedenkt, dat elk medisch wetenschappelijk onderzoek practisch werk eischt, waarbij vaardigheid en waarnemingsvermogen tot het gewenschte resultaat moeten leiden; ja, dat elk op een practicum goed uitgevoerd experiment reeds een wetenschappelijk onderzoek is.

Begrijpt men nu, hoe de Amerikaan gelijk heeft als hij zich schaart aan de zijde dergenen, die het practisch deel van het onderwijs op den voorgrond willen zien gebracht; dat practisch deel, dat tijd, gebouwen, assistentie en instrumenten eischt.

En dat hij groot gelijk heeft, wanneer hij eischt van den student vóór zijn examens de op schrift neergelegde resultaten van diens practisch werk, de „laboratory books"., waarin bv. de op het physiologisch practicum geregistreerde krommen worden ingeplakt, waarin de teekeningen, gemaakt naar de natuurlijke macroscopische en microscopische praeparaten, worden vastgelegd.

En dat de Amerikaan het bij het rechte eind heeft, als hij niet alleen vóór het examen eischt dat de student de practica trouw „geloopen" heeft, maar inderdaad en in de eerste plaats de experimenten met de noodige nauwkeurigheid heeft verricht, te oordeelen naar de verkregen resultaten.

Heeft men niet met voldoend resultaat practisch gewerkt, dan mag men geen examen doen.

En in Holland wordt het gelukkig al meer en meer zoo 1)., en *in Indie moet het t.z.t. ook zoo worden.*

Hoe mooi denkt men er in Amerika en Engeland over, waar aan de universiteiten het aantal practische uren drie tot vier maal zoo groot is als het aantal theoretische (ook te Manila, zoowel aan de University of the Philippines als aan de Santo Tomas) en waar bv. een man als Paerce, professor of research medicine aan de University of Pennsylvania zegt: „de theoretische lessen kan ik desnoods aan mijn assistenten overlaten., maar de practica geef ik zelf, ze zijn het gewichtigste en moeilijkste deel van het onderwijs: If the laboratory instruction is to be not merely a matter of perfunctory routine, but is to be used for training in the experimental method, with the object of developing power in *method* and in *observation* it becomes one of the most difficult forms of teaching, and, no matter how adequately trained the assistants may be, the daily presence of the head of the department is essential to the success of the laboratory instruction.

The guiding principle should be the „do it yourself" idea. Lectures, amphitheater-demonstrations, and recitations should, if time can not otherwise be obtained, give way to actual individual work in the laboratory". 2)

Wat mij bv. ook trof bij mijn bezoek aan de University of the Philippines was het uitgebreide practicum in *pharmacologie*: het bestudeeren van de physiologische werking der geneesmiddellen door het dierexperiment: de experimenteele pharmacologie.

Een betrekkelijk nieuw vak bij het medisch onderwijs, van Angelsaksische zijde het eerst op den voorgrond gebracht en als regel, en terecht, met de physiologie gecombineerd, thans ook in Holland als gelijkwaardige zuster van de physiologie haar rechten opeischend 3).

Zoo ergens, dan wordt wel bij de pharmacologie door het practisch werken een dood vak voor den student in een levend vak veranderd, belangstelling en ijver worden als door tooverslag wakker en ieder ziet met groeiend enthousiasme hoe zijn dierproeven hem een klaar

1) Zie bv. ook het nieuwe pharmacologisch practicum van Magnus.
2) Voordrachten gehouden aan de Harvard University in 1911.
3) Magnus, Storm van Leeuwen,

beeld geven van het resultaat van de werking der geneesmiddelen op de levensverrichtingen.

Of moet het soms voor den student hetzelfde worden geacht, of hij hoort van den invloed van Loeb's balanceerende ionen, omtrent de werking van adrenaline, van pituitrine, van den ergotine en van zoovele meer, instede van zelf het geisoleerde zoogdierenhart te doorstroomen met verschillende voedingsvloeistoffen en achtereenvolgens na te gaan hoe de levenseigenschappen van den hartspier veranderen bij Ca, K, of Na onttrekking, of zelf met een op een electromotor bevestigd cirkelzaagje het borstschild van de schildpad te openen en volgens de suspensiemethode de adrenaline werking op het hart te onderzoeken; of zelf de buikholte bij de kat te openen, een der uterushoorns met het registreerhefboompje te verbinden en de curve te schrijven voor en na pituitrine-opdruppeling.

Of hanen een lichte ergotine vergifting te bezorgen en het voortschrijden van de necrose te bestudeeren en dagelijks in teekening te brengen.

Neen immers, theorie en praktijk zijn ook hier voor den student van geheel andere waarde, en daarom deed mij zoo'n genoegen al het boven beschrevene op het practicum bij de la Paz in vollen gang te zien.

Teekeningen en curven werden, het behoeft nauwelijks gezegd, in de laboratoriumboeken der studenten door hen zelven vastgelegd, om straks, vóór het examen te worden ingeleverd, ter beslissing of de student examen zou mogen doen. M.i. de eenige juiste methode.

Buitendien moet de student, alvorens tot het examen te worden toegelaten, een kleine verhandeling schrijven over een pharmacologisch vraagstuk, waarbij hij verplicht is zich op de hoogte te stellen van de ter zake bestaande literatuur en deze kritisch door te nemen, waartoe hij in de bibliotheek van het Bureau of Science ruimschoots gelegenheid heeft.

Van belang is trouwens dat aan de medische school onderwijs wordt gegeven in „*library methods*", waarbij de medische studenten o.a. op de hoogte worden gesteld van het kaartsysteem en in het algemeen leeren een bibliotheek te ordenen, de boeken te onderhouden en er den weg in te vinden.

De afdeeling *pathologie en bacteriologie* is ondergebracht beneden in de oostelijke vleugel van het College, en staat thans onder prof. Wade. Men vindt er een algemeen onderwijslaboratorium, waaraan.

4 kleine lokalen grenzen. Een daarvan is bestemd voor de preparateurs, die de macroscopische en microscopische preparaten voor onderwijs en museum maken, twee zijn bestemd voor den assistentenstaf en een is speciaal bestemd voor post-graduate werk.

In de praktijk bleek het voornemen van Worcester alle pathologische onderzoekingen voor het hospitaal in het Medical College of Bureau of Science te laten verrichten, onuitvoerbaar, en zoo is men thans doende het hospitaal zijn eigen laboratoria voor het routine werk te geven (faeces, urine, sputum, bloedonderzoek enz.) terwijl het tevens zijn eigen stallen voor proefdieren zal krijgen.

Bij het onderwijs in bacteriologie werd bv. het verloop van infectie bestudeerd door proefdieren experimenteel met verschillend virus in te enten.

Het museum pathologische anatomie is ondergebracht in een groot lokaal van de westelijke vleugel, doch sukkelt reeds met gebrek aan ruimte. De hooge kosten, waarin ± 2000 macroscopische praeparaten orgaansgewijs zijn ondergebracht, staan slechts op ongeveer 1 M. van elkaar af. De tropenziekten zijn goed vertegenwoordigd. Niet alleen sectiepraeparaten zijn aanwezig, maar ook vele van de experimenteel pathologische gevallen van proefdieren.

De catalogus van de sectieverslagen omvat thans reeds 6 à 7000 stuks. Jaarlijks zijn en ongeveer 500 secties, een getal, dat toch nog minder is dan wij op Salemba hebben (pl. min. 900).

De sectiekamer is minder fraai en minder ruim, doch wat bijzonder mijne aandacht trok, is de lijkenkoelinrichting, die zich in het aangrenzend vertrek bevindt en speciaal in de tropen onontbeerlijk is. Te Manila gebruikt men het N H 3 systeem.

In het museum voor *anatomie* werd ik getroffen door de fraaie en goed geëtaleerde collectie wasmodellen. Met name de embryologische, weergevende de verschillende klievingsstadia, de vorming van de primitiefstreep, de ontwikkeling der verschillende organen bv. het oog, de verschillende gedeelten van het centrale zenuwstelsel, en dergelijke waren zeer fraai.

Een en ander leek me voor het onderwijs in dit vak waarbij men zich dikwijls moeilijk het gebeuren in stereometrische verhoudingen kan voorstellen, buitengemeen nuttig en ook vooral voor de studenten belangstellingwekkend.

De *anatomische* verzameling is wel niet zoo uitgebreid als b.v. te Leiden maar voor een jonge universiteit toch een zeer hoopvol

begin. Speciaal ook de praeparaten, volgens de Spalteholz-methode vervaardigd, trokken mijne aandacht. Deze was mij wel uit de literatuur bekend, we hadden echter aan de Stovia geen gelegenheid en geen voldoende assistentie gehad om ze toe te passen, zoodoende waren de schoone resultaten voor mij een blijde verrassing. Spalteholz heeft nl. een werkwijze aangegeven om de weeke weefsels met name van embryo's doorzichtig te maken en zoodoende de ligging van het skelet en vooral van de verbeeningskernen te kunnen bestudeeren, in den natuurlijken situs.

De methode is, wat ik nu in Manila niet zag, te combineeren met injecties van het vaatstelsel met kwik, menie en dergelijke, wat dan zeer fraai de ligging der vaten ten opzichte van het skelet moet zichtbaar maken.

Een woord van dank ben ik verschuldigd aan prof. Garcia, den anatoom, die mij alles uitlegde en vertoonde. Hij is een van die Filipinodocenten, die door de ernst en nauwkeurigheid waarmee ze hun taak vervullen, hun volk waardig voorgaan op den weg naar zelfbestuur en onafhankelijkheid. Eens per week geeft hij zijne studenten een anatomisch vraagstuk schriftelijk ter beantwoording, wat hij voor zijne jonge landgenooten absoluut noodzakelijk acht om ze regelmatig aan het werk te houden.

Het zou mij te ver voeren, nog de overige „departments" die in het medical college zijn ondergebracht, uitvoerig te bespreken.

Opgemerkt is reeds, dat de student, als hij op het „college" komt zijn propaedeutische studie (in de Liberal Arts) achter den rug heeft, en we dus daar ook geen laboratoria of leslokalen voor natuur-, schei-, plant- of dierkunde vinden, uitgezonderd voor *physiologische chemie* en de *medische zoölogie.*

De overige departments zijn dan *hygiëne, gerechtelijke geneeskunde* en *parasitologie.*

De docent voor het laatste, Prof. Haughwout, een man met een zeldzame levenslust, altijd even vroolijk, nu en dan zijn kameraden verschrikkend door een fikschen klap tegen zijn kunstbeen, op de University club een volmaakt gastheer en een gezellig causeur, is tevens een ernstig wetenschappelijk werker, die thans zich voor de rustige uitwerking van enkele protozoölogische en parasitologische vraagstukken van het onderwijs *tijdelijk* heeft teruggetrokken naar het Bureau of Science.

Een interessant onderzoek is zijnerzijds ingesteld naar de frequentie en aard der parasitaire darminfecties bij Filipinokinderen. Alle onderzoekingen werden verricht bij patientjes van het Philippine General Hospital, zonder speciale selectie genomen, slechts weinige onder hen kwamen om bevrijd te worden van parasieten, de meesten waren binnen gekomen met malaria, beri-beri, chorea, longafwijkingen, enz.

Welnu, 92% van het totaal aantal patientjes bleek parasitair geinfecteerd, waarvan

beneden 1 jaar.....66.6%
1 — 2 jaar 73.6%
2 — 13 jaar 100%

Ascarisinfectie (56%) treedt bij kinderen meer op den voorgrond dan mijnworm (12%) : „but the traditional mildness of hookwormdisease among the Filipino's should not bring about a false sense of security with regard to it".

„We believe that intestinal parasitism both directly and indirectly contributes heavily toward *the high death rate in young Filipino children.*

While general sanitary conditions are largely responsible for this, still we believe, that so far as the children are concerned the problem is one of *education of the masses in the simpler principles of domestic hygiene.*

This will be a formidable task, but it is one on which the goverment may with profit expend large sums of money.

Sanitary conditions are a heavy factor in the infection of children, *but the weak link lies in the failure to educate mothers in the principles of domestic hygiene.*

A given city may be „clean" to educated people, but insanitary to the child.

Campaigns through the schools, visiting nurses and physicians should be instituted and maintained".

Men leze de interessante publicatie in het Philippine Journal of Science vol 16 No. 1, Januari 1920.

Een overeenkomstig gebied van onderzoek en medische propaganda biedt bij ons ook nog gelegenheid tot arbeid te over. Het kortelings verschenen rapport van de Uncinariasis Commission van de Rockefeller foundation moge ons tot spoed aanmanen wat

betreft het meer wereldkundig maken van de resultaten onzer eigen onderzoekingen.

Waar Haughwout zich van het onderwijs tijdelijk terugtrok, wordt dit thans gegeven door Rosario. Naast het onderwijs voor a.s. medici wordt voor de a.s. *tandartsen* een aparte theoretische en practische cursus gehouden in protozoölogie van de mondholte.

Alvorens het Medical College te verlaten, worde nog even opgemerkt , dat er voordrachten worden gewijd aan de *geschiedenis der geneeskunde*, een vak, dat als geen ander inzicht geeft in den ontwikkelingsgang van het medisch wetenschappelijk denken, en dat in Holland slechts in Leiden door van Leersum werd gedoceerd en nu, na diens aftreden aan geen der Hollandsche Universiteiten op de Series lectionum staat.

(Slot volgt).

BIJLAGE I.

High-School.

FIRST YEAR	SECOND	THIRD	FOURTH
Literature (4) Current Events (1)	Literature Composition (5)	Literature Composition (5)	Literature Composition (5)
Composition (5)	Physical Geography (5)	Biology (5 D)	Economics condition in the Philippines (5)
U. S. History (3) and Government (2)	General Hist. (4) Curr. Ev. (1)	General Hist. (4) Curr. Ev. (1)	Philippine Hist. and Government (4) Curr. Ev. (1)
Algebra (5)	Geometry (5)	Advanced review Arithmetic (5) Algebra (5)	Physics (5 D)
Physical Ed. Military drill (2) Group games (3)	Phys. Ed. Military drill (2) Group games (3)	Military drill (2) Group games (3)	Mil. drill (2) Group games 3)

Optional.

Music	Music	Spanish (5) Music	Spanish (5) Music

Tusschen haakjes: aantal wekelijksche „periods".

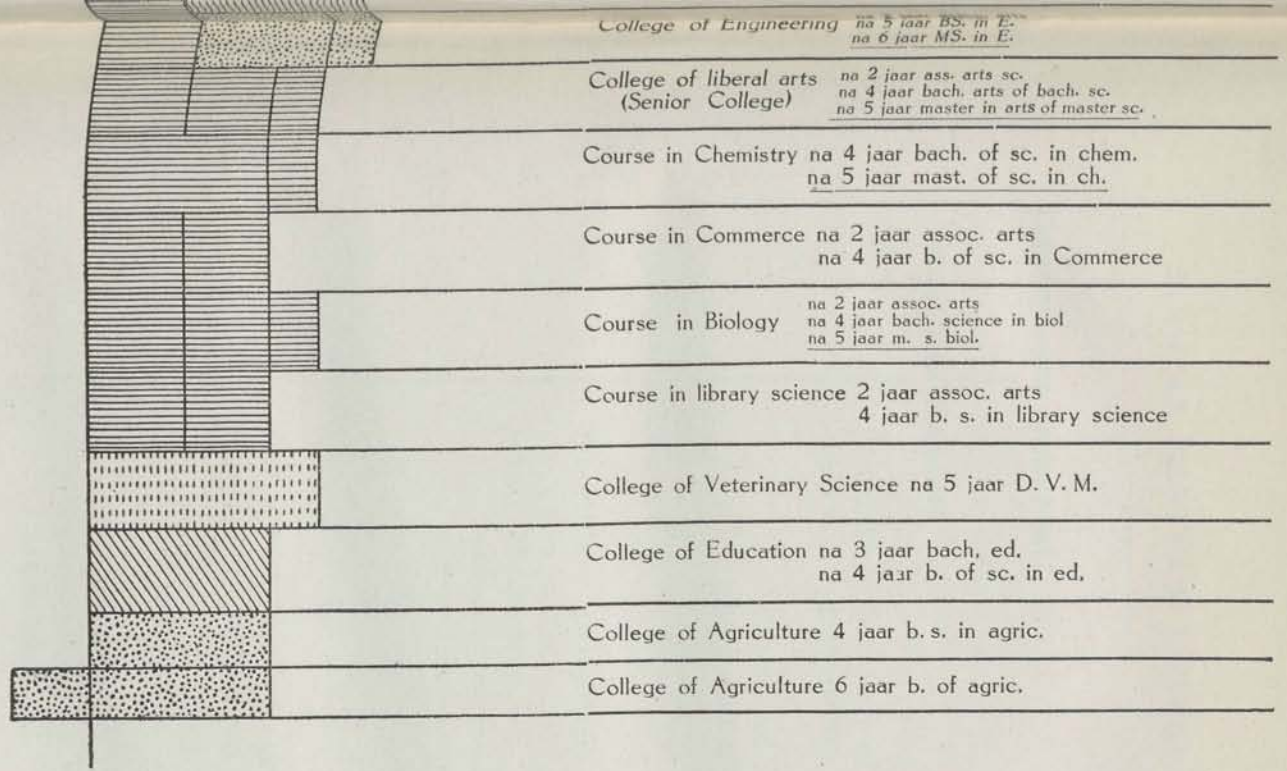
Third year { Biology } double periods.
Fourth year { Physics }

BIJLAGE 2.

1. Aangegeven zijn studiejaren na de highschool.

2. Graden, waarvoor een proefschrift vereischt wordt, zijn on

3. College of liberal arts (Studium generale) is met

College of Engineering na 5 jaar BS. in E.
na 6 jaar MS. in E.
College of liberal arts (Senior College) na 2 jaar ass. arts sc.
na 4 jaar bach. arts of bach. sc.
na 5 jaar master in arts of master sc.
Course in Chemistry na 4 jaar bach. of sc. in chem.
na 5 jaar mast. of sc. in ch.
Course in Commerce na 2 jaar assoc. arts
na 4 jaar b. of sc. in Commerce
Course in Biology na 2 jaar assoc. arts
na 4 jaar bach. science in biol
na 5 jaar m. s. biol.
Course in library science 2 jaar assoc. arts
4 jaar b. s. in library science
College of Veterinary Science na 5 jaar D. V. M.
College of Education na 3 jaar bach. ed.
na 4 jaar b. of sc. in ed.
College of Agriculture 4 jaar b. s. in agric.
College of Agriculture 6 jaar b. of agric.

SCHEMA BESTUUR UNIVERSITY.

Gouverneur Generaal

Board of Regents

(Voorzitter: Secretary of publ. intr.
leden o. a. **president of the university,**
director of education, secretary interior).

University Council

(Voorzitter: **president of the university**
leden: alle professoren, associate professoren, assistant professoren) } der verschillende faculties.

Faculty

(Voorzitter: dean of college
leden: **president of the university.**
alle professoren, assoc., assist. } professoren } van één faculty.
instructoren
assistenten).

Directeuren van Scholen

bv. School of Dentistry, School of Pharmacy } med. faculteit.

Gedachtenwisseling.

De invloed der malaise op den Inlandschen landbouw.

Deze bijdrage moge beschouwd worden als de samenvatting van een aantal kantteekeningen op het zoo interessante en inhoudrijke artikel van den heer Th. Ligthart in de Februari-aflevering van *Koloniale Studiën*, getiteld: De invloed der malaise op den handel in Inlandsche producten.

De Inlandsche landbouwer, tenminste degene, die zich reeds uit de primitieve productenhuishouding heeft opgewerkt en ook handelsgewassen kweekt, heeft over het algemeen hetzelfde economisch inzicht als elke boer elders ter wereld. Bij opgaande markten of bij verwachting er van bouwt hij zooveel mogelijk aan, wat hem voordeel belooft, bij neergaande markten krimpt hij de cultuur van het betrokken product in. Zoo zal men b.v. kunnen opmerken, dat de oppervlakte aan z.g. vooroogsttabak in het gewest Besoeki klein is, als het vorige jaar de prijzen van de krossok laag waren en omgekeerd wordt er veel aangeplant, als toen de prijzen hoog waren en zelfs in hetzelfde jaar nog zooveel mogelijk bijgeplant, als de vroege verkoopen voordeelig bleken. Ambtenaren behoeven zich hierin heusch niet te mengen op een wijze, waartegen, zooals „we uit de Volksraaddebatten (moeten) weten, groote bezwaren bestaan". Voorlichting van handelslieden, welke gewoonlijk rechtstreeks met den Inlandschen landbouwer in aanraking komen, is ook niet altijd aan te bevelen. De opkoopers voor den exporthandel hebben over het algemeen geen belang bij hooge of lage prijzen van de producten, doch alleen bij het quantum, bij hun zooveel malen winst per pikol. Voorlichting van landbouwambtenaren, die zooveel mogelijk op de hoogte van markten en verwachtingen gehouden worden, is nog het eenig toelaatbare.

De bijna algemeene demoralisatie, die zich uitte in minder kennis en werklust naarmate de inkomsten en winsten stegen en die sterk in de Europeesche wereld, ook in dit land, op te merken was, uitte zich veel minder in de Inlandsche wereld en nog minder of

totaal niet in die der Inlandsche landbouwers. Zeker, ook dáár waren O.W.: ers, doch men vond ze hoofdzakelijk onder de grootere handelaren en groot-grondbezitters. De groote massa van kleine keuterboertjes had nu en dan wel wat voordeeltjes, maar dat kon voor menschen, die in gewone omstandigheden een armelijk bestaan hebben, geen demoraliseerende weelde geven. Kunnen dus de crisis en de malaise uit zeker oogpunt een zegen voor de Europeesche handels- en cultuurkringen zijn, wat we op gezag van den hr. Ligthart gaarne aannemen, voor den Inlandschen landbouwer kan de verarming van de wereld deze zegening niet meebrengen. Hij zal alleen haar nadeel ondervinden. En dat nadeel is niet klein. Niet zoo zeer, omdat de wereld verarmd is en ze zijn handelsproducten niet behoorlijk kan betalen, maar wel omdat tegelijkertijd het geld ongeveer de helft van zijn vroegere waarde heeft, als hij voor zijn weinige behoeften buiten zijn landbouwhuishouding ter markt moet. De katoentjes en manufacturen, die hij noodig heeft, de petroleum, die overal onmisbaar geworden is, ze kosten hem meer dan in den tijd, waarin hij voor zijn landbouwproducten prijzen haalde, welke ongeveer gelijk zijn aan de huidige. Wel zijn ook deze artikelen in prijs gedaald, maar meer in den groothandel dan bij den verkoop in de kampongs. In afgelegen streken, als b.v. Soemedang, zelfs bijna niets. De indexcijfers, opgesteld voor groothandelprijzen, zeggen ons niets bij de beoordeeling van de economische toestanden in de desa. De tusschenhandelaar, die verwend is door zijn O.W. voordeelen neemt geen genoegen meer met de marge van voorheen, hij kan het door de inflatie van het geld trouwens ook niet meer. Zijn bruto winst-percentage moet hooger zijn dan vroeger.

Daarbij komt nog iets anders. Waar land gehuurd wordt, waar arbeiders met geldloon in den Inlandschen landbouw werken, waar gereedschappen buiten de kampong gekocht worden, waar kunstmest gekocht wordt, daar zijn de onkosten van het bedrijf zelf veel hooger geworden. Indien dan nu dezelfde prijzen voor de landbouwproducten verkregen worden, als die welke voor 1914 golden, dan heeft de Inlandsche boer leelijk schade te lijden van de huidige crisis.

Toonen we dat nader aan bij een korte bespreking van enkele cultures van marktproducten. Ten eerste de *copra*, *klapperolie*, en *klapper*.

De klapper brengt thans ongeveer 4 ct. per stuk op. Volgens de berekening van den hr. Ligthart is dat ongeveer $^3/_4$ ct. minder dan

tijdens den laagsten prijsstand in 1912/13. In ver afgelegen streken is de prijs heden nog lager, b.v. in Pameungpeuk (Z. Garoet) $1^1/_2$ct. Voor streken, waar klapperproductie één der voornaamste middelen van bestaan is, beteekent dat groote verarming, als men bedenkt, dat katoentjes, petroleum, transportmiddelen e.a. daar twee en meermalen meer kosten dan in de jaren 1912/13. Voor de copra en de klapperoliebereiding geldt hetzelfde. Voor de oliebereiding komt er bij, dat door de inflatie van het geld de werkkrachten duurder zijn dan in de jaren, toen de olie ongeveer dezelfde prijzen deed als heden, de galendo (ampas) nu veel minder of zelfs niets waard is, het brandhout duurder is. Als een blik olie nu f 9.— opbrengt (d.i. heden een zéér goede prijs) zal men voor zijn werk en dat der helpers ongeveer f 2.— ontvangen. Afschrijving en onderhoud van werkplaatsje en gereedschappen zijn dan nog niet eens gerekend.

Ten tweede de *rijst*productie. De onkosten van bewerking der sawah zijn overal ongeveer 2 × zoo hoog geworden als in 1913, ook, waar men de werkkrachten geheel of gedeeltelijk in padi of voedsel betaalt. In de Preanger loopen ze van f 70.— tot f 90.— Gelukkig, dat de padiprijs niet gedaald is tot dien van 1913. Maar twee maal zoo hoog als in dat jaar is hij over het algemeen niet. Heden kent men wel prijzen van f 6.— en f 6.50, d.i. wat meer dan de dubbele prijs van 1913, maar straks als de groote oogsttijd komt, zullen ze dalen tot f 4.— en minder. De grondhuren zijn nog niet lager geworden. Als de padiprijs beneden de f 5.— gaat dalen, zal dat in de meeste streken groote roegi geven. Een gevolg is niet vermindering der aanplant, maar minder goed bewerken van de sawahs, wat weer mindere opbrengsten geeft en mindere qualiteit padi.

Ten derde de *grondnoten* (arachides) teelt. De prijs, dien men b.v. heden te Soemedang maakt, schommelt van f 8.—tot f 10.— droog. De prijs nat op het veld is dan f 5.— à f 6.— Over het algemeen huurt men grond voor dien teelt. Vroeger was die huur ± f 15.— per seizoen (± 4 mnd.), nu f 30.— Het plantklaar maken wordt als aangenomen werk voor f 30.— verricht. De totale productiekosten beloopen van f 65.— tot f 80.— Als men bedenkt, dat 20 pikol een zéér mooie opbrengst is, dan is het duidelijk, waarom de animo voor aanplant van arachis minder wordt, al worden er prijzen behaald, die nog hooger zijn dan die van 1914.

Nemen we ten slotte tot voorbeeld de *cassaveteelt*. Het plantklaar maken en planten kost heden totaal f 25.— tot f 30.— per bouw,

wieden ± f 8.— Na 10 of 12 maanden oogst men gemiddeld 70 pikol. Als nu de pikol heden op het veld 50 —60ct. waard is, d.w.z. op stam verkocht, dan begrijpt men, hoe groot de animo is om cassave aan te bouwen.

Als men zoo alle cultures langs gaat, komt men tot de overtuiging, dat de Inlander, die niet meer zuiver in een productenhuishouding leeft (en welke is niet in dat geval?) onder de huidige crisis zwaar te lijden heeft. De statistiek van den Pandhuisdienst wijst dat nu reeds uit. De afdeelingsbanken beginnen ook reeds er van mee te praten. Zeker, hij voelt den nood niet zoo sterk als de hier geimporteerde belanghebbenden in landbouw en handel, zijn levensstandaard kan hij tot een bijna ongelooflijk lagen stand laten dalen, toch zal hij er niet zoo „rustig" doorheen komen, als men over het algemeen wel aanneemt. Een bezoek aan de dessa kan ieder, die taal en volk eenigszins kent, daaromtrent inlichten.

A. J. KOENS.

Persoverzicht.

Methode in de koloniale economie.

In *De Amsterdammer* van 21 Mei j.l. werd een ons destijds ontgaan artikel van G. Gonggrijp onder bovenstaanden titel opgenomen waarin deze aandrong op het volgen van een juiste methode bij de bestudeering van economische verschijnselen hier te lande.

Daarbij werden tot dusver twee sferen onderscheiden, de Europeesche en de Inlandsche, een onderscheiding, bijna ongemerkt overgenomen uit het dualisme in de (staatkundige) wetgeving. De grenslijn in deze staatkundige wetgeving echter heeft steeds opmerkelijk anders geloopen dan in de economische wetgeving. Want, terwijl de staatkundige wetgeving de vreemde Oosterlingen gelijkstelde met Inlanders, plaatst de economische wetgeving ter bescherming van de zwakkeren die groep aan den anderen kant bij de Europeanen.

De reden hiervan ligt voor de hand. Wij hadden geen lust, aan de vreemde Oosterlingen dezelfde burgerrechten te waarborgen als aan het heerschende Europeesche ras waren gegeven. En al had die lust niet ontbroken, wij zouden het niet gekund hebben, door gebrek aan de noodige middelen. Gebrek aan geld, onderwijzers, scholen, rechters, ambtenaren van het openbaar ministerie, van den burgerlijken stand enz. zou een ontijdige eenheidswetgeving op staatskundig gebied gemaakt hebben tot een wetgeving op papier, tot huichelarij. En onze gezindheid, èn de middelen, waarover wij beschikten, brachten ons er dus toe, bij de staatkundige wetgeving de vreemde Oosterlingen in te deelen bij de Inlanders.

Anders echter bij de economische wetgeving. Daar drong de werkelijkheid zelve onmiddellijk tot de erkenning, dat het absurd zou zijn, Chineezen en Arabieren in te deelen bij Indonesiërs. Zij geleken in hun economische gedragingen zoo op Europeanen, waren in elk geval de Inlanders in een economisch opzicht zoozeer de baas, dat het voor de Indische regeering vanzelfsprekend was, in alle wetten, die bescherming beoogden van economisch zwakkeren, hen in te deelen bij de heerschende Europeanen.

Dualisme ook in de tropisch-koloniale staatshuishoudkunde als weerslag van de economische politiek acht schrijver „verdedigbaar'', wijl (als?) het gegrond is op het verschil in economischen aanleg of ontwikkeling (of beide) van Indonesiërs eenerzijds en Europeanen Arabieren anderzijds. Z. i. zal het dualisme in de economische politiek nog wel langen tijd gehandhaafd moeten worden. Het loslaten daarvan zou voor de Inlandsche bevolking heillooze gevolgen hebben. De overgroote massa der Inlandsche bevolking is nu eenmaal economisch zwakker dan de rassen, die Indië binnengedrongen zijn

en behoeft daarom een wetgeving, die haar handhaaft in het bezit van den grond en haar beschermt tegen onbeperkte uitbuiting dooreconomisch sterkeren.

Al moge intusschen dit dualisme ook in de tropisch-koloniale staatshuishoudkunde verdedigbaar zijn, het is toch wenschelijk dit onderdeel der algemeene theoretische economie te ontdoen van de „onzuiverheden", die haar aankleven door haar geboorte uit de Indische economische politiek. Het zou logischer zijn, het gebied in drieën te verdeelen, wat meer aanpassen zou bij de werkelijkheid en vruchtbaarder zou zijn dan het aanvaarden van het dualisme.

Het is toch duidelijk, dat de zee van economische gedragingen van menschen, die de volkshuishouding van Nederlandsch-Indië heet, de volgende zeer verschillend gekleurde lagen vertoont:

1o. *Een onderlaag.* Dit eerste gebied wordt gevormd door de eigen, oorspronkelijke huishouding der inheemsche volken van onze Oost. Het bestaat uit z.g.n. gesloten huishoudingen, produceerende niet voor de markt, maar voor de eigen behoeften van het dorp, de familie, den stam. Wij zijn hier in de „Naturalwirtschaft" van Hildebrand, de productenhuishouding, waarin ruilverkeer zeldzaam is, geld een ondergeschikte of geen rol speelt.

2e. *Een bovenlaag.* Over de eigen huishouding der inheemsche bevolking heen is geschoven een deel der wereldhuishouding, hier ver en diep en zwaar, daar dun en licht, of maar even den buitenkant beroerend. Deze „boven" laag, van „beneden" geteld dus het derde gebied, lijkt niets op het onderste gebied. In het onderste gebied weinig individualisme, hier veel. In de onderlaag is het kapitaal uiterst schaarsch en nergens een zelfstandige productiefactor, hier in de bovenlaag is het machtig en onontbeerlijk voor de productie. In de onderlaag is economische minderwaardigheid de regel; de leden der bovenste sfeer zijn, althans vergeleken met die de onderste, economisch sterk en meerwaardig, vertrouwd met het geld.

In het onderste gebied een enorm waardeverschil tusschen tegenwoordige goederen en diensten, als gevolg van een zeer sterk verhoogde werking van de wet der „perspectivische verkleining" (V. Böhm-Bawerk), in het bovenste een veel minder sterkte werking dezer wet.

3e. *Een tusschenlaag*, ontstaan door het op elkaar inwerken van de twee genoemde gebieden. Dit tusschengebied, het tweede, is verreweg het grootste en belangrijkste. Bestond het niet, dan zou er nauwelijks aanleiding zijn te spreken van een koloniale economie. Want het is duidelijk, dat het onderzoekingswerk op het onderste gebied bij voorkeur verricht zal worden door ethnografen, die in het bizonder hun aandacht wijden aan de economische gedragingen der primitieve volken die deze sfeer vullen (hetgeen tot dusverre veel te weinig door ethnografen is gedaan). En waarom zou specialiseering noodig zijn om de verschijnselen van het bovenste gebied te bestudeeren? Een weinig oriënteering in tropische richting zou daarvoor voldoende zijn. Wie waarlijk economist is, is ook vrij gauw thuis in het een of andere doel, dat werkelijk behoort tot het bovenste gebied.

Doch om thuis te raken op het groote tusschengebied, dagelijks zich nog uitbreidend ten koste van het onderste, is speciale studie onontbeerlijk. Hier-

voor moet men de economische theorie kennen. Hiervoor moet men ook ijverig kennis nemen van alles, wat de ethnologische „Wirtschaftforschung" aan het licht brengt. De koloniale economist mag althans geen vreemdeling zijn op het gebied der volkenkunde, al is het ook niet noodig, dat hij al die honderden bewuste levensuitingen bestudeert van buiten-Europeesche primitieve volken, waaraan de ethnograaf zijn aandacht wijdt. En, last but not least, moet hij de economische verschijnselen ordenen en bestudeeren van het tusschengebied zelf.

In de werkelijkheid zullen de grenzen tusschen de drie gebieden niet steeds met zekerheid aan te duiden zijn. Doch dit is het geval met al dergelijke grenzen, en maakt daarom het trekken ervan niet overbodig. Integendeel. En wetenschappelijk, èn om redenen van economische politiek is de verdeeling in drieën aanbevelenswaardig.

Wetenschappelijk, omdat het maken van onderscheid tusschen het onderste gebied en het middelste overeenkomt met wat de werkelijkheid te zien geeft. Het onderste gebied is de oorspronkelijke huishouding der inheemsche bevolking, het middelste niet. In dit laatste hebben het geld en het ruilverkeer (dikwijls met economisch sterkeren) hun intrede gedaan, hetgeen ingrijpende veranderingen met zich kan brengen voor de welvaart en de gezindheid der menschen.

Ook uit een practisch wetenschappelijk oogpunt is het onderscheiden van onder- en tusschenlaag nuttig. Het onderste gebied is dat van ethnologisch-economisch onderzoek, met den nadruk op het ethnologische. Hier zal men vooral inductief te werk moeten gaan bij het onderzoek . Betrouwbare vondsten van ethnografen verschaffen ons hier de begeerde kennis. In het tusschengebied is typisch de werkzaamheid van de Chineezen, de gevolgen van het ruilverkeer doen zich daar gevoelen, de duurtegolven in de wereldhuishouding planten zich er voort, dikwijls met verhoogde kracht. Deductief gevonden wetten onzer theoretische economie doen zich hier veelal gelden. Hier moet de koloniale economist zelf onderzoeken. En zij 't ook, dat op de kaart van Nederlandsch-Indië de omvang van het onderste gebied voortdurend kleiner wordt, de invloed van die onderlaag is nog groot, omdat men bij de onderscheiding niet alleen moet zoeken naar de streken, die geografisch tot het onderste gebied te rekenen zijn, doch ook moet letten op de karakters van de menschen, die, hoewel naar hun aard thuishoorend in de onderste sfeer, zich door de macht der omstandigheden bevinden op het tusschengebied. Inderdaad behoort een studie der drie gebieden gepaard te gaan met, en zou een behoorlijke economische politiek voor elk der drie gebieden voorafgegaan moeten worden door een studie en een classificatie van karakters.

Schrijver meent, dat de oprichting van desaloemboengs zooveel teleurstelling heeft gegeven omdat men deze niet enkel in het economisch laagste doch ook in het tusschengebied heeft in het leven te geroepen, terwijl toch deze instellingen van crediet in natura logisch alleen passen in de gesloten productenhuishouding van het dorp, de onderste sfeer.

Op dit artikel antwoordt P. J. Willekens Macdonald in *De Amsterdammer* van 15 November j.l. Neemt men als onderste laag die der bevolking zonder

verkeer met buitenstaanders, dan valt deze feitelijk buiten gekoloniseerd gebied; de bovenste laag is een deel der wereldeconomie en dus stellig niet koloniaal. Rest voor de koloniale economie alleen de reeds van ouds bekende tusschenlaag.

Deze schrijver waarschuwt dan tegen te veel methode, te veel etiketteering. Dit leidt tot een normaliseeren zonder voldoende zekerheid, een wegcijferen van plaatselijke omstandigheden.

Met verschillen van rassen en volken , van klimaat en bodem moet rekening gehouden worden. Het ware echter onwetenschappelijk en verouderd, de methode der economie te wijzigen bij onderzoek van vraagstukken in de tropen. Het was de economie der wingewesten, die bijzondere regelen kon geven, doch de tijd daarvan is voorbij.

Ook in Europa zou het succes eener economische methode niet groot zijn, wanneer zij het bestaan van een economische onderlaag ontkende en de bovenlaag der wereldeconomie vergat. Het is nog zeer de vraag of de onderlaag in Europa en in de tropen zoo veel in „economische ontwikkeling" verschilt.

Veel noodzakelijker dan het etiketteeren van rassen is het onderscheiden van individueele krachten bij vreemde naties en dit zal verscherping van onze intuïtie eischen, omdat de Indische economische wereld die krachten niet meer missen kan en ze ook met succes assimileert.

De geldelijke uitkomsten van het Staatsspoorweg-bedrijf.

Na dit onderwerp in *Economisch-Statistische Berichten* van 14 September a.p. te hebben ingeleid, komt de heer G. P. J. Caspersz daarop weer terug in het nummer van 1 Maart j.l. en wel naar aanleiding van hetgeen daarover in de najaarszitting van den Volksraad is te doen geweest (Memorie van Antwoord Afd. VIII, stuk 2, bladz. 1 en 2, nader bij de debatten mondeling toegelicht).

De schrijver verdedigt zich o.m. op het verwijt dat hij rekenfouten heeft gemaakt. Voor een deel moeten deze hieraan worden toegeschreven, dat de S. S. ten onrechte belangrijke kapitaalsuitgaven als bedrijfsuitgaven heeft geboekt.

Hij constateert, dat van regeeringswege niet behoorlijk geantwoord is op zijn bewering, dat in 1919 en 1920 resp. 2.5. en 18 millioen op het bedrijf verloren is; dat de voor 1921 en 1922 geraamde bedrijfsoverschotten der S. S. van onderscheidenlijk 25 millioen en 36 millioen bij lange niet bereikt zullen worden en hoogstens 8 en 11 millioen mag worden verwacht.

Over de bedrijfsuitkomsten van 1919 is niet gerept; uit de verstrekte cijfers valt op te maken dat over 1920 rond 9 millioen is verloren. Over 1921 en 1922 is een beteekenisvol stilzwijgen bewaard.

Het blijkt, dat de verliesperiode, die schrijver in 1918 liet beginnen, reeds in 1917 is aangevangen.

Het feit blijft bestaan, dat het bedrijfsoverschot der S. S. achteruit is gegaan van 21 millioen in 1917 tot 11.7 millioen in 1920, terwijl dat der particuliere ondernemingen in hetzelfde tijdvak vooruitging van 13.3 millioen tot 18 millioen. In dit feit dient het zwaartepunt van het geleverde betoog te worden gezocht.

Het verweer van regeeringswege, dat het S. S. bedrijf in wezen onrendabel is, omdat het vaak dienstbaar wordt gemaakt aan de economische ontwikkeling of militaire eischen blijkt toch niet uit te sluiten, dat thans gepoogd wordt het bedrijf meer rendabel te maken door beperking van de kapitaalsuitgaven, een maatregel, die reeds eerder had dienen te zijn getroffen.

Ook is thans een tariefsverhooging in overweging genomen, hetgeen door schrijver reeds werd aanbevolen voordat teruggang van het verkeer was geconstateerd.

Schrijver komt tot de conclusie, dat thans op de hoofdpunten overeenstemming schijnt bereikt.

De uitgaven der centrale bureau's.

Het oud-Volksraadslid, de heer G. Th. Stibbe, wijdt in de *Indische Gids* een beschouwing aan de departementen van algemeen bestuur, O.a. geeft hij een overzicht van hetgeen deze in 1908 en in 1921 kostten; zijn raming is aan den lagen kant:

Namen der bureau's	Kosten in 1908	Kosten in 1921
Algemeene Secretarie	*f* 346.500	*f* 792.240
Algemeene Rekenkamer	„ 419.260	„ 759.796 [1]
Dept. van Justitie	„ 178 710	„ 755 778
Dept. van B. B.	„ 346.882	„ 1.457 614
Dept. van O. en E.	„ 170 144	„ 893.792
Dept. van L. N. en H.	„ 190.550	„ 1.164.454 [2]
Dept. van B.O.W.	„ 388.400	„ 549.924
Dept. van Gouv. bedrijven	„ 292.760	„ 1.129.908 [3]
Dept. van Financiën	„ 443.616	„ 944.244
Dept. van Oorlog	„ 750.538	„ 826.796
Dept. van Marine	„ 244.780	„ 406 500
	f 3.772.140	*f* 9.681.116

De werkelijke kosten zijn veel hooger, want voor verloven en pensioenen wordt gerekend 15 pCt. boven het tractement, verder zijn onder de bedragen van 1921 niet begrepen de duurtetoeslagen. Neemt men daarom voor 1908 aan een uitgave voor de centrale kantoren van f 4 millioen en voor 1921 van f 12 millioen, dan zullen die bedragen zeker beneden de werkelijke kosten staan.

De vermeerdering van 200 pCt. is slechts voor een klein deel te verklaren uit de algemeene verhooging der tractementen en zeker niet evenredig aan vermeerdering van nuttig effect.

1) suppletoir nog f 158.000 toegestaan.
2) id. nog f 90.000.
3) hoofdkantoor posterij niet op te geven.

„Een behoorlijke oplossing is slechts mogelijk, wanneer ook de Regeering eens af wil wijken van de sleur, die de oplossing opdraagt aan eene groote ambtelijke commissie zonder uitvoerende macht.

Noodig is een regeeringscommissaris, te kiezen uit hen, die in groote bank, industrieele- of handelszaken getoond hebben practische organisatietalenten te hebben. Aan dien commissaris worde de vrije hand gelaten, om iedere noodige verbetering in de inrichting der centrale bureaux der comptabiliteitsbepalingen en der administratieve voorschriften, onmiddellijk aan den gouverneur-generaal voor te dragen, en zelf uit te voeren.

Die persoon mag wat bezoldiging betreft niet in een of ander ambtelijk vakje gezet worden, maar moet zelf zijn inkomen bepalen. Ook al zou dat grooter worden b.v. dan het inkomen van den gouverneur-generaal, daarop mag niet bezuinigd worden, want een dergelijk organisator kan millioenen bezuinigen nu en in de toekomst. Wil de Regeering werkelijk een einde maken aan bureaucratische overheersching en spilzucht, dan beginne Zij met de aanstelling van een regeeringscommissaris buiten alle bepalingen, antecedenten en departementale adviezen om".

Wetgevende Kroniek

Volksraad

In een buitengewone zitting bijeengeroepen tegen 21 Maart 1922 met toepassing van artikel 142 van het Regeeringsreglement, zoodat de oproeping tot bijwoning der vergaderingen alleen beperkt bleef tot de Java-leden, heeft de Volksraad in behandeling genomen een brief van den Gouverneur-Generaal betreffende een voorgenomen wijziging van den opzet van het Vlootbasisfonds, welk fonds krachtens de in Nederland bij de Staten-Generaal in behandeling zijnde ontwerp-vlootwet zou worden ingesteld.

De opzet van dit fonds was reeds in de 1e gewone zitting 1921 door het College in beschouwing genomen. Bij die behandeling had men er zich mee kunnen vereenigen, dat de aanleg van de steunpunten, waarvan de kosten uit bedoeld fonds bestreden zouden worden, in zes jaren voltooid zou zijn.

Financieele overwegingen, zoo deelde de Regeering mede, brachten Haar ertoe voor te stellen die aanlegwerken in 10 jaren tot stand te brengen. Een kostenbesparing van ongeveer *f* 600.000 zou daardoor jaarlijks verkregen kunnen worden, terwijl in de komende eerste 6 jaren in totaal *f* 45.500.000 minder behoefde te worden uitgegeven.

De Volksraad bleek zoowel bij het afdeelingsonderzoek als bij de openbare beraadslaging wantrouwend gestemd te zijn t.o. van de aanleiding tot de indiening van vorenomschreven voorstel.

Vele leden meenden te moeten betwijfelen of inderdaad zuiningheidsoverwegingen den doorslag hadden gegeven bij het aanhangig maken van de wijziging aan den opzet van het Vlootbasisfonds.

Door hen werden verschillende andere motieven van politieken aard te berde gebracht ,waardoor de indiening van deze wijziging verklaard zou kunnen worden. Van Regeeringszijde werden deze motieven voorbijgegaan. Zij bleef zich stellen op het standpunt, dat alleen uit een oogpunt van bezuiniging de uitvoering der vlootplannen eenigermate zou worden vertraagd.

Voor het College, dat in zijn meerderheid aan de doorvoering van het oorspronkelijk plan wellicht de voorkeur zou hebben gegeven, bleef toen geen andere weg open dan zijn leedwezen er over uit te spreken, dat financieele moeilijkheden de aanleiding waren geweest tot de indiening van de wijziging van den opzet van het Vlootbasisfonds en zich neer te leggen bij de voorgestelde vertraging.

Het College gaf die uitspraak door met 24 stemmen voor en 12 stemmen tegen aan te nemen de motie voorgesteld door de heeren den Hollander, Bergmeijer, s' Jacob en Koesoemo Joedo (Ond. 1 — stuk 6).

Uit het Staatsblad

Stbl. 1921, No. 693. Regeling voor de verhooging van de verlofssubsidiën waarop, op den voet van de verlofssubsidie regeling in Stbl. 1920 No. 531, aanspraak kan worden gemaakt ten behoeve van leerkrachten bij het bijzonder onderwijs.

Stbl. 1921, No. 701 bevat de herziene regeling, getroffen bij K. B. van 2 September 1921 No. 73, betreffende de opleiding van candidaat-civiel ingenieurs voor den Indischen dienst aan de Technische Hoogeschool te Delft.

Stbl. 1921, No. 710. bevat de regelen voor de toekenning van tegemoetkomingen uit 's Lands kas ten behoeve van kosthuizen voor leerlingen van inrichtingen van verdergaand onderwijs, welke regelen bij verkorting kunnen worden aangeduid als de Internaatssubsidieregeling. Daarbij is o.m. bepaald, dat het kosthuis, dat voor toekenning van subsidie in aanmerking wenscht te komen, moet staan onder het bestuur eener rechtspersoonlijkheid bezittende instelling of vereeniging, en dat het niet gehouden wordt als winstgevend bedrijf.

Stbl. 1921, No. 728 vermeldt:

a. het K. B. van 6 September 1921 (Ned. Stbl. No. 1049), waarbij is bekend gemaakt het te Genève geteekend protocol opgemaakt overeenkomstig het besluit van 13 December 1920, betreffende het Statuut van het Permanente hof van Internationale Justitie,

b. het sub a bedoeld protocol en statuut.

Stbl. 1921, No. 740 bevat eene ordonnantie van 6 December 1921, waarbij ter bescherming van de economische belangen van de Inl. bevolking in het rechtstreeks bestuurd gebied der gewesten buiten Java en Madoera is voorgeschreven, dat de bepalingen der Fabriekenordonnantie (Staatsblad 1894 No. 263, 1905 No. 148, 1911 No. 85, 1912 No. 11, 1916 No. 266 en 1921 No. 402) waaronder ook de bepalingen in het tweede lid van art. 8 dier ordonnantie en de in Bijblad op het Staatsblad Nos. 7238, 7560 en 7826 opgenomen en nog nader uit te vaardigen voorschriften tot verdere uitvoering van die verordening, in het rechtstreeks bestuurd gebied der gewesten buiten Java en Madoera toepasselijk zijn op ondernemingen voor de bereiding van suiker of indigo.

Stbl. 1921 No. 742. Bepaalt, dat de Ambonraad in afwijking van het bepaalde bij Stbl. 1921 No. 158, voortaan zal zijn samengesteld uit 21 Inlanders, 4 Europeanen en 2 vreemde Oosterlingen.

Te voren bestond deze locale raad uit 22 Inlanders 3 Europeanen en 2 Vreemde Oosterlingen.

Stbl. 1921, No. 745 bevat het K. B. van 8 October 1921, No. 74 tot regeling van de toekenning aan den plvv. voorzitter van den Volksraad van zittinggeld voor elken dag dat hij buiten de vergaderingen optreedt in de plaats van den Voorzitter.

Stbl. 1921, No. 749. Instelling bij besluit van den Gouverneur-Generaal van 10 December 1921 No. 47 van een vereenigd korps van ambtenaren van het Binnenl. Bestuur naast de bestaande korpsen der ambtenaren van het B. B. op Java en Madoera en in de gewesten daarbuiten door te bepalen:

a. dat in dit vereenigd korps worden opgenomen de voor het Binnenlandsch Bestuur te bestemmen personen, die ter beschikking van den Gouverneur-

Generaal zijn gesteld om te worden aangesteld tot administratief ambtenaar zonder aanwijzing van voorloopige bestemming voor Java en Madoera of voor de buitengewesten;

b. dat zij worden aangewezen ter vervulling van betrekkingen opengevallen bij de twee andere korpsen;

c. dat, zoodra geen bekleeders van een bepaalden rang meer in dienst zijn bij een der twee reeds bestaande corpsen, hunne betrekking bij het desbetreffende korps vervalt en de formatie dier titularissen van kracht wordt voor denzelfden rang in het vereenigd korps;

d. dat tot het vereenigd korps mede kunnen worden toegelaten ambtenaren van de bestaande bestuurskorpsen met eene bepaalde bestemming, voor zooveel zij na het jaar 1919 in het eindexamen van den Nederlandschen-Indischen administratieven dienst zijn geslaagd;

e. dat de verdere toelating tot het vereenigd korps nader wordt geregeld.

Stbl. 1921 No. 756. bepaalt dat krachtens verkregen Koninklijke machtiging het gebied van het gouvernementslandschap Karang Asem gebracht zal worden onder rechtstreeksch bestuur van den Lande en dat deze inlijving zal plaats hebben met ingang van 1 Januari 1922.

Stbl. 1921, No. 758. Instelling van den Karangasemraad bestaande uit 33 leden, allen Inlanders en voorgezeten door den regent.

Stbl. 1921 No. 760 bevat de herziene tekst van de ordonnantie van 21 Mei 1882 (Staatsblad No. 143) houdende voorzieningen ter verzekering eener behoorlijke rechtsbedeeling onder de inheemsche bevolking in enkele gedeelten van het gewest Bali en Lombok voor zoover zij den Hindoegodsdienst belijdt-

Stbl. 1921 No. 770 bevat de bij ordonnantie van 20 December 1921 getrof. fen regeling, krachtens welke het mogelijk zal zijn om aan belastingplichtingen een voorloopigen aanslag in de inkomstenbelasting op te leggen.

Stbl. 1921 No. 779. Het ontvoogdingsbesluit (Stbl. 1921 No. 310) heeft ingevolge het besluit van den Gouverneur-Generaal van 22 December 1921 No. 14, opgenomen in het hierboven vermeld Staatsblad, eene uitbreiding ondergaan met de volgende nummers:

8 de koeliewerving.

9 plaatselijk administratief toezicht op het lager Inlandsch onderwijs.

10 uitreiking van dwangschriften tot invordering van achterstallig hoofdgeld alsmede tot invordering van de belastingen, geheven op den voet van de Landrente-ordonnantie;

11 voorzitterschap der commissie van den aanslag der belasting op de vischvijvers op Java en Madoera.

Stbl. 1921, No. 780 opent, door eene wijziging en aanvulling van het reglement op den Burgerlijken Geneeskundigen dienst in Ned. Indië, de mogelijkheid om een deel van de uitoefening van het geneeskundig staatstoezicht op locale ressorten over te dragen. Bij ordonnantie van 22 December 1921 zijn omschreven de omvang van het op te dragen toezicht en de verplichtingen, welke daarbij op de besturen der ressorten komen te rusten. Deze ordonnantie is afgekondigd onder den naam van gemeentelijke gezondheidszorg-ordonnantie en opgenomen in Stbl. 1921 No. 782.

Stbl. 1921 No. 813. Instelling van het kantoor van Arbeid bij het Departement van Justitie omvattende:

a. eene afdeeling Wetgeving en statistiek van den arbeid;
b. eene afdeeling Arbeidsinspectie voor Java en Madoera;
c. eene afdeeling Vakbeweging.

Arbeidswetgeving.

In Mededeelingen No 11 van het Planterscomité te Medan (Enkele opmerkingen naar aanleiding van het verslag van den dienst der arbeidsinspectie over het jaar 1920) komt het volgende voor:

„Bldz. 5 in het midden: „Mitsdien is tegen een der werkgevers in de Lampongsche districten wegens niet-nakoming van de in Stbl. 1911 No. 540 „Ten Tweede" bedoelde verplichtingen een vervolging ingesteld".

Er bestaat van planterszijde een zeer begrijpelijke afkeer van de toepassing van Stbl. 1911 No. 540, daar deze ordonnantie aan den werkgever alleen verplichtingen oplegt, doch niet de minste arbeidszekerheid geeft. Geen wonder dan ook, dat de werkgevers in de Lampongsche districten aan de toepassing van dat Stbl. trachtten te ontkomen door met hun arbeiders, die geen overeenkomst op den voet der K. O. hadden aangegaan, overeenkomsten voor onbepaalden tijd te sluiten. Die werkgevers zullen zich kunnen beroepen op een Regeeringsbeslissing, den 8sten Augustus 1914 aan den toenmaligen Resident der Oostkust van Sumatra medegedeeld, volgens welke werklieden, die als losse arbeiders uitsluitend in dagloon werken en geen overeenkomst van een bepaalden duur wenschen aan te gaan, niet beschouwd kunnen worden als werklieden, in dienst in den zin van Staatsblad 1911 No. 540. Moge wellicht de rechter zich hierdoor niet laten binden, wel dient de Arbeidsinspectie, als orgaan van diezelfde Regeering, zich daaraan te houden".

Vrage: Zou het niet zaak zijn, aan de gegeven regeeringsuitlegging, wanneer deze inderdaad van algemeene strekking is, wettelijke kracht te geven door haar inhoud op te nemen in een aanvulling van de bij Staatsblad 1911 No. 540 ten tweede gepubliceerde regeling? Of is de bedoelde regeeringsbeslissing niet meer van kracht?

Financieel-Economische Kroniek.

Volkshuisvestingscongres 1922 der Sociaal Technische vereeniging.

Voor dit van 15 — 18 April te houden congres zijn verscheidene praeadviezen uitgebracht.

De stedebouwkundige zijde is behandeld door de heeren F. C. Fruman, Direkteur van Grond- en Woningzaken van Soerabaja, en G. Jobst, Bouwkundig Ingenieur bij de gemeente Batavia.

Terwijl laatstgenoemde in aansluiting aan de publicatie van Ir. Karsten over den stedebouw in Indië op eenige aanvullende gezichtspunten de aandacht vestigt, behandelt de heer Fruman achtereenvolgens de bouwverordening, de onderscheiding in bouwklassen, de verbetering van bestaande toestanden en den invloed van het bouw- en woningtoezicht.

De hygienische zijde van het volkshuisvestingsvraagstuk komt ter sprake in de praeadviezen van J. J. van Lonkhuyzen, Hoofdinspecteur van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst, en Ir. J. T. Bethe, Direkteur Publieke Werken te Soerabaja.

Het interessante geschrift van den heer van Lonkhuyzen eindigt met deze conclusie:

„Het groote gewicht, dat gelegen is in een verbetering van de volkshuisvesting ook als middel om de bevolking op te voeden tot hooger cultuur maakt m.i. in de naaste toekomst tot noodzaak, dat ook hier in Indië evenals elders de Centrale Regeering dit algemeen belang meer tot een onderdeel van Haar taak maakt dan tot heden het geval was. Hoewel ik meen dat de volkshuisvesting in eerste instantie een onderwerp uitmaakt van locale overheidszorg en dit ook zal moeten blijken, zoo zal toch ook een centrale dienst noode gemist kunnen worden. De taak van dezen dienst zou dan moeten zijn, leiding en voorlichting te verstrekken daar waar dit benoodigd is; verder over eene rationeele verdeeling van de voor de volkshuisvesting te bestemmen Landsgelden of voorschotten adviezen uit te brengen en controle uit te oefenen op een doelmatige aanwending van deze gelden".

De sociaal-politieke zijde van het vraagstuk wordt besproken in de praeadviezen der heeren D. J. A. Westerveld, oud-lid van den Gemeenteraad van Semarang en H. Heetjans, directeur van Grond en Woningzaken van Bandoeng.

Over de financieele zijde schrijft de heer Westerveld:

„Ik behoef gelukkig niet meer de vraag te bespreken, hoe de gemeenten aan de middelen moeten komen om de bouw van groote complexen Inlandsche woningen te bekostigen. De Regeering heeft zich bereid verklaard — en die

bereidverklaring reeds in daden omgezet — de daartoe benoodigde fondsen aan de gemeenten voor te schieten en naar verluidt, zal de bezuinigingswoede zich althans tot dit terrein niet uitstrekken. De getroffen regeling bevat veel goeds. Zij laat de gemeente volkomen vrij in haar plannen en stelt haar slechts verantwoordelijk voor een prompte betaling der annuiteiten. Hier geen beschoolmeestering van het gemeentebestuur door een minister, geen minutieus anderzoek der plannen door rijksinspecteurs als in Nederland. Op dit terrein olthans worden de gemeenten zelfstandig gelaten.

Toch is de regeling nog verre van volmaakt. Zij mist nog elke wettelijke ondergrond. Incidenteel is aan een paar gemeenten afzonderlijk te kennen gegeven, dat de Regeering bereid is voor den bouw van Inlandsche woningen voorschotten te verstrekken, maar er bestaat geen wet of ordonnantie op een Indische woningwet, die uiteraard ook een paragraaf zou moeten bevatten over door het gouvernement te verleenen finantieele steun. In de laatste tijd zwijgt men erover, niet omdat zulk een wet nu minder noodzakelijk zou zijn dan eenige jaren geleden, maar vermoedelijk, omdat alle pogingen om de Regeering tot de uitvaardiging van een woningordonnantie te brengen, vruchteloos zijn gebleken en men ten slotte moede werd steeds weer op hetzelfde aambeeld te slaan''.

Verder schrijft hij nog over de voorwaarden, waaraan woningbouwvereenigingen hebben te voldoen, wanneer zij via de gemeenten voor een voorschot in aanmerking wenschen te komen:

„In Indië is te dien aanzien nog niets geregeld. De woningvereeniging Semarang, die een gouvernementsvoorschot van f 275000.— heeft ontvangen en dus blijkbaar genade heeft gevonden in de oogen der Regeering, heeft haar statuten gevormd naar Nederlandsch model. De bouwvereeniging „De Goede Woning" te Semarang, die haar statuten in hoofdzaak kopieerde van die harer oudere zuster, wacht sinds een jaar op rechtspersoonlijkheid en daarmee op het gouvernementsvoorschot, dat intusschen door de gemeente al voor een belangrijk deel is verstrekt.

Zij wordt door de Regeering van het kastje naar de muur gestuurd, brengt gehoorzaam de wijzigingen aan, die men van haar verlangt, maar wacht maand na maand op goedkeuring.

Laat de Regeering nu toch eens precies zeggen, wat zij wil. Er zijn nog andere bouwverenigingen, die klaar staan om te gaan bouwen, als hun rechtspersoonlijkheid en het gouvernements voorschot afkomt. De gemeentebesturen en de woningbouwvereenigingen hebben er recht op, dat de Regering haar gedragslijn vaststelt en wettelijke voorschriften geeft, waaraan te voldoen is, wanneer met gouvernement-voorschot zal worden gebouwd.

De tegenwoordige toestand is onhoudbaar en houdt de oprichting van vereenigingen, die in het belang der volkshuisvesting werkzaam willen zijn, tegen. De houding, die tegenover „de Goede Woning" wordt aangenomen, geeft sterk de indruk, dat men de vereeniging aan het lijntje wil houden om van het voorschot af te zijn. Is dat niet de bedoeling, dan wordt het ook tijd, de knoop door te hakken en duidelijk te kennen te geven, wat men wil".

Nederlandsch-Indië op de Jaarbeurs.

Dank zij veler hulp en medewerking heeft het Comité voor de Koloniale Afdeeling op de Jaarbeurs en de afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut een verzameling van Nederlandsch-Indische grondstoffen kunnen tentoonstellen, die nog rijker en meer overzichtelijk kan worden genoemd dan die van de vorige beurs, toen het inrichten in een zeer snel tempo moest geschieden. Het is wellicht niet overbodig hier ter plaatse nog even aan te stippen, dat de Koloniale afdeeling zich uitsluitend beperkt tot de productie en grondstoffen en dat alles, wat betrekking heeft op ethnografica, etc., als niet in het kader van een jaarbeurs passend, weggelaten is. Naast de verbeterde opstelling, die in elk der drie zalen tot uiting komt, moet in het bijzonder vermeld worden, dat ,buiten de systematische collecties, afzonderlijke verzamelingen zijn samengesteld van de bekende handelsproducten van Oost-Indië, van Suriname en van Curacao, zoodat ieder handelsman daaruit onmiddelijk kan leeren, welke grondstoffen onmiddellijk in den handel te verkrijgen zijn.

Ten einde inlichtingen omtrent de bekende en de nieuwe grondstoffen te verstrekken, houden ook op deze beurs dagelijks ambtenaren van het departement van Koloniën en van de afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut in de spreekkamers van de Koloniale Afdeeling zitting; de leider van den Inlichtingsdienst voor betrekkingzoekenden in Nederlandsch-Indië is des Dinsdags en Donderdags aanwezig.

Bij een rondgang treft ons de betere opstelling reeds onmiddellijk bij het betreden van de Oostelijke zaal, waar met het verkeer (maquettes van een kaart van N. O. I. van havenemplacementen, modellen van schepen) de dierlijke producten (paradijsvogels), de mineralen (kaolin, vuurvaste klei, ijzerertsen als wolframiet van Celebes, enz.), brandstoffen (petroleum en zijn producten, verschillende steenkolen, briketten), looi- en kleurstoffen, harsen en gommen (vernis), hout in tal van soorten, bamboe en rottan, en voorts aetherische olieën uitgestald zijn.

In deze zaal verdient voorts de opmerkzaamheid een groote kaart van Radio Holland, waarop dagelijks wordt aangegeven met welke varende stoomschepen radiografische verbinding mogelijk is.

In de volgende zaal komen beter dan vroeger de vezels tot hun recht; naast de algemeen bekende (kapok, sisal in origineele verpakking, klappervezel, aren, katoen, enz.) zijn er ook de nieuwe als Javajute en Pandanusvezel, terwijl in een groot bekerglas met water het buitengewone drijfvermogen van kapok gedemonstreerd wordt.

Afzonderlijke tafels zijn gewijd aan de specerijen en de geneesmiddelen (oleum chaulmograe, ol. chenopodii).

De groote maquette van de suikerfabriek heeft plaats gemaakt voor een tafel met een uitgebreide suiker-verzameling van riet tot eindproduct, en voor drie kleinere maquettes (van een los-inrichting met kraan, vacuum-machine en kookpan).

De voedingsmiddelen zijn wederom vertegenwoordigd door een rijke tapiocaverzameling, door rijst, agar-agar en veekoeken, terwijl de olieën en vetten met hun zaden en de verschillende producten een geheele tafel beslaan; ook hier

weder, naast de algemeen bekende, vele nieuwe, voor welke wellicht een grootere (oliepalm) of kleinere toekomst is weggelegd.

Deli-tabak, met talrijke monsters en een baal, en Java-thee, de laatste ditmaal ook met geheel gereedgemaakte pakjes, die men later ook in Nederland in den handel hoopt te brengen, grenzen aan de theeschenkerij, waar het publiek dagelijks gelegenheid heeft gratis met de puike eigenschappen van goed gezette Ned.- Indische thee kennis te maken; het behoeft niet te worden gezegd, dat hiervan in zeer ruime mate gebruik wordt gemaakt.

Ook in de volgende zaal is de opstelling geheel anders dan het vorig jaar. De bekende maquettes van hospitalen en arbeiderswoningen op Sumatra's Oostkust zijn verschoven, zoodat langs de zijden ruimte is vrijgekomen voor de rubberverzameling (latex, ruwe rubber in vele vormen, tal van artikelen uit rubber gemaakt, waaronder het meest moderne type van rubberstraatblok vermelding verdient), voor de geta-pertja met alle stadia van dit product, en balata. In het midden een paar handrubber-machines; de gelegenheid ontbreekt hier de grootere in hun geheel op te stellen, zoodat men zich te dien aanzien moet tevreden stellen met een paar zware walsen.

In de cacao-afdeeling is aanschouwelijk voorgesteld wat er van 1 K.G. cacao gemaakt wordt, terwijl, evenals bij de koffie, verschillende monsters een overzicht over de verschillen in dit product geven.

Ook de kina is door een rijke collectie vertegenwoordigd.

(Tel. 28 Febr. '22).

Jaarverslag Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij.

Aan het verslag der Nederlandsch-Indische Escompto-Maatschappij over 1921 is het volgende ontleend.

Negentienhonderdeenentwintig was een uiterst moeilijk jaar, ook al zijn de eindresultaten voor ons niet onbevredigend.

(Wanneer wij in onze beschouwingen ons niet beperken tot het engere, directe belang onzer vennootschap, doch het oog laten gaan over den algemeenen politieken en economischen toestand van Nederlandsch-Indië, vinden wij maar weinig reden tot verheugenis over het tegenwoordige, noch tot optimistische verwachtingen voor de naaste toekomst).

De toestand van 's Lands geldmiddelen baart nog steeds de grootste zorg, doch wij achten de eerste schrede op den weg tot verbetering gezet door de sedert genomen en aangekondigde Regeeringsmaatregelen, die blijk geven, dat het standpunt hetwelk ons aanleiding gaf tot eenige opmerkingen in onze verslagen over 1919 en 1920, is verlaten.

Tot die maatregelen behoort in de allereerste plaats intensieve bezuiniging, en de hoop mag worden uitgesproken, dat de Regeering met krachtige hand aan Hare plannen uitvoering zal weten te geven. Dat daardoor tevens enkele nuttige en zelfs noodige werken zullen moeten worden uitgesteld kan men betreuren, maar dat is de ijzeren noodzakelijkheid en een onvermijdelijk gevolg van het streven om het verbroken evenwicht te herstellen, en daarom zal men er in moeten berusten. Natuurlijk zullen van nu ingevoerde bezuinigingen de resultaten eerst over eenige jaren ten volle tot uiting komen.

Naast bezuiniging en besnoeiing op de uitgaven eenerzijds, zullen anderzijds de inkomsten belangrijk moeten worden verhoogd , wil men ten slotte het onmisbare evenwicht in het budget verkrijgen. De belastingen echter, die in hoofdzaak door een uiterst gering percentage der bevolking worden opgebracht, zijn reeds zoo drukkend, dat verdere verhooging naar ons oordeel bepaald een gevaar zou moeten worden genoemd. Reeds nu wordt geaarzeld nieuwe zaken in Indië te entameeren; laat men waken tegen het verder terugnemen van hier reeds geplaatste kapitalen. Daarom is het een verblijdend verschijnsel, dat de Regeering ook ernstig werk maakt van het ontsluiten van andere bronnen van inkomsten, getuige de eindelijk, na tallooze jaren voorbereiding en van weifeling tusschen Gouvernements- en particuliere exploitatie, tot stand gekomen overeenkomst met de Bataafsche Petroleum Maatschappij tot het in exploitatie nemen der rijke olievelden in Djambi.

Maar nog vele jaren zal Indië en onder de uiterste bezuiniging, en onder zeer zware belastingen gebukt gaan, dat is het tijdperk van reactie op de verkwistingspolitiek van eenige jaren geleden, de reactie die op alle publieke verkeerdheden volgt en altijd de zwaarste en langdurigste straf daarvan is.

Als diep in het leven der geheele bevolking ingrijpende, moet hier met een enkel woord worden melding gemaakt van de per 1 November 1921 in werking getreden nieuwe zegelordonnantie.

Het is intusschen, ondanks de reeds genomen maatregelen, der Regeering nog niet mogen gelukken een in gewone ontvangsten en uitgaven sluitende begrooting voor 1922 te ontwerpen. En toch zal dat moeten worden bereikt wil Zij haar crediet op de geldmarkt kunnen handhaven.

In het verslagjaar kwam het Ministerie van Koloniën twee malen met eene leening aan de markt tot consolidatie der vlottende schuld. (De Regeering werd daartoe door den wetgever gemachtigd tot het aangaan eener leening van f 250.— millioen en gaf daarvan in Mei 1921 in Nederland f 75.— millioen uit, rentende 7% per annum, welke emissie een succes was. In October 1921 trachtte zij, ditmaal in Nederland en Indië, opnieuw f 100.— millioen te plaatsen, thans tegen eene rente van $6\frac{1}{2}$ pCt. per jaar, doch hetzij dat het tijdstip in verband met de geldmarkt slecht gekozen was, hetzij dat het beleggend publiek was afgeschrikt door het stijgend bedrag der schuld en de nog steeds onvoldoende consolidatie der Staatshuishouding, deze tweede leening kon niet ten volle plaatsing vinden. Er werd slechts voor een bedrag van f 55.— millioen ingeschreven, hetwelk geheel werd toegewezen. Bij beide emissies waren ons kantoren met andere banken guichet).

In December werden met goeden uitslag onderhandelingen geopend met eene Amerikaansche bankgroep voor de overname eener leening van $ 100 millioen. De eerste tranche ad $ 40.— millioen werd, tegen een rentevergoeding van nominaal 6 pCt., doch practisch 7 pCt. in het begin van Januari 1922 geplaatst.

Inmiddels werden opnieuw belangrijke bedragen schatkistpapier geplaatst ten deele bij inschrijving, ten deele ondershands door tusschenkomst der Javasche Bank, en vonden deze wederom gretig koopers bij particuliere instellingen, die daarin een welkom middel zagen voor kortloopende belegging van tijdelijk overtollige geldmiddelen. Dit bleef niet zonder invloed op onze

deposito's, waarvan vele millioenen werden teruggenomen om op die wijze te worden belegd.

Ook met de financiën der locale ressorten ging het nog niet naar wensch. Pogingen om leeningen te plaatsen bij Indische credietinstellingen mislukten evenzeer als zoogenaamde loketleeningen, op welke laatste een zoo gering bedrag werd ingeschreven, dat de emissies moesten worden teruggenomen. Ten slotte kon het enkelen gemeenten en gewesten gelukken matige bedragen in Nederland te plaatsen, zij het tegen zeer zware voorwaarden.

Consolidatie en de uiterste zuinigheid, reeds in vorige verslagen door ons als noodzakelijk aangegeven, blijven ook voor locale ressorten een dringende eisch.

Dat onder deze ongunstige finantieele omstandigheden de Regeering een open oog bleef behouden voor de nooden en behoeften der bevolking, en dezer belangen Haar na aan het hart lagen, kan wel blijken uit Haar ontwerp voor de zoogenaamde winstaandeelkassen.

Het ontwerp zelf schijnt geen gelukkige greep, noch het oogenblik, waarop Zij daarmede voor den dag kwam gelukkig gekozen en de oppositie was dan ook algemeen; maar desondanks verdient het streven waardeering om verbetering te brengen in de economische verhoudingen, indien deze inderdaad ten aanzien der bevolking ongunstig genoemd moeten worden. Echter, als de Regeering in dit opzicht Haar doel bereikt, mag de hoop worden gekoesterd dat de resultaten zich niet uitspreken in nog grooter hadjitrek, welke in 1921 reeds ongeveer 35000 personen heeft bedragen en waarmede, aannemende, dat elke pelgrim aan passage en kosten van levensonderhoud zeer matig getaxeerd f 800.— noodig heeft, een bedrag van vele tientallen millioenen guldens aan Indië is onttrokken. 1)

Ten einde tegemoet te komen aan de door de algemeene malaise zwaar getroffen cultures, hoofdzakelijk thee en rubber, welke vooral in het eerste semester noodlijdend waren en waarvan vele ondernemingen het bedrijf moesten staken en gesloten worden, werd, op initiatief van de directie der Javasche Bank en met steun der Regeering, opgericht de Cultuur Hulpbank, waaraan vele belangrijke finantieele lichamen in Indië deelnamen. De steun der Regeering zou hoofdzakelijk bestaan in eene garantie tot zeker bedrag tegen verliezen door hulp aan noodlijdende ondernemingen te lijden. In de practijk heeft deze Hulpbank niet veel kunnen doen, ten deele omdat de werkelijk innerlijk krachtige ondernemingen ten slotte andere geldschieters vonden, ten deele omdat de prijzen van thee en rubber zich later in het jaar geleidelijk herstelden, zoodat vele ondernemingen in den afzet harer producten wederom voldoende middelen konden vinden on haar bedrijf gaande te houden. Inmiddels was de door de Regeering principieel toegezegde garantie bij het einde des jaars formeel nog niet tot stand gekomen.

Wij nemen in deze Bank deel voor nominaal f 250.000.— waarvan bij het sluiten van het boekjaar slechts f 31.250.— was opgevraagd en gestort.

1) Het is uiterst bezwaarlijk hierover behoorlijke gegevens te verkrijgen. Wij kwamen, bij onze pogingen daartoe, reeds tot 33,704 personen, ongerekend tal van inwoners uit deze landen die zich te Singapore inscheepten.

Een ware kwelling voor het bedrijfsleven mag genoemd worden de ongelukkige oorlogswinstbelasting.

Wij zijn allerminst tegenstanders van een billijken cijns aan den fiscus, en zeer zeker niet wanneer buitengewone omstandigheden als de oorlog tot buitengewone winsten hebben bijgedragen. Maar in de eerste plaats achten wij, waar nu de oorlog reeds langer dan drie jaren tot het verleden behoort en velen nog in het geheel niets van een aanslag bemerkten, scheiding tusschen de verschillende jaren uitermate onbillijk, omdat immers de meeste oorlogswinsten door de oorlogsverliezen van volgende jaren weder zijn verdwenen: en in de tweede plaats is de toepassing zoo vertraagd en zoo tergend willekeurig, dat zij bepaald stoornis in den goeden gang van zaken brengt. Dit is trouwens niet alleen bij de O. W. belasting, maar ook bij de inkomstenbelasting het geval. De dienst der belastingen is eenvoudig niet tegen zijn taak opgewassen.

Ook wordt het bankbedrijf uitermate bemoeilijkt door het beruchte art. 60 der ordonnantie, hetwelk bepaalt dat de Staat voor de O. W. belasting preferent is boven elken crediteur, zoodat bij executie, pand of hypotheek op onroerende goederen volkomen waardeloos kunnen worden.

Herhaaldelijk is het bij ons voorgekomen, dat belangrijke credietarrangementen, die overigens goed gedekt zouden zijn geweest, niet tot stand konden komen uit onzekerheid ten aanzien van het bedrag, dat de fiscus eventueel nog voor O. W. belasting zoude kunnen vorderen, en waaromtrent ook geen zekerheid te krijgen was bij den belastingdienst.

Het is bekend, dat Vreemde Oosterlingen, die hunne kapitalen niet in effecten beleggen en als kooplieden geene voor een Hollandsche Bank ontcijferbare administratie voeren, veelal onroerende goederen koopen als belegging en ook als bewijs van gegoedheid, n.l. tot vestiging van hun crediet.

Wij hebben een zeer uitgebreide clientele onder de in Indië gevestigde Arabieren en Chineezen, die tot meerdere zekerheid van gewone handelscredieten ons eerste hypothecair verband geven op hunne perceelen vast goed, en wij kunnen slechts betreuren dat de Regeering door overmaat van fiscaliteit (althans in de toepassing door hare ambtenaren), dergelijke zaken zoo bezwaarlijk maakt en op losse schroeven zet, waar die volkomen veilig behoorden te zijn.

Er is reeds veel over het bedenkelijke van deze wetsbepaling geschreven, maar de practische bezwaren zijn ons nog niet zoo duidelijk gedemonstreerd als nu.

Als een der ernstige gevolgen van de crisis mag wel gewezen worden op de verminderde waarde van onroerende goederen. Onroerend eigendom vormt in Indië meer dan in andere landen een factor in het bedrijfsleven, daar, zooals hiervoor uiteengezet, een aanzienlijk gedeelte in handen is van Vreemde Oosterlingen, die tevens kooplieden zijn, en de financieele positie dezer klasse wordt derhalve voor een goed deel door de waarde van zulke bezittingn beinvloed. Waar wij belang bij onroerende eigendommen hebben, zijn die door ons steeds op zeer conservatieve manier getaxeerd. Bij enkele executies, waartoe wij moesten overgaan, werden wij dan ook niet door de opbrengst teleurgesteld.

Op 15 April 1921 werden de rijstdistributie en het rijstinvoerverbod opgeheven. Dadelijk daarna was er levendige aanvraag tot het openen van rijstcredieten in Siam, Rangoon en Saigon, waarvan wij wederom, als voor den oorlog, een belangrijk aandeel te financieeren kregen.

Het rijstuitvoerverbod is nog niet opgeheven.

De voor Indië zoo bij uitstek belangrijke olieindustrie is voor een groot deel tot stilstand gebracht. In den Volksraad werd der Regeering in overweging gegeven om door een klein verschil in uitvoerrechten op grondstof en fabrikaat deze industrie te steunen, doch het antwoord op deze poging om de talrijke fabrieken weer aan het werk te krijgen was zeer onbevredigend.

Toch achten wij het een groot landsbelang, dat deze industrie op de een of andere wijze wordt gesteund.

Zoowel import- als exporthandel maakten een zeer moeilijk jaar door. In den loop daarvan bleken vele importeurs aan grooter en duurder leveringscontracten te zijn gebonden dan noodig en met hunne beschikbare middelen in overeenstemming te brengen was, waardoor wij in enkele gevallen, zoowel in ons eigen als in het algemeen belang, er toe moesten overgaan ruimer credieten te verleenen dan wij in normale omstandigheden zouden gedaan hebben.

Bij enkele groote concerns, die sedert in financieele moeilijkheden geraakt zijn, hebben wij echter ons belang tijdig geheel kunnen afwikkelen; bij dezelfde waar wij geen innerlijke kracht aanwezig achtten, die waarborg gaf voor herstel eener normale positie binnen afzienbaren tijd en langs solieden weg, hebben wij niet verder willen gaan, het crediet opgezegd, en in enkele gevallen met een onvermijdelijk verlies geliquideerd; doch bij die onzer relaties waar wij na gezet onderzoek de overtuiging kregen, dat alle factoren aanwezig waren voor een gezond bedrijf, hetwelk slechts een moeilijke periode had door te komen om weer tot een normale positie te geraken en daarmede een waardevolle en veilige relatie te zijn, hebben wij op onbekrompen wijze steun verleend.

Ook de prijzen van vele producten van den Indischen bodem bleven nog laag en maakten den ondernemers het bestaan moeilijk.

Het behoeft geen verwondering te baren, dat alleen de sterksten in staat waren dezen tegenslag het hoofd te bieden, en dat zij bij wie de innerlijke kracht ontbrak, den strijd moesten opgeven, waarbij het bleek in enkele gevallen concerns te betreffen, die slechts in schijn krachtig waren geweest, doch wier positie ook onaangezien de omstandigheden ongezond te noemen was.

Onze buitenlandsche wisselhandel werd nog zeer beinvloed door de herhaalde en belangrijke fluctuaties in de koersen, die tot groote voorzichtigheid noopten. Onze omzet was aanzienlijk minder dan het jaar te voren. De resultaten waren, de omstandigheden in aanmerking genomen, niet onbevredigend.

De effectenmarkt was gedurende een groot deel van het verslagjaar zeer bewogen, doch tegen het jaareinde geheel verlaten. De meeste fondsen hadden toen dermate in koers geleden en de koopkracht zoowel van beleggers als speculanten was zoo verminderd, dat er weinig zaken meer werden gedaan.

Het beleggend publiek heeft in het afgeloopen jaar enorme sommen verloren en excuties kwamen veelvuldig voor. Het is niet te verwonderen bij de vele ongerechtigheden, die aan het licht kwamen, dat ten aanzien van de meeste

beursfondsen een algemeen wantrouwen zich van het publiek meester maakte, dat zich vaak ook keerde tegen soliede en rustig beheerde zaken.

Koeliemoeilijkheden in de haven van Soerabaja

Over de koeliemoeilijkheden, die zich gedurende Augustus — September 1921 in de haven van Soerabaja voordeden, is door de Handelsvereeniging te Soerabaja een verslag in het licht gegeven.

Uiteengezet wordt, dat de sterke stijging van de koelieloonen te Soerabaja in het algemeen en meer speciaal die voor het lossen en den afscheep van suiker onder de belanghebbende lichamen (Handelsvereeniging Amsterdam, Prauwenveeren, Veemen en Stoomvaartmaatschappijen) een beweging deed ontstaan om te geraken tot vaststelling van maximumloonen voor suiker en rijst.

Door de verschillende koeliewerkgevers werd overeengekomen, zich voorloopig aan de vastgestelde tarieven te houden, welke den 24sten Augustus in werking werden gesteld.

Hierop volgde een koelie-staking; het havenbedrijf lag vrijwel stil.

Het Suikersyndicaat, de J. S. W. B. en verschillende suiker-ondernemingen verleenden steun. Een fonds voor aanvoer van koelies van suikerfabrieken werd gevormd en een Koeliebureau kwam, onder leiding van de Handelsvereeniging tot stand om de regeling van dezen aanvoer te centraliseeren!

Dank zij de medewerking van de suikerdirecties werd in den aangebonden strijd de overwinning behaald. De koelieloonen werden tot de gewenschte hoogte teruggebracht.

Thans wordt gepoogd een blijvende bond van koeliewerkgevers te vormen ten einde bij de verwachte herhaling van moeilijkheden met de koelies gereed te zijn.

Het Budget 1922/23 van Britsch-Indië.

(Ontleend aan „the Economist'' van 4 Maart 1922 en aangevuld met cijfers uit de te Calcutta verschenen „Statesman'' van Donderdag 2 Maart 1922).

Dat bij onze Engelsche naburen thans soortgelijke financieele moeilijkheden worden ondervonden als hier te lande, blijkt wel uit het verslag dat het financieel lid der Britsch-Indische Wetgevende vergadering Sir W. M. Hailey, uitbracht omtrent den stand van het Budget van het Indisch Gouvernement op 1 Maart 1922, zulks aan de hand van een vanwege het Departement voor Indië opgesteld rapport.

Hij begon met er op te wijzen, dat de handelsbalans over de 10 maanden voorafgaande aan Januari sloot met een voor Indië nadeelig saldo van 33 crores (264 millioen gulden) en stelde voorts vast, dat het verwachte geringe overschot, groot 71 lakhs (f 5.680.000.—) op den dienst 1921/22 veranderd was in een deficit van 34 ½ crores (276 millioen gulden) tengevolge van de omstandigheid, dat de inkomsten 20 ¼ crores (f 162 millioen) beneden hare raming bleven, terwijl de uitgaven deze met 14 ¼ crores (f 114 millioen) overschreden. De voornaamste oorzaak van het tekort was gelegen in een teruggang der spoorwegontvangsten met 13 crores (104 millioen gulden), deels we-

gens vermindering der inkomsten uit het verkeer, doch voornamelijk door de hooge prijzen der buitenlandsche kolen.

De spreker verklaarde, dat de raming der inkomsten en uitgaven voor het dienstjaar 1922/23 gebaseerd was op de verwachting dat de handel zou herleven. Het totaal der geschatte uitgaven bedroeg 142 ¼ crores (1138 millioen gulden) tegenover een ontvangst van 110 ½ crores (884 millioen gulden), geraamd op de basis der bestaande belastingheffing. De wisselkoers is aangenomen op 1 shilling 4 denaries (ongeveer f 0.80) per roepy en de militaire uitgaven op circa 62 ¼ crores (498 millioen gulden), zooals voorheen. Wat betreft de wijze, waarophet tekort moet worden ondervangen, merkte Sir W. M. Hailey op dat, gedurende de laatste 4 jaren de uitgaven de inkomsten met 90 crores (720 millioen gulden) hadden overtroffen, en dat het onmogelijk was langer op crediet te leven. Het toenemen der vlottende schuld zou een ernstige geldschaarschte kunnen veroorzaken. Noch op in Engeland te plaatsen sterling-leeningen, noch op binnenlandsche (roepie-leeningen) viel te rekenen, daar hetgeen daaruit zou kunnen worden verkregen noodig is om te voldoen aan bestaande financieele verplichtingen en voor productieve spoorweguitgaven. Het onvermijdelijk gevolg van het grootendeels ongedekt laten van het deficit zou een groote toename zijn van niet gedekte muntbiljetten met een zeer nadeeligen invloed op de prijzen en het crediet van Indië. Hij kon ook geen hoop geven op vermindering der uitgaven, en hij zag de eenige oplossing in het vermeerderen der inkomsten door opvoering der belastingen. Voorgesteld werd om de spoorwegtarieven voor het vervoer van reizigers met ongeveer een vierde te verhoogen, alsmede het posttarief voor het binnenland op te voeren. Uit hoofde van douanerechten werd geraamd een meerdere opbrengst van bijna 15 crores (120 millioen gulden), door de volgende maatregelen:

1*e*. opvoering in het algemeen van het invoerrecht ad volorem van 11 tot 15 procent, terwijl de katoenaccijns tegelijkertijd wordt verhoogd van 3 ½ tot 7 ½ procent, teneinde het gebruik van katoenen goederen in den tegenwoordigen noodtoestand te belasten en niet met het doel om het evenwicht te behouden tusschen deze accijns en het verhoogde invoerrecht;

2*e*. verhooging van het invoerrecht op suiker van 15 tot 25 procent;

3*e*. heffing van een recht van 5 procent op den invoer van garens;

4*e*. opvoering van 2 ½ tot 10 procent der invoerrechten op machineriën, ijzer, staal en spoorwegmateriaal;

5*e*. vermeerdering met ongeveer 20 procent van het invoerrecht op gedistilleerd (niet op wijnen);

6*e*. opvoering van het invoerrecht op lucifers van 12 annas (± 60 cent) tot 1 ½ roepy (± f 1.20) per gros doosjes;

7*e*. verhooging van het recht op den invoer van petroleum van 1 ½ annas (± 7 ½ cent) tot 2 ½ annas (± 12 ½ cent) per gallon (± 4 ½ liter) en heffing van een accijns van 1 anna (± 5 cent) per gallon op de Indische kerosine;

8*e*. verhooging van het invoerrecht op weelde-artikelen van 20 tot 30 procent.

Het invoerrecht op zout zal opgevoerd worden van 1 ¼ tot 2 ½ roepy (van ± f 1.— tot ± f 2.—) per maund (± 12 K.G.) en wordt gerekend op te brengen ruim 4 ¼ crores (34 millioen gulden); terwijl verhooging der inkomstenbelasting van inkomens boven de 30.000 roepijen (± f 24000.—), leidende

tot een nieuw maximum van 10 pies per roepy (f 0.125 van f 0.80 of ± 16%), alsmede eene opvoering der buitengewone heffing van inkomens boven 400.000 roepijen (± f 320.000), waarbij het maximum gesteld wordt op 6 annas per roepy (37 ½%) bij een inkomen van meer dan 550.000 roepijen (± f 440.000), worden geacht een opbrengst te verschaffen van 22 ¼ millioen roepijen (± 18 millioen gulden). Deze nieuwe heffingen zouden 29 crores (± 232 millioen gulden) opleveren, waardoor het deficit tot ongeveer 2 3/4 crores (± 22 millioen gulden) zou verminderen.

Wat de voorloopige begrootingscredieten voor den dienst 1921/22 aangaat, deze bedroegen 90 crores (720 millioen gulden), welk bedrag gedekt werd door een roepyen-leening van 49 crores (± 392 millioen gulden), een sterling-leening groot 15 crores (± 120 millioen gulden) en door ontvangsten van verschillenden aard ten bedrage van 23 crores (± 184 millioen gulden). De som der in omloop zijnde schatkistbiljetten steeg tot 2 3/4 crores (± 22 millioen gulden). De voorloopige begrootingscredieten voor 1922/23, in totaal beloopende 58 crores (± 464 millioen gulden), met inbegrip van 30 crores (± 240 millioen gulden) voor spoorwegkapitaal, worden hoofdzakelijk gedekt door middel van een roepijen-leening van 25 crores (±200 millioen gulden) en een sterling-leening groot 17 ½ crores (± 140 millioen gulden). De Staats-Secretaris voor Indië zal verzoeken om overmaking van Indische fondsen tot een bedrag van $ 18.000.000.—, hetgeen zou kunnen worden bewerkstelligd door de overdracht van sterlingreserves aan Indië of door uitgifte van wissels op het Indisch Gouvernement. De Minister van Financiën echter wees er op, dat de eerstbedoelde maatregel met zich zou brengen intrekking van papiergeld in Indië, en dat een te snelle deflatie zou kunnen leiden tot een ernstige en acute geldschaarschte. Derhalve werd aanbevolen nog meer wissels op het Gouvernement te verkoopen waartoe echter bij de begrooting geen voorziening getroffen was.

Derde Internationale Arbeidsconferentie.

Een kort overzicht van de resultaten, waartoe de bekende Washingtonsche Arbeidsconferentie is gekomen, treft men aan in het nummer van *Koloniale Studien* van Februari 1921, een aperçu van de tweede conferentie, dikwijls-met een minder juiste omschrijving-de zeelieden-conferentie van Genua genoemd, komt voor het in het No. van December j.l. Hier volge aan de hand van het door Mr. Joekes, secretaris der Nederlandsche delegatie, samengestelde beknopt verslag*) een overzicht van wat de Derde Internationale Arbeidsconferentie, van 25 October- 19 November 1921 te Genève gehouden, voor sociale resultaten opleverde. Wij laten de gerezen kwesties over de samenstelling van den Raad van Beheer van het Internationale Arbeidsbureau en over de geloofsbrieven van den Nederlandschen werkliedenafgevaardigde, den heer Serrarens en derg. onvermeld.

De hoofdzaak van de conferentie betrof de aanpassing van de te

*) Bijvoegsel van afl. 12 jaargang 1921 van het Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Washington aangenomen beginselen op den *Landarbeid: a* wat betreft den arbeidsduur, *b* wat betreft de andere aldaar aangenomen regelingen, *c* bijzondere maatregelen ter bescherming van de landarbeiders.

De Fransche Regeering had al van te voren bezwaren ingediend tegen behandeling van deze onderwerpen. Een ,,principieel'' bezwaar werd door Haar gezocht in het feit, dat het Vredesverdrag van Versailles den landarbeid niet bijzonderlijk noemt en de Internationale Arbeidsorganisatie derhalve niet competent zoude zijn, temeer daar het Internationale Landbouw Instituut reeds op dit gebied werkzaam was. Dit punt heeft de Fransche delegatie ter conferentie laten varen, daar het vredesverdrag in het algemeen van ,,arbeidsvoorwaarden'' spreekt en zelfs mondeling aan de Duitsche delegatie destijds uitdrukkelijk was medegedeeld, dat de Organisatie van den Arbeid ook op den landarbeid van toepassing zoude zijn. Maar het bezwaar van inopportuniteit bleef de delegatie handhaven: de materie was wegens onderlinge verschillen in klimaat, bevolking en economische omstandigheden h. i. slechts vatbaar voor vage en algemeene formuleeringen en de tijd was—na de verwoestingen na den oorlog op landbouwgebied—er niet naar om ,,internationale proefnemingen'' op landbouwgebied te beginnen.

De competentie der conferentie werd door de afgevaardigden bevestigd met 60 tegen 24 stemmen, de opportuniteit werd voor elk der drie hooger vermelde punten afzonderlijk in bespreking genomen. Voor handhaving van den arbeidsduur bij den Landbouw op de agenda werden 63 stemmen uitgebracht, tegen 29. Hierbij stemden de Nederlandsche Regeeringsgedelegeerden—Mgr. Dr. W. H. Nolens en de Directeur—Generaal van den Arbeid, de heer C. J. P. Zaalberg tegen, op grond dat de nationale wetgevingen op den landbouwarbeid in schier alle landen nog in een staat van voorbereiding verkeeren; de Nederlandsche afgevaardigden van werkgevers en werknemers stemden voor handhaving op de agenda. Daar de vereischte meerderheid van 2/3 der stemmen voor handhaving niet was bereikt, zoo viel dit punt van de agenda. Een door de Regeeringsafgevaardigden van Engeland, Italië en Nederland ingediende motie om dit punt op de agenda van een der latere conferenties te brengen, werd met groote meerderheid van stemmen (73—18) aangenomen.

De onder *b* en *c* vermelde punten werden met 90—17 en 93—13 op de agenda gehandhaafd.

1. Op 't punt *van voorkoming van werkloosheid* in den landbouw werd eene aanbeveling aangenomen, waarin met verwijzing naar de te Washington aangenomen aanbevelingen, de werkloosheid betreffende, eenige maatregelen ter bestrijding van de werkloosheid in den landbouw werden aanbevolen: toepassing verbeterde werkmethoden, inwendige kolonisatie, ontwikkeling van werkgelegenheid bij seizoenwerkloosheid, landarbeiders-coöperatie en landbouwcredieten voor zulke coöperaties.

2. Eene aanbeveling tot bescherming van *vrouwelijke landarbeiders voor en na de bevalling* op gelijken voet als te Washington voor den overigen arbeid in een ontwerp — verdrag belichaamd (t. w. zes weken rust voor en zes weken na de bevalling onder genot van eene uitkeering,

vrije geneeskundige behandeling en gelegenheid tot voeden van het kind na terugkeer tot den arbeid) werd aangenomen (65—14 en 8 blanco.

3. Op 't punt van *nachtarbeid van vrouwen* werd een aanbeveling aangenomen (90—4) om dezen een nachtrust van tenminste negen zoo mogelijk achtereenvolgende uren te verzekeren.

4. Ten aanzien van *kinderarbeid* kwam men tot een ontwerp-verdrag: kinderen beneden 14 jaar mogen niet in dienst zijn of arbeid verrichten in landbouwonderneming c.a., hetzij van de overheid of van particulieren, tenzij buiten de uren voor schoolonderwijs bestemd en die arbeid moet, als hij plaats vindt, van zoodanigen aard zijn, dat hij hun regelmatig schoolbezoek niet kan schaden. Ten behoeve van practische vakopleiding kunnen schooltijden en-uren zoodanig geregeld worden, dat de kinderen voor lichten landarbeid gebruikt kunnen worden, speciaal bij den oogst. De geheele schooltyd mag echter niet tot minder dan 8 maanden per jaar worden teruggebracht. Ieder lid (=mogendheid), dat dit ontwerp-verdrag bekrachtigt, verbindt zich het toe te passen ten aanzien van zijn kolonien, bezittingen en protectoraten overeenkomstig de bepalingen van art. 421 van het Vredesverdrag (d. i. v. z. v. uitvoerbaar en zoo noodig gewijzigd naar gelang der omstandigheden in die gebieden.

5. *Nachtarbeid van kinderen en jeugdige personen*: een aanbeveling om kinderen beneden 14 jaar en lieden van 14 tot 18 jaar een onafgebroken nachtrust te verzekeren van resp. van 10 en 9 uur.

Ten aanzien van *c* (bijzondere maatregelen ter bescherming van landarbeiders) werden drie aanbevelingen aangenomen: tot ontwikkeling van het landbouwonderwijs en het geven van gelijke gelegenheid aan landarbeiders als aan anderen om dit onderwijs te genieten; tot het vaststellen van bepalingen op huisvesting en slaapgelegenheid van landarbeiders (verwarming; bedden; zindelijkheid; afzondering van mannen en vrouwen; passende huisvesting voor kinderen; verbod om stallen en schuren voor slaapplaats te bezigen); tot uitbreiding van sociale verzekeringen (ziekte, invaliditeit, ouderdom e. d.) op gelijken voet tot landarbeiders. Voorts twee ontwerp-verdragen, welke betreffen 1. het verzekeren aan de landarbeiders van dezelfde rechten op het punt van vereeniging als aan de arbeiders in de industrie en het opheffen van bepalingen, die deze rechten voor landarbeiders beperken; 2. het uitstrekken van de wetten en reglementen op de schadeloosstelling bij ongevallen tot alle loonarbeiders in den landbouw.

De niet op den landbouw betrekking hebbende punten van de agenda der conferentie betroffen:

A. *Bestrijding van miltvuur*. In Washington was reeds eene aanbeveling aangenomen tot het treffen van maatregelen tot ontsmetting der wol. Thans werd een motie aangenomen, dat de Raad van Beheer een commissie instelle uit vertegenwoordigers der voornaamste wol-produceerende en gebruikende landen om een volledig onderzoek in te stellen naar het anthrax-vraagstuk zoowel met betrekking tot de ontsmetting als tot

bestrijding van de ziekte zelf en om daarover ter conferentie van 1923 verslag uit te brengen.

B. *Loodwithoudende verfstoffen.* Op dit punt liepen de meeningen zeer uiteen. Een deel der arbeiders- en regeeringsafgevaardigden wilden een algemeen verbod om die verfstoffen zoowel voor binnen-als buitenwerk in de bouwbedrijven te gebruiken; de werkgevers, gesteund door de regeeringsafgevaardigden van loodproduceerende landen — Canada, Spanje, Australië — bestreden dit verbod wegens de economische schade, die het zou veroorzaken en op grond van de grootere deugdelijkheid van loodwitverven. Door reglementeering kunnen h.i. de bezwaren worden ondervangen. Zij betoogden, dat het aantal gevallen van werkelijke loodwitvergiftiging wegens onvolkomen statistieken niet vaststaat.

Toen bleek, dat een verbod geen kans van aanneming had, werd, een ontwerp-verdrag aangenomen, dat een compromis bevatte : Verbod van het bezigen van loodwitverven (die meer dan 2 pCt. lood bevatten) bij binnenwerk van gebouwen, behalve voor decoraties schilderen, aflijnen en bijwerken en bij stations en fabrieken, dit laatste als de overheid na de organisaties van werkgevers en—nemers te hebben geraadpleegd dit noodig acht; verbod om jeugdige personen en vrouwen tewerk te stellen in het schildersbedrijf, waarbij die stof gebruikt wordt, behalve als de overheid (na raadpleging als boven) toestaat, dat van dit verbod wordt afgeweken voor leerling-schilders ten behoeve van hun vakopleiding. Deze verbodsbepalingen treden — bij toetreding tot het verdrag—in werking zes jaar na de sluiting van deze Geneefsche zitting der Int. Arbeidsconferentie.

Verder verbinden de mogendheden, die dit verdrag bekrachtigen, zich om bepalingen te maken gegrond op de volgende beginselen :

a. loodwit mag bij het schilderen alleen gebruikt worden als pasta of voor gebruik gereed zijnde verf;

b. maatregelen moeten genomen worden tegen het spuiten van verf en tegen het stof, dat ontstaat door droog puimen en door afkrabben;

c. maatregelen moeten genomen worden ter bevordering van zindelijkheid (werkpakken, bewaren van de kleeren, die gedurende het werk worden uitgedaan);

d. aangifte en onderzoek van werkelijke — of veronderstelde gevallen van loodvergiftiging;

e. aanwijzingen betreffende byzondere hygienische voorzorgmaatregelen moeten onder de schildersgezellen worden verspreid;

f. statistieken moeten worden ingesteld van ziekte- en sterfgevallen tengevolge van loodwitvergiftiging.

C. *Wekelijksche rustdag.*

1. Voor de *industrie* werd een ontwerp-verdrag aangenomen (73-24) om aan het personeel in nijverheidsondernemingen (w.o. ook te begrijpen mijnen, bouw- en transportbedrijven, behalve de zeevaart) een wekelijkschen rustdag van ten minste 24 uur toe te kennen, bij voorkeur voor het geheele personeel tegelijk en op den in ieder land voor rustdag bestemden dag. Uitzonderingen kunnen worden toegestaan na overleg met de

betrokken meeningen van arbeiders en werkgevers, doch iedere toetredende moogendheid zal zoveel mogelijk bepalingen vaststellen, waarbij, ingeval van opschorting of vermindering van den rusttijd, andere rusttijden ter compensatie worden toegestaan. Van zoodanige uitzonderingen moet een lijst worden ingezonden aan het Internationaal Arbeidsbureau.

2. Voor den *handel* werd eene aanbeveling aangenomen, waarin in overweging wordt gegeven aan het personeel wekelijks een rusttijd van ten minste 24 achtereenvolgende uren te verleenen, bij voorkeur aan het geheele personeel te gelijk en op den voor rustdag bestemden dag. Van uitzonderingen moet een lijst aan het Internationale Bureau worden gezonden.

3. In het *algemeen* werd nog een motie aangenomen, waarin allen leden (mogendheden) der Internationale Arbeidsorganisatie de plicht wordt voorgehouden de aanneming van een wekelijkschen rustdag voor alle arbeiders in hun Land aan te moedigen en waarin de bevoegde overheid in elk land wordt uitgenoodigd de totstandkoming aan te moedigen van collectieve arbeidsovereenkomsten tusschen werkgevers-en arbeidersorganisaties, teneinde, waar de arbeidsvoorwaarden zich daartegen niet verzetten, een indeeling van de werkuren vast te stellen, waarin de wekelijksche rustdag tot ten minste 36 uren wordt uitgebreid.

D. Ten slotte: *Bescherming van kinderen en jeugdige personen aan boord van schepen.*

Een ontwerp-verdrag, dat geen lieden beneden 18 jaar als tremmer of stoker op handelsschepen mogen werkzaam zijn, werd aangenomen. Voor de kustvaart in Britsch-Indië en Japan is 16 jaar toegestaan mits na geneeskundig onderzoek. Kunnen in een haven geen stokers of tremmers boven 18 jaar worden aangemonsterd dan mogen 2 personen van 16-18 jaar de plaats vervullen van één volwassene. De gezagvoerder moet een lijst aanhouden van alle leden der bemanning, die onder de 18 jaar zijn; zoodanigen mogen niet zonder voorafgaand geneeskundig onderzoek worden aangenomen, dat ten minste jaarlijks herhaald moet worden.

Deze leeftijdgrens en de verplichting tot medisch onderzoek geldt niet voor de visscherij.

Bij de verschillende losse moties, die ten slotte nog werden aangenomen, was er eene om de regeling van den arbeidsduur in den handel op de agenda van eene volgende conferentie te plaatsen; een dergelijk besluit werd ook genomen voor bakkersnachtarbeid.

Van principieel belang waren twee vragen, door den voorzitter der Nederlandsche delegatie, Dr. Nolens, tijdens de 3de conferentie gesteld. De eerste vraag betrof de kwestie of de leden der Internationale Arbeidsorganisatie *verplicht* zijn de ontwerp-verdragen in den vorm van een wetsontwerp aan de goedkeuring van de parlementen te onderwerpen;

Mgr. Nolens gaf te kennen, dat z.i. die verplichting inderdaad bestaat en dit werd door den Directeur van het Int. Arbeidsbureau, den heer Albert Thomas, beaamd, doch deze laatste sprak als de meening van zijn bureau uit, dat het niet altijd noodig zal zijn de ontwerp-verdragen bij *wetsvoorstel* aan de parlementen ter goedkeuring voor te dra-

gen; in de eerste plaats geldt dit voor ontwerp-verdragen, waarin geen maatregelen van wetgevenden aard zijn neergelegd, doch slechts het bijhouden van statistieken of het indienen van jaarlijksche rapporten wordt gevorderd. Voorts acht de heer Thomas het wenschelijk de regeeringen eenige ruimte te laten ten aanzien van die ontwerp-verdragen, tegen welke haar vertegenwoordigers gestemd hebben. In zoo'n geval kan bezwaarrijk geëischt worden, dat die regeeringen wets-ontwerpen ter bekrachtiging van zoodanige ontwerp-verdragen bij het parlement indienen. Zoo heeft, naar het inzien van den heer Thomas, Zwitserland geheel aan zijn verplichting voldaan door de te Washington opgestelde zes-ontwerp-verdragen aan het parlement voor te leggen met eene begeleidende memorie, waarin wordt voorgesteld vier der ontwerp-verdragen goed te keuren en de twee andere niet te aanvaarden.

De tweede vraag van Dr. Nolens luidde: is aanpassing van de nationale wet aan de bepalingen van een ontwerp-verdrag zonder formeele ratificatie voldoende om aan de bij het Vredesverdrag aanvaarde verplichting te voldoen. Hierop antwoordde de heer Thomas categorisch ontkennend: noodig is eene formeele ratificatie.

Op een der informeele bijeenkomsten werden op initiatief van den heer J. de Roode, chef van de afdeeling voor sociale verzekering van het Internationale Arbeidsbureau, stappen gedaan om weder tot eene internationale vereeniging voor sociale verzekering te geraken.

Boekbespreking.

Commentaar op de Assistenten-regeling ter Oostkust van Sumatra (Staatsblad 1921 No. 334) door Dr. R. Fruin, Secretaris der Deli Planters Vereeniging.
Mededeeling No. 12, Deli Planters Vereeniging, Februari 1922. Köhler & Co,, Medan.

De inwerkingtreding van de Assistenten-regeling op 1 Maart 1922 heeft de behoefte doen gevoelen aan een commentaar op hare bepalingen en de heer Fruin heeft getracht, door het samenstellen van dit werkje in de behoefte te voorzien.

Uit den aard der zaak kon hierbij nog niet van jurisprudentie gebruik worden gemaakt. Deels is partij getrokken van hetgeen in bestaande commentaren voorkomt over artikelen van het Nederlandsche B. W., die met artikelen dezer regeling overeenstemmen of daarmede gelijkenis vertoonen, deels is steun gezocht in de besprekingen in den Volksraad of in de toelichting bij het oorspronkelijke ontwerp (zie b.v. het commentaar op het belangrijke artikel 5).

De publicatie zal ongetwijfeld aan een nauwgezette bestudeering en toepassing van de regeling ten goede kunnen komen.

•

Beknopte Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië, naar den tweeden druk der Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië bewerkt door T. J. Bezemer, Batavia. Kolff & Co. 1921.

Daar de groote encyclopaedie tengevolge van den hoogen prijs niet onder het bereik van het groote publiek valt, en zijn inhoud ook voor velen te uitvoerig is, werd deze beknopte en goedkoope editie in het licht gegeven, waarbij het de bedoeling is geweest, den inhoud even betrouwbaar en belangwekkend te doen blijven. De gegevens zijn v.z.n. bijgewerkt tot het tijdstip van verschijning dezer uitgave.

Ofschoon natuurlijk af en toe bij het gebruik van deze beknopte editie blijkt, dat men daarmede niet kan volstaan en de groote encyclopaedie moet worden nageslagen, dient toch erkend te worden, dat voor iedereen die in Indië belang stelt, de beknopte uitgave een bezit van groote waarde is. Het is wonderbaarlijk wat in dit boek voor weinig geld den lezer wordt geboden.

Ontvangen Boekwerken.

Opiumfabriek. Jaarverslag over 1920. Landsdrukkerij. 1921.

Dienst van het Mijnwezen. Verslagen en Mededeelingen betreffende Indische delfstoffen en hare toepassingen. No. 14. Jodium. Jav. Boekhandel en Drukkerij 1922.

Atlas behoorende bij het Jaarboek van het Mijnwezen in Nederlandsch-Oost-Indië. 1918. Verhandelingen, Eerste Gedeelte. Landsdrukkerij 1920.

Verslag van den toestand der gemeente Semarang over 1920.

Verslag van de in de eerste helft van het jaar 1921 gehouden akten-examens Lager Onderwijs, Landsdrukkerij, 1921.

J. C. Nienhuys, Het Gevangeniswezen in Britsch-Indië. Overdruk Indische Gids, Januari — Februari 1922.

Comité Nieuw-Indië. Inzake de Vlootwet.

MEDEDEELINGEN

Congres der vereeniging voor studie van koloniaal maatschappelijke vraagstukken.

Door de vereeniging voor studie van koloniaal maatschappelijke vraagstukken zal op 28 en 29 October a.s. een congres worden gehouden, waar de volgende vraagpunten zullen worden behandeld.

1e. Welk standpunt dient in verband met de resultaten der laatste jaren in financiëel en economisch opzicht tegenover de landsbedrijven te worden ingenomen?

2e. Is voor eene richtige vervulling van de aan die bedrijven toegedachte taak een wijziging van de bestaande organisatie wenschelijk en zoo ja, welke?

De heeren Mr. H. s' Jacob, Ir. G. P. J. Caspersz, Ir. A. C. de longh (voorloopig) en C. Hamaker hebben zich bereid verklaard om als preadviseur, op te treden.

Een Landsbedrijf en de Indische Begrooting

door

P. HÖVIG.

De directe aanleiding tot het schrijven van hetgeen hierna volgen zal, is de critiek, die door Mr. J. Gerritzen in zijne beschouwingen over de „Indische Begrooting voor 1922 in den Volksraad" [1]) werd uitgeoefend met betrekking tot de ramingen van de inkomsten en uitgaven van de Bankatinwinning.

Vooropgesteld zij, dat het niet in de bedoeling ligt van dit artikel om met den heer Gerritsen in debat te treden omtrent de meerdere of mindere juistheid der door hem gemaakte opmerkingen. Veeleer wordt een gretig gebruik gemaakt van de omstandigheid, dat een zoo uitnemende specialiteit op financieel gebied er de aandacht op gevestigd heeft — als het ware het terrein heeft voorbereid — om eenige beschouwingen te geven omtrent de verhouding tusschen de begrooting en de Landsbedrijven, in de hoop dat daardoor meer belangstelling gevonden zal worden voor deze kwestie dan wanneer deze zonder dit verband zoude zijn te berde gebracht.

De Heer Gerritsen heeft er zich toe bepaald geheel objectief — zij het met eenig wenkbrauwfronsen — te constateeren, dat de op de begrooting medegedeelde cijfers onjuist zijn; meer was voor zijn doel niet noodig. Doch de lezer van zijn artikel zal — overwegende dat het nadeelig saldo van 17.7 millioen dat daardoor ontstaan is, toch ergens vandaan moet komen — tot de slotsom gekomen zijn, dat er veel kans is dat hij, als belastingbetaler, het kind van de rekening zal zijn. Hierop is de speculatie gebaseerd: een gemeenschappelijk leed wekt sympathie voor elkanders zorgen en de bedrijfsleider verwacht daarom een williger oor voor de bezwaren, die hij tegen de wijze, waarop begrooting en bedrijf worden samengekoppeld, heeft in te brengen. Periculum commune saepe causa amicitiae.

1) Economisch Statistische Berichten van 19 October a. p. pag. 902.

De bezwaren, die de bedrijfsleider heeft tegen de begrooting, niet speciaal de onderhavige, doch elke — en de manier, waarop deze wordt samengesteld, zijn:

dat hij daardoor aan een bedrag voor bedrijfsuitgaven wordt verbonden, dat op een inopportuun oogenblik wordt becijferd, n.l. op een oogenblik, dat hij nog niet eens ten volle over de bedrijfsuitkomsten van het voorlaatste bedrijfsjaar beschikt — terwijl de belangrijkste en meest betrouwbare gegevens, n.l. die van het jaar, dat onmiddellijk aan het begrootingsjaar voorafgaat, in het geheel niet in aanmerking kunnen worden genomen; dat dit bedrag bovendien wordt vastgesteld — b ij w e t — door een politiek lichaam, dat uitteraard niet met de behoeften en eigenaardigheden, die aan het bedrijf eigen zijn, voldoende vertrouwd kan zijn en dat er mogelijk in het bedrag veranderingen worden aangebracht op gronden, die met het bedrijf zelf niet noodzakelijk verband behoeven te houden.

Het zelfde is het geval met de productie, waaraan het bedrijf wordt gebonden — bij wet, doordat het cijfer voor de inkomsten, gebaseerd op een zekeren verkoopprijs per eenheid (pikols tin in dit geval) door den wetgever wordt aanvaard.

Met andere woorden: het heele bedrijf wordt gebonden aan een zeker werkplan, zonder dat de zekerheid bestaat, dat het op het oogenblik, dat het tot uitvoering moet komen, wel het meest rationeele is, en aan een zeker bedrag aan fondsen zonder de garantie, dat het beschikbare bedrag wel voldoende is voor de uitvoering van het werkplan.

Een star pantser wordt aangelegd daar waar alles in het werk gesteld moest worden om die soepelheid van beweging te verzekeren, die een voorwaarde is voor de hoogste efficientie.

De stelling, die thans hier verdedigd wordt, is deze: dat de gelden, die noodig zijn voor den gang van het bedrijf gedurende een bepaald jaar n i e t thuis behooren op de begrooting van dat jaar en evenmin de inkomsten, die gedurende dat jaar uit het bedrijf verkregen worden. Zij hooren in het geheel niet op een Staatsbegrooting thuis. Het bedrijf behoort op de begrooting slechts voor te komen onder het hoofd „Middelen" met het netto provenu van het

onmiddellijk voorafgaande jaar, nadat de bedrijfsrekening, na verificatie door den accountantsdienst, door de Volksvertegenwoordiging is goedgekeurd. De Volksvertegenwoordiging moet — wanneer men een vergelijking wil maken met den gang van zaken bij een particuliere maatschappij — niet de plaats innemen van een Directie, een Raad van Directeuren of zelfs maar een Raad van Commissarissen, doch van een vergadering van aandeelhouders.

Nu zou men deze stelling academisch kunnen gaan bepleiten, doch het wil mij voorkomen, dat demonstratie aan het object veel overtuigender zal werken dan een abstract betoog, te meer waar de begrooting van de Bankatinwinning zich al bijzonder daartoe leent.

Het tinbedrijf is een zeer groot bedrijf. Wat men wil aantoonen of betoogen wordt dadelijk door groote bedragen, die tot de verbeelding spreken, geaccentueerd. Bovendien is het een zuiver commercieel Staatsbedrijf zonder den geringsten schijn van politieke, staatsrechterlijke of nationale beteekenis, zoodat het eenige, waarmede inderdaad rekening behoeft te worden gehouden— doch dan ook imperatief en categorisch — de eischen zijn, die het bedrijf zelf stelt voor een rationeele, economische ontwikkeling.

Wat voor de tinwinning geldt, zal n.m.m. voor ieder bedrijf waar zijn, met dien verstande, dat hetgeen betoogd zal worden te toepasselijker zal zijn, naarmate de bedrijven minder het karakter hebben van een openbaren dienst.

De Bankatinwinning komt op de begrooting voor met een
I. Raming der Bedrijfsuitgaven en Ontvangsten.
II. Raming der Kapitaalsuitgaven.

Over de „Kapitaalsuitgaven" behoeft niet veel gezegd te worden; het gaat hierbij gemeenlijk niet over zulke groote bedragen; ze worden min of meer gecompenseerd door de post voor „Afschrijvingen" op de bedrijfsrekening. De vraag of het juist is, dat deze afschrijvingen in den grooten zak van het Gouvernement verdwijnen, in plaats van ter beschikking van het bedrijf te blijven, in den vorm van een daaruit samen te stellen reservefonds, waaruit dan de bedragen geput zouden kunnen worden, die noodig zijn voor de instandhouding (vernieuwing) van de materieele hulpmiddelen van

het bedrijf — welke bedragen thans de hoofdschotel vormen van de post „Kapitaalsuitgaven" — zou hier zeker onder de oogen moeten worden gezien en ampele bespreking verdienen, wanneer de bedoeling van dit artikel was een grondige behandeling van de aanhangige aangelegenheid. Thans moge er mede volstaan worden, dat dit punt even ter sprake komt, slechts om er de aan dacht op te vestigen.

Dat de Volksvertegenwoordiging bedragen voteert voor kapitaalsuitgaven, is overigens iets, waarop principieel niets aan te merken valt, uitgaande van de praemisse, dat dit Hooge College de rol vervult van een vergadering van aandeelhouders en dat het aan hen, die het kapitaal — h u n kapitaal — fourneeren staat te beoordeelen, hoeveel zij in het bedrijf steken willen.

Wil men de bezwaren van den bedrijfsleider tegen de „Raming der Bedrijfsuitgaven en Ontvangsten" ten volle doorvoelen — vooral tegen die der bedrijfsuitgaven — dan dient men zich even voor te stellen hoe een begrooting tot stand komt:

Als alles normaal verloopt dient de begrooting voor den aanvang van het betrekkelijke jaar in den Haag in de Kamers behandeld te zijn geweest; inderdaad is zij dan ook meestal voor het Kerstreces afgedaan. Voor de begrooting in de Kamer komt heeft het Ministerie er het noodige aan te doen gehad. De Minister ontvangt haar echter eerst nadat in Indie de Volksraad de zaak van alle kanten bekeken heeft. Hieraan is vooraf gegaan een grondige bestudeering door de Regeering, de Algemeene Secretarie, de Raad van Indie en de z.g. begrootingsvergadering, door den Gouverneur Generaal belegd met de Directeuren. De ontwerp-begrooting wordt op de Departementen samengesteld, aan de hand van gegevens, die weder door de verschillende diensten, welke onder een Departement ressorteeren, worden verstrekt.

Dat het doorloopen van al deze instanties tijd kost, is wel duidelijk. Nemen we eens de begrooting voor het jaar N, dan betreft zij uitgaven en inkomsten, die over dat geheele jaar loopen, dus van 1 Januari N tot 1 Januari N + 1. Deze begrooting zal omstreeks Kerstmis van het jaar N - 1 afgehandeld zijn door de Volksvertegenwoordiging; in Indië in de eerste gewone zitting van den Volksraad: Mei tot half Juli N - 1; Maart: begrootingsvergadering. Het samenstellen van de ontwerp-begrooting gaat niet zoo gauw

— het moet degelijk gebeuren — dus in Januari N - I begint men er op de Departementen al aan. De afzonderlijke diensten zullen reeds er toe over gaan hun gegevens te verzamelen op het laatst — in November en (of) December — van het jaar N - 2. In December N - 2 moet men er zich dus al rekenschap van gaan geven, welke eischen het bedrijf zal stellen — onder andere — in December van het jaar N, *dat is twee jaar vooruit.* Men stelle zich dit goed voor oogen: t w e e jaar, gemiddeld anderhalf jaar.

Bij de Bankatinwinning is het nog een beetje erger: het bedrijfsjaar valt niet samen met het kalenderjaar, zooals het begrootingsjaar, doch loopt van Maart tot ultimo Februari. Daarin is voorloopig geen verandering te brengen in verband met—specifiek Chineesche—tradities. De bedragen, noodig om te voorzien in de uitgaven over het bedrijfsjaar, worden echter opgebracht op de begrooting van het eerste jaar. In December N - 2 moeten dus reeds cijfers verstrekt worden, die het moeten uithouden tot Maart N + 1.

De gegevens, die aan het Departement worden medegedeeld, moeten toch ergens op gebaseerd zijn, o.a. toch wel in de eerste plaatsop de allerlaatste uitkomsten, die het bedrijf heeft opgeleverd. Valt het bedrijfsjaar samen met het kalenderjaar dan kan men zich in December al wel zoo ongeveer—doch toch slechts o n g e v e e r —een idee vormen van wat de finale uitkomsten zullen zijn. Bij de Banka-tinwinning moet men zich dat oordeel reeds vormen — in December, wanneer men in het gunstigste geval juist beschikken kan over de uitkomsten tot en met November — wanneer er nog een heel kwartaal aan het exploitatiejaar ontbreekt.

Men stelle nu eens voor N in de plaats het jaar 1920, overeenkomende met het bedrijfsjaar 1920/1921.

Aan het samenstellen van de bijdragen voor de begrooting werd begonnen op het laatst van het jaar 1918.

Eenige maanden te voren was de vrede gesloten; nu zouden betere tijden komen, alles zou weer normaal worden; dat kon niet lang meer duren. Overigens — voor de Bankatinwinning waren zelfs de oorlogsjaren zoo slecht niet geweest. Men had wel wat last ondervonden, de producties waren wel wat tegengevallen — de machinale hulpmiddelen waren achteruit gegaan — er kwam in de laatste oorlogsjaren niets uit en de voorraden aan reservedeelen raakten uitgeput — doch de kostprijs van het tin was toch schap-

pelijk gebleven, omdat de prijzen, van wat men dan nog krijgen kon, niet zoo veel van het normale verschilden en de oude voorraden natuurlijk voor de oude prijzen te boek liepen. Over het voorafgaande boekjaar 1917/1918 bedroeg de kostprijs circa f 45.— per pikol tin (op Banka), terwijl het er naar uitzag—in December 1918. — dat het over het loopend jaar niet zoo veel duurder zou worden Inderdaad beliep de kostprijs ruim f 56.—; de groote tegenvaller was de griep-epidemie.

Men moet zich nu nog even voor oogen stellen, dat de Bankatinwinning een omvangrijk bedrijf is, dat in het jaar 1920/1921 met ca. 25.000 man werkte, waarvan er 21.240 — Chineezen — door het bedrijf volledig gevoed werden, behalve nog een aantal vrouwen en kinderen, die gedeeltelijke voeding tegen verminderden prijs (f 5.— per pikol voor de rijst; een oude bepaling) ontvangen. Voor deze vrije voeding is per jaar circa 160.000 pikol rijst noodig — de Chinees eet veel. Aan bijspijzen: gedroogde en versche visch, varkensvleesch, groenten, boontjes, reuzel, enz. werd in dat jaar f 95.— per man per jaar beschikbaar gesteld — de Chinees verlangt ook goed eten.

Men zal nu beter de volgende aanhaling uit het „Voorloopig Verslag" van de Bankatinwinning over dat bedrijfsjaar kunnen realiseeren:

„Het exploitatiejaar 1920/1921 was in vele opzichten een „jaar van teleurstellingen. Het beëindigen van den wereld- „oorlog bracht in de abnormale toestanden geen noemens- „waardige verandering; nog meer bijna dan in de voorafgaande jaren werden in het bedrijf moeilijkheden ondervonden door vertraagde aflevering van materialen en verbruiksartikelen, als gevolg van arbeidsmoeilijkheden en onvoldoende transportgelegenheid, zoowel in Europa en Amerika als in Indië. Ook in de recruteering van arbeidskrachten viel aanvankelijk geen verbetering te bespeuren, thans hoofdzakelijk als gevolg van de ongeregelde toestanden in Zuid - China" .....

.....

„Met de kosten was het evenzoo; niets werd goedkooper, integendeel: alles werd duurder, de scheepvaart verhoogde hare tarieven, de Hongkong-dollar bleef hoog. Wat dit al-

„les voor het bedrijf wil zeggen, wordt wel zeer teekenend „hierdoor toegelicht, dat aan de voeding der arbeiders „ruim f 5.200.000.— meer werd uitgegeven dan op de be„grooting daarvoor uitgetrokken was en dat de „duurte„toeslag voor het personeel, de loonsverhooging der mijn„werkers en de verliezen op kleederen, tabak, thee, enz., die „tegen verminderde prijzen aan de arbeiders werden ver„strekt — dus allen uitgaven ten gevolge van de niet ver„wachtte bestendiging van de duurte — te samen rond „f 1.000.000.— beliepen".

Inderdaad werd in 1920 door de Bankatinwinning het bedrag der voor bedrijfsuitgaven toegestane fondsen met — alles bij elkaar — een kleine t i e n millioen overschreden.

Daar tegenover staat dat de verkoopprijs — ook al in de verwachting dat alles weer spoedig normaal zou worden — op f 130,.— de pikol geraamd was (de gemiddelde prijs over 1918 was in New York circa $ 0.868 per pond) terwijl inderdaad een doorsnee-prijs van f 197.06 behaald werd, zoodat op de 178.685 pikol tin, die verkocht werden, rond v e e r t i e n millioen gulden *meer* werd verdiend dan waarop gerekend was. O o k een overschrijding en — van het standpunt van accurate raming beschouwd — even ontoelaatbaar als die der uitgaven.

Het jaar 1920 was een buitengewoon jaar, een zonderling jaar, een jaar vol verrassingen.

Dat begon al tegen het eind van 1919. Omtrent de begrooting voor 1921 — waarvoor de bijdragen toen juist werden samengesteld — schreef de bedrijfsleider toen:

.....„Zooals U daaruit moge blijken worden de bedrijfs„uitgaven geraamd op rond f 16.000.000.— tegen ca. „f 10.000.000.— voor 1920. .....

.....„Hoewel zulks nog niet met zekerheid geconstateerd „kan worden, komt het mij voor, te oordeelen naar den hui„digen stand der bedrijfsuitgaven, dat die uitgaven rond „4 millioen gulden meer zullen bedragen dan de begrooting „aangaf [1]) Onder deze omstandigheden moge het U duide„lijk zijn, dat eene dusdanige vermeerdering der bedrijfs„uitgaven voor 1921 voor het grootste gedeelte beduidt een „zich aanpassen aan den huidigen toestand".

1) Bedoeld wordt hier de begrooting voor 1919, d. i. werkjaar 1919/1920.

Dat aanpassen aan den huidigen toestand scheen al spoedig lang niet voldoende te zijn geweest. Daar kwamen „the wild and exciting times of 1920" met al de smartelijke ervaringen. De schrik sloeg den bedrijfsleider om het hart, die zich in Januari 1921 in een echte noodkreet uitte: „Wij komen er niet met onze 16 millioen; we moeten er minstens 25 hebben". Intusschen klonk het van den kant van het Departement reeds „hebt ge die 16 millioen wel heelemaal noodig; kunt ge niet met minder toe?" of zooals het in ambtelijke taal luidde:

> „Met het oog op den financiëelen toestand van Nederlandsch-Indië heeft de Gouverneur-Generaal een commissie ingesteld, welke de Regeering van raad zal hebben te dienen nopens de vraag ten aanzien van welke posten van de voorloopig vastgestelde begrooting voor het dienstjaar 1921... moet worden besloten tot geheel of gedeeltelijk uitstel van de krachtens die begrooting te bewerkstelligen uitgaven ...
>
> .....
>
> Intusschen ware Uwerzijds reeds aanstonds na te gaan, welke vorenbedoelde werken enz. zonder al te veel nadeel voor Uwen dienst geheel of gedeeltelijk zouden kunnen worden uitgesteld en welke bedragen daardoor voor 1921 kunnen worden bezuinigd".

Maar d a t kon niet. Wel kon het bedrag van de nadere raming al spoedig teruggebracht worden tot ca. 20.000.000 gulden omdat, na de departementale noodkreet, alles van het werkprogram geschrapt werd, wat niet onmiddellijk verband hield met het plan de campagne voor het betrekkelijke werkjaar, doch dat waren alle dingen welke dienden tot voorbereiding van de uitvoering van het — toen al reeds vastgestelde — werkplan 1922/1923. Aan voorbereidingen, die productie-vermeerdering beoogen, zit heel vast wat, men moet er tijdig mede beginnen. Voorts werd de verdere aanleg van een groot waterreservoir, dat eveneens moest dienen voor toekomstige ontginningen, gestaakt en een mijn, die te onvoordeelig zou werken met de lage tinprijzen, gesloten. Bovendien was men, bij becijfering der 25 millioen een beetje te veel aan den veiligen kant gebleven.

Doch op het tot f 20.000.000.— gereduceerde bedrag viel niets meer af te dingen.

De basis van het bedrijf, waarnaar alles zich regelt, is het a a n t a l a r b e i d e r s; in normale tijden naar het aantal arbeiders,

dat men verwacht te *kunnen krijgen*, in tijden als toen naar het aantal, dat men had.

Kan men het aantal werkkrachten niet anders dan zeer geleidelijk uitbreiden tot het aantal dat men verlangt, even geleidelijk moet een vermindering geschieden. Het is onmogelijk op dit eiland, waarvan bijna de geheele niet-inheemsche bevolking — en dat is het grootste aantal — op de een of andere wijze van of door de tinwinning bestaat, op eenigszins grooten schaal arbeiders te ontslaan — of wat op hetzelfde neerkomt — te weigeren hun contract te hernieuwen, wanneer zij zulks wenschen.

Dit behoeft wel geen toelichting. Buiten de tinwinning vinden deze lieden geen bestaan: vroeger zou de pepercultuur nog een klein gedeelte hebben kunnen opnemen, maar bij de toenmalige malaise in dit product was ook deze uitweg afgesneden — omgekeerd moest men eerder verwachten, dat arbeiders uit de pepertuinen bij dit bedrijf hun toevlucht zouden zoeken; landbouw of andere cultures en industrieën bestaan hier niet. En eenige duizenden naar hun land van herkomst terug te brengen, daaraan behoefde niet gedacht te worden (behalve de gewone repatriatie) omdat zoo iets praktisch onuitvoerbaar is en politiek ongewenscht.

De toestand was dus zoo, dat de tinwinning het nieuwe jaar zou beginnen met een zeker aantal arbeiders, dat geschat werd op ca. 21.000 man. Om de connecties met de emigratieagenten niet te verbreken, een organisatie niet te laten te niet gaan, die men in de toekomst weder broodnoodig zou hebben en die niet anders dan met groote moeite weder tot stand te brengen zou zijn, zouden in den loop van het jaar niet meer dan ca. 2000 nieuwelingen worden aangeworven. Voor 1921/1922 moest dus rekening worden gehouden met een z.g. *gemiddelde sterkte* van 22.000 man.

Aan deze 22.000 man, wier aanwezigheid *niet* zou zijn een gevolg van een wensch van het oogenblik, doch van weloverwogen maatregelen, aan de uitvoering waarvan reeds anderhalf jaar te voren werd begonnen, was niet te ontkomen. Ze moesten door het bedrijf worden geëmployeerd.

Hier ziet men nu de ijzeren noodzakelijkheid, de imperatieve eisch, die het bedrijf stelt — n'en déplaise begrootings-vergaderingen, bezuinigingscommissies, Kamer- en Volksraad-zittingen — zonder te vragen naar een begrooting, die wet geworden is.

Want aan een sterkte van 22.000 man arbeiders zijn uitgaven verbonden, waaraan niets te veranderen valt, die even onafhankelijk van onzen wil zijn als regen en zonneschijn; voeding, loonen, geneeskundige dienst, repatriatie en werving, alsmede materialen en gereedschappen, machines en werktuigen, die noodzakelijk zijn om deze aanwezige 22.000 arbeiders zoodanig te werk te stellen, dat het hoogste nuttig effect door het bedrijf verkregen wordt, met alles wat daaraan onafscheidelijk annex is, als bedrijfs- en onderhoudskosten, electrische krachtcentrale, reparatieateliers, administratie, enz. enz.

Dat later het noodig geachte bedrag met rond f 1.000.000.— kon worden verminderd en daarna nog eens te kennen kon worden gegeven dat — naar het zich liet aanzien — er nog wel wat af kon, zoodat ten slotte de aanvankelijk geraamde f 16.000.000.— misschien toch niet zoo heel veel zullen worden overschreden, is voor 95% aan toevallige omstandigheden te danken: omdat de rijstprijzen sterker daalden dan eerst mocht worden gehoopt en omdat het met de werving en reëngagementen niet heelemaal zoo liep als verwacht werd, zoodat de gemiddelde sterkte 1.000 man minder bedroeg.

Met het bovenstaande moge — wat de post „Bedrijfsuitgaven" betreft — volstaan worden. Commentaar zal wel overbodig zijn; de aangehaalde voorbeelden spreken voor zich zelf. Men behoeft er zich slechts even in te denken, wat er gebeurd zou zijn met het bedrijf, wanneer, in 1920, men inderdaad slechts de gevoteerde f 10.000.000.— had beschikbaar gesteld, terwijl, toen het er op aan kwam, het dubbele bleek noodig te zijn; wanneer men in 1921 — om de begrooting te doen kloppen — eens werkelijk aan het bezuinigen (?) was gegaan op de reeds onvoldoende geachte f 16.000.000.— Een algeheele ontreddering van het bedrijf zou het gevolg geweest zijn; jaren zouden noodig geweest zijn om de aangerichte schade te herstellen: jaren van verhoogde kosten en van — door kleinere producties — verminderde inkomsten.

Nu nog een paar woorden over het technische werkplan, m. a. w. de productie.

Over 1920/1921 bleef zij 30.000 pikols beneden den „opzet" om de redenen, vermeld in de eerste helft van de hiervoor gaande

aanhaling uit het „Voorloopig Verslag"; over dit jaar, 1921/1922, is de productie wederom beneden den opzet gebleven, evenredig met de sterkte, die ruim 2000 man lager was dan waarop het oorspronkelijke werkplan was ontworpen; er was op gerekend met 23.200 man een productie te maken van 275.000 pikol, terwijl ca. 246.000 pikol behaald werd met 21.070 man. Het werkplan voor 1922/1923 was opgezet voor 300.000 pikol, doch mede door het stopzetten van de voorbereidende werkzaamheden, hiervoor vermeld, als gevolg van een noodzakelijk geachte algemeene inkrimping van 's Lands uitgaven, zal — naar het zich laat aanzien — een productie van 250.000 behaald worden.

De twee eerste gevallen zijn force majeure, zoo iets kan altijd voorkomen. Maar wat 1922 betreft, is hier wel degelijk sprake van verandering van de werkplannen — althans ten deele — door ingrijpen van buiten af om redenen, die met het bedrijf zelf niets uitstaande hebben.

Ten *deele*, werd gezegd; dat dit zoo is, komt hierdoor, dat deze verminderde productie toevalliger wijze coincideert met het verlangen van den kant van het bedrijf, om de productie in te krimpen, in verband met den voortdurenden achteruitgang van de tinmarkt.

Ongeveer in het midden van 1919 werd, onder den indruk van de hooge tinprijzen en een algemeen optimisme omtrent de toekomst, een program vastgesteld, dat tot doel had de productie geleidelijk, doch snel op te voeren. Voorloopig werd het te bereiken maximum gesteld op 300.000 pikols per jaar, omdat dit een hoeveelheid is, die, naar verwacht werd, jaarlijks gemakkelijk zou kunnen worden bijgeboord, zoodat de verhooging van de productie niet ten gevolge zou hebben een inteeren op de reserves.

Men stelde zich een werkprogram voor, waarbij voor
1920/1921 zou worden verkregen een productie van 250.000 pikols
voor 1921/1922 een productie van .....275.000 „
voor 1922/1923 een productie van .....300.000 „

Nog op het einde van 1920 was men algemeen optimistisch gestemd omtrent den duur van de toen reeds ingetreden malaise van de tinmarkt, zoodat er alle reden bestond een opzet van 300.000 te handhaven. Doch het bleek later wel dat de geheele prognostiek het bij het verkeerde einde had. Inkrimpen! klonk het over de geheele wereld, om de markt niet nog meer te drukken. Een heel an-

dere bedrijfspolitiek moest daarvan het gevolg zijn. Was deze eerst er op gericht zooveel mogelijk tin te maken, met het vooruitzicht om zich, als het noodig mocht blijken, een paar gulden hoogere productiekosten te getroosten, zoolang men voor het tin eenige tientallen guldens per pikol meer kon besommen — eerst het tempo en dan de prijs — met het voortduren van de groote „slump" moest uit een ander vaatje getapt worden: thans moet op de k o s t e n in de eerste plaats het oog gericht zijn, veel meer dan op de grootte der productie.

In de inleiding tot het z.g. „definitieve werkplan" voor 1922/1923, d.i. de gedetailleerde uitwerking van het werkprogram, zooals die plaats heeft kort voor den aanvang van het nieuwe exploitatiejaar, schreef de bedrijfsleider:

„Als richtsnoer wordt dus niet aangenomen v e e l t i n, „doch „g o e d k o o p t i n". Natuurlijk zal met de voor„handen hulpmiddelen zooveel mogelijk moeten worden „geproduceerd, maar nooit om de productie zelve, doch „om door grootere verdeeling van de kosten de prijs per „eenheid zoo laag mogelijk te doen zijn".

Dit is een voorbeeld van een volte-face in de bedrijfspolitiek, die — noodzakelijk geworden door de snel veranderde omstandigheden — thans gemakkelijk tot stand gekomen is, doch ten deele door oorzaken, die met het bedrijf in geen verband staan en waartoe de bedrijfsleider nooit de autoriteit had kunnen ontleenen aan zijne functie, nadat de post „Inkomsten uit het bedrijf" op de begrooting berekend was op de basis van een productie van 300.000 pikols.

Van den kant van den bedrijfsleider is hiermede de zaak eigenlijk afgedaan. Het bedrijf zelf kan slechts daarvan nadeel ondervinden, dat door den Wetgever, op gronden, die met het bedrijf zelf niets uitstaande behoeven te hebben, een bedrag gevoteerd wordt, dat onvoldoende zou zijn om een geregelden gang van zaken te verzekeren, om het werkprogramma uit te voeren, dat reeds lang te voren vastgesteld werd en aan de voorbereiding waarvan reeds werd begonnen, zoodat van wijzigingen van wezenlijk ingrijpenden aard geen sprake meer kan zijn.

Dat zijn ten slotte echter hoofdzakelijk theoretische bezwaren — zal men opmerken — in den regel zal het zoo'n vaart wel niet loopen en dan is er, voordat er bepaalde desastreuse gevolgen uit

voortvloeien, nog wel een mouw aan te passen. Dat moge misschien waar zijn — intusschen heeft het jaar 1921 den bedrijfsleider menig angstig oogenblik bezorgd — maar dat neemt niet weg, dat men een toestand, die op zich zelf onlogisch is, die in strijd is met alle begrippen van zakelijkheid en die de voor een bedrijf zoo noodige soepelheid van gestie geheel kan paralyseeren, niet mag laten voortduren, wanneer daarvoor geen bepaald imperatieve redenen bestaan.

De bedrijfsleiding heeft — misschien is dit niet algemeen bekend — met den verkoop van het tin niets uit te staan. Het geproduceerde metaal wordt in het tinpark te Tandjong Priok afgeleverd en daarmede is de bemoeienis van de Bankatinwinning met haar product ten einde. De distributie wordt geregeld door een afzonderlijk bureau van het Departement van Gouvernementsbedrijven: het Bureau voor Verkoop van Tin en Kolen, bij afkorting „Tinkool" genoemd. Deze verhouding is op zich zelf niet onjuist en komt dikwijls — misschien wel als regel — ook bij particuliere ondernemingen voor. Maar een noodzakelijke voorwaarde is daarbij, dat beide takken van het bedrijf geregeld voeling met elkaar houden. Dat dit zoo is, moge hier met voldoening worden geconstateerd.

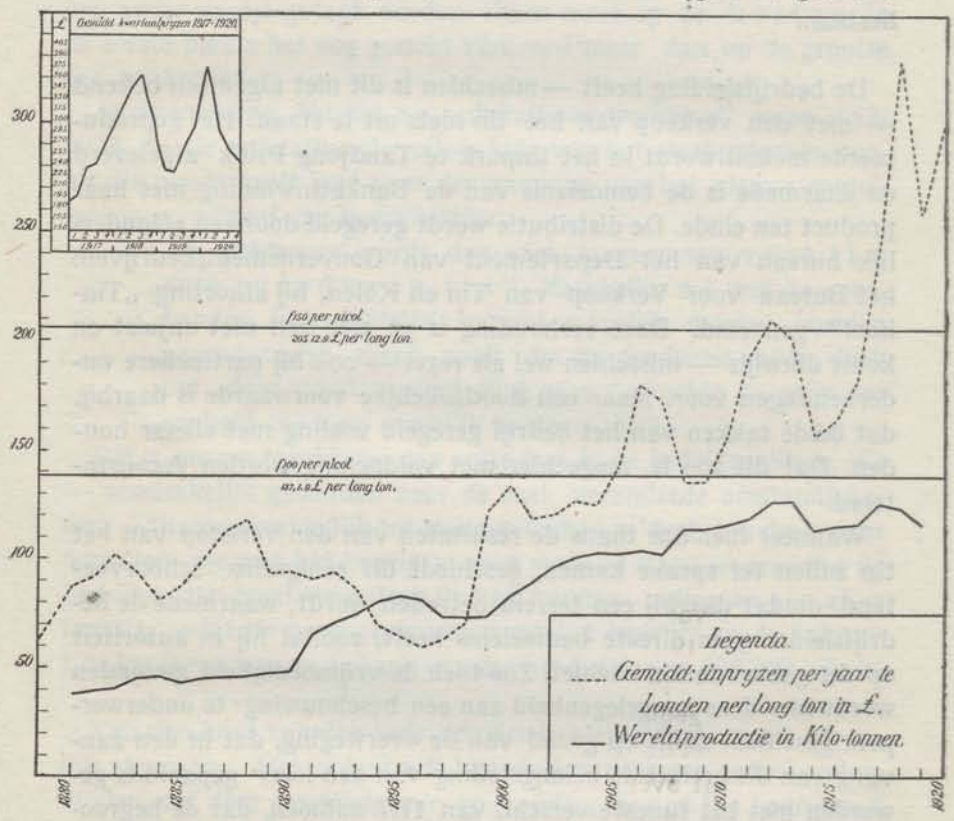
Wanneer hier dus thans de resultaten van den verkoop van het tin zullen ter sprake komen, geschiedt dit eenigszins schoorvoetend, omdat daarbij een terrein betreden wordt, waarmede de bedrijfsleider geen directe bemoeienis heeft, zoodat hij in autoriteit op dit gebied te kort schiet. Zoo toch de vrijmoedigheid gevonden wordt hier deze aangelegenheid aan een beschouwing te onderwerpen, geschiedt zulks op grond van de overweging, dat in den aanvang van dit artikel de belangstelling van den lezer gepaaid is geworden met het funeste verschil van 17.7 millioen, dat de begrooting vertoond tusschen de vroeger geraamde en de thans verwachte uitkomsten en dat dan ook noodzakelijkerwijze de inkomsten er ook bij behooren.

Even goed als de begrooting van de uitgaven, heeft ook de raming van de inkomsten, die te verwachten zijn, geruimen tijd voor het begrootingsjaar plaats. Nog eerder dan bij de uitgaven kan men hier van een tweejarigen termijn spreken, want inderdaad is

de tinmarkt zoo labiel — zooals hier achter blijken zal — dat men van de inkomsten niets kan zeggen met eenige waarschijnlijkheid voor men ze goed en wel in den zak heeft: dat is op het eind van het begrootingsjaar.

Voor de begrooting van het jaar 1922 had dus de raming plaats in den aanvang van het jaar 1921.

Alvorens verder te gaan, beschouwe men bijgaande grafiek,

waarop het verloop van den gemiddelden tinprijs over de laatste veertig jaren is voorgesteld, evenals het verloop van de wereldproductie over die zelfde periode. In den hoek is nog afzonderlijk de beweging van den tinprijs weergegeven in de jaren 1917 t/m 1920, kwartaalsgewijs. Er zijn niet veel woorden tot toelichting noodig; een blik is voldoende om het voor iedereen duidelijk te doen zijn dat men hier inderdaad met een „erratic and exotic — het is een Amerikaan, die het zeide — commodity" te doen heeft.

Eén ding moet men bovendien nog opmerken en dat is dat, afgezien van de saillante punten, die alle samenhangen met een meer of minder belangrijken oorlog, op de prijzenlijn ook de minima een stijgende tendenz vertoonen, wat te meer de aandacht zal trekken, omdat ook de productielijn een algemeene neiging tot stijgen te zien heeft.

In 1921 verscheen een boek: „The Tin Resources of the British Empire" [1]), een deel van een serie, die onder den titel The Raw Materials of Industry onder de auspicien van het Britsche Gouvernement wordt uitgegeven. Zooals uitdrukkelijk vermeld wordt, is het werk „produced with the active assis- „tance of the leading experts and authorities on the subject ....." — kan men meer verlangen? — waarin men letterlijk lezen kan (pag. 389, laatste alinea):

„High prices, as compared with those of 1914, are likely to „rule for some time. To the large demands caused by in- „dustrial expansion in Allied countries after the war, will „be added those of Germany and Austria; and only „gradually will it be possible to obtain capital and „machinery necessary for a large increase in production. „Until the supply more nearly equals the demand, high „prices must prevail, and this will stimulate the exploita- „tion of lowgrade deposits which in 1914 would have been „unremunerative".

De prognose van deze „leading experts and authorities" is niet uitgekomen. In 1914 was de gemiddelde noteering van het tin te New York $ 0.357 per pond (ca. f 126.— per pikol); het jaar te voren—in 1913—gemiddeld $0.4432 per pond (ca. f150.—per pikol).

Het zal wel niet uit de school klappen zijn, wanneer hier medegedeeld wordt, dat over het jaar waarin het boek verscheen — over 1921 — het tin, dat door het Gouvernement verkocht werd, gemiddeld ongeveer f 112.— per pikol heeft opgebracht. Dat is heel wat anders dan „high prices as compared with those of 1914".

Nog drastischer wordt echter het aleatore karakter van een raming door het volgende geïllustreerd:

De „Engineering and Mining Journal" is een van de toonaangevende Amerikaansche periodieken op het gebied van mijnbouw

[1]) The Tin Resources of the British Empire, by N. M. Penzer, M. A.; F. R. G. S.; F.R.A.S.; F.G.S. London William Rider & Son, Ltd. 1921.

en wat daarmede samenhangt. Ieder jaar in Januari geeft zij een nummer uit, waarin een overzicht gegeven wordt over het afgeloopen jaar van de verschillende metalen en hun verhouding tot de wereldmarkt. Elk metaal heeft een eigen hoofdstuk, dat door een specialiteit bewerkt wordt. Met het Januari-nummer krijgt men dus de meest „up to date" informatie, die men maar verlangen kan.

In het nummer van 22 Januari 1921 — dat in Maart in Indië aankwam, dus juist in den tijd, dat de begrooting voor 1922 werd of was opgemaakt — is het hoofdstuk „Tin" bewerkt door J. H. L a n g, tin specialist, the American Metal Company Ltd., New York. De Heer Lang is tevens „President of the American Metal Exchange", dus zeker niet iemand van wien men verwachten mag, dat hij er met zijn muts naar gooien zal.

Hij schreef dan:

„How far history will repeat itself in this respect remains „to be seen. I rather expect a somewhat similar state of af- „fairs in 1921; that is, that temporarily under present ad- „verse conditions we shall see lower prices; but if, as is ge- „nerally anticipated, and as occurred in 1919 [1]) business „improves, then the market must rise to the level f i x e d „i n t h e S t r a i t s [2]).

„At best there is small comfort for „bears" in this deve- „lopment, especially as a similar policy seems to have been „adopted by the government of the Dutch East Indies in „regard to Banca tin. Even assuming that the government „of the Federated Malay States undertakes to buy only ore „mined in the Straits or tin produced there from (as distin- „guished from tin smelted in the Straits from foreign ores), „it will control something like 35.000 tons, and the Dutch „about 15.000 tons, equal to about 45 percent of the world's „which is sufficient to control the market".

en besluit het artikel met

„Invisible supplies, though not meager, are certainly no „larger than a year ago. Given easier money and the im- „proved business which is sure to follow, we have every rea- „son to expect high prices for tin in 1921".

---

1) Vergelijke de grafiek over de jaren 1917 t/m 1920.
2) Spatieering van mij. P. H.

De „level fixed in the Straits" was op het einde van 1920 $ 110.— per pikol (f 148.50): de prijs waartegen het Britsche Gouvernement tin en tinerts opkocht.

De F. M. S. en de „Dutch" hebben inderdaad de handen in een geslagen om te trachten de tinmarkt leiding te geven. Reeds in Maart 1921 had te Bandoeng eene bijeenkomst plaats tusschen vertegenwoordigers van het F. M. S.- en het N. I. Gouvernement, de Billiton Maatschappij, en de Straits Trading Company, waarbij men inderdaad tot overeenstemming kwam omtrent de te volgen gedragslijn — de details doen verder niets ter zake. Het heeft bitter weinig uitgewerkt. De prognose van den Heer Lang bleek er al evenzeer naast te zijn als die van N. M. Penzer M. A.; F. R. G. S.; F. R. A. S.; F. G. S. Ondanks de vereenigde pogingen was de groote „slump" niet tegen te houden.

Wil men nog een opinie van meer technische zijde hooren?

> „Practically all the Chinese mines in Western Siam have „closed down, and the same applies to a larger number in „the F. M. S. It will take some time for the metal market „to feel the full effect of the curtailed production, but when „it does, there ought to be a very quick reaction".
> (Mededeeling van de Ratrut Bassin Tin Dredging, een van de groote tinbaggermaatschappijen in Siam, in de „Australian Industrial and Mining Standard" van 10 Maart 1921).

Hiermede moge volstaan worden.

Wat is nu de conclusie, die er uit te trekken valt? Dat, waar het al onmogelijk is gebleken om slechts voor enkele maanden, weken bijna, het verloop van de tinmarkt te voorspellen, een prognose, die zich over een tijdsverloop van t w e e j a r e n uitstrekt — al wordt die gedaan aan de hand van nog zoo zorgvuldig overwegingen — absoluut in de lucht hangt. Tegen den tijd, dat het zijn actualiteit zou moeten verkrijgen, is het cijfer historie geworden, een beeld van vervlogen verwachtingen, een anachronisme, een sprookje bijna.

En waar moet dit alles nu op neerkomen? What is the big idea?

Dit : dat de Bankatinwinning beschouwd en behandeld worde als een zuiver commercieel b e d r i j f e n n i e t als een dienst; het i s geen dienst. Dit mogen tot een zekeren graad de posterijen zijn en de spoorwegen, hoewel reeds in mindere mate, de Waterkracht en Electriciteitwerken nog minder en zoo verder in afdalen-

den lijn: de zoutverpakking, de pandhuisdienst en verder tot misschien ten slotte ook nog eenigszins de kolenbedrijven, doch de tinwinning is het in geen enkel opzicht en de goudontginningen bijvoorbeeld, evenmin.

Als zuiver commercieele ondernemingen dienen deze en dergelijke bedrijven op eigen beenen te staan, met een eigen bedrijfskapitaal, een eigen directie, raad van commissarissen, winst- en verliesrekening en balans, een jaarlijksche vergadering van aandeelhouders (de Volksvertegenwoordiging) ter goedkeuring van de Rekening en Verantwoording en ter benoeming van Commissarissen bij vacatures enz. — enfin, om het zoo maar eens te zeggen — al klinkt het wel een beetje gek, de bedoeling zal toch duidelijk zijn — het desideratum is van elk dezer bedrijven een complete naamlooze vennootschap te maken met eigen verantwoording en eigen verantwoordelijkheid en het Gouvernement als eenigen aandeelhouder.

En de andere bedrijven navenant; te meer commercieele zelfstandigheid naarmate ze minder het karakter van een publieken dienst hebben.

Dit is met andere woorden dezelfde these, die hiervoor gesteld werd en die te bepleiten in dit artikel werd nagestreefd, als men het ten minste bepleiten mag noemen, wanneer men er zich uitsluitend toe heeft bepaald eenige der nadeelen, die aan het andere — het huidige — stelsel aankleven, in het licht te stellen.

Hierdoor zullen der Regeering de haast onoverkomelijke moeilijkheden bespaard worden, waarvoor Zij zich thans geplaatst ziet — in elk geval zullen ze minder worden — en den belasting-betaler teleurstellingen, als de huidige begrooting hem gebracht heeft.

De bedrijfsleider zal niet meer gedwongen zijn zijn plannen, tijden vooruit — met negatie van een heel jaar bedrijfservaring — vast te stellen en zich te binden aan een program, dat zijn heele actualiteit kan verloren hebben op het oogenblik, dat het tot uitvoering moet komen. Hij zal het juiste moment kunnen kiezen voor het vaststellen van een gedragslijn, die gemakkelijk gewijzigd zal kunnen worden, wanneer de omstandigheden zulks vereischen.

Kortom, de bedrijfsleider zal de bewegingsvrijheid en het bedrijf de soepelheid krijgen, die voor een rationeele ontwikkeling ter bereiking van de hoogste efficientie onontbeerlijk zijn.

En — last but not least — zal er een uitsluitend door zakelijk-commercieele overwegingen geleid toezicht kunnen zijn.

De bedrijfsleider zal zoodoende in dezelfde omstandigheden kunnen werken als zijn collega's bij particuliere ondernemingen.

Hoe dan de constructie van een dergelijken opzet zou moeten worden, is een kwestie, die buiten de strekking van dit artikeltje valt en die bovendien gaarne aan meer bevoegden wordt overgelaten.

Wanneer het slechts gelukt is voor dit denkbeeld — dat overigens geenszins nieuw is, doch wel actueel, en dat elders reeds tot uitvoering is gekomen — de belangstelling in eenigszins wijderen kring te wekken, zal, wat met dit artikeltje beoogd werd, ten volle bereikt zijn.

Een bladzijde uit de geschiedenis van het Indische Kunstleven.

door

J. Z. VAN DIJCK.

Aan de nagedachtenis van Victor Zimmermann gewijd

Haast door geen ander feit demonstreert zich de evolutie, welke zich in de laatst verloopen halve eeuw aan Indië voltrekt, op sprekender wijze dan door de meerdere en hoogere waardeering, die aan de Kunst in deze landen in onze huidige dagen ten deel valt. De bevruchtende adem van de Westersche ideëen, wortelend in de klassieken, waar bezonnenheid, en als gevolg daarvan harmonie en rust, het leidend beginsel vormt, streek ook over deze landen, en wees der kunst, tot louter middel van vermaak gedaald, de plaats aan welke haar als draagster van de hoogste cultuur, van rechtswege toekomt. Is dit inzicht hier, evenmin als in welk land ter wereld ook, gemeengoed van de heterogene elementen, waaruit onze samenleving is opgebouwd, een voorrecht reeds mag het heeten, dat de hooge cultureele waarde ervan door hen, die krachtens ontwikkeling of positie in die samenleving toonaangevend optreden, wordt erkend en begrepen. Sedert de Italiaansche Opera onder Balzofiore niet meer als de muziek par excellence gold, de sentimenteele romance niet meer het programma onzer concerten beheerschte en Gerharz van Dam den dirigeerstok overnam, heeft ons muzikale leven zich aanmerkelijk verdiept. Na Maurits en Perelaer wijst Indië een reeks van schrijvers aan, die naast den Indischen zedenroman aan het Indische tooneel op meer of minder gelukkige wijze een eigen plaats trachten te verzekeren. Het krachtigst openbaarde zich wel dit nieuwe leven in de plastische kunst, toen de bouwkundige kunstenaar, de versleten chablonen uit de

veertiger jaren verwerpend, als architect den waterstaats-ingenieur een belangrijk deel van diens taak van de schouders nam. Wel ligt nog steeds de sculpturale kunst hier in haar windselen; er zijn echter hoopvolle verschijnselen, die er op wijzen, dat eerlang het hooger technisch onderwijs een academie van beeldende kunsten naast zich zal zien verrijzen.

Onder hen, die de dragers waren dezer nieuwe denkbeelden en ze op krachtdadige wijze propageerden, neemt Victor Zimmermann, als een haast vergeten burger uit ons midden verscheiden, een beteekenisvolle plaats in. Het moge mij, die het voorrecht genoot gedurende geruimen tijd met hem in dezelfde richting werkzaam te zijn, vergund zijn om in de volgende regelen die beteekenis nader in het licht te stellen.

Er was een tijd toen Victor Zimmermann aan de spits stond van het muzikale leven te Batavia, toen zich dat als het ware om hem concentreerde om vandaar uit wederom in alle richtingen uit te stralen. De ouderen van dagen zullen zich de Donderdagavonden herinneren in de haast vorstelijke woning aan het Koningsplein, waar de minzame en steeds bescheiden gastheer hen ontving op een wijze, welke aan die der oude Romeinsche patriciers deed denken. In dat middelpunt van artistiek leven vereenigden zich die als kunstenaar hun gaven ten toon spreidden met wie die gaven naar waarde wisten te waardeeren. Het was niet gemakkelijk om in dien kring te worden toegelaten; doch een invitatie voor één keer gold tevens voor alle volgende. Daar begeleidde de grijze van Kinsbergen zijn hoog begaafde leerlinge, Mevrouw de Lange-Rijckmans, wier heerlijke sopraan haar tegenhanger vond in de melodieuze alt van de geschoolde Mevrouw Deeleman-Born, daar schitterde het brillante en temperamentvolle spel van Josua Srog'l, daar vertolkte Orelio het Nederlandsche Lied alvorens zijn eerste tournee door Indië te beginnen. De van verfijnde smaak getuigende salons van dezen Maecenas vormden als het ware de poort, waardoor al wat op eenige vermaardheid als kunstenaar bogen kon in Indië binnentrad. Zelf een uitnemend klavierspeler, bepaalde de gastheer zich meestal uitsluitend tot het samenbrengen van artistiek verwanten. Als de blik van een jong en veelbelovend schilder op de meesterlijke akt-studies blijft rusten, die zijn studeervertrek versieren, blijkt uit het gesprek, dat de Heer des huizes een juist be-

grip heeft van de verschillende richtingen, waarin de Hollandsche, de Münchener en de Weener school zich onderscheiden. Ofschoon door geboorte geen Nederlander, gevoelde Victor Zimmermann groote waardeering voor de Nederlandsche Letteren, van welke waardeering hij onder meer blijk gaf door zijn metrische vertaling van „de Schepping" van ten Kate. Dr. Serrurier, Bakhuijzen van den Brink, Directeur van Financiën en later Resident van Batavia, Mr. Beets en vele andere letterlievende mannen, die tot een thans bijna afgesloten tijdperk behooren, zijn hier figuren, die zelden werden gemist.

Niet enkel naar de Westersche, ook naar de Oostersche Kunst richtte zich zijn belangstelling en bewondering. Hij was evenknie van Henri Borel in het opsporen van de wonderfijne producten van Chineesche keramiek, van den peinzenden Boeddha, de gratievolle Kwan Jin en de lachende Poei Lik tot de verheven Lao Tsé, door Borel den Plato van China genoemd. Kostelijk lakwerk (ik denk aan het prachtige Chineesche bruidsbed, dat ik in zijn verzameling bewonderde), zware bronzen offervaten, kleurige zijden stoffen, dat alles was met een fijn onderscheidings- en schiftingsvermogen bijeengebracht.

Volgen wij Victor Zimmermann in zijn openbaar leven, dan treedt op tweeërlei gebied zijn beteekenis voor ons Indische kunstleven naar voren . Ik bedoel hierbij zijn verhouding tot de Nederlandsch Vereeniging „Oost en West" en die tot den Nederlandsch Indischen Kunstkring. De verhoogde belangstelling in de Indische Kunst, waarbij een reeks van mannen, Serrurier, Brandes, Groneman, de Rouffaer en zoovele anderen als warme voorvechters in het strijdperk traden, en wier baanbrekend onderzoek in talrijke tijdschrift- en couranten artikelen weerklank vond, had geleid tot de oprichting van de Vereeniging „Oost en West", die haar zetel te' s-Gravenhage vestigde. Weldra bleek echter de af hankelijkheid der Indische Afdeeling van het Hoofdbestuur dier Vereeniging remmend te werken op den bloei zoowel ginds als hier te lande.

Het duurde dan ook niet lang of Van Lawick van Pabst,toen hoofdinspecteur van de cultures, Abendanon, Rost van Tonningen Zeilinga en Zimmermann namen het initiatief, waardoor deze Indische Afdeeling zich tot een zelfstandige vereeniging constitueerde. In het Hoofdbestuur dier Vereeniging, waarin ook ik een

plaats mocht innemen, had ik gelegenheid om de groote werkkracht, de volledige toewijding en het organisatorische talent van Victor Zimmermann, in nauwe samenwerking met Zeilinga, te bewonderen.

Het is hier niet de plaats, en ook zou het mij niet mogelijk zijn, om een volledige opsomming te geven van wat vooral door die twee mannen werd tot stand gebracht, hoe zij de Japarasche houtsnijkunst, die dreigde verloren te gaan, tot nieuw en hooger leven wisten te brengen, hoe zij met woord en daad aanmoedigden, het kunsthandwerk in eere herstelden, waar een gezonde kiem aanwezig was die opkweekten en van vreemd en eigen de aandacht vestigden op zooveel wat weinig of niet bekend was en waarin de grondslagen konden gevonden worden, waarop de Indische kunst zich tot een eigen opbloei zou vermogen te ontplooien.

Er is echter één zaak, waarop in het bijzonder de aandacht mag worden gevestigd, en waarin dat streven zich naar buiten duidelijk openbaarde. Bedoeld wordt de totstandkoming van de eerste Nederlandsch Indische Jaarmarkt te Batavia. De bekende Pasar Malam, die op bepaalde tijden in verschillende plaatsen op Java wordt gehouden, heeft een nagenoeg geheel plaatselijk karakter. Gedurende enkele dagen biedt hij de gelegenheid tot een grooter omzet, schept echter voor den verkooper geen nieuwe afzetgebieden en stelt den kooper slechts zelden in staat met hem nog onbekende artikelen kennis te maken. De jaarmarkt te Batavia had ten doel om kooplieden uit verschillende streken van den archipel daar bijeen te brengen, ten einde den bezoeker in staat te stellen zich een nauwkeuriger en volledige beeld te vormen van het Inlandsche handwerk dan dit in musea, in winkels of toko's mogelijk was, waar de verkoop zich in hoofdzaak op curiosa richtte. Alleen wie zelf aan de uitvoering van zulk een plan daadwerkelijk heeft deelgenomen, kan den omvang beseffen van den arbeid, welke daarvoor noodig is. Daar moest zijn koperwerk van Soerabaja en van Soemedang, lederwerk van Djokja, wapens van Tjikeroe, aardewerk van Plered, pandan-, rotan- en bamboe-vlechtwerk van Singaparna, houtsnijwerk van Japara, batikwerk van Lasem, Pekalongan en andere plaatsen, gongs van Semarang.

Maar ook de eilanden buiten Java hadden hun aandeel te leveren: rijk versierde wapens en in hout gesneden beelden van Bali, de van kruidnagelen, kleurige vederen en was vervaardigde voorwerpen van de Moluksche eilanden, met goud doorweven weefsels

van Siloengkang, zilverfiligrain - en kantwerk uit de Padangsche bovenlanden, van binnen met rood of zwart lakwerk en goud versierde koffers van Palembang, tinnen bekers en sigarenstandaards van Banka en Billiton, de met een zeer karakteristiek ornament (aangebracht door inbranding) versierde, bamboezen kokers uit Borneo. Uit al die verwijderde streken moesten handelaren en kooplieden er toegebracht worden voor een tiental dagen de reis naar Batavia te ondernemen, waarbij het risico, door dikwijls belangrijke voorschotten, geheel op het comité terugviel.

Het vertrouwen van Victor Zimmerman, die van dit comité de ziel vormde, werd echter niet beschaamd. Onmiddellijk nadat de opening van die Jaarmarkt op het Koningsplein had plaats gehad, op den avond van welken dag de toenmalige Gouverneur Generaal van Heutz van zijn belangstelling door een bezoek blijken gaf, was het succes verzekerd. Ik herinner mij b.v. het geval van een handelaar in kantwerk, afkomstig uit Padang, die na twee dagen reeds zijn voorschot aan het Comité terugbetaalde en met spoed zich een nieuwen voorraad goederen deed toezenden. Het volgend jaar was er geen voorschot noodig om hem (en zoo ging het met vele anderen) te bewegen aan die Jaarmarkt deel te nemen.

De Regeering erkende de groote waarde van deze belangelooze en met zoo zeldzame toewijding verrichtte pogingen om het Inlandsche handwerk te steunen en te verheffen door aan Victor Zimmermann het Officierskruis van de Oranje-Nassau orde toe te kennen.

Thans iets over het aandeel, dat deze voortreffelijke man had in het totstandkomen en het werk in de eerste jaren van den Kunstkring. Het is nu ruim 22 jaren geleden dat bij mij het plan rijpte tot de oprichting van een Kunstkring. Van een buitenlandsch verlof teruggekeerd en te Batavia geplaatst, ontbrak mij in den beginne alle aanraking met hen, die geacht konden worden tot de verwezenlijking van dat plan te willen bijdragen. Mijn collega, Dr. Charles van Deventer, die van den aanvang af dat plan warm steunde, leerde mij Victor Zimmermann kennen. In onze dagen, nu de Kunstkring niet alleen te Batavia, maar ook in andere plaatsen van Indië zich een blijvende plaats heeft verzekerd, kan men zich moeilijk voorstellen , dat bij vele vooraanstaande mannen dit plan met weinig enthousiasme, niet zelden met een medelijdend glimlachje werd begroet. Een eerste bijeenkomst van een twintig-

tal uitverkorenen, gehouden ten huize van den Heer Bakhuyzen van den Brink op Salemba, had geen ander resultaat dan dat de onmogelijkheid werd ingezien om met zulk een uitgebreid Comité iets tot stand te brengen. Wie zich niet zoo spoedig lieten afschrikken, besloten een kleiner Comité te vormen, dat uit den aard der zaak minder stroef werkte. Hierin treffen wij aan als eersten Voorzitter Dr. Carpentier Alting, de Dames Mevr. de Bruyn en Voûte-Perk, benevens Victor Zimmermann, Mr. J. A. van Dijck, Dr. Charles van Deventer en ondergeteekende.

Weldra voegde zich daarbij de Heer van Ingen. Van hetgeen die Kunstkring, die zich in de bijzondere belangstelling van Gouverneur-Generaal Rooseboom mocht verheugen, in de eerste jaren van zijn bestaan tot stand bracht, moge hier slechts besproken worden de tentoonstelling van Chineesche kunst, omdat ook hier weder de groote stuwkracht en het organisatorisch vermogen van Victor Zimmermann op den voorgrond traden. Door zijn handelsrelaties een zeer geziene gast in de woningen der rijke Chineesche kooplieden, was hij beter dan een van ons anderen in staat om hen te bewegen hun kostbare en dikwijls met een religieuse wijding omgeven kunstvoorwerpen tijdelijk af te staan. Gedurende ongeveer een halfjaar had ik het voorrecht hem iederen Zondagmorgen te vergezellen op de bezoeken aan zijn Chineesche vrienden en bekenden, en leerde ik in paleizen, in de dichtstbevolkte buurten van Batavia's benedenstad een pracht en een verfijning van smaak kennen, die ik daar nooit zou vermoed hebben. De Majoor-Chinees en de ambtenaar voor Chineesche zaken te Batavia, de Heer Stuart, verleenden in ruime mate hun onmisbaren steun.

Een beschrijving te geven van de kunstschatten, die daar bijeen werden gebracht, de zware bronzen offervaten, de op kleurige zijde geschilderde of met goud geborduurde wandspreuken, de wonderfijne Kwan Jin's, de Boeddha's, die in hun rijk met snijwerk versierde nissen, mystiek verlicht door een kleinen gouden vlam, weg schemerden, de zware gebeeldhouwde meubelen, de bizarre, uit wortelhout gesneden kluizenaars- en heiligenbeelden, en dat alles in een atmosfeer van gewijde schoonheid, waarin hier en daar fijne wierookwolkjes spiraalsgewijze opstijgen, het ligt niet binnen het bestek van dit opstel. Het denkbeeld was gerezen om een blijvende herinnering aan deze tentoonstelling in een Gedenkboek vast te leggen. Henri Borel, de eminente kenner van het Chineesch,

die daarvoor de aangewezen man was, bevond zich eerst sedert enkele weken te Riouw. Er zou geen sprake van geweest zijn, dat de toenmalige Resident hem daarvoor een verlof naar Java zou hebbend verleend, zoo niet Victor Zimmermann de zaak bij de hoogste autoriteit in den lande had voorgebracht en er een welwillend gehoor had gevonden.

Met deze weinige trekken moge het beeld zijn geschetst van de plaats, die Victor Zimmermann inneemt in de ontwikkeling van het Kunstleven in Indië. Zijn veelzijdige ontwikkeling, zijn werkkracht en zakelijk inzicht, zijn klassieke opvattingen en fijn kunstgevoel, maar bovenal de groote liefde voor dit land en zijn bewoners, welke uit al zijn werk spreekt, geven hem recht op de volle waardeering van tijdgenoot en nazaat.

Garoet, 17 Mei 1922.

Eenige opmerkingen over Gemeente-Financiën in Nederland.

door

Mr. H. J. BOELEN.

De toenemende schuldenlast der Nederlandsche gemeenten heeft de aandacht getrokken van het publiek. Het vertrouwen in de solvabiliteit van gemeenteleeningen is door courantenberichten en uitingen van gemeenteraadsleden geschokt, terwijl de fallissements-aanvraag van twee kleine gemeenten in Nederland niet bijdroeg om het vertrouwen sterker te maken.

Toch krijgt men den indruk, dat het publiek zich geen duidelijk denkbeeld heeft gevormd van den werkelijken toestand. Zelfs weinigen zijn op de hoogte van de hoegrootheid der geleende schulden der gemeente hunner eigen inwoning.

Hieronder volgt een staat van de geleende sommen der elf hoofdsteden van de provincies in Nederland, benevens Amsterdam, Rotterdam en Leiden, zooveel mogelijk op 1 Januari 1922 en overigens op 1 Januari 1921, met het aantal inwoners en de schuld per inwoner.

		Schulden 1 Jan. '22	Aant. inw.	Per hoofd
1	Amsterdam	f 214.507.752.50	683674	f 323.70
2	Haarlem	22.699.449.80	77345	293.50
3	den Haag	113.470.400.— 1)	356904 2)	317.90
4	Leiden	10.623.600.—	66014	160.90
5	Rotterdam	187.784.000.—	519837 2)	361.—
6	Midd lburg	1.704.600.—	18683	91.20
7	den Bosch	6.882.927.39	39285	175.20

1) Op Januari 192 2) Op 1 Juli 1921

Vervolgd

		Schulden 1 Jan. '22	Aant. inw.	Per hoofd
8	Maastricht	9.798.600.—	54012 1)	181.40
9	Arnhem	21.758.000.—	71496	304.40
10	Utrecht	25.739.650.—	140467	183.20
11	Zwolle	5.102.375.—	36282	140.60
12	Assen	1.335.000.—	17189	77.60
13	Groningen	19.434.400.— 1)	90587 1)	214.50
14	Leeuwarden	8.023.319.74[5]	43272	185.40
		f 648.864.074.34[5]		

Ter vergelijking voeg ik hierbij de schulden van het Rijk op 1 Januari 1922.

Koninkrijk der Nederlanden.

a) Geconsolideerde schuld	f 2.502.150.000.—
b) vlottende schuld	928.377.000.—
Totaal	f 3.430.527.000.—

Hiervan was 328 millioen als voorschot verstrekt aan de Koloniën, zoodat resteert rond 3100 millioen gulden.

Op rond zeven millioen inwoners is dus de schuld per 1 inwoner (rond) f 443.—.

De waarde dezer cijfers is overigens zeer relatief. Men zou geneigd zijn te meenen, dat Assen met een schuld van f 77.60 per inwoner verreweg de meest credietwaardige gemeente is. Zulks is echter onjuist: De credietwaardigheid bestaat in geheel andere factoren, dan het bedrag van de schuld per inwoner; ja, de gemeenten met den grootsten schuldenlast genieten somstijds het meeste crediet.

De vraag is toch *allereerst*: „Waarvoor is geleend?"

Leent een gemeente voor productieve doeleinden, b.v. overname of aanleg van gasfabrieken, trammen, electriciteitsfabrieken etc. dan kan bij een economisch beheer van zulke gemeentebedrijven het leenen een bate in de gemeentekas brengen, n.l. de winst op het bedrijf. Wordt dus voor zulk een bedrijf f 1.000.000.— geleend, dan zal dit de credietwaardigheid der gemeentefinanciën niet schaden.

1) Op 1 Januari 1921 2) Op 1 Juli 1921

Leent men daarentegen, om uitkeeringen te doen aan werkeloozen of onderstand te geven aan armen, dan spreekt het van zelf, dat zulke leeningen nooit rendeeren kunnen.

De vraag „waarvoor is geleend?" brengt dus al dadelijk een tweede vraag naar voren, nl. „En hoe is het geld, hetwelk is geleend, besteed?" Want zoo men een bedrag leent voor een tram en het bedrijf niet behoorlijk exploiteert of niet voldoende afschrijft en reserveert, dan brengt men ten slotte de financiën der gemeente in slechteren toestand.

Wij kunnen omtrent dit punt reeds opmerken, dat de Amsterdamsche financiën beter zijn, dan men algemeen meent. In de jaren voor den oorlog hebben de Amsterdamsche gemeentebedrijven zeer veel afgeschreven en gereserveerd, waardoor men de eerste oorlogsjaren vrij goed doorkwam. Andere gemeenten, die minder hadden gereserveerd op hunne bedrijven, moesten reeds dadelijk leenen voor nieuwe installaties etc.

Verder is nog van belang de vraag, of de leeningen geleidelijk zijn aangegaan, dan wel plotseling in groote mate zijn toegenomen.

Dit laatste is ongetwijfeld het geval bij de Nederlandsche gemeenten.

De leeningen zijn voornamelijk in de laatste 25 jaar opgenomen.

De derde vraag is daarom, met hoeveel is de gemeenteschuld in b.v. de laatste 10 jaar toegenomen.

Doch ook geheel andere factoren kunnen bijdragen tot de credietwaardigheid. Amsterdam b.v. heeft sinds 1896 grond uitgegeven in erfpacht, waarvoor canon wordt geheven. Sinds dien tijd is door deze gemeente nagenoeg geen grond verkocht, doch telkenjaar wordt een belangrijk bedrag aan canon geïnd. Doch andere gemeenten verkochten stukken grond en gebruikten de opbrengst voor buitengewone uitgaven, ja, een enkel maal wel voor gewone uitgaven. Het behoeft geen betoog, dat het Amsterdamsche systeem verre de voorkeur verdient.

Een zeer belangrijke factor voor de credietwaardigheid is ook de aanwezigheid van een grooten handel of scheepvaart of een bloeiende industrie binnen een gemeente of de aanwezigheid van gefortuneerde renteniers etc.

Daarenboven kan een gemeente zoodanig boven haar financieële krachten leven, dat zij, *ondanks een geringe schuldenlast*, aan hare verplichtingen niet kan voldoen; geeft een gemeente te veel uit aan

armenzorg, aan sociale doeleinden, aan wegen, havens etc., dan kan het voorkomen, dat hare baten niet meer voldoende zijn, om de uitgaven te bestrijden. De vierde vraag is dus: „Hoe staat het met de inkomsten en uitgaven eener gemeente?"

Deze opmerkingen bewijzen reeds voldoende, dat de credietwaardigheid weinig te maken heeft met de schuld per inwoner.

Over bovengenoemde vragen wil ik in het kort nog iets vermelden. Wat de *eerste* vraag: „Waarvoor is geleend?", betreft, zoo heeft Amsterdam b.v. op 1 Januari 1920 geleend f 189.226.100.— waarvan

voor productieve doeleinden	f 128.589.479.49[5]
voor improductieve doeleinden	60.627.620.50[5]

Deze improductieve doeleinden waren deels in de abnormale omstandigheden tijdens den oorlog ontstaan; zelfs heeft Amsterdam een goed deel der gelden voor improductieve doeleinden gevonden uit zijn *gewone* middelen en heeft lang niet steeds geleend voor deze uitgaven.

De Wethouder Rodrigues de Miranda komt in zijn boek „Amsterdam en zijn bevolking in de Negentiende eeuw" tot de conclusie, dat de financieële toestand zeer gunstig is.

Hij redeneert als volgt:

In 1810 had Amsterdam een schuld van f 31.132.755.— of f 155.60 per hoofd.

Op 1 Januari 1920 was de schuld f 189.226.100.—, waarvan moet worden afgetrokken de schuld voor productieve doeleinden ad f 122.093.813.— (het cijfer verschilt eenigszins van mijne opgaaf hierboven), terwijl het *ruim gerekend* is als tegenover de 31 millioen in 1810 voor 1920 wordt genomen f 77.132.287.— of f 119.19 per hoofd.

In 110 jaar is de schuld per hoofd dus verminderd van f 155.60 per hoofd op f 119.19, dus een prachtig resultaat.

Deze redeneering is al daarom *onjuist*, daar in de 31 millioen gulden schuld van 1810, ongetwijfeld ook een deel zit voor havenwerken en andere productieve doeleinden.

Doch het is een zeer optimistisch standpunt, om te betoogen dat de f 122 millioen, die Amsterdam thans heeft geleend voor telefoon, havens, tram, gas, electriciteit, etc. ook waarlijk in natura aanwezig is.

De *tweede* vraag „hoe is het geld, waarvoor geleend is, beheerd?" is niet eenvoudig te beantwoorden, ja, zou voor dit bestek veel te ver voeren.

De gemeenten geven meest niet zeer uitgebreide verslagen, doch de Amsterdamsche jaarlijksche rekening van den ontvanger is vrij uitvoerig. Zoo wij echter daarin lezen, dat de gemeente-gasfabrieken met het bedrijf een waarde van f 26.000.000.— hebben, hoe kunnen wij dan controleeren, dat die som ook waarlijk aanwezig is en dat die balansen niet geflatteerd zijn; laat staan, dat wij kunnen aantoonen, dat de verkoopwaarde 26 millioen gulden is of dat er een kooper zou te vinden zijn?

Hieronder zullen wij de Amsterdamsche rekening nader behandelen, zonder echter conclusies te maken of méér te doen, dan eenvoudig de cijfers weer te geven.

De *derde* vraag was „Met hoeveel is de schuld der gemeenten in de laatste jaren toegenomen?"

Hierover kunnen wij reeds dadelijk dit vermelden, dat die toename zéér sterk is geweest.

In *den Haag* b.v. werd per hoofd voldaan aan rente en aflossing door de gemeente:

1900	f 2.39
1905	„ 3.25
1915	„ 5.60
1920	„ 11.66
1922 (begrooting)	„ 13.30

of sinds 1900 een toename met 460%.

Over 1920 voldeed Amsterdam aan rente en aflossing voor geleende gelden ruim f 7.400.000.—

De *vierde* vraag: „Hoe staat het met de inkomsten en uitgaven der gemeenten?"

Nemen wij weer Amsterdam. Volgens den heer de Miranda waren in 1811 de inkomsten in Amsterdam f 2.678.081.—
en de uitgaven f 3.633.203.—
of een tekort van een millioen was aanwezig. De heer de Miranda geeft nog deze cijfers, om de toename aan te toonen.

	Inkomsten	*Uitgaven.*
1870	f 4.919.321.23	f 4.374.342.30
1890	18.339.270.17	17.016.707.61
1900	32.539.341.65	27.637.522.61

Volgens de laatste rekening van den ontvanger in Amsterdam waren de opbrengsten en uitgaven:

De netto *opbrengsten* bedragen:

1911	f 17.828.333.02	of per inwoner f 30.87
1915	„ 21.858.700.56[5]	of per inwoner f 35.67
1920	63.775.803.42[5]	of per inwoner f 98.13

De *netto* uitgaven:

1911	f 17.293.318.07	of per inwoner f 29.95
1915	f 23.546.362.42	„ „ „ „ 38.42
1920	„ 63.438.127.38	97.61

De geheele rekening was over 1920:

Ontvangsten.

1	Opcenten grondbelasting	f 728.819.47
2	„ personeele belasting	3.311.080.92
3	„ dividend en tantième-belasting	3.000.000.—
4	Inkomstenbelasting	42.800.000.—
5	Andere belastingen (inclusief straatgeld)	3.655.720.84
6	Heffingen (zonder schoolgeld, abattoir, en vischhal netto)	2.359.096.28
7	Uitkeering van het Rijk	2.483.236.40
8	Inkomsten van gemeentebezittingen:	
a	uitkeeringen van de bedrijven	3.130.476.47[5]
b	andere inkomsten	2.241.894.42[5]
9	Bijdrage van het Rijk in de door de gemeente geleden oorlogsschade, c.q. opbrengst eener crisisleening	
10	Verschillende ontvangsten	65.478.61[5]
		f 63.775.803.42[5]

Uitgaven.

1	Kosten huishoudelijk bestuur	f 2.675.200.49
2	„ invordering belastingen (zonder abattoir en vischhal)	1.177.694.51
3	Onderhoud gemeente-eigendommen	4.676.404.58
4	Politie	6.087.258.33

5	Bouw- en Woningtoezicht	880.234.99½
6	Brandweer	1.349.574.55½
7	Verlichting	937.935.44
8	Gezondheidspolitie	4.895.045.57½
9	Voorbereidend onderwijs	1.015.228.52
10	Lager Onderwijs	6.112.352.39
11	Middelbaar Onderwijs	1.618.395.74
12	Gymnasium	167.810.54
13	Universiteit	1.541.617.62
14	Kweekschool	25.369.79½
15	Subsidiën aan diverse scholen	877.801.33
16	Armwezen	11.647.364.35
16	Armwezen	11.647.364.35
17	Renten	5.842.289.29
18	Aflossingen	1.579.281.10
19	Pensioenen en wachtgelden	1.695.423.60½
20	Uitgaven, bestreden uit het algemeen krediet, in verband met de tijdsomstandigheden en kosten distributiewet 1916	
21	Nadeelig saldi bedrijven	f 3.184.939.63
22	Reserve voor bijzondere doeleinden	2.856.594.30
23	Andere uitgaven	2.594.310.59½
24	Onvoorziene uitgaven	
		f 63.438.127.38.

Het zou te ver voeren, om de Amsterdamsche inkomsten in details te bespreken, doch de post Inkomstenbelasting worde nader toegelicht.

In 1911 bedroeg	deze	f 6.4000.000.—	per inwoner	f 11.—
„ 1915	„	„ 6.862.001.— 1)	„ „	f 11.12
„ 1919	„	„ 25.090.000.—	„ „	38.86
„ 1920	„	„ 42.800.000.—	„ „	65.86
„ 1921 begroot op		60.000.000.—	„ „	87.76

waarbij moet worden rekening gehouden, dat de forensen een deel betaalden van de Inkomstenbelasting en per hoofd het bedrag dus lager is.

In Haarlem bedroeg de plaatselijke inkomstenbelasting:

1) Opgenomen voor 11/12 deel.

		Van het totaal op 100.— 2)	Stijging in% sedert 1895
1895	f 278.639.01	f 34.2	
1900	324.600.33	34.1	16%
1910	564.345.57	34.9	102%
1915	837.457.26	41.4	200%
1920	2.540.838.59	53.7	811%

Deze cijfers geven een denkbeeld van de wijze, waarop in steden als Amsterdam en Haarlem de lasten der inwoners zijn toegenomen.

Het vorige jaar voldeed men in Amsterdam dan ook als maximum 18% gemeenteinkomstenbelasting; zij. die een inkomen hadden van f 25.000.— moesten dus bijna een vijfde daarvan alleen aan de stad afdragen; voor 1921 is dit percentage tot 16.2% verminderd en thans weer verlaagd.

Deze vermindering kon geschieden door de hooge opbrengst der gemeente-inkomstenbelasting over 1921, n.l. op 60 millioen gulden getaxeerd , doch vermoedelijk wel 65 millioen, tegenover 42 millioen gulden in 1920. Zooals boven gezegd, de financiën van Amsterdam zijn gunstiger, dan men vrij algemeen meent.

Of de financiën ook beter beheerd zijn, is de vraag. Men heeft de inkomstenbelasting opgedreven tot 18%, wat geheel onnoodig was. Eenige jaren te voren was dit percentage $5^3/_4$ %, later ongeveer 9% en plotseling ging het maximum (de belasting is progressief) tot 18%. Het resultaat was een groot batig saldo in de gemeente kas over 1921.

Het juiste cijfer daarvan is onbekend, maar in den Gemeente raad is genoemd f 5.000.000.—, wat stellig te weinig is. Het gevolg van deze opdrijving was, dat duizenden in den grootsten zorg en moeite leefden, om rond te komen; dat zéér velen den zomervacantie niet konden doorbrengen in de buitenlucht; dat het allernoodigste bij famillies met vele kinderen moest worden ontzegd en dat zeer veel stille armoede noodeloos werd geleden. Velen hebben de stad wegens deze zware belasting verlaten.

Voorwaar, een resultaat, waardoor men zich afvraagt of het beleid der gemeente wel in goede handen was.

---

2) Het bovenbedoelde totaal op f 100.— betreft het totaal der volgende inkomsten van Haarlem.
1 Vorige diensten, 2 Gemeente-eigendommen, 3 Batige saldi bedrijven, 4 Plaatselijke inkomstenbelasting. 5 Schoolgelden, 6 Andere belastingen en heffingen, 7 Rijksuitkeering.

Van de gemeentebedrijven in Amsterdam, welke gemeente ongetwijfeld de belangrijkste gemeentebedrijven van Nederland heeft, wil ik eenige cijfers vermelden over het jaar 1920. De cijfers zijn afgerond in duizenden.

Handelsinrichtingen.

Het totaal der uitgaven bedroeg f 4.071.720.— waarvan:

voor het Handelsentrepot	f 568.500.—
,, ,, Petroleum-entrepot	240.700.—
,, de Beurs	372.000.—

Het nadeelig saldo op dit bedrijf bedroeg f 756.402.—, door de gemeente bij te passen. De balanswaarde der Amsterdamsche Handelsinrichtingen bedroeg f 49.568.000.—, waarvan afgerond f 8.400.000.— voor het Noordzeekanaal, en bijna f 23.000.000.— voor Handelskade en steigers.

De dienst der *Publieke Werken* gaf een totaal aan uitgaven van f 21.000.000.— en een deficit ten laste der gemeentekas van f 52.190

De *Gemeente-telefoon* gaf over 1920 een bate aan de gemeentekas van f 291.734.51.

De inkomsten bedroegen f 4.236.481.29 en de balanswaarde van het telefoonnet met gebouwen etc. was niet minder dan f 24000000

De *Gemeentewaterleiding* gaf een batig saldo van rond f 169.600.— en de uitgaven bedroegen f 3.270.000.— De balanswaarde der waterleiding was totaal f 17.000.000.—

De *Gemeente-gasfabrieken* gaven een nadeelig saldo van f 554.000, doch schreven ongeveer een half millioen af. Deze dienst bedroeg rond f 16.000.000.— De balanswaarde der fabrieken was op 31 December 1920 f 26.758.000.— Tot dien datum was sinds den aanvang van het bedrijf in totaal afgeschreven f 21.556.000.—

In 1918 was het nadeelig saldo	f 648.800.—
,, 1919 ,, ,, ,, ,,	2.600.000.—
,, 1920 ,, ,, ,, ,,	554.000.—

Men ziet hieruit, dat in deze drie jaren wel bijna f 4.000.000.— verlies is geleden op de gasfabrieken, doch niettemin f 21.000.000.— is afgeschreven sinds den aanvang van het bedrijf. Vooral onder Burgemeester Mr. W. F. Van Leeuwen is een zeer economisch en soliede beheer gevoerd.

De *Gemeentetram* gaf een nadeelig saldo van f 137.000.— bij een totaal van f 12.697.000.— aan uitgaven en vrij groote afschrijvingen. Dit bedrijf geeft een balanswaarde van f 16.360.000.—, terwijl is afgeschreven in den loop der jaren f 10.065.073.—

De *Gemeente-electriciteitswerken* gaven een winst van f 2.611.000 op een bedrijfsomzet van f 17.000.000.— en een balans totaal van f 50.045.000.—

De *Stadsdrukkerij* had een omzet van f 1.028.000.— en sloot zonder voor- of nadeelig saldo, daar het saldo ad ruim f 13.000.— als reserve is gebruikt.

De *Stadsbank van Leening* had een nadeelig saldo van f 110.000.— hetwelk door de gemeente werd aangezuiverd. De omzet was f 551.650.— en de balanswaarde der activa f 2.534.000.—

De *Gemeentelijke vischvoorziening* had een totaal uitgave van f 412.000.— tot 1920. Winst is hier niet gemaakt, evenmin verlies doch ongeveer f 9000.— is afgeschreven.

De *Gemeentelijke woningbouw* had een nadeelig saldo van f 204.739.11 op een bedrijfsrekening van f 85.000.—
De woningbouw had een balanswaarde van ruim 21 millioen gulden, de afschrijving was slechts f 135.000.— In 1920 is voor 4 $^1/_2$ millioen gulden gebouwd.

De *Gemeentelijke bad- wasch- en zweminrichting* had natuurlijk een te kort. Deze dienst berust immers op hygienische overwegingen en heeft meer ten doel de gezondheid en reinheid te bevorderen; het te kort bedroeg in 1920 f 287.000.— op een onkostenrekening van f 606.000.— De balanswaarde was f 1.149.000.—

De *vuilverbrandingsdienst* had een balanswaarde van f 4.631.000. en had een nadeelig saldo voor de gemeentekas van f 497.7000.— op een omzet van f 1.151.000.—

Hiermede zijn de belangrijkste bedrijven van *Amsterdam* vermeld. In 1920 is door Amsterdam uit de gemeentekas f 3.825. 723.99^5. bijgepast voor nadeelige saldi aan gemeentebedrijven.

Het Onderwijs was, zooals bekend is, een zware post.

a. Het *voorbereidend onderwijs* kostte f 836.000.— op een uitgaaf van f 863. 000.—

b. De *subsidie* aan het *bijzonder voorbereidend* onderwijs bedroeg f 295.000.—

c. Het *Gemeentelijk Lager Onderwijs* kostte f 6.736.000.— op een totaal van f 11.763.000.—, terwijl de staat nog ruim vier millioen gulden bijdroeg.

d. *Lager Onderwijs* gegeven *door anderen* kostte f 221.5000.— aan de gemeente.

e. Het *Middelbaar Onderwijs* kostte f 1.753.000.— op een totaal kosten van f 2.026.000.—

f *De bijdragen van de gemeente voor Middelbaar Onderwijs door anderen* waren f 941.867.— op f 992.461.—

g. *Het Hooger Onderwijs* vroeg aan de gemeentekas f 1.873.000.— op f 2.187.000.—, terwijl de provincie f 10.000.— bijdroeg.

h. Het *Bijzonder Hooger Onderwijs* koste f 23.730.—

Als recapitulatie geeft de Amsterdamsche rekening voor onderwijs

in 1920	Gemeentelijk	Bijzonder	Totaal
Voorbereidend onderwijs	f 836.435.48	f 294.743.23	f 1.131.178.71
Lager onderwijs	6.735.811.94	221.508.69½	6.957.320.63½
Middelbaar onderwijs	1.752.817.45½	941.867.67	2.694.685.12½
Hooger onderwijs	1.873.108.36	23.730.59	1.896.838.95
	f 11.198.173.23½	f 1.481.850.18½	f 12.680.023.42

zoodat het Onderwijs aan Amsterdam heeft gekost f 12.680.023.42, nl. netto na aftrek van Rijkssubsidie, schoolgelden etc.

De begrooting voor alle uitgaven voor Onderwijs voor 1922 bedraagt

Amsterdam	f 19.264.334.—
Rotterdam	13.647.000.—
Den Haag	11.355.000.—
Utrecht	3.659.652.—

waarbij Amsterdam, hetwelk een Universiteit heeft en bijna twee-

maal zooveel inwoners als den Haag, tegenover deze gemeente een gunstig figuur maakt.

De *Politie* kostte f 6.757.677.— aan Amsterdam in 1920. Slechts een zeer gering deel, nl. ongeveer f 150.000.—, werd daarvan gevonden door ontvangsten bij de Politie en door voldoening der kosten van bezoldiging, beroepen etc. voor politieagenten tijdelijk ten behoeve van particulieren aangesteld. Het overige ad f 6.608.000.— kwam uit de gemeentekas.

De *Brandweer* kostte aan Amsterdam f 1.513.244.83 op een totaal van f 1.615.832.— in 1920; de *Stadsreiniging* f 2.861.786.40½ op een totaal van f 2.975.000.— en het *abattoir* f 88.184.38 op een totaal van f 605.000.—

Met deze cijfers kan men zich mogelijk een idee vormen, van de begrooting der gemeente Amsterdam.

	1922 (begrooting	1921 (begrooting)	1920
Gasfabrieken	f 524.000.—	f 28.300.—	f 473.300
Gem.Electr.bedrijf	292.900.—	759.100.—	849.400
Duinwaterleiding	150.000.—	84.000.—	297.200
Telefoon	220.000.—	318.200.—	243.200
	f 2.186.900.—	f 1.189.600.—	f 1.863.100

De inkomstenbelasting werd daar voor 1922 geraamd op f 18.000.000.—

Het zou veel te ver voeren, om de bedrijven der verschillende gemeenten tegenover elkaar te stellen.

Trouwens, uit cijfers conclusiën te trekken is niet zoo eenvoudig, maar dikwijls zeer gevaarlijk.

Zou men b.v. de kosten van onderwijs gaan vergelijken van Amsterdam, Utrecht, Arnhem en Groningen en niet in aanmerking nemen, dat Amsterdam, Groningen en Utrecht inrichtingen voor Hooger Onderwijs bezitten, in tegenstelling met Arnhem, dan zou de conclusie uit de cijfers geheel foutief worden.

Het doel van dit artikel is slechts eenige cijfers en gegevens te verstrekken, die voor de Indische gemeenten van belang kunnen zijn.

Ten slotte de quaestie, hoe komen de gemeenten aan haar millioenen?

De gemeenteobligaties zijn doorgaans f 1000.— groot en de rente is van 3 $^1/_2$ tot 4%, later tot 5%, 6%, ja 7% gestegen en thans doorgaans weer 6%.

De kleinere gemeenten, die leeningen aangaan van eenige tonnen gouds, stellen somtijds eenvoudig bij den gemeenteontvanger de mogelijkheid open, om de obligaties te nemen.

Grootere gemeenten nemen daarnaast soms de hulp van een plaatselijk kassier of bankier, die tegen provisie de obligaties plaatst.

De grootste gemeenten wenden zich tot de bankiers, die een syndicaat vormen en de leeningen overnemen.

Geeft de gemeente hare obligaties à 98% uit, dan betaalt het syndicaat, laat ons zeggen, meest 96%. Zegel- en drukkosten der obligaties zijn voor rekening van de gemeenten en het syndicaat betaalt alle kosten voor advertenties en emissie van hare 2% commissie. Daarenboven krijgen commissionairs in effecten, die de obligaties plaatsen onder hunne clientèle $^3/_8$% belooning. Voor het bankierssyndicaat resteert dan meestal ± 1% winst.

In het algemeen kan men zeggen, dat gemeenteleeningen in Nederland door het publiek gaarne worden genomen, hoewel ongetwijfeld groote bedragen door instellingen als de Spaarbank en de Rijksverzekeringsbank worden opgenomen, bij welke opname bijzondere invloeden somtijds een factor zijn.

Amsterdam, April 1922.

Gouvernementsbedrijven.

door

W. VAN BRAAM.

Overheidsexploitatie tegenover particuliere exploitatie is reeds lang een onderwerp van beschouwingen.

In elk handboek van financiëele economie van eenige beteekenis worden de voor- en nadeelen tegenover elkaar gesteld, in elk vertegenwoordigend College komen ze van tijd tot tijd in debat. Het hangt van de politieke gezindheid der schrijvers en sprekers af welke zijde het meest wordt belicht.

Echter ook hierbij wisselen de meeningen nog wel eens onder den invloed der tijdsomstandigheden.

Zoo was in de jaren voor den grooten oorlog de drang naar gemeenschapsexploitatie steeds wassende. Toen echter de gedwongen en daarbij zeer geforceerde overheidsbemoeiing tijdens den wereldkrijg de nadeelen daarvan steeds meer en scherper werden gevoeld, kenterde het getij en veranderden vele voorstanders in tegenstanders.

Op deze ervaringen een oordeel te gronden over Staatsexploitatie komt echter weinig logisch voor, omdat dergelijke overhaast tot stand gebrachte, het maatschappelijk leven zoowel in de breedte als in de diepte steeds meer doordringende organisaties, die onder buitendien zeer abnormale omstandigheden moeten werken, bezwaarlijk als maatgevend kunnen worden beschouwd.

Ook bij in die tijden ontstane particuliere instellingen bleken vele moeilijkheden te bestaan. Aangezien echter de argumenten pro en contra ten deele gevoelsargumenten zijn, is deze veranderde stemming wel te verklaren, te meer waar men er bijna algemeen op uit is de fouten en misslagen der overheidsbedrijven in woord en geschrift breed uit te meten en die bij particuliere exploitatie begaan liefst met den mantel der liefde worden bedekt. Wat daarvan

in den laatsten tijd naar buiten ruchtbaar werd, wijst er wel op dat particuliere exploitatie niet altijd synoniem is met efficiency.

Het is echter niet mijne bedoeling dit reeds plat getreden pad te bewandelen, ook al wordt het voor en tegen in deze gewesten nog door andere factoren beheerscht, dan de reeds zoo uit en ter na uitgeplozene factoren, waarop Mr. Fock als Minister bij de verdediging van het wetsontwerp, beoogende de oprichting van een Departement van Gouvernementsbedrijven, de aandacht vestigde. Het komt mij wel eens voor, dat daarop nog te weinig licht is geworpen en dat men hier te veel de Westersche theorien van toepassing acht.

Indische staathuishoudkunde is zeer zeker nog in haar kinderschoenen, maar dat zij op zich zelf de moeite van studie en beschouwing zal loonen, lijkt wel buiten twijfel. Bekwameren dan schrijver dezes zij dat overgelaten.

Waar echter wel ieder met mij van oordeel zal zijn, dat de bestaande staatsbedrijven zoo doelmatig mogelijk moeten worden geënsceneerd, leek het de moeite waard dit punt nader te beschouwen.

Ik wil mij daarbij bepalen tot de bedrijven, die onder het Departement van Gouvernementsbedrijven zijn gesteld.

De wording van het staatsorgaan ga vooraf. Vooral in deze gewesten, waar de invloed van bepaalde personen gewoonlijk overwegend is en deze veelal snel weer verdwijnen, komt het mij nuttig voor den gedachtengang, die daarbij is gevolgd, weer te geven.

Bij de behandeling der Indische begrooting voor 1906 werden vele klachten gehoord over verschillende gouvernementsbedrijven. Minister Fock meende deze bezwaarlijk geheel te kunnen weerleggen en gaf daarom aan de Indische Regeering te kennen, dat de opperleiding dier bedrijven zou moeten worden verbeterd. Hij was van oordeel dat samenbrenging daarvan onder een nieuw departement noodzakelijk was.

Hij meende dat eene hoofdleiding in één en dezelfde commercieele richting en eene scherpe deskundige controle op de bedrijven de ondervonden bezwaren in de toekomst zou doen vermijden, wenschte echter geen alle initiatief doodende en alzoo nadeelige centralisatie; de bedrijfsleiders zouden eene groote mate van zelfstandigheid krijgen. Alleen in de eerste jaren der reorganisatie een actief ingrijpen van uit Batavia, maar daarna moest de centrale leiding zich beperken tot inspectie en controle.

Aan den departementschef werd de eisch gesteld van te zijn door en door bekwaam, in de eerste plaats bijgestaan door personen van grooten commercieelen aanleg, die ieder met een bepaalde taak zouden zijn te belasten.

Onder de reorganisatie werd tevens de inrichting van eene commercieele boekhouding verstaan.

Alhoewel men in Indië de motiveering van het nieuwe departement onjuist achtte, kon men zich met de oprichting wel vereenigen ter wille van de ontlasting, die daardoor zou ontstaan voor andere departementen.

Zoo werd dan door Minister Fock in den aanvang van 1907 een suppletoire begrooting te dien einde ingediend tot verhooging der begrooting van uitgaven voor 1907.

Deze bewindsman geeft in de Memorie van Toelichting de motieven, die hem hebben geleid tot dit voorstel.

Wanneer—aldus de aanhef— de staat bedrijven uitoefent is deze verplicht deze zoodanig te beheeren, dat het grootste nuttig effect wordt bereikt. Is deze redeneering op zich zelf voor geen tegenspraak vatbaar, voor Indië geldt dit zooveel te meer, omdat de uitgaven en inkomsten dier bedrijven zulk een belangrijke plaats innemen op het geheele budget.

Deze positie wordt dan voor de begrooting voor 1907 aangetoond voor die industrieel technische bedrijven, die van groote beteekenis voor Indië zijn.

Vervolgens acht de Minister het ontoereikende van den bestaanden toestand voldoende aangetoond door te verwijzen naar de debatten over de begrootingen voor 1906 en 1907, om dan de oorzaak daarvan te zoeken in de ondoelmatige verdeeling dier bedrijven over de verschillende departementen, waardoor de technische economische opperleiding in het gedrang kwam.

Bij de keuze van de chefs dier departementen moest vanzelf meer gelet worden op de eischen, die de hoofdzaak van zulk een departement stelde, dan op die der bedrijven, die meer als bijwagen meeliepen. De oplossing, die men zich voorstelde, was de oprichting van een Departement van Gouvernementsbedrijven. Op die wijze werd het mogelijk meer zakenkennis en meer eenheid in de hoofdleiding te verkrijgen, zonder echter afbreuk te doen aan een krachtig zelfstandig bestuur van elk bedrijf. In de hoofdleiding dus eenheid, in de onderdeelen zelfstandigheid. Decentralisatie

voor elk bedrijf met een oordeelkundige centralisatie in de groote lijnen, die alle bedrijven betroffen, met scherpe controle op de resultaten der onderdeelen.

In de eerste plaats werd eene reorganisatie beoogd, waaronder ook gerekend de invoering van een op commercieelen grondslag berustende boekhouding, daarna zou de als uiteindelijk bedoelde toestand van groote vrijheid bij de bedrijven moeten ontstaan en het orgaan van de centrale controle zijn geschapen.

In § 3 wordt de gedachte inrichting van het nieuwe departement als volgt beschreven.

Aan het hoofd zal komen een krachtige persoonlijkheid, die naast industrieele aanleg de noodige organiseerende talenten bezit.

Onder deze zal staan een secretaris *evenals bij de andere departementen*. Voorts zal de departementschef worden bijgestaan door afdeelingschefs, aan wie eene groote mate van verantwoordelijkheid kan worden gelaten om den Directeur de handen vrij te geven voor de opperleiding.

Ten deele achtte Minister Fock daaraan reeds tegemoetgekomen, doordat de chef van het Mijnwezen en die van den Post- en Telegraafdienst in hun toenmalige reeds zelfstandige positie zouden overgaan.

In het Voorloopig Verslag werd aangevoerd, dat de noodig geachte reorganisatie ook zonder een nieuw departement zoude zijn door te voeren in elk bedrijf afzonderlijk, ja, dat het nieuw gedachte departement de gewenschte bedrijfsvrijheid zou belemmeren juist door de zaakkundige leiding, die zich bezwaarlijk zou kunnen onthouden van inmenging. Daarbij meende men dat de uiteenloopende aard der bedrijven onoverkomelijke bezwaren zou opleveren in de keuze van den leider.

Daartegenover stond een zeer krachtige oppositie, die hare instemming met het voorstel betuigde, omdat anders bij alle zelfstandigheid der afzonderlijke bedrijven hunne gezonde ontwikkeling door een geest van bureacratie en een ondragelijken omslag zou worden belemmerd.

De bemoeiingen van het centraalgezag behoorden uit te gaan van een autoriteit, die zooal niet met de technische zijde van elk der verschillende bedrijven in het bijzonder dan toch met de eischen van eene goede bedrijfsvoering in het algemeen vertrouwd zou zijn. Bekendheid met de werkwijze van handel en industrie, zoodat

toepassing daarvan zou kunnen worden verkregen, was vereischt, commercieele opvattingen waren noodig.

Enkelen bevalen nog de oplossing aan om de reorganisatie der bedrijven al vast tot stand te doen brengen door een regeeringscommissaris, wien, aangezien zijn taak in enkele jaren zou zijn afgeloopen, desgewenscht een zeer hooge belooning zou kunnen worden toegekend. Bleek daarna alsnog de oprichting van een nieuw departement noodig, dan kon dit altijd nog geschieden.

Ook werd nog de meening verkondigd dat de den nieuwen functionaris toegedachte werkkring een andere verhouding noodzakelijk maakte tot het Hoofd der Indische Regeering dan die van de overige departementschefs. De aan een Directeur van Gouvernementsbedrijven gestelde eischen moeten leiden tot een grooter zelfstandigheid, anders kan hij niet handelen met de snelheid voor een goed commercieel beheer noodzakelijk.

De Minister schaarde zich in zijn antwoord uiteraard aan de zijde van zijn medestanders en herhaalde overigens zijn reeds vroeger vermelde motiveering.

Een regeeringscommissaris zou tot hetzelfde resultaat komen, tijd en geld zouden onnoodig zijn verspild.

Ten volle beaamde Mr. Fock, dat niet alleen de bedrijfschefs groote zelfstandigheid moeten genieten, maar ook den departementschef ten opzichte van het allerhoogste gezag in de kolonie een zoo groot mogelijke vrijheid moet worden gelaten.

Ten slotte werd medegedeeld, dat voor de inrichting der commercieele boekhouding iemand was gevonden.

Bij de openbare beraadslaging over het wetsontwerp in de 2e Kamer bleken de heeren Van Kol en Bos groote voorstanders, de heeren de Waal Malefijt en Bogaardt hadden verschillende bewaren.

Die van den heer Van Bylandt betroffen meer de wijze, waarop de Minister zijn doel meende te kunnen bereiken. Hij betoogde dat de eischen, die aan den komenden Directeur van Gouvernementsbedrijven zouden moeten worden gesteld, te zwaar zouden blijken met het gevolg dat de oprichting van het nieuwe departement niets anders zou uitwerken dan eene verplaatsing der bedrijven van het eene departement naar het andere. Hij raadde daarom aan de reorganisatie van elk bedrijf afzonderlijk op te dragen aan een ter zake volkomen deskundig man, desnoodig zeer ruim te beta-

len en later, wanneer de bedrijven op nieuwen voet waren geschoeid, deze te samen onder één hoed te brengen.

Het lid de Waal Malefijt spon deze bezwaren wat meer uit, na in den aanvang er op te hebben gewezen, dat de invoering eener commercieele boekhouding — nooit doel maar steeds middel — de oprichting van een nieuw departement niet rechtvaardigde. Hij oordeelde dan dat een regeeringscommissaris voor de reorganisatie der bedrijven voldoende was, en bleek van meening dat het departement, waaronder een bedrijf ressorteert, in het geheel geen invloed heeft (behoort te hebben?) op de bedrijfsgestie.

De afgevaardigde Bogaardt was bang voor de commercieele boekhouding. Hij vreesde dat men te commercieel zou worden, wat naar zijne meening vooral voor den Post- en Telegraafdienst een zeer gevaarlijke zijde heeft met het oog op de personeels-belangen en meende overigens dat volstaan kon worden met eene herverkaveling der departementen, zoodat het aantal niet behoefde te worden vermeerderd. Zijn bezwaar daartegen was dat de departementen, die ontlast worden, geen vermindering van uitgaven van beteekenis vertoonen, maar een nieuw departement daarentegen wel een neiging heeft zeer duur te worden, Als voorbeeld werd het in 1905 opgerichte Departement van Landbouw genoemd.

De rede van den heer van Kol was een geestdriftige lofzang op het voorstel. Hij legde voornamelijk den nadruk er op, dat het dan mogelijk zou zijn de bedrijven te bevrijden van de onvermijdelijke ambtelijke sleur. Hij zag een departementschef, die in zijne verhouding tegenover den Gouverneur-Generaal anders staat dan de overige directeuren van meer administratieve departementen.

Hij verlangde een organisatie als der particuliere bedrijven, zooals in Zwitserland bij de spoorwegen en in bankzaken van den Staat mogelijk bleek. Daarom zou ook de verhouding tot de Algemeene Rekenkamer anders moeten zijn en dus de comptabiliteitswet veranderd moeten worden.

Dr. Bos uitte zich in minder gloedvolle woorden, maar plaatste zich op hooger standpunt, terwijl de degelijke behandeling van het onderwerp zijn rede tot de meest belangwekkende maakt.

Het vraagstuk hoe de overheidsbedrijven moeten worden georganiseerd, noemde hij ook voor Nederland van groote en economische beteekenis en urgent. Voor Indië in het bijzonder, omdat daar om verschillende redenen het particulier initiatief zwakker

zich uit, de Staat daarom daar eerder groote bedrijven zal moeten organiseeren en besturen.

Verder werd betoogd, dat het criterium lang niet altijd winst maken is en — den heer Bogaardt bestrijdende — werd er op gewezen dat de commercieele boekhouding altijd noodig is, opdat bedrijfsleiding, Regeering en Volksvertegenwoordiging in staat zijn de gevolgen te beoordeelen van wat men wil, van wat men opoffert, tegenover wat men daardoor verkrijgt. Het zou inderdaad struisvogelpolitiek zijn het inzicht door bewust achterwege laten van eene behoorlijke boekhouding zooveel mogelijk te vertroebelen. Voor verschillende bedrijven toonde hij met voorbeelden aan, dat ook al is hun aard en doel geheel verschillend, toch in al die gevallen het inzicht door eene goede boekhouding te verkrijgen nuttig en noodig is.

Er is wel veelal een kenmerkend verschil tusschen Staats- en particulierbedrijf maar beiden hebben noodig eene organisatie om zich snel aan te passen aan de voortdurende omstandigheden in het leven der Maatschappij, van Handel en Industrie.

Daarvoor is het noodig dat de bedrijven staan onder leiding van personen aan wie eene groote mate van zelfstandigheid kan worden gelaten. Wel zal toezicht noodig zijn, maar het zij repressief en men wachte zich door angstvallige reglementeering preventief te werken. Daarom zal men ook vrij moeten zijn in de keuze der bedrijfsleiders en niet gebonden aan ambtelijke rangschikking. De heer Bos was door de beroering, die de sprongvariatie der species Heutziana van dien tijd in ambtelijke kringen te weeg bracht, tot de overtuiging gekomen, dat de keuze met bijzondere waarborgen moet zijn omkleed, die hij dacht te vinden in eene commissie van bijstand, zooals deze toen reeds bestond bij de gemeentelijke bedrijven. Vooral niet-ambtelijke leden zullen de gunstige werking versterken.

Het voorgestelde nieuwe departement zou — zoo meende hij — aan de door hem gewenschte bedrijfs-organisatie bevorderlijk zijn, juist omdat de door daaronder te brengen bedrijven en diensten alle die ééne zijde gemeen hebben, al zijn ze overigens geheel verschillend.

Daarom hadden de bezwaren der heeren Van Bylandt en de Waal Malefijt, die meenden dat een directeur zou worden gezocht, die als directeur-generaal in alle bedrijven zou kunnen ingrijpen,

geen reden van bestaan. Neen, niet anders dan een orgaan werd gewenscht, dat zich zal onthouden van ingrijpen, maar het repressieve toezicht zal uitoefenen en de voorstellen beoordeelen voor zij doorgaan naar de Hooge Regeering. Aan het departement moet hij flinke technische, commercieele en administratieve bureaux instellen, waar voortdurende aanraking blijft bestaan met de verschillende takken van dienst, die als bedrijf zijn ingericht en daardoor het eigenaardige vertoonen, dat men aan andere departementen niet vindt. Hij vergelijkt dien directeur met den Wethouder voor de bedrijven in Amsterdam.

De Minister zich aansluitende bij wat de voorstanders aanvoerden, wees er nog eens op, dat de staats-bedrijven in Indië voor 's Lands financiën een veel grooter rol spelen dan elders gewoonlijk het geval is. Hij was overigens verbaasd over den tegenstand, aangezien in vorige jaren voor verscheiden Volksvertegenwoordigers de noodzakelijkheid van het nieuwe departement al reeds vaststond, er waren er die toen nog eens extra op spoed aandrongen. Hij toonde nog eens bijzonder het practisch onmogelijke van een regeeringscommissaris aan.

Tegenover het heterogene van de opgenoemde bedrijven dat volgens de tegenstanders een overwegend bezwaar zou zijn voor de nieuwe directie, stelde Minister Fock nog eens uitdrukkelijk den aard dier directie, zooals hij zich die had gedacht, die geheel dezelfde was als de heer Bos deze beschreef. Geen bemoeienis met details maar de hoofdleiding en meer toezicht.

De verschillende desiderata door de heeren Bos en Van Kol te berde gebracht als aandeel in de winst, verandering van de comptabiliteitswet enz. zouden gaarne worden overwogen.

In de repliek wees de heer Van Kol nog nader op de noodzakelijke zelfstandigheid der bedrijfsleiders en haalde, buiten het door hem reeds genoemde Zwitserland, nog Pruisen aan, een der volgens hem meest bureaucratische landen der wereld, waar juist bij de staatsbedrijven een bijzonder groote mate van vrijheid heerschte nog grooter dan bij de particuliere. Slechts werd deze getemperd door een raad van toezicht.

Dan vreesde hij nog voor een „departement" als iets ambtelijks; daardoor zou de ambtelijke sleur weer worden binnen geloodst, liever zou hij spreken van generale of centrale directie, omdat

daardoor nadrukkelijk het uitsluitend bedrijfsbeheer in onderscheid met dat van een departement werd uitgedrukt.

De Minister zou gaarne de instelling van commissiën van bijstand overwegen, vreesde echter dat daarvoor in Indië niet de noodige personen zouden worden gevonden.

De naam departement deed volgens hem weinig ter zake.

Het wets-ontwerp werd z.h.s. aangenomen en gaf in de 1e Kamer geen aanleiding tot opmerkingen.

Met 1 Januari 1908 werd het nieuwe departement opgericht.

Wil men nagaan in hoeverre de uitvoering met de bedoeling van Minister en Volksvertegenwoordiging overeenkwam, dan blijkt dat de gewenschte organisatie niet scherp omlijnd werd aangegeven, wat eigenlijk wel van zelf spreekt. Men wenschte een bedrijfsorganisatie met bedrijfsleiders, geheel verantwoordelijk voor den goeden gang van zaken, maar daarom dan ook met een groote vrijheid van beweging. Als orgaan der Regeering, dus eenigermate staande tegenover de bedrijfschefs, was een Directeur van Gouvernementsbedrijven gedacht, geen specialiteit op eenig bepaald gebied, maar iemand met algemeene bedrijfservaring, die voor de Regeering het deskundig toezicht op de bedrijfsgestie zou voeren en voor Haar de ingekomen voorstellen toetsen.

Zijne verhouding tot het hoogste gezag in deze gewesten zou anders zijn dan dat der administratieve departementschefs.

In den aanvang zou zijn werk bestaan in het wegnemen der verschillende beletselen op comptabel en algemeen administratief terrein, die de goede werking belemmerden.

Duidelijk blijkt dat daarvoor in Nederland oorspronkelijk niet is gedacht aan een departementsorganisatie als de reeds bestaande.

Vooral de afgevaardigde Van Kol heeft zijn vrees geuit, dat de naam „departement van gouvernementsbedrijven" den geheelen opzet zou doen mislukken en wat ambtelijke sleur voor een bedrijf beteekent, meende hij te kunnen demonstreeren door een verhaal van de lotgevallen eener regularisatie. Men heeft blijkbaar de bedoeling gehad den nieuwen directeur de vrijheid te laten.

De voorloopige uitvoering was echter een volledig departement met een secretaris, redactie-afdeeling en afdeeling comptabiliteit, geen technisch onderdirecteur en geen accountancy.

In Indië heeft men wel begrepen, dat dit niet bedoeld was, maar

men heeft zich bepaald tot de vermelding van deze meening en er niet naar gehandeld.

De door den Minister bij de behandeling genoemde ambtenaar voor de commercieele boekhouding werd uitgezonden en werd Gouvernementsaccountant, onafhankelijk van eenig departement en rechtstreeks gesteld onder den Gouverneur-Generaal. Als natuurlijk gevolg daarvan kwam hij te staan tegenover den Directeur van Gouvernementsbedrijven en in menig principieele beslissing gaf zijne meening de doorslag, omdat hij de deskundige bij uitnemendheid werd geacht. Men zag over het hoofd dat de boekhouding moet zijn „middel" en nooit „doel". Eindeloos was de strijd der bedrijfschefs tegen vele opvattingen der accountants, die — kon het eigenlijk wel anders — op theoretische gronden regelingen doordreven, die practisch dikwijls onhoudbaar bleken. De beslissing lag hierbij in de hand der Regeering en niet in die van den Directeur van Gouvernementsbedrijven. Hiertegen bestond te meer bezwaar, omdat de Gouvernements-Accountant van meening bleek, dat de boekhouding der verschillende bedrijven zooveel maar eenigszins mogelijk gelijkvormig moest zijn en dit steeds verder werd doorgedreven dan volgens de meening van den Directeur en zijn bedrijfschefs mogelijk en wenschelijk was.

Ten slotte werd door de Regeering uitdrukkelijk gelast, dat bijde inrichting der boekhouding de wenschen van den Gouvernements-Accountant moesten worden gevolgd en werd het inzicht van den Departementschef — men zie de persoonsbeschrijving hierboven van dezen leider zooals de Minister en zijn medestanders die zich dachten — achtergesteld bij dat van den Gouvernements-Accountant.

De Accountants-dienst werd door de hem aangewezen plaats in het staatsbestel controleerend orgaan in den trant als de Algemeene Rekenkamer. Als zoodanig lijkt echter de opdracht tot het inrichten der boekhouding met een alles overheerschenden invloed daarop onjuist gezien. In plaats van een orgaan te zijn tot hulp en steun van den departementschef, gaf het aanleiding tot meer gewrijf en geschrijf dan noodig was, terwijl de eischen der verschillende bedrijven (niet van de bedrijfschefs) niet of zeer onvolkomen tot uiting kwamen in de boekhoudingen voorzoover ze werden ingericht. De Accountant stelde zich dan weer op het standpunt controleerend orgaan te zijn der Regeering en niet dienaar van het bedrijf of den Directeur van bedrijven.

Het grootste bezwaar was echter dat nu het nieuwe departement de krachten onthouden werden voor de door allen noodig geachte repressieve controle op de bedrijfsgestie der bedrijfsleiders.

En hoe had die anders kunnen geschieden dan door een goed ingericht administratief-boekhouding bureau, dat de bedrijfsgegevens naar den wensch en het inzicht van den departementschef omzet en verwerkt en daardoor beter toegankelijk maakt voor hem, die de opperleiding heeft. Dit geschiedde nu ook wel, maar uit den aard der zaak gebrekkig.

Mede als gevolg van de plaats in de staatsinrichting werd deze dienst door de Regeering ook gebruikt voor andere doeleinden dan de inrichting van de commercieele boekhouding der bedrijven, zoodat op het oogenblik de boekhoudingen bij S. S., P. T. T. , Zoutaanmaak en Regie, en Vervoer te Water nog niet zijn ingericht, al worden van de laatste drie reeds lang door den Gouvernements-Accountant geverifieerde bedrijfsresultaten gepubliceerd.

Wel leed men ook daar onder personeels-gebrek, dat mede oorzaak was van den langen duur der verificatie, maar vaststaat toch wel dat de eerder genoemde oorzaken het leeuwenaandeel hebben in de ontstane toestanden, en nog steeds ontbreekt den Directeur van Gouvernementsbedrijven een behoorlijk ingericht orgaan voor eene afdoende financieel-administratieve beoordeeling der bedrijven.

De technische afdeeling, zoo noodig geacht door den heer Bos, zeker wel de meest deskundige op dit gebied, kwam pas zeer onlangs tot stand, dus na een 13-jarig bestaan van het nieuwe departement en dan nog steeds in tijdelijken vorm.

Toch heeft deze afdeeling in korten tijd het groote nut van haar bestaan wel bewezen. De praktijk, daarbij opgedaan, wijst naar eene samenvatting in eene afdeeling van de technische en de financieel-administratieve controle in één bureau, dat dan diene als technisch-commercieel orgaan voor den Directeur.

Last but not least de invloed van de, men zou het kunnen noemen, bureaucratische lijst, waarin het nieuwe departement werd gevat.

Hiermee is niets onaangenaams bedoeld, maar alleen de voldoening aan de eischen, die het Staatsbestuur stelt aan zuiver administratieve departementen, w.o. dus ook de comptabiliteit behoort.

Aan de eene zijde had de nieuwe Directeur daardoor een zeer te aawrdeeren steun in het hem onbekende doolhof der Indische ad-

ministratie en wanneer men de eindelooze adviezen en heradviezen leest, die geschreven moesten worden over elke wijziging door den departementschef noodig geacht, als men nagaat hoe het daarbij vooral aankwam op de kennis en handigheid in het stellen dier adviezen, die ten slotte zuiver administratief werden gewogen en beoordeeld, dan is het niet te verwonderen, dat de eerste departementschef deze zuiver administratieve lijst noodzakelijk achtte.

Onvermijdelijk kreeg daardoor echter dit element meer invloed dan oorspronkelijk bedoeld was. Er werd daarmede als het ware een gordijn geschoven — de uitdrukking is van een meerbevoegde dan schrijver — tusschen den Directeur en zijn bedrijfschefs. Wel werden natuurlijk alle zaken van eenig gewicht met eerstgenoemde persoonlijk behandeld, maar ten slotte kan zulk een overleg niet voortdurend plaats hebben en zal veel afgedaan moeten worden door den plaatsvervanger van den departementschef. Men schatte daarbij de macht van het kleine niet gering. Het zal afhangen van de toegankelijkheid van den Directeur en de persoonlijkheid van dezen plaatsvervanger beide, hoe dicht of ijl het gordijn wordt.

Deze hier geschetste toestand accentueerde zich toen de Directeur van Gouvernementsbedrijven met een opdracht naar Nederland vertrok en de secretaris zijn plaats tijdelijk innam. Kenschetsend is het feit, dat deze gelegenheid toen is benut om de Regeering te bewegen tot de beslissing, dat de rechtstreeksche correspondentie met Haar van de dienst- en bedrijfs-chefs in beginsel buiten werking werd gesteld. Waar deze regeling bij de voortschrijdende organisatie nog moest worden toegepast, zou zulks niet geschieden; waar ze reeds lang bestond, zou ze worden afgeschaft bij persoonswisseling. Een stap terug dus ten opzichte van een reeds voor de oprichting van het departement bereikt punt op den weg naar zelfstandige verantwoordelijkheid der bedrijfschefs. De eerste departementschef heeft blijkens zijne voordracht in het Koninklijk Instituut van Ingenieurs op 27 Maart 1915 dit bezwaar zeer goed gevoeld en meende daaraan tegemoet te kunnen komen door elk bedrijf zijn eigen administratieve departementsafdeeling te geven.

Deze oplossing acht hij zelf lapwerk, aangezien daardoor die bezwaren slechts verplaatst worden, maar niet opgeheven. Ook mij komt ze niet juist voor, omdat het kwaad daarmede niet in den wortel is aangetast. De grondslag der organisatie werd niet gewijzigd.

Daarbij komt nog, dat het administratieve element door alles heen trachtte den invloed vast te houden, die het meende te kunnen uitoefenen. Deze administratieve afdeelingen moesten niet door eigen personeel worden bezet, maar door departementspersoneel met den secretaris als chef en zoo kon het gebeuren, dat b.v. een klerk op het kantoor van den inspecteur van de P. T. T., te Medan benoemd, bevorderd en ontslagen werd door den Directeur van Gouvernementsbedrijven en het heeft daarna weer jaren strijd en geadviseer in alle instanties gekost om hierbij de n.h.v. eenig rationeele richting in te slaan, n.l. elk bedrijf of dienst zijn eigen personeel te geven, dat geheel gesteld is onder den chef daarvan.

Zoo ook het financieel gedeelte, n.l. de Landscomptabiliteit. Deze werd voor alle bedrijven en diensten op één afdeeling van het departement vereenigd met het natuurlijk gevolg, dat de bedrijven niet de minste notitie daarvan namen en de comptabiliteit doorvegeteerde naast de bedrijfsboekhoudingen,. Verband daartusschen bestaat niet. En toch is de comptabiliteit voor den Staat op het oogenblik nog de eenige realiteit.

Zagen we dus dat de uitvoering niet aan de oorspronkelijke gedachte heeft beantwoord, de vraag moet nu onder de oogen worden gezien in hoeverre dat afbreuk heeft gedaan aan het beoogde doel:een betere ensceneering der bedrijven, leidende tot betere exploitatie.

In de eerste jaren van het bestaan is hard gewerkt aan de reorganisatie der bedrijven en diensten, maar door de reeds vermelde factoren kon men daartoe slechts geraken na zeer veel geschrijf dus ten koste van veel tijd en arbeid. De meest ingrijpende hervorming was wel het Staatsblad, dat de stelling van den Directeur van Gouvernementsbedrijven wat betreft de uitvoering der begrooting anders maakte dan die der overige departementschefs. Hij beschikt sindsdien over de fondsen bij de begrooting toegestaan volgens het daarbij overgelegd schema. Tijdens het jaar noodig blijkende verhooging van bedrijfsuitgaven kan door hem worden toegestaan, overschrijving van kapitaalsuitgaven van het eene werk op een ander binnen de grenzen der begrooting kan op eenvoudige wijze door hem van de Regeering verkregen worden.

Voorts werd de comptabiliteit voor een groot deel reeds overgedragen op de bedrijven en diensten zelf, zoodat een meer juist inzicht kan ontstaan en verband kan gelegd worden tusschen haar cijfers en die der commercieele boekhouding.

De begrooting is meer rationeel ingericht uit een bedrijfsoogpunt. Een meer bewuste bedrijfspolitiek kan worden gevolgd.

Zooals reeds gezegd, werd echter in de hoofdlijn niets gewijzigd- de bedrijven-wet kwam nog steeds niet tot stand, in zeer veel regelingen worden de bedrijven over één kam geschoren met de administratieve diensten.

Als gevolg van den bestaanden toestand bestaat er op het oogenblik op de hoofdpunten een zeer groote vrijheid bij de bedrijven, veel grooter dan feitelijk door een bedrijfschef behoort te worden gedragen, aan de andere zijde op vele minder belangrijke punten een groote onvrijheid door allerlei hinderlijke regelingen, en ten slotte een groote onzekerheid.

In hoeverre het mogelijk was geweest met forschen greep dadelijk tot stand te brengen, wat de voorstanders voor oogen heeft gestaan, valt moeilijk te beoordeelen.

Op andere gronden werd voor het Staatsspoorbedrijf eene poging daartoe gedaan in „het Rapport over de zelfstandigheid der Staatsspoorwegen" van den heer Wenckebach, dat echter, toen die gronden vervielen, niet verder werd behandeld en juist aantastbaar bleek door den aard der motieven, waarop het was gebouwd.

Zeker is echter wel, dat onder de Gouverneurs-Generaal Van Heutz en Idenburg en met als Directeur den heer Wenckebach de gelegenheid om de hooger genoemde algeheele wijziging tot stand te brengen in de eerste jaren van het bestaan van het departement het meest gunstig is geweest.

Na eenige jaren toch waren de overwonnen bezwaren vergeten en werd de uitzonderingspositie der bedrijven, voorzoover daarvan sprake is, aan alle zijden steeds meer aangevochten; zelfs wordt de noodzakelijkheid van commercieel beheer reeds door eenigen ontkend. Maar ook zij, die winst op bedrijven als de Spoorwegen en Posterijen onoirbaar achten, zullen toch wel moeten toegeven, dat een zoo laag mogelijke kostprijs noodzakelijk blijft en die is zonder commercieel beheer niet mogelijk.

Ook gaan er stemmen op om de bedrijven met andere technische diensten te vereenigen, omdat ze alleen technisch zijn; verwart men dan doel en middel niet met elkaar?

Hoe het ook zij, de tijdsomstandigheden, nu in de latere jaren op tal van punten weer steeds meer wordt gecentraliseerd, stempelen een poging om nu nog de situatie in eens geheel te klaren tot ijdele

krachts- en tijdsverspilling. Maar ook zonder zoover te gaan, kan er nog veel verbeterd worden, ook al om tegemoet te komen aan het gevoel van onbehaagelijkheid ten opzichte van de Staatsbedrijven, waarvan het bestaan op het oogenblik niet is te ontkennen, en om deze in staat te stellen op vele punten zonder veel omslag verbeteringen in het beheer aan te brengen en zoo dicht mogelijk het ideaal te naderen, n.l. verantwoordelijke bedrijfschefs, d.w.z. voor de uitkomsten van hun bedrijf, en dus de mogelijkheid scheppen van een werkelijke beoordeeling van hun beheer, maar aan de andere zijde hen ook vrij laten in de interne zaken binnen het raam der begrooting en naar buiten voor zoover de belangen der andere bedrijven zulks toestaan, zoodat niet het eene min of meer parasiteert op het andere, zooals in 1907 bij den opzet is bedoeld. Kapitaalverstrekking voor zoover dit rendabel kan worden gemaakt en 's Lands financiën het toelaten.

Uitgezonderd de reeds hiervoren genoemde inmenging in tal van minder voorname zaken, bestaat die vrijheid reeds meer dan gewenscht is, maar ontbreekt het toetsen van het gevoerde beheer en het getoonde beleid aan de uitkomsten en dat moet toch de grondslag zijn van een bedrijf.

Het spreekt wel van zelf dat deze beoordeeling kans geeft op veroordeeling en de beroepstrots, die deze kans zoo gering mogelijk zal trachten te maken, zal waarschijnlijk sterker drijfveer zijn dan de tantièmes, waarover zoo dikwijls is gesproken, maar waar nooit iets van kwam 1). De kwade kans zal echter moeten worden verdisconteerd in de bezoldiging.

Men leze na wat Dr. Bos daarover sprak.

Natuurlijk kan dan ook nog eene achteraf verkeerd blijkende keuze worden gedaan, maar wanneer de departementschef verantwoordelijk is en kan zijn voor die keuze, zal hij zijn ervaring op dat punt spoedig omzetten in de daad der vervanging.

De bedrijfschef, die nu eenmaal de eigenschappen daarvoor bleek te missen, treedt weer terug in zijn corps en gaat langs de gewone ambtelijke ladder naar boven. Deze kan worden genivelleerd, die der bedrijfsleiders nooit. De keuze zal van zelf reeds beperkt zijn

---

1) Wel vindt men eene dergelijke regeling bij het Caoutchoucbedrijf, maar de leider — de ziel van het bedrijf — is daarvan uitgezonderd

doordat zij, die zich zelf niet tot bedrijfsleiding in staat, of het risico te zwaar achten en liever den gewonen, zekeren weg bewandelen, die wel niet voldoet aan beroeps-eerzucht en geen uitzicht geeft op bijzondere geldelijke voordeelen, van zelf uitvallen.

Het hoogere loon, dat den succesvollen bedrijfs-chef dan ook ten volle toekomt, zal dan geen gerechte jaloezie meer kunnen wekken en in de resultaten ten volle verantwoord zijn.

Verder zal het noodig zijn de bedrijven, zooveel als practisch mogelijk is, te bevrijden van alle algemeen geldende bepalingen, in de eerste plaats op personeelsgebied. Wanneer het personeel de zekerheid wenscht van een staatsbetrekking, zal het zich de daaraan verbonden bezwaren moeten getroosten, maar voor hen, die meer vertrouwen in zich zelf hebben en meer durf, zal men de gelegenheid van los verband moeten openlaten met de daaraan verbonden nadeelen van kans op ontslag, maar ook de voordeelen, n.l. hooger loon en spoediger promotie bij hoogere geschiktheid. Alle personeel in los verband te nemen, zal in deze gewesten waarschijnlijk niet mogelijk zijn. Naar ik meen bleek dit in Nederland bij de Staatsmijnen wel mogelijk. Maar op de voorgestelde wijze werkende, zullen zich langzamerhand steeds meer personen aangetrokken voelen tot de bedrijven en daarbij steeds minder ambtenaren voorkomen. Blijkt dit onjuist gezien dan zal de toestand blijven, zooals deze nu is, men moet dan in het onvermijdelijke berusten, maar eigen ervaring leerde dat dit niet waarschijnlijk is, al zal de overgang wat langzaam gaan.

De comptabiliteit zal moeten verdwijnen. Wil men deze behouden dan zal toch een andere gedragslijn noodig zijn tegenover het daar bescheiden personeel. Nu wordt een referendaris der comptabiliteit minder bezoldigd, dus geacht, dan die eener redactieafdeeling en alle pogingen om het gehalte van het personeel te verbeteren en zoo de comptabiliteit beter tot haar recht te laten komen, stuiten af op de mindere waardeering van hun werk.

Het komt echter onlogisch voor naast een goede bedrijfsboekhouding ook nog eene comptabele te voeren.

Daarvoor zal dan de komende bedrijvenwet moeten zorgdragen.

De oplossing daarvan lijkt mij niet zoo moeilijk, mits men maar uitsluitend het doel voor oogen houdt en niet alles in details wil regelen, wat toch niet mogelijk is, en niet alles eenvormig wil maken, wat al evenveel bezwaren zal geven.

Laat de wet alleen de groote lijn geven, aangevuld door nadere regelingen voor elk bedrijf afzonderlijk.

Ook spiegele men zich aan de Moederlandsche ervaring, waar bij het tot standkomen van de eerste bedrijvenwet deze voor toepassing voor het grootste Staatsbedrijf, de Staatsmijnen in Limburg, ongeschikt bleek.

Hiermee is de m.i. noodige positie der bedrijven geschetst, voor zoover ze zonder bijzondere schokkende herbvorming en veel tijd eischende wijzigingen in de Staatsinrichting is tot stand te brengen, en komt nu ter sprake die van den Departementschef.

Aan de hiervoren genoemde bevoegdheid van den Departementschef ter uitvoering van de begrooting en eventueel noodige suppletie van de exploitatiecredieten werd reeds weer getornd. Voor een ervaren administratief ambtenaar zijn ongetwijfeld tal van op papier zeer afdoende redenen te vinden ter bestrijding van die bevoegdheid. Laten we hopen dat een na lange en ampele overwegingen genomen besluit niet op grond dier motiveering zal worden ingetrokken.

Meer kans bestaat daartoe, indien een gevoel van onzekerheid ontstaat of van deze bevoegdheid wel het juiste gebruik wordt gemaakt, m.a.w. of de grootere uitgaven wel gerechtvaardigd zijn door de uitkomsten van het betreffende bedrijf.

De eenig mogelijke waarborg daarvoor kan zijn gelegen in de zekerheid, dat de Departementschef deze verhooging slechts toestaat op grond van de voor hem onpartijdig geanalyseerde bedrijfsuitkomsten.

Daarvoor moet hij kunnen beschikken over personeel daarin geschoold, n.l. de reeds eerder genoemde technisch-commercieele afdeeling.

Dit bureau zal tevens moeten dienen voor het leveren der gegevens, noodig voor de repressieve controle op de bedrijfsgestie, en zal moeten worden samengesteld uit commercieel-technische en boekhoudkundig ervaren personen, die *veelvuldig aanraking* moeten hebben met de bedrijven.

Hun taak moet het zijn den Directeur tevens in staat te stellen de te volgen bedrijfspolitiek aan te geven.

De personenkeuze daarvoor zal zeer zorgvuldig moeten geschieden. Natuurlijk zal de bekwaamheid voor de hun toegedachte taak een factor bij de keuze moeten zijn, maar bovenal zij te letten op de

tact in den omgang met de bedrijfschefs, opdat geen centraliseerende werking van hen uitga en zij zich niet bemoeien met de interne leiding, waarvan zij toch de verantwoordelijkheid niet kunnen dragen. Het gevolg zou weer zijn, dat niemand verantwoordelijk is.

Vatten zij hun taak juist op, ongetwijfeld zullen zij vaak een steun zijn voor den bedrijfschef, die dikwijls op een eenzamen post als leider behoefte heeft aan zicht op het verband met het geheel, aan toetsing van zijn oordeel bij buiten het bedrijf staande, maar daarin toch in algemeenen zin deskundige personen.

Op deze wijze is er groote kans, dat de motiveering van de noodige voorstellen niet als nu zoo dikwijls berust op mooie en overtuigende zinnen, maar op steekhoudende en onpartijdige gecontroleerde cijferargumenten.

Voorts zal de Departementschef de beschikking moeten hebben over een zuiver administratieve afdeeling. Waar zijn positie op economisch gebied hem tot een der voornaamste raadgevers der Regeering maakt, en ook overigens voor het contact met Haar, is een dergelijke afdeeling onmisbaar. Handelt het om zaken, een bepaald bedrijf betreffende, dan zij voorgeschreven, dat het oorspronkelijke voorstel van den bedrijfschef mede worde overgelegd. Nu is bepaald dat deze bij verschil van gevoelen recht heeft op overlegging van een nota van zijn hand. In de eerste plaats stelt dit voorop: „verschil van gevoelen" en de ervaring leerde, dat op deze wijze zeer gemakkelijk en onnoodig gevoeligheden worden gekwetst. Buitendien kan de bedrijfschef meenen, dat op de naar zijne meening meest doorslaande argumenten niet voldoende nadruk wordt gelegd, zonder dat er nog verschil van gevoelen is over de zaak zelf en kan hij zich vrijer uiten in een aan den Directeur gericht stuk dan deze aan de Regeering.

Op een onderdeel der administratieve afdeeling zal bijzonder nadruk moeten gelegd worden, n.l. op het onderdeel Begrooting.

Door de behandeling hiervan in den Volksraad werd in de laatste jaren van deze afdeeling veel gevergd. Reeds de eerste Directeur van Gouvernementsbedrijven brak met de toen aan de departementen bestaande gewoonte om de samenstelling der begrooting te doen geschieden op de afdeeling comptabiliteit, toen als nog altijd het stiefkind der Indische administratie, en daarvoor werd op die afdeeling dan nog niet altijd het beste personeel gebezigd.

Aangezien de begrooting de bedrijfspolitiek omvat, nam de heer Wenckebach persoonlijk een zeer werkzaam aandeel in hare samenstelling lang voor de geboorte van den Volksraad en werd haar behandeling op het Departement op hooger peil gebracht. Daarna werd van zelf hare beteekenis niet geringer. Dit onderdeel der administratieve afdeeling zal alles, wat op de begrooting betrekking heeft, moeten behandelen, c.q. voor voorbrenging bij de Regeering geschikt maken, omdat hare ervaring haar in staat zal stellen dit vlugger en met minder arbeid te doen, dan wanneer de bedrijven en diensten dit moeten doen. Deze zullen de gegevens moeten leveren, terwijl de commercieel-technische afdeeling haar desgewenscht nog verder kan voorlichten. Is eenmaal door den Directeur, hierbij voorgelicht door de genoemde afdeeling, tot de noodwendigheid van een voorstel besloten, dan zij de afdeeling begrooting echter geen verderen invloed gegeven op den gang van zaken, maar moet zij slechts uitvoerder zijn van den wil van den Departementschef.

Het onderdeel „personeel" zal, indien het tijdelijke (eigenlijke) bedrijfs-personeel toeneemt, van steeds minder beteekenis worden en zal dit een bewijs zijn, dat de bedrijven steeds meer in de richting gaan, zoo noodig voor een levend organisme; juist het steeds meer in omvang toenemen van die afdeeling is onvermijdelijk oorzaak dat de bedrijven in steeds enger keurslijf van algemeen geldende bepalingen worden geperst, juist voor dat deel dat voor hen zoo levend en bewegelijk mogelijk moet zijn.

Het spreekt van zelf, dat de afdeeling comptabiliteit geheel moet vervallen, wat intusschen slechts mogelijk is, wanneer alle bedrijven en diensten zijn voorzien van een goedwerkende commercieele boekhouding. De landsadministratie zal zeker eenvoudiger, vlotter en minder kostbaar worden.

Een eerste eisch is wel, dat elke afdeeling zich strikt op haar eigen terrein houdt. In hoeverre in eene dergelijke organisatie nog ruimte is voor een secretaris, is bezwaarlijk nu reeds volledig te beoordeelen. Mij komt het voor dat dit niet het geval is. Wanneer elk der beschreven afdeelingen in rechtstreeks contact met den Directeur staat en dat schijnt onafwijsbaar, is er voor hem geen plaats.

Reeds is trouwens door de instelling van een hoofdambtenaar ter beschikking veel van de vroegere beteekenis van het secretarisambt verloren gegaan.

Wel zal de Directeur, die mogelijk meer specifiek technisch-commercieel ontwikkeld zal zijn dan wel administratief, door iemand ter zijde moeten worden gestaan, die hem wat dat aangaat moet aanvullen. Streng zal echter tegen overwicht op de bedrijven moeten worden gewaakt, hij zal er steeds indachtig aan moeten zijn dat hij dienaar zij, het bedrijf is de hoofdzaak, zijn kennis middel.

Hij zal de aangewezen man moeten zijn, die den Directeur tijdens korte afwezigheden vervangt. Mocht nog weer eens zich het geval voordoen dat deze voor geruimen tijd afwezig is, dan zal echter een andere voorziening moeten worden getroffen.

Wanneer allen doordrongen zijn van de werkelijke beteekenis van hun werk in het groote raderwerk en het werkelijke doel van aller streven, en de Directeur geregeld samenkomt met de bedrijfs- en dienstchefs, zullen ongewenschte invloeden van zijn naaste en dagelijksche omgeving kunnen worden voorkomen.

Dat dit werkelijk noodig is, leerde de ervaring.

Een orgaan, door velen reeds jaren geleden genoemd en nog onlangs ter sprake gebracht in de 2e Kamer, werd hier nog niet behandeld, n.l. de commisie(s) van bijstand.

Dr. Bos achtte een snel aanpassen aan de snel wijzigende omstandigheden in de Maatschappij, Handel en Industrie voor de bedrijven een levensvoorwaarde, anderen meenden dat de kennis van de werkmethoden in particuliere bedrijven en van de hulpmiddelen daar toegepast voor de staatsbedrijven noodzakelijk was. Dejuistheid dier opmerkingen is niet te ontkennen.

Hoe kan men dat resultaat beter verkrijgen dan door den raad van bijstand, gevormd door menschen van groote ervaring enkennis op het verlangde gebied. De vorming daarvan zal in deze gewesten zeker niet gemakkelijk zijn en daarom ware al dadelijk af te zien zulk een raad voor elk bedrijf in het leven te roepen. Trouwens het lijkt mij juister dezen raad als steun en hulp van den Directeur te doen werken en dus niet te specialiseeren; zoo noodig en mogelijk zal voor elk soort bedrijf een lid zijn toe te voegen. Hoofdzaak zij echter een algemeen zaken- en economisch-inzicht.

Men ziet toch ook hetzelfde bij elke particuliere zaak, waar steeds de ervaring van anderen in den vorm van commissarissen of iets dergelijks wordt benut, vooral nu aan alle zijden haast onoverkomelijke moeilijkheden zich opstapelen. Dat voorts een dergelijke raad tevens een groote steun kan zijn tegenover Volksraad en

Regeering, spreekt wel van zelf. De tegenspraak van den heer Houtsma, Voorzitter van de Commissie van Toezicht bij het Caoutchouc bedrijf, tegen de uitspraak van den heer 's Jacob over de hooge algemeene kosten bij 's Lands ondernemingen, werkte toch zeker meer afdoende dan die van wat men zoo graag „belanghebbende" zijde noemt.

Ten slotte de verhouding van den departementschef tegenover Regeering.

deDr. Bos meende zijn door hem noodig geachte positie niet beter te kunnen schetsen dan haar te vergelijken met die van den Wethouder voor de bedrijven bij de gemeenten Amsterdam. Als dat eens mogelijk was, een levend contact en geen papieren band met tusschenschakeling van allerlei zuiver administratieve afdeelingen, die elk hun administratieve omslag en vertraging, maar ook — kan het anders — hun invloed op de te nemen beslissingen meebrengen.

Maar kan dat niet? vraagt men zich onwillekeurig af. Al is staatsrechtelijk de verhouding van dien Wethouder tot Burgemeester en Raad anders dan die van Gouverneur-Generaal, Directeur, Volksraad en ..... Minister en Staten Generaal onderling verschillend, zou het toch niet mogelijk zijn dat de Directeur van Gouvernementsbedrijven wat de interne aangelegenheden aangaat volle vrijheid verkreeg, voorzoover het niet betreft de toepassing van algemeen geldende regelingen, die, zooals hiervoren werd aangetoond, langzamerhand tot steeds geringer omvang zouden zijn te brengen, en wat de algemeene lijnen betreft in persoonlijk contact met den landvoogd deze vaststelde, voorzoover kapitaal-verstrekking aangaat daarbij gevoegd den Directeur van Financiën? Dan, maar ook alleen dan kan hij ten volle verantwoordelijk gesteld worden voor den gang van zaken, wat toch niet meer dan natuurlijk is, maar meestal en dan nog alleen onder den druk van groote financieele moeilijkheden als iets heel bijzonders wordt geeischt, want zooals tegenover Recht staat Plicht, zoo staat tegenover Vrijheid Verantwoordelijkheid.

Waar men in den laatsten tijd zoo uit is op vereenvoudiging van administratieven omslag, wordt dit denkbeeld in alle bescheidenheid ter overweging aanbevolen, want men denke niet gering over den arbeid van meestal de hoogst bezoldigde krachten, die de opstelling en behandeling van voorstellen dienaangaande kost.

In den laatsten tijd is dikwijls de meening geuit dat het Depar-

tement van Gouvernementsbedrijven te groot is geworden voor het beheer door één persoon. Ik geloof dat dit niet juist is. Wel meen ik dat hoog noodig zijn: een doelmatige organisatie en goede verdeeling van arbeid. Er zijn werkelijk nog wel grootere ondernemingen, die feitelijk door één man worden bestuurd.

Bandoeng, Mei 1922.

Het hooger onderwijs in de Philippijnen, in het bijzonder dat in de Geneeskunde

door

A. de WAART.

(*Slot.*)

Evenals te Salemba wordt te Manila het *Klinisch onderwijs* geheel gegeven in het groote hospitaal: *Philippine General Hospital*, en voor speciale gevallen, o.a. de besmettelijke ziekten het *San Lazaro hospital*, het laatste een oud Spaansch kloostergebouw, schilderachtig maar vuil, met donkere zalen voor lepralijders en krankzinnigen, wat betere, later bijgebouwde paviljoens voor tuberculose, pokken, influenza, venerische ziekten.

Het General Hospital ligt met zijn front, in hoofdzaak de kantoorlokalen bevattend, naar de Taft Avenue. Dit is een breede, kilometerslange en absoluut effen verkeersweg, met dubbelspoor electrische tram, welks wagens, zooals trouwens in geheel Manila, ongeveer om de 5 minuten rijden in beide richtingen, zoodat de verkeersmogelijkheid niet onderdoet voor die in de groote wereldsteden.

Rechts van het administratiegebouw van het General Hospital ligt het *Zustershuis*, links de *Free Dispensary*, waar gratis geneesmiddelen worden uitgereikt, en tevens zich annex bevinden de lokalen der *gratis poliklinieken*.

Deze laatste zijn dus van het eigenlijke hospitaal geheel gescheiden, hebben aparte in- en uitgang, zoodat in de eigenlijke ziekenhuisgebouwen door een communicatie-gang slechts komt, wie er moet worden opgenomen, en er niet een voortdurend geloop van poliklinische patienten langs kantoren of directeurskamer is.

Elke klinische professor van de medical school is in het hospitaal „chief of department", heeft er zijn eigen paviljoen, waar gelijkvloers de kostelooze patienten liggen, tevens gebruikt voor het onderwijs, en op de verdieping de betalenden.

De *ziekenpaviljoens* staan in twee rijen parallel aan het frontgebouw, zijn niet muskietenvrij gebouwd, doch bevatten bedden met klamboe's, die overdag worden opgeslagen.

(Het aantal muskieten schijnt trouwens na door de Health Service genomen maatregelen uiterst gering te zijn).

Alles glimt van de zindelijkheid. Op elke zaal is een electrische klok, en electrisch licht, en annex aan elke zaal zijn minstens 2 kamertjes voor de wachthebbende verpleegsters , een kamer voor den inwonenden assistent van den klinischen professor, en een kamer voor de wachthebbende coassistenten of voor den juist afgestudeerden arts, die het „sixth or hospital year" doormaakt.

(Dit laatste is slechts verplicht voor hen, die in gouvernements dienst een klinischen werkkring zoeken; voor anderen is het facultatief.)

Het Manila-complex is nog tot in het oneindige voor vergrooting vatbaar, waar het geheel aan den rand van de stad ligt en aan een zijde aan uitgebreide velden grenst. De paviljoensbouw gaat dan ook gestadig voort.

In elk paviljoen is een zgn. megaphone in een hoek van een der kamers aangebracht, zooals ook genoemd door Storm van Leeuwen in zijn Amerikaansche reisbeschrijving.

Wordt een dokter aan het centraaltoestel opgebeld, dan wordt zijn naam door het megaphonesysteem door het geheele gebouwencomplex geroepen en gehoord, en waar hij zich dan ook bevindt, kan hij dadelijk naar de naastbijzijnde telefoon loopen.

Langdurig gezoek naar den opgeroepene, zooals bij ons op Salemba, is daardoor uitgesloten.

Het aantal klinische patienten is in het General Hospital van dezelfde orde als in de C. B. Z. , nl. 800 à 1000, terwijl jaarlijks zich 50000 nieuwe patienten op de poliklinieken melden.

Dank zij dit ruime patientenmateriaal is het mogelijk geweest de theoretische klinische lessen tot een noodzakelijk minimum te beperken, en wordt het onderwijs in hoofdzaak aan het ziekbed gegeven.

Wat mij buitengewoon nuttig lijkt, zijn de *besprekingen*, die daar voor en met de studenten regelmatig worden gehouden door *patholoog-anatoom* en *klinicus* waarbij beider bevindingen worden vergeleken.

Bij de *interne afdeeling* in Manila bevindt zich een keurige *electrocardiographische afdeeling*.

De galvanometer is van C. F. Hindle, Ossining on Hudson, New York, in hoofdzaak volgens het Cambridge model. Geregistreerd wordt op films. De curven w.o. de tijdregistratie, waren zeer bruikbaar, haalden echter niet bij die van het toestel van Einthoven, maar kunnen bij goede behandeling van het instrument veel beter zijn.

Tot mijn spijt ontbrak me de tijd met Dr. Sison nader de electrocardiografie in de tropen te bespreken.

Ook wat betreft de electrophysiologie ligt in de tropen nog een geheel gebied van onderzoek braak.

Bij het onderwijs in de *verloskunde* te Manila treedt een belangrijk verschil met Indië op den voorgrond, d.i. het veel ruimere klinische en poliklinische materiaal.

In één jaar tijds waren voor het onderwijs beschikbaar 1200 klinische gevallen in het General Hospital en 694 out door cases.

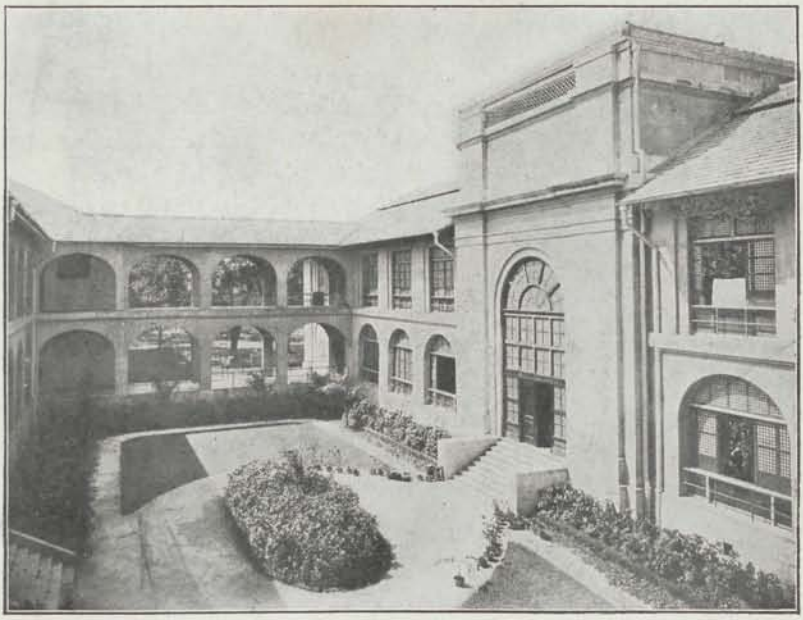
Wanneer men nu verder bedenkt, dat dit alleen betrekking heeft op de University of the Philippines en dat de Santo Tomas minstens een zelfde aantal opeischt en verkrijgt, dat verder het aantal inwoners van Manila ongeveer even groot is als van Batavia, dan wordt duidelijk, hoeveel grooter de animo der armere bevolking is zich behoorlijke verloskundige hulp te verzekeren.

Hier in Batavia beschikken wij voor het onderwijs over het klinisch verloskundig materiaal van het Militair Hospitaal, dat ons ongeveer 100 gevallen 's jaars oplevert, over onze jonge polikliniek die ons ongeveer 80 gevallen 's jaars geeft, terwijl het aantal overige klinisch verloskundige gevallen misschien 25 per jaar is. [1])

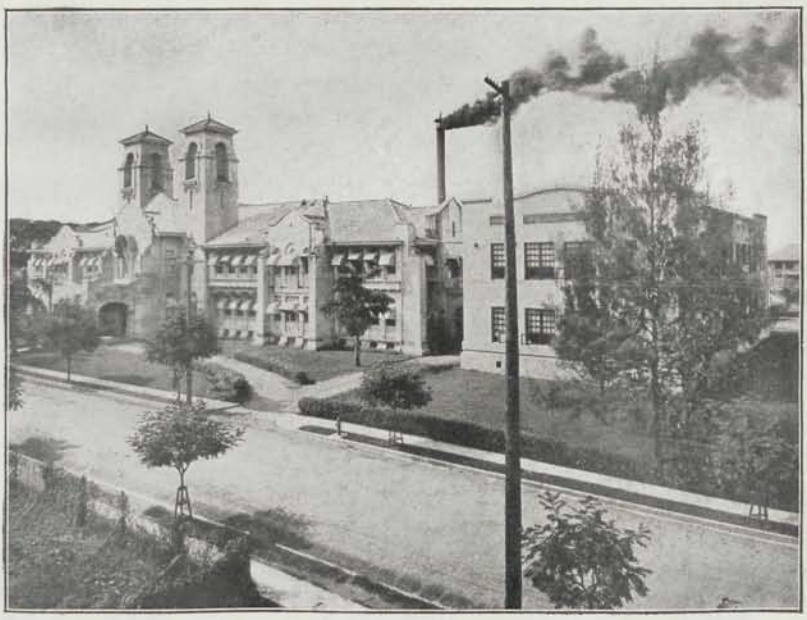
Daarenboven geven wij, behalve gratis behandeling en nabehandeling nog premies, varieerende van f 5.— tot f 10.— per kraamvrouw, terwijl men in Manila alleen gratis behandeling geeft en buitendien in de polikliniek alleen komt als de betrokken familie voor het noodige waschgerei en het noodige kokende water zorgt.

Hoogstwaarschijnlijk is het Christendom, dat sedert 3 eeuwen zijn invloed op de Filipino's heeft doen gelden, (zoodat thans 83% Christenen zijn) benevens het daarmee reeds sedert 3-eeuwen hand in hand gaande onderwijs op Europeeschen grondslag, de voornaamste oorzaak van deze toeschietelijkheid der bevolking, wier ont-

1) Dit aantal neemt in den laatsten tijd wel toe.

Pl. 3. Een der binnenplaatsen van het General Hospital, Manila.

Pl. 4. Bureau of Science, Manila.

wikkelingspeil, ook wat betreft begrippen van ziekte en hygiene, zeer ver boven dat der bewoners van Ned. Indië verheven is.

Men krijgt bij een bezoek aan de Filippijnen, waar toch de bevolking in hoofdzaak ook van Maleisch bloed is, wel zeer sterk den indruk dat het toekennen van een geringe positie aan de vrouw, voor de evolutie van een volk als een domper moet werken, en een gelukkig teeken is dat bij ons de intellectueelen onder de Inlandsche bevolking dit blijkens hunne publicaties van verscheidene kanten gaan gevoelen en ook stemmen uit de Sumatraansche en Javaansche vrouwenwereld op hervorming van dergelijke toestanden gaan aandringen.

De verloskundige *operatiekamer* vormt met de chirurgische te zamen in het General Hospital één amphitheater, door een tusschenmuur in twee helften gedeeld, de studenten kunnen zich van de eene operatiekamer naar de andere begeven, langs eene galerij zonder door de kamers te loopen.

De verlichting dier operatiekamers geschiedt door buiten het lokaal geplaatste electrische lampen, die via in de muren geplaatste waterbaden hun licht werpen op talrijke onder allerlei hoeken geplaatste spiegels. Op die wijze heeft men getracht het voor de tropen belangrijke vraagstuk van licht zonder warmte op te lossen.

Buitendien is een wand bijna geheel uit groote tuimelramen opgebouwd.

Het amphitheater is van ijzer, de vloeren en zijmuren zijn met wit geglazuurde tegels bedekt.

De *gynaecologie* is in handen van den chirurg, een combinatie die in Holland in het algemeen wordt afgekeurd en in Manila voor een deel berust op het feit, dat Calderon zijn professoraat moet waarnemen naast het directeurschap van het hospitaal en der medische school, wat „an sich" al weer uitsluitend mogelijk is door de uitgebreide administratieve hulp.

Bij het onderwijs in *chirurgie* wordt terecht groote aandacht gegeven aan het door studenten doen verrichten van operaties op levende dieren.

Wij hebben bij het onderwijs aan de Stovia dit ook reeds sedert eenige jaren ingesteld.

Opereeren op gefixeerde objecten kan nl. slechts zeer onvolledig de werkelijkheid benaderen, met formaline gefixeerde weefsels vertoonen nu eenmaal een geheel andere consistentie en elasti-

citeit, en de student leert dan buitendien niet dat sangfroid, dat voor hem in de praktijk onontbeerlijk is. Met name darmoperaties zijn met succes slechts in levend weefsel te oefenen.

De chirurgische afdeeling verheugt zich in het bezit van een uitgebreide diagnostische en therapeutische *Röntgen installatie*, die mij door Prof. Fernandez met enthousiasme werd vertoond, waarbij mij o.a. trof hoe de platen , opgesteld tegen matglas en electrisch belicht, mooi en rustig konden worden bestudeerd.

Naast het onderwijs in *oogheelkunde* wordt te Manila volledig onderwijs gegeven in *otologie, rhinologie en laryngologie*. Aan operatieve oogheelkunde op dierenoogen wordt meer aandacht gegeven dan op Salemba wegens personeels gebrek mogelijk is.

Voor de *kinderziekten* is er zooals het speciaal in de tropen ook behoort een apart docent, prof. Albert.

In de Filippijnen bestaat meer dan de helft van de patienten in de medische praxis uit kinderen, zoodat ook hierom de kindergeneeskunde niet mag worden verwaarloosd.

Prof. Albert, indertijd gedelegeerde der Filippijnen ter opiumconferentie, staat thans aan het hoofd van een geheel moderne praktische kliniek.

Hij vertoonde mij een juist uit het binnenland aangekomen kindje, met meningitische verschijnselen, dat door de liefhebbende ouders op wel twintig plaatsen gebrandmerkt was met gloeiende klapperbast om de kwade geesten te verdrijven die het zouden hebben ziek gemaakt.

Albert is bestuurslid van het Colegio Medico-Farmaceutico, de vereeniging dus gevormd te Manila door medici en apothekers te zamen.

De lezingen op de kringavonden worden in het Spaansch gehouden. Het is trouwens merkwaardig hoe de Filippino doktoren, niet tegenstaande hun geheele opleiding in het Engelsch geschiedt, toch onderling Spaansch blijven spreken.

Na elke vergadering is een gezellig dinertje.

Collega Von Römer en ik woonden, dank zij de introductie van Albert, een samenkomst bij, waar men zoo vriendelijk was ons met applaus te ontvangen.

In tegenstelling met hetgeen aan de Japansche hoogescholen geschiedt, wordt in Manila, evenals bij ons , aan de a.s. medici theoretisch en practisch *pharmacie* geleerd.

De *klinische coassistentschappen* zijn geregeld ongeveer als aan de Stovia, met dit verschil echter dat in het ziekenhuis eenige kamers, een eetzaal en een bibliotheek, tevens studiezaal, gereserveerd zijn voor de coassistenten, die tijdens hun geheele coassistentschap in het ziekenhuis moeten wonen, ten allen tijde dus makkelijk bereikbaar zijn en ook mede rouleeren in de zieken huiswacht. Uit onderwijsoogpunt is dit verre te prefereeren en de wensch moge hier worden uitgesproken, dat het op Salemba ook zoo moge worden.

Van het heele ziekenhuis kreeg ik overigens een uitstekenden indruk. De keuken waar voor 900 menschen tegelijk wordt gekookt, was ruim en zindelijk; het eten, dat voor de betalende patienten iets luxueuser is, leek buitengewoon smakelijk toebereid en wordt in electrisch verwarmde wagentjes op temperatuur gehouden voor het vervoer naar de meest verwijderde hoeken van het gebouw.

De leerling-verpleegsters doorloopen in de keuken hun practischen cursus in de domestic-science.

In een groote vrieskamer hangen aan haken halve runderen en wordt verder visch en dergelijke in reserve gehouden.

Vleesch wordt machinaal gesneden, ijs machinaal in stukken verdeeld, aanraking met de vingers wordt zooveel mogelijk vermeden.

Als derde gebouw van het Manila complex trekt reeds dadelijk door zijn twee torens en zijn hooge rookende schoorsteen de aandacht het *Bureau of Science*, gesticht in 1901, als Bureau of Government Laboratories.

Hier worden niet alleen onderzoekingen verricht ten bate van den geneeskundige dienst, doch ook ten bate van de andere departementen en zuiver om de wetenschap zelve (routine work and researchwork).

Zoo is het Bureau voortdurend in connectie met het departement van handel en nijverheid betreffende het onderzoek van verschillende Filippijnsche handelsproducten en ertsen, en adviseert omtrent de wijzen, waarop van deze producten en delfstoffen de meeste profijt zou zijn te trekken. Met het Bureau of Forestry door botanisch en phytopathologisch onderzoek, zoodat er onderzoekingen worden verricht als in onze laboratoria te Buitenzorg.

Publicaties zijn in voorbereiding betreffende de flora en fauna der Filippijnen.

Voor de Health Service wordt voortdurend werk verricht als onderzoek van water, melk, voedingsstoffen, bloed, sputum, faeces; biologisch onderzoek op dysenterie, diptherie, typhus, pest, lepra, cholera.

Voor het Bureau of Science wordt echter al dit routinewerk te zwaar.

Men beoogt de stichting van provinciale laboratoria, vergelijkbaar met onze gewestelijke, welk plan echter tot nu toe in de Filippijnen niet ten uitvoer is gebracht door gebrek aan het noodige technisch en wetenschappelijk geschoolde personeel.

Met name het bacteriologische en parasitologische onderzoekmateriaal blijkt ook in de Filippijnen door verzending over groote afstanden voor vruchtbaar onderzoek onbruikbaar te worden, tout comme chez nous.

De directeur van het Bureau of Science, Elmer D. Merrill en de onder-directeur Dr. Schöbl, tevens hoofd van het instituut Pasteur en de vaccine afdeeling, leidden mij rond en toonden me de chemische, botanische entomologische, mijnbouwkundige afdeelingen.

De meest veelzijdige onderzoekingen worden er verricht, van de bestudeering van de cultuurvoorwaarden van zijderupsen, tot het keuren van balansen en gewichten, van het bereiden en experimenteel doseeren van tiki-tiki-extract, tot het chemisch onderzoek van steensoorten, oliesoorten, koolsoorten, voorts toxicologisch en pharmaceutisch onderzoek van geneeskrachtige planten en inheemsche geneesmiddelen der Fillippijnen, enz.

De vaccine-afdeeling en het instituut Pasteur zijn zeer bekrompen gehuisvest, waardoor ik den indruk kreeg dat speciaal wat de behandeling der proefdieren betreft, niet aan alle eischen der hygiene kon worden voldaan.

De behoefte aan sera en vaccins is steeds toenemende, gebrek aan voldoende stalruimte voor de jonge paarden is de voornaamste reden, waarom het Bureau niet aan alle aanvragen kon voldoen.

Men hoopt echter binnenkort het Instituut Pasteur, dat thans nog deel uitmaakt van het Bureau of Science, naar Alabang over te brengen, waar nu reeds een deel der serumleverende paarden is gehuisvest.

Men heeft er thans 25 te Manila, en 30 te Alabang; is het nieuwe instituut geheel overgebracht, dan zal men over 200 paarden kunnen en moeten beschikken. Niet alleen zal te Alabang

meer ruimte voor de proefdieren zijn, maar ze zullen er voor $^1/_3$ van het huidige bedrag kunnen worden gevoerd, omdat de goede grassoorten er groeien, die thans nog te Manila moeten worden geimporteerd.

In hoofdzaak zijn de werkzaamheden er dezelfde als bij ons, o.a. bereiding van anti-tetanus en anti-dysenterie serum, pokken, cholera, typhus, gonococcenvaccin, autogene vaccins.

Het verrichten der Wassermannsche reactie wordt mede tot de werkzaamheden gerekend.

De behandeling tegen hondsdolheid werd in 1919, 453 maal toegepast.

Onderzoekingen zijn gaande betreffende de bereiding van een anti-serum tegen het vergift der Philippijnsche cobra en het bereiden hiervan evenals van het pokkenvaccin, in gedroogden en duurzamen vorm, opdat ook de medici der verspreide eilanden, die geen ijs tot hun beschikking hebben, voldoende vaccin in werkzamen toestand mobiel zullen kunnen houden.

Het medisch onderwijs profiteert van het Bureau of Science niet in het minst door de schitterende *bibliotheek* die eind 1920 ruim 45000 gebonden en ruim 5000 ongebonden boekwerken bevatte, daarenboven ± 25000 brochures, monografien enz., alles in een groote zaal in ijzeren rekken zoo veel mogelijk brandvrij opgesteld en volgens het kaartsysteem uitstekend geordend.

Verscheidene oude bekenden, die ik in Indië nooit meer gezien had, kon ik weer eens inbladeren.

De geheele verzameling maakt een werkelijk grootschen indruk.

Niet alleen staan de boekwerken ter beschikking der studenten, doch er wordt 3 × 's jaars voor hen een cursus van enkele weken gegeven in „*library training*", waarbij ze practisch worden geoefend in het onderhoud en het gebruik van bibliotheken en ook met de voornnamste vakperiodieken in kennis worden gebracht. Speciaal ook voor medische studenten lijkt me dit zeer nuttig en een hiaat in ons onderwijs.

Tot de meest bekende publicaties van het Bureau of Science hoort wel het *Philippine Journal of Science*, dat zeer goede mededeelingen geeft betreffende de natuurwetenschappen. Vroeger verscheen het in 4 afdeelingen, w.o. een aparte medische, thans staan

alle publicaties dooreen, wat wel niet zoo overzichtelijk is, maar aan de andere zijde het voordeel heeft van veelzijdiger uitwisseling van gedachten tusschen de verschillende wetenschapbeoefenaren.

De *musea* van het Bureau, vertoonen zeer leerrijke verzamelingen op het gebied van botanie, zoologie en geologie.

Ten zeerste de aandacht waard is het *fotografisch bureau*, dat werk verricht voor alle departementen, op medisch gebied ook ontelbare negatieven bezit vnl. wat betreft klinische en hygienische onderwerpen, en ook den toerist tegen matigen prijs de schitterendste foto's van de Philippijnen kan leveren, w.o. gekleurde transparanten.

Thans omvat de collectie niet minder dan 23000 negatieven.

Tijdens mijn bezoek was men druk bezig met het maken van lantaarnplaatjes, die voor de *medisch-hygienische propaganda* op het a.s. Carnaval zouden worden geprojecteerd voor het bij die gelegenheid van heinde en verre samen gekomen publiek. Men hecht daaraan een groote waarde bij de volksopvoeding en volksontwikkeling (public health education).

Het Bureau of Science kan echter den laatsten tijd niet meer geheel aan zijn taak voldoen en wel door *nijpend personeelsgebrek*.

Met name het research work komt daardoor geheel op den achtergrond en in de meeste afdeelingen moet men zich thans uitsluitend tot routinewerk bepalen en kan dat niet meer af.

Tot dit routinewerk behoort ook het bereiden van het anti-beriberi middel tiki-tiki extract (zilvervlies extract) waarvan in 1920 ruim 9000 flesschen van 50 c.c werden geleverd.

De salarisregeling blijkt onvoldoende, vooral in vergelijk met wat particuliere maatschappijen geven. Men neemt nu velen aan met „special contract" buiten de officieele regeling om, en tracht verder het tekort aan te vullen, door Filippino's ter voortzetting hunner studie als „pensionado" naar Amerika te zenden en dan, na hun terugkomst, in dienst te nemen.

Men verwacht dan van hen dat ze langer in dienst zullen blijven dan de Amerikanen, en dat hun kennis van landstalen en Filipijnsche toestanden hen met meer nut voor het land werkzaam zal kunnen doen zijn, ook als opleiders der jongeren.

Hetzelfde geldt m.i. ook voor Ned. Indië wat betreft het uitzenden van gestudeerde Inlanders naar Europa ter voorziening in het personeeltekort.

En wel in sterkere mate, waar het inwonersaantal van Amerika zich verhoudt tot dat van de Filippijnen als 10: 1 en dat van Nederland tot Indië als 1: 7.

Wij kunnen op den duur onmogelijk het personeel, zelfs voor de leidende betrekkingen, blijven leveren en een verder verblijf in Europa geeft toch den Inlander altijd nog een verruiming van blik, die de beste studie in Indië niet bijbrengt.

Momenteel zijn 5 ambtenaren van het Bureau of Science als pensionade naar Amerika, één voor advanced work in serology, een voor id. in bacteriology, een voor anorganic chemistry, een voor organic chemistry en een voor advanced work in geology and mining.

De meesten zijn aan de Columbia University.

Propaedeutisch onderwijs.

Het propaedeutisch onderwijs voor de medici wordt niet gegeven in het medisch gebouwencomplex, doch om en bij de University Hall.

Zooals gezegd, volgt het op de Highschool studie en neemt twee jaar van het College of Liberal Arts in beslag, tevens voerende naar den graad: *associate in arts, welken graad dus tegenwoordig allen behaald moeten hebben, die op de medical school komen voor hun verdere* 5 à 6 *jaren van zuivere medische studie.*

In de bedoelde 2 jarige *preparatory medical course* wordt in de volgende vakken onderwijs gegeven:
Engelsch, Fransch of Duitsch, Biologie, Anorg en Organ. Scheikunde, Wiskunde, Natuurkunde en Geschiedenis.

Wat betreft de natuurwetenschappelijke vakken staat daarbij weer het practisch laboratorium werk op den voorgrond.

De lessen worden voor deze vakken gegeven in een tegenover de University Hall aan de Padre Faura gelegen semi-permanent complex, dat in vroegere tijden door de Spanjaarden werd gebruikt als hoofdgebouw voor hunne jaarlijksche tentoonstellingen.

Het is oud en bouwvallig, herbergt echter een uitgebreide collectie leermiddellen en instrumenten.

De professoren Day voor de dierkunde, Obean voor de natuurkunde en del Rosario voor de scheikunde vertoonden mij hunne

practica in actie. In principe verschillen ze niet van die aan de Stovia, al waren speciaal wat plant- en dierkunde betreft de laboratoriumlokalen voor studenten en leeraren ruimer.

Ook hier weer wordt voor de examens aan het inleveren van goed bijgehouden laboratorium notebooks groote waarde gehecht.

Zonder dat wordt men tot de overgangsexamens niet toegelaten.

Het medische leerplan.

Bekijken we thans de constructie van het medisch leerplan van de University of the Philippines, dan blijkt dat er een indeeling is in halfjaarlijksche Semesters (ieder van 17 weken).

Wat opvalt, is dat de studievakken telkens op een kort tijdsverloop zijn samengedrongen, doch dan ook intensief worden gegeven.

Zoo worden b.v. gedurende het 1e medische studiejaar geen andere vakken gedoceerd dan anatomie, histologie en embryologie. Van het eerste dan 21 uren 's weeks. De anatomie komt dan alleen nog maar terug in het 6de semester als 1 uur 's weeks repetitie ten bate der chirurgie.

Voor de physiologie geldt het samendringen in nog sterkere mate.

Het heele onderwijs in physiologie neemt 1 semester, zegge 17 studieweken in beslag, doch dan ook liefst 16 uren 's weeks. Wel zal de experimenteele pharmacologie in het 5e semester (10 uur 's weeks) gelegenheid geven althans nog ½ jaar het physiologisch onderwijs weer op te halen.

In het algemeen treft men dit bij het Amerikaansche onderwijs telkens weer, *het geven van onderwijs in een bepaald vak intensief, in korten tijd en dan nooit weer.* (vgl. bv. hoe aan de high school in één jaar de heele algebra, resp. meetkunde wordt afgehandeld!)

Dit systeem heeft voor. dat de leerling wel geheel in de sfeer van het betreffende vak zal komen.

Zoo zal de medische student het eerste jaar wel van anatomie droomen, in het 4de semester van physiologie.

Of hij echter niet uit de sfeer der andere vakken raakt en of hij zoodoende wel de vakken in hun onderling verband leert zien?

En of zijn aandacht wel geboeid zal blijven, wanneer maar steeds weer hetzelfde vak wordt opgedischt?

Geldt ook hier niet: verandering van spijs doet eten? Ik meen van wel en blijf aan ons Stovia-leerplan ook hierom voorloopig de voorkeur geven.

Het Manila-leerplan verdient echter, wat de chronologische volgorde der leervakken betreft, evenzeer als het Stovia-leerplan, de voorkeur boven het leerplan der Nederlandsche universiteiten, met name omdat men met anatomie begint voor de physiologie en met physiologie voor de algemeene pathologie. Zooals bekend worden deze vakken, m.i. ten onrechte, in Nederland gelijktijdig gegeven, terwijl toch tot goed begrip der zaken het eene vak op het andere moet voortbouwen.

In Manila is in het algemeen genomen het aantal practicumuren per vak 2 × zoo groot als het aantal theoretische.

's Zaterdags wordt als regel geen onderwijs gegeven, doch kan aan eigen studie in de bibliotheek of eigen laboratoriumwerk worden besteed, dan wel aan het bijwerken van achterstand in laboratorium werk of dictaten.

Middagrust kent men niet.

De lesuren zijn volle uren en duren van 7.30 tot 11.30 's morgens en van 1 tot 4 's middags, waarbij dient te worden opgemerkt dat het klimaat, althans het grootste deel van den schooltijd, belangrijk koeler is dan te Batavia.

De groote vacantie duurt 3 maanden: April, Mei en Juni. Dit is ook de warmste tijd, wanneer ook de gouvernements bureau's en Gouverneur Generaal naar Baguio, het Philippijnsche Tosari, gaan.

Daarenboven nemen de mondelinge en schriftelijke examens nog zooveel tijd, dat er ten slotte slechts 34 weken per jaar geregeld onderwijs wordt gegeven.

Het semestersysteem levert bezwaren op en men zal , zoo werd mij door verschillende professoren verzekerd, voor een meer regelmatigen gang van het onderwijs en in het belang van de studenten zelf, tot een eenjaarlijksche indeeling van de leerstof moeten overgaan.

De *studie* is aan de medische faculteit, evenals aan de andere faculteiten der University, en zooals trouwens aan alle Amerikaansche universiteiten, *niet geheel vrij*.

In het belang van de Filipinostudenten zelf (en zich aanpassend aan hun karakter, zooals mij door Filipino-professoren werd verteld) zijn een aantal controlemaatregelen ingesteld en wordt dus inderdaad onder leiding gestudeerd. De student heeft geen vrijheid vakken te verwaarloozen, waarvan hij het nut voor de geheele studie nog niet kan beoordeelen, terwijl men zoodoende tevens

rekening houdt met het voor de medische studie en wetenschap in het bijzonder geldende principe: „was heute Nebensache ist, ist morgen Hauptsache".

Systematisch moet het onderwijs gevolgd worden. Toch wordt de individualiteit van den student hierdoor niet gedood, want er wordt in elk semester tijd gelaten voor keuze studie (elective study) waarbij gelegenheid wordt gegeven onderwerpen, die hem bijzonder interesseeren, theoretisch en practisch uit te werken, buiten de directe examenstudie om.

Geexamineerd wordt „at the end of each semester, *upon the completion of each subject and at such other times as the teacher in charge of a course, may elect*".

(Zoo werd b.v. bij de anatomie door Prof. Garcia, één uur 's weeks besteed aan schriftelijke repetitie om de studenten aan te zetten tot regelmatige studie).

Waar een groot deel van het onderwijs door verschillende categorieën van assistenten wordt gegeven, interesseerde mij de vraag, of men verviel in de Hollandsche fout alleen den professor, die de studenten dan niet kent, de examens te laten afnemen. Het bleek dat men verstandiger was, en in zoo'n geval het examen werd afgenomen door den man, die ook het onderwijs had gegeven, in casu den assistent, in het bijzijn van den professor, die ten slotte met den assistent samen beoordeelde.

Op deze wijze wordt zonder twijfel de assistent ook beter als a.s. onderwijsman opgevoed.

Dat de „examens" in Manila elkaar snel opvolgen, met kleine tusschenpoozen, heeft hetzelfde voordeel voor de studie als Prof. Boeke zoo juist heeft aangewezen in zijne lezing voor het Indisch genootschap (12 December 1916) voor het onderwijs aan de Stovia nl. dat de hand wordt gehouden aan het geregeld werken der leerlingen, dat door de docenten voeling wordt gehouden met de moeilijkheden die zich bij de leerlingen bij de studie voordoen, terwijl tegen wordt gegaan „het juist aan onze Universiteiten dikwerf zoo verderfelijke inpompen in zoo kort mogelijken tijd van een zekere hoeveelheid kennis voor het examen, die nadat dit examen is afgelegd, liefst zoo gauw mogelijk vergeten wordt".

Buitendien wordt door kleine tusschenpoozen tusschen de examens, elk examen op zich zelf makkelijker, terwijl trouwens algemeen erkend wordt dat examens zooals in Holland, waar in 20 à

30 minuten moet worden gevraagd over een leerstof van 2 à 3 studiejaren, onmogelijk een juiste beoordeeling van den student kunnen geven.

Overigens ontstaat er een inniger contact tusschen docenten en leerlingen, wat ongetwijfeld de lust tot verdere studie bij de leerlingen zal aanwakkeren en den leeraar in staat zal stellen zijn onderwijs tot een hoog, doch voor het bevattingsvermogen zijner discipelen niet *te* hoog peil op te voeren, een contact, dat bij onze universitaire studie wel eens ontbreekt.

Het is dan ook m.i. geheel juist gezien, dat aan de Technische Hoogeschool te Bandoeng jaarlijksche examens zijn en dat deze voor het juridisch hooger onderwijs zijn voorgesteld, en ik hoop dat men voor het medisch hooger onderwijs in Indië niet zonder meer de Hollandsche examenregeling zal overnemen, doch zich meer aan het Amerikaansche en Stovia-systeem zal houden.

Positie der leerkrachten.

Te Manila worden, evenals aan de Amerikaansche universiteiten, de leerkrachten in meer categorieën ingedeeld dan we in Holland gewend zijn.

De academische loopbaan voor de docenten is als regel de volgende:

Na afgestudeerd te zijn, wordt men *assistent* (salaris per jaar 900 — 1800 peso's).

Is men 2 jaar assistent, dan volgt benoeming tot instructor (1800 — 3000 peso's). Hierop na 2 jaar benoeming tot *assistent professor* (3600 peso's). Dan na 3 jaren benoeming tot *associate professor* (4500 peso's) en dan bij voorkomende vacature en gebleken geschiktheid tot *professor* (6000 peso's).

(Bij de salarissen kwam in Januari 1921 15% warbonus terwijl een salaris verhooging met 25% in overweging was).

Men blijft dus niet als in Holland ten eeuwige dage assistent, wanneer er geen hoogleeraarsplaats vacant is, doch kan als onderwijskracht belangrijk promotie maken, niet alleen wat salaris en wat titel betreft, doch ook wat betreft positie in de faculteit, terwijl men gaandeweg meer zelfstandig een grooterdeel van het hooger onderwijs overneemt.

Hiermee wordt bereikt, dat inderdaad velen aanblijven bij den onderwijsstaf, financieel en maatschappelijk in staat worden

gesteld zich aan onderwijs en wetenschap te blijven wijden, en men als regel bij de professoren-benoemingen, keuze heeft uit inderdaad geschoolde krachten.

Reeds lang is dus hier in de praktijk gebracht wat in Holland, tot nu toe vrijwel tevergeefs, reeds in 1895 als wenschelijk werd aangegeven door Hector Treub bij zijn rapport betreffende vergelijkende studien van het Nederlandsche met het Duitsche hooger onderwijs (zie Ned. Tijdschrift van Geneeskunde 1896).

Dat de associate- en assistentprofessoren ook lid zijn van de University-council, en dezelfden, benevens de instructoren, ook lid van de faculteiten, werd reeds eerder opgemerkt, waarbij tevens de voordeelen, die m.i. daaraan vastzitten, werden aangegeven.

Als aparte leerkrachten moeten nog worden genoemd de *professorial lecturers* en *lecturers*.

Dit zijn docenten, die zich niet te volle aan de school geven, doch slechts enkele uren ' s daags aan onderwijs en laboratoriumwerk besteden, eenigszins vergelijkbaar met onze privaatdocenten.

Doch ook niet alle overige leerkrachten geven zich geheel aan de Universiteit, met name niet de klinische.

Bij ons, ook in Holland, is het een feit, dat de klinici door consultatieve praktijk als regel een zeer ruime bijverdienste hebben, zoodat men herhaaldelijk, ook nu weer in Holland, overweegt of men de niet-klinische professoren niet een hooger salaris moet geven dan de klinici, omdat ze als regel voor onderwijs en wetenschap minstens evenveel verrichten, maatschappelijk als regel niet zoo gewaardeerd worden, en hun vakken zich nu eenmaal, practisch gesproken niet leenen voor bijverdiensten; en ook al weer om door geldelijke compensatie te bereiken dat meerdere personen zich voor deze zgn. theoretische vakken beschikbaar blijven stellen.

Te Manila heeft men deze regeling, dat de *klinici* als regel *half time krachten* zijn, nl. of den geheelen morgen, of den geheelen middag voor de universiteit, de rest van den dag particulier werkzaam.

Van de universiteit ontvangen zij dan 50% van het officieel professorsalaris.

Al moet m.i. zonder twijfel aan full time krachten de voorkeur worden geven, die natuurlijk gelegenheid moeten hebben contact te houden met praktijk en collega's, zoo zal toch bovenstaand systeem allicht meerderen aan de universiteit kunnen verbinden, en

verdient het als noodmaatregel zeer zeker overweging, vooral wanneer er voldoende competente assistenten zijn.

De Stovia vertoont van alle medische onderwijsinstituten in de Far East de grootste wanverhouding tusschen het peil van het onderwijs en het aantal onderwijskrachten.

Aan geen dezer instituten is de persoonlijke onderwijstaak van den docent zoo zwaar en de gelegenheid tot wetenschappelijk werk zoo gering.

Aan het College of Medicine and Surgery te Manila heeft men een ruimere staf. Bij ons staan 19 personen voor vrijwel dezelfde taak als in Manila 81.

Een uitbreiding van het aantal leeraren en assistenten aan de Stovia is dan ook urgent

1e voor het onderwijs en

2e om artsen en Ind. artsen in werkelijkheid gelegenheid te geven tot wetenschappelijk werk en

3e om eindelijk eens inheemsche docenten te helpen vormen.

De Amerikanen hebben van meet af aan de opleiding der Filipino's ook als docenten ter hand genomen, juist door het instellen van voldoende assistentschappen, en het gevolg is geweest de vorming van mannen als Garcia, Sison en de la Paz, die absoluut voor hun taak berekend zijn, en na nog eenige jaren ervaring de medische opleiding te Manila zullen kunnen leiden.

Momenteel nemen aan de geheele medische opleiding nog slechts 5 Amerikanen deel.

Studievoorwaarden

Voor het mogen volgen van het onderwijs moet de Filipinostudent zich eenige financieele opofferingen getroosten.

Zoo moet een *collegegeld* worden betaald van 50 peso's per semester, voor het volgen van elk practicum moet een zeker bedrag worden gestort, varieerende van 5 tot 10 peso's per semester als tegemoetkoming in de kosten van verbruikt leermateriaal, buitendien moet 20 peso's voor elk practicum worden gestort als voorschot voor breken of beschadigen van glaswerk en instrumentarium.

Is de student niet in het bezit van een eigen microscoop, dan kan hij er een van het College ter leen krijgen (elk departement beschikt over ± 30 goede Zeisstatieven met olie-immersie!) ook al weer op voorwaarde dat beschadiging in rekening wordt gebracht.

Voor elk examen moet 10 peso's *examengeld* worden betaald.

Leerboeken en dergelijke moeten door den student zelf worden bekostigd.

Voor huisvesting moeten de studenten betalen (zie verdere besprekingen bij het internaatswezen).

Buitendien moet elke student, ook wanneer hij op medisch voorschrift ontheven wordt van de voor allen geldende *verplichting om de sportoefeningen mee te maken*, 1 peso per semester „athletic fee" betalen.

Ons toelagenstelsel, waarbij alles en alles cadeau wordt gegeven doch waardoor men geen „karakter" kweekt, kent men in de Philippijnen niet.

De eenige tegemoetkoming die van Regeeringswege wordt gegeven, is dat bij lager en middelbaar onderwijs geen schoolgeld wordt geheven en dat daar evenals bij het hooger onderwijs, voor een beperkt aantal „excellent" leerlingen „scholarships" zijn opengesteld.

Voor elke middelbare school is één *free scholarship* voor één studiejaar aan de universiteit beschikbaar voor No 1 van de eindexaminandi, onafhankelijk van diens financieele draagkracht; en één voor No 2 indien deze minvermogend is.

Buitendien wordt op de universiteit een scholarship, *geldig voor 1 jaar* verleend of eventueel verlengd voor studenten , die tot het volgend studiejaar worden bevorderd met de mutatie „with the highest honors" of „with honors"; en zijn er enkele beurzen gegeven door *provincies* of *gemeenten* (in welk geval de student nà zijn studie 1 à 2 jaar in provinciale of gemeente-dienst moet komen) en door particulieren (Filipino's) speciaal aan de veeartsenijschool, waarvoor de animo nog steeds te wenschen overlaat.

Men is dus met financieele tegemoetkoming heel wat minder scheutig dan wij in Indië, en de student die een beurs wil krijgen of behouden moet er inderdaad zijn allerbeste beentje voor voorzetten.

Studenten, die gebrek aan kennis in een bepaald vak niet binnen het jaar hebben bijgewerkt, worden als regel van de University verwijderd.

De praktijk leert ook hier dat onderwijs aan Oostersche studenten op zich zelf van Westersche leerkrachten bijzondere eigenschappen eischt, onontbeerlijk voor een goed onderwijsresultaat.

Amerikaansche geleerden bleken soms totaal ongeschikt als docent, wat mij niet door Filipino's maar door Amerikanen, o.a. Houghwout werd verzekerd.

In Ned.-Indië heeft de geneeskundige onderwijshistorie ons hetzelfde geleerd.

Een Indisch student is nu eenmaal anders dan een Europeesch en zonder daarom minderwaardig te zijn, zal zich aan hem een afzonderlijk hooger onderwijsstelsel moeten samenpassen, dat geen copie mag zijn van het Nederlandsche, doch op in Indië verkregen ervaring dient te rusten, eventueel aangevuld en gestaafd door elders, en in de eerste plaats in de Far East opgedane ondervindingen.

Arts examen en doctoraat.

De medische studie op het College of M. and S. wordt beëindigd door het artsexamen. Bij dit artsexamen, dat feitelijk een eindexamen is in den trant van het Indisch artsexamen, wordt tevens automatisch de titel doctor of medicine (M. D.) behaald. In overweging is echter thans hiervoor het bewerken van een proefschrift verplichtend te stellen, en het eindexamen (artsexamen) voortaan te laten loopen over alle vakken, uitgezonderd de praemedische, dus te beginnen met anatomie, physiologie enz.

Buitenlandsche artsen.

Buitenlandsche artsen (uitgezonderd Amerikaansche) moeten voor het verkrijgen van de practijkbevoegdheid in de Filippijnen in alle medische (ook de niet-klinische) vakken examen doen, en buitendien van de praemedische nog chemistry.

Examen verplicht in het Engelsch.

Men is er dus voor ons minder toeschietelijk dan wij voor de vreemde artsen in Indië.

Post-Graduate Studie.

Na het beëindigen van de medische studie aan het College of Medicine en het behalen van den doctorstitel (artsexamen) kan men nog doorstudeeren speciaal voor een *doctoraat in tropical medicine* (*D. T. M.*) (1 jaar) en een *doctoraat voor public health* (*D. P. H.*) (1 jaar na het vorige).

Dit laatste doctoraat kan slechts worden behaald door hen, die reeds doctor in tropische geneeskunde zijn, uitgaande van de juiste

stelling: dat slechts zij, die een bijzondere kennis der tropische geneeskunde hebben, voor bijzonder public health work in de tropen in aanmerking kunnen komen.

Het onderwijs aan de voor deze studie dienende *graduate-school* wordt gegeven gedeeltelijk door leerkrachten van de medische school, gedeeltelijk door krachten van het Bureau of Science.

Waar het behalen van doctoraten voor tropische geneeskunde en volksgezondheid, en post-graduate studie ook voor Indië van belang kunnen worden, leek het wel nuttig het werk te Manila nader te bestudeeren en had ik daarom uitvoerige besprekingen over de graduateschool met Prof. Wade, den tegenwoordigen leider.

Wij bespraken daarbij:

1o. Wat de graduateschool in den laatsten tijd had gedaan.
2o. Hoe hare toestand was wat aangaat speciaal ook de personeelsvoorziening.
3o. Het nut van de school met het oog op de medische behoeften der Filippijnen, en daarnaast de animo voor de studie.
4o. Eventueel te nemen maatregelen tot verbetering .

1o. De graad D. T. M. werd in 1918/19 slechts eens behaald, en wel door Dr. Walfrido de Leon na een thesis: A morphological study of Balantidium Houghwouti, parasitic in the intestinal tract of Amphilaria, with remarks on the relation between the Meganucleus and Micronucleus.

17 artsen schreven in voor de post-graduate study, hiervan vielen al 3 af zonder ook maar één cursus te hebben gevolgd.

Van de 14 overigen volgden 8 alleen theoretische cursussen (lecture courses) zonder actueel aan laboratoriumwerk deel te nemen.

In totaal verrichtten 7 vrijwillig verdergaand wetenschappelijk werk, volgden daarbij ook laboratory courses. Slechts 1 werkte echter door aan een proefschrift.

In het algemeen trokken de „courses" in parasitologie de meeste toehoorders (55% der credits) dan volgden de klinische lessen (34%) en ten slotte die in pathologie en bacteriologie (11%).

De studie voor het doctoraat in public health (D. P. H.) waarvoor het D. T. M. eerst behaald moet zijn, heeft altijd weinig getrokken.

Het doctoraat D. P. H. is tijdens het bestaan der graduate school slechts eens uitgereikt.

Personeelgebrek maakte dat reeds in 1918/19 het onderwijs voor D. P. H. niet of slechts zeer onvolledig kon worden gegeven.

De cursus in immunologie kon in het geheel niet gegeven worden, de klinische microscopie slechts zeer onvolledig.

2o. De *personeelsvoorziening* is wat de post-graduate studie betreft een struikelblok.

Vooral moet hier worden gelet op het personeel der Departements of Parasitology and of Pathology. Dit personeel heeft te geven 80% van het werk voor de D. T. M. studie en 30% voor de verdere D. P. H. studie.

De competente docenten nu gaan geleidelijk weg en men zoekt te vergeefs naar goede vervangers.

Daarbij worden de nog aanwezige docenten overladen met undergraduate work aan de medische school.

„The shortage is now much more acute and will seriously affect the teaching and other routinework. Under the present circumstances it would be impossible to give certain of the undergraduate courses satisfactorely. *No graduate work whatever could be attempted*", aldus vertelde Wade mij.

Men moet wel bedenken dat vooral post-graduate onderwijs, onderwijs aan artsen, first class docenten en voldoende assistentie vraagt.

Wanneer de professoren in pathologie, bacteriologie en parasitologie te Manila geheel ontheven waren van undergraduate onderwijs, zouden ze toch zonder assistenten niet de graduate courses kunnen geven.

Men heeft voor dit onderwijs ware specialisten noodig, wil men werkelijk onderwijs van „graduate grade" verkrijgen. Iemand kan niet tegelijk specialist zijn in pathologie, bacteriologie, immunologie en klinische microscopie (Wade); en evenmin kan iemand die zich speciaal op protozoölogie toelegt (Haughwout) tegelijkertijd helmintholoog en entomoloog zijn.

Wie post-graduate doceert, moet in zijn vak „thoroughly trained" zijn.

Oppervlakkig of gedeeltelijk onderlegde personen kunnen, onder de noodige controle, nog wel van nut zijn bij undergraduate onderwijs, maar zijn zonder waarde voor graduate onderwijs waar de studenten zelf artsen zijn.

Als het onderwijs op laag peil staat, hebben *deze* studenten dat spoedig bemerkt, krijgt men „lowered morals", wegblijven van colleges, jaar op jaar minder inschrijvingen.

Wat deze personeelsvoorziening met eerste rangskrachten nu betreft, is men in Manila zoo gehandicapt *dat men in 1920 de opleiding zelfs voor D. T. M. heeft gestaakt.*

Verscheidene „specially trained men" zijn noodig, en, zegt Wade, „it is evident to those familiar with the matter, that there are no suitable men available in the Philippines; they must be imported, if they can be obtained at all".

3o. Werpt de graduate school zooals deze thans is, *voldoende nut* af voor de Philippijnen? Deze vraag moet des te ernstiger onder de oogen worden gezien, wanneer men deze importkrachten behoeft.

Hoe zijn leerplan, omvang van den leerstof, intensiteit van het onderwijs? Waarom was tot nu toe het succes der graduate school zoo gering? Wat zijn de behoeften van het land? Is met name doelmatiger maken van de opleiding mogelijk?

Het tegenwoordige onderwijs voor tropical medicine and public health gaat uit van het principe, dat absoluut noodzakelijk zijn een degelijk begrip van den aard en de levensprocessen van de ziektemakende organismen, bacteriën, protozoën en andere parasieten; maar daarnaast ook kennis van het geinfecteerde dier, zijn organen, weefsels en weefselvloeistoffen.

Een en ander is voor den medicus even noodzakelijk als voor den ingenieur kennis van het materiaal waaruit zijn machines zijn gemaakt.

Zonder die kennis kan wellicht de medicus een veel voorkomend klinisch beeld herkennen, zij het dan ook slechts als zichtbaar eindresultaat van hem onbekende en onbegrijpelijke factoren; maar een minder gewoon („niet alledaagsch") geval moet hem dan toch zeker een onoplosbaar probleem blijven.

Alleen elementaire begrippen betreffende aetiologie en pathologie kunnen aan de undergraduates worden bijgebracht.

Wil men het diepergaand onderwijs geven, speciaal dat wat zich bemoeit met bijzondere vraagstukken der tropische geneeskunde, dan moet men op andere basis bouwen.

Deze basis tracht men nu te leggen bij de studie waarbij de graad D. T. M. kan worden behaald.

En eerst hierop kan bouwen het werk, dat speciale inzichten moet geven in de vraagstukken betreffende de volksgezondheid en dat met recht mag voeren tot den titel D. P. H.

Zonder voorafgaand klinisch en laboratoriumwerk kan men wel technische ambtenaren voor de volksgezondheid opleiden, echter geen *Doctors* of Public Health.

Heeft nu de studie voor D. T. M. voldoende reden van bestaan om haar te handhaven?

In Manila is daarover verschil van meening tusschen hen, die bij wetenschappelijk onderwijs en onderzoek zijn betrokken, en enkele zuiver practische klinici, die het nut betwijfelen of ontkennen.

Wade vindt echter het beste bewijs dat het graduate onderwijs voor D. T. M. reden van bestaan heeft, het aantal inschrijvingen, ook van gediplomeerden van Manila, die volgens de bedoelde klinici toch al feitelijk tropenarts moesten zijn (op dezelfde wijze als men de stelling zou kunnen verdedigen, dat onze Indische artsen feitelijk tropenarts zijn.)

De inschrijvers zelf denken daar anders over. Voor het grootste deel zijn het Amerikanen en Filippino's reeds in de practijk geweest zijnde, en die zich dikwijls groote opofferingen moeten getroosten om dit onderwijs te ontvangen, dat hen moet voorbereiden tot herkennen, begrijpen en kunnen overwinnen van *moeilijkheden, die hun in de practijk te zwaar bleken.*

Chefs van afdeelingen van het Bureau of Science, chefs van groote hospitalen hebben bij herhaling getuigd, hoe hun artsen meer waard werden aan ziekbed en in laboratorium, wanneer zij de graduate cursus in tropical medicine hadden gevolgd.

Van de studie voor het doctoraat of public health wordt nog meer nut verwacht.

Met name voor hen, die particulier wenschen te practiseeren in districten, waar nog geen behoorlijke gezondheidsdienst bestaat, ook voor scheepsdoktoren bij groote scheepsmaatschappijen of cultuurartsen en vooral voor hen, die in de Philippine Health Service wenschen te werken.

Aan het nut van graduate studie behoeft men dus niet te twijfelen.

Zijn er echter voldoende liefhebbers voor, en zoo niet, moet men dan niet tijdelijk, en speciaal voor D. P. H., de studie minder uitgebreid en van korteren duur maken?

Het valt al dadelijk op, dat de inschrijvers vrijwel uitsluitend lecture courses volgen en weinig voelen voor de laboratory courses.

De graad D. T. M. werd in 5 jaar slechts 11 × behaald, de graad D. P. H. sedert het bestaan der school slechts een.

Verleden jaar schreef geen enkele candidaat meer voor de studie D. P. H. in.

Daardoor zijn verschillende oorzaken aan te geven.

De behoefte der Filippijnen aan Westersch opgeleide geneesheeren is zoo groot dat de productie geheel ontoereikend is. Onvoldoend onderlegde personen zonder ervaring moeten dikwijls in de meest verantwoordelijke posities worden geplaatst.

Het verlangen geld te verdienen, een gezin te stichten, of de noodzaak het te onderhouden, lokt de afgestudeerde artsen de praktijk in, waar zij een ruim bestaan vinden en aan een groote behoefte voldoen. Daarbij is de Filipino student niet veel gefortuneerder dan onze Inlandsche, doch krijgt in tegenstelling met den laatste vrijwel niets van de Regeering cadeau.

Degene, die dus in Manila het einddiploma haalt, heeft zich daar inderdaad opofferingen voor moeten getroosten en is dan ook als regel financieel au bout de son latin.

Hij kan zich niet de luxe van een post-graduate studie permitteeren, tenzij naast een betrekking, die hem in staat moet stellen te leven en dan ook in de eerste plaats zijn aandacht vraagt.

Daardoor studeert de enkele, die nog komt, onrustig en haastig speciaal voor de 2-jarige D.P.H. studie, wat zonder twijfel missuccès in de hand werkt.

4o. Dit alles overwegende, komt men tot de slotsom, dat het een fout zou zijn, „a long step backward", de heele graduate studie te schrappen, met name ook t.o.v. de beoefening der tropische geneeskunde als *wetenschap*.

Aan de andere zijde moet, zoolang de directe praktijk de groote massa der afgeleverde artsen trekt, de graduate studie worden herzien, met name worden bekort.

Een commissie ter hervorming van de graduate school is te Manila bijeengeroepen en heeft thans de volgende voorstellen gedaan, die nog bij de Regeering in behandeling waren:

A. Studie voor „doktor in public health" voorloopig vervangen door een „certificate in public health" in 1 jaar te behalen.

De studie voor dit *certificate in public health* wordt gezamenlijk met die voor doctor tropical medicine opgezet en loopt gedurende het eerste half jaar geheel parallel.

Daarna gaat men divergeeren, en komt voor het doctoraat trop. medicine de kliniek, voor het certificate in public health de hygiene op den voorgrond.

B. Irregular courses" m.a.w. artsencursussen, intensief doch kort, zoodat particuliere medici of gouvernementsartsen eenige weken „elementary review work and advanced specialisation on a graduate plan" kunnen doormaken.

Het onderwijs zou hoofdzakelijk klinisch moeten zijn, alle klinische vakken zouden er bij betrokken moeten wezen; een competent klinicus ware daarom als directeur van deze ,,irrigular courses" te benoemen.

Een uitbreiding van de klinische docentenstaf is noodig, om het idee der artsencursussen te verwezenlijken.

C. Financieele bezwaren voor het graduate work moeten zooveel mogelijk worden weggenomen.

Daarom *fellowships* instellen, zoowel voor gouvernements artsen als voor particuliere practici.

Voor gouvernementsartsen moet het zoodoende mogelijk worden gemaakt op voorstel van hun dienstchefs voor eenigen tijd binnenlandsch verlof te bekomen om aan de graduate school te studeeren, onder financieele tegemoetkoming. De studietijd telt mee als dienst-tijd en buitendien moet het behalen van den graad in trop. med. of publ. health aanleiding geven tot salarisverhooging.

De mogelijkheid van verkrijgen van zulke fellowships zal „stand as a constant stimulus to good work on the part of those, who desire to obtain them".

De fellowships waren te verleenen door een commissie, bestaande uit een vertegenwoordiger van het Bureau of Science, twee of drie van het Bureau of Health, een of twee van het College of Medicine.

Naast de full year fellowships kunnen er komen van 1, 2 of 3 maanden intensive specialized work. Wordt op een fellowships gestudeerd zonder succes dan worde de studietijd als negatieve diensttijd beschouwd. Voor bijzonder uitblinkende particuliere medici waren door de Regeering eenige fellowships in te stellen, voorts verwacht men instellen van fellowships door rijke particulieren, door cultuurmaatschappijen, door zendingsgenootschappen enz.

Na het instellen van deze fellowships moet een verder studeeren te Manila regel worden en een uitzending als pensionado naar Amerika uitzondering.

Dit laatste is niet alleen duurder en riskanter, doch in Manila heeft men nu eenmaal meer tropengeneeskundig materiaal dan in Amerika, en, zegt de commissie, het uitzenden als pensionado doet afbreuk aan het prestige der Filippijnen en der Filippijnsche universiteit in de oogen van Amerikanen en anderen.

Men beschouwt het als het zichzelven geven van een testimonium paupertatis op onderwijsgebied.

De graduate school te Manila moet door de voorgestelde maatregelen bloeiend worden gemaakt en met succes kunnen concurreeren o.a. met het door de Rockefeller foundation gesteunde en tot een 1ste rangs instituut uitgegroeide „Peking Union Medical College". [1])

Santo Tomas Universiteit.

Ik moest mij wat betreft de Santo Tomas Universiteit beperken tot het bestudeeren der medische opleiding aldaar.

Terwijl de stichting der Santo Tomas Universiteit van 1605 dateert, ging men eerst in 1871 over tot de vorming van een medische faculteit.

Nadat men eerst, gezien de nijpende behoefte aan medici, evenals in Nederland, Ned. Indië, Engelsch Indië en China had beproefd snel een soort 2de rangs artsen te fabriceeren, zonder evenwel succes te behalen (wat ook al weer klopt met de ervaring in genoemde landen) werd de geneeskundige opleiding uitgebreid.

Thans bestaat de geneeskundige studie uit 5 jaren, evenals aan de University of the Philippines.

Een belangrijk onderscheid is echter al dadelijk, dat de medische studenten *bij Santo Tomas direct van de high schools* worden aangenomen *en dus niet eerst de 2-jarige praemedische studie in een faculty of liberal arts* behoeven door te maken, wat dus neerkomt op een 2 jaren kortere studie tot het artsexamen, en het voortbouwen op een minder stevige basis.

Wel tracht men dit te ondervangen door in het eerste medische studiejaar bij Santo Tomas nog een belangrijke hoeveelheid chemie

1) De Rockefeller foundation zal nu trouwens ook de graduate-School te Manilla gaan steunen.

te doceeren (dagelijks 's avonds van 4.30 uur tot 6.30) doch haalt men hier den achterstand niet mee in en bouwt Santo Tomas voort op een veel zwakkere natuurwetenschappelijke basis.

Nu is wel waar, dat Santo Tomas een groot deel zijner studenten niet van de gewone high schools krijgt, doch van zijn *eigen gymnasia waar de studie een jaar langer duurt dan aan de highschools* (Ateneo, College of San Juan de Letran an San José) maar dit maakt voor de medische studenten de zaak eer erger, omdat met name de studie in de natuurwetenschappen (natuur- en scheikunde, plant- en dierkunde) op deze gymnasia *niet* op het peil der highschools schijnt te staan.

Althans dit verzekerde men mij aan het Bureau of Education en vernam ik ook van abiturienten der Santo Tomas Universiteit zelf.

Geheel in overeenstemming daarmee zijn pg. 601 en 602 vol III van den officieelen Census of the Philippine Islands 1905, waar het volgende te vinden is:

, The studies of secundary instruction, given in Santo Tomas, in the College of San Juan de Letran and of San José, and in the private schools, had the defects inherent in the plan of instruction which the priars developed in the Philippines. It suited their plans that scientific and literary knowledge should not become general nor very extensive, for which reason they took but very little interest in the study of these objects or in the quality of the instruction. Their educational establishments were places of luxery for the children of wealthy and wel-to-do families, rather then establishments in which to perfect and develop the minds of the Filipino youth. It is true they were careful to give them a religious education, tending to make them respect the omnipotent power of the monastic corporations.

The intellectual powers were made dormant by devoting a greater part of the time to the study of Latin, to which they attached an extraordinary importance for the purpose of discouraging pupils from studying the exact and experimental sciences and from gaining a knowledge of true literary studies.

The philisophic system explained was naturally the scholastic one, with an exceedingly refined and subtile logic and with deficient ideas upon physics.

By the study of Latin and their philisophic systems they converted their pupils into automatic machines rather than into practical men prepared to battle with life".

In denzelfden geest laat zich de bekende, aan de Santo Tomas gestudeerd hebbende, Dr. José Rizal uit in zijn werk: El Filibusterismo (in het Engelsch vertaald door Charles Derbyshire als: the Reign of Greed).

Ook Dr. Hendrik Muller spreekt in zijn 1ste deel „Azië gespiegeld" van „halve kennis en oppervlakkige ontwikkeling die deze clericale universiteit verstrekte", en die volgens hem zou hebben geleid juist vanwege zijn halfheid en oppervlakkigheid tot werkeloosheid, ontevredenheid en zelfoverschatting, hetzelfde dus wat Sir Baker het hooger onderwijs in Engelsch-Indië verwijt.

Hoewel geleidelijk het onderwijs aan de medische faculteit is verbeterd, en met name meer aandacht is gegeven aan de inrichting van laboratoria voor anatomie, histologie en bacteriologie, heeft het toch tot 1916 geduurd, voor en aleer de Amerikaanse Regeering de medische faculteit der Santo Tomas Universiteit en de door haar verleende M. D. titel officieel gelijk stelde met die der University of the Philippines.

Deze gelijkstelling is trouwens een voorwaardelijke, en gebonden aan voortdurende controle zooals uit den tekst van de officieele erkenningsacte voldoende blijkt.

Voor *het klinisch onderwijs* gebruikt de Santo Tomas Universiteit het Hospitaal San Juan de Dios, waaraan de gratis poliklinieken zijn verbonden, inclusief een tandheelkundige.

Genoemd hospitaal steekt echter zeer nadeelig af bij het General Hospital.

Het is een oud gebouw, waarin men ruimte te kort komt, en waarin zindelijkheid, licht en ventilatie op verschillende plaatsen wel zeer te wenschen over laten.

De anatomische snijzaal is ondergebracht in dit ziekenhuis, en ook al weer veel te klein en te donker.

Het prepareeren door de studenten leek mij slordig en ondoordacht, het studiemateriaal was slecht gefixeerd en dit alles ondanks het feit dat de professor in *anatomie* niet minder dan 7 assistenten heeft. Wel is waar zijn er veel studenten, 600 in de medische faculteit van Santo Tomas tegenover 150 in de University of the Philippines. Prof. Paredes, full time professor voor *physiologie* was zoo vriendelijk mij een practicum te laten meemaken dat met niet up-to-date instrumentarium nog vrij goed verliep. Mooie vermoeidheidscurven van het spierzenuwpraeparaat werden door de studenten opgeschreven.

Als souvenir werd mij het boek van experimenteele pharmacologie van Jackson geschonken. Het lijkt me een buitengewoon goed werk, alleen reeds om de leerzame en duidelijke platen.

Ik had slechts weinig tijd de klinische afdeelingen te zien, doch kreeg daarbij wel den indruk dat het verplegend personeel geheel uit geestelijke zusters bestaande, „made the best of it".

Prof. Lopez, de verloskundige, staakte zijn college om mij rond te leiden over zijn afdeeling, waar een talrijk kraamvrouwenmateriaal de zalen bevolkte.

De oude nog in gebruik zijnde operatiekamer van San Juan de Dios was al weer verre van fraai en leek me oorspronkelijk geenszins voor operatiekamer bestemd te zijn geweest. Onwillekeurig moest ik terug denken aan onzen ambulancetijd in Constantinopel waar we een noodoperatiekamer maakten in een kazernegebouw, getransformeerd uit een soort goedang, en dien toen voor onze talrijke septische operaties en bij open wondbehandeling wel voldeed.

Het verschil met San Juan de Dios was vrijwel alleen, dat men daar electrisch licht heeft, terwijl wij het met gas moesten doen, dat eerst na zevenen 's avonds voldoende brandbare bestanddeelen begon te bevatten.

Veel beter is de nieuwe operatiekamer in San Juan, al is die echter maar juist wat men tegenwoordig mag verlangen. Geen scherpe hoeken, ruim daglicht en goede kunstverlichting *in* het plafond, dus zonder hangende lampen, en een bijzonder ventilatiesysteem. Fans zorgen voor lucht afvoer en aanvoer.

Verschillende operateurs in Manila, die gezamenlijk van de nieuwe operatiekamer gebruik maken op dezelfde wijze als bij ons in Tjikini geschiedt, zijn over het in mijn uitvoerig rapport nader beschreven ventilatie systeem tevreden.

Van een behoorlijke Röntgeninrichting, een Zander-instituut, een electrocardiographische afdeeling, zooals zij alle in het General Hospital zijn, is bij San Juan geen sprake.

Van het overige onderwijs aan de Santo Tomas bezichtigde ik het *schei- en natuurkunde laboratorium* van het College San José, waar ook de avondcursus aan a.s. medici wordt gegeven.

Een en ander maakte mij begrijpelijk dat de Amerikaansche Regeering thans aan de Santo Tomas terdege duidelijk heeft gemaakt dat het tijd wordt nu eens eindelijk behoorlijke laboratoria in te richten.

Tot nu toe ontbreken ware laboratoria voor *pathologische anatomie* en *bactriologie* ten eenen male, en worden deze vakken zoo goed en zoo kwaad als het gaat gegeven in het scheikunde labora-

torium, een toestand zooals die ook tot 1920 aan de Stovia in het gebouw aan den Hospitaalweg bestond.

In het historisch interessante hoofdgebouw van de Santo Tomas geeft men op twee zolderkamers op gebrekkige wijze de *histologie* en het microscopisch deel der *pathologische anatomie.*

De praeparaten, die ik zag, waren werkelijk slecht, niet watervrij, slecht gefixeerd en gekleurd.

Buitendien leek mij de docent niet zoo bijster op de hoogte van zijn vak.

Men voelt voortdurend bij het doorwandelen der oude Santo Tomas gebouwen de last der middeleeuwen op de schouders drukken en vraagt zich onwillekeurig af, hoe in deze atmosfeer ooit het moderne medische onderwijs met zijn ontzaggelijke behoeften aan instrumentarium en laboratoria voor practisch onderwijs en onbevooroordeeld onderzoekerswerk, zijn vleugels moet uitslaan. Het feit, dat thans 2.000.000 Peso's bijeen zijn gebracht voor de bouw van behoorlijke laboratoria ook voor pathologische anatomie en bacteriologie geeft echter hoop voor de toekomst.

Medisch leerplan der Santo Tomas.

Wat het *leerplan der Santo Tomas betreft* volgt men er ook het m.i. foutieve semester systeem.

Men geeft, zij het ook op zwakkere basis en ook met minder hulpmiddelen ongeveer dezelfde vakken als aan de University.

Merkwaardig is, in zooverre van een surplus aan lesuren sprake is, dit bij Santo Tomas juist valt bij de klinische vakken, zooals physische therapie, physische diagnostiek, interne geneeskunde, chirurgie, verloskunde en gynaecologie.

Gezien ook de zwakkere basis t.o.v. de University zou men dus de Santo Tomas klinisch topzwaar kunnen noemen.

M.i. ligt daarin opgesloten dat de Santo Tomas meer praktische vakschool is, terwijl op de University het eigenlijke wetenschappelijk onderwijs, dat slechts mogelijk is bij ruimere behandeling ook der propaedeuse en der anatomie, physiologie en pathologische anatomie, meer op den voorgrond komt.

Men vergete toch nooit, dat wat de klinieken geven in hoofdzaak is *toegepaste* wetenschap. De wetenschap zelve om der wetenschap wille ontmoet men vóór de klinieken, en het zuiverst bij vakken als natuurkunde en scheikunde.

Ik kan dus aan dit trouwens gering klinische surplus der Santo Tomas geen groote waarde toekennen, temeer ook waar de hoeveelheid onderwijstijd nog geen maatstaf is voor het onderwijspeil; en men daarbij toch moet toegeven dat waarlijk volkomen klaar maken voor de praktijk toch nooit op collegebanken of ziekenzalen kan geschieden, doch de arts zich eerst in de praktijk zelve vormt.

Daar komt hij trouwens de klinische vakken elk oogenblik weer tegen en kan hij zijn klinische kennis voortdurend bijwerken; terwijl de hoogeschool in de eerste plaats zorg heeft te dragen voor een zeer voldoende basis niet-klinische kennis, die immers in de medische praktijk maar al te dikwijls niet meer wordt aangevuld.

Men houde daarom vooral ook het prae-klinische onderwijs op de hoogeschool in eere, al moet daardoor de studie wellicht wat langer zijn.

Op Santo Tomas is overigens het onderwijs zeer schoolsch. Ik heb in mijn bezit notitieboekjes van professoren, die op elk college appel moeten houden en de absenten noteeren, voortdurend „beurten" en cijfers geven, zoodat eigenlijke examens daar ook niet bestaan, behalve het eindexamen. De zgn. semester-examens zijn meer eindproefwerken.

Het einddiploma geeft zonder meer, zonder proefschrift dus, de titel van „doctor of medicine" met de volledige praktijkbevoegdheid.

Men overweegt thans, mede om het onderwijspeil aan Santo Tomas in de hand te houden, *het gemeenschappelijk examineeren van abiturienten der beide hoogescholen* door een gemengde examencommissie, een soort States board dus, die dan de praktijkbevoegdheid toekent.

Post-graduate onderwijs Santo Tomas.

Wat mij aan de Santo Tomas Universiteit werkelijk beter georganiseerd leek, althans voor de praktiseerende medici bruikbaarder, is het *postgraduate onderwijs.*

Bruikbaarder, omdat daar reeds de kortere artsencursussen worden gegeven, die men thans aan de University of the Ph. wensch in te voeren.

Het postgraduate onderwijs wordt nl. te Santo Tomas gegeven in een één-jaarlijkschen cursus, die echter in verschillende zittingen is ingedeeld, die ieder op zich zelven te volgen zijn:

1e Zitting (2 maanden) *Interne geneeskunde, in hoofdzaak tropenziekten en met name klinische microscopie.*
2e Zitting (3 maanden) *Obstetrie en gynaecology.*
3e Zitting (2 maanden) Dagelijks 's morgens werk in het *pathologisch anatomisch* laboratorium. Secties.
's Middags *gynaecologisch kliniek*, en *oor- neus-en keelheelkunde.*
4e Zitting (2 maanden) *Interne geneeskunde.*
5e Zitting (3 maanden) *Chirurgie en oogheelkunde.*

De practiseerende medicus zal dus allicht een cursus van eenige maanden kunnen uitkiezen om zijn kennis in bepaalde vakken bij te werken.

Docenten zijn de hoogleeraren der Santo Tomas Universiteit.

Daarnaast wordt gelegenheid gegeven in 6 maanden een *doctoraat in hygiëne te behalen.*

Het met succes volgen van den cursus is daartoe voldoende, het schrijven van een dissertatie wordt niet vereischt.

De cursus omvat colleges en laboratoriumwerk over:

Algemeene Hygiëne, Specieele hygiëne, Medische statistiek. Epidemiologie, Desinfectieleer, Bacteriologie (maken van reinculturen), *Giftplanten, Tuberculose bestrijding.*

Practisch klinisch en laboratoriumwerk in het San Lazaro Hospitaal (ziekenhuis uitsluitend voor besmettelijke ziekten).

School of Dentistry van de University of the Philippines.

De tandartsenschool moet als een apart *onderdeel van het College of medicine and surgery* worden beschouwd.

De toelatingseisch is iets lager gesteld, nl. voor de studie van tandarts behoeft na de highschool alleen het 1*ste jaar* der praemedische opleiding in het College of liberal arts te zijn doorloopen, terwijl bij onvoldoende animo ook studenten direct van de highschool worden toegelaten.

Er moet per semester 30 peso's collegegeld worden betaald.

De graad *doctor of dental surgery* wordt gegeven, als de student minstens 21 jaar oud is en van „reputable character", wanneer hij voorts met succes de 4-jarige cursus aan de tandartsenschool heeft doorloopen. Studenten van andere instituten (o.a. Santo Tomas) kunnen eventueel tot hoogere studiejaren direct worden toegelaten,

doch moeten in ieder geval de twee laatste jaren aan deze School of Dentistry doorbrengen, willen zij het einddiploma krijgen.

Voor alle studenten wordt de graad slechts verleend na gunstig advies van University council en Board of Regents.

De tandartsenschool is eerst in 1915 gesticht en telde eind 1918 ongeveer 30 studenten, d.i. ± 8 per studiejaar. Missucces op de school is gering.

Voor de studie gelden overigens dezelfde bepalingen als op het College of Medicine.

De faculteit staat onder de Dean van het College of Medicine and Surgery, onder wien een aparte Director of the School of Dentistry de directe leiding heeft. Met dezen directeur mede zijn er drie tandheelkundige docenten, terwijl voor de vakken pathologie en bacteriologie, medische zoologie, anatomie en pharmacie gebruik wordt gemaakt van de docenten der medische school of hunne assistenten.

Een en ander levert voor deze medische school geen direct bezwaar op, omdat de onderwijsstaf er ruim genoeg is. Hier in Indië waar de docenten aan de medische scholen reeds zoo overbelast zijn, zou hun zonder twijfel niet tevens onderwijs aan een tandartsenschool kunnen worden opgedragen, terwijl gemeenschappelijk volgen der medische lessen door a.s. Indische artsen en Ind. tandartsen uit onderwijsoogpunt geen aanbeveeling verdient. (zie ook mijn rapport betreffende een Indische tandartsenschool, ingediend bij de Regeering in Mei 1920).

Aan een combinatie van tandartsenschool en artsenschool zou dus eerst gedacht kunnen worden na zeer belangrijke uitbreiding van den onderwijsstaf, een uitbreiding die trouwens de artsenscholen zelve reeds zeer van noode hebben.

Het leerplan te Manila komt in hoofdzaken overeen met datgene, wat door ons, voordat we het Manilaplan kenden, voor de Indische tandartsenschool werd voorgesteld.

De Santo Tomas Universiteit houdt zich niet bezig met opleiding van tandartsen.

Opleiding van verpleegsters en vroedvrouwen.

Twintig jaren geleden werd ernstig in overweging genomen de vraag of het wel mogelijk zou zijn Filipino jonge mannen en vrouwen voor den verplegingsdienst te verkrijgen en op te leiden.

Verscheidene kenners van het Filipino volk betwijfelden of wel vereenigbaar was met het doen en laten der Filipino's en met de sedert eeuwen heerschende gebruiken om een ultra-democratisch beroep als dat van verpleegster in de Philippijnen in te voeren.

De Philippijnsche Commissie, in 1903 eenig wetgevend lichaam was er niet toe te brengen bij de twijfelachtige kans van slagen tot de officieele instelling van een verplegersopleiding over te gaan.

Intusschen begon toen het Bureau of Education bij wijze van proef met een eenvoudige opleiding van verpleegsters in het internaat van de Normal School, waartoe particuliere medici en de directrice van het internaat hunne medewerking toezegden (1906).

De opleidingscursus had groot succes, en werd in 1909 door de Regeering definitief gehandhaafd. Het practische gedeelte van het onderwijs werd gegeven in het oude Civil Hospital.

In 1910 werd de school onder het Bureau of Health gebracht en werd de opleiding geheel verplaats naar het moderne General Hospital en wat de besmettelijke ziekten betreft naar het San Lazaro Hospitaal.

In 1915 werd het onderwijs verbeterd, een opleiding van vroedvrouwen er aan toegevoegd, terwijl aan de diploma's werd verbonden de titel van *graduate in nursing* en *graduate in midwifery*, te verleenen door de Board of Regents van de University of the Philippines.

Het onderwijs wordt thans door de University gecontroleerd en geregeld, de opleiding voor vroedvrouwen staat b.v. geheel onder het departement of Obstetrics van het Medical College.

Het grootste deel der leerlingen is, in tegenstelling met wat we bij andere onderwijsinstellingen in de Philippijnen zien, dienstverband-leerling (government student).

Zij ontvangen toelage en vrij inwoning in het ziekenhuis, en moeten een contract teekenen na het behalen van het diploma het gouvernement voor twee jaar te dienen.

Het leidend motief bij het onderwijs is verpleegsters, verplegers en vroedvrouwen op te leiden, die kunnen helpen bij de bestrijdingder in de Philippijnen bijzonder groote kindermortaliteit, voorts van ziekten als pokken, cholera, tuberculose, malaria, mijnworm en beriberi.

Het is de bedoeling dat ze daarbij niet alleen verplegend en onder controle behandelend optreden, maar vooral ook voor het volk opvoedend en daardoor prophylactisch werkzaam zijn.

Buitendien worden vroedvrouwen opgeleid speciaal voor werk ten platte lande (kortere opleiding: *second class midwives*).

Toelatingseischen voor de studie van graduate in nursing and in midwifery

Toegelaten kunnen worden ongehuwde Filipino's van beiderlei kunne, minstens 19 jaar oud. Typisch is de wijze waarop de toelatingseischen periodiek zijn verhoogd.

In 1918 werden aangenomen personen die 1 jaar High school achter den rug hadden, in 1919 werd 2 jaar high school vereischt in 1920 3 jaar, terwijl in 1921 alleen personen zullen worden aangenomen met einddiploma der high school.

Door de groote animo is het mogelijk aan deze hooge toelatingseischen vast te houden.

De studeerenden zijn inderdaad van „high standard", terwijl ook tijdens de opleiding speciaal op karaktereigenschappen en karaktervorming wordt gelet.

Behalve vrij inwoning in een der 4 groote zustershuizen, die op het hospitaalerf staan, en kost, wordt een maandelijksche toelage (salary) genoten van 12 peso's in het eerste jaar (voorbereidend jaar), 14 pesos in het tweede jaar (intermediate), 16 pesos in het laatste jaar (senior year).

Dit salaris is laag, dit stemt men uitdrukkelijk toe, doch er wordt gestipuleerd dat het alleen bestemd is voor uitgaven voor wasch, kleeding, boeken enz. „the professional education being considered more than a sufficient compensation".

De directeur van het hospitaal heeft de bevoegdheid buitendien per leerling 4 pesos per maand op de spaarbank te zetten, welke bedragen als gratificatie worden uitgekeerd bij het einde van den studietijd.

Wanneer een leerling door eigen schuld de studie niet beindigt, moeten alle genoten bedragen worden teruggestort.

Evenzoo later bij verbreking van dienstverband.

Reiskosten naar en van Manila worden niet vergoed.

Vacantie is er gedurende 3 weken 's jaars. Verzuim wegens ziekte wordt als vacantie gerekend en wanneer meer dan 3 weken 's jaars wordt verzuimd, wordt nog wel vrij kost en inwoning genoten, maar geen salaris.

Een verzuim van meer dan een maand heeft onverbiddelijk tengevolge dat de leerling niet tot het volgend studiejaar wordt bevorderd.

Gedurende het eerste studiejaar wordt geen andere vacantie gegeven dan wegens ziekte.

Examens worden op het eind van elk semester gehouden, „and at such other times as the teacher in charge of the course may elect or the authorities of the school may direct".

Het diploma van *graduate in nursing* wordt verkregen na de gewone 3-jarige studie, waarbij alle leerlingen inwonend zijn en het practisch werk in het ziekenhuis gedurende dag en nacht op den voorgrond wordt gebracht. Voor het verkrijgen van den graad *graduate in midwifery* wordt na deze 3 jaar een aanvullende studie van 6 maanden in de verloskundige afdeeling geëischt.

Op het *leerplan* komen de volgende vakken voor:

Algemeene verplegingsleer, benevens massageleer, hospitaalhuishoudkunde, fatsoensleer, naaicursus, Engelsch, Spaansch, practisch werk op de ziekenzalen, bijhouden van patientenstaten, dieetregeling.

Anatomie
Physiologie en pathologie
Pharmacie, pharmaceutische chemie en pharmacognosie.
Bacteriologie en Klinische microscopie
Verloskunde
Kinderziekten
Chirurgie
Inwendige ziekten
Oor-, neus- en keelziekten.
Hygiëne
Maatschappelijk werk
Lichamelijke oefening
Graduate course
Speciale cursus voor vroedvrouwen.

Voor het practisch onderwijs in anatomie wordt gebruik gemaakt van materiaal en modellen uit het museum van de ontleedkundige afdeeling van het College.

Enkele van de voornaamste geneesmiddelen worden pharmacodynamisch besproken. De assistenten voor de physiologie in het

College leiden het onderwijs, waaraan ook een eenvoudig practicum is verbonden.

Bij de pathologie staan geheel op den voorgrond besprekingen gehouden bij het bekijken van macroscopische en microscopische praeparaten uit de verzameling van het pathologisch museum van het College.

Dat het onderwijs zoo practisch wordt gehouden en de leerlingen dus inderdaad in groote hoeveelheid gezonde en zieke organen zien, acht ik een buitengewoon voordeel.

Ze kennen anatomie, physiologie en pathologie anders dan van plaatjes en uit het hoofd leeren, en ze krijgen door bestudeeren van de werkelijkheid een duidelijke voorstelling van het inwendige van den gezonden en zieken mensch.

„Physical training and athletics are considered essential parts of the nurses' training".

Een 9-tal leerboeken moet door de leerlingen voor hunne toelating worden aangeschaft.

„Student nurses are required to purchase certain necessities, such as books, forms, watches, *shoes*, laundry, clothings and toilet articles, *and they are to pay for them*".

Graduate courses

worden thans gegeven voor reeds gediplomeerde verpleegsters om zich in bepaalde richting te specialiseeren, b.v. *social service* (6 mnd.) (voor wijkverpleegsters enz.);

wardadministration (6 mnd.) (speciaal voor a.s. hoofdverpleegsters.);

anesthesia (6mnd.);

surgical nursing (1 jaar.);

district nursing and sanitation (6 mnd à 1 jaar) (practische opleiding bij gezondheidsdiensten, arbeidsinspectie enz.);

dietetics (1 jaar).

Special midwifery course. Second-class midwives.

Door het groote gebrek aan verloskundige hulp ten plattelande is men er in 1915 toe overgegaan naast de meer ontwikkelde en beter onderlegde graduates in midwifery (3 $^1/_2$ jaar studie na $\pm$ high school) op te leiden *second class midwives.*

Hiervan duurt de studie slechts 1 jaar na de intermediate school. Hoogstens 20 leerlingen tegelijk worden toegelaten.

De meisjes moeten bij toelating 19 à 25 jaar oud zijn, en behoorlijk onderwijs in Engelsch kunnen volgen.

Candidaten moeten zich verbinden na hare studie naar hare provincie terug te keeren en dus niet in de groote steden te blijven hangen.

Minstens 1 jaar moeten ze dan als provinciale of gemeente vroedvrouw dienst doen.

Leerlingen krijgen kost en inwoning, maar geen salaris tijdens de opleiding.

De opleiding is verdeeld in 2 semesters van 6 maanden ieder.

De eerste 6 maanden volgen zij hetzelfde onderwijs als de leerling verpleegsters (ondanks de zeer verschillende vooropleiding).

De laatste 6 maanden worden in de verloskundige kliniek en polikliniek doorgebracht.

Onderwezen worden dan obstetrische anatomie en physiologie, zwangerschap, baring, kraambed, behandeling en voeding van de zuigeling.

De leerling verpleegsters en verpleegers zien er alle keurig netjes helder en zindelijk uit. De verpleegsters nette witte mutsjes, eenvoudige witte pakjes, en eenvoudige zwarte schoentjes. (slechts de hoofdverpleegsters dragen witte schoentjes).

Men ziet hier niet in een land vol van mijnworm het verplegend personeel ter opvoeding van de patienten op bloote voeten loopen.

In de internaten wordt strenge discipline en orde geleerd.

Worcester zegt van de School of nursing het volgende:

„I take genuine pleasure and pride in briefly describing the work of the Philippine Training School for Nurses. I have always believed that young Filipina women would make excellent trained nurses, and I earnestly endeavoured to have a certain number of them included among the first government students sent to the United States for education soon after the establishment of civil government. In this effort I rather ignominiously failed. The prejudices of the Filipino people were then radically opposed to such a course, and my colleagues of the commission were not convinced that it would lead to useful practical results.

To the Bureau of Education must be given credit for inaugurating the movement which has resulted in the firm establishment of the profession of nursing in the Philippine Islands as an honourable vocation for women. At an early date it employed án American trained nurse to give instruction, and inaugurated a preparatory course at its Normal School dormitory. The work at

the outset could not be made of a very practical nature, but after a number of bright and well-trained young women had become intérested in it, arrangements were perfected for giving them actual training at the government institution then known as the Civil Hospital. Here strong racial prejudices of the Filipinos were gradually overcome, and the student nurses soon showed themselves to be unexpectedly practical, faithful and efficiënt.

Later when the great Philippine General Hospital was established it became possible for the Bureau of Health to open a school under the immediate control of the chief nurse, and to take over all the work of training nurses. Students at this school are supported at government expense while in training. Its opportunities and advantages are open to young men, as well as to young women, and may be extended to a number not exceeding one hundred six of each sex at a given time.

„The training of young women began soon, and thus far has resulted more satisfactorily than has that of young men, although many of the latter are now making good progress.

The work is popular, and as there are more candidates than place only the more promising are admitted. They have shown that they possessed commonsense by avoiding the traps set for them by Filipino politicians and newspaper reporters.

Their tact and self-respect have brought them safely trough many embarrassing, and a few cruelly trying, situations forced upon them by the unkindness or brutality of those whom they have sought to serve. Their gentleness and kindness have endeared them to their patients, and it is now a common thing for Americans to request the services of Filipina nurses. Their faithfulness and efficiency have won the confidenceof patients and physicians alike. Their courage has enabled them to triumph the prejudices of their own people, and to perform many hard, disagreeable tasks and meet some very real dangers, without faltering. The gratefulness which they have shown for the opportunity to help their people, no less than for the interest taken in them by Americans, has won them many friends. The training of Filipina nurses has passed far beyond the experimental stage; it is a great success.

Instruction in the Philippine Nurses Training School is now largely given by members of the university faculty and the graduates of this school must certainly be numbered among the most highly educated women of the Philippines. More of them are sadly needed, not only in government nstitutions, but in private hospitals, and especially in the provincial towns, where a few of then are already engaging in districs nursing with unqualified success. The country might well get on for the present with fewer lawyers, and fewer artists, if the number of nurses could be increased".

Een officieele opleiding van verplegend personeel heb ik aan de Santo Tomas niet kunnen vinden. In het Hospitaal San Juan de Dios wordt in hoofdzaak met import geestelijke zusters gewerkt en wordt wel practisch opgeleid voor aanvul-

ling van personeel van het hospitaal zelf. Ik kreeg echter den indruk dat men er geen verplegend personeel, voor de eigenlijke Philippijnen, dus voor de buitenplaatsen, of andere ziekenhuizen, opleïdt.

Internaatswezen.

Over het door de studenten zelf gebouwde internaat der *landbouwhoogeschool* te *Los Banos* heb ik reeds te voren gesproken.

Ook te *Manila* worden groote internaten aangetroffen.

Ik bezocht een der internaatsgebouwenvan de Y. M. C. A. en de Normal Hall.

Het gebouw der Y. M. C. A. bevat groote leeszaal en biljartzaal, zwembassin (helderblauw met C u S O_4 gereinigd rivierwater, gymnastiekzaal, kegelbaan, aangrenzende baseball en tenniscourts.

Studenten betalen $12^1/_2$ peso per maand „lodging" en krijgen hiervoor, behalve huisvesting, licht en bewassching, vrij bed en beddegoed in bruikleen.

2 à 4 studenten huizen samen op een kamer, in grootere kamers wel 8, de bedden hebben alle klamboes, de kamers komen alle uit op groote langs het gebouw loopende galerijen en zien uit op de sportvelden.

Bepaalde studielokaliteiten zag ik niet, uitgezonderd de leeszaal die ook voor studie wordt gebruikt.

Overigens werkt men op de galerijen of in de kamers.

Hier en daar werd muziek gemaakt, meest op strijk-of tokkel instrumenten. Dat was ± 6 uur 's avonds.

Eten en drinken wordt apart betaald.

Er is een zeker aantal goedkoopere en duurdere gerechten, waaruit de student zelf tegen contante betaling zijn menu combineert.

Bedienden zijn tot een minimum beperkt.

Studenten houden zelf hun kamers schoon en halen zelf hun eten van het buffet, nemen hun gevulde bordjes mee en zoeken zich een plaats aan tafel.

De opvoedkundige strekking van het internaat der Y. M. C. A. en de algemeene gang van zaken aldaar kunnen voldoende blijken uit de „Student Department Rules Y. M. C. A."

De *Normal Hall* is een internaat voor meisjes. Oorspronkelijk opgezet voor de vrouwelijke leerlingen der Normal School, die er vlak bij ligt, wonen er thans ook talrijke vrouwelijke studenten, meisjes van middelbare scholen en onderwijzeressen.

De voorschriften zijn scherper gesteld dan bij de Y. M. C. A. (Rules and Regulations for Normal Hall).

De meisjes betalen voor huisvesting en voeding bedragen van 25 à 30 peso per maand.

Merkwaardig is daarbij, dat ook aan externen tegen betaling gelegenheid wordt gegeven in het internaat hare maaltijden te gebruiken.

Wanneer we het internaatsgebouw binnen gaan, komen we in een ruime en gezellige hal, waarin o.a. een staande Hollandsche klok. Links komt daarop uit het office van de Dean (directrice).

Links achter ligt de groote eetzaal, waar voor de ruim 200 internen keurig gedekt was.

De meisjes nemen zooveel mogelijk practisch deel aan het huishouden, zoodat het internaat gedeeltelijk ook als huishoudschool voor allen dienst doet.

Gaan we links of rechts in de vestibule de breede trap op, dan komen we in een groote recreatiezaal, speciaal voor de oudere meisjes, waarin gezellige zitjes, een mooie vleugel en een keurige dansvloer.

Toen ik er met de directrice, een vriendelijke grijze Amerikaansche dame, kwam, waren juist eenige meisjes bezig met zangstudie en gingen daarmee rustig door.

Twee groote open galerijen loopen langs de slaapkamers, welke laatste zijn ingericht telkens voor 8 meisjes.

Gestudeerd wordt aan dezelfde tafels en stoelen die op de slaapzaaltjes staan en die bij een bepaald belsignaal door de meisjes in de corridors moeten worden gezet waar dan ordelijk gewerkt wordt.

Op de 2de verdieping een recreatie hall voor jongere meisjes, benevens de bibliotheek, wederom corridors met slaapkamers, en op het dak de schitterende roof-garden, een ware tuin met palmboomen, tuinbanken en electrische booglampen voorzien, waar men in het schemeruur zit te teaen en de zonsondergang boven Manila-baai bewonderen kan.

Achter het internaat alweer ruime sportvelden, vnl. voor tennis en baseball, welke spelen ook door de meisjes druk worden beoefend.

Door velen wordt van de ontwikkeling van het Filipinomeisje terecht het meeste verwacht voor de ontwikkeling van het geheele volk.

De Filippijnsche vrouw geeft bij herhaling blijk van hooge karaktereigenschappen, met name onzelfzuchtigheid: unselfishness, en goede intellectueele capaciteiten en de noodige energie.

Door Generaal Wood werd ze zeer karakteristiek: „the best man of the Islands" genoemd.

Het meisjesinternaat is door de Amerikaansche Regeering opgericht.

Er zijn echter te Manila, speciaal aan de Taft Avenue, nog talrijke reusachtige internaatsgebouwen, gebouwd en gedreven door particulier, kapitaal, in hoofdzaak door vrijwillige bijdragen van Filipinozijde bijeengebracht.

De Regeering beperkt zich hierbij tot het geven van subsidie voor bouw en exploitatie.

Studentenleven.

De studenten-almanak, Philippinensian, is een der bewijzen van het bestaan van een opgewekt *studentenleven.*

De noodige sport, kunst en debatingclubs floreeren ten zeerste en ondervinden ook buitengewoone steun en medewerking van de docenten, waarvan een enthousiast mij omtrent de studenten schreef:

„they are old in years, but young, yes very young in thoughts and desires.

They are always smiling, thus making the daily routine of their studies light with broad smiles and lively jokes. They find pleasure in everything they do. They are active. There is not an affair but that they take an active part in it. They have the college spirit, the university spirit".

De Philippinensian schuimt over van gezonde levenslust en tintelende humor, en legt er zeker getuigenis van af dat een verstandig geleide studiecontrole zooals die in de Philippijnen bestaat, niet van de studenten schooljongens behoeft te maken.

Hoe geestig is niet het volgende stukje, waar een der in 1918 afgestudeerden een overzicht geeft van de wijze waarop zijn „class" de moeilijkheden in de 5 jaren op het Medical College moest overwinnen, waarbij tenslotte van de 40 nieuw aangekomenen 24 de eindpaal bereikten.

Picture in your mind, gentle reader, an army of forty strong, recruited from the various high schools, standing in martial array ready for battle, anxious to launch into a fight for victory. Before them lies a renowned battlefield, the scene of many a struggle, disappointment, and triumph. Imagine five strong trenches in this battlefield arranged in parallel one after the other and guarded by obstinate, relentless, uncompromising artillerymen — veteran professors and strict instructors — armed to the teeth with all the ingenious disco-

veries of the past and the marvelous inventions of the present and, above all, with a pencil or pen-like cannon that hurls a noiseless, yet none the less terrible, egg-shaped missile called „Zero".

Imagine this army of forty, the pick of their schools, advancing against the first trench, „Grim Anatomy". The fight ensues. Our forty soldiers begin it with a vigorous attack. Scalpsels and forceps are deftly plied, and every stroke is made to count. But woop! Two gallant soldiers are hit by the fatàl missile for having incautiously broken two delicate nerve twigs. One, two, three — alas! several fall down enervated, stupefied and entangled in the wire-like network of lymphatics and blood vessels; while a few flee from the field terrified by the toughness of the fibrous tissue and muscle fibers that form a truly redoubtable bulwark against their advance. The trench is at last taken, but amidst harrasing difficulties; and to the second the survivors advance, à few of them limping on account of smarting wounds notoriously known as „conditions".

The second trench is reached, and another battle is fought. But how different from the first! Tactics and modes of attack are changed. The scalpel is superseded by the rotating smoked drum; the forceps by the make and break shocks, which set the frog's muscles atwitching, much to the bewilderment of the soldier-student who scans and analyzes the fantastic tracing of each muscular contraction. Every one is provided now with a fieldglass (technically called miscroscope) to spy the swarms of enemies which are too small to be detected by the naked eye. These are the bacteria, mischievous little folks that are ever on the watch for a chance to do harm. They are however easily allured to feast of agar, potato, milk, lactose, glucose, and broth, and later to be thrown into a swamp of lysol. Our army carries away this trench by sheer bulldog tenacity, a quality which they are fast acquiring.

To the third trench! You see them hesitating as if uncertain as to the outcome. Trench No. 3 is very strong and well defended. Its defences are no jokes; to wit:

1. Pharmacology, a huge machine-gun of the latest invention that would have terrified probably even the great general Hippocrates and set him to his heels at its more mention. Its mouth belches forth fiery bullets of strychnine, pilocarpine, atropine, opium, adrenaline, and a long list of other shots which only the trained gunner can remember and fire at such a rate as to bewilder our little army.
2. Pathology, another machine-gun that works noiselessly but fatally with its dum-dum bullets of cancer, sarcoma, teratoma and granuloma.
3. Protozoology. This is a hand pistol effective at close range with its missiles of trypanosomes, leishmania, and spirochaetes, which are not particularly dangerous when handled in the proper way.
4. Materia Medica — well, this is a harmless rifle It makes a big noise but does not hurt much.
5. Surgery — this is a separating the third from the fourth trench. To cross it our army has to display some engineering ingenuity, particularly in draining, irrigation and sounding.

Our men, tired and almost exhausted, advance slowly against the fortifications. Valiantly and determined to win they fight their way in the face of discouraging odds. Slowly but surely they gain ground till at last the impregnable fortress falls into their hands; and a loud hurrah bursts forth from many a mouth. Triumphantly the victorious army marches to the fourth trench.

The fourth! Well, the fourth is a fortification defended by innumerable infantrymen who, in spite of their number, are not very dangerous to encounter exception made of two or three sharpshooters, Lieutenant of Infant Hygiene and Feeding, Captain G. U., and Sergeant Mr. Fracture. Let us observe some of the military manoeuvres;

1. To Pandacan! Forward, march! — The army marches to Pandacan Clinic, a citadel full of canines. The method of attack consists in suffocating them with ether and exposing their bellies.
2. Squards right about, march! Forward to Pasay in pursuit of the mosquito Anopheles. Left, right, left, right. Skirmish to the left. The army scatters, and the soldiers climb up the mabolo, guava and santol trees of Pasay-orchards forgetting all about Mr. and Mrs. Anopheles. The insect net is converted, into a basket for gathering fruits.
3. To the Oriental Brewery! Forward, march! The Oriental Brewery is invaded; and to appease the wrath of the invaders, many bottles of beer are emtied.
4. Double time to the Slaughter House, march! The army reaches the place, and they are struck with surprise at the seemingly interminable rows of dressed pigs and cows. „What a grand sight"! Moro Estrada remarked. „All for the sewer"! Philosopher Molong reflected.

Sure of victory, our men give the „Junior Ball" in honor of those who have fought before them, the Seniors. This proves to be a pleasant occasion, and for a moment the cares and worries incident to the fight for victory are forgotten. The fight is then resumed and after seven almost sleepless nights, the fourth trench is taken.

Now only the fifth trench remains. It is the last, and according to rumors, the easiest to attack of the five. Relying on this information, our army marches to it easily, bivouacking many a time either to rest and listen to the famous half-comic, half-serious corner talks of Ilanan, the inexhaustible big dewdrop; or to feast at Para's store at the cost of somebody's pocket: or to divert themselves with the acrimonious discussion between Inding Serafoces and unbeatable Vict, the skinny feather-weight of the Class 1918.

Our army, reduced to twenty-four, all valliant and tenacious fighters march triumphantly to the Commencement Platform to receive the laurels awarded to those who dare and do.

En hiermee mogen dan deze beschouwingen worden gesloten.

Weltevreden, 1921. A. D WAART

Persoverzicht

China's politieke ontwikkeling.

Verdeeld over een drietal-nummers van *Onze Eeuw* (het laatst in de Mei-aflevering) wordt van de politieke geschiedenis van China in den laatsten tijd door J. J. L. Duyvendak een lezenswaard overzicht gegeven.

Hij ziet den tegenwoordigen toestand van dit land donker in, al meent hij dat door de afspraken, op de conferentie te Washington gemaakt, de toekomst voorloopig een hoopvoller aanzien heeft gekregen.

Aan de beschouwingen is het volgende ontleend:

„Welke spotgeest bestuurt toch de Chineesche geschiedenis? Wie zal thans met den verslagen Tuan en zijn Anfu-satellieten betrekkingen aanknoopen!

Wie anders dan Suan Yat-Sen en zijn Parlementariërs, wier aartsvijand hij al deze jaren is geweest! Verlaten door hun Zuidelijke militaire vrienden, schijnen zij thans op deze wijze een laatsten worp te willen doen naar den prijs, die hun steeds ontsnapt. Tuans val, waarin groote mogelijkheden van reconstructie schenen te liggen, brengt inderdaad niet de minste verbetering. Het blijkt slechts een verandering van personen. En ook de heillooze Japansche invloed neemt niet af. Loos als altijd heeft de Oostelijke buurman tijdig gezorgd, dat ook de schrikwekkende Mandsjoerijsche Leeuw hem niet zal klauwen, maar zich gewillig door zijn oogen zal laten leiden.

En wat baat het of in het Kabinet al eenige mannen worden opgenomen van goeden wille en goede faam? Buiten de muren van Peking wordt het woord van deze Regeering door de winden verwaaid. En het Pseudo-Parlement?

Daarvan rest slechts een pover overschot. Velen van zijn leden, Anfuieten, zijn gevlucht, zoodat zelfs een bleeke schijn van volksvertegenwoordiging de Regeering niet langer omstraalt.

In het Zuiden wordt de chaos verwarder dan ooit. Provincie staat op tegen provincie, Kuangtung tegen Kuangsie, Ssu-ch'uan tegen Yunnan, en de arme bevolking, die aan dezen strijd part noch deel heeft en snakt naar rust, wordt het slachtoffer van alle partijen. De steeds meer dreigende geldnood maakt de betalingen van soldij uiterst onzeker en doet de generaals vrijelijk schattingen heffen waar hun dat goed dunkt, om plunderingen te voorkomen.

Behoeft het nog gezegd, dat voor constructief werk meestal geen dollar overschiet, zelfs voor den ontzagelijken hongersnood, die Noord-China teistert nauwelijks eenige gelden beschikbaar kunnen worden gesteld? Wel worden de beiden Super-Tuchüns de noodige fondsen toegestaan om hun nuttelooze legers nog grooter te maken. Zelfs is er niet tijdig spoorwegmateriaal tot vervoer van het koren om den nood te lenigen: de treinen zijn immers benoodigd voor de militaire transporten ad majorem gloriam der Chineesche machthebbers!

Waartoe hun heilloozen strijd verder uit te spinnen? Wint de een, wint de ander, — het is lood om oud ijzer voor het volk en voor den staat; slechts voor hen zelven beteekent het een edeler metaal in steeds toenemende hoeveelheden. Een verslagen Tuchün van Hunan neemt de wijk naar Tientsin met, naar schatting, een spaarpot van 30 millioen, saamgegaard in weinige jaren.

Waartoe zou men vrede maken, wanneer oorlogje spelen zoo'n voordeelig handwerk is? Te Shanghai vergadert, met vele onderbrekingen, de vredesconferentie, och arm! Wie is er die daarvan nog heil verwacht? En wie verwacht iets van de hernieuwde poging van Suan Yat-Sen en zijn gezellen, om nog eens de resten van het wettelijk reeds lang uitgediende parlement van 1913 in Canton te verzamelen, waar de constellatie voor hen iets gunstiger is geworden, en daar een nieuwe Regeering te vormen? Sun Yat-Sen wordt daar zelfs weer tot President der Republiek van Zuid-China gekozen! Per mandaat heeft President Hsü kort te voren de eenheid des lands afgekondigd, en in uitzicht gesteld dat een nieuw Parlement zal worden gekozen volgens de oude kieswet van 1912, daarmede het gezag van het inmiddels verloopen Parlement van 1918, dat hemzelf gekozen heeft, te niet doende. Steeds meer schijnt het streven van Sun Yat-Sen er op gericht te zijn, een onafhankelijke federatie der Zuid-Westelijke provincies te vormen. Radicalisme weer verbonden met provincialisme. Verschillende provincies eischen trouwens voor zich de algeheele onafhankelijkheid op, zoo Kuangtung, zoo Hunan, waar zich een strijd met de generaals van Hupeh ontwikkelt. De door de Regeering — meestal op bevel van Chang Tso-lin en Ts'ao en K'un — in verschillende provincies benoemde gouverneurs wagen het niet zich naar hun post te begeven tegen den wil der plaatselijke machthebbers, worden in het tegengestelde geval soms formeel verjaagd. En geen wonder, dat ook bij het volk de oude provinciale tendenzen onder dezeomstandigheden steeds sterker worden en men in verschillende provinciën groote belangstelling aan den dag gaat leggen voor zoogenaamde lichamen van provinciaal zelfbestuur, zelfs provinciale constituties, welke bewegingen door de Tuchüns worden geduld, zoolang zij niet met hun bedoelingen en belangen in botsing komen. Voor de verkiezingen van het nieuwe door President Hsü beloofde Parlement bestaat dan ook weinig belangstelling. Van verschillende kanten, o.a. door de leden van het Parlement van 1918, worden zij ten zeerste tegengewerkt, en de corrupte methoden, die bij de verkiezingen worden toegepast, wekken de verontwaardiging op zelfs der Chineesche dagbladschrijvers, die op dit gebied toch wel aan sterke staaltjes gewoon zijn.

En intusschen, leening stapelt zich op leening, en het geld verdwijnt in den bodemloozen put, dien hebzucht graaft. Doch wanneer een nieuw buitenlandsch-consortium is gevormd en rept van financieel toezicht, is men ten diepste verontwaardigd. Officieel slaat men een hoogen toon aan, waagt men het zelfs tegenover Japan op zijn stuk te staan in zake Shantung, spreekt men van teruggave van China's souvereine rechten, ontneemt men den Russen hun exterritoriale voorrechten ..... Zeker, en terecht, men voelt zich geen wereldproletariër meer, men eischt erkenning van zijn nationale rechten, — maar waarom verkwanselen China's machthebbers onder de hand 's Lands beste goederen, waarom schijnt een man als Chang Tso-lin in Mandsjoerije slechts een handlanger van Japan te zijn?

Arm China! Wanneer men het Chineesche volk kent, moet men wel de waarheid betwijfelen van de oude zegswijze, dat elk volk de regeering heeft, die het verdient. Geen beminnelijker, rustiger, geduldiger, gemakkelijker te besturen volk dan het Chineesche! Alleen de gedachte, dat het lot van dit volk de inzet is, doet het bedrijf van zijn leiders zien als een diepe tragedie, in plaats van een zinnelooze operette. Uitgezogen, gebrandschat, overgeleverd aan de willekeur van een losbandige soldateska, blijft het blootgesteld aan de periodieke natuurrampen, die dit overbevolkte land teisteren; overstroomingen, hongersnood, zijn ambtenaren blijven er onverschillig onder, zien daarin ook weer een gelegenheid zich te verrijken uit de fondsen tot hulpverleening.„Laat de menschen nu maar gaan visschen", was de lakonieke opmerking van Maarschalk Tuan, toen onder zijn Premierschap een vreeselijke overstrooming in de halve provincie Chihli den oogst deed mislukken. Wat is tegenover dergelijke essentieele levenskwesties het belang van vragen van constitutie of Parlement, wanneer althans het moreele peil van de kampioenen daarvan in de praktijk zoo weinig hooger blijkt te zijn? Jong-China moge dat bedenken, en er zich rekenschap van geven, dat het volk, dat het beweert te vertegenwoordigen, in de eerste plaats andere dingen vraagt dan die het zegt het te willen geven. Dit is het droevige, dat ook de Jong-Chineezen, wien men zoo gaarne onverdeelde sympathie zou willen schenken in wat zij noemen hun strijd voor hervorming, hun moreele verantwoordelijkheid zoo weinig blijken te beseffen. Dit het vernederende voor de Westersche beschaving, dat de eenige les, die China vtn het Westen goed heeft geleerd, is de waarde van bewapening voor het botvieren van baatzucht, zij het dan niet nationale, doch persoonlijke. Deze twee, persoonlijke baatzucht, gesteund door militairisme, zijn thans China's grootste euvelen; zij alleen maken de oplossing zoo moeilijk der groote tegenstellingen: centralisatie en decentralisatie, conservatisme en modernisme. De baatzucht der mogendheden, Japan vooraan, maakt dit alles nog ingewikkelder, doch hoe belangrijk ook een volledig herstel van China's souvereine rechten moge zijn, thans is dit alles niet primair. Slechts mag worden verlangd, dat de mogendheden te goeder trouw niet langer van China's hulpeloosheid misbruik zullen maken en den binnenlandschen strijd niet aanstoken of uitlokken.

China's toekomst is onzeker. De republiek in haar veelbewogen bestaan bracht slechts teleurstelling op teleurstelling. Haar beste kansen verspeelde zij.

Op Yüan Shi-k'ai rust een zware verantwoordelijkheid voor den huidigen chaos. Hij had de macht en de bekwaamheid om een lichter toekomst te doen dagen. Hij heeft het niet gewild. Ook hij meende, dat het waarlijk groot was, een Napoleon te zijn. Na hem komen slechts epigonen, een leidende persoonlijkheid ontbreekt. Zal de zoo vaak te schande gemaakte republiek haar bestaan nog lang kunnen rekken? Telkens duiken weer de berichten op van een voorgenomen Mandsjoe-restauratie. Wie de leidende figuren kent, wie weet wat door hen ten deze al is besproken, beloofd, bezworen, wie zich herinnert, dat de tegenwoordige President de voogd is van den kleinen Keizer, en dat het volk, als geheel genomen, een keizerrijk als den eenig mogelijken regeeringsvorm beschouwt, terwijl voor de provincies daarin alleen een symbool van werkelijk gezag gelegen is, kan een hernieuwde poging daartoe niet anders

dan zeer waarschijnlijk achten. Welke ziener zal zeggen of zij slagen zal? Hier hangt vooral veel af van de houding van Japan. Doch keizerrijk of republiek — men kan slechts wenschen, dat dit volk met een groot verleden een toekomst moge ingaan, daarmede meer in overeenstemming dan het donkere heden."

Buitenlandsche handel van Amerika in 92 2

In *In- en Uitvoer* van 22 Maart j.l. wordt de aandacht gevestigd op het feit dat de waarde van Amerika's in- en uitvoer in 1921 zeer aanmerkelijk is gedaald in vergelijking met die in 1920 en vorige jaren, hetgeen aan de daling der prijzen wordt toegeschreven.

Voorts wordt ons gewezen op den sterken achteruitgang van den invoer uit Ned.-Indië Hieronder volgt een overzicht van den handel tusschen de Vereenigde Staten eenerzijds en de verschillende deelen van den Nederlandschen staat anderzijds.

Invoer in de Ver. Staten uit:

	Nederl.	Waarvan aan diamanten	Ned.Oost-Indië	Suriname	Ned. West-Indische-eilanden
			In duizend dollar		
1912	37.072	9.969	5.892	729	698
1913	37.639	10.935	4.995	813	563
1914	37.500	5.416	6.451	1.035	546
1915	28.494	10.697	15.753	624	523
1916	43.602	19.520	38.860	1.075	998
1917	22.745	15.023	88.621	1.473	949
1918	8.824	6.266	74.983	605	1.452
1919	75.507	53.561	78.744	905	3.127
1920	95.223	31.024	167.416	580	4.432
1921	45.226	11.497	32.142	811	1.658

Uitvoer uit de Ver. Staten naar:

	Nederland	Ned.O.-Indië	Suriname	Ned. W. Ind eilanden.
			In duizend dollar	
1912	110.322	3.225	724	1.076
1913	121.552	3.358	732	888
1914	100.744	2.741	655	1.020
1915	142.973	5.143	587	1.270
1916	113.731	13.571	861	1.866
1917	57.541	26.992	1.553	1.855
1918	11.369	23.379	1.450	1.359
1919	255.099	46.576	1.547	1.915
1920	245.804	59.018	2.393	3.544
1921	170.881	32.340	1.241	2.605

Voor het eerst sedert 1916 zond in 1921 Nederland voor grooter waarde dan Ned. Oost Indië naar de Ver. Staten; vooal de waarde van den invoer uit Ned. Oost-Indlë is in 1921 sterk teruggegan, zoo zelfs , dat in 1921 de waarde van den uitvoer der Vereenigde Staten naar onze Oost-Indische Bezittingen iets grooter was dan de waarde van dien invoer.

Ook de waarde van den invoer uit Nederland was in 1921 heel wat kleiner dan in 1920, hetgeen slechts voor $^2/_5$ gedeelte verklaard wordt door de kleinere waarde van geslepen diamant.

Nederland's financieele toestand en de Amerikaansche leeningen.

Dat bij momenteel als volk boven onze kracht leven, aldus G. S. in *In- en Uitvoer*, en zoodoende aan het interen zijn, is een feit, waarop reeds van meerdere zijden de aandacht is gevestigd.

Nagaande de gegeven schattingen onzer betalingsbalans zien wij, dat het bestaande „gat" het eene jaar werd gestopt door realisatie der hier te lande gehouden Amerikaansche effecten; het vorige en ook dit jaar paraisseerde op onze betalingsbalans een sterke Duitsche kapitaal-invoer; het één een afstaan van waardevol en rentedragend bezit, het andere een „stopmiddel," waarvan de duurzaamheid niet kan worden beoordeeld, maar wel in twijfel getrokken.

De belastingen zijn tot een maximum-hoogte opgevoerd; het binnenland biedt voor de financieering der staatsbehoeften geen voldoende markt meer en op het buitenland moet thans een beroep worden gedaan. De algemeene toestand wordt getypeerd door het feit, dat na afstand van in beter jaren verkregen bezit de afsluiting van leeningen in het buitenland als hulpmiddel aan de beurt komt. Als een land meer verteert dan het opbrengen kan, moet het meerdere ergens worden gevonden, maar waar is het einde?

Het is op zich zelf begrijpelijk, dat de intering, waarop wij boven doelden, het sterkste tot uitdrukking komt bij vergelijking met landen als Amerka, waar de economische toestand weliswaar evenmin onverdeeld gunstig kan worden genoemd, maar dat ten opzichte van vrijwel alle andere staten toch een sterke positie inneemt.

Betoogd wordt dan verder dat de dollarleeningen op den wisselkoers geen blijvend gunstig effect hebben gehad; daarvoor is de tegenstelling tusschen Amerika en Nederland te groot.

De dollarkoers verliep als volgt:

1 Februari	2.70 $^3/_{16}$
22 Februari	2.59 $^7/_8$
1 Maart	2.60 $^7/_8$
14 Maart	2.68 $^3/_8$
16 Maart	2.65 $^3/_8$

Gedurende de maand Januari was de dollar vrij stabiel gebleven. Gedurende Februari had de koers in de eerste weken den invloed te ondervinden van de verkoopen van het Indische leening-provenu. In de laatste week van Februari werden door de Nederlandsche Bank (die belast was met de realisatie der eerste in Amerika gesloten Indische leening ad $ 40 millioen) weinig of geen dollars afgegeven.

Toen hadden evenwel de gulden-aankoopen plaats, noodig voor de storting op het voor Amerikaansche rekening komende deel der jongste Nederlandsche leening, welk deel omstreeks f 70 millioen beliep. Beide koersdrukkende factoren sloten dus bij elkaar aan. De dollar zakte dan ook gedurende Februari een tiental punten, doch zoodra de bedoelde invloeden begin Maart ophielden te werken, volgde een herstel tot weinig onder de noteering van eind Januari.

Dit merkwaardige feit verdient wel de aandacht bij bespreking van maatregelen tegen stijging van den dollar of andere deviezen te nemen.

Crisis en handelsbalans.

In *Vragen des tijds* van April j.l. wijst Mr. M. W. F. Treub er op dat de door hem voorspelde crisis na het kortstondig tijdperk van schijnwelvaart, dat op den vrede volgde, nu ingetreden is; dat het echter de vraag is of zij dadelijk tot verbetering zal leiden.

Daling in de groothandelsprijzen is een gunstig verschijnsel, wanneer zij een gevolg is van vergrooting der productie en vermeerdering van het goederenverkeer, dus van verhooging van het aanbod; wanneer zij daarentegen haar oorsprong vindt in een opeenhooping van niet tegen loonende prijzen verkoopbare hoeveelheden wegens het achterblijven van de toch reeds zoo sterk verminderde vraag uit het buitenland als gevolg van ingezonken koopkracht, uiting van armoede en ellende, is zulk een daling van den prijs een nieuw bewijs van de ontwrichting, welke de oorlog heeft teweegebracht en staat het te vreezen, dat zij, na door achteruitgang in exportzaken, faillissementen en buitengewone werkeloosheid het aanbod te hebben verminderd, in haar tegendeel zal omslaan, dus door een nog verhoogde prijsstijging zal worden gevolgd.

Of dit inderdaad gebeuren zal, hangt af van den duur der crisis. Duurt zij lang, dan zullen talrijke producenten, die nu reeds met verlies werken, hun bedrijf moeten staken. En er zijn helaas nog geen teekenen, die een spoedige einde doen verwachten; integendeel zijn de vooruitzichten sedert ruim een jaar nog ongunstiger geworden.

Te bedenkelijker is dit vooral nu de openbare kassen meer en meer uitgeput raken en niet bij machte zijn, hun uitkeeringen aan werkloozen nog te vergrooten. Indien er niet spoedig opluchting komt, dreigen ernstige economische en sociale gevaren.

Nu wordt echter, terwijl geheel Europa aan den rand van een economischen afgrond staat, het herstel bemoeilijkt. Samenwerking is noodig en krachtsverspilling ontstaat uit onderlingen strijd. Binnenslands, waar de arbeiders de onvermijdelijke loonsverlagingen door werkstaking pogen tegen te houden; buitenslands, waar de verschillende naties zich diets maken dat zij ieder voor zich uit de algemeene débacle kunnen worden gered door in- en uitvoerverboden en tariefverhoogingen.

Langzaam, veel te langzaam wordt door de internationale conferenties het zoo noodig wederkeerige vertrouwen en contact weer in 't leven geroepen.

Meer dan ooit zijn de landen tengevolge van de geweldige crisis van elkander afhankelijk geworden.

Ten onrechte heeft Amerika zich aan de conferentie te Genua onttrokken en daardoor haar werk grootendeels tot onvruchtbaarheid gedoemd.

Bij raadpleging van de in- en uitvoerstatistieken blijkt overal de buitenlandsche handel in ongunstigen toestand te verkeeren. Die van Amerika is, na een geweldige stijging gedurende den oorlog en de eerste jaren daarna, weer teruggevallen op het peil van 1913 (naar het gewicht berekend). De precaire economische toestand van heel Europa kan alleen herstel vinden, wanneer de landen van midden-Europa weer als koopkrachtige vragers op de markt komen. Een groote fout heeft men in Duitschland begaan, door de daling van de waarde der Mark niet zooveel mogelijk tegen te houden. De meening, dat hierdoor de Duitsche uitvoer bevorderd en dus Duitschland 's economische positie zou worden, houdt geen steek.

Nederland verkeert nog in betrekkelijk niet ongunstigen toestand, doch het dreigt in de ruine van Europa te worden meegesleept. Het staat als de andere Europeesche landen tegenover Amerika als schuldenaar. En de moeilijkheid is nu dat Europa geen goud genoeg heeft om de schuld te voldoen, terwijl Amerika ook geen betaling in goederen wenscht te aanvaarden. Het staat nog steeds op protectionistisch standpunt. Tijdelijk kan het zichzelf en Europa helpen door het toestaan van nieuwe leening. Maar hierdoor wordt het probleem niet opgelost, doch slechts naar de toekomst verschoven en de oplossing wordt steeds moeilijker.

Amerika kan zich op den duur niet onttrekken aan bemoeienis met de vraagstukken, die op het herstel van Europa betrekking hebben; het heeft daarbij te groot belang gekregen.

Nederland's betalingsbalans is den laatsten tijd eenigszins verbeterd. Het overschot van den goedereninvoer boven den uitvoer bedroeg over 1920 ruim 1.6 milliard. Daartegenover konden worden geraamd aan inkomsten: f 200 millioen uit Indische ondernemingen, f 500 millioen uit de scheepvaart, f 200 millioen uit doorvoer, assurantiepremies, enz.

Voor 1921 beliep op de handelsbalans het invoersaldo f 817 millioen. Doch ook de inkomsten uit Indische ondernemeingen, scheepvaart, doorvoer, assurantie, enz. daalden. Het ongedekte deel van het invoersaldo over 1921 zal dan ook slechts weinig lager zijn dan dat van 1920. Dit neemt niet weg, dat, alles in aanmerking genomen, de betalingsbalans toch iets gunstiger is geworden.

Toch is nog heel wat noodig om Nederland absoluut en relatief terug te brengen op de plaats, die het ten aanzien van het internationale goederenverkeer onder de volken innam. En zoolang de Nederlandsche betalingsbalans zooals thans, een debetsaldo aanwijst, is men er niet, zelfs als de algemeene toestand in Europa zich sneller in gunstigen toestand mocht ontwikkelen dan te verwachten is.

Nederland's economische toekomst is ten nauwste met die van geheel Europa saamgeweven. Land en volk hebben nog nooit voor zoo groote economische moeilijkheden gestaan als thans. De grootste krachtsinspanning en eendracht zijn noodig om deze te boven te komen.

Coöperatie in Britsch-Indië.

In „The Straits Budget" van 23 Dec. 1921 komt een artikel voor: „Coöperation for Malaya", waarin een rapport van Mr. Cavendish over coöperatieve vereenigingen in Burma besproken wordt. Het doel dezer vereeniging is de bevolking te beschermen tegen den roofzucht van woekeraars, die geld uitzetten met als eenig doel zich meester te maken van de eigendommen, welke als onderpand voor de leening worden gegeven. In Burma en groote gedeelten van Britsch Indië heeft men met coöperatie veel bereikt. Er bestaan verschillende vormen van cooperatie. Een van de eenvoudigste en best bekende is die, welke over het Noorden van Engeland zich uitstrekt en vooral ten doel heeft de deelnemers eraan voedsel en kleeding te verschaffen volgens een stelsel van deelgerechtigdheid in de winst. Zulk een coöperatie zou voor de Europeanen in Malaya op zijn plaats zijn en hun waarschijnlijk tot de ontdekking brengen, dat zij slachtoffers zijn van handelaars, die de winst te hoog willen opdrijven. Echter, vooral op het gebied van den landbouw biedt Malaya allerlei mogelijkheden; cooperatie is vooral van belang , als er een groote bevolking van kleine landbouwers is. Deze hebben gewoonlijk niet genoeg middelen voor hun levensonderhoud voor het tijdvak tusschen het uitplanten en den oogst, zoodat zij dan in handen vallen van woekeraars, die hun zonder genade uit plunderen. Ook voor verbeteringen van hun bedrijf , welke slechts langzamerhand de onkosten goedmaken, ontbreken hun gewoonlijk de middelen, tenzij tegen een ruineuze rente. In zulke gevallen kan een coöperatie veel goed doen; het verschil met den woekeraar is vooral , dat de eerstgenoemde niet naar het bankroet van den leener streeft. In Burma en Britsch-Indië moet het doel, waarvoor de leening wordt aangevraagd, omschreven worden; de leening wordt alleen toegestaan, wanneer het een gezonde zaak geldt en de vereeniging houdt er daarbij toezicht op, dat de gelden voorzichtig en voor het omschreven doel gebruikt worden. Gewoonlijk wordt een vereeniging gevormd over een klein gebied, zoodat alle leden elkaar kennen en spoedig begrijpen, dat als iemand een leening verkeerd gebruikt, dit een nadeel is voor henzelven. Het spreekt van zelf, dat bij zulk een stelsel met veel tact moet worden opgetreden.

Coöperatie heeft de steun noodig van een krachtige overtuiging, welke door de omstandigheden aan de menschen werdt bijgebracht. De coöperatieve verbruiksvereenigingen kwamen tot stand als een protest tegen te hooge eischen van den kleinhandel. De coöperatie in den landbouw werd begonnen, toen crediet op redelijke voorwaarden moeilijk te krijgen was. Men kan het coöperatiedenkbeeld niet aan de bevolking opdringen; het best is een plaats te zoeken, waar er werkelijk sterke behoefte aan bestaat en vervolgens veel bekendheid te geven aan de uitkomsten. Voor Malaya wordt aanbevolen het stelsel eerst op een kleine schaal te probeeren.

De uitslag van het Koloniale Grondwetsdebat.

In het *Kol. Tschr.* (Januari-nummer 1922) verscheen van de hand van prof. Mr. C. van Vollenhoven onder dit opschrift het volgende met enkele bekortingen weergegeven artikel.

I.

De zeer welkome verrassing, door de op 23 Maart 1921 ingediende grondwetsvoorstellen der regeering bereid ter zake van Oost- en West-Indië, was deze, dat daarin, op het voetspoor van wat de herzieningscommissie had aanbevolen voor de Oost, het beginsel werd uitgesproken van overlating van een zoo groot mogelijk stuk bestuur en regeling (wetgeving) van „inwendige aangelegenheden aan in Indië, Suriname en Curaçao zelf gezetelde organen. De toelichting stelde dit onomwonden vast, en voegde bovendien toe — wat in den grondwetstekst geen uitdrukking vindt — „dat aan de aldaar gevestigde bevolking een zoo groot mogelijke invloed op en aandeel in de samenstelling dier lichamen moet worden toegekend." Evenwel zou — ook dit conform den raad der herzieningscommissie — de wetgevende macht in Holland bevoegd blijven tot opperste regeling, zouden „de Staten-Generaal een daadwerkelijk toezicht op het koloniaal bestuursbeleid behouden", en zouden overzeesche verordeningen bij speciale wet kunnen worden vernietigd, zoo zij streden met de grondwet, met de wet of met het algemeen belang. Met reden is in de kamer deze formuleering een voor de Indiën „waardevolle kern" genoemd, die men niet dan in de uiterste noodzaak zou mogen prijsgeven.

Een tweede verrassing echter van tegengestelden aard deed zich op, toen in November 1921 bleek, van welke twee bijbedoelingen de regeering haar verblijdende hoofdbedoeling deed gepaard gaan. Vooreerst de bijbedoeling — waarvan de Volksraad in April 1921 onkundig was gelaten, en die ook in de memories van toelichting en van antwoord met geen lettergreep was aangeroerd — om dien wensch der herzieningscommissie onuitvoerbaar te maken, volgens welken de Indische regeering zou worden hervormd door de departementshoofden met den landvoogd in een kabinet of raad, den gouverneur-generaal in rade, te vereenigen; de regeeringsredactie, zoo bleek tijdens het debat, wenschte zulks van vooraf uit te sluiten. En ten andere de bedoeling, om ondanks afwenteling van een groot stuk bestuur op autoriteiten in het land zelf, nochtans de kroon bevoegd te laten blijven in die overgelaten bestuurtaak in te grijpen,hetgeen tot regelrecht gevolg heeft, dat ook de staten-generaal te dier zake tot onverkorte contrôle bevoegd en verplicht blijven.

De redactie der op een en ander betrekkelijke artikelen 61 en 62 grondwet is voor en tijdens het debat nogal gewijzigd. De vraag is, wat derhalve thans de gevoteerde tekst inhoudt.

Ten gevolge van aandrang uit de kamer zelf, te dezen door volksraadadvies geleid, zijn nog twee verdere beslissingen van gewicht genomen: a. op nagenoeg ieder wetsontwerp, Oost of West betreffende, moet te voren het vertegenwoordigd lichaam daarginds worden gehoord; b. op Indië wordt voort aan, althans in de grondwet, niet meer de stempel „kolonie" gedrukt — de odieuze omschrijving van overzeesch gebied als „bezittingen des Rijks" had de regeering in Maart 1921 uit zich zelf al voorgesteld te schrappen. Een op herzieningsrapport en volksraadadvies geinspireerd voorstel om den volksraad (Batavia), de koloniale staten (Paramaribo) en den kolonialen raad (Willemstad) bevoegd te verklaren tijdelijke afgevaardigden met eng omschreven taak naar het Binnenhof te zenden, is met 39 tegen 29 stemmen verworpen hetgeen, weliswaar formeel niet uitsluit, dat de drie toekomstige

wetten op de staatsinrichting der overzeesche gebieden zulk een bevoegdheid scheppen (ook het instituut der resident commissioners voor de Philippijnen en voor Portorico berust niet op de Amerikaansche grondwet, maar op gewone wetten van het congres te Washington), doch hetgeen de kans daarop toch niet vergroot.

Het gevoerde koloniale debat stond op hoog peil. Ik geloof niet dat een moederlandsch parlement ter wereld, het Britsche incluis, met meer opbouwende zorg en kennis een koloniale voorziening behandelt dan de tweede Kamer het deze grondwetsartikelen deed; ik geloof niet, dat het koloniale grondwetsdebat van 1848 of 1887 zich met dat van 1921 kan meten,. De taak was te lastiger, nu het ministerie van kolonien deze behartiging vrijwel aan het parlement overliet.

II. Ter bekorting van wat bij de nieuwe artikelen zal te zeggen zijn moge een algemeene opmerking voorafgaan.

Het Indische staatsrecht (evenals trouwens het Surinaamsche en het Curaçaosche) eischt in het belang der geregeerden dringend, dat gezagsoefening slechts uitga van verantwoordelijke overheden; geen gezag, dan gepaard aan een plicht tot verantwoording, die zich over den vollen omvang der gezagsoefening uitstrekt. De grondwet van 1848 en het Indisch regeeringsreglement van 1854 konden destijds als orgaan, waaraan koloniale verantwoording zou worden afgelegd, nog geen ander lichaam uitdenken dan de staten-generaal hier te lande, wijl aan zoo iets als een volksraad, locale raden, regentschapsraden, landschapsraden niet te denken viel. Vandaar Thorbeckes onvermoeide strijd om den wetgever te halen in Indische zaken; vandaar het pogen van Thorbecke, Keuchenius en zooveel anderen om ons parlementaire stelsel ook ten aanzien van Indië volledig te doen erkennen. Een stuk regeering afwentelen op overheden in Indië zal dus nooit mogen beteekenen: de verplichting afschaffen of inkorten om voor het aldus overgedragen gezag volledige *verantwoording* schuldig te zijn.

Doch anderzijds is in de regeling van 1848 en 1854 het gekunstelde niet te miskennen. In plaats van een natuurlijke verantwoording, afgelegd jegens representanten der geregeerden zelf in hun lagere en hoogere groepeeringen, treedt voor alle gezagsoefening in gansch Indië één enkele plicht tot verantwoording op, gelegd op een paar schouders — die van den landvoogd —, die bovendien niet eens rechtstreeks, maar slechts door overwenteling van zijn verantwoordelijkheid op den minister van kolonien, voor de vierschaar op het Binnenhof kan komen. Staatsrechtelijke groei van Indië moet dus noodzakelijk meebrengen: eenerzijds de bestaande verplichting tot het afleggen van verantwoording ten deele overbrengen van den éénen landvoogd op autoriteiten van lagere autonome gemeenschappen in Indië zelf, anderzijds het controleeren van 's landvoogds verantwoordelijkheid ten deele overbrengen van Binnenhof naar Hertogspark. Wil men in waarheid 10% der centrale regeeringstaak in handen leggen van autonome provincies of autonome regentschappen, dan zal voortaan voor die 10% het bestuur van provincie- of regentschap verantwoordelijk moeten zijn aan zijn eigen provincie-of regentschapsraad, en zal de landvoogd zijn plicht voor die 10% beperkt zien tot een wettelijk omschreven negatief toezicht; en wil men in waarheid, gelijk de re-

geeringsmemorie van 22 Maart 1921 proclameert, zeg 50% der centrale regeeringstaak van den Haag overbrengen op de Indische regeering zelf, dan zal voortaan voor die 50% de Indische regeering verantwoordelijk moeten zijn aan een in Indië te scheppen vertegenwoordigend lichaam zoodat kroon en kamers haar rol voor die 50% beperkt zullen zien tot een wettelijk omschreven negatief toezicht. Eenerzijds te bepalen, dat bestuur en regeling voor een goed deel worden afgewenteld op autoriteiten in Oost en West zelf, en anderzijds te bepalen, dat voor 100% van bestuur en regeling dier autoriteiten de kroon verantwoording schuldig blijft aan de staten-generaal, is een onverstaanbare tegenspraak.

De minister van Engelsch-Indië te Londen heeft, toen de fameuze hervormingswet van 1919 in behandeling was, dit punt met volle openhartigheid onder de aandacht van zijn parlement gebracht, en er de instemming van beide huizen op erlangd. De Nederlandsche regeering heeft bij het jongste debat geen vinger uitgestoken om dit gewichtig punt helder te maken.

Ter verhoeding van misverstand zij nadrukkelijk aangeteekend, dat verantwoordelijkheid van een Indische autoriteit aan een Indisch vertegenwoordigend lichaam allerminst in de vormen gekleed behoeft te zijn van ons parlementaire stelsel. Ons eigen provinciale-, gemeente-, en waterschapsrecht en het staatsrecht van menig uitheemsch land overtuigt, dat volledige verantwoordelijkheid der overheid te bereiken valt ook , met totaal andere stelsel, die voor Indië stellig veel beter deugen dan ons parlementaire.

III.

Artikel 1 der grondwet is van zijn ook in den volksraad gebleken klaarheid niet verlost. Hadde men het geredigeerd: „Het Koninkrijk der Nederlanden omvat Nederland, Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao", dan zou het den bouw van onzen staat zijn gaan teekenen. Hadde men het doen luiden: „Het grondgebied des Koninkrijks omvat het grondgebied van Nederland" enz., dan zou de strikt geographische bedoeling duidelijk hebben gesproken. Doch nu het nog steeds eerst van „het Koninkrijk" en vervolgens van „het grondgebied" der staatsdeelen spreekt, is het even onhelder gebleven als het was. Een voorkeur voor de geographische uitlegging van achter de regeeringstafel doet daaraan natuurlijk toe noch af.

De verzamelterm „overzeesche gebieden" is ontoelaatbaar geoordeeld, omdat volgens het grootwoordenboek „gebied" geen meervoud heeft. Het argument bevreemdt in den mond eener regeering, die een vertaling van het volkenbondspactum publiceerde, waarin „gebieden" in een artikel drie keer voorkomt, en die ook overigens het woord „gebieden" bezigt. Zijn „grensgebieden" en „stroomgebieden" voortaan dus ook al contrabande? Gebied als enkelvoud is aanvaard in artikel 62 lid 1 zin 2.

Artikel 6 lid 2 („Een vreemdeling wordt niet dan door eene wet genaturaliseerd.) is aldus gewijzigd, dat de reeds door de herzieningscommissie gewraakte schijn wegvalt, als ware de menschheid in „Nederlanders" en „vreemdelingen" te verdeelen; terwijl in waarheid (zie ook artikelen 80, 84, 127 en 143) tegenover „vreemdelingen" het complex der Nederlandsche onderdanen" staat, van wie de Nederlanders naar de wet van 1892 slechts een ondergroep vormen.

In dit additionneel artikel XII onder artikel 121 lid 1 had om gelijke reden „Nederlandsch onderdaan" in plaats van „Nederlander" behooren te staan, al kan men ook met de aanvaarding mín zuivere redactie zich wel redden.

De grondwettigheid van een reis der koningin naar Indië is boven twijfel gebracht door een nieuw artikel 42 bis.

De artikelen 61 en 62 houden bestuur (artikel 61) en regeling (artikel 62) uiteen en stellen het bestuur voorop, hetgeen beide verbeteringen zijn.

Niemand zal nu ooit meer onder „opperbestuur" opperwetgeving kunnen brengen.

Artikel 61 lid 1 en lid 2 onderscheiden opperbestuur en algemeen bestuur, waarnaast dan als derde aan het lagere bestuur is gedacht. Met scherpte heeft de regeering deze „ gradatie" als haar welbewuste spraakgebruik verdedigd; „algemeen bestuur" zou beteekenen „centraal bestuur in het land zelf".

Echter heeft sinds jaar en dag zoo in de Oost als in de West de bijvoeging „algemeen" in „algemeene verordening" een geheel anderen, ruimeren zin; daar wijst het op een centralen maatregel, uitgaande *hetzij* van een der centrale overheden in den Haag, *hetzij* van die in het land zelf. Nam men dus „algemeen bestuur" in analogen zin, dan zou het *opperbestuur* plus het centrale bestuur in Indië zelf omvatten; de regeering steunt haar afwijkend spraakgebruik op artikel 64 regeerings reglement. In elk geval mag de vrees, dat „algemeen bestuur" hier voor het veel ruimere „regeering" zou staan, beschouwd worden als gebannen; gelijk eveneens is komen vast te staan, dat de voorbehouden „bevoegdheden" in artikel 61 lid 2 alleen bestuursbevoegdheden kunnen zijn.

De in artikel 61 lid 2 gelaschte woorden „in naam des Konings" zijn uitgelegd, deels als niets dan een plechtige phrase, deels als een aanduiding van verantwoordelijkheid, deels als een afsnijden van koninklijke inmenging, deels als een sanctionneeren van koninklijke inmenging; hetgeen een lid snugger deed zeggen, dat de staatsrechtelijke waarde der uitdrukking aan allen bekend is. Ware de inmengingsinterpretatie juist — en in dezen zin heeft te kwader ure ook de herzieningscommissie de bewoording uitgelegd —, dan zou overlating van een stuk bestuur aan de overzeesche regeeringen een schijnvertooning zijn. Het koloniale recht intusschen kent de woorden alleen in eerstgenoemden zin, d.i. als plechtige phrase; men vergelijke de ambtsoefening van Indische commissarissen-generaal (die 's konings volle macht bezaten en geen bevelen hadden af te wachten) in naam des konings, den aanhef der Indische ordonnanties en der rechterlijke vonnissen, en evenzeer de in artikel 124 lid 2 regeeringsreglement begane onderstelling, dat men, wat lagere bestuurders in Indië uitvaardigen, beschouwen mag als uit 's landvoogds naam te geschieden.

Waar de gebezigde term volslagen dubbelzinnig is, noopt dit wettelijk spraakgebruik, gepaard aan de noodzaak om artikel 61 lid 2 niet noodeloos tot een innerlijke contradictie te maken, tot het opvatten van de vier woorden als plechtige phrase.

In het debat is een paar maal ondersteld, dat hetzij artikel 61 lid 2 in het algemeen, hetzij speciaal de term „in naam des Konings", een onbeperkt controlerecht der kamers vestigt, derhalve (zie boven) de wezenlijke afwenteling van een stuk regeering op autoriteiten in het land zelf onmogelijk maakt. De

gevoteerde tekst geeft aan dit beweren geen steun; de controle der kamers voor afgewentelde stukken regeering hangt voortaan uitsluitend samen met artikel 62 bis, zijnde de gelegenheid om vernietiging te provoceeren.

De in artikel 61 lid 2 vervatte verwijzing naar de grondwet is door de regeering niet opgehelderd, hoewel zij stellig aan een artikel der herzieningscommissie is ontleend.

Zij kan natuurlijk niet op artikel 61 lid 1 zien, aangezien lid 1 over opperbestuur, lid 2 daarentegen over centraal bestuur in het overzeesche gebied zelf handelt. Het kan evenmin op de buitenlandsche betrekkingen (artikelen 57 en 58) en de zorg voor de marine (artikel 60) zien, omdat dit geen bestuur van overzeesch gebied, maar bestuur van den staat (het geheele koninkrijk) is.

Of de artikelen 64 (munt), 65 lid 1 (adeldom) en 66 (ridderorden) ook op de overzeesche gebieden zien, is twijfelachtig. Van het gratieartikel (artikel 68) is niet alleen de territoriale werkingsomvang uitermate dubieus, maar dit betreft een rol des konings in de justitie, terwijl artikel 61 uitsluitend van „bestuur" (als onderscheiden van rechtspraak, politie en regeling) handelt. De eenige voorschriften, waarop de grondwetsreserve dus vermoedelijk zien kan, zijn — wellicht naast het schorsingsvoorschrift in artikel 62 bis — de twee bepalingen over aanneming van vreemden adeldom en vreemde ordeteekenen (artikel 65 lid 2 en artikel 67 lid 2). Het is wel de moeite eener verwijzing waard.

Hoewel het uitbrengen van het in artikel 61 lid 3 genoemde verslag een bestuursdaad is en dus te recht in dit artikel opgenomen, is het daarin beschreven overheidswerk natuurlijk niet tot bestuurswerk beperkt; rechtspraak, politie en regeling komen evenzeer ter sprake. Er had dus „bewind" of „regeering" moeten staan. Het schijnt een vergissing van dezelfde soort als die, welke een der leden deed zeggen, dat het nieuwe artikel 62 niet tot wetgeving beperkt zou zijn, omdat een nieuw regeeringsreglement ook bestuur, rechtspraak en politie zal regelen.

Met „Staatsinrichting" (waartoe deze kapitale s?) in artikel 62 lid 1 zal wel hetzelfde bedoeld zijn, wat de herzieningscommissie de „beginselen voor de staatsinrichting" noemde; een andere uitleg ware ongerijmd. Het in artikel 62 lid 1 zin 2 genoemde „vertegenwoordigend lichaam" is uiteraard een centraal orgaan; daarentegen kunnen de in artikel 62 lid 2 genoemde organen evengoed lagere organen (locale raden, regentschapsraden, desaraden, waterschapsraden) als centrale organen wezen, hetgeen zijn terugslag heeft op artikel 62 bis. Beloofd is ontwerpen van algemeene maatregels van bestuur zooveel mogelijk vooraf te publiceeren en aan volksraad enz. voor te leggen.

's Konings regeling wordt ingevolge artikel 62 lid 2 beperkt tot bepaalde onderwerpen en — latere toevoeging — tot bepaalde gevallen, waaronder men zoowaar ook dat van betere technische voorlichting hier te lande begreep. De wetgever zal even nauwlettend als voor artikel 61 lid 2 hebben zorg te dragen, dat inderdaad deze onderwerpen en gevallen „bepaalde", d.w.z. eng omschreven en opgeteld, worden en niet in algemeene formules belichaamd.

Bevreemdend is de opzettelijke disharmonie tusschen de artikelen 61 en 62. Artikel 61 lid 2 reserveert bevoegdheden voor den in geheel andere woorden en op veel vager wijze dan waarop artikel 62 lid 2 zulks doet; artikel 61 lid 2

zwijgt van bestuursoefening door lagere organen ter plaatse, artikel 62 lid 2 daarentegen bestrijkt regeling zoowel door centrale als door lagere organen in het land zelf; het „in naam des Konings", voor de centrale bestuursoefening opgenomen in artikel 61 lid 2, ontbreekt voor de centrale regeling in artikel 62 lid 2.

Artikel 62 bis. Ten onrechte had de herzieningscommissie de vernietiging door de wet van zelfstandige regelingen (het nieuwe artikel 62) en van het vernietigen van zelfstandige bestuursbeslissingen (het nieuw artikel 61) niet gerept. De regeering heeft deze misstelling overgenomen. Uit dit verzuim mag intusschen niet geconcludeerd worden, dat vernietiging van bestuursbeslissingen hetzij verboden is, hetzij aan de kroon behoort te verblijven; wat dit laatste beteekenen zou, heeft de West ervaren. De wet blijft vrij in een behoorlijke regeling van deze laatste materie. De wet kan evenwel wegens de pertinente redactie van artikel 62 bis de bevoegdheid des wetgevers om verordening en ook van lagere raden (regentschapsraden enz.) te vernietigen niet beperken, al zal de tekst hier wel verder zijn gegaan dan de bedoeling was. De regeering acht het voor de toekomst onnoodig op zulk een vernietigingswet volksraad enz. te hooren.

Artikel 75. Van algemeene maatregels van den staat (diplomatieke, consulaire, marineregelingen enz.) is gezwegen; de woorden „waarin hij dat noodig oordeelt" zijn op hun verkeerde plaats gehandhaafd.

Artikel 122. Van wetten van den staat is gezwegen.

Artikel 164. De gebreken van dit artikel zijn bestendigd.

IV.

Weegt men voor Oost- en West-Indië het goede en het kwade van den hier besproken uitslag tegen elkaar af, dan overweegt het goede. Erkend is het beginsel van regeering van overzeesch gebied door overheden in dat overzeesch gebied zelf; 's konings wetgevende macht is teruggedrongen tot wat de wet hem uitdrukkelijk wenscht op te dragen; de overzeesche gebieden hebben zekerheid, dat hun vertegenwoordigend lichaamd zal worden gehoord op wetsontwerpen, naast de belofte, dat het gehoord zal worden op ontwerpen van algemeene maatregels van bestuur; de belofte is gegeven, dat de bevolking ruim zeggenschap zal krijgen in de samenstelling van haar regeerorganen; ruim baan is gemaakt voor nieuwe regeeringsreglementen, die geen „regeerings" — reglementen, maar ordening van volksbelangen zullen zijn; en de termen uit het exploitatietijdperk zijn uit de grondwet weggenomen. Voor Oost- en West-Indië is het dan ook te hopen, dat de grondwetsherziening niet strande.

Of dan het verbod van een collegiale regeering voor Indië, door een gouverneur-generaal in rade, niet belemmerend vooruitloopt op de aanstaande Indische beginselenwet? Stellig geeft dit verbod een leerzame aanwijzing, hoe gevaarlijk het zou zijn geweest, een heel hoofdstuk „Van Indië" aan de grondwet te willen toevoegen. Stellig ook werpt het een zonderling licht op het streven der regeering, voor de nog niet ingekomen herzieningsvoorstellen der Indische regeering den weg te banen. Doch het debat over dit punt is, niet zonder schuld der regeering, beheerscht geworden door misverstand. Men is in den waan gebracht of gelaten , als zou de herzieningscommissie den verantwoorde-

lijken landvoogd uit de grondwet willen zien geschrapt, of als zou de herzieningscommissie 's landvoogds verantwoordelijkheid voor zijn collegiale regeering verzwakt willen zien tegenover 's landvoogds verantwoordelijkheid van thans. Niets is minder juist evenzeer als voor het collegiaal geregeerde Engelsch-Indië en als voor de door een gouverneur-generaal met zijn kabinet geregeerde Philippijnen een uitweg is gevonden, heeft de herzieningscommissie ook voor Indië een solutie ontworpen, die de collegiale regeering mogelijk maakt zonder den verantwoordingsplicht van den landvoogd te schaden. De regeering mag het votum dus niet aldus gaan uitleggen, alsof elk schema van collegiale regeering het zou hebben afgelegd, en alsof haar eigen peuterig ideetje van opneming van departementshoofden als buitengewone leden in den raad van Indië het zou hebben gewonnen; eerst als een wetsontwerp op de staatsinrichting van Indië inkomt, zal de tweede kamer bij dat concrete voorstel kunnen toetsen, of niet wellicht een concrete vorm van collegiale regeering is voorgelegd, die zich met het aanvaarde artikel 61 lid 2 geheel verdraagt.

Gevaarlijk met dat al is het advies geweest, dat verbetering van zulk een artikel naar een volgende grondwetsherziening scheen te verwijzen. Vooral nu het procédé van grondwetswijziging intact is gelaten, is zulk een nadere herziening maar niet elken dag te krijg.

Met eenigen nadruk moge er op gewezen worden, dat de uitwerking van artikel 62 lid 1 zin 2 — over het verplichte hooren van volksraad, koloniale staten en kolonialen raad — aan alle verdere omwerking of vervanging van de regeeringsreglementen dient vooraf te gaan; gebeurde dit niet, dan zou de regeering vrijheid hebben om bij den voor jaren beslissenden arbeid van regeling der staatsinrichting den volksraad en de Westindische colleges voorbij te gaan. In dien zin zal men der regeering dus nog een pertinente belofte hebben te ontlokken, en anders moet het initiatief der tweede kamer maar inspringen.

Voor artikel 87 van het regeeringsregelement van Curaçao zal, ter wille van ons artikel 62 lid 1 zin 2, een nieuw artikel den kolonialen raad als „vertegenwoordigend lichaam" moeten stempelen, en voor den volksraad zal deze betiteling uit de beweegreden der wet van 16 December 1916 naar den tekst zelf van artikel 131 Indisch regeeringsreglement dienen te verhuizen. De bewuste voorziening zal een termijn hebben te stellen voor het uit te brengen advies, zal ook met initiatiefvoorstellen hebben te rekenen doch zal door den geamendeerden tekst van artikel 59 niet meer vanzelf toepasselijk worden op internationale verdragen die ons overzeesche gebied aangaan. Ook in dit laatste moet het ontwerp dus voorzien.

Had op 19 December 1919 mr. De Savornin Lohman gesproken van „datgene, wat wij allen verlangen, n.l. dat Indië zich op den duur zal zelf besturen", bij het onderhavig debat heeft een bedachtzaam lid der rechterzijde gezegd: „Niets zal mij liever zijn dan eenmaal in die verre oriënten een zelfstandig rijk te zien verrijzen, dat ook na de ontvangen zelfstandigheid door zedelijke banden aan het moederland verbonden blijft". Het zal goed zijn zich zulke uitingen te herinneren tegen den tijd, dat het ontwerp van wet op de Indische landsordening in de kamer komt.

Wetgevende Kroniek

De Indische begrooting voor 1923.

Aan de nota betreffende den toestand van 's Lands financiën (1ste gew. zitting 1922, Ond 1- stuk F) is het volgende ontleend:

In verband met verschillende omstandigheden, waarvan de teruggang van het economisch leven in deze gewesten in de eerste plaats moet worden genoemd, is het der Regeering niet mogelijk geweest voor de begrooting van 1923 te komen tot een sluitenden gewonen dienst. Zooals uit ondervolgenden staat moge blijken, is te rekenen op een tekort van f 97 millioen op den gewonen en van nagenoeg f 193 millioen op den geheelen dienst (1).

1923	Uitgaven	Ontvangsten	Slot (nadeelig)
Gewone dienst	f 706 348 742	f 609 338 645	f 97 010 097
Buitengewone dienst	88 777 100	328 000	88 449 100
Vlootuitbreiding	12 369 500	5 100 000	7 269 500
Voedselvoorziening	—	—	—
Geheele dienst	f 807 495 342	f 614 766 645	f 192 728 697

Bij een beoordeeling van den financieelen toestand, zooals die uit bovenstaande cijfers spreekt, mogen echter de resultaten van voorafgaande jaren niet uit het oog worden verloren, ten einde niet tot conclusiën te komen, welke noodzakelijkerwijze een onjuisten indruk moeten wekken nopens het financieele aspect en het geldelijk beheer in het algemeen en nopens hetgeen tot herstel van het financieele evenwicht reeds is verricht in het bijzonder.

De Staatstaak in haar geheel is nu eenmaal niet zoo elastisch, dat zonder ongewenschte nawerking op korten termijn zeer ingrijpende veranderingen tot stand zijn te brengen. Werkzaamheden, reeds als een onderdeel van overheidszorg aangemerkt, kunnen veelal niet plotseling worden nagelaten of ingekrompen zonder aan de verdere ontwikkeling van de gemeenschap te kort te doen.

Andere categoriën van werkzaamheden vereischen noodgedwongen zekere uitbreiding om niet al het voorafgaande waardeloos te doen zijn. De verhouding van den Staat tegenover zijn ambtenaren vordert, dat tegenover

1) In overweging is genomen de toelagen wegen duurte en dienstbelang in de buitengewesten alsmede andere toelagen zooveel mogelijk te beperken, hetgeen tot een besparing van minstens f 2 mill. zal kunnen leiden. Bij Nota van Wijzigingen zal deze vermindering worden voorgebracht.

gerechtvaardigde aanspraken financieele overwegingen niet steeds in de eerste plaats kunnen gelden.

Een en ander brengt mede — het werd reeds vooropgesteld —, dat voor een juiste beoordeeling van het financieele aspect in zeker jaar de geldelijke uitkomsten van voorafgaande jaren mede in beschouwing moeten worden genomen. Hierna zijn daarom de tekorten van 1923 tegenover de daaromtrent bestaande verwachtingen en uitkomsten van vorige jaren gesteld. Deze cijfers dienen echter beoordeeld te worden in verband met de nader aan te geven correcties.

	Nadeelig saldo van den gewonen dienst	Nadeelig saldo van den buitengewonen dienst	Nadeelig saldo van den geheelen dienst
1919	f 49 171 558	f 89 244 517	f 172 824 031
1920	148 892 448	136 288 680	290 327 053
1921 (1)	141 434 594	185 661 308	296 578 775
1922 (2)	164 896 000	108 681 800	273 577 800
1923	97 010 097	88 449 100	192 728 697

Bij het cijfer, dat de verwachtingen voor het jaar 1922 weergeeft, mag niet over het hoofd worden gezien, dat in de eerste dagen van Januari van dit jaar een bedrag van ruim f 65 millioen aan suikerbelasting is ontvangen, hetwelk feitelijk als een bate voor het jaar 1921 moet worden aangemerkt en in het bovenstaande cijfer voor 1922 niet begrepen is. Onder de inkomsten voor dat jaar 1921 paraisseert echter mede een bedrag van ongeveer f 50 millioen voor oorlogswinstbelasting, welke ook voor de daaropvolgende jaren „pro memorie" is opgebracht. Deze bedragen in rekening brengende, om een vergelijking met 1923 mogelijk te maken, is dus het bovenaangegeven nadeelige saldo van den gewonen dienst voor 1921 te verminderen met f 65 millioen en te vermeerderen met f 50 millioen, gevende een nadeelig saldo voor den gewonen dienst in 1921 van f 126 millioen.

Terwijl dus de werkelijke tekorten op den gewonen dienst voor 1920 en 1921 f 149 en f 126 millioen hebben bedragen, zijn de tekorten voor 1922 en 1923 te stellen op f 165 en f 97 millioen.

Uit een en ander blijkt wel overtuigend, dat het streven naar gezonder financieele verhoudingen reeds in het komende jaar aanmerkelijke resultaten zal opleveren en de zonder gevaarlijke consequenties nu eenmaal niet plotseling te stuiten financieele uitbreiding van de Staatstaak in vorige jaren, reeds plaats heeft gemaakt voor een inkrimping, welke in komende tijden met minder bezwaren tot verdere inperking kan voeren.

Al kon nu ook voor 1923 een sluitende begrooting voor den gewonen dienst niet worden verkregen, een vergelijking van die begrooting met de cijfers van voorafgaande jaren wettigt de uitspraak, dat vanuit een geldelijk oogpunt bezien, die begrooting op menig punt reden geeft tot tevredenheid.

1) Voorloopige uitkomsten.
2) Verwachtingen.

De gewone zuivere Landsuitgaven, welke het best de kosten van de Staatstaak weergeven, geven dan ook (voor 1922 en 1923 volgens de begrootingscijfers) het navolgende verloop aan:

	Gewone zuivere landsuitgaven.
1919	f 341 932 878
1920	470 253 545
1921	524 831 200
1922	524 571 766
1923	470 718 695

Bij een beschouwing van deze cijfers mag echter niet uit het oog worden verloren, dat de uitgaven-beperking grootendeels gevonden is moeten worden in een vermindering van de duurtetoeslagen, [1]) gepaard gaande aan bijzondere — nader voor te stellen — voorzieningen, uit welken hoofde voor 1923, ten opzichte van 1922, een teruggang aan uitgaven van ± f 47 millioen kan worden verwacht. Dat — zooals uit bovenstaande cijfers blijkt — ondanks die vermindering met f 47 millioen op belooningen een teruggang van slechts ongeveer f 54 millioen in de begrooting voor 1923 tot uiting komt, hangt voornamelijk samen met een drietal omstandigheden. De arbeid van de bezuinigingscommissie, ingesteld bij het Gouvernementsbesluit van 25 October 1921 No. 1 heeft uitgewezen, dat niettegenstaande de ter zake getroffen voorzieningen de ramingen voor 1922 niet met voldoende nauwkeurigheid waren opgesteld om op verschillende punten ernstige tegenvallers te voor komen. Alhoewel aan het instituut van de tijdelijke voorzieningen gedurende het afgeloopen jaar de grootst mogelijke inperking is gegeven — een gedragslijn, welke ook voor komende jaren zal worden volgehouden — is dus in de begrooting van 1923 rekening moeten worden gehouden met de financieele consequenties van tal van maatregelen, welke de facto reeds waren getroffen en niet meer ongedaan konden worden gemaakt. In dit verband is tevens te wijzen op de kosten van de duurtetoeslagen, welke aanmerkelijk te laag waren geraamd. In de tweede plaats zij opgemerkt, dat de posten voor periodieke traktementsverhoogingen, over nagenoeg de geheele linie een sterke vermeerdering vertoonen, een vermeerdering, waar-mede ook voor komende jaren rekening zal zijn te houden als een onafwijsbaar gevolg van de ter zake bestaande bepalingen. In de derde plaats wordt de aandacht gevestigd op de omstandigheid, welke reeds hiervoren werd aangegeven, nl. dat voor verschillende categoriën van Staatswerkzaamheden een zekere uitbreiding is moeten worden toegestaan om niet het voorafgaande min of meer waardeloos te maken en in een hoogst oneconomische wijze van werken te vervallen. Aan deze omstandigheden is het toe te schrijven, dat slechts het genoemde bedrag van f 54 millioen als uitgaven-vermindering in de totaal som van de zuivere Landsuitgaven tot uiting komt en de verder aangebrach-

1) Noot van de redactie: Blijkens de Memorie van Antwoord op het Afdeelingsverslag betreffende de algemeene beschouwingen zal de Regeering Haar oorspronkelijk voorstel wijzigen.

te zeer aanmerkelijke verminderingen wederom door vermeerderingen zijn te niet gedaan. Onder deze vermeerderingen neemt de stijging van den rentelast een beduidende plaats in.

De aandacht moge er echter op gevestigd worden, dat van de vermelde invloeden in komende jaren in hoofdzaak slechts met die stijging van den rentelast en met de vermeerdering van de periodieke traktementsverhoogingen rekening behoeft te worden gehouden.

Dat de financieele toestand, zooals die uit de overgelegde begrooting blijkt, nog steeds vele zorgen vereischt, moet voor een groot gedeelte daaraan worden toegeschreven, dat voor 1923 gerekend is op een aanmerkelijke vermindering van de inkomsten ten opzichte van hetgeen in voorafgaande jaren mocht worden verwacht. In dit verband moge bijv. op de navolgende cijfers worden gewezen, waaruit blijkt in welke mate het slot van de begrooting van 1923 door den ongunstigen economischen toestand wordt beïnvloed.

	1919	1920	1921	1922	1923
Belastingen	169 898 976	199 507 082	272 384 300	282 488 887	228 764 893
Overschot monopolies	54 353 613	55 326 846	58 251 327	53 634 190	55 499 833
„ producten	38 287 278	39 107 520	20 356 391	39 495 335	26 861 224
„ bedrijven	16 766 136	10 834 571	10 298 126	38 906 239	32 406 · 50
Allerlei middelen	13 455 317	16 585 078	22 106 462	29 442 435	30 175 698
Totaal	f 292 761 320	f 321 361 097	f 383 396 606	f 443 967 086	f 373 708 598

Uit bovenstaande cijfers blijkt, dat niettegenstaande de aanmerkelijke belastingverzwaring, welke in de laatst verloopen jaren tot stand is gekomen, de totale inkomsten ongeveer f 10 millioen minder zijn geraamd dan in 1921 werd ontvangen. Ten opzichte van de raming voor 1922 wijst de begrooting van 1923 een vermindering aan van f 70 millioen op een totaal van f 444 millioen of met ongeveer 16%, hetgeen in het licht stelt, dat met de tegenwoordige omstandigheden de noodige rekening is gehouden.

Al is nu in het vorenstaande het tekort op den gewonen dienst van ruim f 97 millioen tot op zekere hoogte verklaard, daarmede zij geenszins gezegd, dat de Regeering dit tekort als toelaatbaar zou willen aanmerken. Daarom zal met kracht naar verdere inkrimping van uitgaven moeten worden gestreefd

Eensdeels zal zulks verkregen moeten worden door meer nauwlettendheid bij het besteden van 's Lands gelden, opdat met minder kosten hetzelfde worde bereikt. Hierbij mag van den in te stellen bezuinigingsdienst belangrijke invloed ten goede worden verwacht. Verder zal wellicht in verschillend opzicht aan de Staatstaak een beperking moeten worden opgelegd, ook op zoodanig gebied, waar vroeger uitbreiding wenschelijk scheen. Vóór alles toch moet de toestand worden voorkomen, dat men komt te staan voor lasten, welke — als cumulatie van tekorten — binnen korten tijd ten eenen male niet te dragen zouden zijn.

De Regeering staat in deze echter op het standpunt, dat niet in het geheele tekort van ruim f 97 millioen door gewone middelen van het betrekkelijk begrootingsjaar behoeft te worden voorzien, en wel in hoofdzaak om de navolgende reden.

Het sterk wisselvallige karakter van de Staatsinkomsten hier te lande brengt mede, dat rekening moet worden gehouden zoowel met goede als met slechte jaren, zulks in een opeenvolging, welke bezwaarlijk is te voorzien.

Even onvoorzichtig als het zou wezen den omvang van 's Lands huishouding te grondvesten op de jaarlijksche inkomsten op haar hoogste peil, even onjuist zou het zijn die huishouding te willen inrichten naar de inkomsten van crisisjaren, zooals die thans worden doorgemaakt. Onder die omstandigheden ziet de Regeering er dan ook geen bezwaar in, dat voor een jaar met zoodanig ongunstige vooruitzichten als 1923 een deel van de gewone uitgaven ongedekt zou blijven, mits dan ook weder in meer gunstige jaren een overschot op den gewonen dienst aangewend wordt om de tekorten van voorafgaande jaren goed te maken.

Het zou uiteraard niet meer zijn dan een spelen met cijfers, zich thans in beschouwingen te verdiepen over de vraag, welk gedeelte van het aangegeven tekort niet behoeft gedekt te worden door de regelmatig vloeiende inkomsten.

De gedragslijn voor komende jaren zal dan ook niet anders kunnen wezen dan dat, krachtig strevende naar een beperking van uitgaven, tevens getracht wordt een meer helder inzicht te verkrijgen in hetgeen als jaarlijksche normale inkomst zal mogen worden aangemerkt. Daarbij zal dan tevens rekening kunnen worden gehouden met de omstandigheid, dat in de begrooting, in den vorm, waarin zij thans jaarlijks ter goedkeuring wordt aangeboden, nog een aanmerkelijke reserve is gelegen. Verschillende uitgaven toch, zooals die voor gebouwen e.a., zijn tot nu toe steeds ten laste van den gewonen dienst genomen, terwijl zij, zonder ook maar eenigermate aan de eischen van een deugdelijk financieel beheer tekort te doen, gevoeglijk onder den buitengewonen dienst kunnen worden gerangschikt, mits met toepassing van de noodige afschrijvingen voor waardevermindering. Een wijziging van de op dit punt geldende gedragslijn zal ook in zooverre een verbetering beteekenen, dat het heden niet noodeloos zwaar wordt belast ten bate van de toekomst.

Het heeft uiteraard ook bij de samenstelling van de begrooting van 1923 een onderwerp uitgemaakt van nauwgezet overleg, of niet door vermeerdering van inkomsten naar een beter financieel aspect moest worden gestreefd.

De Regeering heeft echter gemeend in de tegenwoordige omstandigheden niet aanstonds tot verzwaring van bestaande of invoering van nieuwe heffingen te mogen overgaan. Verschillende overwegingen hebben Haar tot deze zienswijze gevoerd.

Zeer sterk heeft daartoe de omstandigheid bijgedragen, dat het over het algemeen weinig aanbeveling kan verdienen, in moeilijke tijden als tegenwoordig, waarin het economisch leven zich aan nieuwe , zwaardere eischen heeft aan te passen, de lasten, welke ten behoeve van de schatkist worden gevergd, nog te vergrooten, voor zoover althans die lasten niet een retributief karakter dragen. Juist in zoodanige tijden is een zekere stabiliteit op belastinggebied van bijzonder belang, ten einde het intreden van betere toestanden niet tegen te werken. Verder is het hoogst gewenscht, dat, alvorens tot nieuwe heffingen wordt overgegaan, een beter inzicht in de werking van het huidige belastingstelsel zal zijn verkregen. De achterstand, welke door verschillende omstandigheden — waarop hier niet nader behoeft te worden ingegaan — in

den belastingaanslag en de inning is ontstaan, zal grootendeels moeten zijn bijgewerkt, voordat met eenige nauwkeurigheid de werking van veranderde heffingen zal kunnen worden overzien. Eerst wanneer in deze over meer gegevens kan worden beschikt, kan het vraagstuk , in hoeverre door een technische herziening van het belastingstelsel verbetering kan worden aangebracht, met vrucht onder de oogen worden gezien.

Intusschen meent de Regeering, zonder zich ter zake in details te willen verdiepen, op een tweetal middelen nu reeds de aandacht te moeten vestigen, ware het alleen, wijl deze voor het financieele perspectief in komende tijden van beteekenis kunnen zijn.

Het kan niet anders dan als een leemte worden aangemerkt, dat de inkomstenbelasting hier te lande geenerlei onderscheid maakt tusschen het inkomen als gevolg van vermogensbezit en dat, door arbeid verkregen. Een ververmogensbelasting als aanvulling van de inkomstenbelasting heeft daarom de volle aandacht met de outilleering van den belastingdienst, welke voor de rechtvaardige werking van zoodanige heffing wordt vereischt. Voorts is in overweging verhooging van de successiebelasting, alsmede uitbreiding van die belasting ook tot andere bevolkingsgroepen, dan die daardoor thans worden getroffen, welke uitbreiding als onderdeel van de belastingunificatie te gelegener tijd haar onderdeel beslag zal moeten verkrijgen.

Tegenover deze mogelijkheden meent de Regeering er aan den anderen kant thans reeds de aandacht op te moeten vestigen, dat de extrawinst als derde grondslag van de inkomstenbelasting geenszins aan de gekoesterde verwachtingen zal voldoen, in dien zin, dat door middel van de extrawinstbelasting in normale jaren een behoorlijk aandeel van de hier te lande gemaakte winsten ten behoeve van den fiscus zou worden afgedragen. De cijfers, welke omtrent de werking der z.g. kapitaalsaantooningen voorloopig bekend zijn, doen zien, dat in vele gevallen eerst van heffing van extrawinstbelasting sprake is bij winsten, welke een exorbitant karakter dragen. Door verhooging van de heffingspercentages kan aan dit bezwaar niet worden tegemoet gekomen, zoodat een algeheele omwerking van de inkomstenbelasting onder de oogen moet worden gezien. Reeds om deze redenen zullen dan ook de productenbelastingen en de daarmede equivaleerende heffingen althans voor een jaar bestendigd moeten worden, ook na den daarvoor oorspronkelijk gestelden termijn van 3 jaren.

Wat de aardolie betreft, is in behandeling de vervanging van het uitvoerrecht door eene raffinagebelasting, eveneens gedurende een jaar.

De Regeering verwacht, dat door voortgezette vermindering van de jaarlijksche uitgaven, gepaard gaande aan wijziging en uitbreiding van het belastingstelsel zooals hiervoren bedoeld, over niet te langen tijd het evenwicht in het gewone budget zal kunnen zijn hersteld. Zij vertrouwt, dat Zij bij Haar streven in die richting van alle zijden in 's Lands belang steun zal vinden.

Ook wat den **buitengewonen dienst** betreft, staat de Regeering voor de moeilijkheid, dat de inkrimping van de Staatstaak ten nauwste samenhangt met den omvang, welke de desbetreffende werkzaamheden in voorafgaande

jaren hadden aangenomen. De aandacht moge daarom gevestigd worden op den volgenden staat, waarin het verloop van den buitengewonen dienst gedurende het laatste vijftal jaren is opgenomen :

Nadeelig saldo van den buitengewonen dienst.

1919	f 89 244 517
1920	139 288 680
1921	185 661 308
1922	108 681 800
1923	88 449 100

Uit deze cijfers blijkt, dat reeds een zeer aanmerkelijke inkrimping van het werkprogramma werd verkregen. Verdere inkrimping — hoezeer met het oog op de tegenwoordige rendabiliteit van verschillende diensten wellicht aanbevelenswaardig — zou niet anders te bereiken zijn dan ten koste van stagnatiën, welke in velerlei opzicht een aanmerkelijk kapitaalverlies zouden medebrengen. Dat het overigens gewenscht is in de naaste toekomst nog op verdere inkrimping aan te sturen, moge uit het navolgende blijken.

Het bedrag in 1914 besteed aan aflossing en rente van vaste schuld, zoomede rente van vlottende schuld, heeft f 6,3 mill. bedragen, tegenover een som aan netto-inkomsten van den gewonen dienst van f 175.5 mill., of 3.6% van laatstgenoemd bedrag. Voor dezelfde uitgaven is in de onderwerpelijke begrooting gerekend moeten worden op een bedrag van f 87.2 mill. tegenover f 374 mill., aan inkomsten, of 23% van dat bedrag. Houdt men nu verder nog rekening met de omstandigheid , dat door verhooging van den pensioensgrondslag de op het Land rustende verplichtingen een zeer aanmerkelijke verzwaring hebben ondergaan, dan blijkt uit een en ander, dat, ook wat den buitengewonen dienst betreft , een krachtige beperking voorshands noodzakelijk is. De ten opzichte van 1914 sterk gestegen rentevoet maakt het verder noodig bij elke rendabiliteitsbeschouwing van Staatswerken met die stijging rekening te houden, hetgeen van zelf tot een natuurlijke inkrimping voert.

Ook in deze kan echter op een lichtpunt worden gewezen en wel op de omstandigheid, dat de credietwaardigheid van Nederlandsch-Indië ook buiten het land zelf en het moederland erkenning heeft gevonden. Het stemt tot dubbele tevredenheid, dat deze erkenning gekomen is in een tijd, waarin door een samenloop van omstandigheden de financieele resultaten tijdelijk aanmerkelijk beneden het normale zijn gedaald.

Uitkomsten van de jaren 1920 en 1921.

Uitkomsten 1920. Voor zoover thans bekend bedragen de eindcijfers:

	Uitgaven	Ontvangsten	Slot
Gewone dienst	f 710 833 115	f 561 940 667	f 148 892 448 nadeelig
Buitengewone dienst.	136 288 680	—	136 288 680 nadeelig
Vlootuitbreiding	7 186 065	5 100 000	2 086 065 nadeelig
Voedselvoorziening	185 608 189	182 548 329	3 059 860 nadeelig
Geheele dienst	f 1 039 916 049	f 749 588 996	f 290 327 053 nadeelig

Uitkomsten 9121. Volgens voorloopige opgaven bedragen de uitkomsten in vergelijking met de ramingen :

	Uitkomsten.			Ramingen.		
	Uitgaven	Ont.	Slot.	Uitgaven.	Ont.	Slot.
Gewone dienst. . .	f 779 678 888	f 638 244 294	f 141 434 594 nadeelig	f 695 897 561	726 624 109	30 726 548 voordeelig
Buitengewone dienst	186 102 352	441 044	185 661 308 nadeelig	155 236 214	205 047	156 801 167 nadeelig
Vlootuitbreiding . .	7 172 269	5 100 000	2 072 269 nadeelig	14 036 180	5 100 000	8 939 180 nadeelig
Voedselvoorziening	32 217 377	64 806 773	32 589 396 nadeelig	—	—	—
Geheele dienst. . .	f 1005 170 886	f 708 592 111	f 296 578 775 nadeelig	f 866 219 955	f 731 929 156	f 134 290 799 nadeelig

Verschillen tusschen uitkomsten en ramingen 1921

De uitkomsten zijn derhalve voor den gewonen dienst f 172 000 000 en voor den buitengewonen dienst f 30 000 000 ongunstiger dan geraamd, terwijl voor den dienst van de vlootuitbreiding op een meevaller van f 7 000 000 kan worden gerekend. Het tekort op den geheelen dienst is f 162 000 000 ongunstiger dan geraamd, welk cijfer verhoogd dient te worden met een bedrag van f 33 000 000, omdat in het tekort op den geheelen dienst verwerkt is een voordeelig saldo over dat jaar van de voedselvoorziening. Van de totale uitgaven voor die voedselvoorziening was verder op ultimo 1921 nog niet terugontvangen een som van rond f 11 000 000, vóór 1922 besteed vóór den inkoop van levensmiddelen. Van dat bedrag zal vermoedelijk nog ongeveer f 1 500 000 in s' Lands kas terugvloeien, de rest zal als verlies op de voedselvoorziening moeten worden afgeschreven.

Verwachtingen voor 1922.

Eindcijfers 1922.

Rekening houdend met de voorloopig vastgestelde aanvullingsbegrooting (1) en enkele wijzigingen door den Minister van Koloniën aan te brengen wijzigingen bedragen de eindcijfers van de begrooting voor 1922:

	Uitgaven	Ontvangsten	Slot
Gewone dienst	f 822 333 746	f 741 729 066	f 80 604 680 nadeelig
Buitengewone dienst	128 846 050	5 020 000	123 826 050 nadeelig
Vlootuitbreiding	14 661 570	5 100 000	9 561 570 nadeelig
Geheele dienst	f 965 841 366	f 751 849 066	f 213 992 300 nadeelig

1) De aanvullende begrootingen met betrekking tot de z. g. nivelleeringsvoorstellen en de vloot wet zijn buiten beschouwing gelaten.

Verwachte afwijking 1922.

Voor zoover het zich laat aanzien, zal — globaal berekend — het nadeelig slot van den gewonen dienst stijgen tot ongeveer f 165 000 000, zooals hieronder wordt uiteengezet.

Gewone dienst 1922.

Verwacht wordt, dat de zuivere opbrengst zal afwijken voor:

Monopolies:

pandhuizen	(meer)	f 878 000
opium	(minder)	827 000
	meer	f 51 000

Producten:

Verwacht worden de volgende verminderingen van de zuivere opbrengst:

boschwezen en caoutchouc	f 6.855.000
goud	751.000
tin	5.330.000
steenkolen	11.771.000
	f 24.707.000

Bedrijven.

	Tegenvaller.
vervoeren te water	f 350.000
post-, telegraaf- en telefoondienst	2.989.000
Staatsspoor- en tramwegen, zoomede automobieldiensten	20.700.000
	f 24.039.000

Allerlei middelen.

Verwacht worden de volgende afwijkingen van de ramingen:

aandeel in de winst van de Javasche Bank meer	f 500.000
mijnconcessies meer	2.250.000
	f 2.750.000
afstand van grond minder	f 700.000
meevaller	f 2.050.000

Andere ontvangsten en uitgaven.

Verwacht wordt, dat de andere ontvangsten en uitgaven te zamen een tegenvaller zullen opleveren van ongeveer f 37 895 000 en wel doordien de middelen omstreeks f 41 581 000 minder zullen opbrengen dan de raming, terwijl op de uitgaven een besparing van f 3 686 000 mag worden tegemoet gezien.

In het slot van den gewonen dienst komen derhalve de navolgende wijzigingen:

	(in guldens) meev.	tegenv.
Monopolies	51.000	
Producten		24.707.000
Bedrijven		24.039.000
Allerlei	2.050.000	
Alle andere ontvangsten en uitgaven		37.895.000
	2.101.000	86.641.000

Het totaal wordt derhalve ruim f 84.500.000 ongunstiger dan was geraamd, zoodat het te verwachten tekort op den gewonen dienst vermoedelijk een bedrag van ruim f 165 000 000 zal aanwijzen.

Buitengewone dienst 1922.

Voor de buitengewone uitgaven worden de volgende afwijkingen verwacht:

Monopolies.		
pandhuizen	meer	f 3.200.000
zout	minder	160.000
	meer	f 3.040.000
Producten.		
caoutchouc	minder	f 335.000
tin	minder	130.000
		f 465.000
goud	meer	139.000
	minder	f 326.000
Bedrijven.		
Staatsspoorwegen enz.		f 17.983.500
vervoer te water	meer	295.000
	minder	f 17.688.500

Bestuursuitgaven:
minder:

voorschot bouwvereeniging „Batavia"	f 500 000
bevloeiingswerken	717 250
drinkwaterleidingen	141 500
voorschotten volkshuisvesting	111 000
	f 1 469 750

meer:
aankoop particuliere landen 1 300 000

minder f 169 750

Het slot van de buitengewone uitgaven zal dus ongeveer f 15 144 000 gunstiger zijn, zoodat het nadeelig saldo van den buitengewonen dienst tot nagenoeg f 109 mill. zal worden teruggebracht.

Geheele dienst 1922.

Daar ten aanzien van de vlootuitbreiding geen afwijkingen worden verwacht, en, hetgeen van den dienst der voedselvoorziening nog in 's Lands kas zal vloeien, thans buiten beschouwing kan worden gelaten, laat zich het slot van den geheelen dienst 1922 als volgt berekenen:

	nadeelig slot :
gewone dienst	f 165 144 000
buitengewone dienst.....	108 682 000
vlootuitbreiding	9 562 000
	f 283 388 000

Eindcijfers 1923.

De ontwerp-begrooting wijst voor de vier hoofdstukken de volgende eindcijfers in guldens aan:

Uitgaven in Nederland	176 667 021	
„ „ Indië	630 828 321	
		807 495 342
Middelen in Nederland	4 725 670	
„ „ Indie	610 040 975	
		614 766 645
Nadeelig verschil		192 728 697

Slotcijfers 1923.

Zooals gebruikelijk volgt hieronder een vergelijking van de in hoofdgroepen gesplitste ramingen voor den gewonen dienst, voor den buitengewonen dienst en voor dien der vlotuitbreiding voor 1923 met die voor het loopende jaar. Voor wat het jaar 1922 betreft, is daarbij uitgegaan van de definitief vastgestelde begrooting voor dat jaar en werd rekening gehouden met de algemeene aanvullende begrooting voor hetzelfde jaar, vastgesteld bij het Gouvernementsbesluit van 24 December 1921 No. 2*a* (1), en met enkele door den Minister van Koloniën aangekondigde wijzigingen. De aandacht is er op te

1) De begrootingen betreffende de vlootwet en de algemeene herziening van de bezoldigingen der Landsdienaren zijn in deze becijferingen geacht op Memorie te zijn vastgesteld.

vestigen, dat volgens de in de vorige paragraaf besproken verwachtingen de uitkomsten voor 1922 zeer belangrijke afwijkingen ten opzichte van de ramingen zullen uitwijzen.

	1923 (in guldens)			1922 (in gu'dens)		
	Uitgaven	Ontvangsten	Slot	Uitgaven	Ontvangsten	Slot
Gewone dienst . .	706 348 742	609 338 645	97 010 097	822 333 746	741 729 066	80 604 680
Buitengewone dienst .	88 777 100	328 000	88 449 100	128 846 050	5 020 000	123 826 050
Vlootuitbreiding	12 369 500	5 100 000	7 269 500	14 661 570	5 100 000	9 561 570
Geheele dienst	807 495 345	614 766 645	192 728 697	965 841 366	751 849 066	213 992 300

Slot van rekening.

Geheele dienst.

Tijdvak 1912 — 1921.

Het slot van rekening voor den geheelen dienst is:

	Nadeelig
Gewone dienst	f 338 356 841
Buitengewone dienst	722 124 554
Vlootuitbreiding	7 221 345
Voedselvoorziening	11 355 588
1912 — 1921	f 1 079 058 328

Jaren 1922 en 1923.

Het te verwachten nadeelig saldo over 1922 en het geraamd nadeelig saldo over 1923 zal, voor zoover zich thans laat overzien, bedragen:

	Nadeelig.
Gewone dienst	f 262 000 000
Buitengewone dienst	197 000 000
Vlootuitbreiding	17 000 000
Geheele dienst	f 476 000 000

Jaren 1911 — 1923.

Het saldo van den geheelen dienst is nadeelig f 1 555 000 000.

Van dit bedrag is gedekt door:

a. Het overschot van de geldleening 1905 ad	f 1 514 000
b. De opbrengst van de Indische leeningen:	
1915	59 375 000
1916	79 580 350
1917	49 500 000
1919	180 135 000
1921 A	74 439 165
1921 B	55 109 031
Dollarleeningen:	
1922 A	96 216 200
1922 B	96 460 000
1922 C	49 157 500
	f 741 486 246

Het bedrag van f 1 555 000 000 verminderd met f 741 000 000 geeft een bedrag van f 814 000 000, waarvan f 165 000 000 gedekt is door de vorengenoemde productenbelastingen en de achterstallige andere belastingen. Derhalve zal — verdere consolidatie van schuld buiten beschouwing gelaten — op het eind van 1923 nog ongedekt zijn een bedrag van ongeveer f 649 000 000.

Financiëel-Economische kroniek

Een nijverheidsparlement.

Het denkbeeld een „National Industrial Parliament" in het leven te roepen, dat arbeiders- en andere, de nijverheid rakende vraagstukken zal hebben te bespreken, begint veld te winnen. In het eerste nummer van het officieele orgaan van de „Industral League and Council" wordt de mogelijkheid van een dergelijke organisatie door Mr. Clynes, van af het werknemers-standpunt, besproken, en vervolgens door Sir William Noble, president van de „Baltic and White Sea Conferences" en van de Cairne-stoomvaartlijn, bezien van uit het oogpunt der werkgevers. Beide schrijvers stellen in het licht, dat een en ander voorbereid is door gemengde nijverheidsraden in verschillende bedrijven en door arbeidscommissie's in individueele zaken, welke lichamen in de jaren sedert den oorlog van zeer veel waarde zijn gebleken voor het aanknoopen van betrekkingen.

De heer Clynes wijst er op, dat wij voortdurend te maken hebben met vraagstukken van ondergeschikten aard, welke alleen dan kunnen worden opgelost als wij het nationaal belang op den voorgrond stellen. De onafhankelijkheid van de industriëen is nu even begrensd als die van de naties. Een op nationalen grondslag gekozen lichaam , samengesteld uit mannen met groote kennis op industrieel gebied, zou het meest wenschelijke college zijn om de nijverheidsgeschillen te beslechten.

Het huidige geschil in de technische bedrijven *), waarbij het duidelijk is geworden, dat de geschilpunten heel wat ingewikkelder zijn dan men het aanvankelijk deed voorkomen, zou er zich bijzonder goed toe leenen tot oplossing gebracht te worden door een lichaam, dat zoowel het Land als de industriëen vertegenwoordigt.

De Minister van Arbeid heeft overwogen, en het Parlement heeft er over beraadslaagd, of het den Lande wettelijk toegekende recht tot onderzoek in dit geval zou moeten worden toegepast. Een nijverheidsparlement zou een geschikter college zijn om bij een dergelijke kwestie van advies te dienen.

Daarenboven is het een zeer opmerkelijk feit, dat, de eerste minister uitgezonderd, het eenige lichaam, dat voldoende gezag had bemiddeling in de laatste industrieele crisis aan te bieden, een commissie van het „Trade Union Congres" geweest is.

Noch Mr. Clynes noch Sir William Noble wenschen echter de bevoegdheden van een nijverheidsparlement beperkt te zien tot het bespreken van nijverheidsgeschillen. Integendeel, Sir William Noble verklaart, dat: „het zich geleidelijk zou ontwikkelen om krachtige pogingen aan te wenden de toestanden op nij-

*) Blijkens een telegram uit Londen van 14 Juni j.l. is dit geschil bijgelegd.

verheidsgebied te verbeteren. Er zijn een onnoemelijk aantal verbeteringen, voor de invoering waarvan tal van jaren noodig zouden zijn als deze overgelaten werden aan het initiatief van een der beide partijen.

Voorziening in werkeloosheid in ongunstige jaren; verbetering van toestanden in fabrieken en werkplaatsen; de regeling der werkuren; deze en nog veel meer zaken zouden binnen de competentie van het nijverheidsparlement komen te vallen. Zij zouden besproken worden door degenen, die er het meeste belang bij hadden, personen, die bij de oplossing dezen vraagstukken het meest gebaat zouden zijn. Mijns inziens is instelling van een nijverheidparlement onvermijdelijk. Er is niemand in het geheele land, die geen voordeel zou hebben van het werk van dit lichaam. Als mogendheid mogen wij bij onze pogingen om een hervorming op nijverheidsgebied te verkrijgen niets ongedaan laten. Die hervorming *moet* nu eenmaal komen. Of het een opbouwende dan wel een afbrekende hervorming zal zijn, hangt af van de kracht, die haar voortstuwt. Een nijverheidsparlement zou haar in de goede richting voortdrijven. Het succes daarvan zou onze beste beveiliging zijn tegen de gevaren, die ons omringen".

(The Economist van 15 April 1922).

Een voorstel betreffende devaluatie.

Als een bijdrage tot verduidelijking van de bespreking over devaluatie, verdient een artikel van den heer James Maynard Keynes in de *Manchester Guardian Commercial* van 6 April j.l. alleszins vermelding.

Na een overzicht gegeven te hebben van de bewijzen van deflatie en daartegenover gesteld te hebben de kwestie van de stabilisatie der wisselkoersen, ontvouwt de heer Keynes, ter overweging door de financieele specialiteiten te Genua, een plan, dat in hoofdtrekken op het volgende neerkomt.

Voor landen, waar het geld gedaald is tot meer dan 20 pct. beneden de waarde, die het in 1914 had, is het niet raadzaam te trachten tot een herstel op de goudwaarde van voor den oorlog te geraken. Niettemin behoort het ruilmiddel allerwegen zoo spoedig mogelijk weder converteerbaar te worden in goud en wel tot koersen op een grondslag, die redelijkerwijze gesproken in de naaste toekomst gehandhaafd zal kunnen blijven. Ten einde echter een al te ernstige stoornis op de goudmarkt zelf te vermijden, zouden de mogendheden overeen moeten komen, dat zij, terwijl hunne banken wettig betaalmiddel uitgeven tegen aflevering van goud, geen gouden munt zullen aanmaken, of zullen toestaan, dat deze als wettig betaalmiddel circuleert. Het plan zou zich aanvankelijk dienen te bepalen tot Groot Brittannie, Frankrijk, Italië, België, Scandinavië en Denemarken, Spanje, Nederland, Zwitserland, en Czecho-Slowakije, terwijl de vast te stellen koersen zouden gebaseerd moeten worden op een behoudende voorspelling van den mogelijken wisseltoestand, ten einde een fiasco te vermijden. Zoodra dit geschied is, zou de heer Keynes bereid zijn „een bescheiden concessie te doen aan een veelverspreide illusie" door toe te staan, dat de koers van wisselbaarheid zich beweegt in de richting van de vroegere goudpariteit; de centrale banken zouden echter moeten garandeeren, den wisselprijs van hunne biljetten tegen goud niet meer dan 6 pCt. per jaar te verhoogen. „De mogelijkheid tot een langzaam voortgaan volgens deze richt-

lijnen zou voldoening geven aan het nationale prestige zonder tot speculatie uit te lokken of den ondernemingsgeest te drukken".

Den Staatsbanken van Europa zou daarbij ten sterkste aangeraden dienen te worden een verschil van 5 pCt. te maken tusschen hun in- en verkoopsprijzen van goud. Hierdoor zou men niet in botsing komen met de vrije goudmarkt, terwijl dit verschil — waardoor grooter schommelingen der wisselkoersen dan voor den oorlog mogelijk worden — in voldoende mate beperkt zou zijn om de banken in staat te stellen, ten aanzien van deze fluctuaties op de oude wijze te handelen.

Ten slotte legt de heer Keynes er den nadruk op, dat goud-reserves gebruikt moeten worden en niet opgegaard. Daarom stelt hij voor, aan centrale banken een termijn van 5 jaren toe te staan om hare biljetten in goud om te zetten tegen een koers, die niet lager is dan de oorspronkelijke voorgestelde koers van conversie, zoolang althans hare in omloop zijnde biljetten 80 pCt. den standaard te boven gaan, waartoe bij de inwerkingtreding van het plan is besloten, en indien zij het noodige goud in voorraad hebben.

Ook wordt voorgesteld om — teneinde de Europeesche reserves te hernieuwen — aan de Federal Reserve Board van de Vereenigde Staten in overweging te geven tijdelijke goudleeningen uit te geven tegen 10 pCt. rente aan elk der deelnemende centrale banken, tot een bedrag van 15 pCt. van de in omloop zijnde standaardbiljetten, met inachtneming van een maximum, wat betreft zoowel de totale leening, als het bedrag voor elk land.

De vast te stellen conversie-koersen moeten afhangen van den wisseltoestand op het oogenblik, dat het plan in werking treedt, doch de heer Keynes geeft ter illustratie bepaalde koersen aan alsmede grenzen, tot welke ieder land leeningsrechten op de Federal Reserve Board zou kunnen doen gelden.

	Gewaarborgde conversie koersen tot welke biljetten in goud converteerbaar zijn, uitgedrukt in dollars.		Reserven in millioenen $	Leeningsrechten in millioenen $
Sterling	£ 1	= 4.41	790	150
Fransche francs.	100 frs	= 8.4	770	150
Belgische francs	100 frs	= 8.4	50	75
Italiaansche lire	100 lire	= 4.62	270	140
Zweedsche kronen	100 kr.	= 26.80 *	75	20
Noorsche kronen	100 kr.	= 17.85	40	10
Deensche kronen	100 kr.	= 22.31	70	15
Nederl. gulden	100 Fl.	= 40.20	245	60
Zwitsersche francs	100 frs	= 19.30 *	110	25
Spaansche peseta's	100 pes.	= 19.30 *	500	100
Czechische kronen	100 kr.	= 1.57 1/2	13	25

*) Pariteit van voor den oorlog.

Biljetten zouden tegen afgifte van goud worden uitgegeven tegen een koers, welke 5 pCt. hooger is dan die in kolom 2 gegeven.

De heer Keynes is er tegen aan het plan een inwendige controle der publieke financiën te verbinden, daar van een souvereine mogendheid moeilijk verlangt kan worden, dat zij omtrent een dergelijken eisch waarborgen geeft. Hoe men ook moge denken over de deelneming van Groot Brittannië in een plan tot devaluatie, dit voorstel is zoo belangrijk en weldoordacht, dat het de meest nauwlettende aandacht verdient. De heer Keynes erkent echter zelf, dat betwijfeld mag worden of stabilisatie mogelijk is, zoolang er nog zoovele vraagstukken in Europa niet tot eene oplossing zijn gebracht. Totdat de kwestie kwestie der schadeloosstelling geregeld zal zijn, valt Duitschland er geheel buiten en het geheele plan „hangt af van de veronderstelling, dat er een redelijk vooruitzicht is op vermijding van een verdere progressieve geld depreciatie als gevolg van begrootingstekorten".

Wij komen daarom opnieuw tot de slotsom, dat wij het zuivere financieele gedeelte van het Europeesche vraagstuk niet onder de oogen kunnen zien, voordat tenminste enkele onzer politieke moeilijkheden tot oplossing zijn gebracht.

(The Economist van 15 April 1922.)

Boekbespreking.

De nuttige planten van Nederlandsch-Indie, tevens synthetische catalogus der verzamelingen van het Museum voor Economische Botanie te Buitenzorg, door K. Heyne, chef van het Museum.

Van het bekende werk van Heyne over de nuttige gewassen, welke in het wild of in gecultiveerden staat hier te lande worden aangetroffen, is het eerste stuk, dat de lagere planten, de naaktzadigen en de eenzaadlobbigen bevat, in herdruk verschenen; daarmede is de eerste complete uitgaaf van het vierdeelige boek voltooid. Hoewel deze heruitgaaf aangekondigd wordt als herdruk, is zij feitelijk een geheel nieuwe, thans volledige, bewerking. Niet alleen dat de aanteekeningen over allerlei gewassen met nieuwere gegevens zijn aangevuld, er zijn thans tal van hoofdstukken, welke in de eerste uitgave ontbraken, over zeer belangrijke groepen bijgevoegd. Nieuw is b.v. het geheele hoofdstuk over de Gramineae, dat met ruim 200 bladzijden meer dan een derde van het boek in beslag neemt. Uit het voorbericht blijkt, dat de botanist voor de Javaflora, de heer C. A. Backer, een belangrijk aandeel heeft genomen aan de samenstelling van de gegevens over de grassen, door de resultaten van zijn economisch-botanisch onderzoek betreffende de Javasche grassen als veevoeder ter beschikking van den schrijver te stellen.

Een boek, als dat van den heer Heyne, zal meer gebruikt worden als een encyclopaedie, welke men opslaat om over een plant na te zien, wat men van haar teelt en de bereiding van haar product, haar gebruik en dergelijke weet, dan als een boek, waarin men hoofdstuk na hoofdstuk doorleest. Toch treft bij het doorbladeren telkens een bekende naam en dan laat men zich allicht verleiden eens even door te kijken, wat er aan wetenswaardig over de plant bekend is. Men krijgt dan een indruk van de schat van gegevens, welke in Heyne's werk zijn bijeengebracht. Onder de gramineëen bv. zijn een aantal voor onze welvaart hoogst- belangrijke planten besproken. Den inhoud volgend, zijn een aantal bekende namen te noemen.

Bij mais worden, na enkele algemeene aanteekeningen en statistieken voor beplant oppervlak en uitvoer, bijzonderheden gegeven over de cultuur en het product, waarbij o.a. de waarde van het stroo als grondstof voor papier besproken is en verschillende inlandsche bereidingswijzen van de kolven en korrels worden vermeld. Coix lacryma Jobi, de z.g. Jobstranen, is even daarna besproken, waarbij enkele gegevens over het gebruik hier in den archipel vermeld zijn; in den laatsten tijd is van Amerikaansche zijde de aandacht op

dit gewas als tropische graanvrucht en de beteekenis ervan voor de volks voeding gevestigd.

Dan komt de alang-alang aan de beurt; men zal misschien eenigszins verwonderd zijn te lezen, dat dit in vele gevallen zoo schadelijk onkruid wel eens als cultuurplant behandeld en verzorgd wordt om er de grondstof voor dakbedekking van te krijgen; de waarde ervan voor de papierfabricage is eveneens behandeld. Van het suikerriet is de inlandsche cultuur besproken en zijn verder de bijproducten behandeld; voor de suikerwinning op met Europeesch kapitaal gedreven ondernemingen wordt naar de speciale vaklitteratuur verwezen. Daarna wordt een gansche reeks wilde grassen, welke meer of minder voor veevoeder geschikt zijn, besproken. Vervolgens zijn de verschillende voor het destilleeren van aetherische oliën gekweekte grassen als citronella, palmarosa, malabargras e.d. uitvoerig behandeld. Van sorghum wordt de beteekenis als veevoedergewas en graanproducent uiteengezet; als leverancier van suiker en van de bekende Amerikaansche bezems (broom corn) wordt het voor onzen archipel van weinig of geen belang geacht. Van de rijst is de cultuur onbesproken gelaten en over het gewone voedselproduct, de bras, slechts weinig gezegd; uitvoeriger zijn de bijproducten behandeld. De proeven met haver, rogge en tarwe zijn niet vergeten. Van bamboe zijn , na een algemeene inleiding vooral over het gebruik, een achttiental soorten opgenoemd.

Als voorbeeld van een nieuwe, met nieuwe gegevens uitgebreide bewerking kan het omtrent Agathis alba medegedeelde worden genoemd; in de nieuwe uitgave beslaat zij bijna het dubbele aantal bladzijden van dat, wat in de eerste uitgave van deze boomsoort was gezegd. Zooals men weet, levert deze, veelal met den naam dammar aangeduide bij boom de copal, ten onrechte door onzen handel gom copal genoemd. De winning in verschillende deelen van den archipel en de handel in het product zijn uitvoerig besproken.

Blijkens de aanteekeningen in het boek bij de verschillende nummers zijn de producten in den regel door monsters in het Museum voor Economische Botanie te Buitenzorg vertegenwoordigd.

Lang, te lang heeft de herdruk van dit eerste deel van Heyne's boek op zich laten wachten. Na de inclomplete eerste uitgave van 1913, die sedert lang uitverkocht was, komt eerst in 1922 deze aangevulde herdruk. Het is te hopen, dat met de andere drie deelen, welke in 1917 verschenen, en thans niet meer te krijgen zijn, — behalve dan nu en dan bij een antiquariaat of op een vendutie — niet zoo lang gewacht zal worden en dat nu spoedig het geheele werk weder bij den boekhandel verkrijgbaar zal zijn.

MEDEDEELINGEN

Congres der vereeniging voor studie van koloniaal maatschappelijke vraagstukken.

Door de vereeniging voor studie van koloniaal maatschappelijke vraagstukken zal op 28 en 29 October a.s. een congres worden gehouden, waar de volgende vraagpunten zullen worden behandeld.

1e. Welk standpunt dient in verband met de resultaten der laatste jaren in financiëel en economisch opzicht tegenover de landsbedrijven te worden ingenomen?

2e. Is voor eene richtige vervulling van de aan die bedrijven toegedachte taak een wijziging van de bestaande organisatie wenschelijk en zoo ja, welke?

De heeren Mr. H. s' Jacob, G. P. J. Caspersz, Ir. A. C. de Jongh en C. Hamaker hebben zich bereid verklaard om als praeadviseur, op te treden.

VERSLAG
ARBEIDSCOMMISSIE

(Ingesteld bij Gouvernements-
besluit van 14 Februari 1919
No. 7)

Bijvoegsel van KOLONIALE STUDIEN, 6e Jaargang No. 3

Eind-verslag van den Voorzitter van de Commissie tot het houden van een onderzoek naar de arbeidstoestanden op Java en Madoera en tot het uitbrengen van een verslag aan de Regeering vergezeld van de noodige voorstellen.

Weltevreden, 31 December 1921

Instelling der Commissie.

Het behaagde der Regeering bij besluit van 14 Februari 1919 No. 7 een Commissie in te stellen, welke tot taak had een onderzoek te houden naar de arbeidstoestanden op Java en Madoera en aan de Regeering verslag betreffende hare bevindingen uit te brengen, vergezeld van de noodige voorstellen, met bepaling dat deze Commissie zou worden genoemd „Arbeidscommissie".

Bij Gouvernementsbesluit van 23 Juli d.a.v. No. 38 (Staatsblad 435) werden aan deze Commissie eenige enquête-bevoegdheden toegekend, ten einde haar in staat te stellen zich de voor uitvoering van van hare opdracht benoodigde inlichtingen te verschaffen, welke bevoegdheden bij Gouvernementsbesluit van 26 Juni 1920 No. 55 (Staatsblad No. 484) werden gewijzigd.

Aan
Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië.

Samenstelling der Commissie.

Bij het instellingsbesluit werden in de Arbeidscommissie benoemd:
tot lid tevens voorzitter:
Mr. Dr. W. M. G. Schumann, lid van den Volksraad;

tot leden:
Ir. R. Birkenhauer, voorzitter van het Comité van bestuur der Nederlandsch Indische Spoorwegmaatschappij; W. A. Th. Burger, voorzitter van den Bond van geëmployeerden bij de suikerindustrie en van den Bond van cultuurgeëmployeerden op Java; Ir. M. H. Damme, Hoofd van den dienst der Staatsspoor en Tramwegen; Raden Adipati Aria Achmad Djajadiningrat, Regent van Serang, lid van den Volksraad; H. J. van Hasselt, Directeur van het Caoutchoucbedrijf van het Boschwezen; Raden Mohamad Joesoef, ambtenaar bij de Semarang-Joana Stoomtram; A. Mühlenfeld, ambtenaar voor de Volkstelling; A. C. Noordhoek Hegt, Inspecteur van den Arbeid; Raden Prawoto Soedibjo, particulier te Magelang; Raden Abikoesno Tjiokrosoejoso, bouwkundig ambtenaar bij de firma Pinedo te Kertosono.

Installatie.

Op 17 April 1919 werd de Commissie in het gebouw van den Volksraad te Weltevreden door den Voorzitter, den heer Mr. Dr. W. M. G. Schumann, geinstalleerd met een rede van den volgenden inhoud:

Mijne heeren!

Bij besluit van 14 Februari 1919 is eene Commissie ingesteld, welke tot taak zal hebben een onderzoek te houden naar de arbeidstoestanden op Java en Madoera en aan de Regeering verslag uit te brengen betreffende hare bevindingen, vergezeld van de noodige voorstellen. Door het nemen van dit besluit heeft de Regeering uitvoering gegeven aan eene motie door mij op 21 Juni 1918 in den Volksraad voorgesteld en verdedigd en door dat college met algemeene stemmen aangenomen, luidende:

„De Volksraad,

overwegende, dat de industrialiseering van Indië zonder gelijktijdige invoering van een arbeidswetgeving een ernstig gevaar zou opleveren voor de bevolking.

„dat bovendien reeds nu uitbreiding van de arbeidsbescherming tot de vrije arbeiders noodzakelijk is.

„dat uit het antwoord namens de Regeering door den Directeur van Justitie gegeven, blijkt, dat de Regeering niet over de noodige gegevens beschikt,

„noodigt de Regeering uit ten spoedigste een onderzoek in te stellen naar de bestaande arbeidstoestanden".

Het is verheugend te kunnen constateeren dat zoowel Volksraad als ten slotte ook de Regeering (Handelingen van den Volksraad, eerste gewone zitting 1918 B. blz. 55) de noodzakelijkheid van een sociale wetgeving, ook op Java en Madoera, heeft ingezien, en dat, laat ons hopen, het niet te lang zal duren, voor ook de vrije arbeider de wettelijke bescherming zal genieten, die zich tot nu toe nagenoeg alleen over den contract-koelie uitstrekte. En van den anderen kant de humane werkgever geen vrees behoeft te duchten zijne speciale gevoelens met een verminderden afzet beloond te zien, omdat hij op de markt onderboden wordt door concurrenten, die den arbeider als een machine exploiteeren.

Het was niet de eerste maal, dat in een openbaar lichaam op invoering van sociale wetgeving werd aangedrongen. Reeds in 1905 werd door Van Kol in de Tweede Kamer om betere voorzorgen voor de veiligheid der arbeiders gevraagd en op een ongevallenverzekering aangedrongen en in 1908 op den toenemenden arbeid van vrouwen en kinderen gewezen,. De Minister beloofde de beperking van den kinderarbeid aan het oordeel van den Gouverneur-Generaal te onderwerpen, maar daarbij is het verder gebleven.

Wel vindt men hier en daar verspreide bepalingen, heeft eene bepaalde industrie de aandacht van de Regeering getrokken; zoo de mijnbouwindustrie, waaraan de mijnordonnantie een geheelen titel wijdt van meer dan 200 artikelen, zoo ook verschillende andere veiligheidsvoorschriften en ten leste de lijvige schepenordonnantie, die op het oogenblik bij het Departement van Marine in bewerking is. Maar men kan het niet anders dan met leedwezen constateeren dat Nederlandsch-Indië op het punt van arbeidswetgeving bijzonder achterlijk gebleven is.

Mijne heeren, ik vertrouw Uw aller gevoelens te vertolken, wanneer ik den wensch uitspreek, dat het onze Commissie moge gelukken, op grond van een nauwkeurig en betrouwbaar onderzoek

binnen niet te langen tijd „voorstellen bij de Regeering voor te brengen, die het aanzijn zullen geven aan eene sociale wetgeving, welke zich over alle werkgevers en arbeiders zal uitstrekken".

En hiermede verklaar ik deze Commissie geinstalleerd en deze vergadering geopend.

Veranderingen in de samenstelling der Commissie.

Bij Gouvernementsbesluit van 4 Juli 1919 No. 73 werd den heer Ir. R. Birckenhauer op verzoek eervol ontslag verleend als lid van de Arbeidscommissie en bij besluit van den 22sten dier maand No. 40 werd in zijn plaats tot lid benoemd Mr. S. J. Hirsch, Voorzitter van het Dagelijksch Bestuur van het Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten in Nederlandsch-Indië.

Uitbreiding onderging de Commissie door de benoeming van twee vrouwelijke leden, Mevrouw F. van Beresteyn-Reuter en Raden Ajoe Isah (Ngaisah) bij Gouvernementsbesluit van 11 Augustus 1919 No. 58. Deze uitbreiding hield verband met het verzoek van de afdeeling Batavia van de vereeniging voor vrouwenkiesrecht om de Commissie met een of meer vrouwelijke leden uit te breiden.

Bij Gouvernementsbesluit van 16 April 1920 No. 62 werd Mr. Dr. J. B. Peyrot, Algemeen Adviseur bij het Departement van Gouvernementsbedrijven voor Sociale Regeeringsaangelegenheden tot lid, tevens Onder-Voorzitter benoemd.

Bij Gouvernementsbesluit van 25 Juni d.a.v. No. 17 werd den heer Ir. M. H. Damme op verzoek eervol ontslag verleend en de ontstane vacature aangevuld door de benoeming tot lid van den heer Ir. J. van der Waerden, gedelegeerd lid der Commissie tot ontwikkeling van de Fabrieksnijverheid.

Bij Gouvernementsbesluit van 14 Juli d.a.v. No. 2X werd aan Mevrouw F. van Beresteyn-Reuter en aan Raden Prawoto Soedibjo op verzoek eervol ontslag verleend. In hunne plaats werden tot leden benoemd Mevrouw W. Reeser-Ligtenberg te Semarang en de heer Raden Mas Soerjopranoto, particulier te Djokjakarta.

Bij Gouvernementsbesluit van 4 October d.a.v. No. 2X werd den heer Mr. S. J. Hirsch op verzoek eervol ontslag verleend en de ontstane vacature aangevuld door de benoeming van den heer Ir. A. Kerving, hoofdingenieur bij den Dienst van het Stoomwezen.

Daarna werd de Commissie nog met een lid uitgebreid door de benoeming van den heer L. K. Ph. Münch, administrateur van de

suikerondernemeing „Kemanglen" te Slawi (Pekalongan) bij Gouvernementsbesluit van 17 November 1920 1920 No. 51.

Wegens vertrek naar Nederland werd de heer W. A. Th. Burger bij Gouvernementsbesluit van 12 Februari 1921 No. 48 op verzoek als lid eervol ontslagen.

De Voorzitter was van medio Juli 1920 tot ultimo September d.a.v. wegens een reis naar Europa afwezig, onderwijl werd zijn functie door den Onder-Voorzitter waargenomen.

Bureau.

Gedurende de eerste maanden van het bestaan der Commissie werd het lid A. H Mühlenfeld bereid bevonden het secretariaat waar te nemen. Wegens benoeming tot Gewestelijk Secretaris van Pasoeroean was deze evenwel niet langer in de gelegenheid zijn gewaardeerde diensten aan de dagelijksche werkzaamheden der Commissie te wijden, weshalve de heer Mühlenfeld einde Juli 1919 door den Voorzitter onder dankbetuiging van zijn waarneming werd ontheven.

Bij de Gouvernementsbesluiten van 4 en 29 September 1919 Nos. 7 en 4 werd de Voorzitter door de Regeering gemachtigd onderscheidelijk de heeren Ir. H. J. Kiewiet de Jonge en U. W. Scholtens te belasten met de werkzaamheden van secretaris en adjunct-secretaris. Aan eerstgenoemde werd bij Gouvernementsbesluit van 10 Maart 1921 No. 15 juncto dat van 16 Augustus d.a.v. No. 32, wegens zesjarigen dienst acht maanden verlof naar Europa verleend. De heer Kiewiet de Jonge legde zijne betrekking op den 2den September d.a.v. neder. Met ingang van dien datum machtigde de Regeering bij Gouvernementsbesluit van 16 Augustus 1921 No. 32 den Voorzitter der Arbeidscommissie om den adjunct-secretaris, den heer U. W. Scholtens, te belasten met de werkzaamheden van secretaris. De betrekking van adjunct-secretaris bleef sedert onvervuld.

Een wisselend aantal klerken werd op het kantoor te werk gesteld.

Dat deze uitrusting van haar bureau, niettegenstaande den ijver aller betrokkenen, geheel onvoldoende was en bleef, zoodat de Commissie zich bijna voortdurend buiten staat bevond de haar opgedragen taak behoorlijk te volvoeren, zal in het ondervolgende niet steeds buiten beschouwing kunnen blijven.

Bij Gouvernementsbesluit van 22 Juli 1920 No. 20 werd de heer J. J. Viehoff, Controleur bij het Binnenlandsch Bestuur op Java en Madoera (bij Gouvernementsbesluit van 15 Juli 1921 No. 6 bevorderd tot assistent-resident), tijdelijk ter beschikking van den Voorzitter der Arbeidscommissie gesteld tot het maken van eene studie van het arbeidsvraagstuk op evengenoemde eilanden.

Tot 1 November 1919 was het Kantoor der Arbeidscommissie te Weltevreden gevestigd in Gang Pool No. 14 en daarna in Laan Trivelli Noord No. 50.

Werkwijze.

A. *Vragenlijst.*

Op hare vorenvermelde vergadering besloot de Commissie aan de Hoofden van Gewestelijk bestuur opgave te verzoeken van de in hun gewest gelegen bedrijven, behalve van die behoorende tot den Inlandschen landbouw, met vijf of meer werknemers, en met afzonderlijke vermelding in welke daarvan vrouwen- en kinderarbeid werd aangetroffen. Voorts zou een vragenlijst in het Nederlandsch en het Maleisch, — de laatste met welwillende medewerking van het bureau voor de Volkslectuur— worden samengesteld en aan alle werkgevers alsmede vereenigingen van werkgevers en van werknemers ter beantwoording worden aangeboden, ten einde aldus een voorloopige orienteering te verkrijgen in de heerschende toestanden op arbeidsgebied. Naar aanleiding van de aldus verkregen inzichten zouden verdere onderzoekingen kunnen worden ingesteld. Het eerst zou daarbij de beperking van vrouwen en kinderarbeid werden ter hand genomen.

Bedoelde vragenlijsten werden in het begin van October verzonden.

In het geheel gingen uit 1625 in het Nederlandsch en 3343 in het Maleisch gestelde lijsten.

Hiervan werden er, na een herinnering aan de betrokkenen, onderscheidenlijk 1393 van de eerste en 2048 terugontvangen. Van respectievelijk 120 en 446 was de beantwoording totaal onvoldoende. Er bleven dus 1273 en 1602 lijsten over, welke tot verdere bewerking niet geheel ongeschikt waren. Voldoende beantwoord werd ongeveer een tiende deel; goed, hoogst enkele.

B. *Minimum loonen.*

Bij geheim Regeeringsschrijven van 15 September 1919 No. 435X werd, onder aanbieding van een desbetreffenden brief van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, het gevoelen van de Commissie verzocht in zake de vaststelling van minimum loon voor arbeiders op Java en Madoera.

Wegens den aandrang tot spoedige behandeling, moest de hierboven aangegeven werkwijze worden onderbroken en de Commissie zich geheel aan deze opdracht wijden.

Een minimumloonzetting toch achtte zij als daad van sociale wetgeving van zoo groot en ingrijpend belang, dat zij meende zich zeer deugdelijk rekenschap te moeten geven van de omstandigheden, welke daartoe eventueel noopten, en er uit zouden resulteeren.

Bij deze opvatting van haar taak bevond de Commissie zich dadelijk te midden van een vrijwel volkomen afwezigheid van direct bruikbaar als betrouwbaar te beschouwen statistisch materiaal.

Dit diende dus eerst bijeengezocht.

Als grondslag waren uiteraard benoodigd gegevens omtrent loonen en prijzen, ten einde na te kunnen gaan of het werkelijk loon inderdaad zoo diep was gedaald en op zoo laag peil stond, dat overheidsingrijpen wenschelijk, of zelfs noodzakelijk moest worden geacht.

De loonen vermeld in het Koloniaal Verslag bleken geheel, die in de Welvaartsverslagen grootendeels onbruikbaar. De onderwijl ingekomen beantwoorde vragenlijsten boden door de werkgevers, — dus vermoedelijk niet te laag —, opgegeven looncijfers voor eind 1919. Bovendien verstrekten de nauwkeurig verzamelde gegevens van een suikerenquëte uit 1910 gelegenheid de door administrateurs van dezelfde fabriek toen en nu vermelde loonen te vergelijken. Iets wat door de bijzondere positie der suikernijverheid ten deele als maatstaf voor de algemeene loonbeweging gelden kon.

De prijzen werden verwerkt tot indexcijfers van een gemiddeld arbeidsbudget. Hier moest onvermijdelijk een normaalbudget worden geconstrueerd. Als zoodanig werd het rantsoen genomen voor lichten arbeid verrichtende gevangenen.

Uitvoerige berekeningen werden gemaakt om de kostprijs vast te stellen van dit rantsoen in elk jaar van 1905 — 1920, volgens de prijzen voor leveranties van levensmiddelen aan de Lande ten be-

hoeve van Marine, Leger, Gevangeniswezen, Krankzinnigengestichten enz. betaald.

Het resultaat, dat wegens den overvloed van berekeningen uit veelsoortige gegevens als vrij betrouwbaar mocht worden beschouwd, wees uit dat de prijs van het aangenomen normaal-budget sinds 1905 met ongeveer 100% vrij geleidelijk gestegen was. Sinds 1910 met ruim de helft.

Vast stond daarnaast dat de stijging van het geldloon deze prijsstijging in de verste verte niet had gevolgd, — bij een derde deel der evenbedoelde suikerfabrieken bijvoorbeeld was het geldloon sinds 1910 constant gebleven of zelfs gedaald, bij een hoogst enkele fabriek was het sinds 1910 50% gestegen, maar dan soms tot op een zichzelf laag bedrag, — zoodat een zeer bedenkelijke daling van het werkelijk loon in deze toonaangevende industrie moest worden geconstateerd.

Als proef op de som wezen eenvoudige berekeningen dan ook uit, dat het einde 1919 ten eenenmale onmogelijk was om voor de, door de werkgevers blijkens de vragenlijsten zelf opgegeven gemiddelde laagste loonen, zelfs maar voor één persoon een hygiënisch nog voldoende hoeveelheid levensmiddelen in warongs enz. te koopen.

Uit die onmogelijkheid concludeerde de Commissie dat er tot een omvang, even uitgebreid als de lagere loongrenzen, ondervoeding *moest* bestaan. Verschillende onderhandsche en openbare gegevens betreffende den werkelijken toestand der laagst betaalde arbeiders bevestigden deze conclusie volkomen.

Tegen die breede lagen der bevolking bedreigende ondervoeding, stelde de Commissie voor een minimumloonzetting in te voeren en daarbij voor elke streek als norm te aanvaarden de kostprijs van een hygienisch nog voldoend standaard-rantsoen voor één persoon.

Zij koos daarvoor het even vermeld gevangenen rantsoen. Behalve bovenaangeduide bijeenbrenging en bewerking van statistisch materiaal werden alle bezwaren, vooral in de met Indië verband houdende litteratuur, betreffende minimum-loonzetting in beschouwing genomen, waarna een overzicht van de buitenlandsche wetgeving op dit gebied werd samengesteld.

Het aldus binnen vier maanden bijeengebracht materiaal bestond uit ongeveer 700 pagina's voor de eene helft beschouwingen, voor de andere statistieken, met gekleurde grafieken toegelicht.

Op dit materiaal werd een ontwerp-ordonnantie voor een voorloopige minimum-loonzetting gebouwd, welke — in afwachting der nadere uitwerking eener definitieve regeling — reeds dadelijk zou kunnen worden ingevoerd.

Deze voorloopige regeling werd door de Commissie in vergadering te Bandoeng op 3 en 4 Mei 1920 in eerste lezing behandeld en aangenomen.

Bij schrijven van den Voorzitter van 29 Juni 1920 No. 344 werd het verslag der Commissie aangeboden aan de Regeering.

Het lid der Arbeidscommissie, den heer Ir. van der Waerden, die wegens zijn latere benoeming tot lid de betrekkelijke vergaderingen niet had bijgewoond, maakte bij schrijven van 27 September d.a.v. No. 660/81 zijn zienswijze nopens het voorstel alsnog kenbaar.

Het verslag der Commissie werd ingevolge den brief van den eersten Gouvernements-Secretaris van 15 October No. 580/X zoowel in de Nederlandsche als in de Maleische taal gepubliceerd. De evenvermelde nota Van der Waerden werd mede daarbij afgedrukt.

C. *Verzameling en versterking van statistisch materiaal.*

Reeds spoedig nadat het vraagstuk der minimumloonzetting was aangevat, bleek, dat de noodige werkkrachten om het benoodigd betrouwbaar feitenmateriaal te verzamelen, ten eenenmale werden gemist. Daar het evenwel niet wenschelijk voorkwam de bestudeering van dit vraagstuk door het organiseeren van nieuwe diensten te onderbreken, werd met de bespreking der desbetreffende voorstellen gewacht tot de Commissie-vergadering, waarin het verslag in zake minimumloonzetting vastgesteld worden zou.

Reeds voor die vergadering had de Commissie, die onderwijl weer regeling van de vrouwen- en kinderarbeid ter hand had genomen, gelegenheid op te merken hoe haar ook hiervoor het personeel ontbrak. Bijvoorbeeld om na te gaan of de door werkgevers in vragenlijsten gedane opgaven inderdaad juist waren; welk soort van arbeid door vrouwen en kinderen feitelijk werd verricht; waarom voor heteene soort hier wel, ginds geen vrouwen of kinderen werden gebruikt; welke bezwaren er van werkgevers- en werknemerszijde tegen beperking en gedeeltelijk verbod van vrouwen- en kinderarbeid konden worden ondervangen; welke sociale en economische gevolgen naar het oordeel van die zijden een beperking met zich brengen zoude enz. Aldus ontbeerde de Commissie gegevens, fei-

ten, waarnemingen, voldoend contact met werkgevers en werknemers, kortom alles.

Want het door de vragenlijsten aangebrachte materiaal moest met de uiterste voorzichtigheid worden gehanteerd.

Om de noodzaak hiervan en tevens de onvolledigheid van dit materiaal aan te toonen, diene als een voorbeeld uit vele, het volgende.

Volgens de van het Binnenlandsch Bestuur ontvangen adreslijsten, waren er eind 1919 in de afdeeling Batavia 275 bedrijven met meer dan vijf werknemers. Van deze zonden 142 een niet geheel onbruikbaar beantwoorde vragenlijst in. Volgens deze antwoorden zouden er in genoemde afdeeling werken in totaal 10238 arbeiders, losse en vaste, mannen, vrouwen en kinderen.

De hieronder nader te vermelden studie der Commissie inzake de ziekenverzorging van arbeiders, noopte tot het betrekken van gegevens van den belastingsdienst voor de afdeeling Batavia.

Toen bleek dat er begin 1920 niet 275 maar 876 bedrijven waren, waarbij alleen aan *vaste* arbeiders en arbeidsters 22.467 personen werden opgegeven. Wel bevonden er zich onder die 876 ondernemingen ook, welke met minder dan vijf werknemers arbeidden, maar zulks bleek eveneens bij de van het Binnenlandsch Bestuur ontvangen opgaven het geval.

De vragenlijsten brachten dus ongeveer een derde van de meer, — nog niet eens volkomen — betrouwbare aantallen aan het licht.

Waar dergelijke ondervindingen in de hoofdstad des lands werden opgedaan, kon uiteraard aan het door die lijsten verkregen materiaal niet dan zeer geringe beteekenis worden toegekend.

Dit was voorzien. De beoogde en ook bereikte, geenszins te onderschatten resultaten dezer enquête liggen in hun orienteerende waarde bij nader onderzoek. Maar zoodanig onderzoek achtte de Commissie dan ook voor de haar opgedragen arbeid onmisbaar.

Om in dit alles de voor haren verderen arbeid urgente verbetering te brengen, ging de Commissie uit van de ervaring dat hare werkzaamheden zich drievoudig onderscheiden lieten.

Ten eerste het onderzoeken van de feitelijke toestanden en het controleeren van bij enquêtes verstrekte gegevens; het eigenlijke buitenwerk.

Ten tweede het verzamelen van statistisch materiaal: het eigenlijke bureauwerk.

Ten derde het bestudeeren van dat materiaal, het ontwerpen van daarop gebaseerde voorstellen aan de Regeering, alsmede het voeren van de correspondentie; dus bureauwerk voeling houdende met de praktijk.

Overeenkomstig deze onderscheiding kwam het der Commissie gewenscht voor haar bureau te doen bestaan uit een afdeeling voor controle, een voor statistiek en een voor wetgeving, aan welke laatste tevens het secretariaat der Commissie kon worden opgedragen.

In verband hiermede dacht zij zich de bezetting van dit bureau, voorloopig zoo bescheiden mogelijk, als volgt.

De afdeeling controle zou voorshands worden gevormd door drie personen met den titel van „Controleur bij de Arbeidscommissie", benevens de noodige tolken en klerken.

De afdeeling statistiek zou onder leiding van een op dit gebied geschoolde kracht komen te staan, met een adjunct-statisticus, benevens eenige commiezen en klerken.

De afdeeling voor wetgeving, tevens secretariaat zou voorloopig in hare bestaande bezetting, — een secretaris, een adjunctsecretaris en twee klerken of commiezen,— gehandhaafd kunnen blijven. Op den duur zou een jurist aan het hoofd daarvan worden vereischt.

Bij dit schema was uitdrukkelijk in het licht gesteld dat het een organisatie bood, welke te allen tijde dadelijk in een permanent Kantoor van Arbeid zoude zijn over te voeren, zoodat, daarook dit kantoor allereerst feitenmateriaal behoeven zou, er geen enkele reden was niet alvast op deze wijze met de verzameling en verwerking van dit *onder alle omstandigheden benoodigd materiaal* aan te vangen.

Bij schrijven van 6 Juli 1920 No. 360 werd de Regeering met een uitvoerige uiteenzetting van evenaangeduide denkbeelden in kennis gesteld, en Hare instemming daarmede verzocht.

Bij schrijven van 30 Augustus d.a.v. No. 405 werd, in verband met een andere na te noemen aangelegenheid, op de behoefte aan het gevraagde personeel gewezen.

Bij schrijven van 17 November d.a.v. No. 503 deelde de Arbeids commissie der Regeering mede, dat de noodzaak der voorgestelde personeeluitbreiding haar inmiddels nog duidelijker was gebleken, daar het werk der Commissie sedert eenige maanden bij gebrek aan personeel onmogelijk naar behooren vorderen kon.

Bij schrijven van 6 December van hetzelfde jaar No. 505 werd wederom op het ontbreken van voldoende gelegenheid tot de bijeenbrenging van benoodigd materiaal, de aandacht der Regeering gevestigd.

Bij schrijven van 20 April j.l. No. 54 moest op een hieronder nader te vermelden vraag der Regeering betreffende de uitkomsten der Conferentie van Genua, worden medegedeeld, dat de Commissie, wegens het uitblijven van een beschikking op haar verzoek niet in staat was een op feiten berustend antwoord te geven.

Bij schrijven 2 Mei 1921 No. 1528/IIIA2 berichtte de Regeering dat een beslissing op dit verzoek in beraad werd gehouden in verband met het inmiddels opgekomen denkbeeld om bij het Departement van Justitie een afdeeling Arbeid op te richten.

D. *Vrouwen- en Kinderarbeid.*

Uit de antwoorden op de ingekomen vragenlijsten werden overzichten samengesteld van den kinderarbeid, zooals deze zich volgens de opgaven der werkgevers voordeed.

Verder kon de Commissie met deze aangelegenheid niet vorderen, te minder daar een korte contrôle, door haar bureau voor Batavia gehouden, reeds de ondeugdelijkheid veler gegevens uit de vragenlijsten aan het licht bracht en personeelsgebrek het als gezegd onmogelijk maakte op deugdelijk onderzoek berustende voorstellen nopens de regeling van bedoelden arbeid der Regeering aan te bieden.

E. *Bewerking der vragenlijsten.*

Ten einde, zoodra de vorenbedoelde controleurs zouden zijn aangesteld, een zoo goed mogelijke orienteering in de arbeidstoestanden op Java en Madoera te bezitten, werden de antwoorden op de vragenlijsten geëxtraheerd en in overzichtelijken vorm bijeengevat.

Deze samentrekking kon niet in eens geschieden, maar eischte een voorloopige bewerking als tusschenstadium.

Voorzoover betreft de loonen en de ziekenverpleging van arbeiders door werkgevers, waarover nader, werd deze samenvatting voleindigd. De voorloopige bewerking van alle antwoorden strekte zich uit over verscheidene gewesten.

Het tweemaal verwerken toch van de 146 vragen van bijna 3000 lijsten of in totaal ruim 800.000 vragen, zij het lang niet alle beantwoord (wat echter ook moet worden aangeteekend) is een arbeid die, — waar het personeel voor statistisch werk steeds ontbreken bleef, —, op het, met andere werkzaamheden bezet bureau, uiteraard slechts zeer langzaam vorderen kon.

F. *Werktijden bij de Havenwerken te Soerabaja.*

Bij zijn schrijven van 31 Januari 1920 No. 316/H verzocht de Directeur der Burgerlijke Openbare Werken het gevoelen der Arbeidscommissie nopens een, door de vereeniging Vereenigde Employé's der Hollandsche Aanneming Maatschappij „Recht na Plicht", te Soerabaja aan den Gouverneur-Generaal aangeboden verzoekschrift, betreffende den arbeidstijd bij de havenwerken te Soerabaja. Ten einde, niettegenstaande gebrek aan personeel dat den toestand ter plaatse kon opnemen, toch een advies te kunnen uitbrengen, werd het bestuur van bovenvermelde vereeniging uitgenoodigd nauwkeurig opgave te doen van aard en duur van het werk door elk der leden bij voornoemde maatschappij verricht. Dit college zond hierop een zeer gedetailleerde opgave in, waarvan de juistheid door den vertegenwoordiger der maatschappij niet werd ontkend.

Uit deze opgaven bleek dat, voor ongeveer de helft van het personeel, de arbeidstijd 12 uur per etmaal bedroeg, beurtelings een week in dag- en een week in nachtarbeid, met vaak Zondagswerk.

In verband met de consequenties, welke overheidsbemoeienis met den arbeidsduur van deze groep werknemers ten opzichte van andere groepen zou medebrengen, werden alvorens een eindoordeel te vormen nadere inlichtingen omtrent de arbeidsvoorwaarden bij 's Lands Baggerdienst, alsmede omtrent de hygienische omstandigheden bij den havenarbeid ingewonnen; de laatste bij den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst. Toen deze inlichtingen volledig waren, bleek dat inmiddels reeds een achturige werkdag bij het baggerbedrijf der Hollandsche Aanneming Maatschappij was ingevoerd.

Daar van de zijde van „Recht na Plicht" wettelijke bepalingen, ter zake toch wenschelijk werden geoordeeld, werd den Directeur der Burgerlijke Openbare Werken medegedeeld dat, daar bij het schrijven van den eersten Gouvernements-Secretaris van 15 December 1919 No. 3380/IIIC aan de Arbeidscommissie ook de be-

studeering van den arbeidsduur in de havens van Nederlandsch-Indië was opgedragen, zij zich voorstelde om, nu de urgentie vervallen was, de onderwerpelijke aangelegenheid daarbij nader in beschouwing te nemen.

C. *Arbeidsregeling in de havens en aan boord van aldaar liggende zeeschepen.*

Bij laatstvermelden brief was namelijk aan de Commissie een verzoek overgebracht van het bestuur van de afdeeling Nederlandsch-Indië der Vereeniging van Nederlandsche Gezagvoerders en Stuurlieden ter Koopvaardij en het dagelijksch bestuur der Vereeniging van Scheepwerktuigkundigen. afdeeling Nederlandsch-Indië, om van Regeeringswege den nachtarbeid in de havens en op in de havens liggende schepen te Tandjoeng Priok, Soerabaja en Makasser te verbieden,

Daar deze havens centra zijn van internationaal verkeer werd het, — afgescheiden van de vraag of voorshands kon worden aanbevolen de enorme kapitalen, in de objecten en schepen van groote havens neergelegd, een deel van het etmaal improductief te laten, — door de Commissie noodig geoordeeld, bij haar advies althans eenigermate aan te sluiten bij de haventoestanden welke, de omliggende landen te zien gaven.

In die overweging werden der Regeering twee vragenlijsten aangeboden betreffende arbeidsregelingen in het havensbedrijf en aan boord van in de haven liggende zeeschepen, met verzoek deze aan de verschillende Nederlandsche Consulaire Ambtenaren in havenplaatsen aan de Pacific en den Indischen Oceaan ter invulling te willen doen aanbieden. Op deze vragenlijsten werden over het algemeen zeer uitvoerige en waardevolle antwoorden ontvangen.

Op de basis van wat elders al dan niet mogelijk of gewenscht bleek, had nu de arbeid in de Java-havens onderzocht en voorzoover noodig een verbeterde regeling daarvan met de betrokken reederijen, vakvereenigingen enz. besproken moeten worden.

Dit was de Commissie om meergemeld gemis van personeel wederom niet mogelijk.

Toen dan ook de Regeering aan de Commissie vorenbedoeld advies vroeg betreffende eenige der resultaten der Zeeliedenconferentie te Genua, zag zij zich genoopt daarop bij brief van 20 April

j.l. No. 54 mede te deelen, dat zij zelfs nog geen antwoord ontvangen had op hare verzoeken om het hoogst noodige personeel en dus tot haar leedwezen niet in staat was geweest de door haar verzamelde gegevens omtrent den arbeid in Indische havens en op in die havens liggende schepen ter plaatse te controleeren en aan te vullen, zoodat zij over de beteekenis van de desbetreffende resultaten der Genueesche conferentie geen oordeel uitspreken kon.

H. *Invloed van loonen op de prijsstijging van ijzerconstructies.*

Bij schrijven van den eersten Gouvernements Secretaris van 5 Februari 1920 No. 334/IIIC verzocht de Regeering aan de Arbeidscommissie Haar inlichtingen te willen verstrekken nopens den invloed van de stijging der arbeidsloonen op de verhooging van de bewerkingskosten bij ijzerconstructiewerken in Nederlandsch-Indië.

Aangezien de gegevens, waarover de Commissie beschikte, geen onmiddellijke beantwoording van deze vraag toelieten, werd geantwoord dat eerst het ter zake vereischte materiaal verzameld moest worden. Hiertoe werd den Voorzitter der Vereeniging van Machinefabrieken in Nederlandsch-Indie om inlichtingen verzocht betreffende de inrichting der bedrijfsadministratie van de leden dezer vereeniging, teneinde de te stellen vragen zooveel mogelijk bij die inrichting te doen aansluiten.

Uit de op dit verzoek verkregen gegevens bleek echter het vraagstuk langs den weg van vragenlijsten, — den eenigen dien der Commissie openstond — niet oplosbaar. Voornamelijk wijl de bedrijfsadministratiën in dit opzicht te veel onderling verschilden.

Daarom werd, in afwachting van het aangevraagde personeel dat ter plaatse een nader onderzoek zou kunnen instellen, deze aangelegenheid aangehouden. Toen de Regeering daarop aan de afdoening er van herinnerde, werd bij brief van 6 December d.a.v. No. 505 het vorenstaande medegedeeld onder toevoeging, dat, indien Zij er prijs opstelde, iemand van het secretariaat speciaal voor bedoeld onderzoek naar Soerabaja reizen zou.

Sedert werd van de Regeering omtrent deze zaak niets meer vernomen.

I. *Ouderdoms en invaliditeitsverzekering.*

Onder de vaker aangeduide personeeleomstandigheden was het uiteraard ook onmogelijk het schrijven van den eersten Gouver-

nements Secretaris van 21 Juli 1919 No. 1994/IIIA2 betreffende de verzorging van oude en invaliede industrieele arbeiders op eenigszins deugdelijke wijze in behandeling te nemen.

Het kwam namelijk der Commissie in het algemeen voor dat de sociale verhoudingen hier te lande nog zulk een sterk dorp- en familie verband toonen, dat de behartiging der ouderdoms- en invaliditeitszorg voorshands aan desa en familie kan worden gelaten, temeer daar er zich tegen overdracht daarvan op het Gouvernement verschillende groote bezwaren laten gelden; men denke slechts aan het ontbreken van een burgerlijken stand voor de groote massa der Inlandsche bevolking. Of deze opvatting voor de groote steden nog wel geheel juist was, kon niet met zekerheid worden beweerd.

Om evenwel tot deze zekerheid te geraken was een nauwgezet onderzoek noodig, waartoe de Commissie tot hare teleurstelling wederom niet in staat was.

K. *Verplichte ziekenverzorging van arbeiders.*

Bij schrijven van den eersten Gouvernements Secretaris van 5 Januari 1920 No. 29/IIIA2 werd het gevoelen der Commissie gevraagd nopens het door het Hoofd van den Burgerlijken Geneeskundigen dienst geopperd denkbeeld of voor Indië de tijd nog niet gekomen is om de medische verzorging van den minvermogenden arbeider wettelijk te regelen en haar tot een algemeenen plicht te maken voor den werkgever. Dit denkbeeld was door Dr. de Vogel opgeworpen naar aanleiding van een door den Directeur van Justitie bij de Regeering aanhangig gemaakte ontwerp-ordonnantie betreffende verplichte ziekenverzorging van vrije arbeiders op de Buitengewesten in aansluiting bij die, voortvloeiende uit de Koelieordonnantie voor contractarbeiders.

Deze aangelegenheid is door het bureau der Commissie onverwijld in behandeling genomen; na vele en uitvoerige besprekingen met ambtenaren van het bureau van den Burgelijken Geneeskundigen Dienst werd besloten de mogelijkheid en de consequenties eener dergelijke verplichting aanvankelijk alleen in de groote bevolkingscentra, te beginnen met Batavia, nader te onderzoeken.

Om dit te onderzoeken moest nauwkeurig worden nagegaan welke vorm van organisatie zich het best zou blijken aan te passen aan de bestaande toestanden en welke eventueel de financieële consequenties voor de betrokken werkgevers zouden zijn.

Als schema van organisatie werd aangenomen dat een ziekenfonds zou worden opgericht en de werkgevers zouden worden verplicht zich daarbij voor al hun vaste arbeiders te abonneeren, tenzij door hen aannemelijk werd gemaakt dat zij op andere wijze voldoende voor hun zieke of invaliede arbeiders zorg droegen. Met welwillende medewerking van den belastingdienst werden opgaven verkregen van het aantal werknemers, bij elken werkgever in de afdeeling Batavia in dienst, voorts van hun landaard, woonplaats en loon. (Deze gegevens, hoewel verre van volledig en thans reeds weder verouderd — zij hebben betrekking op de eerste helft van 1920 — bleken nochtans voldoende om een zeer globale berekening te maken van de finantieële consequenties eener dergelijke verplichte ziekte verzekering).

Berekend werd dat zoodanige ziekenfondsverzekering voor de werkgevers zoude neerkomen op een bijdrage van 2% van het loon per verzekerden arbeider, op welke basis een primitieve ziekenverzorging voor vaste arbeiders met een inkomen tot f 150.— 's maands voor Batavia, en vermoedelijk ook voor andere groote centra, mogelijk werd geacht middels overheidsorganisatie.

Toen dit schema eenmaal was opgesteld, is ter zake nader overleg gepleegd met den Burgelijken Geneeskundigen Dienst, Tegen de ontwerpen fondsorganisatie bleken ernstige practische bezwaren te bestaan; de uitvoerbaarheid eener dergelijke organisatie van overheidswege werd, met de beschikbare krachten, niet mogelijk geacht en betwijfeld werd of een redelijken rechtsgrond was aan te wijzen om den werkgevers een dergelijke verplichting op te leggen.

Aangezien de Secretaris der Commissie intusschen met buitenlandsch verlof was vertrokken verzocht de Voorzitter den te zijner beschikking gestelden bestuursambtenaar Viehoff deze aangelegenheid in studie te nemen en ter zake nader overleg te plegen met den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst. Dit overleg leidde nog niet tot definitieve resultaten; slechts kan vermeld worden, dat het denkbeeld eener ziekenfondsorganisatie van overheidswege geheel werd losgelaten.

Nu het bureau der Arbeidscommissie is opgelost in het Kantoor van Arbeid komt het rationeel voor deze aangelegenheid verder door laatstgemeld Kantoor te doen behandelen.

L. *Arbeidsraden.*

Omtrent de instelling van arbeidsraden, welke ten doel zouden hebben de rustige ontwikkeling der arbeidersverhoudingen te bevorderen en de kans op hevige conflicten in de bedrijfswereld te verminderen, werd het oordeel der Commissie gevraagd bij de Regeeringsbrief van 4 October 1920 No. 550X.

Een uiteenzetting der beteekenis van het bemiddelend of scheidsrechterlijk optreden van overheidswege in arbeidsconflicten werd, met verzoek om haar meening daaromtrent kenbaar te maken, aan de voornaamste organisaties van werknemers en werkgevers toegezonden, alsmede aan eenige leiders van groote bedrijven, welke reeds in belangrijke mate bij dergelijke conflicten betrokken waren geweest of daarin betrokken dreigden te worden.

Voor zoover deze organisaties en werkgevers in de beoogde richting tot bevordering van den arbeidsvrede wenschten mede te werken, — in het algemeen waren het meer de werknemers dan de werkgevers die daarvan heil verwachtten —, verkozen zij een bemiddelend instituut boven een scheidsrechterlijke, terwijl de werknemersorganisaties eenstemming de voorkeur meenden te moeten geven aan bemiddelings-ambtenaren boven gemengde colleges.

De van werkgevers en werknemerszijde ingekomen beschouwingen werden in een overzicht samengevat, waarna een ontwerp-advies werd opgesteld. De grondslagen, waarop dit advies berust, waren te voren door den ter beschikking van den Voorzitter der Arbeidscommissie gestelden bestuursambtenaar, den meergenoemden Heer Viehoff, uitgewerkt en zijn verschenen in een tweetal artikelen van zijn hand in de Juni- en Augustus afleveringen van „Koloniale Studiën".

Het eind-advies der Commissie werd der Regeering bij schrijven van 17 October 1921 No. 216 aangeboden.

M. *„Joint-Works Committees" en „Conciliation-Board".*

Eindelijk werd nog bij schrijven van den eersten Gouvernements Secretaris van 22 Juli 1921 No. 397/X der Commissie verzocht te willen dienen van beschouwingen en raad nopens de vraag of, en hoe ver hier te lande voor toepassing vatbaar zou zijn het in een artikel in „The Statesman" van 18 Juni t.v. — handelend over de arbeidsconflicten in Bengalen — geopperd denkbeeld om over te gaan tot de instelling van z.g.n. „Joint Works Committees" en van het instituut van den „Conciliation-Board".

In voldoening aan dit verzoek bracht de Commissie bij haar schrijven van 17 October 1921 No. 217 haar zienswijze ter kennis van de Regeering.

Conclusie.

Omstandigheden, waarop in het vorenstaande voldoende gewezen is, hebben een „nauwkeurig en betrouwbaar onderzoek", — als waarvan ondergeteekende bij zijn installatie der Arbeidscommissie gesproken had — naar de arbeidstoestanden op Java en Madoera vrijwel geheel onmogelijk gemaakt. Een verslag van zulk een onderzoek, vergezeld van de noodige voorstellen aan de Regeering, mede in de opdracht aan de Commissie vervat, moet dus tot zijn ernstig leedwezen geheel achterwege blijven.

Niettemin acht ondergeteekende het zijn taak om enkele der inzichten en ervaringen, welke de Commissie bij haren arbeid verwierf en die voor eventueel latere werkzaamheden op het gebied van arbeidswetgeving wellicht van eenige waarde kunnen zijn, hieronder kort te vermelden.

In de eerste plaats is bij de Commissie herhaald de vraag gerezen of, en zoo ja in hoeverre, aan de arbeidsverhoudingen in Indië een eigen bijzonder karakter moet worden toegekend, hetwelk dus bij het ontwerpen van regelingen om die verhoudingen te ordenen, steeds in het oog moet worden gevat.

Er zou geen aanleiding zijn om op deze vraag in het bijzonder de aandacht te vestigen, wanneer niet gebleken was hoe van verschillende zijde neiging bestaat om haar grootendeels voorbij te gaan en de huidige Indische arbeidsverhoudingen vrijwel zonder meer gelijk te stellen aan de tegenwoordige of een vroegere periode in de Europeesche sociale ontwikkeling en vervolgens uit die gelijkstelling bepaalde conclusie te trekken.

Erkennende dat er in vele opzichten overeenkomst bestaat — het komt niet noodig voor daar thans nader op in te gaan — zijn er toch naar de meening van ondergeteekende in het bijzonder vier belangrijke punten van verschil aan te wijzen, welke niet mogen worden voorbijgezien.

Vooreerst kan men opmerken, dat, in tegenstelling met Europa, waar de moderne arbeidersverhoudingen zich gewoonlijk geleidelijk in aansluiting bij het zich allengs vormende grootbedrijf ontwikkelden, hier dit bedrijf zonder voorafgaande ontwikkeling

meestal opeens te midden van een vaak niet eens aan loonarbeid gewende bevolking verschijnt.

Ook valt te constateeren dat in Europa gemeenlijk de werknemersorganisaties een voorsprong op die der groote werkgevers hebben gehad, zoowel in het stichten van belangenvereenigingen als in organisatorische kracht. In Indië daarentegen hebben juist de groote werkgevers zulk een voorsprong, in beide opzichten, en bovendien een die naar verhouding veel grooter is.

Voorts mag aan het geconcentreerde en georganiseerde kapitaal in Indië, ten gevolge van het koloniale regeeringssysteem, uiteraard en onvermijdelijk een politieke invloed niet worden ontzegd, veel machtiger dan die, welke in Europa werd of wordt aangetroffen.

Door dit alles wordt ten slotte geaccentueerd die groep van factoren. welke men verkeerdelijk gewoon is onder den naam van rasverschil samen te vatten.

Dit verschil in ras wordt echter niet altijd voldoende onderscheiden van dat in maatschappelijk ontwikkelingsniveau.

Zonder dit laatste als eenig verklaringsbeginsel te willen aanwijzen moge er toch op worden gewezen dat de eigenschappen der inheemsche arbeiders, welke zoo vaak als *blijvende* raseigenschappen worden voorgesteld, althans ten deele als *voorbijgaande* klasse, eigenschappen dienen te worden beschouwd.

Immers geringe arbeidslust, tevredenheid met een zeer gering inkomen bij niet of zeer weinig werken, gepaard aan ongeneigdheid om voor goed loon behoorlijken arbeid te verrichten, spil- en speelzucht of absentisme zoodra de verdiensten het hoogstnoodige teboven gaan — en dat hoogstnoodige is dan vaak nog abnormaal weinig —, veelvuldige beroepswisseling, onbekwaamheid tot hoogere geschooldheid vereischenden arbeid, hygienische zorgeloosheid, onevenredige voorkeur voor een ambtelijke betrekking (klerk of i.d.) en zooveel kenmerken meer, die vaak als raskenmerken, waaraan toch niets te veranderen valt, worden opgevat, — men vindt bijna precies dezelfde bij de Europeesche, met name de Nederlandsche arbeiders onder meer in de eerste helft der vorige eeuw. [1])

1) Noot. Nadere gegevens — ondergeteekende meent zich tot deze aanduiding te moeten beperken — vindt men onder meer op vele plaatsen bij De Bosch Kemper: De armoede in ons Vaderland, De Jong van Beek en Donk: Zijn wij practische philanthropen?, H. Roland Holst: Kapitaal en Arbeid in Nederland; ook bij Pierson: Leerboek I' 96 p. 362, bij Schmoller: Grundriss II' 04 p. 306.

Juist bij vraagstukken van arbeidswetgeving, — waar in verband met een aan de zwakkere partij te verleenen staatshulp een nauwkeurig inzicht in de verhouding en de sociale eigenschappen van partijen zoo zeer gewenscht is'—, komt het ondergeteekende noodzakelijk voor zich van dit alles ernstig rekenschap te geven, wijl door te gereedelijke overname van de Europeesche beginselen, volgorde en regelingen, het gevaar niet denkbeeldig is dat voldoende aansluiting bij de Indische arbeidsverhoudingen, en daardoor het beoogde effect, zou worden gemist.

Ondergeteekende is dan ook doordrongen van de wenschelijkheid om in deze richting, — welke door hem niet dan voorloopig kon worden verkend —, met stelselmatig onderzoek voort te gaan, en aan een vergelijkende studie der verschijnselen op het gebied der arbeidsgroepen en arbeidsverhoudingen, in verband met de behoeften der sociale wetgeving, een grooter aandacht te besteden dan zulks bijvoorbeeld bij een Arbeidsdienst in Holland uiteraard noodig kan worden geacht.

In de tweede plaats komt het ondergeteekende voor, dat, wil men arbeids- en sociale wetgeving op deugdelijke wijze voorbereiden en invoeren, een vast omlijnd werkplan zal moeten worden opgesteld en aangehouden.

Bij het opmaken van dit plan zal men — mede in verband met het hiervoren opmerkte — niet dogmatisch de volgorde van onderwerpen of perioden mogen overnemen welke zich in Europa historisch uit elkaar hebben ontwikkeld. Wellicht zal wat ginds achtereenvolgens geschiedde hier gelijktijdig of in andere volgorde dan wel uitsluitend voor bepaalde centra plaats moeten vinden.

Wellicht ook zullen door de geboden aanpassing aan Indische toestanden de beginselen of de administratieve techniek van bepaalde maatregelen dienen te worden gewijzigd.

Maar hoe dit werkplan ten slotte ook zij, eenmaal aanvaard, behooren voor de uitvoering daarvan ook voldoende krachten beschikbaar te blijven en niet telkens door andere opdrachten te worden afgeleid.

Een werkwijze als waartoe nu de Arbeidscommissie genoopt werd, die binnen ongeveer twee jaar tijds over bijna alle onderwerpen van sociale wetgeving, — ouderdomsrente, invaliditeitsverzekering, ziekteverzorging of- verzekering, verband van loon en prijzen, minimumloonen, maximumarbeidsuur, arbitrage- en

verzoeningsraden enz. —, meer of minder uitgebreid moest adviseeren, terwijl haar onderwijl de middelen onthouden werden om zelfs den eerstnoodigen maatregel, beperking van vrouwen- en kinderarbeid, behoorlijk voor te bereiden, — zulk een werkwijze moge het Kantoor van Arbeid worden bespaard.

Ten derde meent de ondergeteekende dat het niet voor verschil van inzicht vatbaar is, of een permanente arbeidsdienst zal moeten beginnen met een steeds meer uitgebreid feitenmateriaal systematisch te verzamelen en te ordenen. Hij kan dan ook niet anders denken dan dat de voorstelling bij de toelichting tot den eersten begrootingspost voor dezen dienst gegeven (Tweede gewone Volksraadzitting, 1920, Onderwerp 8-stuk 3 p. 1 — 5), als zoude een afdeeling voor de statistiek bij meerbedoeld kantoor van slechts secundair belang zijn en eerst later worden ingesteld, op een treffend misverstand berust.

Op de omstandigheid dat bedoeld feitenmateriaal op verschillende wijze verzameld kan worden, — bijvoorbeeld door ambtenaren van een zuiver statistisch bureau, of door die eener arbeidsinspectie, welke de naleving van een eenvoudige ordonnantie inspecteeren en daarnaast tegelijkertijd nadere gegevens bijeenbrengen —, behoeft hier uiteraard niet nader te worden ingegaan.

Neemt ondergeteekende als vanzelf sprekend aan dat bij de inrichting van een arbeidsstatistiek de modern-wetenschappelijke methode wordt gevolgd, omtrent twee punten zoude hij nog gaarne in dit verband een enkele opmerking maken.

Wat het verkrijgen van gegevens betreft, meent hij er op te moeten wijzen, dat er in dit opzicht hier te lande momenteel een fatale anarchie heerscht.

Een suikerfabriek bijvoorbeeld kan om ongeveer dezelfde gegevens betreffende de bij haar in dienst zijnde arbeiders worden gevraagd door ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur, door den Belastingdienst, door de afdeeling Nijverheid van het Departement van Landbouw Nijverheid en Handel, tot voor kort door de thans ontbonden Suikercommissie en door de Arbeidscommissie, voortaan door het Kantoor van Arbeid.

Een spoorwegmaatschappij kan nagenoeg dezelfde vragen te beantwoorden krijgen van den Dienst van het Toezicht, van den Directeur van Gouvernementsbedrijven direct, van den Adviseur voor Sociale Aangelegenheden direct, van de afdeeling Nijverheid

van evengenoemd Departement, van het Kantoor van Arbeid en van het Belastingwezen.

Een dergelijke stelselloosheid maakt statistiek en sociale wetgeving wel noodeloos, maar niet onbegrijpelijk, impopulair, terwijl het juist het streven der overheid moet wezen om in dergelijke aangelegenheden, — die toch vooral bij verdere uitbreiding reeds onvermijdelijk administratieven omslag voor werkgevers en werknemers met zich brengen— , zoo coulant en beknopt mogelijk te zijn. Daarom verdient het aanbeveling éénzelfde groep gegevens zooveel mogelijk slechts éénmaal te verzamelen, en dan in zoodanigen vorm dat alle betreffende diensten hieruit hun inlichtingen kunnen betrekken. Voorts ware er daarbij, in overleg met betrokkenen naar te streven om de voor een statistiek noodige vragen bij de gebruikelijke bedrijfsadministratie te doen aansluiten en omgekeerd deze administratie op gemakkelijke verstrekking der voor de statistiek noodige gegevens in te richten.

Bovendien veroorlooft ondergeteekende zich er op te wijzen dat, niettegenstaande de ondervonden hulpvaardigheid der betrokken ambtenaren, onder de tegenwoordige omstandigheiden het verzamelen van statistisch materiaal, steeds zéér veel tijd, geld en inspanning kost in vergelijking met wat bij georganiseerde samenwerking der zoodanig materiaal verwerkende bureaux noodige ware geweest.

Centralisatie bij het verzamelen en organisatie bij de verwerking van statistische gegevens is dan ook, zoowel uit een oogpunt van doelmatigheid als van bezuiniging, ten zeerste gewenscht.

Ondergeteekende heeft daarom ook indertijd met groote instemming kennis genomen van de op initiatief van den heer Ir. J. van der Waerden gehouden conferentie van bij statistischen arbeid betrokken ambtenaren, — welke als zoodanig ook door den secretaris der Arbeidscommissie werd bijgewoond —, en van het door die vergadering aan de Regeering aangeboden advies ten einde tot centrale organisatie der statistiek in Nederlandsch-Indië te komen.

Ondergeteekende kan zich niet weerhouden de hoop uit te spreken, dat zulk een voor de sociale wetgeving even belangrijke als noodzakelijke organisatie ten spoedigste tot stand komen zal.

De Voorzitter der Arbeidscommissie,
(w.g) W. M. G. SCHUMANN.